

Doktori (PhD) értekezés

**Egy német páncélostábornok életrajza – Hermann Breith
katonai vezetői tevékenysége 1939–1945**

KEREKES ANDRÁS

DEBRECENI EGYETEM

Történelmi és Néprajzi Doktori Iskola

Debrecen, 2023

Egy német páncélostábornok életrajza – Hermann Breith katonai vezetői tevékenysége 1939–1945

Értekezés a doktori (Ph.D.) fokozat megszerzése érdekében
a történelem tudományágban

Írta: Kerekes András okleveles történész

Készült a Debreceni Egyetem Történelmi és Néprajzi Doktori Iskolája
(egyéni fokozatszerzés) keretében

Témavezető: Dr.
(olvasható aláírás)
Dr. Töll László ezredes PhD

Társ-témavezető: Dr.
(olvasható aláírás)
Dr. Kaló József PhD

A doktori szigorlati bizottság:

elnök: Dr.
tagok: Dr.
Dr.

A doktori szigorlat időpontja: 20... ..

Az értekezés bírálói:

Dr.
Dr.
Dr.

A bírálóbizottság:

elnök: Dr.
tagok: Dr.
Dr.
Dr.
Dr.

A nyilvános vita időpontja: 20... ..

Én, Kerekes András teljes felelősségem tudatában kijelentem, hogy a benyújtott értekezés önálló munka, a szerzői jog nemzetközi normáinak tiszteletben tartásával készült, a benne található irodalmi hivatkozások egyértelműek és teljeseek. Nem állok doktori fokozat visszavonására irányuló eljárás alatt, illetve 5 éven belül nem vontak vissza tőlem odaítélt doktori fokozatot. Jelen értekezést korábban más intézményben nem nyújtottam be és azt nem utasították el.

.....

Kerekes András
doktorjelölt

TARTALOMJEGYZÉK

1. BEVEZETÉS.....	1
2. HISTORIOGRÁFIAI ELŐZMÉNYEK ÉS A TÉMA FORRÁSANYAGA	6
3. HERMANN BREITH ÉLETPÁLYÁJA A MÁSODIK VILÁGHÁBORÚ KITÖRÉSÉIG... 10	
3.1. HERMANN BREITH FIATALKORA.....	10
3.2. HERMANN BREITH RÉSZVÉTELE AZ ELSŐ VILÁGHÁBORÚBAN.....	11
3.3. A NÉMET TISZTIKAR ÚJJÁSZÜLETÉSE	10
3.4. A REICHSWEHR KÖTELEKÉBEN	18
3.5. A NÉMET PÁNCÉLOSCSAPATNEM LÉTREHOZÁSA.....	19
4. HERMANN BREITH PÁLYAFUTÁSA A MÁSODIK VILÁGHÁBORÚ KITÖRÉSÉTŐL 1943 JANUÁRJÁIG.....	27
4.1. A 36. PÁNCÉLOSEZRED A LENGYELORSZÁGI HADJÁRATBAN.....	27
4.2. AZ 5. PÁNCÉLOSDANDÁR A FRANCIAORSZÁGI HADJÁRATBAN	31
4.3. A 3. PÁNCÉLOSHADOSZTÁLY ÉLÉN.....	41
5. A III. PÁNCÉLOSHADTEST ÉLÉN 1943-BAN.....	80
5.1. A III. PÁNCÉLOSHADTEST	80
5.2. VISSZAVONULÁS A KAUKÁZUSI RÉGIÓBÓL ÉS A NÉMET DÉLI ARCVONAL HELYREÁLLÍTÁSA.....	82
5.3. FELKÉSZÜLÉS A NYÁRI HARCOKRA	91
5.4. A III. PÁNCÉLOSHADTEST A <i>ZITADELLE</i> HADMŰVELETBEN.....	96
5.5. A SZOVJET <i>BELGOROD-HARKOVI TÁMADÓ HADMŰVELET</i>	107
5.6. VERSENYFUTÁS A DNYEPERIG ÉS A HÍDFŐHARCOK.....	119
5.7. BREITH 1943. ÉVI KATONAI VEZETŐI TEVÉKENYSÉGÉNEK ÉRTÉKELÉSE	132
6. A III. PÁNCÉLOSHADTEST ÉLÉN 1944 SZEPTEMBERÉIG	134
6.1. VÉDEKEZŐ HARCOK UMANY TÉRSÉGÉBEN.....	134
6.2. A STEMMERMANN CSOPORT FELMENTÉSE.....	142
6.3. A VÁNDORLÓ KATLAN.....	157
6.4. A III. PÁNCÉLOSHADTEST HARCAI 1944 NYARÁN.....	179
6.5. BREITH 1944. ÉVI KATONAI VEZETŐI TEVÉKENYSÉGÉNEK ÉRTÉKELÉSE	189
7. A III. PÁNCÉLOSHADTEST ÉLÉN A MAGYARORSZÁGI HARCOKBAN ÉS A HÁBORÚ UTOLSÓ HÓNAPJÁBAN.....	191
7.1. <i>VIKTORIA</i> HADMŰVELET HELYETT RÖGTÖNZÖTT ELLENTÁMADÁS TORDA TÉRSÉGÉBEN	194
7.2. PÁNCÉLOSCSATA A TISZÁNTÚLON.....	199
7.3. HARCOK BUDAPEST BIRTOKLÁSÁÉRT	218
7.4. A <i>FRÜHLINGSERWACHEN</i> HADMŰVELET.....	239
7.5. VISSZAVONULÁS AUSZTRIA TERÜLETÉRE ÉS A FEGYVERLETÉTEL.....	248
7.6. BREITH TOVÁBBI SORSA A FEGYVERLETÉTEL UTÁN.....	258

7.7. BREITH HÁBORÚ VÉGI KATONAI VEZETŐI TEVÉKENYSÉGÉNEK ÉRTÉKELÉSE	259
8. A KUTATÓMUNKA ÖSSZEGZÉSE	262
FORRÁSJEGYZÉK.....	269
FÜGGELÉK.....	285
ABSZTRAKT	335
SUMMARY	336
SAJÁT PUBLIKÁCIÓK JEGYZÉKE	337

1. BEVEZETÉS

Minden történelmi korszakban vannak olyan katonai testületek, amelyek bizonyos szempontból kiemelkedőbbek voltak kortársaiknál. Sikereik kulcsa az volt, hogy a korábbi sémáktól eltérően, újszerű módon alkalmazták őket, jó képességű katonai vezetők irányították tevékenységüket, illetve magas szinten volt harcértékük, katonai hatékonyságuk.¹

A német fegyveres erő – előbb a Reichswehr, majd a Wehrmacht – által bevezetett elméleti és gyakorlati újítások alapvetően formálták a XX. század és napjaink hadviselését. A győztes hatalmak többségével ellentétben az első világháborút követően Németország felismerte a hadügy kézzel fogható változásait, és ezek alapján dolgozta ki a hadműveletek² végrehajtására épülő hadászati támadás új elméleteit, amelyben a legfontosabb szerepet a többi fegyver- és haderőnimmel támogatott páncéloscsapatoknak szánták.

A második világháború időszakában számos német katonai vezető bizonyította harctéri tevékenysége által, hogy kiválóan ért a különböző szinten megvívott harchoz és a manőverező hadviseléshez. Ilyen volt Hermann Breith páncélostábornok is, aki a második világháború hadtörténelmének egyik fontos szereplőjének tekinthető. Breith tudatosan készült a katonai pályára, tisztté avatását követően harcolt az első világháborúban, majd a Reichswehrnek is tagja maradt. A két világháború közötti időszakban szerepet vállalt a német páncéloscsapatnem megteremtésében, majd a második világháború kitörését követően előbb ezred-, majd dandár-, később pedig hadosztályparancsnok lett. 1943-tól egészen a háború végéig a III. páncéloshadtest vezénylő tábornoka volt, amely a Wehrmachtban kifejezetten ritkaságnak számított.³ Pozíciójánál fogva a keleti hadszíntér déli szektorában lezajlott számos katonai cselekménynek kulcsszereplője volt. Tekintettel arra, hogy a III. páncéloshadtest parancsnoki beosztását ő töltötte be a leghosszabb ideig, ez lehetővé teszi Breith katonai vezetői tevékenységének széleskörű vizsgálatát, elemzését.

¹ A katonai hatékonyság, harcérték (angolul: combat power, németül: Kampfkraft) elvont fogalma szerint azon fizikai és szellemi együtthatók összessége, amelyek egy katonai szervezet sikeres működését meghatározzák. Számos tényező gyakorol hatást rá: a politika céljai, a hadiipar teljesítőképesége, a hadszíntér előkészítése, a felszerelés és fegyverzet, az előljárók által kiadott parancsok és azok végrehajtása, katonai tudás és tapasztalat, szellemi és intellektuális állapot, fegyelem, csapatkohézió, harci morál, kezdeményező, harc- és önfeláldozó készség és nem utolsósorban a hadkiegészítés rendszere. Megjegyzendő, hogy a jelen magyar katonai terminológiában a harcérték tartalma kizárólag számszaki adatokat takar. A fogalomzavar elkerülése érdekében a továbbiakban a katonai hatékonyság kifejezést alkalmazom. Lásd még ADP No. 3 5-3. o.

² A haditevékenység egyik formája, a csapatok cél, feladat, hely és idő szerint összehangolt ütközetének, harcainak, csapásainak összessége, melyet egyidejűleg vagy egymás után, egységes alapelvekkel és terv alapján hadműveleti, hadműveleti-harcászati feladatok megoldása érdekében meghatározott területen, adott idő alatt hajtanak végre. Hadtudományi lexikon, 2019. 372. o.

³ Az állandó páncéloshadtest-parancsnokok sorában Breith mellett Friedrich Kirchner páncélostábornok említhető, aki a német LVII. páncéloshadtestet 1941. november 14-étől egészen a német fegyverletételig vezette.

A téma iránt elsősorban az előbbieken vázolt körülmények keltették fel az érdeklődésem, emellett érdekelt a német fegyveres erő páncéloscsapatainak második világháborús szereplése, ezzel szoros összefüggésben pedig a katonai vezetők tevékenysége, az általuk meghozott döntések mechanizmusainak, illetve a harcvezetési módszerek sajátosságainak vizsgálata.

Kifejezetten Hermann Breith-tel, vagy a német III. páncéloshadtesttel foglalkozó monográfiát eddig még nem készítettek el a korszakkal foglalkozó hadtörténészek. Ezen körülmények hatására vállalkoztam arra, hogy doktori értekezésem témájaként Hermann Breith katonai vezetői tevékenységét válasszam, ezáltal egy aktuális, korszerű, elsősorban levéltári forrásokon alapuló, objektív ábrázolást adhassak.

Történelmi és politikai okokból ugyanakkor egyaránt elmondható, hogy meglehetősen keskeny a palló, amelyen a XX. századi vezető személyiségek esetén a hadtörténeti munkák haladni tudnak. Ez abból következik, hogy az ilyen művek kapcsán komoly olvasói és politikai igény jelentkezik a bemutatottak glorifikálására vagy éppen ellenkezőleg: szégyenpadra ültetésére, anélkül, hogy részletekbe menően tárgyalják felelősségük mértékét, illetve emberi vonásaikat.⁴

A fentiekből következően **általános célom** a rendelkezésre álló források vizsgálata és ütköztetése révén elemezni és bemutatni Hermann Breith katonai vezetői tevékenységét. Ehhez elsősorban a különböző érintett vezetési szintek döntéshozatali, parancskiadási és feladatvégrehajtási folyamatait vizsgálom, ütköztetve a szemben álló fél törekvéseivel, a lezajlott események elemzésének tükrében. A vizsgált időszakokra vonatkozó megállapításaimat részértékelésekben foglaltam össze, melyek az adott fejezetekben megtalálhatóak. Ezen vizsgálatok kiértékelésének célja a hipotézisekben megfogalmazott premisszák megerősítése vagy cáfolata. A feltett hipotézisekre adott összegzett válaszokat, valamint az új tudományos eredményeket az utolsó fejezet tárgyalja.

További célom ismertetni a második világháború során lezajlott azon katonai eseményeket, amelyek Breith katonai vezetői pályafutásának megismerése szempontjából fontossággal bírnak. A harccselekmények vizsgálatából lesűrhető következtetések mellett, szorosan a témához kötődően megvizsgáltam a német katonai vezetői réteget érintő kiválasztási, jutalmazási és értékelési rendszert, a hatályos szolgálati szabályzat előírásait, valamint a hadosztály- és hadtesttörzsek működési mechanizmusát.

Értekezésemben a címmel és a kitűzött célokkal összhangban **nem kívántam mélyebben foglalkozni** az első és második világháború politikai, gazdasági és azon katonai eseményeivel, amelyek nem a konkrét témaválasztáshoz tartoznak. A nagyobb összefüggések ismertetését csak szükséges szinten, a végbement események jobb megértése érdekében végeztem el. A

⁴ Ungváry, 2019. 13. o.

hadtudomány rendszerébe illeszthető témaköröket – úgyis, mint a páncélos háború elmélete és gyakorlata, a különböző vezetési felfogások ismertetése, a szemben álló felek hadművészete stb. – az értekezés során elsősorban ok-okozati összefüggések megválaszolásához használtam fel, de nem volt céлом ezek mélységi ismertetése, hiszen ezeket előttem már mások munkáikban megtették.⁵ A terjedelmi korlátok nem teszik lehetővé Hermann Breith katonai vezetői tevékenységének *teljes részletességgel* történő bemutatását; az alaposabb vizsgálódás tárgyát olyan események képezik, melyek meghatározóak a második világháború menete és/vagy Breith életpályája szempontjából.

A munka elején lefektetett hipotézisem Hermann Breith katonai vezetői tevékenységének bemutatása és értékelése volt, adott keretek között, a lehető legteljesebb módon. Emellett három főbb csomópontot emeltem ki nevezett vonatkozásában:

1. Bár a német fegyveres erőben sem volt ritka a politikai alapon történő előléptetés, mégis a második világháború időszakában a legtöbb katonai vezető a harctéren mutatott tevékenységének köszönhetően előmenetelt. Előfeltevésem szerint Hermann Breith ebbe az utóbbi kategóriába tartozott. Vizsgálatom célja feltárni, hogy Breith milyen katonai vezetői kompetenciákkal rendelkezett, továbbá milyen összetevők (kiválasztás, iskolai és katonai végzettség, hadművészi tehetség stb.) együttes hatásai révén érdemelte ki elismeréseit, kapta meg beosztásait.
2. Előfeltevésem szerint Breith megbízhatósága és nehéz helyzetekben is kiegyensúlyozott teljesítménye révén őrizte a III. páncélos hadtest parancsnoki beosztását 1943 januárjától egészen a fegyverletételig. Ennek bizonyítása céljából meg kívánom vizsgálni, hogy Hermann Breith katonai vezetőként (elsősorban hadtestparancsnokként) milyen befolyással bírt a második világháború adott katonai cselekményeire.
3. Mivel Breith 1943-tól kezdődően fejtette ki hadtestparancsnoki tevékenységét, amikor a keleti hadszíntéren a németek elvesztették a hadászati kezdeményezést, ezért vélelmezhető, hogy hadtestparancsnoki sikerességét annak köszönhetően, hogy a védekező műveletekhez jobban értett.

Az értekezés megírásakor elsősorban hadtörténeti, hadtudományi, illetve kisebb részben társadalomtörténeti és falerisztikai⁶ szempontokat vettem figyelembe. A téma feldolgozásához legnagyobb részben korabeli levéltári dokumentumokat használtam fel. A levéltári kutatás során keletkezett ismereteket szakirodalmi forrásokkal egészítettem ki. Az ezekben fellelhető további

⁵ Különösen igaz ez a német küldetésorientált vezetési felfogás ismertetésére. Dr. Lippai Péter: A küldetésorientált katonai vezetésszemlélet lehetőségei és korlátai egy hadtörténelmi példán keresztül bemutatva c. doktori értekezésében [Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, Budapest, 2009.]

⁶ A falerisztika – más néven rendjel- és kitüntetés-tan – történeti segédtudomány, amely a kitüntetésekkel, azok közül a ruházaton viselt formákkal foglalkozik.

fontos részletek, visszaemlékezések segítettek kiegészíteni, pontosítani és kontextusba helyezni az általam vizsgált eseményeket.

Hermann Breith katonai vezetői tevékenységének bemutatását és elemzését főként a hadműveleti művészet szempontrendszeri szerint végeztem el. A tömeghadseregek létrehozása és a modern hadviselés mutatott rá arra, hogy a különböző tudományokban, köztük a hadtudományban való jártasság a parancsnoki munka alapja, amelyhez társul az intuíciót és a kreativitás. A katonai erő mesteri alkalmazása és a parancsnok vezetői felkészültsége az a különleges tényező, amely biztosítja a parancsnoki elhatározás meghozatalát és sikeres végrehajtását. A hadműveleti művészet tehát a katonai erő olyan hatékony, mesteri alkalmazása a hadászati, hadműveleti célok teljesítése érdekében, amely hadszíntéri hadászati műveletek, hadjáratok, hadműveletek, ütközetek és harcok megtervezésén, megszervezésén és végrehajtásán keresztül valósul meg. A hadműveleti művészet a stratégiai célokat hadműveleti tervvé alakítja át, amely ennek eredményeként úgy kapcsolja össze és integrálja a harcászati szintű összecsapásokat és ütközeteket, hogy azok teljesítésével elérhetőek legyenek a stratégiai célkitűzések. Másként fogalmazva az a módszertan, ami meghatározza, hogyan lehet a legjobban alkalmazni a katonai erőforrásokat a hadászati célok sikeres végrehajtása érdekében. A megalapozott hadtudományi ismereteken túl a hadműveleti művészet magába foglalja a sokoldalú katonai tapasztalatot, továbbá a hadművelet megtervezését és végrehajtását befolyásoló tényezők bonyolult kapcsolatrendszerének megértését, valamint az elvek sablonoktól mentes alkalmazását.

Hermann Breith katonai vezetői tevékenységét a fenti értelmezés alapján dolgoztam fel. Először az előljáró német vezetési szintek által kiadott utasításokat vizsgáltam meg. Ezt követően a III. páncélos hadtest anyagaiban folytatva a kutatásomat arra kerestem válaszokat, hogy Breith a kapott hadműveleti feladatokat hogyan képezte le a harcászat szintjére; milyen utasításokat adott ki, hogyan szervezte, tervezte, majd vezette a harctevékenységet, és az események során milyen magatartást tanúsított. Összegezve: a döntési folyamatokat, a parancskiadást és annak végrehajtását rekonstruáltam az események megfelelő mélységű vizsgálatával egybekötve, majd ütköztettem ezeket a szemben álló hadviselő fél, azonos szintű katonai egységének tevékenységébe.

Az előbbieken részletezett vizsgálataimat kiegészítettem Breith személyével kapcsolatos dokumentumokkal. Ezek közül kiemelt jelentőséggel bírnak a felettesei által rendszeres jelleggel készített minősítések. A katonai teljesítmény egyik legjelentősebb elismerése a kitüntetés-adóományozás, ezért kiemelten fontos volt Breith esetében is megvizsgálni, hogy milyen igazolt teljesítményért milyen kitüntetésekot kapott. Emellett nélkülözhetetlen volt a hatályos szolgálati szabályzat, az 1936-as kiadású Heeresdienstvorschrift 300 (Hdv. 300) vonatkozó pontjait is megvizsgálni, és Breith katonai vezetői tevékenységét ezen előírásokkal ütköztetni, megállapítandó azt, hogy mennyiben felelt meg a vele szemben támasztott követelményeknek.

A levéltári források sajátosságai ellenére is az egységességre törekedtem, ezért a hadviselő felek által (berlini vagy moszkvai) idő szerint leadott jelentéseket helyi idő szerint adtam meg. A jelentésekben szereplő orosz, ukrán és lengyel települések elnevezéseit minden esetben visszaellenőriztem jelenleg is elérhető műholdas, illetve korabeli térképeken. A könnyebb visszakövethetőség jegyében orosz és ukrán vonatkozásban a korabeli településnevet adtam meg; indokolt esetben zárójelben tüntettem fel a korábbi és/vagy jelenlegi elnevezést. Amennyiben elírás volt az eredeti dokumentumokban, azokat javítva közöltem.

Az események szempontjából fontos szerepet játszó katonai alakulatok vezetőinek nevét az általuk vezetett katonai egység elnevezése mögött, zárójelben tüntettem fel.

Terjedelmi okok miatt a fényképek, a térképvázlatok, táblázatok, valamint egyes korabeli dokumentumok leiratai a függelékben kaptak helyet. Az ezekre való hivatkozást a szövegben „[F...]” jeleztem. Az események jobb követhetősége érdekében a konkrét cselekményekhez tartozó dátumokat **félkövér**, egyes idegen szavakat, kifejezéseket, elnevezéseket *dőlt* betűvel emeltem ki.

A dolgozat a 2015 nyarától 2023 augusztusig terjedő időszakot tekinti kutatási időszaknak, melynek kezdete a Bundesarchiv–Militärarchivban folytatott kutatásaimmal indul, befejezése pedig a kézirat lezárásának időpontjával esik egybe. Az új tudományos eredmények felismerése és megfogalmazása érdekében végzett kutatói munkát 2023 tavaszán fejeztem be. A kéziratot 2023 nyarán zártam le.

2. HISTORIOGRÁFIAI ELŐZMÉNYEK ÉS A TÉMA FORRÁSANYAGA

Hermann Breith páncélostábornok életrajzával, katonai vezetői tevékenységével, illetve a német III. páncélos hadtest működésével összefüggésben önálló monográfia eddig nem készült, noha a téma jelentős levéltári forrásanyaggal rendelkezik.

Kevés német katonai vezető életrajzától, illetve mások visszaemlékezéseinek, magánnaplójának kiadásától eltekintve a történészek elsősorban prozopográfiákat írtak. E művek elsődleges célja olyan személyi adattárak létrehozása, amelyben előre meghatározott személyek körét együttesen és azonos kritériumok alapján vizsgálják – jellemzően valamely magasabb kitüntetéshez kapcsolódóan (mint a Vaskereszt Lovagkeresztje, a Tölgyfalomb ékítmény stb.). E szerzői körből kiemelkedik Manfred Dörr munkássága, aki több kötetben,⁷ komoly levéltári kutatásokra alapozva dolgozta fel a Wehrmacht Lovagkereszttel kitüntetett katonai vezetőinek életrajzait. Breith vonatkozásában eddig ez az egyik legteljesebb összefoglaló. Hasonlóan alapos munka Dermot Bradley – Karl-Friedrich Hildebrand – Markus Rövekamp szerzőtrió szintén többkötetes munkája,⁸ mely a német katonai vezetők életrajzait ismerteti. A sorba illeszkedik még Ungváry Krisztián 2019-ben kiadott könyve,⁹ amely Budapest ostromának német katonai elitjét mutatja be. Ez utóbbi ugyan Breith-tel csak említés szintjén foglalkozik, több olyan fontos adalék is fellelhető benne, amely jelen értekezés szempontjából fontossággal bír.

Breith életrajzi adatai és katonai vezetői tevékenysége során az érdeklődők elsősorban ezekből a művekből tájékozódhatnak.

A III. páncélos hadtest esetében más a helyzet, ugyanis már az 1990-es évek közepe óta számos olyan monográfia jelent meg, amely valamely konkrét katonai eseményhez kapcsolódóan részletesen, sokszor már a legújabb levéltári források feldolgozása alapján ismertette a jelzett katonai egység tevékenységét is. E történészek közül is kiemelkedik Georg M. Nipe Jr., aki elsősorban a kurszki páncéloscsatával, illetve az SS-páncélgránátos-hadosztályok 1943-as tevékenysége kapcsán publikált. Ezek egyikében¹⁰ a III. páncélos hadtest 1943 augusztusi tevékenységével is részletesen foglalkozik. Douglas E. Nash szintén elsősorban a Waffen-SS

⁷ Jelen értekezés vonatkozásában: Dörr, Manfred: Die Ritterkreuzträger der Deutschen Wehrmacht, Teil VIIIa Panzertruppe Band 1 A–E, 2009.

⁸ Jelen értekezés vonatkozásában: Bradley, Dermot – Hildebrand, Karl-Friedrich – Rövekamp, Markus: Die Generale des Heeres, 1921–1945. Band 2. Osnabrück, 1993.

⁹ Ungváry Krisztián: Hősök? A budapesti csata német katonai elitje; Jaffa Kiadó, Budapest, 2019.

¹⁰ Jelen értekezés vonatkozásában: Nipe, Georg M. Jr.: Decision in the Ukraine, Stackpole Books, Mechanicsburg, 2012. E mű első kiadása 1996-ban jelent meg.

alakulataival foglalkozik, azonban 2002-ben kiadott, igencsak részletes monográfiája¹¹ a Stemmermann-csoport harcait, valamint a felmentési kísérleteket – így a III. páncélos hadtest tevékenységét – mutatja be. A kiemelten fontos szerzők sorába illeszthető még Niklas Zetterling – Anders Frankson szerzőpáros, akik szintén a Korszuny-Sevcsenkovszkij körzetében vívott harcokat, a kurszki páncéloscsata statisztikai vonatkozásait, valamint az 1941-es német *Taifun* hadműveletet publikálták. Kevésbé ismert, de fontos és hiánypótló témákat dolgozott fel Steven Barratt (a szovjet *Zsitomir-Bergyicsev támadó hadművelet*), illetve Pritt Buttar (Sztálingrád körüli harcok, a felmentési kísérlet, valamint 1943 márciusi ellentámadás, illetve a Dnyeper folyóért vívott harcok). E szerzők jellemzően releváns könyvészeti és – Buttar kivételével – elsősorban az elérhető német levéltári forrásokat vették alapul.

A „másik oldalt” jellemzően David M. Glantz és szerzőtársa Jonathan M. House szólaltatták meg, akik több monográfiájukban a keleti hadszíntér fontosabb eseményeit (*Barbarossa* hadművelet, sztálingrádi harcok, kurszki páncéloscsata stb.) dolgozták fel, elsősorban szovjet szemszögből. Emellett szovjet vezérkari anyagok szerkesztését és kiadását és elvégezték, amely a maga idejében, megfelelő forráskritikát alkalmazva hiánypótló volt, tekintettel a Szovjetunió bezártságára, így a szovjet levéltári források kutathatóságára.

A 2010-es évek óta, elsősorban az angol nyelvű fordításoknak köszönhetően szélesebb kör ismerhette meg a releváns szláv származású szerzők, mint Valerij Zamulin vagy Kamen Nevenkin szovjet és német levéltári forrásokon alapuló kutatásaikat. Fontos megjegyezni, hogy az utóbbi időszakban magyar részről is történt jelentős előrelépés, miután Számvéber Norbert megjelentette a Bäke nehézpáncélos-ezred történetét,¹² valamint a korábban önállóan nem publikált Hube katlan¹³ eseményeit. E hiánypótló művek jelen doktori értekezés során is hasznosultak.

A magyarországi harccselekmények a nemzetközi történész körökben továbbra is kevésbé ismert kategóriába tartoznak, amelynek történelmi és politikai okai egyaránt vannak. Az 1945 és 1991 közötti időszakban a második világháború magyar vonatkozásait, Magyarország háborús szerepét, a politikai és katonai események kutatását és publikálását nagymértékben befolyásolta a korszakban hatalmon lévő kommunista párt ideológiája. Ez idő tájt kizárólag szovjetbarát, a német és magyar feleket rendkívül elfogultan bemutató írások születtek. Ugyan kellő kritikával kezelve ezeknek a műveknek van forrásértéke. A Száva Péter által szerkesztett Magyarország felszabadítása c. kötet jó kiindulási alapot jelenthet a szovjet fél szándékainak és tevékenységének megismerése

¹¹ Nash, Douglas E.: *Hell's Gate. The Battle of the Cherkassy Pocket, January – February 1944.* RZM Imports Inc., Southbury, 2002.

¹² Számvéber Norbert: *Ragadozók. A „Bäke” nehézpáncélos-ezred története 1944. január–február;* PeKo Publishing, Budapest, 2021.

¹³ Számvéber Norbert: *A vándorló katlan – A német 1. páncélos hadsereg küzdelme a túlélésért, 1944. március–április;* PeKo Publishing, Budapest, 2022.

szempontjából. Ennél is fontosabbak azonban Ölvedi Ignác Hadtörténelmi Közlemények hasábjain megjelent publikáció, amelyek érdeme egyebek mellett az, hogy – akkoriban szinte egyedülálló módon – szovjet és német levéltári forráskutatáson alapulnak.

A magyarországi harcselekmények kapcsán igazán releváns, szakmai és elfogulatlan írások a rendszerváltás óta eltelt időszakban születtek elsősorban Ravasz István, Ungváry Krisztián és Számvéber Norbert tollából.¹⁴ Ravasz István monográfiájában¹⁵ az 1944-es erdélyi harcselekményeket a szovjet–német és magyar–román „párhuzamos háború” történetét dolgozta fel, igen nagy alapossággal, elsősorban levéltári források alapján. A mű értékét növeli, hogy Ravasz nagy hangsúlyt fektetett a döntési folyamatok, a katonadiplomáciai vonatkozások részletes ismertetésére is. Ungváry Krisztián a Budapestért vívott harcok, elsősorban a város ostroma és a kitörési kísérlet kapcsán végzett kutatói és publikációs tevékenységével szerzett elévülhetetlen érdemeket. A Magyarország területén lezajlott harcselekményeket ez idáig legrészletesebben módon Számvéber Norbert dolgozta fel monográfiáiban. A szerző egykorú levéltári források és könyvészeti anyagok alapján elsősorban (de nem kizárólag) a páncélos- és gépesített alakulatok tevékenységét vizsgálta, de természetes jelleggel más harcoló erők ismertetése is megtalálható írásaiban, amennyiben ezeknek is jutott szerep az események során. Munkáiban a szerző fontos hangsúlyt helyez a hadviselő felek döntési folyamataira is. Tekintettel arra, hogy ebben az időszakban a német és magyar levéltári források már igen hiányosak, Számvéber Norbert forráskutatásai jelen doktori értekezés szempontjából kiemelt jelentőséggel bírnak, mert szintetizált módon ismertetik egyebek mellett a III. páncélos hadtest tevékenységét is.

A külföldi szerzők közül a bolgár származású Kamen Nevenkin kutatásait kell kiemelni. Nevenkin több monográfiájában¹⁶ is, alapos, sok esetben korlátozottan elérhető forrásokra és levéltári kutatások alapján ismerteti elsősorban a Budapest birtoklásáért vívott harcokat, hozzájárulva ezzel ahhoz, hogy nemzetközi szinten, szélesebb olvasóközönség is megismerje az eseményeket, Magyarország szerepét, és a magyar hadszíntér jelentőségét.

E rövid historiográfiai áttekintés is mutatja, hogy tekintettel arra, hogy Hermann Breith életrajza leginkább vázlatosan, a német III. páncélos hadtest tevékenysége pedig csak konkrét harcselekményhez kapcsolódóan került eddig feldolgozásra, tehát indokolt egy önálló monográfia elkészítése, amely elsősorban primer levéltári forrásokra támaszkodik.

¹⁴ Többek között említést érdemel Szabó Péter, Szabó József János, Mujzer Péter és Illésfalvi Péter, valamint B. Stenge Csaba is, akik mind jelentős munkát végeztek a második világháború magyar vonatkozásainak feldolgozásában, azonban műveik – legalábbis közvetlen formában – jelen disszertáció specifikussága okán nem kerültek felhasználásra.

¹⁵ Ravasz István: Erdély ismét hadszíntér 1944. Szovjet–német és román–magyar párhuzamos háború Magyarországon, Petit Real Könyvkiadó, Budapest, 2002.

¹⁶ Nevenkin, Kamen: Bécs még várhat; PeKo Publishing, Budapest, 2014. és Nevenkin, Kamen: A Budapest erőd 1; PeKo Publishing, h.n., 2019

A levéltári források közül a legfontosabb a németországi Bundesarchiv-Militärarchiv (Freiburg-in-Breisgau) gyűjteménye, ahol kutatható Hermann Breith személyi okmánygyűjtője¹⁷ valamint hagyatéka,¹⁸ amelyben személyére, életpályájára vonatkozó információk szerepelnek. Breith emellett rendelkezett naplóval, ennek azonban a forrásértéke igencsak alacsony, mert egyfajta „mini hadműveleti napló”, amelyben leginkább a harcselekmények kapcsán keletkeztek bejegyzések. Személyes adalékok korlátozottan lelhetőek fel. A III. páncélos hadtest hadműveleti tevékenysége, illetve Breith parancsnoki működése (a döntési folyamatok és azok végrehajtása) szempontjából a III. páncélos hadtest hadműveleti naplói, és azok mellékletei¹⁹ rendelkeznek legnagyobb értékkel. Emellett szintén fontosak az előljáró hadsereg és hadseregcsoportok iratanyagai. Ezeket egészíti ki a Vörös Hadsereg interneten is elérhető dokumentumai,²⁰ továbbá a szovjetek által a háború végén zsákmányolt német iratanyagok gyűjteménye,²¹ amelyek további lényeges információkat, kiegészítéseket tartalmaznak.

A levéltári források kapcsán meg kell jegyezni, hogy azok több esetben hiányosak lehetnek. A Vörös Hadsereg alakulatainak iratanyagai például az 1942. évi német nyári offenzíva idejéből erősen hiányosak, míg a Magyar Királyi Honvédség számos dokumentuma semmisült meg a második világháború végén. A III. páncélos hadtest hadműveleti naplója (és számos más relevanciával bíró német dokumentum) jellemző módon 1944. őszig bezárólag kutatható. Az ezt követző időszakot ezért elsősorban a rendelkezésre álló, előljáró parancsnokságok hadműveleti naplói és azok mellékletei alapján dolgoztam fel, illetve ütköztettem a szovjet levéltári forrásokkal, az eseményekben egykor részt vett szerzők írásaival – mint Hans Kissel²² vagy Georg Maier²³ – valamint szakirodalmakkal, csapattörténetekkel és visszaemlékezésekkel.

¹⁷ BA-MA PERS 6/94 és 6/299473

¹⁸ BA-MA N 106

¹⁹ NARA T-314 R-194 – R-207

²⁰ www.pamyat-naroda.ru

²¹ www.germandocsinrussia.org

²² Kissel, Hans: Die Panzerschlachten in der Puszta. Neckargemünd, Kurt Vorwinckel Verlag 1960.

²³ Maier, Georg: Drama between Budapest and Vienna; Winnipeg, 2004.

3. HERMANN BREITH ÉLETPÁLYÁJA A MÁSODIK VILÁGHÁBORÚ KITÖRÉSÉIG

3.1. HERMANN BREITH FIATALKORA²⁴

Hermann Albert Breith 1892. május 7-én egy bankár, Louis Breith és felesége, Karoline Schuch gyermekeként, evangélikus polgári családban látta meg a napvilágot a korabeli Bajor Királysághoz tartozó, Rajna-vidék–Pfalz tartományban található Pirmasens-ben. Három és fél évig járt általános iskolába, majd ezt követően összesen hét és fél évig tanult a szülővárosában található Immanuel-Kant Progimnáziumban, később a Kaiserslauterni Gimnáziumban.²⁵ Breith gimnáziumi éveiről, illetve tanulmányi eredményeiről nem maradt fent adat. Ugyanakkor támpontul szolgálhat a korabeli oktatási rendszer ismerete. Az elsősorban természettudományokra, matematikára és modern nyelvi képzésekre épült oktatás kiváló alapot biztosított ahhoz, hogy a nagyrészt polgári háttérű tanulók később sikeresen elhelyezkedhessenek a gazdasági vagy ipari életben. Ez a szemléletmód később hasznosnak bizonyult az egyre inkább gépesítetté váló hadviselés alkalmazásának szempontjából is.

Az 1864. és 1871. között lezajlott egyesítési háborúk óta a német társadalom felnézett a fegyveres erőre, amely a nemzet büszkesége volt. A népet szolgáló katonasághoz való tartozás társadalmi megbecsülést jelentett. A társadalmi ideált a tisztek jelentették. Mivel Németország egyesítése nyomán megnőtt a haderő mérete, így szükségessé vált a tisztikar utánpótláskeretének kiterjesztése is. 1890-től már nemcsak a született nemesség tagjai válhattak katonatisztté.²⁶ A századforduló idején a haderő létszámának növekedésével egy időben a polgári családok gyermekei egyre nagyobb arányban nyertek felvételt a tisztképzésbe. 1913-ra a tisztikar tagjainak már csak a 30%-a volt nemesi származású.²⁷ Bankár édesapja révén Hermann Breith a kereskedők és iparosok társadalmi kategóriájába illeszthető be, amely származását tekintve 1912-ben a tisztikar 15,41%-át adta. A modern, civil háttérű oktatási rendszerből kikerült tisztjelöltek – köztük Breith is – az átlagosnál jobb eredménnyel teljesítették a felvételi vizsgát, mint a tradicionális oktatásban részesült katonacsaládok leszármazottai.

1914 előtt kétféleképpen lehetett tiszti pályára lépni: a jelölt vagy közvetlenül egy ezredparancsnoknál jelentkezett személyesen vagy belépett a tíz német kadétintézet egyikébe. Egy

²⁴ BA-MA PERS 6/299473 és PERS 6/94, és Dörr, 2009. 191. o. alapján.

²⁵ A gimnáziumi képzés ekkor a középfokú oktatás csúcsának számított, míg a progimnázium gyakorlatiasabb, a modern technológiai fejlődésekre nyitottabb intézmény volt. Clemente, 1992. 29. o.

²⁶ A tiszti hivatást olyan nagy presztízs övezte, hogy még a viszonylag polgáris Bajorországban is özönlöttek a középiskolát végzettek a hadseregbe, sőt egyesek odáig mentek, hogy egyszerre 30 ezredbe jelentkeztek.

²⁷ Creveld, 2005. 37. o.

átlagos évben közel 3000 jelentkező volt 154 szabad tisztjelölti státuszra,²⁸ ami magas minőségű kiválasztási rendszert eredményezett. A tisztjelöltek kiválasztása, majd kinevezése esetében a végső döntést az ezredparancsnokok hozták meg, ugyanakkor ezt formalitásból az uralkodónak is támogatnia kellett. Az ezredparancsnokok képezték ki, majd vezették harcba alárendeltjeiket, így személyes érdekük is fűződött a választáshoz. A folyamat során először megvizsgálták a jelentkezők származását, társadalmi helyzetét, képzettségét és vallási meggyőződését, amit egy általános elbeszélgetés követett. A vizsga alkalmával az ezredparancsnokok kiemelt figyelemmel kísérték a jelöltek akaraterejét és felelősségtudatát – azaz a személyes karakterjegyeket. Ez sokáig egyenértékűnek számított a származással, mert az általános vélekedés szerint a középosztály alatt a jelentkezők már eleve alkalmatlanok voltak a tiszti életpályára.

Breith tudatosan készült a katonatiszti pályára. Gimnáziumi tanulmányai végeztével Berlinbe ment egy két és fél hónapig tartó katonai előkészítőre. A felvételi vizsga sikeres teljesítése után 1910. április 16-án, 18 évesen belépett a weissenburgi békehelyőrségű 60. *Markgraf Karl* (7. brandenburgi) gyalogezredbe. 1910. december 20-án zászlóssá léptették elő, és átvezényelték az 1891-ben alapított Hersfeldi Katonai Iskolába. Mielőtt megkapták volna kinevezésüket, a tisztjelöltek egy kilenc hónapig tartó alapképzésen vettek részt, majd újabb kilenc hónapra tiszti iskolába helyezték át őket. A tisztképzés időtartama a tömeghadseregek megjelenésével egy időben csökkent, mert fel kellett gyorsítani azt. Ennek eredményeként erősen racionalizálták az oktatás tematikáját is. A tanórák túlnyomó részét a harcászat, a fegyverzet és felszerelés ismertetése, térképészet, az erődítési ismeretek, valamint a lögyakorlatok és a katonai *drill* sulykolása tették ki.²⁹

1910. november 10-én Breith sikeres érettségi vizsgát tett,³⁰ majd 1911. szeptember 13-án hadnaggyá nevezték ki, így 19 évesen katonatiszt lett. Szolgálatát a továbbiakban az ezredénél folytatta. A polgári családból származó Breith tehát a hagyományos módon került a katonai pályára, ami jó képességeket felételez egy olyan időszakban, amikor komoly túljelentkezés volt, ráadásul a tradicionális katonai háttérű családokból érkező jelentkezők élveztek előnyt a kiválasztásnál.

3.2. HERMANN BREITH RÉSZVÉTELE AZ ELSŐ VILÁGHÁBORÚBAN

A különböző gazdasági és politikai célok mentén, a saját pozíciók megtartása és kölcsönös megvédése érdekében a XX. század elejére két jól elhatárolható szövetségi rendszer – a központi hatalmak és az antant – jött létre Európában. A felekre általánosan jellemző volt, hogy a politikai és gazdasági ellentéteket fegyveres erő alkalmazásával igyekeztek kezelni. Emiatt a századfordulón

²⁸ Creveld, 2005. 156. o.

²⁹ Clemente, 1992. 149. o.

³⁰ Ebben az évben a zászlósok 63%-a rendelkezett az egyetemi továbbtanulást lehetővé tévő érettségivel. A Bajor Királyság ezt kötelezővé tette a tiszti kinevezéshez. Creveld, 2015. 155. o.

jelentősen felgyorsult a fegyverkezés és a háborús készülődés. Az egyenlőtlen gazdasági, ipari és politikai fejlődés miatt bekövetkezett egyensúlyváltozások hatására Európa olyan helyzetbe került, amelyet a nemzetközi kapcsolatok és kölcsönös biztosítékok miatt lehetetlen volt békés úton megoldani.

Ferenc Ferdinánd az Osztrák–Magyar Monarchia trónörököse 1914. június 28-án szerb nacionalista összeesküvők áldozata lett. A merényletet követő politikai lépések, valamint a nemzetközi szerződések kötelezettségei miatt augusztus 1-jétől a központi hatalmak és az antant tagjai között kölcsönös hadüzenetváltásokra és további mozgósításokra került sor, melynek eredményeként kitört az első világháború.

3.2.1. A NYUGATI HADSZÍNTÉREN, 1914 ÉS 1916 KÖZÖTT

Breith alakulatát, a 60. gyalogezredet 1914. augusztus 2-án mozgósították, és augusztus 8-án Insmingenbe szállították vasúton. Az ezred a 31. gyaloghadosztály csapatteste volt, amelyet a német 6. hadsereg XXI. hadtestének alárendeltségébe utaltak. A 6. és 7. hadsereg feladata az volt, hogy a német bal szárnyon, az Elzász-Lotaringiában elfoglalt védőállásokra támaszkodva akadályozza meg a franciák betörését Németországba, amíg a fő csapásmérő erő a jobb szárnyon legyőzi a francia főerőt és elfoglalja Párizst.

Breith Lotaringiában, az augusztus 9-től 19-ig tartó határ menti ütközetek idején esett át a tűzkeresztségen. A francia haderő hadászati főcsapása augusztus 14-én kezdődött, és az volt a célja, hogy északi irányban támadva bekerítsék, majd megsemmisítsék az előretört német jobb szárnyat. A francia 1. és 2. hadsereg támadása azonban augusztus 18-án elakadt. Két nappal később a német 6. és 7. hadsereg lendült támadásba, és a Meurthe folyó vonaláig szorították vissza a szemben álló francia csapatokat. Augusztus 23. és szeptember 11. között Breith részt vett a nancy-épinal-i csatában, mely szeptember 7-én francia elhárító sikerrel végződött. Teljesítménye elismeréseként 1914. szeptember 10-én Breith megkapta első kitüntetését, a másodosztályú Vaskeresztet.

Az átszervezett német 6. hadsereg erőit – köztük Breith ezredét – szeptember első felében átcsoportosították St. Quentin térségébe. Szeptember 27-én ezen az arcvonalszakaszon is fellángoltak a harcok, melyek október 6-án értek véget. Breith-et október 12-én áthelyezték a 31. gyaloghadosztály 166/III. gyalogzászlóaljának kötelékébe tartozó géppuskás-század élére.

Az arcvonat 1914 őszére a nyugati hadszíntéren megmerevedett, és bármilyen offenzíva lehetősége igen távolinak tűnt, amikor 1914 végén Franciaországra ráereszkedett a tél.³¹ Ebben az időszakban Breith hullámzó intenzitású állásharcokban vett részt, melyek kisebb szünetekkel 1915. január 25-ig elhúzódtak. Eközben 1914. december 5-én kinevezték a 166/III. gyalogzászlóalj

³¹ Keegan, 2014. 200 – 201. o.

segédtisztjévé, mely feladatkörében a zászlóaljparancsnok mellett szervezési, ellenőrzési és adminisztratív feladatokat látott el.

A közel fél évig tartó törzsszolgálatot követően Breith-et 1915. április 12-vel visszavezényelték a 60. gyalogezredhez, ahol az ezred géppuskás-századának vezetését vette át. A 60. gyalogezredet 1915 márciusában átadták az újonnan felállított 121. gyaloghadosztály részére, amely május 6-ától majd egy éven keresztül a Meuse és Mosel folyók között, valamint a Metzről délnyugatra elterülő priesterwaldi erdőnél harcolt. Ezt követően egy rövid pihentetés után Flixey-nél, majd Croix-des-Carmes-nél vetették be. Ezen a szakaszon egészen 1916 kora tavaszáig zajlottak a váltakozó intenzitású, eredménytelen állásharcok, miközben Breith-et 1915. szeptember 4-én a 60. gyalogezred segédtisztjévé nevezték ki.

Az ezredet 1916. március elején kivonták az arcvonalból, majd rövid pihentetés és feltöltés után Billy-fous-Mangiennes-hez vezényelték, hogy részt vegyen a németek Verdunnél tervezett offenzívájában. A Meuse folyó kanyarulatában álló Verdun övvára az 1914. évi hadműveletek során elszigetelődött és három oldalról támadhatóvá vált.³² Egy felőrlő jellegű anyagcsata eredményeként a német hadvezetés ezen a helyen tervezett végleg leszámolni a francia haderővel. A német 5. hadsereg 1916. február 21-én kezdte meg a támadását és négy nap alatt közel került Verdun elfoglalásához. A franciák azonban képesek voltak lelassítani a támadást, így a németek március 6-tól áthelyezték a súlypontot a Meuse folyó nyugati partjára. A 121. gyaloghadosztály március 10-től ezekbe az összecsapásokba kapcsolódott be, Vaux-tól északra. Az offenzíva április 9. után egyre inkább állásharc jelleget öltött, végül francia elhárító sikert eredményezett.

Április 20-val a 121. gyaloghadosztályt pihentetés és feltöltés céljából kivonták az arcvonalból és egészen május 22-éig tartalékban tartották. Május 23-ától a hadosztály pontosan egy hónapon keresztül a Somme és Oise folyók közötti terepszakaszon, Péronne-nál vívott állásharcokat a franciákkal. A Somme folyó térségében, július 1-jén a brit 4. és 3. hadsereg, valamint a francia 6. hadsereg egy hétig tartó, és egymillió lövedéket felhasználó tüzérségi előkészítés³³ után indította meg támadását a német 2. hadsereg erői ellen, melynek célja Verdun tehermentesítése és a német haderő felőrlése volt. A 121. gyaloghadosztály június 24-től Dompierre térségében súlyos védekező harcokban vett részt, amíg július 2-án vissza nem vonták Herbécourt és Assevillers térségébe. Hermann Breith somme-i csatában tanúsított teljesítményéért, 1916. július 30-án megkapta az első osztályú Vaskeresztet.

³² Keegan, 2014. 404. o.

³³ Keegan, 2014. 421. o.

3.2.2. A KELETI HADSZÍNTÉREN, 1916 ÉS 1917 KÖZÖTT

A franciák 1916. év elején felszólították a szövetséges oroszokat, hogy Verdun tehermentesítése céljából indítsanak nagyméretű támadást a központi hatalmak keleti arcvonala ellen. A cári hadvezetés a Naracs-tónál elszenvedett kudarc³⁴ után az északnyugati és a nyugati arcvonalszakaszon akarta nyomás alá helyezni a központi hatalmak erőit, emellett felmerült célként a Monarchia háborúból való kiütése is. Ebből a célból 1916. június 4-én nagyszabású támadó hadműveletbe kezdtek Kovel és Lemberg térségében. A támadás utólag Bruszilov offenzíva néven vonult be a történelembe.

A somme-i harcokban kimerült német 121. gyaloghadosztályt július 3-án kivonták az arcvonalból és előbb Péronne térségében tartalékba helyezték, majd vasúton a keleti hadszíntérre, Breszt-Litovszkhoz szállították át, ahol ekkorra már kritikussá vált a helyzet. A német Linsingen hadseregcsoport³⁵ július 24-én ellentámadást indított Koveltől délre, amellyel ideiglenesen megakasztotta az orosz előretörést, de négy nappal később A. A. Bruszilov lovassági tábornok felújította a Kovel elfoglalását célzó hadműveletét. A 121. gyaloghadosztály július 25. és 27. között a Sztir és Sztohod folyó térségében, a német VIII. hadtest alárendeltségében harcolt. Később szintén Kovelhez csoportosították át, ahol a november 4-éig tartó harcokban vett részt.

A Bruszilov offenzíva szeptember végére kifulladásra kényszerítette az oroszokat. Az oroszok súlyos veszteségek árán jelentős területnyereséget könyvelhettek el: elfoglalták Czernowitzot és Kelet-Bukovinát, Románia pedig korábbi szövetségeseivel szemben hadba lépett az antant oldalán. A központi hatalmak minden hadszíntéren védekezésbe kényszerültek.

A 121. gyaloghadosztály november 5-étől december 12-éig ismét a Sztir és Sztohod folyók felső folyásának térségében vívott állásharcokban vett részt. 1916. november 25-én (aznapi ranggal) Breith-et főhadnaggyá léptették elő, 1917. április 16-án pedig a hamburgi Hanza Kereszttel³⁶ tüntették ki. A 121. gyaloghadosztály 1916. december közepétől egészen 1917. május 18-ig a Kreva–Szmarhony–Naracs-tó–Tverecs arcvonalszakaszon harcolt. Május 18-án az alakulatot kivonták az arcvonalból és visszaillesztették a nyugati hadszíntérre.

³⁴ Az orosz Északnyugati Front arcvonalszakaszán, a Fehéroroszországban található Narancs-tó térségében az oroszok 1916. március 16-ától nagyszabású támadó hadműveletet indítottak. A támadás 12 napig tartott és hatalmas veszteségek árán is csak elenyésző területnyereséggel járt, amit rövidesen fel is kellett adnia az oroszoknak.

³⁵ A német Déli Hadsereg, a Bug Hadsereg és az osztrák–magyar 4. hadsereg összevonásából kialakított hadseregcsoport Alexander von Linsingen gyalogsági tábornok vezetése alatt.

³⁶ Az első világháborúban a Hanza városok (Bréma, Hamburg, Lübeck) úgy döntöttek, hogy ők is honorálni szeretnék a harctéri hősiességet és a kiemelkedő háttérrel rendelkező háttérrel. A kitüntetésnek egyetlen fokozata volt, és a városállamokban egyenértékűnek számított a Vaskereszttel.

3.2.3. A NYUGATI HADSZÍNTÉREN, 1917-TŐL A HÁBORÚ VÉGÉIG

A britek június 7-én harckocsikkal és vegyi harcanyaggal is támogatott offenzívát indított a Messines-gerincen, hogy az első és második ypres-i csatában elvesztett területeket visszaszerezzék. Június 14-re a Messines kiszögellés antant kézbe került, de a németek megtartották az uralgó magaslatokat és az ellentámadásra tartalékolta erőket sem vetették be.³⁷

A 121. gyaloghadosztályt június 12. és augusztus 8. között Cambrai-tól délnyugatra, a Siegfried-állásban³⁸ vetették be, ahol súlyos elhárító harcokat vívott. Augusztus 8-i kivonását és pihentetését követően, augusztus 15-én a hadosztályt a Flandriai Védőállásban, Artois térségében vetették be. Szeptember 26-án pihentetés céljából ismét kivonták. Október 6-án az alakulat visszatért az arcvonalba, a Meuse és Mosel folyók közötti magaslatokra. 1917. október 21-én Breithet a 121. gyaloghadosztály törzséhez helyezték át, majd másnap a seregtest parancsörtszjtjévé nevezték ki.

A német hadvezetés igyekezett mindent elkövetni, hogy 1918-ban győzelmet arasson nyugaton, mielőtt még az Amerikai Egyesült Államok teljes mértékben bekapcsolódik a világháború küzdelmeibe. E célból 1918. március 21-én ötórás, vegyi harcanyagokat is alkalmazó tüzérségi előkészítés után a német csapatok megkezdték támadásukat Amiens általános irányban, amely azonban két nappal később lelassult, április 4-ére pedig végleg kifulladt. Július 15-éig a német hadvezetés összesen öt offenzívával próbálkozott. Ezek a változó területnyereség mellett rendre elakadtak az antant csapatok védelmének mélységében.

A 121. gyaloghadosztályt előbb Belgium területére, a Kemmel-hegyhez vezényelték, ahol július 31-éig a flandriai állásharcokban alkalmazták. A német offenzíva kifulladását követően augusztus 8-án az antant erők lendültek támadásba és Amiens körzetében négy nap leforgása alatt visszafoglalták a somme-i harcteret. A 121. gyaloghadosztály július 29-től szeptember 3-ig előbb a Marne és a Vesle, majd az Oise és az Aisne, azt követően a Somme és az Oise folyók között, végül pedig az Északi Csatornánál, Nesle és Noyon körzetében vívott állásharcokat. Breith-et augusztus 14-ével kinevezték a 121. gyaloghadosztály kötelékébe tartozó 241. gyalogdandár segédtszjtjévé. A hadosztály szeptember 4-től október 8-ig előbb a Siegfried-állás előtt, majd St. Quentin és Cambrai térségében vívott súlyos harcokat. A Hermann-állás³⁹ volt az utolsó védvonal, ahol november 4-ig védekező harcokat folytatott a gyaloghadosztály, amely során, 1918. október 28-án Breith-et kitüntették a Hohenzollern Királyi Ház Rendjének kardos Lovagkeresztjével.⁴⁰

1918 novemberére a központi hatalmak háborús koalíciójából Németország maradt az egyedüli hadviselő fél. Miközben a haderő keleti irányban hátrált, az országban háborúellenes, forradalmi

³⁷ Keegan, 2014. 526. o.

³⁸ A somme-i harctér mögött létrehozott Hindenburg-vonal egyik része.

³⁹ Az Északi-tenger partja–Gent–Eecklo–Leise folyó–Schelde folyó–Marle vonalon kiépített védőállás.

⁴⁰ Az 1841-ben alapított kitüntetést az első világháború alatt – századosi rendfokozatig bezárólag – német tisztek nyerhették el, általában a harcok során tanúsított személyes bátorságért.

hangulat söpört végig. November 9-én a belgiumi Spa-ból korábban Hollandiába menekült II. Vilmos császár lemondott trónjáról. Az egyre kritikus katonai és politikai helyzet hatására november 11-én a compiègne-i erdőben, Ferdinand Foch marsall, a nyugaton harcoló antant csapatok főparancsnokának szalonkocsijában a német delegáció aláírta a fegyverszüneti megállapodást. Az első világháború hadieseményei Európában véget értek.

3.3. A NÉMET TISZTIKAR ÚJJÁSZÜLETÉSE

Az első világháborút lezáró különösen szigorú békeszerződés a német szárazföldi haderőnem létszámát 100 000 főben (ebből 4000 tiszt) maximalizálta. A tartalékos rendszer kiépítésének megakadályozása érdekében a szolgálati időt a legénységi állomány és tiszthelyettesek esetében 12, a tisztek esetében 25 évben határozták meg. A Nagyvezérkart és a katonai felsőoktatás, valamint vezérkari képzést biztosító Hadiakadémiát feloszlatták, újjászervezésüket megtiltották. Több más fegyvernem és szakcsapat megszüntetése mellett betiltották a légi erő működését, valamint a modern haditechnikai eszközök fejlesztését, gyártását és rendszerben tartását.⁴¹

A Reichswehr névre keresztelt fegyveres erő élén 1920. március 28. óta Johannes von Seeckt⁴² altábornagy állt, aki egy olyan testületet igyekezett kialakítani, amely lehetőleg önkéntes hivatásosokból áll, állományában pedig nagyszámú, jól kiképzett, mozgékony lovassággal és gépesített gyalogsággal rendelkezik. A német tisztikar erre az időszakra jelentősen veszített korábbi magas társadalmi presztízséből az első világháború hatásai, a konfliktus során mutatott teljesítménye és a háború elvesztése következtében. A létszám szintén alacsony volt. Von Seeckt arra törekedett, hogy az első világháborút túlélte 270 000 fős tiszti állományból kizárólag a legjobbakat tartsa meg. A kiválasztásnál elvárás volt a kiemelkedő szakmai teljesítmény, a hatékonyság, a magas színvonalú iskolai végzettség és intelligencia, a példamutató magatartás, erős érzék a hagyományokhoz és a konzervatív értékekhez, valamint a haderő elhatárolása a politikától.⁴³ A tiszti kiválasztás folyamata továbbra is szigorú volt, de a tudás és az intellektus már fontosabb volt a társadalmi háttérnél. Végzettség és tapasztalat tekintetében az új német tisztikar állománya vegyes képet mutatott, melyből kiemelendők a korábbi császári haderő jól képzett, tapasztalt tisztjei.

Egyik első intézkedéseként von Seeckt bezáratta a kadétképző intézményeket, majd megalapította a Technikai Főiskolát, hogy az itt megszerzett technikai ismeretekkel is emelje a tisztikar képzettségének színvonalát. Katonai felsőoktatási intézmény hiányában a tisztképzés

⁴¹ Dupuy, 1977. 193. o., Mitcham, 2008. 9. o. és Mueller-Hillebrand, 1954. 15. o.

⁴² Seeckt, Johannes Friedrich von (Schleswig, 1866. 4. 22. – Berlin, 1936. 12. 27.) lovassági tiszt, katonai attasé. Az első világháború során előbb hadtest, majd hadsereg vezérkari főnök volt. A két világháború közötti időszak legmeghatározóbb német katonai vezetője.

⁴³ Mitcham, 2008. 14. o.

kurzusait, decentralizáltan, a katonai körzetek központjaiban, illetve a csapatoknál szervezték meg. A képzés során a legfontosabb cél az volt, hogy adott esetben a tisztek egy, de akár két szinttel magasabb beosztást is sikeresen el tudjanak látni. Az események később bebizonyították, hogy von Seeckt elképzelése helyes volt.

Von Seeckt előírta, hogy minden, a 10. szolgálati évét betöltött katonai vezetőnek le kellett tennie az egy hétig tartó katonai körzet vizsgát (*Wehrkreisprüfung*). E szigorú, az érettségihez hasonló, elsősorban harcászati-orientált összetett vizsga alkalmával a katonai vezetőknek maradéktalanul számot kellett adniuk képzettségükről, illetve felmérték, hogy alkalmasak-e vezérkari szolgálatra. A legjobban teljesítők 15%-át iskolázták be vezérkari képzésre.⁴⁴

A Seeckt-érában vezették be az alárendeltek értékelése. Ennek az volt a célja, hogy hiteles képet alakítsanak ki az értékeltekről, amely az előléptetési és kiválasztási javaslatok alapját képezte. Sem pontrendszert, sem összehasonlítást nem alkalmaztak, ami nagyfokú objektivitást tett lehetővé. A felettesek kizárólag a rájuk bízott hatás- és illetékességi kör figyelembevételével értékelték alárendeltjeiket. A legfontosabb tulajdonságnak az őszinteséget, őszinteséget, készenléteket és felelősségérzetet, harci körülmények között pedig az ellenséggel szembeni magatartást, szolgálati teljesítményt, fizikai és szellemi alkalmasságot, a rendíthetlenséget (azaz, ahogy nehéz körülmények között hogyan teljesített adott értékelt), illetve később a nemzetiszocialista magatartást tartották. A legnagyobb erény a bizalom volt. A törtétezt tiltották. Az értékeltekről készített rövid összefoglaló tartalmazta a személyiséget, jellemet, szakmai képességeket és a teljesítményt. Az értékelteket három kategóriába sorolták: „átlagon felüli”, „átlagos” és „átlagon aluli”.⁴⁵ Békeidőben az „átlagon aluli” értékelés azonnali elbocsátást jelentett. A rövid jellemzések értékelések alapján a Haderő Személyügyi Hivatala teljes képet kapott az értékeltekről, így ez alapján objektíven dönthettek az alkalmasságról és az előléptetésről. A második világháború során a veszteségek és a mobilizáció eredményeként, az előléptetés és kiválasztás szempontjából a teljesítmény már sokkal fontosabbá vált, mint a rangsor. Így valósulhatott meg, hogy adott esetben a bizonyított, tehetséges katonai vezetők a rangsor figyelembe vétele nélkül magasabbra emelkedjenek.

Von Seeckt 1926. október 6-ig maradt hivatalában, de az általa lefektetett strukturális alapelvek egészen 1945-ig változatlanok maradtak. A legnagyobb érdeme az volt, hogy a korlátozások közepette sem hagyta, hogy a katonai vezetőképzés veszítsen a színvonalából, továbbá egy modern fegyveres erő és egy professzionális katonai vezetői réteg alapjait teremtette meg.

⁴⁴ Mitcham, 2008. 17. o., Creveld, 2005. 157. o., valamint Muth, 2011. 151 – 155. o.

⁴⁵ Creveld, 2005. 83 – 84. o. és 165 – 170. o.

3.4. A REICHSWEHR KÖTELEKÉBEN⁴⁶

Az első világháborút követően Hermann Breith a Reichswehr tagja lett, tehát megfelelt azoknak a szigorú feltételeknek, amelyeket von Seeckt megkövetelt, attól eltekintve, hogy vezérkari képzettsége nem volt. Közvetlenül az első világháborút követően, 1919. január 3-án Breith alakulatát, a 121. gyaloghadosztályt Bad Orbban leszerelték. Három nappal később Breith-et a 60. gyalogezred pótzászlóaljához helyezték át, majd bő egy hónappal később ismét törzsszolgálat következett számára, amikor kinevezték a gyalogezred segédtsíztjévé. Breith-et 1919. május 17-én a *von Lettow* hadosztály kerékpáros századához, majd október 1-jén a 18. Reichswehr lövészezredhez helyezték át. Az első világháborúban szerzett harctéri tapasztalatainak következtében két és fél hónappal később az ezred 1. géppuskás századának parancsnokságát vette át. 1920. szeptember 7-én újabb törzsszolgálat következett, amikor a lövészezred I. zászlóaljának segédtsíztjévé nevezték ki. 1920. szeptember 7-étől a 17/2 gyalogszázad parancsnoka lett, majd 1921. január 1-től átvette a 6/10. gyalogszázad parancsnoki posztját. Lengyelország fegyverrel igyekezett határait kitolni, amely 1919 és 1921 között egy lokális háborút eredményezett a németekkel és az oroszokkal. A németeknek zömében rögtönzött fegyveres alakulatok bevetésével sikeresen védték meg határaikat. A 6. gyalogezredet 1921. január 15-vel szintén a lengyel korridorhoz vezényelték, ahol március 10-ig teljesített szolgálatot. Breith a katonai vasúti forgalom biztosításáért volt felelős Schneidemühlben (mai nevén Piła).

Breith 1921. november 7. és 21. között a 6/I. gyalogzászlóaljnál könnyű géppuskára kapott továbbképzést. 1922. március 13. és 18. között sikeresen letette a katonai körzet vizsgát. A rendelkezésre álló források nem részletezik, hogy pontosan milyen eredményt ért el (az eredmények nem voltak nyilvánosak), de annyi bizonyos, hogy a vezérkari képzésbe nem válogatták be. 1923. október 1-jén újabb törzsszolgálat következett számára, miután a 6/III. gyalogzászlóalj törzséhez vezényelték. 1924. március 17-én (március 1-jei ranggal) előléptették századossá.

Következő beosztása az első lépés volt a páncélos csapatok irányába. 1925. október 1-jén áthelyezték a 6. gépkocsizó zászlóaljhoz, majd pontosan egy évvel később az 1. gépkocsizó zászlóaljhoz, ahol 1927. január 1-vel az 1. gépkocsizó század parancsnoka lett.

Breith 1928. november 26. és december 9. között Berlinben D-típusú gázvédelmi tanfolyamra járt. 1929. október 1. és december 21., majd 1930. január 6. és február 13. között a 3. gépkocsizó zászlóalj tanfolyamán vett részt. E képzések során megismerkedett a legújabb fegyverekkel, eszközökkel, azok alkalmazásának elméleti és gyakorlati módszereivel, valamint a manőverező

⁴⁶ BA-MA PERS 6/299473 és PERS 6/94, és Die Generale des Heeres, 1993. 250. o., Bradley – Hildebrand – Rövekamp, 1993. 249. o., valamint Dörr, 2009. 191. o. alapján.

hadviselés új formáival. 1931. február 1-jén Breith újabb törzstiszti beosztást kapott, amikor az 1. Reichswehr-csoportparancsnoksághoz⁴⁷ vezényelték egy rövidebb időre.

3.5. A NÉMET PÁNCÉLOSCSAPATNEM LÉTREHOZÁSA⁴⁸

3.5.1. AZ ELMÉLETI HÁTTÉR

Közvetlenül az első világháborút követően a német katonai vezetés mélyreható elemzésbe fogott azzal a céllal, hogy választ találjon az elszenvedett vereség katonai okaira. Megállapították, hogy hibáztak, amikor képtelenek voltak megakadályozni a franciák általános mozgósítását, illetve a kezdeti sikereiket követő francia átcsoportosításokat. A nyugati hadszíntéren elszenvedett hadműveleti sikertelenségekre egyaránt a nem megfelelő manőverező képesség volt a válasz.⁴⁹ Ezzel szemben a keleti hadszíntér, a maga nagy kiterjedésével lehetővé tette a manőverező harcot, így itt a németek sikeresebbek is voltak. Von Seeckt maga úgy gondolta, hogy a jövő háborúinak megnyeréséhez a mozgékonyság lesz a kulcs, és az első világháború megoldatlan kérdéseire a gépesítés, a harckocsik, a légierő, valamint az ezek működtetéséhez nélkülözhetetlen logisztika fejlesztése adja meg a választ.

Az első világháborúban az eljárások kidolgozatlansága, a technológia kiforratlansága, az együttműködés hiánya és a katonai felső vezetés bigott hozzáállása következtében a harckocsizó-csapatok teljesítménye megkérdőjelezhető volt. Az új fegyver alkalmazásával ugyan képesek voltak harcászati sikereket elérni a felek, de összességében az eszköz nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket.

A harckocsik és alkalmazásuk módszertanának létrejöttét a politikai és katonai stratégiai célkitűzések, a hadműveleti döntéseket korábban gátló tényezők (az áttörés, a siker kifejlesztésének és a mélységi csapásnak a hiánya, elégtelen manőverezés, az ellenség vezetésének megbontása), továbbá a technológiai fejlődés idézte elő. Alkalmazásuk új lehetőségeivel először az 1920-as években John Fuller⁵⁰, majd Basil Liddell Hart⁵¹ angol szakemberek foglalkoztak. Mindketten úgy vélték, hogy a jövő háborúiban a gépesített erők fogják kivívni a döntő győzelmet, és ehhez

⁴⁷ A mozgósítást követően ebből a szervezetből alakult meg az Észak Hadseregcsoporthoz tartozó törzs.

⁴⁸ Az alfejezet a jobb követhetőség érdekében két külön részben taglalja a német páncéloshadviselés elméleti és gyakorlati fejlődését 1939-ig. Megjegyzendő, hogy e két szegmens egymással kölcsönhatásban, egy időben fejlődött.

⁴⁹ Dupuy, 1977. 214. o.

⁵⁰ Fuller, John Frederick Charles (Chichester, 1878. 9. 1. – Falmouth, 1966. 2. 10.) brit vezérőrnagy, hadtörténész és teoretikus. Az első világháború során a brit Harckocsihadtest vezérkari főnöke volt.

⁵¹ Liddell Hart, Basil Henry (Párizs, 1895. 10. 31. – 1970. 1. 29.) brit őrnagy, katonai szakíró, haditudósító, aki széles körű nemzetközi elismertséget szerzett szakírói tevékenységével.

kapcsolódóan számos előre mutató megállapítást tettek, ám ezek mégis egyedül a németek – köztük Ernst Volckheim⁵² és Heinz Guderian⁵³ – figyelmét keltették fel.

A versailles-i békeszerződés V. rész, 3. § 171. cikkelye kimondta: „*Németország számára tilos páncélautók, harcokocsik és minden más háborús célokra felhasználható konstrukció gyártása és importálása.*”⁵⁴ Ezzel a rendelkezéssel a kis létszámú német páncéloscsapatnem az első világháborút követően megszűnt, de hagyományai tovább éltek annál a hét gépkocsizó zászlóaljnál, melyek kezdetben kizárólag az utánpótlás szállításáért voltak felelősek, de a jövőbeni páncéloshadosztályok alapját képezték. A zászlóaljak a Védelmi Minisztérium Forgalmi Csapatok Felügyelete/Gépkocsizó Csapatok Osztályának (Inspektorat 6, röviden: In6⁵⁵) alárendeltségébe tartoztak. Az elméleti és szervezeti fejlődés akkor lendült fel, amikor 1922 tavaszán Heinz Guderian századost az In6-hez helyezték át. Guderian fáradhatatlanul tanulmányozta a gépesítés lehetőségeit, a híradó technikát, a hazai és külföldi publikációkat, valamint a fejlesztési tendenciákat, melyek eredményeként fontos megállapításokat tett.

A hadászat, hadművelet és harcászat jellegére – egyéb faktorok mellet – komoly hatást gyakorolnak adott állam rendelkezésre álló erőforrásai. A németek, iparuk korlátozott teljesítőképességének és számos nyersanyag importjának szükségessége ismeretében tisztában voltak azzal, hogy egy többarcvonalas elhúzódó háború számukra a vereséggel egyenlő, ezért egy olyan eszközre volt szükségük, amely képes garantálni a gyors és döntő sikert egy fegyveres konfliktus esetén. A németek a harcokocsira a hadászati célok eléréséhez szükséges feltételek megteremtésének *operatív eszközöként* tekintettek. A 360°-ban körbeforgatható toronnyal ellátott, kis fajlagos talajnyomású, mozgékony lánctalpas páncélozott járművek nagy tüzérvél és kiváló terepjáró képességgel rendelkeztek, így támadásban és védelemben egyaránt önállóan alkalmazhatóak voltak.

Ezek alapján a németek a fejlesztésekkel új irányban indultak el, és elsőként határozták meg a harcokocsi sikeres alkalmazásának a feltételeit: az alkalmas terep, meglepés, tömeges alkalmazás és az erők szükséges szélességi és mélységi tagolása. A németek tehát az első világháborús

⁵² Volckheim, Ernst (Bornheim, 1898. 4. 11. – 1962. 9. 1.) német katonatiszt. Az első világháború végén a rövid életű német páncéloscsapatnál, majd a Reichswehrben szolgált. A páncélosharcászatban tapasztalatot szerzett tisztként számos előremutató cikket publikált. 1932 és 1933 között a kazanyi szovjet-német Kama Páncélosiskola, 1941-től a Wünsdorfi Páncélosiskola főparancsnoka volt.

⁵³ Guderian, Heinz Wilhelm (Kulm, 1888. 6. 17. – Schwangau, 1954. 5. 14.) német vezérezredes. A páncéloshadviselés megújítója, legmeghatározóbb teoretikusa. Harcolt az első világháborúban, majd szolgált a Reichswehr kötelékében. A második világháború során előbb hadtest-, majd hadseregpáncélosparancsnok volt. Leváltását követően a háború második felétől a páncéloscsapatok főszemlélője, majd a német szárazföldi haderő megbízott vezérkar főnöke volt. A hadifogságból szabadulva a Bundeswehrnek is tagja lett.

⁵⁴ Guderian, 1999. 145. o., Hartmann, 2010. 2. o. és Nehring, 1995. 37. o.

⁵⁵ A felügyeletnek elsődleges célja a páncéloscsapatok magvának megteremtése volt. Az elkövetkezendő években számos alkalommal átnevezték, feladatkörét kibővítették. A könnyebb követhetőség miatt végig német rövidítéssel kerül megnevezésre.

tapasztalataikból kiindulva a manőverezésre helyezték a hangsúlyt, mely alkalmazása során a magas támadási ütemre és nagy mélységű, gyors csapásokra helyezték a fő hangsúlyt.⁵⁶ A hadművészet azt követelte a csapat-, majd később fegyvernemtől, hogy vegyen részt az ellenség védelmének áttörésében, a harcászati sikert fejlessze tovább hadműveletivé, legyen képes önálló manőverezésre, gyors és meglepő cselekvésre, az ellenség csoportosításainak megkerülésére és bekerítésére, valamint fontos objektumok, átkelő helyek hídfők birtokbavételére és biztonságos megtartására a főerők beérkezéséig. A harckocsi tehát a hadműveleti elgondolások végrehajtásának legfontosabb eszközeivé váltak.

A harckocsik újszerű alkalmazása természetesen szükségessé tette a megfelelő szervezet kialakítását is. A német páncélos-seregtestek szerteágazó feladatrendszerüknek megfelelően összefegyvernemi kötelékek voltak. Hadrendjüket úgy alakították ki, hogy minél hatékonyabb harctevékenységet folytathassanak. Összetételük öt fő részből állt: a parancsnok és vezetési törzse, a törzshöz tartozó egyéb szervezeti elemek (híradó és térképész részleg, tábori csendőrség stb.), közvetlen harctevékenységet folytató kötelékek (harckocsizók, gépkocsizó/gépesített lövészgyalogság), harctámogató és szakcsapatok (tüzérség, felderítő, utász stb.), valamint kiszolgáló (szállító, adminisztratív, orvosi stb.) részek. Egy 1939-es mintájú páncéloshadosztály esetében a harctevékenységet folytató szervezeti elemek aránya 86,2% volt, melynek legnagyobb részét a gépesített/gépkocsizó lövészgyalogság (27%) és a harckocsizók (24,7%) tették ki.⁵⁷

A páncélos-seregtestek önálló csapatfelderítésükkel képesek voltak azonosítani a kedvező lehetőségeket, a harckocsikkal megadott célokat foglalhattak el, melyet aztán a gépkocsizó/gépesített lövészgyalogság szállt meg.⁵⁸ A németek a harc során a harckocsik tevékenységét tekintették elsődlegesnek. A támadás alkalmával súlyt kellett képezniük az arcvonal döntő pontjain, ahol meglepésszerűen át kellett törniük az ellenség védelmén, majd nagy mélységben kijutva, tömegesen előretörve kellett végrehajtaniuk feladataikat. Emellett a szárnyakon és az ellenség mögöttes területein vezetett manőverekben, továbbá üldözésben és a siker kifejlesztésében is alkalmazták őket. A többi fegyver- és haderőnemnek a páncéloskötelékek harcát kellett támogatni, miközben az ellenséges erőket nagy mélységben lefoglalták.

A németek felismerték, hogy az új harceljárásokhoz a vezetési rendszernek is alkalmazkodnia kell. *„A háborúban a helyzetek korlátlanul változatosak. Gyakran és hirtelen változnak, és csak ritkán vehetőek észre elsősre. A kiszámíthatatlan tényezők sokszor nagy befolyással bírnak, [...] ezért „a hadviselés művészetének tanítása nem korlátozódhat kizárólag a szabályzatokra. A*

⁵⁶ Applegate, 1990/3. sz. 14. o. Megjegyzendő, hogy a manőverező hadviselés nem új elmélet, hanem a XIX. század óta meglévő porosz–német hadművészeti felfogást – az ún. *Bewegungskrieg* – modernizált változata volt

⁵⁷ Creveld, 2005. 72. o. A háború folyamán a szervezeti elemek aránya gyakorlatilag változatlan maradt.

⁵⁸ Olsen – Creveld, 2011. 50. o.

*különböző alapelveket adott helyzet függvényében kell alkalmazni.*⁵⁹ A már idézett Hdv. 300 így jellemezte a hadviselés legújabb fő kihívását, amire a beosztott parancsnokoknak nagyfokú mozgásszabadságot adó, felelősségvállalásra ösztönző, kezdeményezőkézségen alapuló küldetésorientált vezetési gyakorlat (*Auftragstaktik*⁶⁰) adta meg a választ.

A küldetésorientált vezetési gyakorlat arra nevelte a tiszteket, hogy alárendeltjeik számára kizárólag az elérendő célt határozzák meg. A valós helyzetértékelésen alapuló utasítások kiadását követően a beosztott parancsnokok szabad kezet és nagy mozgásteret kaptak a megvalósítás mikéntjére. A helyzet függvényében maguk választhatták meg a végrehajtás módját és eszközeit, illetve képesek voltak önállóan is olyan döntéseket hozni, mely adott helyzetben szükséges volt. A felettesek menet közben, indokolatlanul nem változtatták meg az utasításokat és a harcvezetésbe sem avatkoztak bele. A rendszer hatékony működése feltétlen bizalmat, egységes, de sémáktól mentes gondolkodást, küldetésfegyelmet, önállóságot, világos és egyértelmű döntéseket, valamint az állománnyal való folyamatos, nagyfokú törődést igényelte.⁶¹ Ez az egyedülálló megközelítés páratlanul magas szinten határozta meg a német harcászatot és hadműveleti művészetet, megalapozva a német csapatok hatékonyságát és későbbi sikereit.

A küldetésorientált vezetési gyakorlat jelentősen meggyorsította a feladatok végrehajtását és a változó helyzetekre történő reagálást, amelyet nagyban segített az, hogy a harctéri mozgékonyaság és a kommunikációs eszközök az első világháború óta eltelt időben jelentősen fejlődtek, lehetővé téve a korábban sosem tapasztalt sebesség elérését és manőverezés megvalósítását, miközben a csapatok feletti közvetlen kontroll és a valós idejű harcvezetés a kiterjedt térségekben is teljesült.

Fontos ugyanakkor kiemelni, hogy a német páncélos hadviselésnek átfogó gazdasági és politikai vonatkozásai nem voltak. Németország erőforrásainak és teljesítőképességének korlátait elsősorban a harcászati és hadműveleti előnyök kialakításával igyekeztek háttérbe szorítani, ami 1941-ig látványos katonai sikereket biztosított. A keleti hadszíntéren vívott elhúzódó és egyre több erőforrást igénylő háború során a német politikai és katonai vezetés képtelen volt megoldást találni a hiányzó stratégiai feltételek megteremtésére, amelyek a német hadművészet jellegét eleve meghatározták. Emiatt Németország számára 1943-tól elkerülhetetlenül bekövetkezett a totális anyagháború időszaka, amely társult a hadászati kezdeményezés elvesztésével. Németországot egyre súlyosabb csapások érték politikai, gazdasági és katonai téren egyaránt, amely a háború elvesztését jelentette.

⁵⁹ Idézi: Creveld, 2005. 43. o.

⁶⁰ Jelentése küldetés-harcászat. Ez a felfogás már a XIX. században az egyik kulcseleme volt a porosz katonai vezető képzésnek. Napjainkban a NATO meghatározó vezetési filozófiája. Creveld, 2005. 51–54. o., Dupuy, 1977. 307. o. és Czeglédy, 2015/2. 68. o. illetve Lippai, 2009.

⁶¹ Creveld, 2005. 56 – 57. o.

3.5.2. A GYAKORLATI MEGVALÓSÍTÁS

Az elméletek kidolgozásával egy időben megkezdődtek a gyakorlati képzések is, egyelőre rejtetten. Németország és a Szovjetunió 1921. május 6-án aláírták a német–szovjet gazdasági egyezményt Rapallóban. Ez egyebek mellett lehetőséget biztosított arra is, hogy a jövő német harckocsizóit 1929-től kezdődően a Kazany városa mellett fekvő tüzérségi laktanyában és lőtérén oktassák egészen 1933-ig, a szovjetekkel való kapcsolatok megromlásáig. A németek itt fontos tapasztalatokat szereztek, valamint felkészítették a jövő német páncélosoktatóit.⁶²

1931. április 1-jén az In6 élére Oswald Lutz vezérőrnagyot nevezték ki, aki a berlini székhelyű hivatal állományába jó érzékkel válogatott össze olyan innovatív, technológiai tudással is rendelkező, csapatszolgálat során már bizonyított tisztet, akik munkájukkal a legtöbbet tették a német páncéloscsapatnem, később -fegyvernem létrehozásáért. Lutz törzskarának élén Guderian állt. A szervezési kérdésekben illetékes I. vezérkari tiszt előbb Werner Kempf vezérkari őrnagy, majd 1932 januárjától Walther Nehring vezérkari őrnagy volt. A II. vezérkari tiszt a kiképzésért volt felelős. E beosztást előbb Walter Chales de Beaulieu vezérkari százados, majd 1933 őszétől Walther von Hünersdorff vezérkari százados töltötte be. Hermann Breith (1933. december 1-jétől) őrnagy és Bruno Ritter von Hauenschild százados a harckocsik, páncélgépkocsik, valamint a páncélelhárítás szaktanácsadói voltak.⁶³ Mindegyikük a fegyvernem meghatározó alakja volt, és később sikeres harctéri parancsnokként is bizonyították tudásukat.

Az In6 jelentős elméleti és gyakorlati tevékenységet folytatott a páncélos-seregtettek alkalmazása terén. A következő évek lázas munkával teltek. Ki kellett dolgozni a jövőbeni páncéloshadosztályok szervezeti felépítését, a felderítés rendszerét és a gyalogsági páncélelhárítás szabályzóit, valamint mindazokat az elméleti és gyakorlati kérdéseket, amelyek egy önálló feladatvégrehajtásra alkalmas fegyvernemet teremtettek meg.

A német páncéloscsapatnem első alakulatát 15 évvel az első világháborút követően, 1933. november 1-jén, Zossenben hozták létre. Tagjai a korábbi kazanyi képzések résztvevőin túl a hét gépkocsizó zászlóalj katonái voltak. Az alakulat fedőneve Zosseni Gépkocsizó Tanparancsnokság lett. Méretét tekintve egy század erejű kötelék volt, melyet 1934-ig előbb osztállyá, majd ezredé fejlesztettek. Megalakuláskor csupán csak kezdetleges harckocsik, négy Großtraktor, négy Leichttraktor és hat Kleintraktor állt rendelkezésre kiképzési célra, de 1934 januártól már az új gyakorló járművek, júliustól pedig a legújabb Panzerkampfwagen (Pz.) I típusú harckocsik is megérkeztek.⁶⁴ Augusztusban tovább bővítették az immár két osztályba szervezett alakulatot,

⁶² Kershaw, 2014. 72. o.

⁶³ Mitcham, 2008. 55. o., Nehring, 1995. 60. o. és Stoves, 1961. 16. o.

⁶⁴ Jentz, 1998. 11. o.

amelynek parancsnoka Karl Zuckertort alezredes volt. Az I. osztály élére Josef Harpe alezredes, a II. osztály élére pedig Breith őrnagy került.

Az 1930-as évek elejére a Nemzetiszocialista Német Munkáspárt (NSDAP) egyre nagyobb politikai befolyást szerzett. 1933. január 30-án Paul von Hindenburg birodalmi elnök kancellárrá nevezte ki Adolf Hitlert, a párt első emberét. Hindenburg halálát követően, 1934. augusztus 2-ától Hitler lett az államfő, aki rövidesen elrendelte a fegyveres erő erőltetett ütemű fejlesztését. Ennek keretében, 1934. november 1-jén Lutz altábornagy engedélyt kapott egy második páncélos-kiképzőalakulat felállítására Ohrdrufban. Az újabb csapatot két osztályból álló ezredként szervezték meg. A zosseneni (1.) és ohrdrufi (2.) ezredeket a berlini Gépkocsizó Tantörzs fogta össze.

Hitler 1935. március 16-án felmondta a versailles-i békeszerződés katonai cikkelyeit. Egyebek mellett a Reichswehr nevét Wehrmachtra változtatták és létrehozták a szárazföldi haderőnem főparancsnokságát (Oberkommando des Heeres – OKH), illetve a német fegyveres erők főparancsnokságát (Oberkommando der Wehrmacht – OKW), amely felettes szervként a haderőnemek főparancsnokságait fogta össze. A német fegyveres erő fejlesztése innentől kezdve nyíltan folytatódott.

Időközben Breith 1935. január 26-án Berlinben feleségül vette Ina Hillt. Két évvel később, 1937. július 30-án Berlinben megszületett közös fiuk, Hans-Jürgen.⁶⁵ A család ekkor Ina szüleinek házában élt, Berlin Dahlem városrészében, Podbielskiallee 15. szám alatt. Később, Breith új beosztása miatt Schweinfurtba, az Ernst Sachs utca 12. szám alá költöztek.⁶⁶ A család emellett rendelkezett egy ingatlannal Berchtesgandenben.

1935 augusztusában a Munster melletti gyakorlótéren tartották a kísérleti páncélososztály első hadgyakorlatát. Ennek során a zosseneni I/II. páncélososztály törzséből és az 5. páncélososztályból kialakított ad hoc *Nürnberg* páncélososztály vezetésére Breith őrnagyot jelölték ki.⁶⁷ A gyakorlat fő célja az volt, hogy tapasztalatokat szerezzenek a szervezet, harcászat, felszerelés és fegyverzet vonatkozásában – hiszen ezek eddig csak papíron léteztek. A másodlagos cél a fegyvernem bemutatása volt a magas rangú katonai és politikai vezetőknek, valamint a közvéleménynek. A gyakorlat bebizonyította, hogy a német páncélos-seregtettek egy sikeres áttörés esetén képesek hatékonyan működni az ellenség mélységében, szárnyain és hátában. Egy évvel később egy vezérkari gyakorlat már a páncélos-hadsereg alkalmazását vizsgálta.⁶⁸

1935 októberére sikerült megteremtteni az első három német páncélososztály felállításának előfeltételeit. Október 1-jén az 1. (zosseneni) és 2. (ohdrufi) páncélosezredet feloszlatták, majd

⁶⁵ BA-MA PERS 6/299473

⁶⁶ BA-MA RW 59/2200, 2212 és 2187. Schweinfurt városképe azóta megváltozott, az adott címen jelenleg egy kereskedőház és egy játékkerem van. Korábban minden bizonnyal katonalakások lehettek itt.

⁶⁷ Hartmann, 2010. 18. o.

⁶⁸ Olsen – Creveld, 2011. 50. o.

utóbbiból az 1. páncélosezredet, előbbiből pedig az 5. páncélosezredet hozták létre. Az 5/II. páncélososztály parancsnoka Breith őrnagy lett. Két héttel később Németország hivatalosan is bejelentette páncéloshadosztályai létrehozását. Öt nap múlva az 5. páncélosezredet az újonnan kijelölt wünsdorfi békehelyőrségébe helyezték át. Az első páncéloshadosztályok felállításával a szárazföldi haderőnem szervezetébe tartozó gyorscsapatok fegyvernemén belül a harckocsizók önálló csapatnemmé váltak.⁶⁹

1936. április 20-án, Hitler születésnapján országszerte rengeteg állami rendezvényt szerveztek. Aznap, (augusztus 1-jei ranggal) Breith-et alezredessé léptették elő, október 1-jével megkapta a Wehrmacht Szolgálati Jelének első osztályát.⁷⁰ Az év további része kiképzéssel és a fegyvernem további bővítésével telt.

Az 5/II. páncélososztály első riasztására 1936. február 25-én került sor. Hitler ugyanis külpolitikai téren igyekezett Németország súlyát növelni, és ennek első lépéseként visszacsatolta Németországhoz előbb a Saar-, majd a Rajna-vidéket. Mivel a nyugati hatalmak passzívak maradtak, az 5/II. páncélososztály alkalmazására sem került sor.

Németország Ausztriával történő egyesülését követően (*Anschluss*) folytatódott a Wehrmacht erőltetett ütemű fejlesztése. Az ezzel járó terheken enyhített a Bundesheer Wehrmachtba történő beolvasztása, de a német vezérkar értékelése szerint a fegyveres erő így is csak 1943-ra állt volna készen egy jelentősebb méretű fegyveres konfliktusra. Miután Lutz tábormokot kényszernyugdíjazták, helyét a páncélostábornokká előléptetett Guderian vette át, aki rövidesen az OKH-n belül a Gyorscsapatok főszemlélője lett. Miután a 2. páncéloshadosztályt Bécsbe helyezték át, pótlására 1938. november 10-én felállították a 4. páncéloshadosztályt, amelynek páncéloserejét az 5. páncélosdandár törzse által összefogott 35. és 36. páncélosezred adta. A formálódó 36. páncélosezred parancsnokává 1938. november 11-én Hermann Breith-et nevezték ki, akit 1938. december 31-én – másnapi hatállyal – (1937. augusztus 1-jei ranggal) ezredessé léptettek elő.⁷¹ Az utolsó békeévekben Breith-nek, mint állományilletékes parancsnoknak fontos szerep jutott a 36. páncélosezred felállításában és felkészítésében. Breith tehát nemcsak vezetési, hanem szervezési kérdésekkel is tisztában volt, ami későbbi parancsnoki tevékenységében is tetten érhető.

Az *Anschluss* után Hitler következő lépése Csehszlovákia megszállása volt. A német előkészületek miatt Európa több országában is mozgósítást rendeltek el, de első ízben sikerült diplomáciai úton rendezni a kérdést. Hitler azonban nem elégedett meg a müncheni egyezmény

⁶⁹ A gyorscsapatok közé tartoztak a páncéloshadosztályok gépkocsizó gyalogezredei, a gépkocsizó lövészezredek, a motorkerékpáros lövészzászlóaljok, a páncélosezredek, a páncélelhárító (1940. március 16-ától páncélvadász-) osztályok, a lovasezredek, a felderítőosztályok és a kerékpáros zászlóaljok. Mueller-Hillebrand, 1956. 126. o.

⁷⁰ A Wehrmacht Szolgálati Jelét az általános hadkötelezettség bevezetésének első évfordulójára alapították. Azok a katonák kaphatták meg, akik 1935. március 16. után aktív katonai szolgálatot viseltek.

⁷¹ BA-MA PERS 6/299473 és 6/94, Bradley – Hildebrand – Rövekamp, 1993. 251. o., Dörr, 2009. 191. o.

eredményeivel, ezért utasítására 1939. március 14-én a Wehrmacht megszállta az egész országot. A 36. páncéloszredet riadókészültségbe helyezték, de alkalmazására nem került sor, mert a nagyhatalmak ismét passzívak maradtak.

Hitler következő célja Danzig visszaszerzése volt. A lengyelekkel azonban a politikai üzenetváltások és burkolt fenyegetések sem vezettek eredményre. Hitler április 3-án utasította az OKH-t, hogy dolgozza ki Németország nyugati határainak védelmét és Lengyelország meghódításának tervét. A konkrét fegyveres konfliktust megelőzően – elkerülendő a kétarcvonalas háborút – Németország és a Szovjetunió közös paktumban biztosította, hogy a vitás kérdéseiket békés úton rendezik és kölcsönösen segítik egymást a jövőben. A szerződés titkos záradékában világosan elhatárolták érdekszféráikat.

4. HERMANN BREITH PÁLYAFUTÁSA A MÁSODIK VILÁGHÁBORÚ KITÖRÉSÉTŐL 1943 JANUÁRJÁIG

4.1. A 36. PÁNCÉLOSEZRED A LENGYELORSZÁGI HADJÁRATBAN

A német mozgósítást követően a 4. páncéloshadosztály (Georg-Hans Reinhardt vezérőrnagy) augusztus 22-én érkezett be összevonási körzetébe, Neuhammerbe. Az ekkor még hiányos szervezetű hadosztály csapásmérő erejét az 5. páncélosdandár (Max von Hartlieb vezérőrnagy) alkotta. A Breith vezette 36. páncélosezred 1939. szeptember 1-jén 84 Pz. I, 66 Pz. II, hat Pz. IV és nyolc parancsnoki harcokcsit számlált [F.4.1].⁷²

A németek terve alapján a Dél Hadseregcsoport Sziléziából Varsó irányában – centrumban a 10. hadsereggel – csapást hajt végre, elfoglalva a Visztula átkelőit, majd együttműködésben a Nyugat-Poroszország felől támadó Észak Hadseregcsoporttal megsemmisíti a lengyel főerőket. A feladat végrehajtásában kulcsszerep jutott a XVI. hadtestnek (Erich Hoepner lovassági tábornok), melynek augusztus 28-án alárendeltségébe lépett az 1., 4. páncélos- és a 14. és 31. gyaloghadosztály.⁷³ Augusztus 31-én, 16:45-kor érkezett a parancs: másnap, 4:45-kor támadás. A katonák és a hadvezetés egyaránt feszült volt, nyomát sem lehetett látni az 1914-es évhez hasonló lelkesedésnek és hangulatnak.

4.1.1. A 36. PÁNCÉLOSEZRED TEVÉKENYSÉGE A LENGYEL HATÁR ÁTLÉPÉSÉTŐL VARSÓ ELÉRÉSÉIG

1939. szeptember 1-jén, 4:30-kor megkezdődött a német tüzérségi előkészítés. A rossz időjárási körülmények ellenére a Luftwaffe nagymélységű csapásokat mért a lengyel légierő egyes repülőtereire, miközben kivívta a légi fölényt. A német 10. hadsereg a tervek szerint hajtotta végre a határátlépést. A szemben álló lengyel *Lódz* hadsereg fő védelmi vonala a határtól 15-20 km mélységben húzódott, így a 4. páncéloshadosztály kezdetben ellenállás nélkül haladhatott. Az 5. páncélosdandár a lerombolt krzepice-i vasúti hídtól egy északra talált gázlón jutott át a Liszwarta folyón. Krzepice ellen 5:15-kor súlyos légitámadást intéztek a Luftwaffe zuhanóbombázói. Ezt követően a visszavonuló lengyel 28. és 30. gyaloghadosztály nyomában haladó 12. gépkocsizó lövészezred és a 36/I. páncélososztály 7:30-ra elfoglalta a települést.⁷⁴ Breith parancsára a 36. páncélosezred törzse és I. páncélososztálya 8:00-kor egy gázlón átkelt a Mokra falu előtt található folyón, majd a falutól keletre beleütközött a *Krakkó* és *Lódz* hadsereg csatlakozását biztosító *Wolynszka* lovasdandár jól kiépített védőállásaiba. Breith három alkalommal, különböző

⁷² Jentz, 1998. 90. o. és Byrd, 2006. 33. o.

⁷³ BA-MA RH 20-10/1 2. o. és BA-MA RH 27-4/197 9. o.

⁷⁴ BA-MA RH 27-4/197 12. o.

irányokból próbálta felszámolni a lengyelek védelmét, azonban a később beérkezett gépkocsizó lövészek támogatása ellenére délutánig nem járt sikerrel.⁷⁵ Néhány harckocsi elvesztése után Breith zuhanóbombázó támogatást kért, ami súlyos károkat okozott a védelemben, így a lengyelek egy megerősített lovasezred elvesztését követően a nap végéig kiürítették állásaikat. A lovasdandár észak felé vonult vissza, miután két napig lassította a 4. páncélosadosztály támadását.⁷⁶

Szeptember 3-án, 15:00-kor a 36. páncélosezred Szczepocice-nél váltott partot a Warta folyón, majd estére a Stobiecko–Miejskie terepszakaszt érte el⁷⁷, amellyel hozzájárult ahhoz, hogy a XVI. hadtest **szeptember 4-re** áttörje a lengyel *Łódź* hadsereg védelmét.

Szeptember 5-én a 36. páncélosezred meglepetésszerű gyorsasággal északi irányban támadva, 15:15-kor elérte Laskot, ahol harcba keveredett az ellentámadást végrehajtó lengyel 2. könnyűharckocsi-dandárral. Lask térségében zajlott le az első komolyabb harckocsik közötti összecsapás, amely német sikerrel zárult.⁷⁸ Folytatva támadását a 36. páncélosezred 19:00-ra elérte Wola-Moszczenicka-t, ahol elakadt az előretörés, mert a Piotrków Trybunalskitól északkeletre lévő erdőbe lengyel csapattörédek vették be magukat. A 36. páncélosezred bevárta a német lövészyalogságot, majd közös erővel számolták fel a lengyel ellenállást.

Szeptember 6-án az 1. és 4. páncélosadosztálynak közösen hídfőt kellett foglalnia Wolborztól északkeletre. Az erről szóló parancsot az 1. páncélosadosztály 1. (hadműveleti) vezérkari tisztje (Ia) személyesen vitte Breith-nek. Freiherr von Schleinitz vezérkari őrnagy 17:00 után találta csak meg a 36. páncélosezredet, mely az 1. páncélosadosztályt messze megelőzve, elérte Godaszewicze keleti körzetét, önerőből kedvező feltételt teremtve a támadás folytatásához.⁷⁹

Szeptember 7-én a 4. páncélosadosztályt Hoepner az északkeleti irányban visszavonuló lengyel erők üldözésére utasította. Az alakulat – élén két páncélosezredével – több település elfoglalását követően **szeptember 8-ára** már Varsó délnyugati, külső kerületeit is megközelítette. Hoepner utasítására a 35. páncélosezred az első, míg a 36. páncélosezreddel a második lépcsőben, 17:20-kor benyomult Varsó déli részébe.⁸⁰ A német előretörést a lengyel védők jól kiépített és megerősített körletei, valamint homokzásokból, tehergépjárművekből és villamoskocsikból emelt barikádok is nehezítették. A lengyelek kitartó ellenállása miatt az eredménytelen német támadást Hoepner röviddel a sötétség előtt leállította.

⁷⁵ BA-MA RH 27-4/197 13. o., Schäufler, 2010. 15. o. és Byrd, 2006. 35. o.

⁷⁶ Zaloga – Madej, 1985. 120. o. Egyes források (bizonyosan túlzó) állítása szerint két nap alatt a 4. páncélosadosztály 80 páncélosát veszítette el a lovasdandárral vívott harcokban, melyek nagy részét a németek kijavították.

⁷⁷ BA-MA RH 27-4/197 23 – 24. o.

⁷⁸ Egyes források szerint (Zaloga – Madej, 1985. 126. o.) a lengyelek két harckocsit veszítettek, miközben 17 német harckocsit és 14 páncélgépkocsit kilőttek. Más források szerint (Stoves, 1961. 59. o. és CAMO f. 500, op. 12485, gy. 32, li. 11) a lengyel harckocsik két alkalommal hajtottak végre ellenlökést az 1. páncélosadosztály nyitott északi szárnya ellen. A lengyel páncélosok közül 10-et a 37. páncélelhárító osztály kilőtt, hatot pedig megrongált, emiatt az ellenlökés összeomlott.

⁷⁹ BA-MA RH 27-4/197 36. o.

⁸⁰ BA-MA RH 20-10/1. 7. o.

Szeptember 9-én a 4. páncélososztály ismét megkísérelte Varsó elfoglalását. Az erős páncélelhárító tűz ellenére, több barikád leküzdése után a 35. páncélosezred harcokcsijai eljutottak a főpályaudvarig, itt azonban a támadás összeomlott. A lengyelek a Visztula keleti partjáról heves tűz alatt tartották a támadókat. Emiatt a német lövészek lemaradtak a harcokcsik mögött, a saját tüzérség pedig nem tudta hatékonyan semlegesíteni a célpontokat. Reinhardt vezérőrnagy 9:45-kor leállította az utászeszközök, a tüzérség és a légierő hatékony alkalmazás nélkül indított kilátástalan támadást. A 35. páncélosezred vesztesége nyolc halott és 15 sebesült, 120 harcokcsijából 63 harcokcsiptelenné vált, melyből 30 végleges veszteség volt.⁸¹ A 4. páncélososztály ezt követően a Visztula nyugati partjára vonult vissza. Feladata a továbbiakban a nyugati irányból Varsó felé visszavonuló lengyel erők fővárosba történő bejutásának megakadályozása volt.

4.1.2. A 36. PÁNCÉLOSEZRED A VARSÓTÓL NYUGATRA LEZAJLOTT HARCOKBAN

A Dél Hadseregcsoporthoz szeptember 8. és 11. között megsemmisítette a lengyelek radomi katlanba szorult erőit és lassította a *Poznań* hadsereg ellentámadását is, miközben saját jelentése szerint 60 000 hadifoglyot ejtett.⁸² A visszavonuló *Lódz* hadsereg maradványainak zöme északkeleti irányban haladva igyekezett elérni Varsót, ezért **szeptember 10-én** a német 10. hadsereg a XV. és XVI. hadtestet csoportosította át, hogy zárják el a visszavonulók útját keleti irányban. A 4. páncélososztály Mlociny irányában indított támadást, hogy a Varsótól északnyugatra húzódó megközelítési utakat lezárja. **Szeptember 11-étől** kezdve a 4. páncélososztály súlyos elhárító harcokban vett részt. A németeknek sikerült megakadályoznia a lengyelek törekvését, de csak szeptember 12-én estére sikerült stabilizálniuk az arcvonalat.⁸³

Szeptember 13-án a 4. páncélososztály – kihasználva a lengyel csapatok átcsoportosítását – ismét támadásba lendült, és elfoglalta Blonie-t, Swiewicet és Lesznot, majd két harccsoportban⁸⁴ a Bzura folyó felé folytatatta támadását, hogy átkelőket foglaljon Sochaczew és Brochów térségében. Mindkét német támadó csoportosítás a heves lengyel ellenállással szemben elakadt, ugyanakkor a lengyel ellenlökések sem érték el a kitűzött céljukat, miután a Varsóba visszavonulni készülő csapatrészek teljes mértékben összekeveredtek.⁸⁵

Szeptember 15-én a 4. páncélososztály harccsoportjai folytatták támadásaikat Sochaczew térségében, azzal a céllal, hogy a Bzura és Visztula között időközben kialakult katlanba bezárt

⁸¹ Jentz, 1998. 96. o. Más forrás szerint (Byrd, 2006. 38. o.) 57 harcokcsi vált harcokcsiptelenné.

⁸² Das deutsche Reich und der zweite Weltkrieg, Band 2. 123. o.

⁸³ BA-MA RH 27-4/197 59. o.

⁸⁴ Az 5. páncélosdandár törzse, a 36/I. páncélososztály, *Leibstandarte Adolf Hitler* SS-gépkocsizó lövészeszred I. zászlóalja, a 79. utászászlóalj zöme és a 103. (gépvontatású) tüzérezred zöme Sochaczew felé a bal szárnyon, míg a 36/II. páncélososztály, 49. páncélelhárító osztály, *Leibstandarte Adolf Hitler* SS-gépkocsizó lövészeszred II. zászlóalja, a 103/II. (gépvontatású) tüzérosztály és a 77. könnyű légvédelmi tüzérosztály a jobb szárnyon Brochów felé haladt. Battistelli, 2007. 73 – 75. o., valamint BA-MA RH 27-4/197 60 – 67. o.

⁸⁵ Battistelli, 2007. 75. o.

lengyel erők ellenállását letörjék. A harcvezetést könnyítendő a Brochow felé támadó harccsoport irányítását Reindhardt vezérőrnagy Breith parancsnoksága alá utalta, míg a déli maradt a Hartlieb vezetése alatt. A lengyel *Poznań* hadsereg másnapra időzítette támadását Sochaczew irányába, azonban a németek megelőzték őket. Egy rövid tüzérségi tűzcsapás után a 4. páncélosadosztály két harccsoportja támadásba lendült, majd átkeltek a Bzurán. Az 1. és 4. páncélosadosztály, átgázolva a lengyel 14. és 25. gyalogadosztály harcrendjén, megakadályozta a *Poznań* hadsereget abban, hogy bejusson Varsóba. A nap folyamán az Észak és Dél Hadseregcsoporthoz felvette egymással a kapcsolatot, így megvalósítva Varsó teljes bekerítését. A katlanból csupán két lengyel gyalogadosztály és két lovasdandár zöme volt képes kimenekülni a Kampinos erdőn át, a legyengült 4. páncélosadosztály által hézagosan tartott arcvonalszakaszon.⁸⁶

Szeptember 17-étől a 4. páncélosadosztály a katlanból kitörni igyekvő lengyel csapatok támadásait igyekezett elhárítani. A súlyos harcok során a seregtest csapatrészei között az összeköttetés többször is megszakadt, ezért azok szétszóródva harcoltak. A túlerőben lévő lengyel erők a nap folyamán több ponton átkeltek a Bzurán. A 4. páncélosadosztálynak csak szeptember 19-én délelőtt sikerült felvennie a kapcsolatot minden elvágott csapatrészével. A Varsó felé visszavonuló lengyel erők maradványainak utolsó áttörési kísérletei is kudarcot vallottak, képtelenek voltak egyesülni a lengyel főváros védőivel. Az OKH több mint 120 000 lengyel katona fogságba ejtését, 19 gyalogadosztály és három lovasdandár megsemmisítését jelentette.⁸⁷

A németek szeptember 20-áig megsemmisítették a lengyel *Krakkó* és *Lublin* hadsereget. Lwów (németül: Lemberg, mai nevén Lviv) szeptember 22-én, Varsó 28-án, Modlin 29-én kapitulált. A szovjet Vörös Hadsereg a Molotov–Ribbentrop paktum értelmében szeptember 17-én lendült támadásba és szeptember 28-ára elérte a Narew, Nyugati-Bug, Visztula, és a San folyók vonalát, és felvette a kapcsolatot a németekkel. Az utolsó lengyel ellenálló csoport október 6-án tette le a fegyvert Lublin mellett. Németország – szovjet támogatással – 36 nap alatt legyőzte Európa ötödik legnagyobb fegyveres erejét. A hadjárat ideje alatt a 4. páncélosadosztály – saját jelentései szerint – számos fegyver és hadianyag mellett 20 000 hadifogyót ejtett, azonban szeptember 1. és 25. között véglegesen elveszített 46 Pz. I, 33 Pz. II, hat Pz. IV, továbbá kilenc parancsnoki harckocsit.⁸⁸ A hadosztályt, amely szeptember 20. után már nem kapott új feladatot tíz napig még Petrikau–Przedborz–Konskie körzetében pihentették, majd október 10-ével megkezdődött visszacsoportosítása Németországba.

⁸⁶ Zaloga – Madej, 1985. 135. o.

⁸⁷ Das deutsche Reich und der zweite Weltkrieg, Band 2. 123. o.

⁸⁸ BA-MA RH 27-4/197. 87. o. és Jentz, 1998. 104. o. A hadjárat során a 4. páncélosadosztály szenvedte el a legsúlyosabb veszteséget, főleg a Mokránál és a Varsó körzetében vívott harcok alkalmával.

4.1.3. ÉRTÉKELÉS

A németek a lengyelországi hadjáratban először alkalmazták sikerrel az új, páncélos-seregtestekre alapozott eljárásaikat. A harckocsik manőverező képességére és tűzerejére építő harcászati módszerekkel, valamint a hadműveleti célok összekapcsolásával képesek voltak megvalósítani azt, ami 25 évvel korábban még elképzelhetetlennek tűnt: egyetlen gyors hadjáratban döntő hadászati győzelmet arattak. A német páncéloscsapatok harcászatiilag és szervezetiileg is kiállták az első próbát, bebizonyítva, hogy a légierővel támogatott páncélosalakulatok önálló alkalmazása lehetséges és indokolt.⁸⁹ Meg kell azonban jegyezni, hogy a páncélos-seregtesteket csupán harcászati szinten alkalmazták önállóan, a lengyel főerők bekerítésében ekkor még a földrajzi lehetőségek kihasználása nagyobb jelentőséggel bírt, mint a harckocsik.⁹⁰

A német elvek szerint egy páncélosalakulat vezetésének merésznek és dinamikusnak kell lennie, mely során a parancsnok személyes példamutatással ösztönzi beosztottjait. A parancsnok számára a harc, amelyben alapvető tevékenységét kifejtette, az irányított káosz környezete. Az ellenséggel vívott harc sajátos környezetén túl az időjárás viszontagságaival, a veszteségekkel, a folyamatos rádióforgalmazással és a saját helyzetét illető bizonytalanság érzésének egyenként is zavaró hatásaival is meg kellett küzdenie, és mindezek ellenére nyugodtnak kellett maradnia, döntéseket kellett hoznia.⁹¹ Breith a páncélosalakulatok vezetésére és irányítására vonatkozó előírásokat és alapelveket helyesen alkalmazta. Páncélosezredét az első vonalból vezette, így a döntéseit a megfelelő helyen és időben hozhatta meg. Breith energikus vezetési stílusa és jó helyzetfelismerő képessége nagymértékben meghatározta a 36. páncélosezred támadási ütemét és kezdeményezőkézségét, amely a hadjárat során mindvégig töretlen maradt, ezzel kedvezően befolyásolta a 4. páncéloshadosztály feladatvégrehajtását. Breith a lengyelországi hadjáratban mutatott teljesítménye elismeréseként kiérdemelte az ismétlőpántot a Vaskereszt mindkét fokozatához, melyeket 1939. szeptember 23-án, illetve október 2-án adományoztak neki.⁹²

4.2. AZ 5. PÁNCÉLOSDANDÁR A FRANCIAORSZÁGI HADJÁRATBAN

A lengyelországi győzelmet követően Hitler már november 12-én támadást akart indítani Franciaország ellen, de végül a fegyveres erő legyengült állapota, valamint a katonai vezetők közbenjárása meggyőzte a német diktátort a támadás elhalasztásának szükségességéről. Hitler egyelőre Norvégia felé fordította tekintetét. A brit külpolitika térségbeli erősödésével szemben a

⁸⁹ Nehring, 1995. 147. o.

⁹⁰ Frieser, 2012. 19. o.

⁹¹ Schneider, 2005. 179. o.

⁹² BA-MA PERS 6/299473 és PERS 6/94. A Vaskeresztet hadjáratokhoz kötve adományozták, és mindig újjáalapították az aktuális háború kezdetekor. Breith az első világháború során már kiérdemelte e kitüntetés mindkét fokozatát, így a megismételt elismerést a kitüntetés szalagján, egy ezüst pánttal jelezték.

német haditengerészet, légi- és szárazföldi csapatok – Dániát ugródeszkának használva – egy preventív jellegű támadást indítottak, amely Norvégia június 10-i elfoglalásával ért véget.

1940 kora tavaszán lázasan folytak az előkészületek a Franciaország elleni hadjáratra. A német szárazföldi haderőnem vezérkara által kidolgozott hadászati elképzelés a korábbi Schlieffen-terv aktualizált változata volt, amelynek alapját az adta, hogy a svájci határtól Montmédy-ig húzódó francia erődrendszer, a Maginot-vonal szemből áttörhetetlen volt. A francia–belga határon azonban nem voltak komolyabb erődítések, mivel egy várható német támadás esetén itt vonultak volna fel a szövetséges főerők.⁹³ Erich von Manstein altábornagy, az A hadseregcsoporthoz tartozó vezérkari főnök azonban újabb tervváltozattal állt elő, amelyben a főcsapást az arcvonal középső részén, Luxemburgon és az Ardennek középhegység jellegű vidékén keresztül mérték volna. A németek így gyorsan beékelődhettek a Maginot-vonal és az attól északnyugatra húzódó, gyengébb Daladier-vonal közötti csatlakozásba, és a Meuse folyón átkelve kijuthattak az Észak-Franciaországban állomásozó szövetséges főerők hátába.⁹⁴ Von Manstein elképzelését az OKH ellenezte, Guderian és számos más katonai vezető azonban támogatta. Mivel nagyszabású hadgyakorlatok alkalmával is sikerült igazolni a terv kivitelezhetőségét, így az OKH ellenében Hitler von Manstein javaslatát fogadta el, amely a *Fall Gelb* (Sárga hadművelet) fedőnevet kapta. A tervek alapján a korábbi főerőkifejtést végrehajtó B Hadseregcsoporthoz kapták azt a feladatot, hogy Hollandián és Belgiumon keresztül támadva magára vonja a szövetséges főerőket, amíg az A hadseregcsoporthoz az Ardennek erdőségén át támadva átkarolja, majd bekeríti, végül a B Hadseregcsoporthoz együttműködve felszámolja a szemben álló erőket. Eközben a C Hadseregcsoporthoz a Maginot-vonallal szemben lekötő támadásokat hajt végre. Von Manstein terve alapján a szövetséges főerők megsemmisítését a német csapatok dél felé fordulnak, elfoglalják Párizst és fegyverletételre kényszerítik a szövetséges haderőt.

4.2.1. AZ 5. PÁNCÉLOSDANDÁR TEVÉKENYSÉGE A *FALL GELB* SORÁN

Breith-et – vezetői képességeinek elismeréseként – 1940. február 15-vel kinevezték az 5. páncélosdandár élére. A 4. páncéloshadosztályt (Johann-Joachim Stever vezérőrnagy) a 3. páncéloshadosztállyal együtt a B Hadseregcsoporthoz 6. hadseregének alárendeltségébe utalták. A hadsereg feladata az volt, hogy indítson támadást a Meuse folyótól nyugati irányba ezzel magára vonva a szövetséges főerőket. A páncéloshadosztályoknak ebben különösen fontos szerepet szántak. A 4. páncéloshadosztály törzse Bergheimben várta a támadás megindítására vonatkozó

⁹³ Dupuy, 1977. 264. o.

⁹⁴ Resperger, 2017. 160. o.

parancsot. Az 5. páncélosdandár [F.4.2.] állományába ekkor 135 Pz. I, 105 Pz. II, 40 Pz. III, 24 Pz. IV és 10 parancsnoki harcokosi tartozott.⁹⁵

Május 9-én 13:35-kor távbeszélőn érkezett a parancs: „*Hindenburg 100535*”, azaz másnap reggel 5:35-kor kezdetét veszi a franciaországi hadjárat. A hadosztály terv szerint elfoglalta készenléti állásait, de számos tiszt – köztük Breith is – pütkösdi szabadságon volt, így távollétében rövid ideig Jesser ezredes helyettesítette.⁹⁶ Amint az eltávozáson lévők értesültek a támadásra vonatkozó parancs kiadásáról, haladéktalanul visszatértek.

Május 10-én, 3:00-kor a Luftwaffe jelentős méretű csapást mért a holland, a belga és a francia légierőre, emellett német légideszantosok különleges műveleti akció keretében igyekeztek a B Hadseregcsoporthoz számára nélkülözhetetlen hidakat elfoglalni, valamint a belga és holland erődöket kiiktatni. A 4. páncélosadosztály támadása szempontjából fontos hidakat Veldwezelt, Kanne és Vroenhoven településeknél sikerült biztosítani⁹⁷, a maastrichti hidakat azonban a hollandok felrobbantották. A 4. páncélosadosztály 5:35-kor lendült támadásba. A 79. páncélos-utászászlóalj három hadihíd létesítésébe fogott, a 4. gépkocsizó lövészdandár katonái – részben tutajok segítségével – átkeltek a Meuse-ön, és 13:10-re elérték az Albert-csatorna keleti partját. A szemben álló belga 7. gyalogadosztály ellenállása hamar összeomlott. A 4. páncélosadosztály a nap végére 600×1500 m-es kiterjedésű hídfeállást létesített.⁹⁸

Maurice Gamelin hadseregtábornok, a francia szárazföldi haderőnem főparancsnoka 6:35-kor utasítást adott a Dyle-terv végrehajtására. A francia 2. és 3. könnyű gépesített hadosztályból álló lovashadtesttel (René Prioux altábornagy) az élen 33 francia és brit hadosztály indult meg a francia-belga határ irányába. A lovashadtest feladata az volt, hogy a Tirlemont–Hannut–Huy vonalon lassítsa a németek előrenyomulását, amíg a saját erők elfoglalják állásaikat.

Május 11-én 5:35-re a 79. páncélos-utászászlóalj befejezte a hídverést, így a XVI. hadtest alárendeltségébe lépett, megerősített⁹⁹ 4. páncélosadosztály átkelhetett a Meuse-ön. Az 5. páncélosdandár 13:00-ra elérte a Bilsen–Tongern útvonalat. Breith utasításba adta a visszavonuló belga erők üldözését St. Trond irányában. A kora esti órákban a dandár jelentősebb ellenállás nélkül érte el Grandville–Otrange térségét. A hadosztály a nap folyamán 7307 fő hadifoglyot ejtve szétverte a belga 7. és 4. gyalogadosztályt.¹⁰⁰

A német hadászati elgondolás értelmében a XVI. hadtest Charleroi-tól északnyugatra, a gembloix-i átjáró irányába folytatta támadását. A németek útját Hannut térségében, 17 km-es

⁹⁵ Jentz, 1998. 109. és 120. o.

⁹⁶ BA-MA N106/8. Érdekes, hogy rövid idővel a hadjárat kezdete előtt engedélyezték az eltávozást.

⁹⁷ Dildy, 2015. 25 – 36. o., és Byrd, 2006. 45 – 46. o.

⁹⁸ BA-MA RH 20-6/34 9. o. és 27-4/6 9. o.

⁹⁹ A hadosztályt a következő erősítéseket kapta: 111/II. gyalogzászlóalj, 69. tüzérezred törzse, 40/II. és 50/II. gépvontatású tüzérosztály, 422. és 611. nehéztüzérosztály és 20. tüzérségi megfigyelőosztály.

¹⁰⁰ BA-MA RH 27-4/6 10 – 12. o. és Dildy, 2015. 36. o.

szakaszon szétbontakozva a francia 3. könnyű gépesített hadosztály állta el, alárendeltségében 90 Somua S35 és 140 Hotchkiss H35 és H39 harckocsival. Hannut térségében, és attól délre az azonos erőt képviselő francia 2. könnyű gépesített hadosztály rendezkedett be védelemre. A közeledő német XVI. hadtest 3. és 4. páncéloshadosztálya összesen 674 harckocsival rendelkezett, ami látszólag jelentős fölény volt, azonban ezek közül csupán 82 Pz. III és 50 Pz. IV volt alkalmas harckocsik közötti összecsapásra.¹⁰¹ Ugyanakkor a hírszerzési és felderítési adatoknak jóvoltából a XVI. hadtest pontos képpel rendelkezett a szemben álló erőkről.

Május 12-én 6:35-kor az 5. páncélosdandár elérte Hannut térségét, miközben 200 hadifoglyot ejtett.¹⁰² A 35. páncélosezred 7:00-kor elfoglalta Lens St. Rémy-t, majd Villers le Peuplier térségében harcba lépett a francia erőkkel. A kikülönített 35/5. páncéloszászad Hannut felé haladva Crehennél 10:00 után beleütközött a francia 2. vértesezred 21 Hotchkiss H39 harckocsijába és egyszázadnyi gépkocsizó gyalogosba. Eberbach ezredes a teljes 35/II. páncélososztályt Hannut térségébe küldte, ahol hullámzó harcok alakultak ki. A németek öt saját páncélos, öt halott és 11 sebesült elvesztése árán 11 francia harckocsit lőttek ki, átlagban 80-100 méterről.¹⁰³ A céltalanul küzdő francia harckocsik Thisnes-be, a gépkocsizó gyalogság Merdorpba vonult vissza.

A német támadás ekkor leállt, mert csak 14:00 után sikerült kiegészíteni a harcok során elfogyott üzemanyagot. A feltöltést követően Breith kora este utasította Eberbach-ot, hogy Thisnes-nél erőltesse tovább a támadást, megerősítésként pedig lövészgyalogságot, utászokat és tüzérséget rendelt mellé. Eberbach támadása a páncéltörő ágyúkkal és tábori tüzérséggel támogatott francia harckocsik tüzeiben azonban egy órán belül elakadt. A németek 13 H39 harckocsi kilövése, illetve több saját, köztük Eberbach ezredes parancsnoki harckocsijának elvesztése után visszavonultak. A franciák 18:30-ra visszafoglalták Crehent, de négy újabb Somua harckocsit veszítettek.¹⁰⁴

Stever vezérőrnagy **május 13-án** 10:00-kor utasította Breith-et, hogy az 5. páncélosdandár folytassa támadását. A VIII. repülőhadtest zuhanóbombázói fél órán keresztül támadták a franciák Crehennél és Thisnes-nél azonosított állásait, míg a tüzérség az azonosított francia csapatösszevonásokat és harckocsikat lőtte. A 4. gépkocsizó lövészdandár támadása 13:30-ra elérte Merdorpot. Hamarosan a német lövészkatonák Merdorpnál és Jendrenouille-nél francia gépkocsizó gyalogságba és a 2. vértesezred harckocsijaiba ütköztek. Az összecsapásba a 35. páncélosezred is becsatlakozott. A tüzérséggel támogatott német lövészek és a harckocsik 14:00 után érték el Merdorpot és Jendrenouille-t. A harckocsik kikerülték a települést, ám amint annak északi széléhez

¹⁰¹ Battistelli, 2007. 75. o., Jentz, 1998. 117. és 120. o. és Frieser, 2013. 291. o. A francia lovashadtestnek 239 Hotchkiss és 176 Somua harckocsija volt, így a minőségi fölényen túl 3:1 arányú mennyiségi fölényben is voltak. Emellett a lovashadtest számos Renault AMR-ZT-63 és Panhard páncélgépkocsit is alkalmazott, amelyek fegyverzete képes volt átütni a német harckocsik páncélzatát.

¹⁰² BA-MA RH 27-4/6 12. o.

¹⁰³ Schäufler, 2010. 40. o. és Byrd, 2006. 48. o.

¹⁰⁴ Jentz, 1998. 117 – 122. o. és Dildy, 2015. 38. o. A francia 2. vértesezred 23 harckocsit veszített el aznap.

érték 12 francia harckocsi rontott ki Merdorpból. A 35/I. páncélososztály visszafordult, és nyolc francia harckocsit kilőtt. A Merdorp házai közé beszivárgott német lövészkatonák gyorsan felszámolták a francia ellenállást. A 4. páncéloshadosztály erői 17:15-re behatoltak Jendrenouille-be és Jandrainbe is. Fél órával később az 5. páncélosdandár 22 Somua harckocsi megsemmisítését, három harckocsi és négy páncéltörő ágyú zsákmányul, illetve 400 hadifogoly fogságba ejtését jelentette.¹⁰⁵ Az 5. páncélosdandár a súlyos harcokban a teljes lőszerkészletét felhasználta, de Merdorp és Jendrenouille 18:00-ra a németek birtokába került. A XVI. hadtest erői üldözőbe vették a visszavonuló franciákat, amit Hoepner 21:00-kor leállított és pihenőt rendelt el.

A két napig dúló heves harcokban a franciák 75 Hotchkiss és 30 Somua harckocsit, a német XVI. hadtest két páncéloshadosztálya 36 Pz. I és Pz. II, valamint hat-hat Pz. III és Pz. IV harckocsit veszített el véglegesen, de további 174 páncélos esett ki a harcokból hosszabb-rövidebb időre.¹⁰⁶ A 4. páncéloshadosztály tevékenysége kapcsán Hoepner külön napiparancsban fejezte ki köszönetét és elismerését. Este a hadtest egy külön jelentésben adta hírül, hogy Hermann Breith harcvezetési teljesítményéért kiérdemelte a Vaskereszt Lovagkeresztjét.¹⁰⁷

A második világháború első harckocsikkal vívott nagyméretű összecsapásában a németek jelentős harcászati sikert arattak, azonban Prioux hadteste elegendő időt biztosított a francia 1. hadsereg számára, hogy megszállja a Dyle-állást. **Május 14-én** a visszavonuló francia lovashadtest erői összekeveredtek az őket üldöző német páncélosokkal, így a francia tüzérség képtelen volt fedezni az elszakadást. Felismerve a helyzetet Hoepner utasította hadtestét, hogy a visszavonulókkal egy időben érje el, majd a káoszt kihasználva menetből törtje át a Dyle-állást. A 4. páncéloshadosztálynak Gembloux-tól északra kellett rést ütnie a francia védelmen, majd mélységi csapást kellett mérnie. Az utászokkal támogatott német harckocsik 9:45-re áttörték a Perwez térségében kiépített harckocsiakadályt¹⁰⁸, az előre nyomuló támadó élek több összecsapást is vívtak Bois de Gand, Leez és Malprouve térségében. A 4. páncéloshadosztály 11:30-kor elérte a Gembloux-tól 5 km-re, északkeletre fekvő Sauveniére körzetét, ahol az 5. páncélosdandár egy jól kiépített francia állásba ütközött, melyet aznap már képtelen volt áttörni.

Május 15-én a német VIII. repülőhadtest csapása és tüzérségi előkészítés vezette be a XVI. hadtest támadását. A 3. páncéloshadosztály Ernage–Perbais szakaszon Chastre és Noirmont irányában támadott. A 4. páncéloshadosztály sávjában Gembloux és Ernage közötti 4 km-es szakaszon három gépkocsizó lövészászlóalj lépett elsőként harcba. Amint a lövészkatonák 10:00 körül átkeltek az Ernage–Gembloux vasútvonalon és behatoltak a francia védelem első vonalába,

¹⁰⁵ BA-MA RH 27-4/6 15. o., Schäufler, 2010. 40. o., Dildy, 2015. 39. o. és Jentz, 1998. 122 – 123. o.

¹⁰⁶ Dildy, 2015. 40. o. és Frieser, 2013. 292. o.

¹⁰⁷ BA-MA RH 27-4/6 16. o. A kiténtetési javaslatot az indoklással együtt május 29-én terjesztették fel.

¹⁰⁸ Perweztől 8 km-re, keletre telepített 3 km mély és 2,5 m magas, acél és betonelemekből, szögcsődrótból, valamint aknákból álló, összefüggő védmű.

fehér jelzőrakétákat lőtték fel. E jelre Breith megindította páncélosdandára támadását. Hermann Hoss hadnagy, az 5. páncélosdandár híradótisztjének visszaemlékezése szerint: „*Elkezdődött a harc. A parancsnok [Breith – K.A.] a parancsnoki harckocsi „trónján” [a torony kupolában – K.A.] ült. Elemében volt. Jobb kezében szivar, bal kezében térképek, jelentő ívek, jelentések és a rádióforgalmazás leiratai.*”¹⁰⁹ A 36. páncélosezred 10:30-ra felzárkózott a gépkocsizó lövészek mellé. A lövészgyalogság azonban nem nyitott megfelelő átjárót a védelmi vonalon, a harckocsiakadályokat sem robbantották fel, a harckocsik beérkezését követően pedig passzívak maradtak. Emiatt a 36. páncélosezred feltorlódott és érzékeny veszteségeket szenvedett a francia tüzérségi tűzben. A 35. páncélosezrednél Eberbach ezredes parancsnoki harckocsiját (ismét) kilőtték, a 35/4. páncélosszárad pedig elveszítette összes Pz. IV harckocsiját.¹¹⁰ A 4. páncélosadosztály támadása 12:00-ra elakadt a vasúti töltés előtt.

Steuer vezérőrnagy nem akarta elveszíteni a kezdeményezést, ezért tovább erőltette a támadást. A rádióösszeköttetés megszakadt, a támadó élek pedig heves keresztűzbe kerültek. A veszteségek súlyosak voltak, Breith dandárparancsnoki harckocsiját is kilőtték. „*Körülöttünk ismét tüzérségi tűz volt mindenfelé. [...] A balról érkező őrült géppuskatűz emlékeztetett minket arra, hogy a francia arcvonaltól nagyjából 200 m-re voltunk. Mielőtt megfordulhattunk volna, kék lángcsóva hatolt át a járművünkön, melyet mennydörgésszerű robbanás követett. [...] Páncéltörő ágyú találat! Recsegett a váltó, a jármű pedig keményen rángatózva megállt. Eltalálták a váltót! Kifelé! [...] Az ellenségtől legtávolabbi búvónyíláson másztunk ki. Azután a következő gránát is eltalálta mozgásképtelen járművünket. Az ezredes [Breith – K.A.] kivételével a személyzet közvetlenül a harckocsi mellett keresett fedezéket. [...] Amint a lángok lecsillapodtak 12 találatot számoltunk meg a megbízható B01-ünkön.*” – idézte fel Hoss hadnagy.¹¹¹

Az 5. páncélosdandár vezetését a földhöz szegezték és minden kimentésükre irányuló kísérlet kudarcba fulladt. A személyzet tagjai közül többen megsebesültek, köztük Breith is, akit egy gránátszilánk talált el az arcán. Az 5. páncélosdandár parancsnoka és személyzete három órán keresztül hasalt gránátölcserékben. Breith 16:40-re jutott vissza a hadosztály harcálláspontjára. Távolléte alatt elterjedt róla, hogy elesett. Személyes beszámolójában felidézte, hogy az első világháború óta nem tapasztalt ilyen tüzérségi tüzet. Véleménye szerint a támadás folytatása az „*öngyilkossággal egyenlő*”. Később úgy emlékezett, hogy ez volt a legveszélyesebb helyzet a második világháború során, amelyben része volt.¹¹² A súlyos harcokban az 5. páncélosdandár 18 halottat, 35 sebesültet, nyolc Pz. IV, hat Pz. III, kilenc–kilenc Pz. I és II, továbbá két parancsnoki

¹⁰⁹ Schäufler, 2010. 50. o.

¹¹⁰ Battistelli, 2007. 81. o. és Schäufler, 2010. 41. o.

¹¹¹ Schäufler, 2010. 50. o. A B01 a dandárparancsnoki harckocsi, egy Panzerbefehlswagen Ausf. D (Sd.kfz. 267) vagy E (Sd.kfz. 266-268) harcászati azonosítója volt.

¹¹² BA-MA RH 27-4/6 19 – 20. o., N106/6 és N106/8, valamint Frieser, 2013. 294. o.

harckocsit veszített. A dandár már csak 137 bevethető harckocsival rendelkezett, melyek közül 20 Pz. III és négy Pz. IV volt.¹¹³ Stever vezérőrnagy végül a megindulási állásaikba vonta vissza erőit, rövidesen azonban ő is megsebesült, így beosztását május 19-i felépüléséig von Boineburg-Lengsfeld ezredes, a 4. gépkocsizó lövészdandár parancsnoka vette át.

Miután a 3. páncélosadosztály is elakadt a francia védelemben Hoepner 21:00-kor leállította a támadást, majd az elért vonal megtartása mellett pihenőt rendelt el. Az elmúlt napok harcai során legyengült páncélosadosztályok önerőből, elégtelen összhaderőnemi támogatás hiányában képtelenek voltak frontálisan áttörni a páncéltörő ágyúkkal, harckocsikkal és tüzérséggel is megerősített francia védelmet. Ugyanakkor érzékeny veszteséget okoztak a szövetségeseknek, a francia 3. könnyű gépesített hadosztály például három nap alatt 40 Somua és 94 Hotchkiss harckocsit veszített.¹¹⁴

A jelentős veszteségek ellenére francia lovashadtest végrehajtotta a feladatát, mert elérte, hogy a német XVI. hadtest egy nappal az után jusson ki a gembloux-i átjáróba, miután a francia 1. hadseregcsoporthoz elfoglalta állásait. Hadászati szinten mégis a németek könnyelhetek el sikert, ugyanis a XVI. hadtestnek az volt a célja, hogy magára vonja a szövetséges hadvezetés figyelmét és lekösse főerőit. A francia 1. hadsereg másnap mégis kénytelen volt kiüríteni állásait, ugyanis két nappal korábban a von Kleist páncéloscsoporthoz előretörése következtében a franciák Meuse folyóra támaszkodó arcvonala a La Ferté–Sedan–Namur vonalon 100 km szélességben átszakadt.¹¹⁵

A B Hadseregcsoporthoz üldözésbe ment át. **Május 16-ától** a 4. páncélosadosztály Dijon, majd Sennefe általános irányban haladva folyamatosan nyomás alatt tartotta a visszavonulókat. Másnap a XVI. hadtest 4. hadsereg alárendeltségében a Sedantól a partvidékig elnyúló 108 km hosszúságú folyosó biztosításában vett részt. A hadosztály május 20-án pótlásként kapott öt Pz. I, két-két Pz. III és Pz. IV, továbbá egy parancsnoki harckocsit.¹¹⁶ Ezen a napon a XIX. hadtest elérte a La Manche csatorna partját, melynek következtében bekerítették a szövetséges főerőket. Hátuk mögött a tengerrel a Gent, Dunkerque és Lille háromszögben, a 200×140 km kiterjedésű flandriai katlanban bekerített francia 1. és 7., valamint a 9. hadsereg részei, a belga haderő, továbbá a Brit Expedíciós Haderő sorsa megpecsételődött. A kudarc következtében Gamelin hadseregtábornokot leváltották, helyét Maxime Weygand tábornok vette át.

Különböző tisztogató műveleteket követően, **május 24-ére** a 4. páncélosadosztály Arras délnyugati részéhez vonult. Hitler később meghatározónak bizonyuló, a német előretörést megállító parancsát követően a hadosztály **május 26-án** brit erőkkel szemben hídfőállást foglalni az Aire-

¹¹³ BA-MA RH 27-4/6 20. o.

¹¹⁴ Dildy, 2015. 40. o.

¹¹⁵ Frieser, 2013. 289. o.

¹¹⁶ Battistelli, 2007. 60. o. és Jentz, 1998. 135. o.

csatornán, amelyen a másnap a 49. pánfélvadászosztályal és a 9. géppuskászászlóaljossal megerősített 5. pánfélodandár partot váltott. Breith harcokcsijainak támadása Richeoburg irányában haladt, miközben több brit harcokcsival is tűzparbajt vívtak a németek La Bassée–Estraires főútvonalnál és Festubert térségében.

Breith fenn akarta tartani a nyomást a briteken, ezért a 35/I. pánfélodosztályból és a 7. pánfélós-felderítőosztályból egy harcokcsortot különített ki Eberbach ezredes parancsnoksága alatt, melynek feladata a britek üldözése és a Lille–Armentiéres útvonal elérése volt. Az üldözés során a harcokcsort több összecsapást is vívott, majd a nap végéig elérte az Armentiéres-től nyugatra fekvő Touquet-et. **Május 27-én** hajnalban a harcokcsort folytatta támadását, és miközben több száz francia hadifoglyot ejtett, elérte a Lille–Armentiéres útvonalat. Ezzel a 4. pánféloshadosztály, – amely a hadjárat kezdete óta összesen 1332 fős veszteséget szenvedett¹¹⁷ – tevékenysége a franciaországi hadjárat első szakaszában véget ért. Június 1-ig a hadosztályt Armentiéres és Péronne térségében pihentették.

4.2.2. AZ 5. PÁNFELOSDANDÁR A FRANCIAORSZÁGI HADJÁRAT MÁSODIK ÜTEMÉBEN, A FALL ROT (VÖRÖS HADMŰVELET) SORÁN

A Fall Gelb sikerét követő német árszervezések során az Amiens és Oise folyó között szétbontakozott 6. hadsereg alárendeltségébe utalták a német pánfélosalakulatok zömét összefogó von Kleist pánfélóscsoportot. Az e hadműveleti egységbe tartozó 4. pánfélóshadosztály június 3-án elfoglalta megindulási állásait. Másnap, 13:20-kor érkezett a támadás megindítására vonatkozó parancs: „*Rot. 5. Juni - 5,00 Uhr*”.¹¹⁸

A B Hadseregcsoporth támadását **június 5-én**, 4:00-kor erős tűzértségi előkészítés és a 2. légiflotta csapása előzte meg. A német IX. hadtest négy gyaloghadosztálya Péronne-tól délre jelentős francia ellenállással szemben átjárókat nyitott a védelmen, amelybe 9:30-kor a XVI. hadtest pánfélósalakulatai betörték. Breith első feladata az volt, hogy az 5. pánfélósdandárral indítsion támadást a francia tűzértség semlegesítése céljából Marcheipot–Omicourt térségében. A pánfélósdandár 10:50-kor indult meg Assevillers körzetéből, azonban Belloy, Berny, Estrées és Ablaincourt irányából heves elhárító tüzet kaptak a harcokcsik, melynek következtében 10 pánfélós harcokcsitelenné vált (négy kiégett). Ablaincourt-nál öt francia pánfélótörő ágyút löttek ki a németek, és egy teljes tüzerüteget zsákmányoltak.¹¹⁹ Ezek után az élen haladó 35. pánfélósezred a Marcheipot-tól délnyugatra lévő vasútvonal mentén egy pánfélótörő reteszállásba ütöközött. Breith itt leállította a támadást, ugyanis a harcokcsik maguk mögött hagyták a hadosztály többi részét, és

¹¹⁷ BA-MA RH 27-4/6 35. o.

¹¹⁸ BA-MA RH 20-6/34 10. és 18. o.

¹¹⁹ Schäufler, 2010. 45. o.

a beépített terepen, megfelelő támogatás nélkül nem boldogultak. Breith légvédelmi lövegeket és gyalogsági támogatást kért, de ennek a heves francia tűzben lehetetlen volt eleget tenni. A 12/1. (páncélozott) lövészsorozat és a páncélos-utászszázalaj lövészpáncélosait arra használták, hogy a szükséges gyalogsági támogatást és a löszert az első vonalba juttassák, de a helyzet nem sokat javult. Breith 19:00-kor megparancsolta a támadás folytatását, mert ez volt az egyetlen célravezető lehetőség. A sötétséget kihasználva az 5. páncélosdandár az erősen védett Ablaincourt és Omiécourt között „átlopakodott” a francia vonalakon, és 22:00-ra elérte Etalont. A települést a 36. páncélosezred biztosította, míg a 35. páncélosezred folytatta támadását Fonches és Fonchettes irányában. Három harckocsi elvesztése után a 35/II. páncélososztály kimerült hackocsizói géppisztolyokat és kézigránátokat ragadva, páncélosaikról leszállva foglalták el Fonches-t, és 50 hadifoglyot ejtettek.¹²⁰

Június 6-án a 35/II. páncélososztály már Liancourt-t támadta. A franciák 14 Somua harckocsival ellenlökést indítottak a németek hátában, akik csekély veszteségek árán kiváltak a küzdelemből, majd egy 8,8 cm-es légvédelmi tüzérüteget, valamint egy zsákmányolt francia páncéltörő ágyú segítségével, hat francia harckocsi kilövése után megfordították a küzdelmet.¹²¹ A német gépkocsizó lövészek 18:00-ra megtisztították Liancourt-t az 5. páncélosdandár pedig folytathatta támadását Roiglisei irányában. A harckocsik fedezettüze mellett az utászok és a gépkocsizó lövészek megtisztították a falut. A nap végéig a 4. páncéloshadosztály a Roye–Laucourt főútig jutott, miközben szétverte a francia 19. gyaloghadosztályt.

Két nap intenzív harcát követően, **június 7-én** a 4. páncéloshadosztálynak pihenőt rendeltek el, amely egészen **június 11-ig** tartott, nagyjából St. Quentin térségében. Miután a hadosztály Mont-St.-Père körzetében átkelt a Marne folyón, **június 13-án** ismét támadásba lendült Sézanne irányában. A tábori és légvédelmi tüzérséggel megerősített 5. páncélosdandár elfoglalta Sézanne-t, ahol – számos francia hadifogoly mellett – hat repülőgépet is zsákmányolt.¹²² A dandár, a 35. páncélosezreddel az élen Romilly-sur-Seine irányában vonult tovább. A 35. páncélosezred 22:00-kor érte el a Szajná-t és azonnal behatolt az északi parton fekvő Marcilly-sur-Seine-be, ahol egy rövid, de elkeseredett tűzharcot követően megfutamították a védőket, épségben megszerezték a hidat, majd Romilly felé haladva több francia csapatösszevonást szétverték.

Weygand tábornok – Paul Reynaud és Philippe Pétain beleegyezésével – június 13-án nyílt várossá nyilvánította Párizst, majd parancsot adott a Maginot-vonal kiürítésére is, azonban a francia 3., 5. és 8. hadsereg ekkorra katlanba került. Június 14-én, 9:00-kor a német 87. gyaloghadosztály katonái behatoltak Párizsba. A kontinensen harcoló brit erők, Sir Alan Brooke tábornok

¹²⁰ Schäufler, 2010. 45. o.

¹²¹ Schäufler, 2010. 45. o.

¹²² Schäufler, 2010. 46. o.

parancsnoksága alatt Cherbourg felé vonultak vissza, és épphogy csak el tudták hagyni a kontinenst. A 4. páncélososztály zöme a nap folyamán beérkezett Romilly-be, az 5. páncélosdandár pedig folytatta támadását Maizières és Chartres irányában.

Június 15-én a 4. páncélososztály egy La Belle Etoile irányából érkező, elkeseredett francia ellenlökést hárított el, csekély saját veszteségek árán. Délután a hadosztály tovább indult Romilly-sur-Chablis irányába, majd másnap 3:00-ra, rövid tűzharcot követően elfoglalta Nevers-t. **Június 16**-át követően Dijon, Mâcon, Lyon felé folytatódott a hadosztály menete, míg **július 21**-én eljutott az Isère folyó vonaláig. Ezzel gyakorlatilag a franciaországi hadjárat végét ért a hadosztály számára. Az alakulat június 26-ig maradt St. Vallier körzetében, majd július 5-én Auxerre térségébe települt át, ahonnan decemberben tért vissza Németországba.

Pétain marsall június 17-én 12:30-kor bejelentette, hogy átvette az ország vezetését és megkezdte a tárgyalásokat a fegyverletétel feltételeiről. Június 22-én a német és francia küldöttség – akárcsak 1918-ban – Foch marsall egykori szalonkocsijában aláírta a békeszerződést. A franciaországi német hadjárat sikerrel zárult.

Eredeti szolgálati beosztásában való meghagyása mellett Breith ezredest 1940. november 22-én a Gyorscsapatok Tábormokának hivatalához rendelték át. Ezt az OKH alárendeltségébe tartozó hivatalt 1940. március 5-én hozták létre azzal a céllal, hogy a szárazföldi haderő vezérkara számára összegezze és értékelje a gyorsfegyvernem (köztük a páncéloscsapatnem) harctéri tapasztalatait, majd javaslatokat tegyen a szervezet, a kiképzés, az alkalmazás, és a fegyverzet vonatkozásában. Breith-et 1941. január 25-étől a 3. páncélososztály állományába helyezték, de formálisan ő maradt az 5. páncélosdandár parancsnoka, mely beosztását csak május 31-én adta át, majd egy hónapig rendelkezési állományba¹²³ került. Breith-et július 7-én ismét a Gyorscsapatok Tábormokának hivatalához rendelték át. Augusztus 1-jén (aznapi ranggal) vezérőrnaggyá léptették elő.¹²⁴

4.2.3. ÉRTÉKELÉS

A franciaországi hadjárat idejére Breith harcvezetési stílusa nem változott. Lendületes, energikus módon továbbra is az első vonalból vezette egységét, ami természetes velejárójaként veszélyes

¹²³ A rendelkezési állomány intézményét 1939-ben vezették be azon katonai vezetők számára, akik beosztás nélkül voltak, magasabb beosztásra vártak. A rendelkezési állományban lévő katonai vezetőknek a szolgálati helyükön kellett tartózkodni, illetményüket megkapták, de beosztást nem tölthettek be. A haderőnek főparancsnokságainak, a hadseregcsoportoknak és a hadseregeknek saját rendelkezési állománya volt.

¹²⁴ BA-MA PERS 6/299473 és 6/94 Breith személyi anyagában egy alkalommal szerepel, hogy 1941. február 1-től rövid ideig a 3. páncélosdandár parancsnoka volt, de itt vélhetően elírásról van szó, ugyanis e dandár törzséből a Líbiába küldendő 5. könnyűosztály törzsét szervezték. A Gyorscsapatok Tábormokának hivatalánál eltöltött idejéről részletes információk nem állnak rendelkezésre, de a hivatal rendeltetéséből eredően minden bizonnyal a páncéloshadviselés legújabb tapasztalatait összegezték, miközben további elméleti és gyakorlati intézkedéseket valósítottak meg a fegyvernem fejlesztése érdekében.

helyzeteket is eredményezett, például Gembloux-nál. A harckocsik alkalmazására vonatkozó harcászati alapelveket betartotta, dandárját összefogottan alkalmazta, a meglepésben, a sebességben és a manőverezésben rejlő lehetőségeket kihasználta. Az általa kiadott parancsok világosak és egyértelműek voltak. A franciaországi hadjáratban mutatott teljesítménye elismeréseként Breith a Páncélosarc Jelvény (május 20.) és a Sebesülési Érem fekete fokozata (június 1.) mellé június 3-án, a német fegyveres erő 66. tagjaként átvette a Vaskereszt Lovagkeresztjét is.¹²⁵ A 35. páncélosezred csapattörténete szerint: „*Mindannyian örültünk neki. Mindig velünk volt az első vonalban. Úgy éreztük a kitüntetés az egész dandár teljesítményének az elismerése.*”¹²⁶ A hivatalos indoklás szerint: „*Breith ezredes az 5. páncélosdandár parancsnokaként döntő módon hozzájárult a 4. páncéloshadosztály sikereihez. A dandár a franciákkal Merdorpnál történt első találkozás alkalmával megsemmisítő győzelmet aratott. Több mint 30 francia harckocsit lőttek ki.*”¹²⁷ A sajtó is írt a haditettéről: „*Hermann Breith ezredes a franciákkal történő első összecsapás alkalmával megsemmisítő győzelmet aratott, dandárával elpusztítva számos harckocsit. Később példaértékű harci szellemmel leküzdötte a kivételesen erős ellenséges elhárító tüzet, majd annak ellenére, hogy maga is megsebesült, személyesen vezette győzelemre dandárját.*”¹²⁸

Breith első fellelhető értékelése 1941. február 19-én keletkezett, amikor egy rövid ideig a 3. páncéloshadosztály állományába került. Akkori hadosztályparancsnoka Walter Model vezérőrnagy az alábbiakat írta róla: „*Magával ragadó lelkesedése és magatartása révén példamutató hatást gyakorol katonáira. Gazdag tapasztalatokkal rendelkezik a páncéloscsapatok szervezése, kiképzése, technikája és vezetése tekintetében. Kiképzettsége alapján szervezete: páncéloshadosztály.*”¹²⁹ Később Model, Breith áthelyezéséhez kapcsolódóan újabb értékelést készített. „*A Lovagkeresztrel kitüntetett, különösen jól bevált tiszt. Temperamentumos és sokoldalú. Gazdag tapasztalatai, különösen technikai téren, és gyakorlatias szemléletmódja kedvező hatást gyakorolt a kiképzésre. Mióta a hadosztály állományába tartozik harccselekményben nem vett részt. Hogyan felel meg jelenlegi beosztásának? Nagyon jól.*”¹³⁰

4.3. A 3. PÁNCÉLOSHADOSZTÁLY ÉLÉN

A *Fall Gelb* során a német főerők néhány nap alatt katlanba zárták és megsemmisítették a franciák vezette szövetség főerejét, majd a hadjárat második ütemében kifejlesztették a hadászati sikert,

¹²⁵ BA-MA PERS 6/299473 és 6/94. A Páncélosarc Jelvény első fokozatát 1940-ig azon harckocsizók kaphatták meg, akik legalább három napon keresztül folyamatosan, aktív harctevékenységekben vettek részt. A Sebesülési Érem fekete fokozatát olyan katonáknak adományozhatták, akik harctevékenység közben egy vagy két alkalommal sebesültek meg.

¹²⁶ Schäufler, 2010. 45. o. A visszaemlékezés június 5-ére keltezi a kitüntetés átadását.

¹²⁷ BA-MA RW 59/2212

¹²⁸ Idézi: Dörr, 2009. 190. o.

¹²⁹ BA-MA PERS 6/299473

¹³⁰ BA-MA PERS 6/94

legyőzve Franciaországot. A német győzelem jelentős volt, különösen úgy, hogy az OKH alapvetően egy elhúzódó konfliktussal számolt és az előkészületeket is e szerint tette meg.

A német felső vezetés a sikeres hadjárat után meggyőződött arról, hogy a páncélos csapatok hadműveleti szintű önálló, eddigiekhez képest újszerű alkalmazása lehetséges, és az 1920-as évek óta kidolgozott elméletek helytállóak. A németek képesek voltak vegyíteni tradicionális alapelveiket a modern technológia nyújtotta lehetőségekkel, így választ adtak az első világháború megoldatlan hadtudományi kérdéseire. A siker másik összetevője a katonai vezetői réteg volt. A parancsnokok az első vonalból irányítottak, személyes közbelépésüknek, helyzetfelismerő képességüknek és rugalmasságuknak köszönhetően képesek voltak azonnal kezelni a helyzetet, ami ellentéte volt a francia hadvezetésben uralkodó, idejét múlt, erődítésközpontú, lineáris gondolkodásmódnak, amely a saját legyőzhetetlenségébe vetett hit mítoszára épült.

Közvetlenül a franciaországi győzelem után Hitler eredménytelen béketárgyalást kezdeményezett Nagy-Britanniával. A németek végül elvetették a szigetország megszállásának tervét, majd 1940 októberéig az eredménytelen légi műveletekkel is felhagytak. Hitler figyelme a diplomáciai sikertelenség után gazdasági és stratégiai megfontolások miatt a Szovjetunió irányába fordult. Jogosan úgy vélte, hogy kényszerű szövetségese csak addig tartja be a közös megállapodást, amíg saját érdeke is azt diktálja, emellett a háború folytatásához nagy mennyiségben szüksége volt arra az olajra, gabonára és egyéb nyersanyagokra, amelyeket a Szovjetunió elfoglalásával biztosíthatott volna.¹³¹

A Szovjetunió elleni hadjáratot megelőzően Németország sikeres fegyveres támogatást nyújtott olasz szövetségeseinek a balkáni és észak-afrikai hadszíntéren. Az 1939 és 1941 között aratott látványos és *viszonylag* könnyű győzelmek azonban egy végzetes helyzetértékeléshez vezettek. Azok a német döntéshozók, akik eddig szkeptikusak voltak a harckocsik alkalmazását illetően, mostanra „páncéloseufóriába” kerültek és úgy gondolták, hogy a jövőben akár minimális erőbedobással egy gazdaságilag erősebb ellenség is könnyedén legyőzhető, kizárólag hadműveleti eszközök alkalmazásával.¹³² A németek a Szovjetunió elleni hadjáratot már valóban a páncélos hadviselés gyakorlata alapján készítették elő. A hadászati győzelmet néhány hét alatt el akarták érni, így ehhez mérten tervezték a mozgósítást és a haderő felszerelését. Ugyanakkor nem

¹³¹ Ebben az időszakban a legnagyobb olajkitermelők az Amerikai Egyesült Államok, Venezuela és a Szovjetunió voltak. Anand Toprani professzor kutatásai szerint mivel Németország a legfontosabb nyersanyag, az olajnak szűkében volt, ezért gazdasági és stratégiai szempontból igazolható volt Hitler azon döntése, hogy megtámadja a Szovjetuniót, majd Ukrajna (gabona) valamint a Kaukázusi régió (nyersolaj) elfoglalásával biztosítja a német gazdaság számára legfontosabb nyersanyagokat, így a háború folytatását is. Más kérdés, hogy a német fegyveres erő erre a feladatra nem volt felkészítve, és a Vörös Hadsereg képességei meghaladták a németek lehetőségeit. A téma vonatkozásában lásd Toprani, Anand: *The First War for Oil: The Caucasus, German Strategy, and the Turning Point of the War on the Eastern Front, 1942*. *Journal of Military History* 2016/3. szám 815 – 854. o. valamint Toprani, Anand: *Oil and Grand Strategy: Great Britain and Germany, 1918-1941*; doktori értekezés Washington DC, 2012.

¹³² Frieser, 2013. 363. és 411. o.

rendelkeztek pontos képpel a Vörös Hadseregről, valamint a Szovjetunió gazdasági, ipari és társadalmi potenciájáról sem. A Szovjetunió ekkor politikailag zavaros, katonailag gyenge helyzetben volt. A sztálini tisztogatások eredményeként számos kompetens tisztet távolítottak el a fegyveres erő kötelékéből; többségüket ki is végezték. A lehetséges retorzióktól tartó tisztikar a kapott parancsokat minden esetben igyekezett „betűhűen” teljesíteni. Az előmenetel során a szaktudást sokszor felülírta a Sztálinhoz fűződő viszony és/vagy a marxista ideológia iránti elkötelezettség.

Bár 1941 tavaszán megtettek bizonyos előkészületeket, a Vörös Hadsereget alapvetően felkészületlenül érte a június 22-én meginduló *Barbarossa* fedőnevű hadművelet. A németek azonnal kivívták a légi fölényt, a szárazföldi csapatok pedig lerohanták és megbénították a Vörös Hadsereget. Szeptember elejéig a szovjetek olyan súlyos veszteséget szenvedtek el, hogy németek az elsődleges hírszerzői jelentésekkel kiegészült korábbi harcéri tapasztalataik alapján joggal hitték azt, hogy a győzelem kapujában állnak. A látványos német sikerek ellenére szeptember elejére világossá vált, hogy egyetlen hadjáratral mégsem lehet megsemmisíteni a Vörös Hadsereget. Kijev elfoglalását követően Hitler hajlott a hadműveleti szünetre, mivel az Észak és a Közép hadseregcsoport is védelembe ment át, valamint úgy tűnt, hogy a Krím-félsziget és a Donyec-medence elfoglalásán kívül 1941-ben mást már nem képes elérni a német fegyveres erő. A Vörös Hadsereg elleni végső csapást 1942. év elejére tervezték.¹³³ Hitlert, aki helyesen csupán földrajzi és politikai célpontnak tekintette Moszkvát az ősz első napjaira meggyőzték tábornokai, hogy a szovjet Nyugati Front az utolsó számottevő ellenséges csoportosítás, amelynek legyőzésével elérheti a Vörös Hadsereg megsemmisítését. Hitler parancsot adott a *Taifun* (Tájfún) hadműveletre, azaz a Nyugati és Brjanszki Front szétzúzására egy Moszkva irányában indított támadással.

A jelentősen megerősített, immáron három páncéloscsoportot egyesítő Közép Hadseregcsoport támadása szeptember 30-án kezdődött. Október 8-ára a 3. és 4. páncéloscsoport Vjazma és Brjanszk körzetében alakította ki azt a kettős bekerítést, amelyben kilenc szovjet hadsereget semmisítettek meg.¹³⁴ Délebbre a 2. páncéloscsoport október 3-án birtokba vette Orjolt, majd október 10-én Mcenszket. A kezdeti sikereket követően a német támadás üteme október 7-étől lelassult az őszi esőzések, az utánpótlás szállításának akadozása és a veszteségek pótlására kényszerűen beiktatott hadműveleti szünetek¹³⁵, valamint a Vörös Hadsereg egyre aktívabb ellentámadásai következtében.

¹³³ Forczyk, 2019. 145. o.

¹³⁴ Az október 17-éig tartó harcok során a szovjetek elveszítettek közel 850 000 katonát, 1277 harckocsit, 4378 löveget, 1009 légvédelmi löveget és páncéltörő ágyút, valamint 87 repülőgépet. Ezen időszak alatt a Közép Hadseregcsoport teljes vesztesége 57 363 fő volt. Zetterling – Frankson, 2012. 125. és 127. o.

¹³⁵ Eduard Wagner vezérőrnagy, a német szárazföldi haderőnem főszállásmestere több jelentésében is kiemelte, hogy a német logisztikai rendszer 500-800 km-nyi előretörést tesz lehetővé. A több mint 1500 km-re megnyúlt összeköttetési vonalakon ekkorra gyakorlatilag lehetetlen volt még a legfontosabb utánpótlási anyagok előre szállítása is, ami a fegyveres erő alapvető működését fenyegette.

Hermann Breith vezérőrnagyot október 16-án vezényelték a 3. páncéloshadosztály törzséhez, de az alakulat vezetését hivatalosan csak október 22-ével vette át Walter Model páncélostábornoktól.¹³⁶

4.3.1. A NÉMET PÁNCÉLOSHADOSZTÁLYOK IRÁNYÍTÁSI MECHANIZMUSA¹³⁷

A német szárazföldi haderőnem alapvető harcászati feladatait végrehajtó páncéloshadosztályok „központi idegrendszere” a hadosztály törzse volt, amely a seregtest parancsnokából, vezetési (I), segédtszti és személyügyi (II), igazságügyi (III) és szállásmesteri (IV) részlegből állt. A törzs alapvetően két részre oszlott, melyek a harcvezetésért, illetve az adminisztrációért feleltek.

A felettes vezetési szintek által megszabott feladatok végrehajtásáért és a seregtest általános állapotáért a hadosztályparancsnok egy személyben volt felelős. Az átfogó helyzetről általában csak neki volt ismerete, mely alapján meghatározta alakulata számára a kitűzött cél elérése érdekében végrehajtandó feladatokat. Döntéseit a beérkező jelentések értékelése, felderítési és hírszerzési adatok, valamint a személyes tájékozódás során szerzett tapasztalatok alapján hozta meg. A különböző méretarányú térképekre felvezetett információk (mint a csapatok helyzete és statisztikai adatok) segítették a döntéshozási folyamatot. Amint a parancsnok meghatározta az elérendő célokat és kijelölte a menetvonalakat, a törzs dolgozta ki a végrehajtás legfontosabb részleteit és delegálta le a feladatokat az egyes alegységeknek. A parancsnok beosztottjainak tevékenységébe csak ritkán, különleges helyzetek alkalmával avatkozott be.

A parancsnoknak a legtöbb támogatást a vezetési részleg élén álló 1. (hadműveleti) vezérkari tiszt (Ia) nyújtotta, aki egyben közvetlen helyettese is volt. Az Ia hangolta össze a törzs munkáját, az alakulatot érintő harcászati és hadműveleti kérdéseken és javaslattételen túl felelős volt a seregtest szervezetéért, állapotáért, a kiképzettségért és a kapcsolattartásért. Alárendeltségébe tartozott a hírszerzésért és elhárításért felelős vezérkari tiszt (Ic) és részlege, valamint az I. (anyagi) vezérkari tiszt (Ib), aki a logisztika, a szállítás és az utánpótlás megszervezéséért volt felelős, valamint koordinálta az adminisztrációért felelős tiszt (IVa), a hadosztályorvos (IVb) és a műszaki tiszt munkáját (később V). A segédtszti és személyügyi részleg (II) felelt a hadosztály állományába tartozók személyügyi és hitéleti kérdésekért. A jogi kérdésekben illetékes igazságügyi részleg (III) a hadosztályparancsnok közvetlen alárendeltségébe tartozott. A törzshöz más alakulatoktól is átrendelhettek tiszteket és hivatalnokokat, akiknek véleményezői, tanácsadói és összekötői feladatköre volt.

¹³⁶ BA-MA PERS 6/299473

¹³⁷ Battistelli, 2007. 70. o., Battistelli, 2008. 79 – 81. o., Kovács – Számvéber, 2001. 34 – 36. o. és Creveld, 2005. 65 – 67. o. alapján.

1941. november 1-jei adatok szerint egy páncélososztály törzsének létszáma 19 tiszt, 12 tiszt rendfokozatú hivatalnok, 40 tiszthelyettes és 114 légénységi állományú katona volt. Ez a hadosztály összlétszámának 0,4%-át tette ki. Fegyverzetét és felszerelését 61 karabély, két könnyű géppuska, két motorkerékpár, 10 személygépkocsi, hét tehergépkocsi és két autóbusz adta. Önvédelem céljából a törzs a páncélosezredtől és/vagy a páncélos-felderítőosztálytól vett igénybe járműveket és személyzetet¹³⁸, míg a hadosztály szervezetszerű híradóosztályát rendszeresen kikülönítette, hogy biztosítsa a kapcsolatot a seregtesten belül, más alakulatokkal, továbbá a felettes vezetéssel.

A kis létszámú, de mozgékony törzset a harctevékenység alkalmával két részre osztották, ami lehetővé tette, hogy a parancsnok és a vezetési részleg a harcoló csapatokkal haladva az első vonalból irányítson, kizárólag a harcra koncentrálva. A küldetésorientált harcvezetési filozófiának megfelelően a beérkező információk értékelése után a hadosztály vezetése az egyértelmű, lényegre törő utasításait rádión, tábori telefonon vagy futárok útján juttatta el a csapattesteinek. 1941 második felétől egyre gyakoribbá vált, hogy az összefegyvernemi harc hatékony megvívásának érdekében a németek harccsoportokra bontva alkalmazták erőiket. Ezek egyszemélyi vezetés alatt álló, önálló logisztikával, összetett tüzerővel rendelkező *alkalmi*, összefegyvernemi kötelékek voltak, általában egy meghatározott feladat végrehajtására alakították ki őket, egy adott hadosztály hadrendjéből (esetleg egyéb megerősítő erőkből). Összetételét és feladatait a hadosztályparancsnok határozta meg. A támadás vagy ellentámadás legütőképesebb eleme a páncélozott harccsoport volt, amely a páncélosezred zöméből, a hadosztály lövészpáncélosokkal felszerelt lövész (később páncélgránátos)-zászlóaljából vagy adott esetben a könnyű páncélgránátos szerepkörben alkalmazott páncélos-felderítőosztályból, a gépvontatású tüzérezred elemeiből, a páncélos-utászzászlóalj részeiből, a páncélozott járművekkel felszerelt lövészrezred törzséből és annak beosztott (önjáró) gyalogsági lövegeiből állt. Ezt egészítették ki az (önjáró) légvédelmi gépágyús vagy légvédelmpáncélos-szakaszok, az utánpótlást szállító járművek és az egészségügyi katonák.¹³⁹ A kapcsolattartásért a páncélos-híradóosztály felelt. A páncélozott harccsoport által elért sikert a tüzérséggel, a páncélvadászosztállyal és/vagy rohamtüzérséggel támogatott gépkocsizó lövészzászlóaljok fejlesztették ki, majd átadták a helyüket az általános gyalogságnak – amennyiben rendelkezésre álltak – amely megtisztította a területet, és védelemre vagy a támadás folytatására rendezkedett be.

¹³⁸ Külön ebből a célból szervezték meg később az általánossá váló, jól felfegyverzett kísérőszázadokat.

¹³⁹ Számvéber, 2020. 134 – 135. o.

4.3.2. A 3. PÁNCÉLOSHADOSZTÁLY HARCAI 1941/1942 TELEN

Amikor Breith megkapta hadosztályparancsnoki kinevezését a 3. páncéloshadosztály [F.4.3.] épp felkészült rá, hogy a német 2. páncéloshadsereg¹⁴⁰ (Heinz Guderian vezérezredes) XXIV. (gépkocsizó) hadtestének (Leo Reichsfreiherr Geyr von Schweppenburg páncélostábornok) alárendeltségében folytassa a támadását Tula irányában. A feladatra kijelölt főerőket a 4. páncéloshadosztály vezetése fogta össze. A támadásba lendülő 3. páncéloshadosztály páncélozott harccsoportja¹⁴¹ elsőként kelt át a Zusa folyón, majd Seljanova falu elfoglalásával megnyitotta az utat a főerők számára. Miután a XXIV. (gépkocsizó) hadtest felszámolta a 6. gárda-lövészadosztály védelmét Mcenszknél, Tula irányába támadott tovább. A német támadó élek október 30-ára betörték a városba, azonban megfelelő támogató erők híján ki is szorultak onnan. November első hetére a XXIV. (gépkocsizó) hadtest támadása egészen november 17-éig elakadt. Aznap folytatva támadását a 3. páncéloshadosztály – amelynek Venyov felé támadva kelet felől kellett hozzájárulnia Tula bekerítéséhez – két harccsoportban átkelt az Upa folyón, majd elhúzódo veszteségterhes helység harcban november 20-ára elfoglalta Bolohovót.¹⁴² A hadosztály ezt követően átkelt a Sat majd a Bezska folyón, végül december 3-án lezárta a Tula–Venyov főutat Torhovónál. A kedvezőtlen időjárási körülmények és az erősödő szovjet ellenállás miatt a hadosztály támadása december elején a Tula–Venyov főúttól nyugatra található falvak térségében végleg kifulladt.

A *Taifun* hadműveletet december 5-én leállították. Ekkorra a német fegyveres erő siralmas állapotba került.¹⁴³ A zord időjárási körülmények és a jelentős fizikai és szellemi igénybevétel miatt állandósultak a megbetegedések és a fagyási sérülések. A felszerelés, a fegyverzet és a járművek a hideg miatt használhatatlanná váltak, amit súlyosbított a pótalkatrészek hiánya. Breith rendszeresen látogatta hadosztálya alegységeit, hogy személyesen tájékozódjon a csapatok állapotáról és a harccselekményekről. „*Meglepetésünkre a hadosztály parancsnoka, a Lovagkeresztrel kitüntetett Breith vezérőrnagy segédisztijével együtt megjelent a zsúfolt szobában. Hosszan az ökleibe fúj, lábait összeveregette, majd átkozta a hideget, ahogyan mindenki más is. Olyan volt, mint egy jégcsap, mint bárki, aki kintről érkezett. Az alezredes¹⁴⁴ vidáman ajánlotta fel a kályhát, de a*

¹⁴⁰ 1941. október elején a négy páncélosos csoportot azonos hadrendi számmal páncéloshadseregnek nevezték át.

¹⁴¹ A 6/III. páncélososztály három Pz. II, 13. Pz. III és öt Pz. IV harcokocsijából, az 521. páncélvadásosztályból és a 3/1. (páncélozott) lövészs századból álló harccsoport, Ferdinand Schneider-Kostalski őrnagy vezetése alatt. Forczyk, 2019. 175. o.

¹⁴² Panzer Wedge, Vol. 2. 2013. 161 – 174. o.

¹⁴³ Glantz – House, 2015., 98., 126. o. és Mitcham, 2008. 489. o. Az OKH csak egy három hónapig tartó hadjáratra elegendő utánpótlással rendelkezett. A *Barbarossa* hadműveletre kijelölt erők feltöltését is csak az 1942. évi utánpótlásközpont behívásával érték el, így ezzel a következő évig nem maradt besorozható tartalék.

¹⁴⁴ A 3. gépkocsizó lövészeszázad parancsnoka, Zimmermann alezredes.

vezérőrnagy nevetve legyintett: Nem kell Zimmermann, arra készülök, hogy szánvezető leszek az Északi-sarkon – válaszolta Breith.”¹⁴⁵

Ebben a németek számára rendkívül nehéz helyzetben, december 6-án nagy erővel, de koordinátatlanul indult meg a Vörös Hadsereg általános ellentámadása. A Közép Hadseregcsoport december 11-étől már a teljes arcvonalán hátrálni kényszerült, hátrahagyva nehezen pótolható hadianyaga és nehézfegyverzete egy részét.¹⁴⁶

December 7-én a szovjet Nyugati Front 10. és 50. hadserege, valamint 1. gárda-lovashadteste támadásba lendült a 2. páncéloshadsereg keskeny arcvonala ellen, melyet rövidesen áttörtek. E helyzetben Breith visszavonulást rendelt el hadosztályának, ami december 8-án éjfélkor kezdődött. A szovjetekkel a sarkában a hadosztály december 16-ára Krjukovónál átkelt az Upa folyón, majd Csem körzetébe vonult. A hadosztály siralmas állapotban volt: a 6. páncélosezredben már csak hat bevethető harckocsi maradt, a gépkocsizó lövészezredeknek nem voltak bevethető nehézfegyverei. Több csapattest 45%-os veszteséget jelentett fagyási sérülés és betegségek következtében.¹⁴⁷ A hadosztályt kivonták az arcvonalból, majd Mcenszktől 20 km-re délkeletre csoportosították át rövid pihentetést és feltöltést céljából. Breith gondoskodott arról, hogy katonái a harctéri körülmények között is megünnepelhessék a karácsonyt. A tábori posta- és konyhaszolgálat erőfeszítéseinek köszönhetően némileg sikerült enyhíteni a nehézségeken.

A szovjet Brjanszki Front¹⁴⁸ és a Délnyugati Front csapatai több napnyi eredménytelen próbálkozás után végül december 26-ára áttörték a német 2. hadsereg arcvonalát Orjoltól és Kurszktól keletre.¹⁴⁹ A szovjetek célja a két nagyváros, egyben fontos közlekedési és logisztikai csomópont visszafoglalása volt. A német 2. hadsereg számára létfontosságú volt az arcvonal helyreállítása, melyhez egyik első lépés a Nerucs folyó átkelőinek lezárása volt, az Orjoltól délkeletre található Bogoduhovó és Preobrazsenszkoje térségében. Egyedüli elérhető tartalék a 3. páncéloshadosztály volt, amely **december 26-án** a 2. hadsereg alárendeltségébe került. Breith azonnal útba indította az Audörsch harccsoportot¹⁵⁰, amely aznap lezárta a kérdéses folyóátkelőt, majd Maloarhangelszk körzetébe vonult, ahová két nappal később érkezett be a hadosztály többi, harcképes része. Másnap a 3. páncéloshadosztály az ellentámadás végrehajtására kijelölt LV. hadtest alárendeltségébe került, azzal a megkötéssel, hogy az arcvonal helyreállítását követően

¹⁴⁵ Panzer Wedge, Vol. 2. 2013. 185. o.

¹⁴⁶ Részben ez alapozta meg Hitler – jelen körülmények között indokolt – visszavonulást megtiltó parancsát. A korlátozott szállítóképesség miatt a német csapatok helyzete kedvezőbb volt, ha helyben maradnak és harcolva kitartanak, mint ha nehézfegyvereiket hátra hagyva kiszolgáltatott módon visszavonulnak.

¹⁴⁷ Armored Bears, Vol. 1. 293. és 297. o.

¹⁴⁸ A Brjanszki Frontot december 25-én alakították újjá a korábbi törzsből, valamint a Délnyugati Front 3., 13., és 61. hadseregének és a Kosztyenko lovas-harckocsi csoport átadásával. CAMO f. 229, op. 161, gy. 179, li. 59

¹⁴⁹ CAMO f. 229, op. 161, gy. 179, li.66 – 67.

¹⁵⁰ A 394. gépkocsizó lövészezred harcképes részei, a 39/2. páncélos-utászszázad, az 59/6. légvédelmi tüzérezred, egy páncélosszázadból és a 75. (gépvontatású) tüzérezred részei, Audörsch ezredes vezetése alatt.

azonnal ki kell vonni. A tervek szerint a hadosztálynak a 95. gyaloghadosztály balszárnyán a 299. gyaloghadosztály megmaradt részeiből szervezett Moser csoporttal együttműködésben a Droszkovó–Trudki vonalon áttört szovjet 13. hadsereg erőit visszaszorítva vissza kellett foglalnia a korábbi, Trudi folyóra támaszkodó arcvonalat. Breith azt javasolta a hadtest vezetésének, hogy hadosztályával Droszkovó elérése után északi irányban hajtja végre az ellentámadást, mert így a Moser csoport és a 45. gyaloghadosztály közötti résből ki tudja szorítani a szovjeteket.¹⁵¹ Javaslatát elfogadták.

December 29-én a 3. páncéloshadosztály megindította az ellentámadását, és aznap 16:00-ra elfoglalta Droszkovót. Az Audörsch harccsoport Kozakovka térségéből támadva Zinovjevkan keresztül haladva elfoglalta Nyizsnyij Kunacsot, melyet tüzérséggel támogatott ezred erejű szovjet lövészgyalogság ellenlökéseivel szemben két napon át meg is tartott. Ez idő alatt a 6/II. páncélososztály Mukortovó és Salimovka falvaknál támadott, ahol számos szovjet gépjárművet megsemmisítettek. A hadosztály saját jelentése szerint Lazarevkáért és Zinovjevkáért vívott harcok során összesen 2900 főnyi szovjet veszteséget okozott.¹⁵² Az Audörsch harccsoport **december 31-én** Nyizsnyij Kunacsról északra felvette a kapcsolatot a 221. biztosítóhadosztállyal, ezzel a 3. páncéloshadosztály három nap alatt kedvező megindulási állásokat foglalt el, miközben keleti irányba visszaszorította az elszórtan harcoló szovjet egységeket.

A 3. páncéloshadosztály vezette ellentámadásra azonban rányomta bélyegét, hogy délebbre a szovjet Délnyugati Front (F. J. Kosztyenko altábornagy) egyre jobban szorongatta az arcvonalat tartó német csapatokat a Kurszk–Obojany terepszakasztól keletre, a 2. és 6. hadsereg csatlakozásánál. Emiatt a 3. páncéloshadosztály tervezett kivonásáról le kellett mondani, és az aktuális ellentámadást is fel kellett gyorsítani.

A szovjet 13. hadsereg betörésének bal szárnyán **1942. január 1-jén**, 13:00-kor, -30°C-os hidegben és erős hóesésben, rövid tüzérségi előkészítés után az Audörsch harccsoport a bal, a Kleemann harccsoport¹⁵³ pedig a jobb szárnyon Berecska térségéből északi irányban – szovjet adatok szerint hat harckocsival – Trudki Merjaeva–Vjazovatoje felé támadásba lendült. A szovjet 143. lövészhadosztály 161. és 800. lövészezredei kitértek a németek útjából¹⁵⁴, így délutánra a németek több települést elfoglaltak. 22:00-ra a 394/II. gépkocsizó lövészzászlóalj egy rohamcsoportja behatolt Trudki Merjaevába és 23:00-ig elfoglalta a település nyugati részét, lezárva

¹⁵¹ BA-MA RH 27-3/15 383. o.

¹⁵² BA-MA RH 20-2/257 79. o.

¹⁵³ Az összevont 3/I. páncélozott lövészzászlóalj, a 3. motorkerékpáros lövészzászlóalj, az 543. páncélvadászosztály, a 6/3. páncéloszázad és egy tüzérosztály, Kleemann vezérőrnagy vezetése alatt.

¹⁵⁴ CAMO f. 361, op. 6079, gy. 103, li. 2.

ezzel a szovjet betörést. A harcok során a 6/3. páncélosszáhad három T-34 kilövését jelentette.¹⁵⁵ A 143. lövészadosztály 8 halottat, 37 sebesültet és 53 eltűntet veszített.¹⁵⁶

Január 2-án a 3. páncélosadosztálynak sikerült teljesen lezárni az arcvonalon keletkezett rést, miközben elhárította a Trudki Merjaeva–Leski–Muratova–Droszkovó–Szetenevó–Krasznyij–Vnukovó terepszakaszon támadó szovjet 13. hadsereg, valamint a Kosztyenko lovas-harcokocsicsoport ellenlökéseit.¹⁵⁷ A nap folyamán a Trudki Merjaevánál harcoló Kleemann harccsoport elszakadt a főerőktől, miután harckocsikkal támogatott szovjet lövészerők kerítették be. Breith utasította a szomszédos 45. gyalogadosztály 133. gyalogezredét és saját hadosztálya Haas őrnagy által vezetett gyalog harcoló részeit, hogy mentsék fel a szorongatott harccsoportot, amely már 150 fős veszteséget szenvedett. Ez délutánra, heves harcok után sikerült.¹⁵⁸ A 13. hadsereg a németek makacs ellenállása miatt a nap végéig teljes arcvonalán védelembe ment át.¹⁵⁹

Január 3-án egy félreértés következtében Kleemann megkezdte harccsoportjának kivonását Trudki Merjaevából. Az LV. hadtest azonnal utasította Breith-et, hogy minden körülmények között tartsa az elért vonalat, amíg a 133. gyalogezred be nem fejezi Kleemann erőinek felváltását.¹⁶⁰ Ezt követően a felek harctevékenysége helyi jellegű összecsapásokra korlátozódott a körzetben.

A 3. páncélosadosztály jól vezetett ellentámadása január első napjaira teljes arcvonalán megakasztotta, majd kifulladásra a szovjet 13. hadsereg támadását. Az 1941. december 25. és 1942. január 4. között vívott harcok során a hadosztály saját adatai szerint a következő veszteségeket okozta: 500 becsült halott, három T-34 harckocsi, négy löveg, 13 (ebből három német) páncéltörő ágyú, egy 76,2 mm-es [M1931 – K.A.] légvédelmi löveg, 12 (ebből öt német) aknavető, 21 (ebből öt német) géppuska, három német páncéltörő puska, 16 (ebből három német) tehergépkocsi, 105 ló, 50 szán, egy szovjet ezredtörzs teljes felszerelése, mely részben német híradóeszközökkel volt felszerelve. A hadosztály saját vesztesége 39 halott, 200 sebesült és 311 beteg, öt Pz. III és egy Pz. IV harckocsi, valamint két páncélgépkocsi volt. Műszaki okok miatt további kilenc Pz. III esett ki a harcokból, így 10 Pz. III és egy Pz. IV harckocsi maradt bevethető.¹⁶¹ A hadosztály súlyosan legyengült, ezért Breith számos utasítást adott ki átszervezés céljából. A 6. páncélosezred bevethető harckocsijait két századba vonták össze. A gépkocsizó lövészezredeket a 394/II. gépkocsizó lövészzászlóalj törzsének vezetése alatt egyesítették. Az egység négy századból (kettő lövészpáncélosokkal felszerelve), egy nehézfegyverszázadból, az 543.

¹⁵⁵ BA-MA RH 27-3/30 Gefechts- und Ehrfahrungsberichte 2. o. A harckocsik a Kosztyenko lovas-harcokocsicsoport állományába tartoztak. A körzetben az 55. és 32. lovashadosztály harcolt.

¹⁵⁶ CAMO f. 361, op. 6079, gy. 103, li. 5.

¹⁵⁷ CAMO f. 361, op. 6079, gy. 103, li. 5 – 7.

¹⁵⁸ Armored Bears, Vol. 1. 298. o. BA-MA RH 27-3/30 Gefechts- und Ehrfahrungsberichte 2. o.

¹⁵⁹ CAMO f. 361, op. 6079, gy. 103, li. 4 és 7.

¹⁶⁰ BA-MA RH 27-3/15 392. o.

¹⁶¹ BA-MA RH 20-2/271 20. o. és BA-MA RH 27-3/30 Gefechts- und Erfahrungsberichte, Verlust und Beutezahlen der 3. Pz.Div. in der Zeit vom 29. 12. 41. - 4. 1. 42.

páncélvadászosztályból és az 59/6. légvédelmi tüzéreztegből állt. A gyalog harcoló részeket a 3. gépkocsizó lövészezred törzse fogta össze. A 39. páncélos-utászszázlój két századra, a 75. (gépvoztatású) tüzérezred egy összevont tüzérosztályra zsugorodott.¹⁶²

Az újabb fenyegetés – a szovjet Délnyugati Front *Obojany–Kurszk támadó hadművelete* – miatt a 3. páncélososztályt január 6-án Kurszkhoz csoportosították át, majd a XXXXVIII. (gépkocsizó) hadtest (Werner Kempf páncélostábornok) alárendeltségébe utalták. Mivel a 3. páncélososztály ereje hét gépvontatású könnyű tábori tarack, egy Pz. II, 11 Pz. III és egy Pz. IV harckocsi, a harcolólétszám 930 fő volt¹⁶³, ezért megerősítették az egyik zászlóalj nélküli 528. gyalogezreddel, a 299. felderítőosztállyal, 245/I. gyalogzászlóaljjal, 188/8. tüzérezteggel és két rohamlöveggel.¹⁶⁴ Ezen összevont erőkből alakult meg a Breith csoport. Breith feladata a szovjet 40. hadsereg által január 6-án Dmitrijevszkoje–Szolncevo terepszakaszon kiharcolt betörés¹⁶⁵ északi szárnyán, Kurszk térségéből délkelet felé, Szolncevo általános irányban indított támadással a szovjet csapatok elvágása, majd a rés lezárása volt.

Január 8-ára az öt T-34 és 11 T-26 üzemképes harckocsival rendelkező szovjet 14. harckocsidandárral¹⁶⁶ támogatott 2. gárda-lövészadosztály Lubickoje, a 293. lövészadosztály pedig Dvájá Rozsgyesztvena térségéig jutott előre, amikor megindult a Breith csoport ellentámadása.¹⁶⁷ A németek rövid idő alatt elfoglalták Kalugát és Krasznyikovót. A megerősített 3. gépkocsizó lövészezred behatolt Vipolzovó faluba, a 6/II. páncélososztály harckocsijai pedig a helységtől keletre több zászlóalj erejű szovjet köteléket kergettek szét. A kezdeti sikerek hatására a szovjet csapatok a 40. hadsereg arcvonalán mindenhol védelembe mentek át. Breith úgy értékelte, hogy másnap Sumakovó körzetében egy koncentrikus támadással képes lesz megsemmisíteni a szemben álló szovjet erőket, majd helyreállítani az arcvonalat.

Január 9-én a 6/II. páncélososztállyal támogatott 245/I. gyalogzászlóalj elfoglalta Sumakovót és Maximovót, majd déli irányban folytatta a támadását. A Breith csoport által elért sikert azonban nem lehetett kifejleszteni, mert az 528. gyalogezred támadása elmaradt, illetve a csoport jobb szárnyán a szovjetek ellenlökést indítottak.¹⁶⁸ A német ellentámadás lendülete kifulladt, a kezdeményezést pedig visszavette a szovjet 40. hadsereg. **Január 10-étől** a Breith csoport helyi jelentőségű, hullámzó összecsapásokat vívott a 14. harckocsidandárral támogatott 2. gárda-lövész- és a 62. lövészadosztály erőivel, süllyal Vipolzovó, Maskinó, Sumakovó, Maximovó és Ljubizkoje falvak körzetében. Vipolzovóért, amely mindkét fél műveleteinek fókuszában volt,

¹⁶² Armored Bears, Vol. 1. 299 – 300. o.

¹⁶³ BA-MA RH 24-48/47 Anlagen zum KTB röm. 48. Pz.K. 4. o.

¹⁶⁴ BA-MA RH 20-2/271 35-36. o., RH 24-48/47 23. o. és RH 27-3/15 395 – 396. o.

¹⁶⁵ CAMO f. 229, op. 161, gy. 935, li. 7.

¹⁶⁶ CAMO f. 229, op. 161, gy. 935, li. 11.

¹⁶⁷ CAMO f. 229, op. 161, gy. 935, li. 12 és f. 395, op. 9136, gy. 30, li. 88.

¹⁶⁸ BA-MA RH 20-2/271 39 – 40. o., RH 24-48/47 30. o. és RH 27-3/15 397. o.

különösen heves harcok dúltak. Január 15-én a szovjet 14. harckocsidandár nyolc harckocsija, valamint a 2. gárda-lövészadosztály katonái lerohanták a Breith csoport települést védő erőit, visszafoglalva Vipolzovót.¹⁶⁹ A német arcvonal többször az összeomlás közelébe került, a helyzetet csak a beérkező 3. motorkerékpáros lövésszázlalj szívós ellenlökései révén sikerült megmenteni. Hét nap keserves és veszteségterhes védekező harcokat követően **január 17-én** a Breith csoport Ploszkoje térségében – szovjet adatok szerint nyolc harckocsival és egyzáslaljnyi gyalogsággal – felújította támadását és visszafoglalta Sumakovót, ahol 200 hadifoglyot ejtettek, és kilőttek két T-34 harckocsit.¹⁷⁰

Mivel a Kurszk elfoglalását célzó szovjet hadművelet január 14-ére egyértelműen elakadt és helyi jellegű küzdelemmé alakult át, Kosztyenko altábornagy nekilátott egy újabb támadás előkészítéséhez, és az ehhez szükséges erők – köztük a Krjucsenkin csoport¹⁷¹ – átcsoportosításához a 40. hadsereg jobb szárnyára. A 21. és 40. hadseregnek továbbra is nyomás alatt kellett tartania a szemben álló német erőket. Az új támadás a tervek szerint **január 18-án** indult, a fő célkitűzése lényegében változatlan maradt.¹⁷² A Krjucsenkin csoport a német 9. páncélos- és 95. gyaloghadosztály csatlakozásánál, a Tyim folyó mögül, Urinok–Biszta–Uderevo terepszakasról támadva áttörte a német arcvonalat.¹⁷³

Mivel egyéb tartalék nem állt rendelkezésre, a 2. hadsereg vezetése úgy döntött, hogy a délebbre bevetett Breith csoporttal mihamarabb lezárja a 6. hadsereg felé még meglévő szovjet betörést, majd Breith erőit átcsoportosítva felszámolja az újabb – immáron harmadik komolyabb – fenyegetést. A Breith csoport Vipolzovó–Sumakovó körzetében folytatta tehát a támadását, és heves harcokat követően január 22-ig – együttműködésben a német 6. hadsereg erőivel – lezárta a szovjet betörést, visszaszorítva a szovjet 40. hadsereg szemben álló egységeit a Szejm folyó mögé. A Breith csoport január 4. és 22. között saját jelentése szerint az alábbi veszteségeket szenvedte el: 284 halott, 625 sebesült, 102 eltűnt és 595 beteg, hat Pz. III, két Pz. IV, egy parancsnoki harckocsi, két rohamlöveg, egy 8,8 cm-es légvédelmi löveg, miközben harcképtelenné tett öt T-34 harckocsit, egy légvédelmi löveget, három löveget, számos géppuskát, aknavetőt és egyéb kézi lőfegyvert, valamint 281

¹⁶⁹ BA MA RH 20–2/271 65. o. és CAMO f. 229, op. 161, gy. 935, li. 20. Számos sebesült és eltűnt mellett a németek anyagi vesztesége öt harckocsi, egy rohamlöveg és egy 8,8 cm-es löveg volt.

¹⁷⁰ BA-MA RH 20–2/271 74. o., RH 27-3/30 413. o., CAMO f. 229, op. 161, gy. 935, li. 23 és f. 395, op. 9136, gy. 30, li. 100 Szovjet adatok szerint a 14. harckocsidandár öt T-34-et veszített a harcok során.

¹⁷¹ A 3. gárda-lovashadtestből (5. gárda-, 6. gárda- és 32. lovashadosztály), 1. gárda-lövészadosztályból, 34 gépkocsizó lövészdandárból, 1. harckocsidandárból és rakéta-sorozatvető tüzérségből álló különítmény, V. D. Krjucsenkin vezérőrnagy irányítása alatt.

¹⁷² CAMO f. 229, op. 161, gy. 935, li. 18.

¹⁷³ CAMO f. 229, op. 161, gy. 935, li. 27.

hadifoglyot ejtett.¹⁷⁴ A németek a 2. gárda-lövészadosztálynak és a 14. harcoksidandárnak olyan súlyos veszteségeket okoztak, hogy azokat a 40. hadsereg január 25-ével kivonta az arcvonalból.¹⁷⁵

Január 22. után a Breith csoport erői védelembe mentek át az elért terepszakaszon, a Szejm folyó vonalán, majd megkezdték átcsoportosításukat új összevonási körzetükbe, Ohocsevka–Sigri térségébe. **Január 25-én** délután az élen haladó 6. páncélosezred bevethető harcokcsijait, három önjáró páncéltörő ágyút és egy 8,8 cm-es légvédelmi löveget egyesítő Schmidt-Ott harccsoport élén Breith megérkezett a 9. páncéloshadosztály harcálláspontjára. Az eligazítás során Breith azt a feladatot kapta, hogy szorítsa vissza a Krjucsenkin csoport Sztakanovó–Sigri terepszakaszig előrejutott erőit, majd állítsa helyre a német arcvonalat.

Az eligazítást követően a Breith csoport, amely a légi erővel támogatott 3. páncéloshadosztály harc képes erőiből és a 9. páncéloshadosztály két gépkocsizó lövészszázadából állt – szovjet adatok szerint nyolc harcokcsival – Sztakanovo–Butyirki irányában lendült támadásba, ahol beleütközött az 5. gárda-lovas-, 1. gárda-lövészadosztály, valamint az 1. harcoksidandár erőibe, melyeket észak felé visszaszorított. Breith lendületesen vezetett, jól megválasztott helyen indított ellentámadása másnapra megállította a Krjucsenkin csoport előretörését annak teljes arcvonalán.¹⁷⁶

Január 27-én a Breith csoport folytatta támadását, mely során megpróbálta elválni a Krjucsenkin csoport összeköttetési vonalait Sztakanovótól délre és Iszakovótól északra. A németek birtokba vették Szolovjevkat és Olhovatkát (utóbbit harc nélkül). Szolovjevkatól keletre súlyos harc bontakozott ki, miután a frissen harcba vetett Pape harccsoport¹⁷⁷ támadása nyomán – amely legázolta a 32. lovashadosztály törzsének harcálláspontját – Breith erői elvágták, egyúttal teljes bekerítéssel fenyegették a 6. gárda-lovas- és 32. lovashadosztályt, valamint a 34. gépkocsizó lövészdandárt.¹⁷⁸ Észelve a veszélyt, Krjucsenkin vezérőrnagy visszavonta a fenyegetett csapatait a Judinka–Petrovka terepszakaszcra. Saját jelentése szerint a harcok során a Breith csoport egy könnyű harcokcsit kilőtt, 100 hadifoglyot ejtett, egy T-34-est és egy könnyű harcokcsit, öt páncéltörő ágyút, több lovat és szánt zsákmányolt.¹⁷⁹ A harcok menetébe ekkor egynapos kényszerű szünet állt be a súlyos hóviharak miatt. Az időjárás kedvezőbbre fordult **január 29-én**. A Breith csoport a nap folyamán több kisebb szovjet ellenlökést is elhárított, illetve járőrök útján Rozsgyesztvenszkoje térségében felvette a kapcsolatot a 95. gyaloghadosztállyal.

¹⁷⁴ BA-MA RH 27-3/30 Gefechtsbericht für die Zeit vom 4. 1. 42. – 22. 1. 42. A veszteségi adatok tartalmazzák az 528. és 245. gyalogezred, valamint a 299. felderítőosztály adatait is.

¹⁷⁵ CAMO f. 395, op. 9136, gy. 30, li. 112 és f. 229, op.161, gy. 935, li. 32.

¹⁷⁶ CAMO f. 229, op. 161, gy. 935, li. 37.

¹⁷⁷ A 3. motorkerékpáros lövészzászlóalj és az 1. SS gépkocsizó lövészdandár III. zászlóalja, néhány harcokcsi és önjáró páncéltörő ágyú, Pape őrnagy parancsnoksága alatt

¹⁷⁸ CAMO f. 229, op. 161, gy. 935, li. 41 és BA-MA RH 20-2/271 123. o.

¹⁷⁹ BA-MA RH 20-2/271 123. o.

Január 30-án két támadó csoportosításban, északnyugati irányban folytatódott a Breith csoport támadása – amellyel megelőzték a szintén támadásra készülő Krjucsenkin csoportot. A közel 13 óras – gyakran helység harcba torkolló – összecsapásban a szovjetek további súlyos veszteségeket szenvedtek, miközben délkeleti-keleti irányban visszavonultak az Iszakovó–Petrovka–209,8 magassági pont–202,5 magassági pont–Koszorzsa terepszakaszra. Breith csapatai több települést birtokba vettek, köztük Orljankát és Sztakanovót,¹⁸⁰ miközben teljesen helyreállították a kapcsolatot a 95. gyaloghadosztállyal. A Tyim folyó vonalára támaszkodó korábbi német főharcvonal visszafoglalása ekkor még nem sikerült, mert az időjárás ismét rosszra fordult, ellehetetlenítve ezzel a szovjetek üldözését.

A XXXXVIII. (gépkocsizó) hadtest törzsének tett jelentésében Breith kiemelte, hogy a szovjetek rendkívül súlyos veszteséget szenvedtek el, ezért *szétvertnek* lehet tekinteni őket,¹⁸¹ de rámutatott arra is, hogy a szükséges karbantartás és pihentetés hiányában a hadosztálynak egyre nagyobb nehézséget fog okozni az üldözés, különösen úgy, hogy a rossz út- és időjárási viszonyok miatt a tüzérségi lövegeket képtelenek magukkal vonni, így nélkülözni kellene a legalapvetőbb támogatást. Kempf leszögezte, hogy a támadást mindenképpen folytatni kell, mielőtt a szovjetek megszilárdítanák arcvonalukat.¹⁸²

Miután abbamaradt a hóvihár, a német támadás folytatódott. A Breith csoport **február 4-ére** Orljankától 3 km-re, északkeletre, nehézfegyverek támogatása nélkül Bisztraja és több környező falu elfoglalásával helyreállította a 2. hadsereg Tyim folyó vonalára támaszkodó arcvonalát. Német jelentések szerint a Sigritől északkeletre lezajlott harcok során, január 23. és február 4. között a szovjetek elveszítettek 1450 halottat, hat harckocsit (ebből öt T-34), egy repülőgépet, 11 löveget, 15 páncéltörő ágyút, 16 géppuskát, öt aknavetőt, 12 páncéltörő puskát, számos löfegyvert, szűrő- és vágófegyvert, továbbá zsákmányolt német szerszámokat, kötszereket, valamint térképészeti anyagokat. A németek fogságába került 294 szovjet katona (köztük a 32. lovashadosztály törzséből egy vezérkari ezredes, egy őrnagy, egy híradóosztály és egy törzstiszt), 18 tehergépjármű, egy motorkerékpár, egy rádióállomás, számos ló, fogat és szán. A Breith csoport személyi vesztesége 52 halott, 172 sebesült és két eltűnt volt.¹⁸³

Még január 31-én a 2. hadsereg főparancsnoka, von Weichs vezérezredes 12:00-kor távbeszélőn hívta Breith-et, és megköszönte neki, hogy háromszor mentette meg hadseregét. Délután Weichs ismét hívta Breith-et, és közölte vele, hogy Adolf Hitler a német szárazföldi haderő 69.

¹⁸⁰ CAMO f. 229, op. 161, gy. 935, li. 44 és BA-MA RH 20-2/271 133. o. és RH 24-48/47 82. o.

¹⁸¹ BA-MA RH 20-2/271 135. o. A Krjucsenkin csoport január 18. és 28. között 1078 halottat, 2539 sebesültet, 656 eltűntet és 356 fagyási sérültet veszített (CAMO f. 229, op. 161, gy. 935, li. 42–43). A csoportot január 31-ével kivonták az arcvonalból, helyét a 40. hadsereg lövészerői vették át.

¹⁸² BA-MA RH 24-48/47 83. o.

¹⁸³ BA-MA RH 20-2/271 148. o. Ehhez további 411 beteg is tartozott.

kitüntettségként a Tölgyfalomb ékítményt adományozta neki, emellett név szerint is megemlítték a *Wehrmachtbericht*ben.¹⁸⁴ Aznap számos elismerő üzenet érkezett a 3. páncélosadosztály törzséhez és maga Breith is kiadott egy napiparancsot, melyben köszönetet mondott katonáinak [F.3.1.], illetve az egyéni teljesítmények elismeréseként 10, a Német Kereszt arany fokozatát és egy Lovagkereszt adományozási javaslatát terjesztette fel.

A 2. hadsereg hadműveleti naplója kitér rá, hogy a jelentős elhárító siker elsősorban Breith kimagasló vezetési képességeinek és személyes cselekedeteinek köszönhető. Tetterős vezetése, valamint példamutatóan és kiemelkedően bátor személyes tevékenysége révén az elmúlt egy hónap során három alkalommal jelentős szovjet támadásokat állított meg, majd vegyes harccsoportjaival sikeresen felszámolta az arcvonalon keletkezett betöréseket.¹⁸⁵ A korábbi harcokban legyengült 3. páncélosadosztály lényegesen erősebb szovjet kötelékeket tudott szétverni, illetve visszavonulásra kényszeríteni, meghiúsítva ezzel két szovjet front három hadműveleti szintű támadását.

Február 6-án a 9. páncélosadosztály felváltotta a Breith csoportot, amely egyúttal meg is szűnt. A 3. páncélosadosztályt Orjol–Kurszk körzetébe csoportosították át, mert sürgősen pihentetésre, feltöltésre és a szükséges karbantartási munkálatok elvégzésére volt szüksége.

4.4.3. A HARKOV KÖRNYÉKI HARCOK, 1942-BEN

A Vörös Hadsereg általános támadásának keretében megkísérelte Harkov visszafoglalását is. A széles arcvonalon megindított offenzíva január végéig fokozatosan vesztett erejéből, februárra pedig egyre jobban megrekedt. A szovjet Délnyugati Front 6. hadserege, valamint a Déli Front 57. és 9. hadserege 90 km-es előrenyomulást követően egy jelentős kiszögellést hozott létre Ijzum, Barvenkovó és Lozovaja térségében, amely a szovjet támadás közelgő kifulladására ellenére is egy fenyegetést jelentett a Harkov térségében védekező német csapatokra nézve. A Dél Hadseregcsoporthoz (Fedor von Bock tábornagy) további erősítésekre volt szüksége.

Még szinte el sem kezdődött a 3. páncélosadosztály pihentetése és feltöltése,¹⁸⁶ amikor **február 19-én** a XXXXVIII. páncélosadosztály törzse jelezte, hogy a hadosztály harcra kész részei a Dél Hadseregcsoporthoz közvetlen alárendeltségébe kerülnek. A 3. motorkerékpáros lövészzászlóalj

¹⁸⁴ BA-MA RH 27-3/15 431 – 432. o. A német fegyveres erő tevékenységéről napi szinten beszámoló híradás. A név szerinti említés nagy elismerésnek, egyfajta „nem hordható” kitüntetésnek számított.

¹⁸⁵ BA-MA RH 20-2/271 132. o.

¹⁸⁶ A hadosztály Orjol központtal egy közel 60 km-es körzetben diszlokált, erői összevonása súlyos nehézségekbe ütközött. Egyes részei teljesen harcképtelenek voltak, míg mások, mint például a zászlóalj erejű Munzel zárókötelék idegen alárendeltségben harcba álltak. A hadosztály személyi és anyagi kiegészítést egyelőre nem kapott, üzem- és harcképtelen eszközei elhúzódó javítás alatt álltak.

és a de Beaulieu harccsoportot¹⁸⁷ haladéktalanul útba kellett indítani Harkov körzetébe.¹⁸⁸ **Február 28-án** döntés született, hogy a hadműveleti helyzet szükségszerűségei miatt a 3. páncélosadosztályt Harkov térségében vonják össze, és újjászervezését is ott végzik el.¹⁸⁹ A hadosztály jelentősen szétszóródott alegységei fokozatosan megkezdték összevonásukat Harkov térségében. Az újjászervezést azonban rövidesen ismét el kellett halasztani.

Március 8-án a 3. páncélosadosztály beavatkozó egységeinél a Dél Hadseregcsoporthoz készülséget rendelt el. A de Beaulieu harccsoportnak Harkovtól 60 km-re délkeletre, Andrejevka térségébe kellett vonulnia, hogy az LI. hadtest 44. gyaloghadosztályának vonalain Limanynál áttört szovjet csapatok visszavetésében segítse. A 2. hadseregen keresztül a Dél Hadseregcsoporthoz tiszte megüzente Breith vezérőrnagynak, hogy egymaga a lehető leggyorsabban, legkésőbb március 9-éig jelentkezzen Harkovban. A parancs ellenére Breith utasította tiszte, hogy őt követve másnapra települjön át Harkovhoz.¹⁹⁰ Harkovba érve Breith rövid helyzettájékoztatót kapott a 6. hadsereg vezetésétől, majd utasították, hogy vegye át a vezetést az 528/III. gyalogzászlóaljjal megerősített de Beaulieu harccsoport felett. Arra való hivatkozással, hogy a harcvezetéshez szükséges eszközök tiszteinél maradtak, Breith elhárította az utasítást.¹⁹¹ A de Beaulieu harccsoport a 44. gyaloghadosztály alárendeltségében maradt, ahonnan március 12-én tért vissza.

Március 11-ére, Harkovtól keletre, Volcsanszk–Rubizsnye térségében a szovjetek három hadosztálynyi erővel átkeltek a Donyecen azzal a szándékkal, hogy felgöngyölítsék a német védelmet. E térségben, a német 294. gyaloghadosztály alárendeltségében harcolt a 3. motorkerékpáros lövészászlóalj. A német 6. hadsereg (Friedrich Paulus páncélostábornok) a XVII. hadtest (Karl-Adolf Hollidt gyalogsági tábornok) alárendeltségében tervezte bevetni a Breith vezérőrnagy vezetése alatt összefogott, megerősített de Beaulieu,¹⁹² Frank,¹⁹³ és Mikosch (később Grüner) harccsoportokat.¹⁹⁴ Breith feladata az volt, hogy számolja fel a 294. gyaloghadosztály

¹⁸⁷ A 394. gépkocsizó gyalogezred tiszte és a 3. gépkocsizó gyalogezred egyik zászlóaljának tiszte, egy-egy nehézfegyverekkel megerősített összevont gépkocsizó lövészszázaddal, 39. páncélos-utászászlóalj, négy könnyű és két nehéz gépvontatási tábortarack, bevethető harcokocsi és önjáró páncéltörő ágyú (10–12 páncélos) egy sebesültszállító szakasz és egy ellátó oszlop, de Beaulieu vezérkari ezredes vezetése alatt. NARA T-315 R-140 11. felvétel.

¹⁸⁸ NARA T-315 R-140 13. felvétel.

¹⁸⁹ NARA T-315 R-140 23. felvétel. A hadosztálynak egyúttal kiutaltak 40 új harcokocsi, 50 személy- és 40 tehergépkocsi.

¹⁹⁰ NARA T-315 R-140 31. felvétel.

¹⁹¹ NARA T-315 R-140 33. felvétel.

¹⁹² Az elmúlt napok harcaiban tovább gyengült harccsoportot megerősítették a Winkler csoporttal (429/I. és III., valamint 529/III. gyalogzászlóalj, Braeter, Selinka és Tenner csoportok).

¹⁹³ A 6. páncélosezred egyik osztályának tiszte, Markowski, Rühl és Rodenhauser összevont páncélosszázadok összesen 31 Pz. III és egy Pz. IV harcokocsi. Az ezred további 40 új harcokocsi is kapott március 18-ával.

¹⁹⁴ 513. gyalogezred tiszte, 429. gyalogezred tiszte a törzsszázaddal, 429/II. gyalogzászlóalj, 429/13. és 14. gyalogszázad, 3. motorkerékpáros lövészászlóalj, 394. gépkocsizó lövészszázad egy százada, a 79 és 294. gyaloghadosztály sivatász különítményei, két-két páncélvadász- és utászszázad, 79. tábortari kiképző- és pótzászlóalj, Kuckein páncélosszázad (hat Pz. III), hat tábortari löveg, 79. menetzászlóalj.

arcvonalán keletkezett rést a Nepokritaja (mai nevén Sesztakove) és Ternova körzetében, majd Bajrak és Bolsaja Babka visszafoglalásával szilárdítsa meg a védelmet.

A hadosztály egységei folyamatosan érkeztek be Harkovtól keletre kijelölt összevonási körleteikbe. **Március 13-án** Breith a de Beaulieu harccsoportnak egy nap pihenőt akart elrendelni, de Paulus azonnali támadásra adott utasítást, mert a szovjet csapatok Rogacsevkánál és Fedorovkánál támadva egyre jobban megközelítették Harkovot. Breith ezt elutasította, a de Beaulieu harccsoport kimerültségére hivatkozva.¹⁹⁵ A Markowski páncélosszázaddal megerősített harccsoport, **március 14-én** lendült támadásba, és a kedvezőtlen időjárási és utánpótlási helyzet ellenére visszafoglalta Rogacsevkát. A harccsoporthoz itt csatlakozott Frank őrnagy vezetése alatt 21 Pz. III harckocsi is, amelyekkel közösen másnap Bajrak ellen kell támadni.

A harccsoport **március 15-én** tovább támadott, elfoglalta Dragunovkát, azonban Krupjevahánál a szovjetek erős védelmet építette ki, emiatt a németek súlyos helység harcra keveredtek. Másnapra a német csapatok utánpótlási helyzete kritikussá vált, a szovjet erők pedig folyamatosan rohamozták a Mikosch és a de Beaulieu harccsoport állásait. A Markowski páncélosszázad több tehermentesítő támadást is végrehajtott Mikosch ezredes harccsoportjának arcvonalán, azonban a de Beaulieu harccsoportnak vissza kellett vonulnia, mielőtt még elvágták volna. Az arcvonal válságos szakaszain a 6. páncélosezred századszinten bevetett harckocsijaival, valamint újabb század és zászlóalj szintű megerősítő erők előrevonásával Breith megakasztotta a szovjet csapatok előrenyomulását Ternova–Peremoga–Pisane terepszakaszon, ahol a németek a következő szovjet alakulatokat azonosították: 1. gárda-, 81., 124., 169.226. és 227. lövészhadosztály, 34. gépkocsizó lövészdandár, 10. és 14. harckocsidandár.¹⁹⁶ Szovjet hadifoglyok kihallgatása során keletkezett információk alapján Breith arra számított, hogy erők rendezését követően a szemben álló ellenséges csapatok fel fogják újítani támadásukat, ezért igyekezett a 3. páncéloshadosztály még mozgékony erőiből tartalékot képezni. A harcok **március 18-ával** lángoltak fel ismét. Bolsaja Babkánál, Dragunovkánál és a Nepokritaja mentén a szovjetek több támadást is indítottak. A németek helyi ellenlökéseikkel, hullámzó intenzitású harcokat követően úrrá lettek a helyzeten.

Március 21-én Paulus megbeszélést folytatott Breith-tel és Pomtow vezérkari alezredessel a 3. páncéloshadosztály március 24-ére tervezett, Bajrak elfoglalását célzó összefogott támadása kapcsán. Breith kiemelte a 6. páncélosezred kritikus állapotát. Paulus ígéretet tett rá, hogy személyesen fog intézkedni új harckocsik kiutalásáról, majd hozzátette, hogy a teljesen feltöltött 23. páncéloshadosztály rövidesen beérkezik Harkov térségébe.¹⁹⁷ Addig is a 3. páncéloshadosztálynak minden nélkülözhető csapatrészét ki kellett vonnia az arcvonalból, hogy

¹⁹⁵ NARA T-315 R-140 46. felvétel.

¹⁹⁶ Armored Bears, Vol. 2. 5. o.

¹⁹⁷ Armored Bears, Vol. 2. 5. o.

felkészülhessen támadásra. A közelgő feladatra a hadosztályt megerősítették a 375/III. és az 530/III. gyalogzászlóaljjal. Az erőket két harccsoportra bontották: a gyalogos kötelékeket Grüner ezredes, míg a páncéloserőket Munzel ezredes irányította, Harkov térségéből pedig előrevonták Westhoven ezredes 3. gépkocsizó lövészdandárának törzsét, hogy bekapcsolják a gyalogos csapatrészek harcvezetésébe.¹⁹⁸

Március 24-én, 7:30-kor a megerősített 3. páncéloshadosztály, erőinek egy részével közvetlen harcérintkezésből, támadásba lendült. A szovjet csapatok heves ellenállást tanúsítottak, különösen az erdős terepen. Ennek ellenére Bajrakot 12:00-ra sikerült elfoglalni, egyúttal megtörtént a kapcsolatfelvétel a déli irányból támadó 429/III. gyalogszászlóaljjal. A 394. gépkocsizó lövészezred összevont harccsoportja ismét birtokba vette Dragunovkát és Krupjevahát. A Grüner harccsoport ezek után keleti irányban folytatta támadását és másnap, megerősítve a Munzel páncéloscsoporttal, birtokba vette Rubiznyet, ezzel pedig elérte a Donyec folyót. A szovjetek azonban erős ellentámadást indítottak és másnap reggelre kiszorították a Munzel harccsoportot Rubiznyeből. A szovjet 3. gárda-lovashadtest Bajrak körzetében egyre hevesebb támadásokat vezetett. Miután félő volt, hogy összeomlik az arcvonala, Breith Westhoven ezredes küldte Bajrakba, hogy vegye át a védelem irányítását.¹⁹⁹ Westhoven előbb rendezte a szétszóródott erőket, majd megszervezte a védelmet. A szovjet erők a teljes arcvonalon erős nyomás alatt tartották a német csapatokat. A Breith vezette harccsoportok hullámzó harcok során próbálták fenntartani az összefüggő védelmet. A harcok intenzitására jellemző, hogy Westhoven harcálláspontját több alkalommal is találat érte, de Beaulieu harcálláspontját pedig szovjet lovasalakulatok közvetlenül is fenyegették. A németek a következő szovjet alakulatok azonosították a körzetben: 3. gárda-lovashadtest (5. gárda-, 6. gárda- és 32. lovashadosztály), 1. gárda-, 3. és 13. lövészhadosztály, továbbá a 6. gárda- és 10. harckocsidandár.

Március 28-án a szovjet 3. gárda-lovashadtest áttörte az arcvonalat Bajrak és Bugrovka között. A Westhoven harccsoport csak Frank őrnagy harckocsijainak ellenlökése révén tudta elhárítani a fenyegetést Bajraknál. A német páncélosok kilenc T-34-et tettek harcképtelenné,²⁰⁰ majd támogatták a saját gyalogságot a feladott állások visszafoglalásában.

Az elmúlt időszak német veszteségei olyan súlyosak voltak, hogy Breith többször is személyesen ment a XVII. hadtest harcálláspontjára, hogy erősítést vagy felváltást kérjen, de egyetlen alkalommal sem kapott érdemi választ. Részben emiatt, részben az egyre romló feltételek

¹⁹⁸ Ez azért is jó elképzelésnek bizonyult, mert másnap a 294. gyaloghadosztály törzsének harcálláspontját szovjet légitámadás érte, amely során a hadosztályparancsnok, Gapke altábornagy és törzsének számos tagja elesett. A hadosztály vezetését ideiglenesen de Beaulieu vezérkari ezredes vette át. NARA T-314 R-140. 76. felvétel.

¹⁹⁹ Ehhez ekkor rendelkezésére állt az 530/II. és 375/III. gyalogzászlóalj, a Rühl páncélosszázad (nyolc harckocsi), a 39. páncélos-utászászlóalj Brandt százada, valamint a 3. gépkocsizó lövészsászlóalj összevont Böhme zászlóalja.

²⁰⁰ Armored Bears, Vol. 2. 10. o.

miatt véleménykülönbség alakult ki Hollidt és Breith között a harcvezetést illetően. Ebben a helyzetben keserűen hatott a 6. hadsereg utasítása, miszerint a 3. páncélososztályt április 22-ére ismét egy teljes értékű harcoló alakulattá kell feltölteni. A dátum aktualitását Breith úgy kommentálta „*április bolondja!*”.²⁰¹

Április 1-jén a szovjet csapatok ismét erős támadásokat indította Breith erőinek arcvonalán. Az egyre gyengülő német harccsoportok nehezen tartottak ki. E helyzetben némi enyhülést jelentett, hogy a Breith rendelkezésére bocsátották a 23. páncélososztály 128/I. gépkocsizó lövészszázalóját és egy gépvontatású tüzérüteget,²⁰² de e kiegészítésekkel is csak nagy nehézségek árán, az arcvonala rövidítésével lehetett feltartóztatni a túlerőben lévő szovjet csapatokat. Az elmúlt napokban főleg a Grüner harccsoportot érték szovjet támadások.

Április 4-én megkezdődtek a tavaszi esőzések, amely következtében a harcok intenzitása csökkent, elsősorban tüzérségi zavarótűzre és helyi jellegű roham- és felderítő vállalkozásokra korlátozódott. Az arcvonal fokozatosan megmerevedett. **Április 9-én**, 10:00-kor a XVII. hadtest közölte, hogy a 3. páncélososztályt szakaszosan felváltják.²⁰³ A 3. páncélososztály régóta halogatott, igencsak időszerű újjászervezése rövidesen ténylegesen kezdetét vette.

Április 10-én Breith Poltavába utazott, ahol jelentést tett von Bocknak és Paulusnak. Két nappal később segédtisztje (O4), Schauseil hadnagy társaságában a kelet-poroszországi Lötzenbe repült, ahonnan gépkocsival Rastenburgba, Hitler kelet-poroszországi főhadiszállására hajtott. Megérkezésekor Franz Halder vezérkar főnök fogadta őt. Breith 14:00-kor személyesen jelentett Hitlernek, aki ezután átadta részére a Tölgyfalomb ékítményt. Az ünnepség végeztével Breith megbeszélést tartott Wagner vezérőrnaggyal a 3. páncélososztály újjászervezését illetően. Breith május 7-éig szabadságon volt. Távollétében Westhoven ezredes koordinálta az alakulat pihentetését és újjászervezését.

1942 tavaszára a németeknek sikerült stabilizálni az arcvonalat. Az olvadás következtében beállt hadműveleti szünet idején a Dél Hadseregcsoport megkezdte felkészülését az 1942. évi nyári hadjáratra. Előbb azonban fel kellett számolni a barvenkovói arcvonalívet, amelyet a *Fridericus* fedőnevű hadművelet keretében terveztek végrehajtani. Bár a német ellátó szolgálat továbbra is nehézségekkel küzdött, így a felkészülés is lassú volt, mégis már május elején felmerült, hogy a 3. páncélososztály gyorsított ütemű újjászervezése, és tervezett alkalmazása. Pomtown vezérkari ezredes emiatt több egyeztetésen is részt vett. Breith május 5-én az OKH főhadiszállásáról telefonált Pomtownnak, és bejelentette, hogy másnap érkezik meg repülőgéppel Poltavába. Breith hangsúlyozta Pomtownnak, hogy az előzetesen kijelölt páncélososztályon kívül a hadosztály egyéb

²⁰¹ Armored Bears, Vol. 2. 11. o.

²⁰² NARA T-315 R-140 108. felvétel.

²⁰³ NARA T-315 R-140 122. felvétel.

elemeinek bevetése szóba sem jöhet, és ez az OKH-nak sem érdeke – a megbeszéltek szerint. A *Fridericus* hadműveletben a hadosztály minél kevesebb részének kell részt vennie, a többinek folytatnia kell a feltöltést és kiképzést.²⁰⁴

Breith május 7-én tért vissza a 3. páncélosadosztályhoz. Az 50. születésnapja alkalmából köszöntés céljából az összes parancsnoka megjelent harcálláspontján, ahol Breith beszélgetés közben beszámolt a Tölgyfalomb ékítmény átadása kapcsán Hitlernél tartott fogadásról, majd a Halder vezérezredesnél, illetve az OKH szervezési részlegénél, a műveleti részlegnél, valamint a főszállásmesternél tartott megbeszélésről.²⁰⁵

Idő közben a németeknek nem volt elegendő erejük ahhoz, hogy egy időben két különböző helyen is jelentős, összhaderőnemi támadást indítsanak, ezért a jobb lehetőségek miatt a Krím elfoglalását célzó hadművelet élvezett előnyt. A Harkov körüli helyzet rendezése áprilisról májusra tolódott, ami lehetőséget biztosított a szovjeteknek egy saját nagyszabású támadás megindítására.

Sz. K. Tyimosenko marsall, a Délnyugati Front új főparancsnoka és törzse 1942. március közepére dolgozta ki Harkov visszafoglalását célzó újabb tervét. Ez alapján a Délnyugati Front délen a barvenkovói kiszögellésből a 6. hadsereggel, míg északon a sztarij szaltovi hídfőből a 21., 28. és 38. hadsereggel egy időben indított átkaroló támadásokkal megsemmisíti a német 6. hadsereget, visszafoglalja Harkovot és a Dnyeperig szorítja vissza a németeket. A tervet bizonyos módosítások után április 20-ára Sztálin és a Legfelsőbb Főparancsnokság Főhadiszállása (Sztavka) jóváhagyta. A támadás terve helyes volt, ugyanakkor a hadtápbiztosítás terén kockázatosnak bizonyult, sem a vezetés, sem az irányítás nem volt megfelelő, a szovjetek ráadásul kevés, pontatlan információval rendelkeztek a németekről.²⁰⁶

Május 12-én 7:30-kor, derűs meleg időben 800 szovjet tüzérségi eszköz kezdte meg egy órán át tartó tüzérségi előkészítését a sztarij szaltovi hídfőben a német XVII. és LI. hadtest támpontszerű védelmével szemben, miközben a Vörös Légierő 660 bevetést repült a térségben.²⁰⁷ A szovjet 28. és 38. hadsereg erői elfoglalták Nepokritaja városát. Az első nap végére a harckocsidandárokkal támogatott szovjet lövészadosztályokból kialakított rohamcsapatok északon 12–16 km, délen 6–8 km mélyen hatoltak be a német arcvonalba.

Tyimosenko feltételezése, miszerint a németek nem vetik be időben a páncélostartalékot, már az első napon tévesnek bizonyult.²⁰⁸ A 3. és 23. páncélosadosztályt²⁰⁹ 8:30-kor riasztották, majd a

²⁰⁴ NARA T-315 R-140 130. felvétel.

²⁰⁵ NARA T-315 R-140 132. felvétel.

²⁰⁶ Forczyk, 2019. 226. o.

²⁰⁷ Forczyk, 2013. 34 – 35. o.

²⁰⁸ Forczyk, 2019. 227. o.

²⁰⁹ A 6. páncélosezredben 70, a 201. páncélosezredben 181 harckocsi volt bevethető. Jentz, 1998. 232. o. A két páncélosezredben összesen 17 Pz. IV(lg) harckocsi volt. A (kz) jelölés a Pz. III esetében L/42, Pz. IV esetében L/24 úrmérethosszúságú, az (lg) jelölés pedig Pz. III esetében L/60, Pz. IV esetében L/43 és L/48 úrmérethosszúságú löveggel felszerelt harckocsik megkülönböztetésére szolgált.

131., 191. és 522. gyalogezredekkel együtt a XVII. hadtest jobb szárnya mögött gyülekeztették, de von Bock szigorúan utasította Paulust, hogy csak akkor vesse be a két páncélososztályt, amikor összefegyvernemi alkalmazásuk megvalósulhat. A 3. páncélososztály harc képes elemeit a Schmidt-Ott páncélosított harccsoportban vonták össze, míg a mozgásképtelen részeket Westhoven ezredes vezetése alatt helyégbiztosításra kellett alkalmazni.

Május 13-án a szovjet 28. és 38. hadsereg erői elfoglalták Peremogát, illetve Ternovában bekerítették a Grüner harccsoportot.²¹⁰ A 23. páncélososztály és a Schmidt-Ott páncélosított harccsoport ellentámadása 12:00 körül indult, miután a III/JG 52 vadászpilótái átvették a légtér uralmát. A Schmidt-Ott páncélosított harccsoport²¹¹ a szovjet 124. lövészosztályt Nepokritánál, míg a 23. páncélososztály von Heydebrandt harccsoportja²¹² Bolsaja Babka és Pisane között a szovjet 81. lövészosztályt támadta meg. A német páncélosok nyílt terepen rontottak rá a szovjet támadó élekre, majd súlyos veszteségek okozása mellett visszaszorították azokat. A súlyos harcok során a németek 22 harckocsit (ebből hármat véglegesen),²¹³ míg a szovjetek 10 harckocsit és 5000 főt vesztek el.²¹⁴ A Schmidt-Ott harccsoport támadása Nepokritaja előtt elakadt.

Május 14-én a Schmidt-Ott harccsoport 12:15 körül betört Nepokritaja nyugati felébe. A harcvezetés egységesítése céljából a 23. páncélos- és a 71. gyalogosztályt is Breith parancsnoksága alá helyezték, így létrejött a Breith csoport, amely gyakorlatilag egy páncéloshadtestnek felelt meg.²¹⁵ A SG 77 Ju-87 zuhanóbombázóinak támogatása mellett a nap folyamán a Breith csoport erői tovább szorították vissza keleti irányban a 38. hadsereg csapatait, ezzel megakasztva a szovjet támadást, amely így már csak a szárnyakon folytatódhatott. Breith a továbbiakban a 23. páncélososztállyal északi-északkeleti irányban a támadó szovjet csapatok szárnyán és hátában tervezett csapást mérni.

Május 15-én a 23. páncélososztály Pisane irányában támadott, és a település előtt kilőtt hat szovjet harckocsit, majd több szovjet ellenlökést is elhárított. A Schmidt-Ott harccsoport röviddel dél előtt ismét támadásba lendült, és súlyos harcok után, 15:30-kor felvette a kapcsolatot a 201. páncéloszreddel a 214,3 magassági pontnál. A Veszele elleni támadást azonban megakadályozta a szovjet tüzérségi zárótűz. Breith délután a 23. páncélososztály harcálláspontján jelezte, hogy

²¹⁰ A 429. gyalogezred köré szervezett harccsoport, megerősítve öt Pz. III harckocsival, két 5 cm-es páncéltörő ágyúval és egy tüzéruteggyel.

²¹¹ 6/III. páncélososztály, 3/I. páncélosított lövészszázlőalj, 39/3. páncélos-utászszázad, 75/I. (gépvontatású) tüzérosztály, megerősítve a 211. gyalogezreddel Schmidt-Ott alezredes, a 6/I. páncélososztály parancsnokának vezetése alatt.

²¹² 201. páncéloszred, 126/I. páncélosított lövészszázlőalj és a 128/I. (gépvontatású) tüzérosztály.

²¹³ A harcok során Schmicht-Ott parancsnoki harckocsiját is találat érte, Híradótisztje és rádiós-géppuskairányzó elesett, a harckocsi vezetője megsebesült. NARA T-315 R-140 138. felvétel.

²¹⁴ Forczyk, 2013. 47. o. A németek vesztesége a bevetett harckocsik 8%-a volt.

²¹⁵ NARA T-315 R-140 142. felvétel. Breith a harcvezetéshez megkapta a 153. tüzérparancsnokságot és a XVII. hadtest híradóosztályának egy részét.

minél hamarabb el kell érni a Ternovában bekerített Grüner harccsoportot. A hadosztálynak még a nap folyamán, súlyos harcok eredményeként sikerült közelebb jutnia Ternovához, elfoglalva a 200,9 magassági pontot.

Május 16-án a Schmidt-Ott páncélozott harccsoport 8:35-re birtokba vette Veszelét és Lipcét, majd a 131. gyalogezreddel biztosította az elért terepszakaszt a Murom folyónál. A 23. páncéloshadosztály megpróbált áttörni a Grüner harccsoporthoz. A 201/II. páncélososztály és a 126/I. páncélozott lövészászlóalj 12:30-kor elérte a harccsoportot. Másnap azonban a 200,9 magassági pontnál a szovjet 28. hadsereg bevette utolsó tartalékát, a 6. gárda-harcoksidandárt, így a településtől délnyugatra elhúzódó, heves páncélosütközet alakult ki. A németek páncélosok nem tudták feltartóztatni a szovjet előretörést, melynek eredményeként ismét bezárult a bekerítés Ternovánál, amelybe bekerült a 23. páncéloshadosztály páncélozott harccsoportjának egy része is.

Miután a barvenkovói kiszögellésben a németek a szovjet 6. hadsereg támadását is lefékeztek, Tyimosenko offenzívája a negyedik napra kifulladt. A szovjet Déli Front csapatai a kiszögellés déli oldalán mindvégig passzívak maradtak, ami lehetővé tette a német 1. páncéloshadsereg (Ewald von Kleist vezérezredes) zavartalan felkészülését az elhalasztott *Fridericus* fedőnevű hadművelet azonnali végrehajtására. Miután május 17-én támadásba lendült, a német 1. páncéloshadsereg támadó élei mindössze 31 óra alatt elérték a Donyec folyót és elfoglalták Izjum déli részét.

Május 18-án a 200,9 magassági pontnál heves páncélosütközet zajlott. A németek zuhanóbombázó repülőgépek támogatásával 20:00-ig a szovjetek összes kísérletét elhárították. Este, a Dél Hadseregcsoport utasítására 3. páncéloshadosztály törzsét kivonták az arcvonalból, és Harkovhoz helyezték át. A harcoló csapatok felett ideiglenesen a 23. páncéloshadosztály vette át az irányítást.

Breith azt a feladatot kapta, hogy a 3. és 23. páncélos-, valamint a 44. gyaloghadosztályból állítson össze egy erős csoportosítást, amellyel egy időben képes védeni a 6. hadsereg Donyec folyóra támaszkodó keleti szárnyát, valamint az 1. páncéloshadsereggel együttműködésben, északi irányból Mihajlovka felé indítandó támadással felszámolni a barvenkovói kiszögellést. A feladat idejére a Breith csoport a VIII. hadtest alárendeltségébe került.²¹⁶

Május 20-ára a Schmidt-Ott páncélozott harccsoport elérte Ternova nyugati szélét, majd másnap a SG 77 Ju–87 zuhanóbombázóinak szoros támogatásával 11:05-kor behatolt a Ternovába és felmentette a napok óta bekerítésben harcoló saját erőket. Von Bock utasította Paulust, hogy azonnal vonja ki a két páncéloshadosztályt és indítsa útba őket a barvenkovói kiszögellés északi oldalához. Az 1. páncéloshadsereg támadásának hatodik napjára ugyanis megteremtette a 6. hadsereggel történő egyesülés, ezáltal a szovjet csapatok katlanba zárásának feltételeit.

²¹⁶ NARA T-315 R-140 161. felvétel.

A korábban meghatározott feladata alapján a Breith csoport támadása a barvenkovói katlan északi oldalán **május 23**-án indult. A 128. páncélvadászosztállyal és a 201/I. páncélososztállyal megerősített 190. gyalogezred 3:30-kor Balaklija körzetéből lendült támadásba. A 194. gyalogezred 8:50-re már fel is vette a kapcsolatot a déli irányból támadó 14. páncélososztállyal. A 190. gyalogezred 14:00-kor vette fel a kapcsolatot a 16. páncélososztállyal. Ezzel kelet felől bezárult a bekerítés a kiszögellésben harcoló szovjet erők körül.

A 3. motorkerékpáros lövészszázalaj lövészpáncélos százada Andrejevka irányába lendült támadásba, átkarolva a 337. lövészadosztályt. Breith utasítására a támadáshoz a 201/I. páncélososztálynak is fel kellett zárkóznia, azonban ez késedelmet szenvedett a szovjet aknamezők, valamint az esőzések miatt kialakult rossz útviszonyok következtében. A páncéloscsoport csak másnap, nem sokkal dél előtt lendült támadásba, amelyet Breith meg is változtatott: Mikolaivka irányában kellett előretörnie, hogy a 16. páncélososztállyal szemben harcoló erős szovjet csoportosítást oldalba támadja. A két német páncélosalakulat a nap végéig teljesen bekerítette a szovjet 337. lövészadosztályt, miközben 5000 hadifoglyot ejtettek.²¹⁷

A német csapatok **május 26**-ára megsemmisítették a felbomlott szovjet főerőket, de a katlan teljes felszámolása még három napon át tartott. Aznap a Breith csoport támadó élei Mihajlovka térségében üldözésbe mentek át. A 23. páncélososztály a Lozovenka folyó mentén fekvő, azonos nevű településtől nyugatra, déli irányban a Bereka folyóig tört előre. A hadosztály a továbbiakban az elért vonalat biztosította, hogy megakadályozza a szovjet csapatok elkeseredett kitörési kísérleteit. Miután a III. páncéloshadtest erőivel közösen felszámolták a szovjet csapatok ellenállását, a Breith csoport május 28-ától már csak kisebb tisztogató műveleteket hajtott végre. A csoport saját jelentése szerint a katlan felszámolása során 55 500 hadifoglyot ejtett, 181 szovjet harckocsit tett harcképtelenné, illetve 638 löveget zsákmányolt vagy lőtt ki.²¹⁸

A harcok végeztével, május 29-ével a Breith csoportot feloszlatták. A 3. páncélososztály Harkovba települt át. A sokáig idegen alárendeltségben harcoló de Beaulieu harccsoport június 5-én tért vissza anyaalakulatához. Az elmúlt időszak harccselekményei során mutatott teljesítményért a 3. páncélososztály állományából Breith 10 fő Német Kereszt arany fokozatával történő kitüntetését terjesztette fel, illetve egy jelentésben összegezte a májusban vívott harcok során keletkezett harctéri tapasztalatait [F.3.2.].

Tyimosenko marsall hadművelete hatalmas kudarccal végződött: összesen 16 lövész-, hat lovashadosztályt és négy harckocsidandárt veszített el a harcok során. A szovjetek vesztesége 277 190 fő, 775 harckocsi, 1646 löveg, 3278 aknavető és 542 repülőgép, valamint 57 000 ló volt. A

²¹⁷ Glantz, 1998. 204. o. A harcokban a 337. lövészadosztály parancsnoka Vasziljev ezredes és a 47. lövészadosztály parancsnoka Matykin vezérőrnagy is elesett, törzseik zömével együtt.

²¹⁸ NARA T-315 R-140 183. felvétel

németek összvesztesége 29 988 fő volt. A 3. páncélosadosztály 10 harcokocsit veszített el véglegesen.²¹⁹

A barvenkovói kiszögellés felszámolását követően von Bock tábornagy egy rövid hadműveleti szünet után folytatta támadását. A nyári hadjárat bevezetéseként a német 6. hadsereg június 10. és 15. között egy kettős bekerítéssel felszámolta a sztarij szaltovi szovjet hídfőt. Ezt követően az 1. páncélosadosztály június 22. és 25. között 25-40 km-nyit szorította vissza keleti irányban a szovjet 9. és 38. hadsereget. E két hadművelet során a németek további súlyos csapásokat mértek a szovjet Délnyugati és Déli Frontra.

4.4.4. BREITH RÉSZVÉTELE AZ 1942. ÉVI NYÁRI HADJÁRATBAN

1942. június folyamán a Dél Hadseregcsoport befejezte felkészülését a nyári hadjáratra. A hadászati kezdeményezést a németek ugyan megtartották, de 1942-ben már csak az egyik hadászati főirányban voltak képesek támadni, nagyrészt az üzemanyaghiány, kisebb részt pedig az előző tél folyamán elszenvedett veszteségek akadozó pótlása miatt. A Dél Hadseregcsoportot csak a többi arcvonalszakaszról elvont erők, hadi- és üzemanyag átadásával lehetett feltölteni. A seregtestek így is az előírt járműállományuk 80-85%-ával rendelkeztek.²²⁰ Németország 1942. évi háborús céljait az elhúzódó konfliktusra való felkészülés, gazdasági okok és a fegyveres erő lecsökkent teljesítőképessége határozta meg. A hadászati cél ezúttal Kelet-Ukrajna és a kaukázusi olajmezők elfoglalása volt, amely biztosította volna a háború folytatásához szükséges nyersanyagokat. Az 1942. évi nyári hadjárat több ütemből állt. A Dél Hadseregcsoportnak először keleti irányban Voronyezsig kellett előretörnie. A feladat végrehajtását követően a hadseregcsoportot A és B Hadseregcsoportra bontva, Izjum és Voronyezs térségéből előretörve Millerovónál kellett katlanba zárni és megsemmisítenie a Donyec és a Don között álló szovjet erőket. Ezután az A Hadseregcsoportnak előbb el kellett foglalnia Rosztovot, majd birtokba kellett vennie a kaukázusi régió létfontosságú olajipari központjait, mangán- és gázlelőhelyeit, valamint mezőgazdasági területeit. A B Hadseregcsoportnak Sztálingrád térségéig előretörve biztosítani kellett az A Hadseregcsoport bal szárnyát, illetve le kellett zárnia a Szovjetunió északi területei felé a Volga mentén húzódó fő utánpótlási útvonalat. Távlati célként megjelent a perzsa folyosó²²¹ semlegesítése és az Észak-Afrikában harcoló német-olasz kontingenssel való egyesülés is.

A nyári hadjáratra a 3. páncélosadosztály a 23. páncélos- és 29. gépkocsizó gyalogadosztállyal együtt a XXXX. páncélosadtest (von Schweppenburg páncélostábornok) alárendeltségébe került.

²¹⁹ Forczyk, 2013. 88. o., Glantz – House, 2015. 137. o. és Jentz, 1998. 232. o.

²²⁰ Mitcham, 2008. 636. o. és Glantz – House, 2015. 127. o.

²²¹ Irán 1941. augusztusi megszállását követően a britek 1941 novemberétől kezdve Bakuban rakodták ki a kölcsönbérleti szerződés kereteiben a Szovjetunió részére szállított hadianyagot. Ez volt az ún. perzsa folyosó.

A 3. páncélososztályt páncélgránátos-ezredeit²²² az állománytáblában előírt létszámmal rendelkeztek, a 6. páncélosezredben 25 Pz. II, 66 Pz. III(kz), 40 Pz. III(lg), 21 Pz. IV(kz) és 12 Pz. IV(lg), összesen 164 harckocsi volt bevethető.²²³ A hadosztály nagy részét tehát feltöltötték, de újjászervezése még nem fejeződött be teljesen, hiány volt például gépjárművekben.

A Dél Hadseregcsoporthoz nyári hadjárata június 28-án indult, amelybe a 6. hadsereg **június 30-án** később kapcsolódott be.²²⁴ A XXXX. páncélososztály Volcsanszk keleti térségéből északkelet felé Novij Oszkol irányában lendült támadásba, hogy az Oszkol folyón hídfőállásokat létesítsenek. A támadás nehezen indult, a 23. páncélososztállyal szemben védekező, beásott szovjet csapatok heves ellenállást tanúsítottak. Von Schweppenbug ezért a támadás súlypontját áthelyezte. A 3. páncélososztály Westhoven páncélozott harccsoportja²²⁵ aznap 8:15-kor, a 79. gyaloghadosztály által kialakított résen keresztül előretörve elfoglalta a Volcsanszktól keletre fekvő Buzove és Rublene falvakat, majd elérte Boriszovka északi részét. Westhoven erőit szorosan követte a de Beaulieu harccsoport.²²⁶ A kapott parancsnak megfelelően **július 1-jén** a 3. páncélososztály harccsoportjai Oszkolicsától délre, Kozlovka-Pjátnyica térségében hídfőállást foglaltak az Oszkol folyón, amelyen megkezdődött a hadosztály elemeinek átkelése. A 113. gyaloghadosztállyal együttműködésben a 3. páncélososztály nekilátott a hídfő kibővítésének, miközben a szovjet ellenlökésekkel szemben fedezték a XXXX. páncélososztály déli szárnyát. A hadtest többi alakulata az Oszkol folyó vonaláról keleti általános irányban folytatta támadását, hogy felvegye a kapcsolatot a 4. páncélososztály (Hermann Hoth vezérezredes) déli szárnyával.

Július 4-én a Westhoven páncélozott harccsoport keleti irányban folytatta támadását, és 15:15-re birtokba vette Veszelojót, majd 21:30-ra Verhanaj Szoszna, ahol egy újabb hídfőállást létesítettek a Tihaja Szoszna folyón.

Július 5-én a XXXX. páncélososztály keleti irányban, Nyikolajevka–Osztrogozsszk–Korotojak felé folytatta támadását, keleti irányban szorítva a szovjet 28. hadsereget. A 3. páncélososztály továbbra is az előző napon elért terepszakaszban állt. A szovjetek minden hidat megrongáltak, vagy felrobbantottak a Tihaja Szoszna folyón, emiatt a 39. páncélos-utászászlóalj megfeszített munkával igyekezett átkelési lehetőséget biztosítani. Német értékelés szerint a szovjet csapatok ellenállása ekkorra már felbomlott, így von Schweppenburg keleti irányú üldözésre adott utasítást. Ehhez a 3. páncélososztály csak másnap tudott csatlakozni.

²²² 1942. június elején a gépkocsizó és gépesített lövészek elnevezést páncélgránátosra változtatták.

²²³ Jentz, 1998. 236. o. Június 27-i adat.

²²⁴ Ennek oka az volt, hogy a XXXX. páncélososztállyal szemben a német felderítés jelentős szovjet harckocsi-csoportosítást fedezett fel. Emiatt – részben Breith javaslatára – a támadó erők harcrendjét átszervezték. A 3. páncélososztályt a XVII. hadtest sávjában vetették be. NARA T-314 R-962 72 – 73. felvétel.

²²⁵ Frank (6/II.) páncélososztály, 3. páncélgránátos-ezred, egy könnyű és két nehéz tüzérveteg 39/1. páncélos-utászászlóalj és egy légvédelmi tüzérveteg, Westhoven ezredes vezetése alatt.

²²⁶ 6/10. páncélososztály, 394. páncélgránátos-ezred, 3. motorkerékpáros-lövészászlóalj, a 75. páncélos-tüzérezred zöme.

Július 6-án a 3. páncélososztály Westhoven, de Beaulieu és Pape harccsoportjai folytatták támadásukat Rosszos irányában. Délebbre a 29. gépkocsizó gyalogosztály lendült támadásba Szvoboda felé, ezzel hozva lendületbe a XXXX. páncélososztály jobb szárnyán az előretörést. A 3. páncélososztály támadása során birtokba vette Kamenkát (Pape) és Karpenkovót (Westhoven), majd a 6. hadsereg parancsára déli irányba fordulva éjszaka is folytatta előretörését, hogy birtokba vegye Rosszost és hídfőt hozzon létre a Kalitva folyón. Breith harccsoportjai az éjszaka folyamán is folytatta előretörését, melynek során több alkalommal is összekeveredtek a visszavonuló szovjet 5. gárda- és 6. gárda-lovashadosztály alegységeivel.

Július 7-én 5:00-kor a Westhoven páncélozott harccsoport, élén a 3/I. páncélgránátoszázalóaljjal északi irányból betört Rosszosba. A településen a németek jelentős szovjet erőket, köztük számos harckocsit azonosítottak. A településen található öt híd 50 perc múlva sértetlenül a németek kezébe került, és sikerült hídfőállásokat létesítenie a Fekete-Kalitva folyón. A kialakuló súlyos helységarc a hadosztály vezetését sem kímélte: két szovjet T-34 és egy KV harckocsi a vezetési részleg több gépjárművét is megsemmisítette, 100 méterről.²²⁷ A németek 11:00-ig megtisztították Rosszost, miközben a Pape harccsoport nyugatabbra, 9:30-ra Olhovatkánál foglalt el egy hídfőállást. Fél órával később von Schweppenburg rádióüzenetet küldött: „Brávó, jó öreg 3. páncélososztály!” A nap további részében a szovjetek számos heves ellenlökést vezettek a 3. páncélososztály erői ellen,²²⁸ így a németek védelembe mentek át Lizinovka–Atemovka terepszakaszon.

Július 8-án a 3. páncélososztály támadása lassan folytatódott. A 6/II. páncélososztály súlyos harcba keveredett két szovjet harckocsidandárral Dolzsik térségében, ahol három saját végleges veszteség árán 16 szovjet harckocsit lőttek ki.²²⁹ Miután a 71. gyalogezred felváltotta a harckocsikat, Frank páncélosai csatlakoztak a Westhoven harccsoport támadásához majd Csagarinál ismét súlyos harcokba keveredtek szovjet harckocsikkal.

Július 9-én megindult az 1. páncélososztály támadása is. A XXXX. páncélososztály ezért egy déli-délkeleti irányú üldözéssel meg kellett akadályoznia a visszavonuló szovjet erők átkelését a Don alsó szakaszán, majd közre kellett működnie a Millerovo körzetében tervezett bekerítésben úgy, hogy északkelet–kelet–délkeleti irányból zárja le a bekerítés belső gyűrűjét.

A 3. páncélososztály mögé további német csapatok érkeztek be, amelyek átvették a szárnybiztosítást. Így a harccsoportok folytathatták déli irányú előretörésüket Mitrofanovka–Budajevó–Szmaglejevka–Anno Rebrikovszkaja–Lofickij–Meskovszkaja irányában. A

²²⁷ Armored Bears, Vol. 2. 42. o.

²²⁸ Hadifoglyok vallomásai szerint 30 km-re délre, Mitrofanovkánál egy jelentős szovjet harckocsierőt rakodtak ki, amelyeket azonnal ellentámadásra is küldtek. NARA T-315 R-140 219. felvétel

²²⁹ NARA T-314 R-962 96. felvétel.

lendületesen vezetett támadás nyomán számos település került a németek birtokába, azonban Breith délkeleti irányban támadó erői több alkalommal is összekeveredett a kelet felé visszavonuló szovjet egységekkel, amely kellemetlen helyzeteket eredményezett a hadosztály összeköttetési vonalainál. Az elmúlt három napban, Rosszostól délre a hadosztály – saját jelentése szerint – 69 szovjet harckocsit lőtt ki.²³⁰

Július 11-én a XXXX. páncéloshadtest a 4. páncéloshadereg alárendeltségébe került. A szovjet csapatok ellenállása felbomlott, keleti–déli irányban igyekeztek a németek elől visszavonulni. A 3. páncélosadosztálynak Krivirizsje (Millerovo kelet, 20 km) térségéből déli irányban Dicsnszkij felé kellett előretörnnie. A 23. páncélosadosztály a 3. páncélosadosztály nyugati (belső) szárnyát fedezte, egyúttal Millerovo körzetét kellett lezárnia. A hadosztálynak a továbbiakban le kellett zárnia a körzetben található utolsó nyugat-keleti irányú vasútvonalat.

Július 12-én a 394. páncélgránátos-ezred elérte a Kalitva folyót Jekatyerinovka térségében, amellyel sikerült a szovjet Délnyugati Front csapatainak hátába kerülnie. XXXX. páncéloshadtest beékelődött a szovjet 9. és 28., valamint a 38. hadsereg erői közé. A németek előretörése azonban ekkor megrekedt a visszaözoñló szovjet csapatok jelentette fenyegetés következtében. A hadtest csapatai ekkor védelembe mentek át, hogy elhárítsák a szovjet 28. hadsereg délkeleti irányú kitörésének északi szárnyát fedező 38. hadsereg támadásait. A 3. páncélosadosztály a bekerítés külső vonalán, 70 km-es arcvonalszakaszon volt védelemben. Nisovki, Gracsi és a jekatyerinovkai hídfő körzetében különösen súlyos harcok dúltak.

A szovjet nyomáson enyhített, hogy **július 15-én**, 13:00-kor a 6. páncélosezred törzse és I. osztálya 50 harckocsijával ismét csatlakozott a 3. páncélosadosztályhoz. Aznap este a de Beaulieu harccsoport Globukijnál a 22. páncélosadosztállyal, míg Koszorogovnál a 14. páncélosadosztállyal vette fel a kapcsolatot. A jelzett alakulatok északkeleti irányban folytatták előretörésüket, a 3. páncélosadosztály sávjában, illetve attól keletre.

Július 16-án az 1. páncéloshadereg erői birtokba vették Millerovót, felszámolva a szovjetek ellenállását. A XXXX. páncéloshadtest aznap több kitörési kísérletet elhárított. A súlyos elhárító harcok végeztével Breith napiparancsban köszönte meg hadosztálya katonáinak az elmúlt hetek során tanúsított helytállást. A 3. páncélosadosztály saját jelentése szerint június 30. és július 16. között a következő veszteséget okozta: 11 944 hadifogoly, 137 harckocsi, két páncélgépkocsi, 92 tüzérségi löveg, 10 rakéta-sorozatvető, 32 légvédelmi löveg, 61 páncéltörő ágyú, 58 aknavető, 106 páncéltörő puska, 344 tehergépjármű, 309 vontató, egy páncél- és 15 tehervonat.²³¹

Miután a XXXX. páncéloshadtestet is kijelölték a kaukázusi hadjáratban való részvételre, **július 19-ével** megkezdődött az alárendelt alakulatok déli irányú előrevonása. A támadás folytatására való

²³⁰ NARA T-315 R-140 224. felvétel.

²³¹ Armored Bears, Vol. 2. 54. o. és NARA T-315 R-140 217. és 247. felvétel.

szóbeli parancs **július 20-án**, 16:00-kor érkezett a 4. páncélos hadseregtől. A 3. és 23. páncélos hadosztályok előrevetett osztagait ekkor már von Schweppenburg saját kezdeményezésre útba indította déli irányban, Konstantyinovszk–Nyikolajevszkaja felé. Mindkét települést rövid tűzharc után birtokba vették a németek. Miután Konsztantinovszkban felváltotta a *Großdeutschland* gépkocsizó gyaloghadosztály biztosító erőit a Westhoven harccsoport²³² megvizsgálta a Don folyón való átkelés lehetőségét. Mivel a túlparton jelentős szovjet erők állta, ezért este von Schweppenburg Nyikolajevszkájához irányította a 3. páncélos hadosztályt, ahol a 23. páncélos hadosztály Zejdlik harccsoportja már hídfőállást foglalt.²³³

Július 21-én a Nyikolajevszkajai hídfőállást a németek tovább bővítették. Aznap Breith, majd Schweppenburg is ide érkezett, hogy megbeszéljék az átkelés további részleteit, ugyanis a partváltás jelentős műszaki támogatást (hat teljes B hadihídoszlopot) igényelt. A műszaki eszközök másnap reggel érkeztek be, a hídverés pedig egész nap eltartott. Miután a hadihíd elkészült, a Westhoven harccsoport²³⁴ (melynek egyes részei már előző nap a folyó túlpartjára átkeltek) rendezte erőit, és **július 23-án**, napkeltekor támadásba lendült. A harccsoport lendületes előretöréssel 9:45-re elérte a Szal folyó vonalát, majd egy órával később Bolsaja Orlovkánál hídfőállást foglalt. Baljós előjelként ekkor mutatkozott meg először a kaukázusi régióba tervezett hadjárat szűk keresztmetszete: a Westhoven harccsoportnak elfogyott az üzemanyaga, emiatt képtelen volt tovább támadni. A későbbiekben ez a körülmény döntő módon meghatározó lesz a német előretörésre nézve.

Július 23-án Hitler kiadta az *Edelweiß* (Havasi Gyopár) fedőnevű hadműveletre, azaz a kaukázusi régió elfoglalására vonatkozó utasításait. A tervek szerint a Donon történő átkelést követően az A Hadseregcsoport 1. páncélos- és 17. hadseregének erői katlanba zárják és megsemmisítik a szovjet Déli Front csapatait, majd előbbi birtokba veszi Majkopot és Groznyijt, míg utóbbi a 11. hadsereggel együttműködve megtisztítja a Tamany-félszigetet. A 4. páncélos hadseregnek kellett biztosítania az összeköttetést a Sztálingrád irányában előretörő B Hadseregcsoporttal. Az A Hadseregcsoporttal szemben a szovjet Déli Front roncsai és az Észak-Kaukázusi Katonai Körzet erői álltak, melyek augusztus 1-jei összeolvadásából létrejött az Észak-Kaukázusi Front. E mögött állt a Transzkaukázusi Front, amely augusztus közepén kapcsolódott be a harcselekményekbe.

Az utánpótlási helyzet egyelőre azonban nem tette lehetővé, hogy a XXXX. páncélos hadtest támadása folytatódjon. A következő napokban ezért a hadtest csapatai az elért terepszakaszon állásjavítás céljából helyi jellegű támadásokat hajtottak végre. A szovjet hadvezetés érzékelte a

²³² 3/II. páncélgránátos-zászlóalj a 75. páncélos-tüzérezred részeivel megerősítve.

²³³ Rebutisch, 2012. 119. o.

²³⁴ 3/I. páncélgránátos-zászlóalj, 75/II. páncélos-tüzérosztály két ütege, 670. páncélvadászosztály 1. százada, valamint a 23. motorkerékpáros lövész zászlóalj.

németek passzivitását, és nyugati, déli, valamint keleti irányból rendszeres jelleggel támadták Don és Szal között húzódó német vonalakat. A Vörös Légierő rendszeres támadásokat hajtott végre a nyikolajevszkajai hídfő ellen. Szovjet repülőgépek több alkalommal sikeresen megrongálták az átkelőt,²³⁵ ami jelentősen késleltette az utánpótlás és további csapatok előrevonását. A szovjet légi főlény miatt Breith légvédelmi egységek előrevonását kérte, melyet rövidesen megkapott.

A 3. páncélososztály idő közben Neszmenajovka körzetében egy újabb hídfőállást létesített a Szal folyón és felkészült, hogy széles arcvonalon folytassa támadását déli irányban. Július 26-án a 6/I. páncélososztály is felzárkózott a hadosztályhoz, amely továbbra is állásai javításán és erői összevonásán fáradozott. A támadásra folytatására vonatkozó parancs július 27-én, 19:00-kor érkezett a 4. páncélos hadseregtől.²³⁶

Július 28-án, a kapott parancsnak megfelelően a 3. páncélososztály Westhoven és Liebenstein harccsoportjai Bolsaja Orlovka és Neszmenajovka térségében 4:30-kor támadásba lendültek. A németek félresöpörték a szovjet 302. lövészosztály védelmét, és 8:00-ig 85 km-t tettek meg déli irányban, miközben birtokba vették Novij Szadkovszkijt, Kasjurkint, Szujot és Bugyennovszkaját. Mivel a Szalszk–Sztálingrád vasútvonalon a német légi felderítés erős forgalmat észlelt, ezért az A Hadseregcsoporthoz vezetője azonnal intézkedett ennek elvágására (a Proletarsz–Orlovskaja szakaszon). Breith a feladatra a Westhoven harccsoportot jelölte ki, amely megkapta erősítésként a különleges rendeltetésű 800. *Brandenburg* tanezred egy csoportját.²³⁷ Emellett – a felderítési adatokra alapozva – azt is meghatározta, hogy ne csak elvágják, hanem rongálással tegyék tartósan használhatatlanná a vasúti pályát.²³⁸

Július 29-én a Westhoven és a Liebenstein harccsoport folytatta támadását Proletarszk irányában. A harccsoportok kora délután megközelítették a várost, amelyet szovjet tüzérség és páncéltörő ágyúk is védtek. Ju-87 zuhanóbombázók támogatásával estig a megerősített 3/I. páncélgránátos-zászlóaljnak meglepésszerűen sikerült Proletarszkoz birtokba venni, elvágva a kaukázusi régiót Közép-Oroszországgal összekötő létfontosságú vasútvonalat.²³⁹ Emellett Breith erői a Manyics folyó mellékágán, a Cseprakon átívelő vasúti hidat is birtokba vették. Este von Schweppenburg páncélostábornok a vasútvonal megrongálásáért, Hoth vezérezredes pedig a gyors és eredményes előretörésért fejezte ki köszönetét és elismerését.²⁴⁰

Este 22:00-kor a III. páncélos hadtest csapatai Dolgij és Novij Szadkovszkij térségében felvették a kapcsolatot a 3. páncélososztállyal. A hadosztály feladata a továbbiakban a hídfő kibővítése

²³⁵ NARA T-315 R-140 262 – 264. felvétel.

²³⁶ NARA T-314 R-962 134. felvétel. Breith már dél körül jelezte a XXXX. páncélos hadtest törzse felé, hogy kiemelten fontosnak tartja a másnap kora reggeli támadás megindítását. A hadtesttörzs egyetértett.

²³⁷ CAMO f. 500, op. 12469, gy. 1, li. 207.

²³⁸ NARA T-315 R-140 277. és 280. felvétel.

²³⁹ CAMO f. 500, op. 12469, gy. 1, li. 209. Proletarszkban jelentős mennyiségű hadianyag került a németek birtokába.

²⁴⁰ NARA T-315 R-140 284. felvétel.

volt, míg a mögötte felzárkózó 23. páncélosadosztálynak kellett biztosítania a XXXX. páncélosadtest keleti szárnyát.²⁴¹ Másnap a 3. páncélosadosztály támadó élei megpróbálták átkelni a Manyics déli partjára, azonban a szovjet tüzérség heves tüze ezt megakadályozta. Tovább nehezítette a helyzetet, hogy a szovjetek felrobbantottak egy gátat, ami miatt a Manyics vízszintje jelentősen megemelkedett, így a hidakat sem lehetett használatba venni. Breith értékelése szerint a hídfő további bővítése, majd a támadás folytatása csak alapos előkészületek után történhet. A nyugatabbra, Bugyennovszkajánál (kompokkal) létesített átkelő a folyó erős sodrása és megnövekedett vízszintje miatt nem volt alkalmas nagyobb erők átkelésére.²⁴² Breith parancsot adott, hogy addig is különleges műszaki különítmények rohamcsoport-vállalkozásokkal próbálják meg a túlparton azonosított ellenállást felszámolni.

Július 31-én 2:00-kor, rakéta-sorozatvetők támogatásával a Westhoven harccsoport megkezdte átkelését a Manyics folyón. Az utászokkal megerősített 3/II. páncélgránátos-zászlóalj két hullámban, heves szovjet zárótűz alatt váltott partot. A szovjet védelmet sokszor csak kézitusában tudták leküzdeni, de reggelre a németeknek sikerült déli irányba visszaszorítani a szovjet 37. hadsereg még kitartó egységeit. A hídfőben egész nap heves harcok zajlottak. Este a III. páncélosadtest 13. páncélosadosztálya a szovjet erők hátában tehermentesítő támadást indított. A hídfőállást fokozatosan sikerült stabilizálni. Este a hadsereg a szovjet csapatok üldözésére adott utasítást. Ezt azonban az üzemanyag-utánpótlás helyzete jelentősen korlátozta, ezért Breith a gyors mozgékonyaságú 3. motorkerékpáros lövészzászlóalj köré szervezett Pape csoportot útba indította déli irányban, hogy vegye fel a kapcsolatot Szalszk városát támadó 13. páncélosadosztállyal.

A XXXX. páncélosadtest augusztus 1-jén az 1. páncélosahadsereg alárendeltségébe került.²⁴³ A Pape harccsoport reggel – a 23. páncélosadosztály előrevetett osztaga mögött – támadásba lendült. Idő közben a III. páncélosadtest elfoglalta Szalszk városát. Pape erői ettől délkeletre Szandatát vették birtokba, ahol a Bolsaja Szandata folyón átívelő híd épségben került a németek kezébe.

Miután az A Hadseregcsoporthoz üldözőbe vette a visszavonuló Észak-Kaukázusi Front csapatait, a német egységek szétszóródtak a térségben. Az üzemanyag-utánpótlás csak kikülönített üldöző csapatok mozgását tette lehetővé. Ezek mögött a hadosztályok további elemei következtek, „bakugársszerűen” követve a támadó éleket: egymást felváltva, helységről helysére haladtak, miközben az elért terepszakaszok megtisztítása, biztosítása volt a feladatuk.

Augusztus 3-áig a 3. páncélosadosztály Pape és Liebenstein harccsoportjai, mögöttük a hadosztály törzsével, Szandata körzetéből megindulva Bezopasznoje és Donszkoje településeken

²⁴¹ Erre szükség is volt, mert a szovjet csapatok tevékenysége folyamatos fenyegetést jelentett. Aznap, Martinovszkoje térségében a 201. páncélosezred 68 szovjet harckocsi kilövését jelentette.

²⁴² Itt csak a 3/1. motorkerékpáros lövészszázad és a harcjárművei nélküli 394/II. páncélgránátos-zászlóalj tudott partot váltani.

²⁴³ CAMO f. 500, op. 12469, gy. 2, li. 5. A hadtest feladata az 1. páncélosahadsereg bal szárnyának biztosítása volt.

át a 200 km-re fekvő Vorosilovszkig (korábbi és mai nevén Sztavropol) jutottak. A Pape és a Liebenstein harccsoport rendezte erőit, majd 16:30 körül támadásba lendült Vorosilovszk elfoglalása céljából. A várost 17:15-re – áttörve a visszavonuló szovjet 37. hadsereg csapatrészeinek menetoszlopain – ellenállás nélkül elfoglalták a németek. Kleist vezérezredes rádióüzenetben fejezte ki elismerését. A továbbiakra Moszkovszkaja–Vorosilovszk térségét biztosították, miközben lezárták (Breith javaslatára ezúttal is megrongálták) az Armavir–Georgijevszk vasútvonalat Njevinnomisszknél.

Augusztus 5-én a Pape harccsoport lendületes támadással rövid idő alatt elfoglalta a Kuma folyó partján fekvő Njevinnomisszket, majd elvágta az Armavir–Georgijevszk vasútvonalat. Kleist vezérezredes ismét rádióüzenetben fejezte ki elismerését. Az üzemanyag azonban ekkor elfogyott, így a harccsoport a következő napokban csupán helyi jellegű támadó vállalkozásokat indított pozíciója javítása céljából Ivanovszkoje térségében, Njevinnomisszktól közvetlenül délre. Ez idő alatt a 3. páncélososztály többi szervezeti eleme is felzárkózott. A XXXX. páncélososztály támadásának súlypontja a 23. páncélososztály sávjába helyeződött át.

A szükséges kiegészítések után a Westhoven páncélos harccsoport,²⁴⁴ amögött pedig a Liebenstein páncélos harccsoport, valamint a hadosztálytörzs harcvezetésre kikülönített része **augusztus 8-án** támadásba lendült Pjatyigorszk irányában. A Westhoven harccsoport – félresöpörve a helyenként páncéltörő ágyúkkal is támogatott szovjet lövészcsapatok szórványos ellenállását – 19 óra leforgása alatt 180 km-t tett meg délkeleti irányban. Eközben birtokba vette egyebek mellett Kurszavkát és Szuvorovszkaját, elhárított több kisebb szovjet ellenlökést, áttörte Zseleznovodszkij térségében a szovjet 11. NKVD-lövészosztály védelmét, majd **augusztus 9-én** 15:00 körül elérte Pjatyigorszk északi peremét, ahol a Poltavai Katonai Traktoriskola növendékeiből szervezett helyőrség ellenállásába ütközött.²⁴⁵ A páncélosokkal és utászokkal támogatott páncélgránátosok benyomultak a településre, hogy a jelentős hőségben, háztömről háztömbre haladva számolják fel a szovjetek szívós ellenállását. A Liebenstein harccsoport eközben nyugatról támadta Pjatyigorszkot, majd 17:35 körül egyesültek a város központjában a Westhoven harccsoporttal. A német harckocsik egy része a motorkerékpáros lövészek támogatásával birtokba vette a Podkumok folyón átívelő hidat, és hídfőállást alakított ki a déli oldalon. Pjatyigorszk 20:00-ra a németek birtokában került, de a város megtisztítása és a szovjet ellenlökések elhárítása még **augusztus 10-én** délig elhúzódott.²⁴⁶ A 23. páncélososztály az északabbra fekvő Minyeralnyije Vodiért hasonlóan súlyos harcokat vívott.

²⁴⁴ 3. motorkerékpáros lövészszázlój, a 6/I. páncélososztály, a 394/II. páncélgránátos-zászlój, 39. páncélos-utászszázlój, a 75/III. páncélos-tüzérszázlój, valamint a hadtestközvetlen 70. tüzérezred.

²⁴⁵ https://www.pyatigorsk.online/about/pyatigorsk_v_godyi_velikoy_otchestvennoy_voyni_/ (letöltve 2021. 05. 27.) és <http://voenspez.ru/index.php?topic=52610.0> (letöltve: 2021. 05. 27.), valamint CAMO f. 47, op. 1063, gy. 192, li. 79.

²⁴⁶ CAMO f. 47, op. 1063, gy. 192, li. 83 – 84, f. 500, op. 12469, gy. 2, li. 64 és 73, Armored Bears, Vol. 2. 79 – 80. o.

Az elmúlt időszakban több német egységet is a keleti hadszíntér egyéb arcvonalszakaszaira irányítottak át, emiatt a nyári offenzíva kulcsfontosságú célpontjai felé tartó fő csapásmérő erő ütőképessége jelentősen lecsökkent. A helyzetet súlyosbította az utánpótlás eddigénél is jobban akadozó szállítása, ami miatt a kaukázusi régióban a szaggatott, ám ennek ellenére mégis gyors német előretörés üteme augusztus 12. után megrekedt. Az A Hadseregcsoporthoz eddig nem érte el a céljait, mert a visszavonuló szovjetek a stratégiai fontosságú kőolaj-lelőhelyeket Majkop térségében lerombolták. Az 1. páncélosdandár további olajmezők birtokbavétele céljából Groznyj–Baku általános irányba helyezte át támadása súlypontját.²⁴⁷ A XXXX. páncélosdandár az 1. páncélosdandár jóváhagyásával Nalcsik irányában tervezte folytatni a támadását, hogy lezárja a Kaukázus hágóit a visszavonuló szovjet csapatok elől, így megakadályozza, hogy a hegyvidéki terepre támaszkodva egy erős ellenállási vonalat építenek ki.²⁴⁸

A szükséges üzemanyag kiegészítést követően a 3. és a 23. páncélosdandártörzsek harccsoportjai **augusztus 13-án** lendültek támadásba a Bakszan és Malka folyók irányában. A két dandártörzsek támadóelei **augusztus 15-ére** felvették egymással a kapcsolatot Bakszan–Bakszanenok körzetében.²⁴⁹ A szovjet csapatok ellenállása azonban jelentősen megzilárdult. A XXXX. páncélosdandártörzsek csapatainak előretörése lelassul, majd megrekedt. **Augusztus 17-én** este Breith megbeszélést folytatott von Schweppenburg páncélosdandártörzsekkel. Breith értékelése szerint a Bakszan folyón való átkelés súlyos nehézségekkel járna, az elért arcvonalon pedig csak frontálisan lehetséges a támadás, emiatt azonban jelentős saját veszteségekkel kell számolni.²⁵⁰ A folyóátkelések és a szovjet 37. dandártörzsek védelmének áttörése túl nehéz feladatnak bizonyult, melyet a megfelelő logisztikai biztosítás és a légi támogatás hiánya is tovább súlyosbított.

Nalcsik városának irányában vezetett német előretörése **augusztus 19-ére** végleg megrekedt. Von Schweppenburg korábban elutasított javaslatára az 1. páncélosdandártörzsek vezetése végül úgy döntött, hogy nem erőlteti az áttörést a Bakszan folyónál, hanem áthelyezi támadása súlypontját keleti irányba, Prohladnyij felé. Első célként a 23. páncélosdandártörzsek Prohladnyij, míg a 3. páncélosdandártörzsek Mozdok elfoglalását kapta feladatául, melyet követően mindkét dandártörzseknek át kellett kelnie a Tyerek folyón.²⁵¹ További célként a dandártörzsek a grúz hadiút²⁵² és a groznyiji kőolaj-lelőhely elfoglalását jelölte meg a III. páncélos- és XXXX. páncélosdandártörzsek számára.

Miután a román 2. hegyidandártörzsek megkezdte a XXXX. páncélosdandártörzsek jobb szárnyának biztosítását, illetve beérkezett a szükséges utánpótlás, a 23. páncélosdandártörzsek Bodenhausen

²⁴⁷ CAMO f. 500. op. 12469, gy. 2, li. 106, 118 és 203.

²⁴⁸ NARA T-314 R-962 168 – 169. felvétel.

²⁴⁹ CAMO f. 47, op. 1063, gy. 192, li. 108 és Armored Bears Vol. 2. 82 – 84. o.

²⁵⁰ NARA T-314 R-962 184. felvétel.

²⁵¹ CAMO f. 500. op. 12469, gy. 2, li.160.

²⁵² A grúz hadiút, más néven grúz út, egy történelmi útvonal a Kaukázus hegységen keresztül, amely összeköti Oroszországot és Grúziát. Az út a Nagy-Kaukázus hegyvonulatán halad keresztül, és körülbelül 200 km hosszú.

harccsoportjával megerősített 3. páncélososztály **augusztus 20-án** ismét támadásba lendült. Von Schweppenburg egyetértésével Breith a Kura folyótól északra haladva Szovjetszkaja, Kurszkaja, Edisszija és Poltavszkoje elfoglalása révén közelítette meg Mozdokot.²⁵³ Az előretörés azonban a csekély üzemanyag-mennyiség és a hirtelen jött nyári záporok következtében járhatatlanná vált utak miatt csak lassan nyert teret. Breith Mozdok közvetett megközelítésére vonatkozó elképzelése helyesnek bizonyult.²⁵⁴ A szükséges üzemanyag-kiegészítést követően a 3. páncélososztály **augusztus 23-án** 12:30-ra, saját tüzérsége fedezete alatt komolyabb harc nélkül érte el a várostól északra található Kurszkaja és Edisszija körzetét. Breith ekkor a következő utasítást adta: a Liebenstein harccsoport feladata a balszárny biztosítása, míg a Westhoven harccsoport – amelyhez Breith is csatlakozott – Mozdok elfoglalása lett. A Westhoven harccsoport déli irányban támadva 13:30-ra elérte Russzkoje körzetét, közvetlenül Mozdoktól északra, ahol beleütközött a szovjet 11. gárda-lövészhadtest erőibe (4. és 8. gárda-lövészdandár). Két és fél órán át tartó harcot követően²⁵⁵ Westhoven erői áttörték a Rumjancev csoport²⁵⁶ arcvonalát, átkeltek a Lenin-csatornán és Novogeorgijevszkoje irányában folytatták támadásukat. A településnél a harccsoport heves tűzharcba keveredett két szovjet páncélvonattal (a 19. sz. és a 20. sz.). A németek 18:30-ra kilőtték mindkét páncélvonatot (amelyek személyzetükkel együtt semmisültek meg), miközben – szovjet adatok szerint – maguk is elveszítettek 10 harckocsit, három lövészpáncélost és négy motorkerékpárt, valamint egyszázadnyi halottat és sebesültet.²⁵⁷ A Westhoven harccsoport tovább támadott, helyét a Liebenstein harccsoport vette át.

A város megközelítése során Breith arra utasította beosztott parancsnokait, hogy ne menetből, hanem szisztematikusan tisztítsák meg Mozdokot. Mozdok közvetlen védelmét a páncéltörő ágyúkkal és páncéltörő puskákkal támogatott 8/3. gárda-lövészzászlóalj látta el, amely – német hírszerzési adatok szerint – különleges közelharc kiképzést kaptak. A német támadó élek 20:00-ra érték el a várost, ahol súlyos helységarc vette kezdetét. Miközben a 394. páncélgránátos-ezred a város északnyugati peremén harcolt, 16 harckocsi és egy lövészpáncélos-század eljutott a mozdoki hídig, ahol a kialakult tűzharcban a hídra felszerelt robbanó töltetek egy német tüzérségi telitalálat következtében működésbe léptek.²⁵⁸ A páncélosok visszahúzódtak. A sötétség beálltát követően a német csapatok a város peremén védelembe mentek át.

²⁵³ Armored Bears, Vol. 2. 85. o. és CAMO f. 500, op. 12469, gy. 2, li.175.

²⁵⁴ A Transzkaukázusi Front csapatai a 3. páncélososztály Malkától való átcsoportosítását, és Mozdok térségében való alkalmazását csak a város elvesztésekor észlelték. CAMO f. 835, op. 1, gy.11, li. 2.

²⁵⁵ Szovjet adatok szerint a harcok során a 3. páncélososztály 10 harckocsit, egy lövészpáncélost, egy motorkerékpárt, valamint 200 katonát veszített CAMO f. 835, op. 1, gy.11, li. 3.

²⁵⁶ A Rosztovi Tüzériskola erőiből szervezett kötelék, összesen 16 löveggel CAMO f. 47, op. 1063, gy. 192, li. 59.

²⁵⁷ <http://history.milportal.ru/oborona-mozdoka-v-avguste-1942-goda/> (letöltve 2021. 05. 27.)

²⁵⁸ CAMO f. 47, op. 1063, gy. 192, li. 172. és NARA T-315 R-140 359. felvétel.

A 3. páncélosadosztály **augusztus 24-én** felújította a támadását. A Liebenstein harccsoport Novogeorgijevszkáját tisztította meg, a Westhoven harccsoport északnyugatról folytatta támadását Mozdok ellen. Breith, akit a szovjetek jól szervezett és elszánt védelme óvatosságra készítetett, azt javasolta, hogy további saját erők beérkezéséig halasszák el a támadást, de ezt von Schweppenburg elutasította.²⁵⁹ Mozdok és Novogeorgijevszkaja megtisztítása nagyon lassan haladt. Miután megtörték az ellenállást, a 3. motorkerékpáros lövészászlóalj, a 3/I. és a 394/II. páncélgránátos-zászlóalj erői a mozdoki templomnál 20:40-kor felvették egymással a kapcsolatot, de éjszakára, biztonsági okokból visszahúzódtak a város peremére.²⁶⁰ Mozdok megtisztítása **augusztus 25-én** reggel folytatódott, és egészen délutánig elhúzódott, miután a szovjet védők érzékeny veszteségeket szenvedve visszavonultak a Tyerek déli partjára.²⁶¹ A Mozdokért vívott harcok során – szovjet adatok szerint – a németek elvesztettek 500 katonát, 35 harckocsit és egy Me-109 repülőgépet. A 8. gárda-lövészdandár vesztesége 46 halott, 84 sebesült, 244 eltűnt, 13 páncéltörő puska, három 45 mm-es páncéltörő ágyú, 21 aknavető, egy nehéz géppuska, számos kézi lőfegyver.²⁶²

A Mozdokért vívott harcokkal egy időben a Burmeister harccsoport²⁶³ birtokba vette Prohladnyijt, de a németeknek itt sem sikerült ép hidat elfoglalni. Így csak részben sikerült a Groznyij elfoglalását célzó hadművelet első lépését teljesíteni. A német előretörés ismét megrekedt. Von Schweppenburg utasította Breith-et, hogy keleti irányban derítsen fel további átkelési lehetőséget. Az 1. páncélosadosztály utasítása szerint minden körülmények között hídfőállást kellett létesíteni a Tyerek folyón, miközben a III. páncélos- és a LII. hadtest Mozdok térségében vált partot, majd a XXXX. páncélosadosztállyal közösen Ordzsonikidze (korábbi és mai nevén Vlagyikavkaz) majd Groznyij irányában támadnak tovább.²⁶⁴

Mivel az eredetileg kiszemelt Gajugajevszkájánál lehetetlen volt partot váltani, más megoldás után kellett nézni. A további lehetőségeket von Schweppenburg és Breith több alkalommal is személyesen egyeztette. E megbeszélések során fokozatosan feszültség alakult ki a két parancsnok között. Breith, egyre nyersebb stílusban közölte felettesével, hogy az átkelés megoldhatatlan feladatnak tűnik. Ezzel szemben von Schweppenburg minden áron ragaszkodott az 1. páncélosadosztály utasításához, hogy lendületben tartsák a hadműveletet, ezért ellentmondást nem tűrően utasította Breith-et, hogy legalább két, műszaki szempontból kevésbé rossz átkelési

²⁵⁹ Breith javaslatának annyi alapja volt, hogy az 1. páncélosadosztály legerősebb alakulata, a 106 harckocsival rendelkező 13. páncélosadosztály napok óta mozdulatlanul vesztegelt az arcvonal mögött, ráadásul a mozdoki híd felrobbantása miatt a további gyors előretörés lehetősége már elúszott.

²⁶⁰ NARA T-315 R-140 361. felvétel.

²⁶¹ CAMO f. 273, op. 879, gy. 34, li. 23, f. 835, op. 1, gy. 11, li. 3 és f. 47, op. 1063, gy. 192, li. 178.

²⁶² CAMO f. 835, op. 1, gy. 11, li. 3 és <http://history.milportal.ru/oborona-mozdoka-v-avguste-1942-goda> (letöltve 2021. 05. 27.) A 6. páncélosadosztályban 61 harckocsi maradt bevethető CAMO f. 500, op. 12469, gy. 2, li. 190.

²⁶³ 201. páncélosadosztály, 3/II. páncélgránátos-zászlóalj és a 23. motorkerékpáros lövészászlóalj harccsoportja.

²⁶⁴ CAMO f. 500, op. 12469, gy. 2, li. 206.

lehetőséget kell foglalni a Tyereken. A feszültségen végül az enyhített, hogy a 39. páncélos-utászzászlóalj adatai szerint Iserszkaja térségében, ha nehezen is, de megoldhatónak tűnt az átkelés.

Augusztus 26-án este a 13. páncélos-hadosztály harccsoportja, amely von Schweppenburg kérésére ideiglenesen a 3. páncélos-hadosztály alárendeltségébe került – szovjet adatok szerint 50 harckocsival támogatott két páncélgránátos-zászlóalj – kiszorította Iserszkajából a szovjet 389. lövészhadosztály gyenge, zászlóalj méretű erőit,²⁶⁵ majd biztosították az elért terepszakaszt. Ezt követően – miután a Mozdok körzetébe beérkező LII. hadtest 111. gyaloghadosztály fokozatosan felváltotta – a 3. páncélos-hadosztály Iserszkajához vonult. Breith nekilátott a Tyereken való átkelés előkészítéséhez. Mivel leterheltsége miatt a Luftwaffe napok óta nem tudott légi támogatást biztosítani, a szovjet repülőgépek folyamatosan zavarták a felkészülést. Breith tömören értékelte a helyzetet: „*Légi elnyomás. Hátrányos az egészségre. Rossz közérzet, amelyre a közelgő nagyon nehéz támadás is hatással van. Habár mindent alaposan felderítettünk és előkészítettünk továbbra is kockázatos maradt* [az átkelés – K.A.].”²⁶⁶ Bár a hadosztály augusztus végén 105 bevethető harckocsival rendelkezett²⁶⁷, a következő feladat súlya szinte kizárólag a páncélgránátosokra és a páncélos-utászokra nehezedett. A 3. páncélos-hadosztály **augusztus 28-án** jelentette a XXXX. páncélos-hadtest törzsének, hogy a Tyereken való partváltás két nap múlva lehetséges, azonban – a hadtest utasítása ellenére – kizárólag egy átkelési lehetőséget fedeztek fel.²⁶⁸ A LII. hadtest Mozdok körzetében szintén partváltást tervezett.

Augusztus 30-án 5:40-kor az utászokkal megerősített 394/I. páncélgránátos-zászlóalj megkezdte átkelését a Tyereken. A műveletet 86 tüzérségi löveg, heves tűzcsapása támogatta. A németek 7:30-ra megvetették lábukat a túlparton, Znamenszkójától északra Mundar Jurt körzetében. A szovjet 389. lövészhadosztály tüzérsége (zömmel aknavetőök, illetve négy üteg tábori tüzérség) előbb Iserszkajaát, majd 7:00-tól az átkelési szakaszt vette tűz alá. 8:20-ra a német páncélgránátosok betörték Mundar Jurtba, de kiszorultak onnan. Ekkorra már a németek annyira súlyos veszteségeket szenvedtek, hogy képtelenné váltak tovább támadni.²⁶⁹ Az átkelőeszközök zöme megsemmisült²⁷⁰, így nehézfegyvereket nem sikerült a túlpartra juttatni. Breith 10:00-kor utasította Westhoven vezérőrnagyot a támadás beszüntetésére, amíg újjászervezik erőiket, ugyanakkor arra s felhívta a 3.

²⁶⁵ CAMO f. 47, op. 1063, gy. 192, li. 183.

²⁶⁶ Armored Bears, vol. 2. 90. o.

²⁶⁷ CAMO f. 500, op. 12469, gy. 2, li. 240. Augusztus 30-i adat.

²⁶⁸ NARA T314 R-962 216. felvétel.

²⁶⁹ CAMO f. 500, op. 12469, gy. 2, li. 239 és 250. A 394/I. páncélgránátos-zászlóalj 120 fő, az 52. utászzászlóalj 30%-os veszteséget szenvedett, míg a 39/2. páncélos-utászs század megsemmisült. Az elesettek között volt a 394/I. páncélgránátos-zászlóalj parancsnoka, von der Heyden-Rynsch százados is. Armored Bears, Vol. 2. 92. o.

²⁷⁰ A szovjetek 22 csónak, 2 tutaj és 4 komp megsemmisítését jelentették CAMO f. 273, op. 879, gy. 34, li. 29. Német jelentések szerint 36 rohamcsónakból 31 megrongálódott NARA T-315 R-140 380. felvétel.

páncélgránátos-dandár parancsnokának figyelmét, hogy ez csak ideiglenes, a támadást amint lehet, folytatni kell.²⁷¹ A döntéssel von Schweppenburg is egyetértett.

A helyzet azonban nem fordult kedvezőbbre a németek számára. A szovjet csapatok jól beásták magukat, szoros tüzérségi és légi támogatást kaptak. Így a 3. páncélosadosztály átkelt erőinek kizárólag arra volt lehetősége, hogy a szovjet 417. és 389. lövészhadosztály erőinek szüntelen támadásaival szemben megtartsák állásaikat a Mundar-Jurttól északra lévő erdőnél.²⁷² További jelentős erők átjuttatása és egy átkelési pont létesítése lehetetlen feladatnak bizonyult. A 3. páncélosadosztály feladata ezért a továbbiakban a szovjet csapatok lekötése volt, amíg Mozdok térségében egy másik német támadó csoportosítást partot vált a Tyerek folyón.²⁷³

A 3. páncélosadosztály **szeptember 4-éig** tartotta hídfőállását, melynek kiürítésére aznap 20:00-kor megkapta az engedélyt. Az utolsó német egységek éjfél után elszakadtak a szovjetektől. A 3. páncélosadosztály elmúlt napokban nyújtott teljesítménye kapcsán von Kleist és von Schweppenburg egyaránt elismerését fejezte ki. Ugyan a XXXX. páncélosadtest támadása ekkor megrekedt, a szükséges hatást így is elérték, mert a 3. páncélosadosztály a szovjet 9. hadsereg jelentős erőit vonta magára, így Mozdok térségében szeptember 2-án sikeres volt a német LII. adtest fő átkelése.²⁷⁴

Szeptember 4-étől a harcok súlya áthelyeződött az 1. páncélosadtest jobb szárnyára, Prohladnij–Mozdok térségébe. A páncélozott harccsoportokkal megerősített LII. adtest, majd szeptember 12-étől a 13. páncélosadosztály is déli–délnyugati irányban támadva próbálta áttörni a szovjet 9. hadsereg jelentősen megerősödött védelmét. A német támadó élek október 3-áig Elhotovó körzetéig jutottak, amikor a támadás kifulladt. Eközben a 3. páncélosadosztály zöme kivált az aktív támadó tevékenységből és az ősz további részében az 1. páncélosadtest jobb szárnyának biztosítására alkalmazták. A hadosztály különböző harccsoportjai hullámzó intenzitású védelmi harctevékenységet folytattak a Lenin-csatorna, Mozdok és a porig rombolt Iserszkaja körzetében.

Szeptember 26-ára von Schweppenburg egészségi állapota megromlott, ezért visszatért Németországba. Beosztását a rangidős Breith vette át, amíg az új parancsnok, Gustav Fehn altábornagy szeptember 28-án megérkezett. Breith október 3-án táviratot kapott, hogy jelentkeznie kell az OKH-nál, mert október 1-jei hatállyal rendelkezési állományba került. Miután Breith átadta a parancsnokságot Liebenstein ezredesnek, október 6-án Vinnycába repült, majd onnan Hitlerhez

²⁷¹ NARA T-315 R-140 380. felvétel.

²⁷² CAMO f. 47, op. 1064, gy. 2, li. 18 – 19.

²⁷³ NARA T-314 R-962 226. felvétel.

²⁷⁴ CAMO f. 500, op. 12469, gy. 4, li. 10 és f. 464, op., 5689, gy. 98, li. 24.

jelentést tenni, végül tovább utazott Németországba. A 3. páncélosadosztály csapattörténete szerint: „Ezzel egy olyan parancsnok hagyta el a hadosztályt, aki nagyszerűen vezette azt”.²⁷⁵

4.4.5. ÉRTÉKELÉS

Breith hadosztályparancsnoki tevékenységének értékeléséhez először meg kell vizsgálni a Hdv. 300 vonatkozó előírásait:

6. *Katonai szervezetek előrelátó, jó ítélőképességű, józan gondolkodású katonai vezetőket igényelnek, akik önálló döntéshozói képességgel rendelkeznek, kitartóak, energikusak és felelősséggel viseltetnek az állomány iránt, de nem befolyásolja őket érzelmileg a háború változékony hadiszerencséje.*
7. *A tiszt vezető és tanár egy személyben. Emberismerete és igazságérzete mellett ki kell, hogy tűnjön magasabb szintű tudása, tapasztalata, komolysága, önmérséklete és bátorsága.*
8. *[...] Az a katonai vezető, aki az ellenség előtt hidegvérű, bátor és határozott az meghatározó katonái számára. Hasonlóképpen, a katonai vezetőknek meg kell találniuk embereik szívéhez vezető utat és elnyerni bizalmukat, megértve érzéseiket és gondolataikat, folyamatosan gondoskodva igényeikről. Szükséghelyzetben vagy veszély esetén a fegyelem legbiztosabb alapja a kölcsönös bizalom.*
9. *[...] A vezetés megkülönböztető jellemzője a felelősség elfogadása. Ez azonban nem azt jelenti, hogy az alárendeltnek önkényes döntéseket kell hoznia a teljes helyzet figyelembe vétele nélkül vagy, hogy nem kell pontosan végre hajtania a kapott parancsot, illetve, hogy a magasabb szintű tudásának érzete elsőbbséget élvezzen az engedelmességgel szemben. A cselekvés függetlenségének soha nem szabad ellentmondáson alapulnia. [...]*
12. *A katonai vezetőknek együtt kell élniük csapataikkal, részesedni kell veszélyeikben, akarataikban, örömeikben és bánatukban. Csak így mérhetik fel harcértéküket és igényeiket. [...]*
A valódi bajtársiasság érzésének kialakítása nemcsak az állomány körében, hanem a katonai vezetők és az állomány viszonyában is egyaránt fontos.
109. *A parancsnok katonáira gyakorolt személyes hatása kiemelt fontosságú, ezért közel kell lennie a harcoló csapatokhoz.*
111. *A hadosztályparancsnok a csapataihoz tartozik.*
113. *Az ellenséggel való találkozás során a hadosztályparancsnok elől maradt, az élen haladó csapatrészeivel. Ez az a hely, ahol a helyzet először eldőlhethet, és így jobban tudja érvényesíteni személyes befolyását.*

²⁷⁵ Armored Bears, Vol. 2. 110. o.

115. Üldözés során a parancsnok legelől tartózkodik, hogy személyes jelenlétével ösztönözze a legnagyobb erőfeszítésre.

116. Ha másik körzetben egy új összecsapás bontakozik ki, a hadosztályparancsnoknak is oda kell menni, miután meggyőződött arról, hogy az általa kiadott utasításokat beosztottjai végrehajtották. Nehéz helyzetben csapataival kell maradnia. [...] ²⁷⁶

Hermann Breith a 3. páncéloshadosztály vezetését akkor vette át, amikor a Wehrmacht számára kibontakozott az első komoly krízis a háború során. A szovjetek ellentámadása kiszolgáltatott helyzetben érte a németeket, akik nem rendelkeztek tartalékokkal és megfelelő utánpótlással. Breith *Barbarossa* hadművelet kezdete óta igencsak legyengült hadosztálya harcképes elemeiből harccsoportokat alakított ki, majd ezek megfelelő alkalmazásával, súlyos harcok árán 1942. februárig három alkalommal, komoly szovjet túlerővel szemben is stabilizálni tudta az arcvonalat, miközben jelentős veszteségeket okozott a szemben álló lövész, lovas és harckocsicsapatoknak.

A német siker oka kettős volt. Egyrészt a szovjet csapatok vezetését hiányosan szervezték meg, a koordináció és az összhaderőnemi együttműködés pedig megoldatlan volt, melyet tetézt a rugalmasság hiánya. A tüzérség lassú állásváltoztatása és a légierő elégtelen támogatása miatt a szovjetek a hadműveleti szintű támadásaik során – képtelenek voltak lefogni a német védelem teljes mélységét, ami saját erőik szétforgácsolásához vezetett. A támadás alacsony üteme miatt hiába törték át a német harcászati mélységet, a hadműveleti mélységben elakadtak. Emiatt a siker kifejlesztésére tartalékolt erőket – lovas és harckocsicsapatok – legtöbbször már az áttörés idején harcba kellett vetni, így viszont nem maradt erő a támadás folytatásához.

A siker másik összetevője a németek harceljárásában, harcvezetési és szervezési tevékenységében található. A német védelem – mivel e tevékenységet csak ideiglenesnek tekintették – hadműveleti és harcászati szinten is egylépcsős, támpontszerű volt. A csapatok támadó csoportosításban maradtak, elsődleges céljuk a harcképességük megőrzése, a támadók kifárasztása, majd a kellő időben ellentámadásba való átmenet volt. Emellett az arcvonal mögött tartott mobil tartalékok, ún. beavatkozó egységeikkel ellentámadásokat tudtak végrehajtani a szovjet betöréseik szárnyain, elvágva azokat. Ezzel a harceljással – melyet a háború második felében kényszerűségből egyre inkább alkalmaztak – képesek voltak nagyobb szovjet erők tevékenységét is döntően befolyásolni.

A Breith vezette 3. páncéloshadosztály bő egy hónap alatt két szovjet front három nagyszabású támadását hártotta el, meghatározva ezzel az események menetét. Teljesítmény elismeréséért Breith a német fegyveres erő 69. tagjaként a Lovagkeresztjéhez a Tölgyfalomb ékítményt is megkapta. Az indoklás szerint: „1942. január 30-án Breith vezérőrnagynak sikerült helyreállítania

²⁷⁶ Idézi Creveld, 2005. 149 – 151.

*egy ellenséges betörést Butyirki–Judinka–Sztakanovo térségében, Kurszktól [65 km-re – K.A.] északkeletre, mely során olyan súlyos veszteséget okozott az ellenségnek, hogy annak vissza kellett vonulnia a Tyim folyó mögé.*²⁷⁷

1942. február 8-i keltezéssel von Schweppenburg, korábbi hadtestparancsnoka értékelést készített Breith-ről: „*Üde, egyenes* [aláhúzás az eredeti szövegben – K.A.], *lendületes. Bátor és erélyes vezető, emellett törődik katonáival is. Nehéz helyzetekben bizonyított, csapatvezetésben tanult. Tölgyfalomb. További fejlődése biztosnak tűnik. Következő magasabb beosztása gyakorlati képzés esetén jöhet szóba.*”²⁷⁸ Az értékelés alapján megállapítható, hogy Breith a Hdv. 300 fentebb említett kritériumainak megfelelt.

1942 februárjában a 3. páncélosadosztályt pihentetés és feltöltés céljából hátravonták, ez azonban nem fejeződhetett be, mert február végén Harkovtól keletre újabb szovjet fenyegetést kellett elhárítania. Ugyan Breith az elmúlt időszakban mindent elkövetett, hogy korlátozottan harcképes hadosztálya újjászervezését előmozdítsa: Ziervogel őrnagy személyében összekötőt küldött az OKH-hoz, számos megbeszélést kezdeményezett feletteseivel, valamint az OKH szállásmesteri részlegével, sőt, még arra is javaslatot tett, hogy Kijev körzetéig vonják hátra a 3. páncélosadosztályt.²⁷⁹ A hadműveleti helyzet miatt azonban ezeket a kezdeményezéseket elutasították. Breith tehát egy kedvezőtlen helyzettel találta magát szembe, mert az előljáró 6. hadsereg olyan feladatokat szabott, melyek meghaladták a 3. páncélosadosztály képességeit, mindezt úgy, hogy sokszor képtelen volt biztosítani a hadosztály működése szempontjából nélkülözhetetlen feltételeket. Emiatt Breith és felettesei között többször is nézeteltérés alakult ki.

Április 1-jén Hollidt gyalogsági tábornok értékelést készített Breith-ről: „*Kitűnő katona, jó harcászati érzékkel. Nagyon temperamentumos, olykor lobbanékony. Vállalkozó szellemű és merész, emellett nem meggondolatlan. Kitűnő befolyással rendelkezik tisztjei és katonái körében. Különösen kitűnt a harkovi támadás és védelem során, vidám, nyíltszívű bajtárs. Nincs szüksége további próbaidőre hadtestparancsnoki kinevezéséhez.*” Paulus páncélostábornok április 10-én maga is hozzátett pár sort: „*A gyorscsapatok egyik kimagasló vezetője. Hadtestparancsnoki alkalmassága további tapasztalatok és követelmények elsajátítása nyomán várható.*” Május 1-jén von Bock is írt értékelést: „*Jó hadosztályparancsnok. Még meg kell szereznie hadtestparancsnoki alkalmasságát.*”²⁸⁰ Breith-nek első alkalommal a májusi harcok során nyílt lehetősége egy páncéloshadtestnek megfeleltethető hadműveleti szintű csoportosítást irányítani (Breith csoport). Ugyan jól teljesített, a felettesei egybehangzó értékelései szerint egy jól bevált

²⁷⁷ Idézi: Dörr, 2009. 191. o. Breith nem kizárólag ezért, hanem a három sikeres ellentámadásért együttesen érdemelte ki a Tölgyfalomb ékítményt. BA-MA RH 20-2/271 135. o.

²⁷⁸ BA-MA PERS 6/299473

²⁷⁹ NARA T315 R-140 21. felvétel

²⁸⁰ BA-MA PERS 6/299473

hadosztályparancsnok volt, akinek további képzettségre volt szüksége a hadtestparancsnoki beosztás ellátásához.

Az 1942. évi nyári hadjárat során Breith több alkalommal is javasolt módosításokat a hadműveleti terveket érintően, amelyre hallgattak felettesei, ám történtek súrlódások is. Szeptember 7-én von Schweppenburg az alábbi értékelést készítette róla: *„Mint katona, jól bevált, rámenős természetű, akinek a téli és tavaszi harcok során elért sikerei, valamint nagyfokú önállósága eredményeként messzemenő öntudata és saját nézeteinek hangsúlyozására való hajlama megnőtt. Ezért fontos számára tisztázni, hogy a javaslattevel dicséretes, azonban az előjárók döntései kötelező érvényűek. Ugyan ennyire fontos őt a nagyobb összefüggések vonatkozásában eligazítani. Harcedzett hadosztályát keményen kézben tartja, katonái iránt odaadó, amely megmagyarázza a hadosztálya szempontjából kedvezőbb [kiemelés az eredeti szövegben – K.A.] feladatokhoz való egyoldalú hozzáállását. Mivel a következő beosztásához szükséges feltételekkel már rendelkezik, további képzésén, műveleti szinten is, el kell gondolkodni, a képzés eredményeit figyelemmel kell kísérni, abból a célból, hogy korábbi érdemei fényében további javaslatokat lehessen tenni [előmenetele kapcsán – K.A.]”* Az értékelést von Kleist is kiegészítette: *„Egyetértek. A megállapítások figyelemreméltóak. Breith vezérőrnagy kétségtelenül egy különösen jól bevált hadosztályparancsnok, akinek azonban észrevehető gyengeségei is vannak. Felvette egy filmdíva jellemvonásait. Amikor távozott az 1. páncélos hadseregtől sem személyesen, sem írásban nem tett jelentést, mert vélhetően azt feltételezte, hogy én magam rendeltem el áthelyezését a rendelkezési állományba.”*²⁸¹

A Hdv. 300 idézett részei és a róla készült értékelések alapján megállapítható, hogy Breith a német katonai vezetőkkel szemben támasztott elvárásoknak megfelelően folytatta tevékenységét. A kilengéseit a fáradtság, az emberei iránt érzett köteleességtudat, illetve két esetben felettesei által kiadott részben megkérdőjelezhető utasítások eredményezték.²⁸² Ebben az esetben vétett a Hdv. 300 6. és 9. pontjában megfogalmazottakkal szemben. Breith vezetési és irányítási stílusa hadosztályparancsnokként sem változott, továbbra is kezdeményező, lendületes és energikus volt, miközben nagyfokú önállóságot mutatott. A német vezetési filozófiának megfelelően az első vonalból irányította hadosztálya tevékenységét, törzsének harcvezetésre kialakított részlegével legtöbbször közvetlenül az élen haladó harccsoportot nyomában haladt. Ugyanakkor Breith temperamentumos személyisége és emberei iránti elkötelezettsége nehéz döntések meghozatalát igénylő helyzetben több alkalommal is súrlódásokat eredményezett feletteseivel.

²⁸¹ BA-MA PERS 6/299473

²⁸² Hozzá kell tenni, az 1. páncélos hadsereg folyamatosan nyomás alatt akarta tartani a Transzkaukázusi Frontot, és mivel a főcsapás végrehajtására átcsoportosított erők még távol voltak, ezért szükségessé vált a rendelkezésre álló 3. páncélos hadosztály erőszakos partváltása egy olyan helyen, ahol a szovjet 9. hadsereg csapatait meglephetik kibillentve ez által a szovjet védelmet. CAMO f. 500, op. 12469, gy. 2, li. 255.

5. A III. PÁNCÉLOSHADTEST ÉLÉN 1943-BAN

Miután Hermann Breith vezérőrnagy 1942 október elején visszatért a hátszágba előbb az OKH személyügyi részlegéhez helyezték át, ahol pár napig tisztii rendelkezési állományba vették. Október 10-én átvezényelték a háború előtti utolsó békehelyőrségébe, a XIII. katonai körzetbe. Ekkor a Tartalék Hadsereg állományába került. Ugyan források nem részletezik és Breith hagyatékában, valamint személyi okmánygyűjtőjében sincsen erre utaló adat, minden bizonnyal ekkor teljesítette azokat a továbbképzéseket, amelyeket a hadtestparancsnoki beosztásához az OKH személyügyi részlege számára előírt, a felettesei javaslatai alapján. Erre utal az áthelyezése, ugyanis a német katonai vezetők továbbképzése ekkor a Tartalék Hadsereg illetékességébe tartozott,²⁸³ valamint az, hogy november 16-án (november 1-jei ranggal) altábornaggyá léptették elő.²⁸⁴

Breith kiválasztásában minden bizonnyal közrejátszottak a felettesei által írt értékelések, illetve az ún. minősítési listák. Minden német hadosztály egy hét kategóriából²⁸⁵ álló minősítési listát vezetett a személyi állománya teljesítményével összefüggésben. E listákkal, valamint a felettesek által készített értékelésekkel együtt a szárazföldi haderő személyügyi hivatala egy jól alkalmazható, hiteles eszközzel rendelkezett az előléptetésekről és a beosztásokról való döntéshez. Emellett a hivatal képviselői gyakran megfordultak a csapatoknál is, részt vettek például hadgyakorlatokon, tehát szó szerint ismertek minden tábornokot és vezérkari tisztet, és ennek megfelelően alakíthatták a személyzeti politikát.²⁸⁶

A háború előrehaladtával természetes jelleggel a katonai vezetők fluktuációja is megnőtt, így az előléptetéseknél, magasabb beosztásba történő helyezésnél immáron az életkornál, a szolgálati éveknél és a rangsornál többet számított a valós, harctéren mutatott teljesítmény. A róla készült értékelések, a minősítési listák, valamint az igazolható harctéri parancsnoki teljesítmény együttesen járulhatott hozzá Breith magasabb beosztásba történő helyezéséhez.

5.1. A III. PÁNCÉLOSHADTEST

Breith altábornagy 1943. január 1-jén tért vissza a keleti hadszíntérre, az A Hadseregcsoport törzséhez. Két nappal később megbízták a III. páncéloshadtest vezetésével.²⁸⁷ A jogelőd III. hadtest

²⁸³ Creveld, 2005. 60. és 93. o., valamint Mueller-Hillebrand, 1954. 80. o.

²⁸⁴ BA-MA PERS 6/299473

²⁸⁵ 1. azok, akik alkalmasak voltak az OKW-nál vagy OKH-nál történő szolgálatra, 2. azok, akik alkalmasak voltak a vezérkari szolgálatra, 3. azok, akik alkalmasak voltak segédtisztii szolgálatra, 4. oktatói szolgálatra különösen alkalmas tisztiek, 5. azok, akik egészségügyi okokból ideiglenesen pihenésre szorulnak, 6. azok, akik nem voltak alkalmasak a következő magasabb rendfokozatra, és végül 7. azok, akik jelenlegi beosztásuk betöltésére alkalmatlanok voltak.

²⁸⁶ Creveld, 2005. 167 – 168. o.

²⁸⁷ BA-MA PERS 6/299473

törzsét 1934 októberében, Berlinben állították fel, a 3. Reichswehr lövészadosztály törzsének átszervezésével. Mozgósítására 1939. augusztus 26-án került sor, majd részt vett a lengyelországi, franciaországi és a Szovjetunió elleni hadjáratban. 1941. március 21-én gépkocsizó hadtestté, majd 1942. június 21-én páncélos hadtestté szervezték át.

A hadtest élén a hadtestparancsnok (vezénylő tábornok) állt. Közvetlen támasza és helyettese a hadtest vezérkari főnöke volt. Csakúgy, mint a hadosztályok esetében a törzs két fő részből állt, melyek a harcvezetésért, illetve az adminisztrációért feleltek. A hadtesttörzs tevékenységét irányító vezetési részleg élén az 1.(hadműveleti) vezérkari tiszt (Ia) állt, akinek helyettese és segédje a 3. (hírszerzési) vezérkari tiszt (Ic) volt. Távollétében jellemzően az Ia helyettesítette a vezérkari főnököt.

A hadtesteket jellemzően az összefegyvernemi harc hatékony megvívásának szempontjai alapján alakították ki, de a gyakorlatban a kötelek alárendelését elsősorban a megadott feladat és a rendelkezésre állás határozta meg. Egy német hadtest átlagosan három seregtestből és hadtestközvetlen alegységekből állt. Egy átlagosan 65 000 katonából álló hadtestet így egy kb. 1000 fős törzs (az összlétszám 1,54%-a) irányított.²⁸⁸ Kevés kivételtől eltekintve a német hadtestek nem rendelkeztek állandó szervezettel. A hadtesttörzs állományába egy híradóosztály, egy tüzérparancsnokság (Arko), valamint egyéb hadtestközvetlen harctámogató, kiszolgáló és adminisztratív elemek, valamint szakcsapatok tartoztak.²⁸⁹ A hadtestparancsnokság a vezetési részleg tevékenységének közvetlen támogatására jellemzően a hadtest híradóosztályát jelölte ki, de adott feladat kapcsán a hadtesttörzssel együttműködő, vagy annak alárendeltségébe tartozó különböző haderő-, fegyver- és csapatnemek összekötő, tanácsadó szaktiszteket is delegálhattak a törzsbe. [F.4.4.]

A német hadtesttörzsek harcászati-hadműveleti irányításért felelős, hatékony, rugalmas vezetési egységek voltak. A németek a hadtestek tevékenységét a harcászat kategóriájába sorolták, ennek komplexitása miatt azonban a hadtestparancsnok legfontosabb kompetenciáit a hadműveleti művészet szempontrendszer határozta meg, amely kettős gondolkodást igényelt. Fő feladatuk a felettes vezetési szintek hadászati elképzeléseinek hadműveleti megvalósítása és a harcászat koordinálása volt. A harcvezetési feladatokon túl az alárendelt alakulatok pihentetési és feltöltési feladatainak összefogása, az újonnan érkezett kiegészítés betagolása, a kiképzés megszervezése, hadianyag kiegészítése és kiutalása, a használhatatlanná vált eszközök selejtezése, röviden a harcképesség helyreállítása, fenntartása, illetve emelése volt.

²⁸⁸ Creveld, 2005. 68. o. 1944/1945-ben a teljes hadtesttörzs 56 tisztből, 14 hivatalnokból, 192 tiszthelyettesből, valamint 732 legénységi állományú katonából állt.

²⁸⁹ Mueller-Hillebrand, 1954. 74. és 150. o.

5.2. VISSZAVONULÁS A KAUKÁZUSI RÉGIÓBÓL ÉS A NÉMET DÉLI ARCVONAL HELYREÁLLÍTÁSA

1942 őszére egyértelművé vált, hogy a német fegyveres erő képtelen elérni a hadászati célkitűzéseit. Nem semmisítették meg a Vörös Hadsereg főerőit, illetve a stratégiai fontosságú nyersanyaglelőhelyeket sem tudták biztosítani. A szovjetek átvették a kezdeményezést és az 1942 őszén indított, összekapcsolt hadműveleteik révén olyan kritikus helyzetbe hozták a németeket, ami az arcvonaluk egészét fenyegette.

1942 végére a B Hadseregcsoporthoz utánpótlási vonalai jelentősen megnyúltak, tartalékokkal nem rendelkezett, így a harcképesség fenntartása érdekében szárnyai meggyengítésére kényszerült, amelyet a szövetséges országok hadseregei biztosítottak. Bár a német 6. hadsereg október 23-ára elfoglalta Sztálingrád 90%-át, képtelen volt legyőzni a szovjet 62. hadsereget. A várostól északra indított sikertelen hadműveletek után a Sztavka november közepére véglegesítette az *Уран* (Uránusz) hadművelet tervét, melynek célja a sztálingrádi régióban harcoló tengelyhatalmi erők elszigetelése és megsemmisítése volt. Ennek sikerét a *Сатурн* (Szaturnusz) hadművelettel, Rosztov elfoglalásával, majd a német A és B Hadseregcsoporthoz elvágásával és megsemmisítésével tervezték kiterjeszteni.²⁹⁰

Az elnyújtott német arcvonal szárnyait védő német 4. páncélos- és román 3. hadsereg ellen a jelentős túlerőben lévő szovjet Délnyugati és Sztálingrádi Front november 19-én és 20-án támadást intézett. Két nappal később a szovjet támadó élék Kalacs körzetében egyesülve katlanba zárták a német 6. hadsereget. Hitler politikai indokokra hivatkozva megtiltotta a kitörést, majd az újonnan felállított Don Hadseregcsoporthoz (Erich von Manstein tábornagy) bízta meg azzal, hogy állítsa helyre a kapcsolatot a 6. hadsereggel. Az elégtelen erőkkel megindított *Wintergewitter* (Téli Vihar) fedőnevű felmentési kísérlet december 21-ére kudarcba fulladt, ami megpecsételte a 6. hadsereg sorsát. A Sztavka azonban jelentős erőket csoportosított át a német fenyegetés útjába és lecsökkentette a *Szturnusz* fedőnevű hadművelet célkitűzéseit is. A németek számára így lehetővé vált az arcvonal megszilárdítása és az A Hadseregcsoporthoz (Ewald von Kleist vezérezredes) kivonása a kaukázusi régióból. A szovjetek január elején már Rosztovot fenyegették, miközben a Transzkaukázusi Front egyre agresszívebb támadásokat indított az A Hadseregcsoporthoz legyengült erői ellen. Hitler végül 1942. december 28-án elrendelte a hadseregcsoporthoz visszavonását.

5.2.1. VISSZAVONULÁS A KAUKÁZUSI RÉGIÓBÓL

A III. páncéloshadtest 1943. január 1-jén az 1. páncéloshadtest (Eberhard von Mackensen lovassági tábornok) jobb szárnyán, a német arcvonal legdélebbi részén, a Nalcsik és Bakszan folyók

²⁹⁰ Glantz – House, 2015. 172. és 174. o. és Nipe, 2000. 14. és 19. o.

közötti területen állt, és éppen megkezdte terv szerinti visszavonulását északi-északnyugati irányban.²⁹¹ Alárendeltségébe ekkor a 15 bevethető harcokocsival rendelkező 13. páncélosadosztály, a 370. gyalogadosztály, valamint a Steinbauer csoport tartozott.²⁹² **Január 3-**án a hadtest jobb szárnyán a 13. páncélosadosztály Nalcsikban harcoló utóvédjét hevesen szovjet támadások érték, emiatt másnap reggel fel kellett adni a települést. A szovjektől való elszakadás a tervek szerint zajlott. A hadtesttörzs **január 4-**én Pjatyigorszka települt, miközben a csapatai utóvédharcokat vívott Nalcsiktól északra és keletre Csegem, illetve Nyizsnyij Cserek körzetében.²⁹³ A III. páncélos hadtest **január 5-**én helyreállította a kapcsolatot a 17. hadsereggel, majd másnap a Malka folyó mögött létesített védelmi állásba vonultak vissza.

Január 7-étől a Transzkaukázusi Front csapatainak tevékenysége a teljes arcvonalon megélénkült,²⁹⁴ ám a III. páncélos hadtesttel szemben álló szovjet 37. és 9. hadsereg csapatai egyelőre csak helyi jellegű támadásokat indítottak, amelyet a németek képesek voltak két napon keresztül elhárítani. **Január 10-**én a III. páncélos hadtest törzse Vodorazdelbe (Nyevinnominsszktól 36 km-re, délkeletre) helyezte át harcálláspontját. Aznap 9:00-kor Breith a teljes vezetési törzsszel együtt megérkezett és átvette a hadtest irányítását.²⁹⁵

Georgijevszk elfoglalása után Nezlbnaja térségében a 13. páncélosadosztály vékony arcvonalát a szovjet 11. lövészhadtest 84. és 131. lövészdandárának részei, a Filipov harcokocsicsoport 25 harcokocsijának támogatásával áttörték. A támadást a Minyeralnyije Vodi keleti szélénél biztosító német harcokocsik és légvédelmi tüzérség verte vissza, majd az arcvonalat a megerősített 66/I. páncélgránátos-zászlóalj állította helyre. A németek 13 T-34 kilövését jelentették.²⁹⁶ A hadtest egy további napig tartotta arcvonalát a megújuló, harcokocsikkal támogatott szovjet támadásokkal szemben, majd összhangban az 1. páncélos hadsereg általános visszavonulásával, tovább hátrált nyugati irányban. A műveletet azonban nehezítette, hogy kevés igénybe vehető út állt rendelkezésre, amelyek ráadásul borzasztó állapotban voltak az időjárási viszonyok és a nagy megterhelés miatt. A hadtest **január 13-**án Nyevinnomiszka helyezte át harcálláspontját, miközben helyreállította a kapcsolatot a jobb szomszéd Le Suire csoporttal (17. hadsereg).

²⁹¹ CAMO f. 500, op. 12469, gy. 10, li. 15 és 26.

²⁹² BA-MA RH 19-V/10 27. és RH 21-1/86 226. o. A Steinbauer csoport a román 2. hegyi- és a német 311. tüzérhadosztály-törzset fogta össze, utóbbi parancsnokának vezetése alatt.

²⁹³ CAMO f. 500, op. 12469, gy. 10, li. 38.

²⁹⁴ CAMO f. 47, op. 1063, gy. 526, li. 69–71.

²⁹⁵ NARA T-314 R-200 358 és 410. felvétel. Ekkorra már megérkezett a hadtestparancsnok részére igényelt Kfz. 15 típusú gépkocsi is, amit a 13. páncélosadosztály bocsátott rendelkezésre. Breith egy lakóautóval, valamint egy parancsnoki lövészpáncélossal is rendelkezett. A tüzérség növelése céljából az utóbbira 1943 tavaszán egy 3,7 cm-es páncéltörő ágyút szereltek. T-314 R-200 392 és 395. felvétel.

²⁹⁶ CAMO f. 500, op., 12469, gy. 10, li. 116 és f. 47, op. 1063, gy. 526, li. 98.

Az 1. páncélos hadsereg január 10-étől kezdve fokozatos megszállta a Kalauz folyó mentén, Cserkesszk és a Manyics folyó között kialakított állást. A hadsereg január 16-án nap végéig tartotta itt pozícióit, elhárítva számos szovjet támadást és betörési kísérletet.²⁹⁷ A Transzkaukázusi Front erői ugyanis elégtelenek voltak a németek üldözésére így csak folyamatos nyomás alatt tartva követni tudták őket nyugati irányban. Az eredményekkel elégedetlen Sztálin utasítására az arcvonalt nyugati szélén álló Fekete-tengeri Csoport is bekapcsolódott a harcokba, de csak január 16. után tudott komolyabb támadásokat intézni a német 17. hadsereg ellen.

Az A Hadseregcsoporthoz Rosztov irányában tartó lassú hátrálása a nehézségek ellenére is a tervek szerint zajlott. A tempót részben az üzemanyaghelyzet, részben a gyaloghadosztályok menetképessége határozta meg. Az utóvédet a páncélos hadosztályok adták, melyeket jellemzően a szovjet betörések tisztázására vagy az elvágott gyalogos csapatok felmentésére vetettek be (a III. páncélos hadtest esetében a 370. gyaloghadosztállyal több alkalommal is megszakadt a kapcsolat a hóviharak, illetve a szovjetek tevékenysége következtében. A helyzetet rendszerint a 13. páncélos hadosztály harccsoportjainak ellenlökéseivel sikerült rendezni).

Január 22-én a III. páncélos hadtest törzse a Don Hadseregcsoporthoz, majd két nappal később a 4. páncélos hadsereg alárendeltségébe került. Miután arcvonalt a XXXX. páncélos hadtest vette át, Breith új feladata az A hadseregcsoporthoz mögöttes területén a kubáni hídfőállás és a Jeja folyó mentén létrehozandó védelmi vonal kiépítési munkálatainak koordinálása lett volna.²⁹⁸ E feladatszabást rövidesen megváltoztatták.

Az 1. páncélos hadsereg visszavonulását eddig az segítette, hogy az LVII. páncélos hadtest Proletarszk körzetében, súlyos harcok árán feltartóztatta a szovjet Déli Front nyugati irányú támadását. Január 21-én azonban a szovjetek átkeltek a Manyics folyón, így már komoly fenyegetést jelentettek a visszavonuló 1. páncélos hadsereg hátában. Von Kleist a 17. hadsereg kubáni hídfőben védekező erőinek kivételével teljes hadseregcsoporthoz gyorsított menettel visszavonta Rosztovba, az LVII. páncélos hadtest hatékony fedezete alatt. Január 28-ára befejeződött a több mint 500 km-es visszavonulás, miközben sikerült megőrizni az arcvonalt folytonosságát, a csapatok egységét és harckészségét. A négy hétig tartó halogató harcok során az A Hadseregcsoporthoz 400 000 katonát, mintegy 2000 löveget és több mint 1000 páncélost sikerült visszavonni, és a további harcokban alkalmazni.²⁹⁹

²⁹⁷ Az A Hadseregcsoporthoz legkésőbb január 16-áig tervezte tartani a Kalauz-állást, amíg a mögöttes területekről a hadianyagot és szükséges eszközöket, járműveket hátravonják. A német védelmet nehezítette, hogy a térségben túl kevés volt az elhelyezési lehetőség, a fagy ellehetlenítette az erődítési munkálatokat, a hadsereg kevés gyalogsági erővel rendelkezett a védelemhez, továbbá jelentős volt a Transzkaukázusi Front nyomása is. CAMO f. 500, op. 12469, gy. 10, li. 163.

²⁹⁸ CAMO f. 500, op. 12469, gy. 10, li. 219 és 225.

²⁹⁹ Szabó – Számvéber, 2003. 94. o.

Ekkor már egy újabb fenyegetés körvonalazódott a németek számára. Az *Uránusz* és *Kis Szaturnusz* fedőnevű, valamint az *Osztrogozsszk–Rosszos támadó hadművelet* szovjet sikereinek hatására a Sztavka úgy döntött, hogy hadműveleti szünet nélkül megkezdi Ukrajna visszafoglalását. A Don Hadseregcsoport arcvonalán a Voronyezsi Front *Звезда* (Csillag), valamint a Délnyugati és Déli Front *Кавчок* (Ugrás) fedőnevű hadműveleteinek célja Harkov visszafoglalása, a várostól délre harcoló német erő elvágása és megsemmisítése, továbbá a Donyec medence visszafoglalása volt. Végző célként a Dnyeper folyó elérését tűzték ki. A Sztavka azonban nem számolt a kaukázusi régióból visszavont német erőkkel, és olyan célokat tűzött ki, amelyek meghaladták az elmúlt hónapok harcai során legyengült szovjet csapatok lehetőségeit.³⁰⁰ Az egymásra építő hadműveleteket január végén, közel egy időben indították meg.

Von Manstein tábornagy még január közepén elhatározta, hogy ellentámadást indít a Donyec középső folyásánál a nyugati irányban támadó szovjet erők bal szárnya ellen, dél felől. Ennek előkészítésére és csapatai összevonására azonban időre volt szükség, melyet az arcvonalban védő, kimerült saját erőknek kellett biztosítaniuk.

5.2.2. A III. PÁNCÉLOSHADTEST HARCAI SZLAVJANSZK ÉS LISZICSANSZK TÉRSÉGÉBEN

Breith január 25-én Rosztovba érkezett, ahol közölték vele, hogy február 1-jétől a Fretter-Pico seregcsoport alárendeltségébe kerül, feladata pedig az arcvonal védelme lesz Szlavjanszk és Liszicsanszk térségében. Rosztovból továbbhaladva a III. páncéloshadtest törzsének első részei január 30-án érték el Artemovszkot. Breith azonnal jelentkezett a Fretter-Pico seregcsoport törzsénél eligazításra, majd onnan a 19. páncéloshadosztályhoz ment tájékozódni.³⁰¹

A szovjet Délnyugati Front január 29-én indította meg az *Ugrás* fedőnevű hadműveletét, jobb szárnyon a 6. hadsereg négy, míg bal szárnyon az 1. gárdahadsereg három lövészhadtestével. Miután a 4. lövészhadtest rövid idő alatt áttörte a vékony német arcvonalat, a front sikerkifejlesztő lépcsője, a Popov gyorscsoport³⁰² február 1-jén Liszicsanszk irányában lendült támadásba, hogy átkelőhelyeket foglaljon a Donyec folyón.

Február 2-án a III. páncéloshadtest törzse átvette a harcvezetést a már harcban álló 232. rohamlövégosztállyal megerősített 7. páncéloshadosztály, valamint a 27. páncéloshadosztály maradványaiból, a 901. tanezredből és a 19. páncéloshadosztályból álló Schmidt csoport fölött. A hadtest bevethető nehézfegyver-állományába egy Pz. 38(t), négy Pz. II, öt Pz. III(lg), négy Pz. III 7,5 cm, kilenc Pz. IV(lg), egy parancsnoki harckocsi, nyolc rohamlöveg, 24 gépvontatású és öt

³⁰⁰ Glantz – House, 2015. 187. o.

³⁰¹ NARA T-314 R-194 506. és R-200 413. felvétel

³⁰² A 3., 4. gárda-, 10., és 18. harckocsihadtestből, valamint a 38. gárda-, 52. és 57. gárda-lövészadosztályból álló sikerkifejlesztő csoportosítást, M. M. Popov altábornagy, a Délnyugati Front főparancsnok-helyettesének vezetése alatt.

önjáró 7,5 cm-es, öt önjáró 7,62 cm-es páncéltörő ágyú tartozott.³⁰³ Szemleútja során Breith Konsztantyinovkában harcokcsikat látott a vasútállomáson, amelyeket saját csapatai megerősítésére akart használni. Törzsének odaküldött egy beosztottja azonban tisztázta, hogy az itt található három harcokcsi közül kettő Pz. III a 19. páncélosadosztályhoz tartozik, így nem jelentenek komoly kiegészítést.³⁰⁴

A III. páncélosadtest február 3-ával az 1. páncélosadsereg alárendeltségébe került ismét, harcálláspontját Artyemovszkban állította fel. Feladata a Szlavjanszk–Nyizsnye közötti 76 km hosszú arcvonalszakasz védelme, valamint a szovjet Délnyugati Front további térnyerésének megakadályozása volt. A tervek szerint a sikeres védelmi harcokat követően a III. és XXXX. páncélosadtestnek együttműködve vissza kellett foglalnia a Donyec jobb partján feladott állásokat.³⁰⁵ A német 1. páncélosadsereg erői fokozatosan érkeztek be. A 3. páncélosadosztályt már útba indították a III. páncélosadtesthez, azonban beérkezése még napok kérdése volt. Breith ezért szükségmegoldást alkalmazott. A 7. páncélosadosztály nyitott jobb szárnyára vezényelte a vegyes alegységekből álló, rögtönzött 511 csoportot³⁰⁶, amelynek Krasznopavlovka–Szakko Vancetti terepszakaszon képzett védelmével fent kellett tartania a kapcsolatot a 7. páncélosadosztállyal és meg kellett akadályoznia Artyemovszk elfoglalását.

Február 3-án a szovjet 1. gárda-hadsereg és a Popov gyorscsoport heves támadásokat vezetett a III. páncélosadtest teljes arcvonalán. A szovjet 4. gárda-lövészadtest csapatai súllyal Szlavjanszk, illetve a 18. harcoksiadtesttel közösen Liszicsanszk irányában folytatták támadásukat, amelyhez a 6. gárda-lövészadtest is csatlakozott. Breith ellenlökésre utasította a 7. páncélosadosztály Gläsemer páncélozott harccsoportját³⁰⁷ Szlavjanszk térségében, amely Nyikiferovka és Szakko Vancetti irányában haladva szétkergette az útjába került szovjet 195. lövészadosztály alegységeit. Liszicsanszk körzetében a Schmidt csoporttal szemben a szovjet 18. harcoksiadtesttel támogatott 41. gárda-lövészadtest több betörést és egy kisebb hídfőállást is kialakított. A nap folyamán a III. páncélosadtest összesen 27 harcokcsi, hét tehergépjármű, hét páncéltörő ágyú és egy tüzerüteg kilövését jelentette.³⁰⁸

Február 4-én a III. páncélosadtest nyitott bal szárnyára beérkezett a XXXX. páncélosadtest törzse, amelynek azonban két további napra volt szükséges a tervezett ellentámadásához szükséges erők összevonására. Ekkorra már Szlavjanszk és Liszicsanszk körzetében egyaránt súlyos volt a

³⁰³ BA-MA RH 21-1/90 1. 52. o. Február 3-i adatok.

³⁰⁴ NARA T-314 R-200 362 – 363. felvétel

³⁰⁵ BA-MA RH 21-1/90 1. 26. o.

³⁰⁶ Az 511. utászvezred törzsének vezetése alatt hadtáp és ellátó alakulatokból szervezett, két zászlóaljából álló ezred erejű ideiglenes kötelék, Schlechtweg alezredes irányítása alatt. A csoportot a 10a páncélvonat és a 27. páncélosezred öt Pz. III harcokcsija is támogatta. NARA T-196 642 – 652. felvétel

³⁰⁷ A Wolfgang Gläsemer ezredes vezette harccsoport a következő erőkből állt: 6. páncélgránátos-ezred, 25. páncélosezred (egy százada nélkül), 232. rohamlövegosztály, 42. páncélvadászosztály és egy utászszázad.

³⁰⁸ BA-MA RH 19 VI/38 739. és RH 21-1/90 52. o.

helyzet. Ekkor azonban Vatyutin hibát követett el, mert Szlavjanszk megkerülése helyett a város elfoglalására adott utasítást. Az elhúzódó helység harc miatt a Popov gyorscsoport képtelen volt betörni a III. páncélos hadtest bal szárnya és a Lanz seregcsoporthoz kialakult résbe. Ám Szlavjanszk elfoglalása öncéllá vált a kritikus pillanatban. Ahelyett, hogy elhaladt volna a település mellett, Vatyutin úgy döntött, Popov páncélosainak zömét a városban kiépített német védelem felszámolásához használja.³⁰⁹

Február 5-én a szovjet 41. gárda-lövész hadosztály Belaja Goránál átkelt a befagyott Donyecen. A támadáshoz a 78. lövész hadosztály is csatlakozott.³¹⁰ Az erős havazás és a fogytán lévő lőszer miatt a 19. páncélos hadosztály képtelen volt ellenlökéseket indítani, ráadásul bekerítés is fenyegette, ezért **február 6-án** – Breith beleegyezésével – feladta Liszicsanszkot, majd a Beresztovoje–Orehove vonalra vonult vissza.³¹¹ Nyugatabbra a szovjet 10. harcokosz hadtest és az 52. gárda-lövész hadosztály a 18. harcokosz hadtest támogatásával Krasznyij Limany–Jampol térségében felzárkózott a III. páncélos hadtest arcvonalára. A sáros utak és az elégtelen logisztikai biztosítás, valamint az erők helység harcban való alkalmazása miatt lelassult szovjet előretörés elegendő időt adott a III. páncélos hadtestnek, hogy rendezze sorait. A hadtest bal szárnyán és centrumában Kochenhausen harccsoportban összevont 3. motorkerékpáros lövész zászlóalj és a 3/II. páncélgránátos-zászlóalj – felváltva a 7. páncélos hadosztályt – időben elfoglalta állásait, így megállította a Fedorovka és Petrovszkoje térségéből indult szovjet támadást. A német védelem megszilárdulása lehetővé tette a kapcsolat helyreállítását Szlavjanszk bekerített védőivel, akik kihasználva a lehetőséget rendezetten vonultak vissza a városból, amelynek körzetében közel egy hétig tartóztatták fel a túlerőben lévő szovjet csapatokat, köztük a Popov gyorscsoport három harcokosz hadtestét.

Miközben a III. páncélos hadtest jobb szárnya fokozatosan hátrált délnyugati irányban Gorszkoje–Vengerovka–Belogorovka terepszakasza felé, addig a Krasznapolovka–Szakko Vancetti térségébe beérkező 3. páncélos hadosztálynak köszönhetően Breith képes volt megszilárdítani bal szárnyát, és megakadályozni a szovjet 10. harcokosz hadtest előretörését. Emiatt a szovjet csapatok támadása Kramatorszkaja térségében elakadt. A hadtest védekező harcainak szempontjából végül az bizonyult döntőnek, hogy **február 7-én** Breith ideiglenesen megkapta a hét bevethető Pz. III(lg) harcokoszival és 800 fős harcolólétszámmal rendelkező 17. páncélos hadosztályt is³¹², amely **február 8-án** Szpaszovka térségében támadva sikeresen megállította a 19. páncélos hadosztály védelmén átjutott 6. gárda-lövész hadtest és a Popov gyorscsoport egységeit, majd maga is

³⁰⁹ Forczyk, 2022. 107. o.

³¹⁰ CAMO f. 232, op., 590, gy. 297, li. 59.

³¹¹ NARA T-314 R-194 542. és 550. felvétel

³¹² NARA T-314 R-194 550. felvétel

támadásba lendült északkeleti irányban. A támadáshoz Breith is csatlakozott törzsének harcvezetésre kikülönített részével, aki a feladatokat és az elérendő célokat a helyszínen határozta meg, majd felügyelte azok végrehajtását. A 17. páncélosadosztály **február 10-én** visszafoglalta a korábban feladott Viktorovkát, majd Plotvát, érzékeny veszteséget okozva a szovjet 1. gárdahadsereg és Popov gyorscsoport Liszicsanszktól délnyugatra harcoló erőinek.³¹³ A III. páncélosadtest arcvonalának centrumában keletkezett szovjet betörést ezzel sikerült felszámolni.

A 3. és 19. páncélosadosztály kitaró védelme, valamint a 17. páncélosadosztály energikus ellentámadása révén a III. páncélosadtest a továbbiakban képes volt elhárítani minden szovjet áttörési kísérletet a Kramatorszkaja dél (kizárva) –Raj Alekszandrovka–Plotva–Liszicsanszk dél (kizárva) vonalon. A szovjet Délnyugati Front szétforgácsolódott harckocsicsapatai felhagytak a III. páncélosadtest arcvonalának veszteségterhes áttörési kísérletével és nyugatabbra, Lozovaja térségében próbálkoztak további áttöréssel. Von Manstein úgy értékelte, hogy a harcok a III. páncélosadtest arcvonalán jelentősen vesztek intenzitásukból, így Breith a rendelkezésére álló erőkkel önállóan is képes irányítása alatt tartani az eseményeket.³¹⁴ A 17. páncélosadosztály elvezénylését követően a III. páncélosadtest két legyengült páncélosadosztályával, riadó- és adtestközvetlen alegységeivel 70 km-nyi arcvonalszakaszt védett a túlerőben lévő szovjet 1. gárdahadsereg bal, illetve a 3. gárdahadsereg jobb szárnyán harcoló csapatokkal szemben. A felek tevékenysége ezen az arcvonalszakaszon egyre inkább lekötő támadásokra és harcfelderítésre korlátozódott. A február 3. és 24. között lezajlott harcok során a III. páncélosadtest 772 hadifoglyot, 55 harckocsi, négy löveg megsemmisítését vagy zsákmányul ejtését jelentette.³¹⁵

Február 20-án jelentkezett Artyemovszkban Merk vezérkari alezredes, a III. páncélosadtest új vezérkari főnöke, aki a beteg von Dawans-t váltotta.³¹⁶ A viszonylag nyugodt időszakban a III. páncélosadtest erősítéseket is kapott: a beérkező 333. gyalogadosztályt, a 94/I., valamint 371/I. gyalogzászlóaljat. A adtestnek egyúttal meg kellett nyújtania arcvonalát nyugati irányban Novoalekszandrovkáig, hogy átvegye az ellentámadásra készülő XXXX. páncélosadtest arcvonalának egy részét.

A szovjet Délnyugati Front 6. hadserege február 6-án elfoglalta Izjumot, míg az 1. gárdahadsereg február 11-én Lozovaját, a 4. harckocsihadtest pedig Krasznoarmejszket, a fontos logisztikai csomópontot vette birtokba. Február 17-én Pavlovgrád is a szovjetek birtokába került, amelynek eredményeként a Délnyugati Front jobbszárny csapatai fokozatosan az átnevezett Dél

³¹³ BA-MA RH 21-1/90 1. 227. o. A adosztály a következő okozott veszteséget jelentette: 80 hadifogoly, 13 76,2 mm-es páncéltörő ágyú, négy aknavető, öt páncéltörő puská és négy géppuska.

³¹⁴ BA-MA RH 19 VI/38 813. o. A helyzet enyhülését jelzi, hogy a 19. páncélosadosztálynak egy századnyi harckocsit át kellett adnia a *Wiking* SS-páncélgránátos-adosztálynak. NARA T-314 R-196 32. felvétel.

³¹⁵ BA-MA RH 19 VI/38 967. és RH 21-1/90 3. 130. o.

³¹⁶ NARA T-314 R-194 605. felvétel.

Hadseregcsoporthat³¹⁷ hátába kerültek. Északabbra a Voronyezsi Front erői, miután február 8-án elfoglalták Kurszkot és másnap Belgorodot, február 14-ére átkarolták, majd két nappal később birtokba vették Harkovot, kiszorítva onnan az SS-páncéloshadtestet.

Von Mansteint tervei szerint a 4. páncélos hadsereg XXXXVIII. páncélos- és SS-páncélos hadteste február 19-én indította meg ellentámadását Pavlovgrád és Izjum általános irányban a Voronyezsi Front nyugati irányban előrenyúló szárnya ellen. Az 1. páncélos hadsereg február 27-én szintén támadásba lendült a Délnyugati Front ellen. A főcsapást a XXXX. páncélos hadtestnek kellett mérnie Barvenkovo–Izjum általános irányban azzal a céllal, hogy lezárja a Szlavjanszk–Barvenkovo–Harkov dél körzetében lévő szovjet betörést és megsemmisítse az itt harcoló Popov gyorscsoporthat, az 1. gárda- és a 6. hadsereget, majd visszafoglalja a korábbi állásokat a Donyec folyó vonalán. A III. páncélos hadtestnek e támadáshoz kellett csatlakozni, egyfelől biztosítva balszomszédja keleti szárnyát, illetve a Raj Alexandrovka–Nyikolajevka–Szlavjanszk terepszakaszon harcoló szovjet erőket megsemmisítse és a Majakiban található Donyec-átkelőt lezárja, visszafoglalva ezzel a korábban feladott Donyec menti állásokat.

A XXXX. páncélos hadtest két páncélos- és egy SS-páncélgránátos-hadosztálya **február 26-án** indította meg támadását, amelyhez a III. páncélos hadtest egy nappal később csatlakozott.³¹⁸ A hadtest bevethető páncélosállományába 43 harckocsi, hat rohamlőveg és 18 önjáró páncéltörő ágyú tartozott.³¹⁹ A Dittmer páncélos harccsoport Znamenka körzetében számolta fel az útjába kerülő szovjet csapatrészek ellenállását, majd súlyos harcokban, Nyikolszkoje birtokba vétele után Kolomijci térségében lezárta a Szlavjanszk–Izjum főutat.³²⁰ A 333. gyaloghadosztály rövid idő alatt visszafoglalta Kramatorszkaját, majd Jasznaja Gorkát. A Raj-Alekszandrovka–Beresztovaja–Nyizsnye terepszakaszon védekező, 18. harckocsi hadtesttel támogatott 78. lövész hadosztállyal szemben a német 3. páncélos hadosztály észak felé, Rajgorodok irányában támadott és több települést is birtokba vett. **Február 28-án** a Dittmer harccsoport a szovjet 229. lövészdandár erőivel szemben elfoglalta a Donyec nyugati partján található Majakit, majd lezárta a Szlavjanszk–Rajgorodok útvonalat, míg a III. páncélos hadtest többi alakulata lassan haladt tovább a Donyec irányában. Ezt követően Dittmer erőit a 333. gyaloghadosztály bal szárnyának biztosítására alkalmazta Breith.

³¹⁷ Február 14-én a Don Hadseregcsoporthat Dél Hadseregcsoporthat nevezték át. Alárendeltségébe az 1. páncélos- és 4. páncélos hadsereg, a Kempf, a Hollidt és a Fretter-Pico seregcsoporthat tartozott.

³¹⁸ A III. páncélos hadtestnek már február 25-én helyi jellegű támadást kellett indítania, azonban a 333. gyaloghadosztály nem foglalta el időben a megindulási állásait. Emiatt Breith kikülönítette a 3. páncélos hadosztály Dittmer páncélos harccsoportját (egy páncélos század /15 harckocsi/, egy páncélos gránátos-század, páncélos-utász század és egy könnyű tüzéreg), amelyet saját közvetlen irányítása alá vont, majd nyugati irányban, Sarovó felé támadva helyreállította a kapcsolatot a 7. páncélos hadosztállyal. NARA T-314 R-194 623 – 625. felvétel és R-196 318. felvétel

³¹⁹ NARA T-314 R-196 362. és 408. felvétel

³²⁰ BA-MA RH 21-1/90 3. 199. és 204. o. A harccsoport egy T-34 kilövését és hét löveg zsákmányolását jelentette, de a németek is elveszítettek legalább egy, javíthatatlanná vált lövész páncélost és hét halottat.

A szükséges üzemanyag-utánpótlás beérkezését követően a III. páncéloshadtest támadása **március 1-jén** terv szerint folytatódott. A 333. gyaloghadosztály visszafoglalta és megtisztította a korábban feladott Szlavjanszkot, kizorítva onnan a kitartóan védekező 57. gárda-lövészadosztályt. A szovjet csapatok nagy része északkeleti irányban, Drobisevó felé vonult vissza.³²¹ A harcok során a németek 600 szovjet halottat jelentettek. A 3. páncélosadosztály Beljajevka és Kotovszkogó térségéből keleti irányban támadott tovább. Aznap Breith-et (március 15-ei ranggal) a páncéloscsapatok tábornokává, Merket pedig vezérkari ezredessé léptették elő.³²²

Március 2-án a 3. páncélosadosztály Zimmermann harccsoportja elfoglalta Resznyikovkát és Rogyionovkát. A hadosztály zöme ekkor már elérte a Donyecet. A harcokba aznap a 19. páncélosadosztály is bekapcsolódott, amely három harccsoportja (Scholtze, Horst és Richter) – szovjet adatok szerint kétfázisú gyalogsággal és 25 harckocsival – Nyizsnye térségéből Bereszovkij, Proletarszk és Szolotarjevka irányában tört előre. **Március 3-ára** a hadosztály visszaszorította a szovjet 78. és 59. gárda-lövészadosztályt, majd a Horst harccsoport visszafoglalta Proletarszkot és Liszicsanszkot.³²³ A Richter harccsoport felvette a kapcsolatot a 3. páncélosadosztály Szerebrjankát (is) elfoglaló Zimmermann harccsoportjával. A 19. páncélosadosztály korábbi arcvonalát fokozatosan a 62. gyaloghadosztály vette át.

Miután a III. páncéloshadtest teljes arcvonalán felzárkózott a Donyec vonalára, Breith erői nekiláttak a harctér megtisztításának és további települések birtokba vételével az arcvonal megszilárdításának. Az 1. páncéloshadereg március 6-ával befejezettnek nyilvánította a Donyec vonalának visszafoglalását, de a tisztogató műveletek és a helyi jellegű, sokszor heves összecsapások még március 15-éig eltartottak. Az arcvonalban a riadóalakulatokat feloszlatták, a páncélosadosztályokat pedig fokozatosan felváltották a gyaloghadosztályok, amelyeknek a Donyec vonalán védelmet kellett képezniük. Minden páncélosadosztálynak ki kellett alakítania egy páncélozott beavatkozó csoportosítást, amely szovjet áttörés esetén azonnal bevethető a fenyegetett helyen.³²⁴

Eközben északabbra az SS-páncéloshadtest március 8-ára megközelítette, március 14-re teljesen bekerítette, majd két nappal később visszafoglalta Harkovot. Miközben a városért kemény küzdelem folyt a német erők egy része Belgorod és Kurszk irányában tört előre. A Dél Hadseregcsoport azzal, hogy elérte Belgorodot, súlyos helyzetbe hozta a Voronyezsi Frontot, és közvetlenül veszélyeztette a Központi Front hátát is.³²⁵ Fennállt a lehetősége annak, hogy a németek

³²¹ CAMO f. 232, op. 590, gy. 302, li. 30.

³²² BA-MA PERS 6/299473 és 6/94 és NARA T-314 R-200 415. felvétel. A kinevezésekhez kapcsolódó dokumentumokat a Dél Hadseregcsoport törzse egy héttel később küldte meg.

³²³ CAMO f. 232 op. 590, gy. 302, li. 47.

³²⁴ NARA T-314 R-194 726. felvétel

³²⁵ Szabó – Számvéber, 2003. 102. o.

Kurszk körzetében öt újabb szovjet hadsereget keríhetnek be. A szovjet hadvezetés az arcvonalt megszilárdítása érdekében bevetette utolsó tartalékait, amelyekkel március végéig sikerült megállítani a német előretörést a Donyec mentén, Belgorod és Csugujev között. Nagyrészt emiatt von Manstein ellentámadásának utolsó fázisa – a kurszki kiszögellésben álló szovjet erők bekerítése és felszámolása – nem valósulhatott meg. Az arcvonalak megmerevedtek, mert beköszöntött a tavaszi olvadás.

5.2.3. ÉRTÉKELÉS

A német 1. páncélos hadsereg kaukázusi régióból történő visszavonulásának fedezésében a III. páncélos hadtest az utóvéd szerepét kapta. A hadtestnek el kellett háritani a szovjet Transzkaukázusi Front csapatainak állandósuló betöréseit, miközben kedvezőtlen időjárási körülmények között megszervezte a különböző helységek kiürítését, a hadianyagok elszállítását, illetve a katonai adminisztráció áttelepítését. E műveletet sikerült úgy végrehajtani, hogy a németek megőrizték csapataik közötti összeköttetést, a vezetés pedig egységes maradt. Ez a körülmény később döntő tényezőnek bizonyult.

A kaukázusi régióból végrehajtott visszavonulást követően a III. páncélos hadtestet a Dnyeper alsó folyásánál, Szlavjanszk–Liszicsanszk térségében védelemre alkalmazták, hogy megakadályozza a szovjet csapatok előretörését Artyemovszk irányában. Breith rendelkezésére ebben az időszakban szinte kizárólag legyengült alakulatok álltak. Emiatt Breith hadtestének védelmét úgy alakította ki, hogy az a Voronyezsi Front csapatai támadásának súlypontjában helyezkedjen el, azokban a döntő irányokban, amellyel megfelelően lehetett akadályozni a szovjet előretörést. Az arcvonalat támpontszerűen szállták meg a gyalogos csapattestek, miközben Breith ütőképes harccsoportokat szervezett páncélos hadosztályai megmaradt erőiből. E viszonylag kis létszámú, de nagy tűzerejű, mozgékony harccsoportokkal, a terepadottságok maximális kihasználásával, gyors manőverezéssel, mindig a döntő pontokon támadva képes volt megállítani a szembenálló, túlerőben lévő szovjet csapatokat. E harceljárása révén a németek elhúzódo, veszteségterhes helység harcra kényszerítették a Popov gyorscsoportot, amely az események tetőpontján lényegesen meggyengült, emiatt a Voronyezsi Front irányváltásra kényszerült.

A helyzet kedvezőbbre fordultával a III. páncélos hadtest február végén ellentámadásba ment át. Ennek során Breith úgy választotta meg a támadási irányokat, hogy a gyaloghadosztályokkal szemből támadva lekötötte a szovjet csapatokat, míg a páncélozott harccsoportokkal oldalba támadta őket, kibillentve ezzel a védelmet. Ennek köszönhetően képes volt végrehajtani feladatát és a Donyec folyó jobb partján korábban feladott állásokat visszafoglalni.

5.3. FELKÉSZÜLÉS A NYÁRI HARCOKRA

1943 év elején az arcvonalak nagyban hasonlítottak az egy évvel korábbi állapotokhoz. A Dél Hadseregcsoporthoz ellentámadása megtörte a Vörös Hadsereg támadásának lendületét, mégis a Harmadik Birodalom ennek ellenére politikailag és katonailag egyaránt nehéz helyzetbe került. A németek el akarták kerülni a többarcvonalas háborút, azonban lehetőségeik igencsak leszűkültek.³²⁶ A keleti hadszíntéren a legjobb esetben is csak egy hosszú ideig tartó patthelyzetet érthettek el azzal, ha sokkolóan nagy veszteséget okoznak a szovjeteknek. Ehhez azonban túl nagy területen voltak szétbontakozva, túl kevés erővel.

A német katonai és politikai felső vezetés véleménye eltérő volt a háború folytatását illetően. A végső szó azonban Hitleré volt, aki mindenáron meg akarta tartani a kezdeményezést, amelyre csak egy esélyt látott: a támadást. Elképzeléseinek kiváló helyszínt biztosított a kurszki kiszögellés. A német haditerv alapján három német hadsereg egyidejű támadása nyomán Kurszktól keletre katlanba zárják, majd megsemmisítik a Vörös Hadsereg jelentős erőit. A *Zitadelle* (Citadella) fedőnevű hadművelet kezdetét különböző gazdasági és politikai indokokra való hivatkozással többször is megváltoztatták, ezzel azonban elegendő időt biztosítottak a Vörös Hadseregnek a védelem előkészítésére. A Németország területén működő szovjet hírszerző hálózat és a brit Ultra kódfejtőinek³²⁷ tevékenysége eredményeként a németek előkészületeinek egyetlen részlete sem maradt rejtve. A szovjet védelem alapját képező, páncélszételő körleteket így azokban az irányokban tudták súlyponttal kialakítani, ahonnan a németek támadóerejét várták. A szovjetek elképzelése az volt, hogy a védelem során elvezetetik a németeket, majd a kellő időben megragadják a kezdeményezést és átmennek támadásba.

1943 tavasza lázas felkészüléssel telt a keleti hadszíntéren. A németek igyekeztek az előző télen elszenvedett veszteségeiket pótolni, miközben számos átszervezést hajtottak végre a fegyveres erő lecsökkent képességeinek növelése érdekében. A német páncéloscsapatok számára jelentős változás volt, hogy március 1-jén Hitler a páncéloscsapatok főszemlélőjévé nevezte ki Heinz Guderian vezérezt. A páncéloscsapatok főszemlélője az OKH-tól függetlenül közvetlenül Hitler alárendeltségébe tartozott. Ugyan hadseregfőparancsnoki ranggal és saját törzsszel rendelkezett, harcvezetési tevékenységet nem folytathatott, feladat kizárólag elméleti szintre

³²⁶ A várható angolszász partraszállás miatt a németek előtt három lehetőség állt a keleti hadszíntéren: 1). statikus védelem, 2). mozgó védelem, 3). támadás. Az arcvonal nagy részén már így is statikus védelemben voltak a csapatok, ami, ha nem támaszkodnak komolyabb természeti akadályra, akkor hosszú távon (az elégtelen sűrűség miatt) nem volt tartható. Mozgóvédelemre leginkább ott lehetett alapozni, ahol elegendő páncélosalakulat állt rendelkezésre, és a terep is kedvező volt – azaz az arcvonal déli szakaszán.

³²⁷ Speciálisan a német Enigma rejtjelző készülék segítségével kódolt német és japán rádiótávíratok lehallgatására és megfejtésére felállított brit hírszerző szolgálat. Az Egyesült Államok hadba lépését követően az angolszász hatalmak közösen működtették. Lexikon, A-Zs, 1997. 1198.

(szervezés, kiegészítés, alkalmazási keretek, fejlesztések stb.) korlátozódott.³²⁸ Április 1-jével a német szárazföldi haderőnemen belül létrehozták az immáron önálló páncélosfegyvernemet.³²⁹

Miközben Guderian megkezdte munkáját a páncélosfegyvernem hatékonyságának növelése érdekében, április 1-jén Model vezérezredes látogatást tett Breith-nél, majd együtt elutaztak a 3. páncélososztály törzséhez, ahol Westhoven altábornaggyal közösen megebedeltek. Pár nappal később tájékoztatták Breith-et, hogy a közelgő hadműveletre a Kempf seregcsoport (Werner Kempf páncélostábornok) alárendeltségébe fog kerülni. Breith április 12-én egy ötnapos szemleútra indult Harkovtól északra, I. (hadműveleti) és II. (hírszerző) vezérkari tisztje társaságában. Ennek zárásaként április 23-án Poltavába, a seregcsoport főhadiszállására érkeztek, ahol egyeztették a várható feladatokat. A III. páncélososztály törzse és a 19. páncélososztály április 27-én estére települt át Harkov északi körzetébe.³³⁰ Rövidesen a hadtest a 6. és 7. páncélososztályt, valamint az 503. nehézpáncélos-osztályt is megkapta.

Április 30-án Breith Franz Mattenklopp és Walter Nehring társaságában reggelizett Poltavában³³¹, utána többedmagukkal részt vettek a Kempf seregcsoport főhadiszállásán tartott megbeszélésen. Itt a feladatokon és a csapatok állapotán túl a III. páncélososztály tervezett támadását is ismertették. A hadtestnek az Obojany általános irányban támadó 4. páncélososztály jobb szárnyát kellett fedeznie, azzal szoros kapcsolatot fenntartva. Emiatt Breith-nek kizárólag a saját támadásával volt szabad törődnie, jobb szárnyának és utánpótlási vonalainak védelmét a Raus hadtestre kellett bízni. A támadást a Belgorodtól északra és délre elfoglalt hídfőállásokból kellett megindítani. Elsődleges célként Breith az Ubenyka településnél húzódó magaslat elérését, ezt követően a Korocsa–Szkorodnoje általános irányban történő előrenyomulást, végül a szovjetek hadműveleti tartalékainak megsemmisítését és a mélységi manőverezés lehetőségének megteremtését jelölte meg.³³² Úgy számolt, hogy a harcok tetőpontja a támadás második vagy harmadik napjára várható, ezért az 503. nehézpáncélos-osztályt készenlétben kívánta tartani, hogy szükség esetén a döntő helyen lehessen alkalmazni. Ezzel szemben a Dél Hadseregcsoport vezérkari főnöke, Theodor Busse vezérőrnagy véleménye szerint a nehéz harckocsikat „faltörő kosként” kell alkalmazni, szétosztva a támadó élek harcrendjében. Ez a döntés több vitát is eredményezett a német parancsnokok körében, de a hadseregcsoport vezetése nem engedett, és a következő napokban az utasítást többször is megerősítették.

³²⁸ Mueller-Hillebrand, 1969. 158 – 159. és 234 – 235. o.

³²⁹ A páncélosfegyvernem összetételébe beletartoztak a páncélosezredek és -osztályok, a páncélgránátos-ezredek, a gépkocsizó gránátosezredek, a páncélos-felderítőosztályok (beolvasztva a korábbi motorkerékpáros lövészászlóaljakat), a páncélvadászosztályok és egyéb gyors zászlóaljak, -osztályok. A lovasság és a kerékpáros alakulatok átkerültek a gyalogsághoz.

³³⁰ BA-MA RH 20-8/68 269. A hadtest május 5-ig vette át az új arcvonalszakaszát.

³³¹ BA-MA N106/2 391. o.

³³² Newton, 2002. 18. és 43. o., BA-MA RH 20-8/81. 66. o., Raus, 2003. 199. o. és Breith D-258 2. o.

Június 3-án a III. páncélos hadtest törzsénél a várható harccselekmények szimulálására szolgáló hadijátékot rendeztek. Ezen részt vett von Manstein és Busse, Kempf, Breith, valamint vezérkari főnökeik és I. (hadműveleti) vezérkari tisztjeik, továbbá az érintett seregtestek parancsnokai, I. (hadműveleti) vezérkari tisztjei, továbbá a páncélos-, páncélgránátos- és páncélos-tüzérezredek vezetői. A hadijáték levezetője Breith volt, aki először ismertette a hadteste hadrendjét és feladatait, majd ezek végrehajtását vitatta meg az egyes parancsnokaival. Breith részletezte, hogy a hadteste számára kitűzött elsődleges harcászati célok (folyami átkelés, a szovjet védelem áttörése és egyesülés a II. SS-páncélos hadtesttel) elérése után láthat csak hozzá a hadműveleti feladatok végrehajtásához. Kiemelte, hogy Korocsa elfoglalását az események alakulása fényében megfontolás tárgyává kell tenni, mert lehet, hogy egy átkarolás jobb lehetőségeket kínál majd a szovjet erők megsemmisítéséhez.³³³

Kempf az előkészületekről, majd a harcászati célokról és az erők alkalmazásáról beszélt. Meglátása szerint a második ütemben a 6. páncélos hadosztályra hárul majd a legnehezebb feladat, így a megerősítő erőket is e hadosztálynak kell megkapnia. Kempf emlékeztetett rá, hogy minél kevésbé tisztázott a harcászati helyzet, annál inkább összefogottan kell alkalmazni a hadosztályokat, felkészülve a váratlan helyzetekre is.

Zárásként von Manstein kifejezte egyetértését Breith-tel és Kempffel, majd kiemelte a várható nehézségeket, az álcázás és a szomszédos erőkkel való kapcsolat fenntartásának fontosságát. A szovjet védelem áttörése során gyalogsági szemléletű irányítás és a támogató fegyverek, különösen a tüzérség szoros együttműködése szükséges. A harccsoporttaktikát csak a későbbiekben érdemes alkalmazni. A hadművelet második ütemével kapcsolatban kifejtette, hogy a szovjetek gyalogsági erőit azelőtt kell legyőzni, mielőtt a páncélostartalékaikat előre vonnák.³³⁴

Május és június folyamán, a hadműveletre való felkészülés mellett Breith fő feladata továbbra is az alárendelt alakulatok újjászervezésének koordinálása volt. Tevékenységének nagy részét a terep- és csapatszemplék, gyakorlatok, a rendszeres parancsnoki megbeszélések és a szervezési és kiegészítési kérdések megoldása tették ki. Május 30-án megtekintett egy balettelőadást, június 14-én pedig meglátogatta őt édesapja.³³⁵ Június 26-án egy török katonai delegáció érkezett a Kempf seregcsoporthoz. A fogadás keretében, Viszokitól délre a III. páncélos hadtest harcászati bemutatót tartott az SG77 Ju-87 zuhanóbombázóival támogatott 7. páncélos hadosztály egyes alegységei, az

³³³ Robert A. Forczyk könyvében [Forczyk, 2022. 164. o.] azt állítja, hogy von Manstein nem gondoskodott arról, hogy alárendelt parancsnokai részletes terveket dolgozzanak ki a *Zitadelle* hadművelettel összefüggésben, amely megmutatkozott egyebek mellett a III. páncélos hadtest tevékenysége során is. A többek között e dolgozat során is felhasznált levéltári források egyöntetűen cáfolják az állítást. Breith megfelelően részletes terveket dolgozott ki, melyeket a hadműveletet megelőzően több parancsnoki értekezlet alkalmával meg is vitattak.

³³⁴ BA-MA RH 20-8/81. 105. o.

³³⁵ BA-MA N106/2 392. és 404. o.

503. nehézpáncélos-osztály és az 52/I. rakéta-sorozatvető osztály részvételével. A seregcsoportnál elköltött protokoll vacsora után a török delegáció másnap reggel elutazott.

Június végére befejeződött a német alakulatok újjászervezése és intenzív képzése. Az alapos kiképzés eredményeként a csapatok morálja és műveleti alkalmazhatósága magas szintre került.³³⁶ Június 28-án délután Kempf megbeszélést tartott hadtestparancsnokaival, valamint utasításba adta megtévesztő csapatmozgások megkezdését. Június 1-jén parancs érkezett az azonosításra alkalmas szimbólumok eltávolítására vonatkozóan. Másnap a III. páncéloshadtest törzse Novo Nyikolajevkába települt át. Ekkor a 168. gyaloghadosztály és a 228. rohamlövegosztály is a hadtest alárendeltségébe került. Július 4-én, 12:30-kor a Kempf seregcsoport távbeszélőn közölte: a támadás kezdete július 5., 2:25.

A tervek szerint a 168. gyaloghadosztály zömét és az 503. nehézpáncélos-osztályt a támadás kezdetén a páncéloshadosztályok harcrendjében szétosztva kellett alkalmazni. A nehézpáncélos-osztály parancsnoka személyesen Breith-et is felkereste, aki ígéretet adott rá, hogy amint lehet, teljesíti az osztály újbóli egyesítésére vonatkozó kérést.³³⁷ A III. páncéloshadtest állományában összesen 355 harckocsi (ebből 45 Tiger E), 31 rohamlöveg, 12 önjáró tarack, 32 önjáró és 37 gépvontatású 7,5 cm-es, továbbá 57 5 cm-es gépvontatású páncéltörő ágyú volt. A páncélosok 90%-a bevethető volt. A III. páncéloshadtest jelentős számú harctámogató és szakcsapattal – főleg utász kötelékekkel – is rendelkezett. A 3. tüzérparancsnokság három tüzérosztály, egy rakéta-sorozatvető ezred és két légvédelmi tüzérezred (összesen 200 löveg és 54 rakéta-sorozatvető) tevékenységét irányította. A VIII. repülőhadtest súllyal a 4. páncéloshadsereget támogatta, ezért a Kempf seregcsoport kapta a légvédelmi tüzéregységek zömét. Breith megparancsolta, hogy a nagyarányú álcázás mellett a légvédelmet minden körülmények között meg kell szervezni, csökkentve a veszteségek lehetőségét. A támadást megelőzően Breith létrehozott egy tisztekből és tiszthelyettesekből álló tartalékot, melynek célja a várható veszteségek okozta kiesések elkerülése, a harcvezetés zavartalanságának biztosítása volt.

A Dél Hadseregcsoporttal szemben a Voronyezsi Front (Ny. F. Vatutyin hadseregtábornok) hat hadserege bontakozott szét. A Kempf seregcsoport támadási sávjában 55 km-es szakaszt védett a 7. gárdahadsereg két lövészhadtestbe (24. és 25.) szervezett hat lövészadosztálya és egy önálló lövészadosztálya, összesen 76 800 fővel, 1573 löveggel és aknavetővel, 47 rakéta-sorozatvetővel

³³⁶ Newton, 2002. 17. o., Breith D-258 4., 5. és 14. o., valamint BA-MA RH 20-8/73 112. o.

³³⁷ Schneider, 2004. 125. o. A támadás kezdetén az 503/2. nehézpáncélos-század a 19., az 503/3. nehézpáncélos-század pedig a 7. páncéloshadosztályt támogatta. Az 1. század hadtestközvetlen alárendeltségben maradt. Robert A. Forczyk könyvében [Forczyk, 2022. 174. o.] azt állítja, hogy Breith utasítása volt a nehézpáncélos-osztály szétosztása, ráadásul a hadtestparancsnok érdemben nem foglalkozott a nehéz harckocsik partváltásának kérdésével. Az e dolgozat megírása során használt levéltári és releváns könyvészeti források tételesen cáfolják a szerző megállapításait.

és 246 *meglévő* páncélossal.³³⁸ A 7. gárdahadsereg mögött a 69. hadsereg volt védelemben, alárendeltségében két lövészhadtestbe (48. és 49.) szervezett öt lövészadosztállyal, összesen 52 000 katonával, 889 löveggel és aknavetővel. Légi támogatást a 2. légi hadsereg 881 repülőgéppel biztosította.³³⁹

A szovjet védelem összesen hat védőövre, azokon belül pedig övenként további két vagy három állásra oszlott, amely a teljes mélységében zászlóalj védőkörleteket, páncélelhárító körleteket és kiterjedt műszaki akadályokat tartalmazott. Az állásokat a természeti akadályokra támaszkodva, a német páncélosok várható menetvonalainak irányaiban alakították ki. Egy jellegzetes páncélelhárító körlet általában nyolc 76,2 mm-es, négy 45 mm-es páncéltörő ágyút, továbbá 50-70 db 14,5 mm-es páncéltörő puskát tartalmazott, de utasítás szerint *minden tüzesszözt* be kellett vonni a páncélelhárításba. Emellett minden szinten kialakítottak harcokcsi- és élőerő elleni aknákkal felszerelt mobil műszaki alegységeket. Az aknák zömét az első két vonalban fektették le, több helyen pedig távirányítással működő, földbe ásott lángszórókat és aknaként használt tüzérségi lövedékeket is elhelyeztek. Belgorodtól északra, a III. páncéloshadtest támadásának súlypontjában a szovjet védelem három folytonos megerősített övből állt, amely 40 km mélyen húzódott. A szovjetek állásaikat úgy alakították ki, hogy a németek csatornába kerüljenek, és oldalazó tüzet kapjanak, illetve könnyebb legyen átkarolni őket. A körütekintően megszervezett *maszkirovka*³⁴⁰ eredményeként a szovjet védelem nagy része rejtve maradt a német hírszerzés előtt.³⁴¹

5.4. A III. PÁNCÉLOSHADTEST A ZITADELLE HADMŰVELETBEN

5.4.1. ANYAGCSATA A SZOVJET VÉDELEM ÁTTÖRÉSE CÉLJÁBÓL

A *Zitadelle* hadművelet a déli arcvonalszakaszon mindkét hadviselő fél számára baljóslatúan indult. A légi fölény kivívása céljából levegőbe emelkedett szovjet repülőgépek zömét a Luftwaffe lelőtte, melynek eredményeként a *Zitadelle* hadművelet első időszakában *relatív* német légi fölény érvényesült. A Donyecen történő partváltásra összevont német szárazföldi csapatok soraiban pedig a szovjet tüzérség ellen-előkészítése okozott zavart és érzékeny veszteségeket.

Július 5-én, 2:25-kor a III. páncéloshadtest három percig tartó tüzérségi előkészítés után, heves szovjet tüzérségi tűzcsapások alatt megkezdte az átkelést a Donyecen. A 6. páncéloshadosztály

³³⁸ Zetterling – Frankson, 2000. 36. o. és Zamulin, 2012. 42. és 570. o. Állományában a 15. gárda-, 36. gárda-, 72. gárda-, 73. gárda-, 78. gárda- és 81. gárda-, továbbá az önálló 213. lövészadosztállyal. Páncélosokkal a 27. gárda- és 201. harcokcsidandár, a 262., 148. és 167. harcokcsiezred, a 34. és 38. kiképző-harcokcsizászlóalj, valamint az 1529. és 1438. önjáró tüzérezred rendelkezett.

³³⁹ Zetterling – Frankson, 2000. 36. és 159. o., Glantz – House, 1999. 63. o. és Zamulin, 2012. 571. o. A hadsereg alárendeltségébe a 107., 111., 183., 270. és 305. gárda-lövészadosztály tartozott.

³⁴⁰ Az orosz *maszkirovka* szó álcázást jelent, katonai értelemben pedig széleskörű kifejezés, amely magában foglalja az álcázó, ellenséget megtévesztő tevékenységek összességét.

³⁴¹ Glantz – House, 1999. 65 – 68.o., Zamulin, 2012. 37. o., Newton, 2002. 42. o. és Breith, D-258 3. o.

támadása a pontonhíd lassú elkészülte miatt jelentősen késett, ráadásul a nagy nehezen megindult támadást – amelyet a mocsaras terep korlátozott – a szovjet 78. gárda-lövészadosztály ellenlökései a megindulási állásaikig szorította vissza. A 19. páncélosadosztály súlyos harcok árán Kreida vasútállomásig jutott, miközben elveszített 19 harckocsit.³⁴² Egyedül a hadtest jobb szárnyán támadó 7. páncélosadosztály ért el sikert, miután páncélgránátos-ezredei Szolominónál átkeltek a Donyecen, és kettévágták a 78. gárda-lövészadosztály védelmét. Este az 503/3. nehézpáncélos-századdal megerősített 25. páncélosezred is partot váltott, majd Razumnoje irányában támadva kibővítette a hídfőállást. Breith azonnal felismerte, hogy Belgorod térségében értelmetlen erőltetni az áttörést, ezért a 6. páncélosadosztályt áthelyezte a 7. páncélosadosztály támadási sávjába, hogy onnan támadjon északi irányban. A döntéssel Kempf is egyetértett.³⁴³

A hadművelet első napján a III. páncéloshadtest csupán 12 km szélességben és 3-6 km mélységben tört be a 7. gárdahadsereg védelmének első állásába, ezzel szemben bal szárnyán a II. SS-páncéloshadteste egészen a 6. gárdahadsereg védelmének második állásáig jutott. Ennek hatására Vatutyin az 1. harckocsihadsereget a 6. gárdahadsereg, míg a 69. hadsereget a 7. gárdahadsereg mögé vonta előre³⁴⁴, illetve a Sztavka másnap engedélyezte a 2. és 10. harckocsihadtest, továbbá az 5. gárda-harckocsi- és 5. gárdahadsereg bevetését is, hogy ezzel megakadályozzák a német áttörést.

Július 6-án a 19. páncélosadosztály elfoglalta Kreida vasútállomást és Belovszkojét, de további támadása nem járt sikerrel, miközben súlyos veszteségeket szenvedett. A 7. páncélosadosztály a 209.6 magassági pontnál félresöpörte a 233. gárda-lövészezredet és a 81. gárda-páncéltörő tüzérosztályt, elfoglalta Krutoj Logot és Razumnojét, majd betört a 7. gárdahadsereg második védőállásába, a 73. gárda-lövészadosztály vonalaiba. A 216.1 magassági pontnál kibontakozott harcok során SzU-122 önjáró lövegek két Tiger E-t hátulról kilőttek, hat saját veszteség árán.³⁴⁵ A hadosztály alárendeltségében harcoló Oppeln páncélos harccsoport³⁴⁶ délután elfoglalta Generalovkát. Mivel a támadás nem a tervek szerint indult, a 168. gyalogadosztály (összefogott erőivel) átvette a III. páncéloshadtest bal szárnyának biztosítását.

Breith folyamatosan az első vonalban tartózkodott, ezért Merk vezérkari ezredesnek kellett magyarázatot adnia a felettes vezetési törzseknek a III. páncéloshadtest keleti irányú kiterőjét, illetve a bal szárny lassú térnyerését érintően. Merk elmondta, hogy a szovjet 7. gárdahadsereg

³⁴² Glantz – House, 1999. 103. o. és Newton, 2002. 49. és 401. o.

³⁴³ Rubbel, 2008. 140. o. és BA-MA RH 20-8/83 17. o.

³⁴⁴ A 92. gárda- és 94. gárda-lövészadosztály mellett a III. páncéloshadtest ellen a 2. gárda-harckocsihadtest 26. gárda-harckocsidandárát (32 T-34 és 21 T-70 harckocsi), az önálló 96. harckocsidandárt és több páncéltörő tüzéralakulatot küldtek. Zamulin, 2012. 110. o. és 247. o.

³⁴⁵ BA-MA RH 20-8/99 Ic Tagesmeldung vom 6. 7. 1943.

³⁴⁶ A harccsoport a 11/II. páncélososztályból, az 503/1. nehézpáncélos-századból, a 114/II. páncélgránátos-zászlóaljából és az 57/3. páncélos-utászszázadból állt, von Oppeln-Bronikowski ezredes vezetése alatt.

védelmének áttörése miatt volt szükség keleti irányban kerülni, illetve a 19. páncélososztály már több megfelelő utasítást is kapott, a feladata azonban meghaladta erejét. 18:50-kor von Manstein távbeszélőn értekezett Kempffel a helyzetről. A tábornagnak az volt a benyomása, hogy „*a III. páncélososztály mindenki azt csinál, amit akar*”, és célszerűtlennek tartotta a támadási irány megváltoztatását. Kempf megmagyarázta csapatai nehézségeit és a kitérő okait, majd jelezte, a seregcsoport elégtelen ereje miatt képtelen lesz egyidejűleg Korocsa–Szkorodnoje irányában támadni és tartani a kapcsolatot a II. SS-páncélososztállyal.³⁴⁷

Július 7-én a III. páncélososztály támadása továbbra is csak csekély területnyereséggel járt. A 19. páncélososztály Belovszkojét és Blizsnyaja Igumenkát, a 6. páncélososztály Jasztrebovót és Szevrjukovót vette birtokba. A 7. páncélososztály súlyos helyséharcban Mjaszjedovót foglalta el, de ezt követően Breith-nek védelembe kellett rendelnie a sereget, mert a jobb szárnyat biztosító Raus hadtest lemaradt.

Július 8-án, reggel Breith Jasztrebovó mellett egy vízműben tartott eligazítást von Hünersdorff vezérőrnagynak, ahol egyeztették a Melihovó elleni támadást, melyet Breith ugródeszkának akart használni a további északi irányú előretöréshez. A támadáshoz csatlakozott a 19. páncélososztály Westhofen harccsoportja³⁴⁸ is, amely az aknamezők és a 92. gárda- és 81. gárda-lövészosztály ellenlökései következtében csupán Dalnyaja Igumenka széléig jutott. Von Hünersdorff átvette a harcvezetést e páncélosított harccsoport felett is, és összefogott erőivel folytatta a támadást. Miután az 57. páncélos-utászszázalaj átjárót létesített egy harckocsiárkon és a mögötte található aknamezőn, a von Hünersdorff harccsoport 17:00-ra elfoglalta Melihovót. A szovjet 96. harckocsidandár, hat T-34 elvesztése árán azonban megakadályozta a németek további térnyerését.³⁴⁹ A III. páncélososztály 60 szovjet harckocsi és 61 páncéltörő ágyú kilövését jelentette a település körzetében.³⁵⁰ Kempf távbeszélőn gratulált a sikerhez, illetve Breith kérdésére jelezte, hogy a 7. páncélososztálynak addig kell ellátnia a hadtest jobb szárnyának védelmét, amíg a beérkező 198. gyaloghadosztály fel nem váltja.

Aznap a német 4. páncélososztály támadása elakadt Obojany irányában, ezért Hoth vezérezredes Prohorovka – a szovjet 6. gárda- és 69. hadsereg csatlakozása – irányába fordította a II. SS-páncélososztályt, ahol a terep kedvező volt páncélosok bevetéséhez és a Pszjol folyón való átkeléshez, így ez volt a Dél Hadseregcsoport áttörésének is a kulcsa. Ezzel a Voronyezsi Front vezetése is tisztában volt, ezért ide összpontosította a felvonuló 5. gárda- és a megerősített 5. gárda-harckocsihadsereget. Így Prohorovka került mindkét fél műveleteinek középpontjába.

³⁴⁷ BA-MA RH 20-8/83 21 – 25. o.

³⁴⁸ 27. páncélos- és 74. páncélgránátos-ezredből álló harccsoport, utóbbi parancsnokának vezetése alatt.

³⁴⁹ Zamulin, 2012. 248. o.

³⁵⁰ BA-MA RH 20-8/83 41. o. és RH 20-8/99 Ia Tagesmeldung, III. Pz.K. 9. 7. 1943.

Július 9-én a III. páncélos hadtest folytatta megkezdett támadását, amely továbbra is csak csekély területnyereséggel járt. A 19. és 6. páncélos hadosztály harccsoportjai összehangolt támadásaikkal visszaszorították a 81. gárda- és 92. gárda-lövész hadosztály erőit északi irányban, majd birtokba vették Sztarij Gorod és Dalnyaja Igumenka településeket. Ezzel sikerült átkarolni a 375. és 81. gárda-lövész hadosztályt, amelyek nehéz fegyverzetük hátrahagyása árán még az előtt visszavonultak, hogy Breith megsemmisíthetett volna őket.³⁵¹ A szovjet csapatmozgás azonban lehetővé tette, hogy a III. páncélos hadtest jobb szárnya **július 10-ére** gond nélkül felzárkózzon az Olsanyec–Szabjnyino terepszakaszon képzett szovjet védelmi állásra. Aznap a 198. gyaloghadosztály felváltotta a 7. páncélos hadosztályt, amely felzárkózott a jobb szomszéd 6. páncélos hadosztály mellé. A III. páncélos hadtest másnap ismét teljes erejével folytathatta északi irányú támadását. A hadművelet kezdete óta a III. páncélos hadtest összesen 5147 katonát és 44 javíthatatlan harckocsit veszített. A legsúlyosabb veszteségeket a 19. páncélos- és a 168. gyaloghadosztály szenvedte el. A két másik páncélos hadosztály továbbra is teljes mértékben harckész volt. Július 11-én, reggel a III. páncélos hadtest 116 bevethető harckocsival (ebből 23 Tiger E) rendelkezett, a harcolólétszám 12 110 fő volt.³⁵²

Július 11-én 6:00-kor, háromórás tüzérségi előkészítést követően, heves légi támogatással a III. páncélos hadtest a Sisinó–Hohlovó–Kiszelevó–211.5 magassági pont–Slahovoje traktorszín–Seinó vonalról támadást indított. A 19. páncélos hadosztály Horst páncélozott harccsoportjának³⁵³ a szovjet 96. gárda harckocsidandárral megerősített 89. gárda- és 92. gárda-lövész hadosztállyal szemben sikerült elfoglalni Hohlovót és Kiszelevót. A legyengült 74. páncélgránátos-ezred azonban már nem jutott tovább a Kiszelevótól keletre lévő lövészárórendszeren. A páncélos hadosztály nyomában támadó 168. gyaloghadosztály a Dalnyaja Igumenka (kizárva)–Csernaja Poljana vonalat érte el. A német jobb szárnyon a 7. páncélos hadosztály Schulz páncélos csoportja a Mjaszozjedovótól keletre húzódó magaslatnál, tüzérségi és légi támogatás mellett, több próbálkozás után délutánra áttörte a 15. gárda-lövész hadosztály védelmét, és több szovjet ellenlökést elhárítva Seinóig vonult, fenyegetve a 94. gárda-lövész hadosztály hátát. A legnagyobb sikert a centrumban támadó 6. páncélos hadosztály érte el. Miután átszakította a 305. lövész hadosztály védelmét és 12 km-t nyomult előre, az Oppeln páncélozott harccsoport elfoglalta Slahovoje és Olhovatka falvakat, majd 17:00-ra Verhnyij Olsanyecet is. A harccsoport betört a 92. gárda-lövész hadosztály védelmébe is. Szürkületkor a páncélgránátosokkal támogatott 11/7. páncélos század elfoglalta Kazacsjét. A

³⁵¹ NARA T-314 R-194 910. és 916. felvétel

³⁵² BA-MA RH 20-8/97 127. és 128. o. és Zetterling – Frankson, 2000. 188 – 190. o. alapján. Ez csupán a hadművelet kezdetén rendelkezésre álló harckocsi-állomány 32,6%-a volt, amely jelzi a harcok súlyosságát.

³⁵³ 27. páncélosezred, 74. páncélgránátos-ezred, 19/3. páncélos-utászszázad, 19/1. páncélvadászszázad, 19/II. páncélos-tüzérosztály és a 272. légvédelmi tüzérosztály két csoportja, Horst őrnagy parancsnoksága alatt.

támadás során 19 szovjet harckocsi, 32 páncéltörő ágyú és négy rakéta-sorozatvető kilövését jelentették.³⁵⁴

Aznap von Manstein, Hoth és Kempf Dolbinóban, a Kempf seregcsoport főhadiszállásán megvitatták a hadművelet folytatásának lehetőségeit. Kempf a romló körülmények miatt leállította volna támadást. Vele ellentétben Hoth korlátozott céllal további támadást javasolt. A kiszögellés északi oldalán a német 9. hadsereg támadása ekkorra már összeomlott, de a Dél Hadseregcsoport még jó helyzetben volt ahhoz, hogy áttörve az utolsó szovjet védelmi vonalon kijusson a 6. gárdahadsereg hátába és bekerítse a 69. hadsereget. Von Manstein a végső döntése előtt a csapatokhoz ment tájékozódni.

Kempf 12:00-kor távbeszélőn egyeztette a hadműveleti helyzetet Breith-tel. A seregcsoport főparancsnoka szerint a saját erők állapota miatt kérdésessé vált az északi irányú áttörés, de Breith ellenkező véleményen volt. Hadteste a nap folyamán fontos harcászati sikereket ért el. Bár még nem sikerült hídfőállást foglalni a Donyec felső szakaszán, Breith meg volt győződve arról, hogy az út szabaddá vált északi irányban, és nem akarta hagyni, hogy a szovjetek rendezhessék soraikat, ezért kérte felettesét, hogy véleményét előadhassa a hadseregcsoport vezetésének is. Von Manstein 12:30 és 16:00 között a III. páncélos hadtest főhadiszállásán tájékozódott a helyzetről és a lehetőségekről. Breith előadta elképzeléseit, majd azzal zárta mondandóját, hogy a rendelkezésre álló erők elégségesek ahhoz, hogy a támadása folytatásával megakadályozza a szovjeteket a szervezett ellenállás kifejtésében.³⁵⁵ Ez végül döntőnek bizonyult, mert von Manstein a támadás folytatása mellett határozott.

Röviddel a tábornagy távozása után, az Oppeln és Horst harccsoportok éket vertek a 35. gárda- és 48. lövészhadtest védelmének csatlakozásánál, átkarolással fenyegetve őket. Az események alakulása igazolta Breith-et, aki úgy gondolta, ha most nem sikerül átkelni a Donyecen, akkor a szovjeteknek elég idejük lesz rendezni soraikat, így kétségessé válik a folyóátkelés és az áttörés Prohorovkához. Ezért utasította von Oppeln-Bronikowski ezredest, hogy folytassa támadását az éj leple alatt Rzsavec irányában. A 11/II. páncélososztályból, 114/II. páncélgránátos-zászlóaljából és 503. nehézpáncélos-osztályból álló harccsoport menetszlopa, élén két zsákmányolt T-34-gyel, szigorú rádiócsendben, éjfélkor útnak indult.³⁵⁶

Eközben a II. SS-páncélos hadtest július 12-ét megelőzően *pontos* értesüléseket szerzett a szovjet hadászati tartalékok egy részének beérkezéséről Prohorovka térségébe, illetve a küszöbön álló ellentámadásról. Az SS-páncélgránátos-hadosztályok megerősítették az általuk elfoglalt korábbi

³⁵⁴ NARA T-314 R-194 934. felvétel.

³⁵⁵ BA-MA RH 20-8/83 59 – 63. o., NARA T-314 R-194 938 – 940. felvétel és Raus, 2003. 208. o. Breith azt is felvetette, hogy északkeleti irányban kellene folytatni a támadást, hogy a 4. páncélos hadsereggel együttműködve a szovjetek jelentős erőit kerithessék be. Kempf ezt határozottan elutasította, ugyanis a csapatok erejét ez már jelentősen meghaladta.

³⁵⁶ Jentz, 1996. 90. o.

szovjet védővonalat és felkészülten várták a támadást. Minden azon múlt, hogy a III. páncélos hadtest képes lesz-e időben kijutni Prohorovka körzetébe, hogy támogassa a II. SS-páncélos hadtestet.

5.4.2. A TETŐPONT: PÁNCÉLOSÜTKÖZET PROHOROVKA TÉRSÉGÉBEN

Július 12-én éjfél után az Oppeln páncélos harccsoport észrevétlenül lopakodott be a szovjet 107. és 81. gárda-lövészadosztályok védelmébe, melyet segített a felhős égbolt és a sietős szovjet átcsoportosítás okozta felbolydulás is. A német menetoszlop négyórás idegtépő menet után ért Rzsavec keleti bejáratához, majd a Donyecen átívelő híd felé vette az irányt. Rövidesen szembe jött a 96. gárda-harcoksidandár 331. harcokszázalójának menetoszlopa, amely előbb elhaladt a németek mellett, majd hét T-34 mégis visszafordult. Dr. Franz Bäke tartalékos őrnagy, a 11/II. páncélososztály parancsnoka észlelte a veszélyt, és tovább küldte csoportját, míg ő parancsnoki Pz. III-ával elzárta az utat a közeledő szovjet harcokszázalók előtt. A parancsnoki Pz. III-ba épített makett löveg teljesen hatástalan volt, azért Bäke és parancsőtisztje Zobel hadnagy páncélgránátos biztosítással semmisített meg négy T-34-et (ebből hármat mágneses tapadóaknával).³⁵⁷ Ekkor szabadult el a pokol. Világító rakéták cikáztak a levegőben, majd a géppuskák és aknavetők is tüzelni kezdtek. A német harccsoport több páncéltörő ágyút, géppuska és aknavető állást is legázolt. A hidat a szovjetek azonnal felrobbantották, de a páncélgránátosok a közelben találtak egy kisebb gyaloghidat, amin utászokkal és a támogató fegyverekkel megerősítve azonnal átkeltek, és Ridinka körzetében hídfőállást foglaltak a Donyec nyugati partján. Pirkadatkor a beérkező 114/I. páncélgránátos-zászlóalj zöme azonnal a túlsó part felé vette az irányt. Az Oppeln páncélos harccsoport Rzsavecben 10 T-34 és egy T-70 harcokszázalót tett harcképtelenné, négy páncéltörő ágyút legázolt és két rakéta-sorozatvetőt megsemmisített, néhány vontatójárművel együtt.³⁵⁸ A 92. gárda-lövészadosztály és a 96. harcokszázaló kelet felé húzódott vissza. A legtöbb szovjet alakulat nem értesült időben a megváltozott harcászati helyzetről, így kellemetlen meglepetésként érte őket, amikor a németek felbukkantak Rzsavecben. Rövidesen egy szovjet ellenlökés miatt az Oppeln páncélos harccsoportot kiszorult a településről, amit 10:20-ra sikerült visszafoglalni, majd folytatva a támadást 12:15-re Vipolzovkát is a németek kezébe került.

Amint Breith értesült a kora reggeli sikerről utasította a 19. páncélos hadosztályt, váltsa fel a 6. páncélos hadosztályt Rzsavecnél, hogy utóbbi a 7. páncélos hadosztállyal együtt, a hadtest jobb szárnyán is elérje az áttörést Alekszandrovka körzetében. A 19. páncélos hadosztály két harccsoportban 8:45-kor lendült támadásba. A Horst harccsoport 10:30 körül elfoglalta Szabjninó,

³⁵⁷ Kurowski, 1992. 61. o. Bäke haditettéért megkapta a Tölgyfalomb ékítményt a Lovagkeresztjéhez.

³⁵⁸ Jentz, 1996. 90. o. és Schadewitz, 2014. 346. o. A III. páncélos hadtest előretörése során 19 harcokszázalót, 32 páncéltörő ágyút, 30 tehergépjárművet, négy rakéta-sorozatvetőt, öt angolzász gyártmányú Universal Carrier-t, és számos gyalogsági fegyvert zsákmányolt vagy semmisített meg. BA-MA RH 20-8/83 79. o.

majd 14:15-ig Krivcovót és Sztrelnyikovot is, míg végül 15:50-re felzárkózott Rzsavechez. Eközben 400 hadifoglyot ejtett, legkevesebb 27 páncéltörő ágyút zsákmányolt, valamint kilőtt több T-34 és Churchill Mk. IV harckocsit.³⁵⁹ A páncélgránátosok ezután megpróbálták Sakovó irányában kibővíteni a hídfőállást, de a szovjet 81. gárda-lövészadosztály és az átcsoportosított 26. gárda-harckocsidandár feltartóztatta a németeket. A 19. páncélosadosztály nyomában haladó a 168. gyalogadosztály a széthulló szovjet védelemmel szemben átkelt a Donyecen, és estére elfoglalta Gosztiscsevót. A 7. páncélosadosztály élen haladó részei délután átvették Verhnyij Olsanyec és Kazacsje védelmét.

Prohorovka körzetében a Voronyezsi Front nagyszabású támadása 9:30-kor indult a II. SS-páncéloshadtest ellen, azonban a III. páncéloshadtest sikere pánikot okozott a szovjet vezetésben. A Rzsavec, Vipolozovka és Alekszandrovka körzetében vívott harcok nyomán Breith erői a 2. gárda-harckocsihadtest hátát fenyegették és oldalba támadhatták a Prohorovka körzetében harcba lépő 5. gárda-harckocsihadsereget is. Vatutyin ezért a harckocsihadsereg előrevetett osztagát, K. G. Trufanov vezérőrnagy parancsnoksága alatt Rzsavechez irányította azzal a feladattal, hogy *tekintet nélkül a veszteségekre*, vessék vissza a németeket. A Trufanov csoport³⁶⁰ erői azonban szétszóródtak a Solokovó–Rzsavec–Alekszandrovka vonalon, és egyszerre több felettes vezetési törzstől is kapták az utasításukat, így összefogott alkalmazása nem valósult meg. A szovjet jobb szárnyon a 11. gárda gépesített dandár nagy nehézségek árán, 20:00-ra kiszorította a 19. páncélosadosztály egységeit Sipjből, de a szomszédos alakulatok elmaradt támogatása és a Vörös Légierő tévedésből saját csapatok ellen végrehajtott támadásai miatt nem érte el a kitűzött célt. A III. páncéloshadtest megőrizte a Donyec nyugati partján lévő hídfőállását. Az 1447. önjáró tüzérezreddel támogatott 12. gárda gépesített dandár támadása ugyan visszazorította a 6. páncélosadosztályt, de ennél többet a heves német ellenállás miatt nem értek el. Alekszandrovkánál az önálló 96. harckocsidandárral és az 53. harckocsiezreddel támogatott 92. gárda-lövészadosztály ellentámadása szintén nem eredményezett sikert. A nap folyamán a Trufanov csoport erői elvesztettek *legkevesebb* 29 harckocsit, 23 halottat és eltűntet.³⁶¹ A III. páncéloshadtest közel 30-35 harckocsit veszített el, melynek 40%-a volt végleges veszteség.³⁶²

A megfelelő légi és tüzérségi támogatást, valamint az alapos felderítést nélkülöző szovjet támadást a II. SS-páncéloshadtest 2-3 km-nyi területveszteség árán, óriási veszteségek okozása

³⁵⁹ Zamulin, 2011. 423. o.

³⁶⁰ A Trufanov csoport két lövészezredből, az 5. gárda gépesített hadtest 11. gárda- és 12. gárda gépesített dandárából, a 2. gárda-harckocsihadtest 26. gárda-harckocsidandárából, az önálló 53. gárda-harckocsiezredből, az 1. gárdamotorkerékpáros ezredből, az 1447. önjáró tüzérezredből, a 689. páncéltörő tüzérezredből, és a 678. tarackos tüzérezredből állt. Állományába 157 harckocsi, 11 önjáró löveg, 15 páncélgépkocsi, 21 légvédelmi löveg és 28 páncéltörő ágyú tartozott. Zamulin, 2011. 415. o.

³⁶¹ Zamulin, 2012. 337. o. A 11. gárda- és 12. gárda gépesített dandár vonatkozásában nincs pontos adat.

³⁶² Zamulin, 2012. 532. o. Közéltő adat, mert a július 12-i veszteségek jelentéseinek egy része hiányos.

mellett megfékezte, eközben megőrizte a Prohorovkától nyugatra elfoglalt hídfőállást a Pszjol folyón. Az 5. gárda-harcocsi- és 5. gárdahadsereg kudarcot vallott, azonban két fontos eredményt értek: a Dél Hadseregcsoport a rendelkezésre álló erőivel képtelenné vált eredeti feladatszabásának végrehajtására, illetve Hitler elfordult a *Zitadelle* hadművelettől. A július 12-i áttörést Breith gondosan megtervezte, de számításait keresztül húzta a Trufanov csoport ellentámadása és saját erőinek szárnybiztosítás miatt szükségszerű átcsoportosítása. A kritikus időpontban a III. páncéloshadtest még mindig 15 km-re volt Prohorovkától. Von Hünersdorff 20:00-kor Breith-nek adott tájékoztatása szerint, amíg a 7. páncélosadosztály nem vette át teljesen a 6. páncélosadosztály jobb szárnyának védelmét, addig képtelen lesz tovább támadni északi irányban.³⁶³ Emiatt a III. páncéloshadtest egy további napot veszített és képtelen volt kihasználni Rzsavecnél elért sikerét.

Július 13-án von Manstein és von Kluge Hitler kelet-poroszországi főhadiszállására repült helyzetmegbeszélés céljából. Von Manstein bízott abban, hogy a Dél Hadseregcsoport számára kedvező helyzetben, a tartalékban tartott XXIV. páncéloshadtest³⁶⁴ bevetésével végre tudja hajtani legalább a *Zitadelle* hadművelet felét. A hadtestet azonban csak Hitler engedélyével lehetett alkalmazni, és neki más tervei voltak: az angolszász szövetségesek szicíliai partraszállására, a 9. hadsereg összeomlott támadására és a keleti hadszíntér más részein jelentkező fenyegetésekre való hivatkozással lefújta a hadműveletet, de abba belegyezett, hogy a II. SS- és III. páncéloshadtest folytassák az idő közben elszigetelődött szovjet 48. lövészhadtest bekerítését és megsemmisítését, lehetővé téve az arcvonal lerövidítését és az SS-alakulatok kivonását.

Az új feladatszabásnak megfelelően a III. páncéloshadtest a nap nagyobb részét erői átcsoportosításával töltötte. A 168. gyaloghadosztály biztosító feladatokat látott el Sztrelnyikov és Kiszzelevó térségében. A 19. páncélosadosztály Ridinka és Rzsavec körzetében egész nap hullámzó harcokat vívott, egyedül a Horst harccsoport ért el eredményt, miután a páncélgránátosok kibővítették a hídfőállást és Sakovó délkeleti feléig törtek előre. A nap folyamán Breith megkezdte a 7. páncélosadosztály átcsoportosítását a III. páncéloshadtest arcvonalának centrumába. A 6. páncélosadosztályt Rzsavec körzetében maradt erőit reggel a 12. gárda gépesített dandár támadása érte, melyben szovjet adatok szerint a németek 28 páncélost vesztek.³⁶⁵ A hadosztály támogatásra érkező He-111 bombázók 6:00 körül, a rossz időjárási viszonyok miatt tévedésből saját erőkre dobták le bombaterheiket, telibe találva azt az épületet, ahol a hadosztály vezetői megbeszélést

³⁶³ NARA T-314 R-194 946. felvétel.

³⁶⁴ A hadtest 30 km-re állt Belgorodtól. Állományába két páncélos- és egy SS-páncélgránátos-hadosztály, 181 harcocsi és rohamlőveg, valamint 13 páncélgránátos-zászlóalj tartozott.

³⁶⁵ Zamulin, 2012. 479. o.

tartottak. Von Hünersdorff vezérőrnagy és Bäke tartalékos őrnagy könnyebben, von Oppeln-Bronikowski ezredes súlyosan megsebesül. Az incidensnek 15 halottja és 49 sebesültje volt.³⁶⁶

Június 14-én a 19. páncélosadosztály megszilárdította hídfőállásait Ridinkánál és Solokovónál, majd ismét elfoglalta a korábban feladott Sipj települést. A 7. páncélosadosztály Avdejevka–Novo Csmelevoj körzetéig szorította vissza a 35. lövészhadtest erőit. A hadosztály megkezdte arcvonala fokozatos átadását a 6. páncélosadosztálynak, majd zömének átcsoportosítása után elfoglalta Sahovót. Miután heves harcokban elfoglalta Alekszandrovát a 6. páncélosadosztály a 222.1 magassági pont és Vipolzovka körzetében harcolt, amikor újabb csapás érte: von Hünersdorff vezérőrnagy fejlövést szenvedett, emiatt a hadosztály kötözőhelyére vitték. A többszörösen kitüntetett parancsnok július 17-én belehalt sebesülésébe. Miután a 6. és 7. páncélosadosztály támadásai további teret nyertek északi irányban, a III. páncéloshadtest kitört a rzsaveci hídfőből. Breith ismét előadta északkeleti irányú támadási elképzelését, hogy nagyobb szovjet erőket keríthessenek be, de a hadseregcsoport elutasította a javaslatot.³⁶⁷

A II. SS- és III. páncéloshadtest éjjel is folytatták támadásaikat tovább szűkítve a bekerítést a szovjet 48. lövészhadtest körül. A német támadások ellenére Vatutyin nem akarta feladni a hadtest által a II. SS- és III. páncéloshadtest között tartott területet, mert jó kiindulási alapot jelentett a tervezett ellentámadáshoz, amelyhez a Sztjeppi Front erői már megkezdték felvonulásukat. Az erősítések ellenére a 48. lövészhadtest súlyosan kimerült, a csapatkohézió felbomlóban volt. Miután az este folyamán a rádiókapcsolata megszakadt és a helyzet tarthatatlanná vált a hadtest parancsnokának szóbeli utasítására **július 15-én**, hajnalban az alárendelt alakulatok megkezdtek a visszavonulást. A 69. hadsereg a III. páncéloshadtest jobb szárnya ellen vezetett lekötő támadásokkal támogatta az elszakadást. A 48. lövészhadtest zöme nehézfegyvereinek hátrahagyásával visszavonult. A III. páncéloshadtest jobb szárnyán a 168. gyalog- és 19. páncélosadosztály a visszavonuló csapatrészek felszámolását végezték, a 7. páncélosadosztály pedig megszilárdította arcvonalát Plotva térségében, miközben felvették a kapcsolatot a 4. páncéloshadtest csapataival Gosztiscsevó, illetve Sahovó–Belenyikinó térségében.

A Dél Hadseregcsoportnak a Zitadelle hadművelet kezdete óta most sikerült egy összefüggő arcvonalat kialakítania a II. SS- és III. páncéloshadtest között, azonban a szovjet 48. lövészhadtest megmarad csapatai kicsúsztak a németek szorításából. Kora este Merk vezérkari ezredes a Kempf seregcsoport törzsénél tartott eligazításon értesült arról, hogy a *Zitadelle* hadműveletet felsőbb utasításra lefűjték.³⁶⁸

³⁶⁶ NARA T-314 R-194 954. felvétel és Schadewitz, 2014. 346. o.

³⁶⁷ NARA T-314 R-194 966 – 968. felvétel.

³⁶⁸ NARA T-314 R-194 976. felvétel

Július 16-át követően a Dél Hadseregcsoport stabilizálta védelmét az általa elért terepszakaszon, miközben ezzel párhuzamosan felhagyott az aktív támadó tevékenységével. A III. páncélos hadtest a hadseregcsoport utasítására a 7. páncélos hadosztályt átadta a XXXXVIII. páncélos hadtestnek, cserébe megkapta a 167. gyaloghadosztályt, amely másnap 6:00-ig átvette a 7. páncélos hadosztály arcvonalát.

Július 17-étől kezdve a Voronyezsi Front fokozatosan átvette a kezdeményezést és egyre hevesebb támadásokat intézett a Dél Hadseregcsoport arcvonala ellen. Eközben délebbre a német 1. páncélos- és 6. hadsereg arcvonalán, Izjumnál és a Miusz folyó alsó folyásánál kialakuló szovjet fenyegetés miatt az eddig tartalékban álló XXIV. páncélos hadtestet megbontották és a fenyegetett körzetekbe irányították. Így nem maradt tartalék, amivel von Manstein folytathatta volna támadását, ezért megparancsolta a 4. páncélos hadseregnek és a Kempf seregcsoportnak ezért fel kellett készülnie mozgóvédelemre, és tartania kellett az elért vonalat, amíg jelentősebb szovjet támadás nem fenyegette őket.³⁶⁹

Július 18-án a szovjetek súllyal Vinogradovkánál támadtak, ahol az 503. nehézpáncélos-osztály egy századával és a 19. páncélos hadosztály egy harccsoportjával megerősített 167. gyaloghadosztály 39 szovjet páncélos kilövése mellett visszavert két kísérletet is. A Dél Hadseregcsoport utasítására a 19. páncélos hadosztályt másnap ki kellett vonni az arcvonalból és Belgorod térségébe kellett átcsoportosítani. Breith kifogást emelt a parancsal szemben, mert a helyzet nem tette lehetővé egyetlen alakulat nélkülözését sem. Hans Speidel altábornagy, a Kempf seregcsoport vezérkari főnöke emlékeztette Breith-et, hogy ez felsőbb utasítás, amit végre kell hajtani, azonban, ha kétségei vannak, akkor azt is kötelessége jelenteni. Breith nem emelt kifogást, de a hadosztály kiválása miatt **július 19-ét** követően fokozatosan visszavonta hadtestét. A művelet fedezésében a 6. páncélos hadosztály és az 503. nehézpáncélos-osztály aktív szerepet vállalt. A szovjetek elsősorban tüzérséggel támogatott lövészalakulataikkal tartották nyomás alatt a III. páncélos hadtestet, kivéve a 167. gyaloghadosztály arcvonalszakaszán, ahol a leghevesebb, harcokocsikkal végrehajtott támadásokat intézték. **Július 20-án** Jakovlevó térségében az 503. nehézpáncélos-osztály nyolc Tiger nehéz harcokocsija 30 szovjet páncélost lőtt ki, amelyek déli irányban áttörtek.³⁷⁰ **Július 22-éig** a III. páncélos hadtest a kibővített belgorodi hídfőbe vonult vissza, majd aznap éjfélkor a hadtesttörzs kikerült a Kempf seregcsoport irányítása alól. Kempf páncélostábornok napiparancsban [F.3.4.] fejezte ki köszönetét a hadtesttörzsnek, amely az 1. páncélos hadsereg alárendeltségbe került. Korábbi arcvonalát a LII. és a XI. hadtest vette át.

³⁶⁹ Newton, 2002. 55. o., Raus, 2003. 209. o. és BA-MA RH 20-8/83. 12. o.

³⁷⁰ NARA T-314 R-194 1012. felvétel.

5.4.3. ÉRTÉKELÉS

Bár a *Zitadelle* hadművelet terve alapvetően helyes volt, ehhez a német katonai vezetés a hónapokig tartó előkészületek alatt megváltozott feltételek ellenére is mindvégig ragaszkodott. A szovjet védelemről nem állt rendelkezésükre pontos információ, így a németek nem tudhatták, hogy júliusra már nem rendelkeztek a sikerhez minimálisan szükséges feltételekkel, ráadásul tartalékok híján a hadművelet biztosítása is elégtelen volt. A többszöri halasztás elegendő időt biztosított a szovjet félnek az alapos felkészülésre, akiknek a terepadottságok is kedveztek. Ez azt eredményezte, hogy a németek jól kiépített, erős szovjet védelmet próbáltak meg áttörni – a páncéloshadviselés gyakorlatától eltérően – éppen a legerősebb pontokon, zárt, sűrűn lakott területen olyan körülmények között, ahol magasabb szintű harcászatuk, harcvezetésük és manőverező képességük nem érvényesülhetett.

Ugyan a III. páncéloshadtest felkészültsége és felszereltsége megfelelő volt, feladatai meghaladták erejét. A hadtest már a támadás kezdetén komoly nehézségekkel került szembe, amelyek többségét a harcok során sem sikerült megoldani. A részletesen kidolgozott és begyakorolt német tervek megszenvedték a támadó erők eltérő feladatait. A több elszigetelt összecsapásra szabdaltnak a szemben álló felek erőinek egyenlőtlenségével – azt eredményezte, hogy a német parancsnokságok elvesztették a cselekvési szabadságot, és nem voltak képesek megfelelően összekapcsolni a műveleti lépéseket. A Raus hadtest lemaradása miatt a III. páncéloshadtestnek saját erőből kellett biztosítani a jobb szárnyát. Ez újra és újra megfosztotta Breith-et erői összefogott, összpontosított alkalmazásának lehetőségétől, ami lemaradást eredményezett és hátrányosan hatott a főcsapást végrehajtó 4. páncéloshadsereg tevékenységére is.

Breith helyzetfelismerése kapcsán megállapítható, hogy a szemben álló szovjet erők lehetőségeit bizonyos mértékig alábecsülte és nem számolt további tartalékok – mint a Trufanov csoport – bevetésével. A rzsaveci előretörés során ugyan sikerült kibillenteni a szovjet 69. hadsereget és lendületbe hozni a német támadást, a Trufanov csoport bevetése végül megakadályozta a III. páncéloshadtestet abban, hogy időben kijusson Prohorovka térségébe és oldalba támadja a szovjet 5. gárda-harcoksihadsereg nyitott bal szárnyát. Bár 4. páncéloshadsereg és a Kempf seregcsoport erői a Voronyezsi és a Sztyeppi Front részenként harcba vetett csapatainak súlyos veszteségeket okoztak és közel kerültek az utolsó védelmi vonal áttöréséhez, Hitler lefújta a hadműveletet. Az elért eredmények ellenére a III. páncéloshadtest képtelen volt *időben és maradéktalanul* végrehajtania hadműveleti feladatait, ezért a hadtest teljesítményét inkább kudarcként kell értékelni.

A július 5. és 20. között vívott harcokban a III. páncéloshadtest 1271 halottat, 6994 sebesültet és 224 eltűntet, összesen 8489 főt veszített.³⁷¹ Július 5. és 18. között a hadtest *végleges* nehézfegyver-

³⁷¹ BA-MA RH 20-8/97 147. o.

vesztesége hat Pz. II, kilenc Pz. III 7,5 cm, 19 Pz. III(lg), 18 Pz. IV(lg), öt Tiger E, három lángszórós Pz. III, hat rohamlöveg, nyolc tábori tarack, nyolc könnyű gyalogsági löveg, 17 7,5 cm-es, nyolc 5 cm-es és egy 3,7 cm-es páncéltörő ágyú, valamint öt 2 cm légvédelmi gépágyú volt. A hadtest által jelentett okozott veszteség 9778 hadifogoly, 357 páncélos, 101 tüzérségi löveg, 12 rakéta-sorozatvető, 429 páncéltörő ágyú, 311 aknavető, 753 géppuska, 369 páncéltörő puska, 781 géppisztoly volt.³⁷² A szovjet 5. gárda gépesített hadtest július 12. és 16. közötti harcokban véglegesen elveszített 73 páncélost, 26 egyéb gépjárművet, három 76,2 mm-es és 15 45 mm-es páncéltörő ágyút, valamint nyolc aknavetőt. A hadtest személyi vesztesége 1122 halott, 928 sebesült és 67 eltűnt volt. Az önálló 53. gárda-harcokoszred július 12. és 18 között 26 halottat, 22 sebesültet és két eltűntet veszített. A 48. lövészhadtest július 1. és 16. között 1928 halottat, 3818 sebesültet és 8395 eltűntet, összesen 15 628 főt veszített.³⁷³

„A német csapatokat kiváló tiszték és tiszthelyettesek vezették és a legjobb felszereléssel voltak ellátva. A katonákat a hosszú és fárasztó gyakorlatozások alkalmával készítették fel a harcokra. Az emberek állhatatosságának és a katonai vezetők képességeinek köszönhetően a III. páncéloshadtest végre tudta hajtani feladatait, habár az általános helyzet alakulásának következtében a hadtest nem tudta learatni sikerei gyümölcsét.”³⁷⁴ Az utólagos elismerés mellett azonban Breith a Tiger nehéz harcokosik alkalmazásával elégedetlen volt, ezért szigorú iránymutatást fogalmazott meg a csapatok számára [F.3.3.].

5.5. A SZOVJET BELGOROD-HARKOVI TÁMADÓ HADMŰVELET

Az 1. páncéloshadserghez összekötőként előre küldött Wendland vezérkari őrnagy július 23-án azt tapasztalta, hogy a III. páncéloshadtest törzsének feladatairól egyelőre nem született semmilyen döntés. Másnap már arról volt szó, hogy a hadtesttörzs a Dél Hadseregcsoport utasítására 6. hadsereg alárendeltségébe kerül. Wendland tovább utazott, majd Sztalinóban a 6. hadsereg főparancsnokságán azt a tájékoztatást kapta, hogy egyelőre nem merült fel a III. páncéloshadtest alkalmazása. Augusztus elején végül döntés született arról, hogy a III. páncéloshadtest veszi át a II. SS-páncéloshadtest hadosztályait, egyúttal a 4. páncéloshadsereg alárendeltségébe kerül.³⁷⁵

A *Zitadelle* hadműveletet követően az erők átcsoportosításával a Dél Hadseregcsoport úrrá tudott lenni az Izjumnál és a Miusz folyó vonalán, Dmitrivka és Kujbisevó térségében kialakult helyzeten. Hadászati szempontból azonban mégis a szovjetek könyvelhettek el sikert. Szándékosan feladva a szigorú álcázási rendszabályaikat, a szovjetek a tervezett támadásuk főirányából sikeresen

³⁷² BA-MA RH 20-8/95 581. o., RH 20-8/99 Ia Tagesmeldung III. Pz.K. vom 18. 7. 1943.

³⁷³ Zamulin, 2012. 537 – 538., 542 – 543. és 546. o. alapján. A többi alakulatról nem áll rendelkezésre részletezett információ. Megjegyzendő, hogy ezek az erők a II. SS-páncéloshadtest ellen is harcoltak.

³⁷⁴ Breith D-258. 12. o. Breith téved: a hadteste csupán elsődleges feladatainak egy részét hajtotta végre.

³⁷⁵ NARA T-314 R-200 504 – 507. felvétel

elcsalták, majd lekötötték a németek erőit. A Voronyezsi Fronton jelentősen csökkent a nyomás, ráadásul a németek éppen onnan csoportosították át szűkös tartalékaikat, ahol a szovjetek a legerősebb támadásukra készültek.

Ukrajna kiemelten fontos volt mindkét hadviselő fél számára, mert élelmezésük és hadiiparuk is nagyban függött tőle. Harkov és a Donyec-medence visszaszerzésén túl a Sztavka célja elsősorban a német 4. páncéloshadosztály és a Kempf seregcsoport, illetve az 1. páncélos- és 6. hadosztály megsemmisítése volt. Az előbbi célokat megvalósítani hivatott *Румянцев* (Rumjancev) fedőnevű hadműveletet április óta tervezték, de végleges formát csak a júliusi harcok során nyert. A támadásra a Sztavka a Voronyezsi, Sztyeppi és Délnyugati Front összesen 13 hadosztályt jelölt ki. A tervek szerint a Sztyeppi Front 53. és 69. hadosztályának közvetlen támadást kellett indítani Belgorod, majd Harkov elfoglalása céljából. A Voronyezsi Front 5. gárda- és 6. gárdahadosztályának át kellett törnie a német LII. hadtest arcvonalát Belgorod és Tomarovka között. A siker kifejlését a *Zitadelle* hadművelet alatt szétvert, de két hét alatt újjászervezett 1. harckocsi- és 5. gárda-harckocsihadosztályok³⁷⁶ kellett végrehajtania úgy, hogy délnyugat felé támadva előbb birtokba veszik a német vasúti és ellátó központot, Bogoduhovot, majd nyugatról bekerítik Harkovot, segédkezve a város elfoglalásában. A tervek szerint a szovjet csapatok zöme augusztus 3-án lendül támadásba, melyhez később az arcvonal egyéb részein a Délnyugati Front további hadosztályai is csatlakoztak. E lépcsőzetes harcbevétel célja a német páncéloskötélekek átcsoportosításának megakadályozása és azok megosztása volt. A három szovjet front tevékenységét a Sztavka képviselőjében Zsukov marsall hangolta össze.

A Dél Hadosztály arcvonala 400 km hosszan húzódott Szlavgorodtól a Taganrogi-öbölig. A szovjet támadás főirányában a 4. páncéloshadosztály és a Kempf seregcsoport 15 gyalog- és három páncéloshadosztály volt védelemben, melyek harcképessége vegyes képet mutatott. Von Manstein számított egy nagyszabású szovjet támadásra Harkov térségében, de a *Zitadelle* hadművelet során elszenvedett szovjet veszteségek pótlása miatt nem számított erre augusztus vége előtt.³⁷⁷

1943. augusztus 2-án a német rádió- és légi felderítés jelentős szovjet csapatmozgásokat azonosított. A Dél Hadosztály tájékoztatta az OKH-t a Belgorod térségében várható szovjet támadásról és kérte, hogy a korábban elvezényelt páncélos-seregtestek haladéktalanul térjenek vissza. Augusztus 3-án reggel megkezdődött a szovjet *Belgorod–harkovi támadó hadművelet*. Háromórás tüzérségi előkészítést követően a műszaki és önálló harckocsialegységekkel támogatott lövészászlóaljok a német 167. és 332. lövészhadosztály sávhatárán betörték a német állásokba, ahol súlyos közelharcba keveredtek. Az előretörés folytatása érdekében a második lépcső

³⁷⁶ A támadás kezdetén az 1. harckocsihadosztály állományába 569, az 5. gárda-harckocsihadosztály állományába 543 üzemképes harckocsi és önjáró löveg tartozott. Zetterling – Frankson, 2000. 49. o.

³⁷⁷ Forczyk, 2022. 213. o.

lövészezredeit, illetve az 1. és 5. gárda-harcoksihadsereg két-két dandárját is bevetették. A szovjet támadás elsöpörte a németek ellenállását. A nap végére a 4. páncélos-hadsereg és a Kempf seregcsoport csatlakozásánál a Voronyezsi Front 10 km széles betörést ért el. Augusztus 4-én az 1. harcoksihadsereg Boriszovka felé, az 5. gárda-harcoksihadsereg zöme déli irányban folytatta előretörését, egyes egységei pedig a Sztyeppi Front Donyecen való átkelését segítették. Augusztus 5-én nap végére a 69. hadsereg csapatai és a 7. gárdahadsereg két lövészadosztálya elfoglalta Belgorodot, az 5. gárda gépesített hadtesttel megerősített 6. gárdahadsereg lövészcsapatai pedig rövidesen Tomarovkát vették birtokba.

5.5.1. A III. PÁNCÉLOSHADTEST FELKÉSZÜLÉSE AZ ELLENTÁMADÁSRA

Augusztus 5-én a németek kezdtek magukhoz térni a kezdeti sokkból. A III. páncélos-hadtest törzse Zolocsev körzetében átvette a harcvezetést a 4. páncélos-hadsereg rohamzászlóalja, a korábbi harcokban legyengült 6. páncélos-hadosztály és a 167. gyaloghadosztály roncsai felett. Zolocsev harcparancsnokaságát a 3. tüzéparancsnokság vette át. A 6. páncélos-hadosztálynak elkeseredett harcokban délutánra sikerült helyreállítania a kapcsolatot a jobb szomszéd XI. hadtesttel, miközben 30 szovjet harcoksi kilövését jelentett. Eközben a 167. gyaloghadosztály összefüggő arcvonulat alakított ki maradék erőivel.³⁷⁸ A bal szomszéd LII. hadtesttel azonban véglegesen megszakadt a kapcsolat, miközben a szovjet csapatok nyomása tovább erősödött.

Augusztus 6-án a Hoth azt javasolta von Mansteinnek, hogy a szovjet betörés keleti oldalán harcoló III. páncélos-hadtest felett a Kempf seregcsoport vegye át az irányítást. Azonban erről Breith-et nem tudták értesíteni, mert nem volt kapcsolat a III. páncélos-hadtest törzsével. A szovjet 18. harcoksi-hadtest 181. és 170. harcoksidandárának északi irányból, Udi felől vezetett támadásai miatt Breith törzse éjjélkor elvesztette a rádiókapcsolatot alárendelt alakulataival. A szovjet 181. harcoksidandár 4:10-kor, nyolc T-34 és egy T-70 harcoksi-ival meglepésszerűen lerohanta a Zolocsev keleti felében felállított német harcálláspontot. A hadtesttörzs azonnal kiűritette körleteit.³⁷⁹ Breith-nek néhány gépjárművel és egy maroknyi emberével éppen csak sikerült megmenekülnie. A csapat Olsanyiba hajtott, ahol Breith jelentést tett a 4. páncélos-hadsereg törzsének, majd harcoksiakat kért, hogy azonnal visszafoglalhassa Zolocsevet. Erre azonban nem volt szükség, mert a 18. harcoksi-hadtest támadása lelassult, ami lehetőséget biztosított arra, hogy Merk vezérkari ezredes vezetése alatt a körzetben szétszórt német erők (zömmel a hadtesttörzs és 167. gyaloghadosztály hadtápszolgálatának katonái) rendezzék soraikat, majd több kisebb harccsoportban, csekély saját veszteség árán, jelentős tüzérségi és légi támogatással visszafoglalják

³⁷⁸ BA-MA RH 21-4/130 22. o. és CAMO f. 203, op. 2843, gy. 495, li. 20.

³⁷⁹ CAMO f. 3415, op. 1, gy. 27, li. 150 – 152 Saját jelentéseik szerint a szovjetek megsemmisítettek öt rohamlöveget és kilenc harcoksit, egy Pz III-at pedig zsákmányoltak.

Zolocsevet, miközben saját jelentéseik szerint 15 szovjet harckocsit megsemmisítettek, zömmel kézi páncélromboló eszközökkel.³⁸⁰ Miután a hadtesttörzs visszatért harcálláspontjára, meglepődve tapasztalták, hogy járműveik, térképeik, jelentéseik, híradó eszközeik érintetlenek, személyes holmijaikat ellenben kifosztották. A helyzet konszolidálását követően Merk és Wendland Olsanyi felé vették az irányt, hogy minél hamarabb felvegyék a kapcsolatot a felettes hadseregtörzsszel. A tájékozódást követően az ismét egyesült hadtesttörzs Zolocsevtől délre, Feszkiiben állította fel harcálláspontját. Breith másnap napiparancsban fejezte ki elismerését hadtesttörzsének.³⁸¹

Augusztus 7-én a III. páncélos hadtest törzse átadta csapatait a XI. hadtestnek, majd a Kempf seregcsoport bal szárnyán átvette a vezetést a 3. páncélos-, illetve a fokozatosan beérkező *Das Reich*, *Totenkopf* és *Wiking* SS-páncélgránátos-hadosztályok, továbbá az 503. nehézpáncélososztály, az 52. rakéta-sorozatvető tüzérezred, a 674. utászrezred törzse, valamint több hadihídoszlop felett. Breith feladata az volt, hogy a 4. páncélos hadsereg XXIV. páncélos hadtesttel összetartó irányban vezetett támadással számolja fel a 4. páncélos hadsereg és a Kempf seregcsoport közötti rést, megsemmisítve az Udi folyótól nyugatra előretört szovjet erőket.³⁸²

A szovjet 3. gépesített hadtest 49. harckocsi- és 3. gépesített dandára aznap elfoglalta a német vasúti és logisztikai szempontból kulcsfontosságú Bogoduhovot.³⁸³ Ezt követően a szovjet gépesített és harckocsialakulatoknak Harkov irányába kellett volna fordulniuk, azonban a német páncélosalakulatok jelenléte a körzetben komoly fenyegetést jelentett, ráadásul a németek ellenállása kezdett megszilárdulni. A szovjet 18. harckocsi hadtest Zolocsevtől délre a német 3. páncélos hadosztályba, míg a 3. gépesített hadtest a *Das Reich* élosztágába (2. SS-páncélosfelderítőosztály, két SS-páncélgránátos-zászlóalj és 20 rohamlöveg) futott bele.³⁸⁴ A Sztavka és Vatutyin egyaránt elégedetlen volt az eddig elért eredményekkel. A német átcsoportosítások szempontjából kulcsfontosságú Poltava–Harkov vasútvonalat eddig még nem sikerült elvágni, mert Klenovoje térségében a *Das Reich*, a Kazacska Lopany–Zolocsev terepszakaszon pedig a 3. páncélos hadosztály tartóztatta fel a szovjet támadó éleket, gyakran közelharcban megsemmisítve a védelemben betört szovjet harckocsikat.

Augusztus 8-án a szovjet 1. harckocsi hadsereg megpróbálta dél felől átkarolni a makacsul kitartó 3. páncélos hadosztályt, amit a *Das Reich* erői hiúsítottak meg, feltartóztatva a 3. gépesített és a 31. harckocsi hadtestet. A német hadosztályok csatlakozásánál a szovjetek egyre többször harcoltak ki betörést, ráadásul a 3. páncélos hadosztály nem volt képes felszámolni a mögöttes

³⁸⁰ RH 21-4/130 29. o. és NARA T-314 R-200 517 – 519. felvétel. A német forrásokkal ellentétben a szovjet iratanyag nem említi a saját veszteséget, sem a kísérő lövészgyalogság jelenlétét CAMO f. 3415, op. 1 gy. 27, li. 153.

³⁸¹ NARA T-314 R-201 450. felvétel.

³⁸² Manstein, 2021. 408. o.

³⁸³ CAMO f. 203, op. 2843, gy. 495, li. 34.

³⁸⁴ Forczyk, 2022. 221. o.

területén előző nap előretört szovjet támadó éket, ezért Breith visszább vonta arcvonalát (feladva Zolocsevet és Kazacsa Lopanyt). A nap folyamán a szovjet 1. harckocsihadsereg támadó élei a Mercsik folyó vonaláig jutottak: a 6. harckocsihadtest 22. harckocsidandára Alekszandrovkát, a 3. gépesített hadtest pedig a keletebbre található Makszimovkát és Szkovorovnyikovát vette birtokba, de folyó túloldalán már beleütköztek a *Totenkopf* gyülekező erőibe.³⁸⁵ A hadosztály aznap a III. páncéloshadtest alárendeltségébe lépett és a hadtest nyitott bal szárnyán, Ogulci–Valki térségében gyülekeztette erőit. A 3. SS-páncélos-felderítőosztály 12:30-kor Bogoduhovtól 12-km-re délre felvette a kapcsolatot a nyugatról támadó *Großdeutschland* páncélgránátos-hadosztállyal, de az összeköttetés az 1. harckocsihadsereg támadásai miatt rövidesen megszakadt.

Augusztus 9-én, miközben a *Totenkopf* erői sikeresen akadályozták a szovjet 6. harckocsihadtest átkelését a Mercsik folyón Breith a Kempf seregcsoport harcálláspontján tartott megbeszélésen ismertette a tervezett ellentámadása részleteit. Eszerint a *Das Reich* és *Totenkopf* összefogott erőivel támadást indít az Olsanyi–Fedorovka terepszakaszcól északnyugati irányban, hogy átkarolja és megsemmisítse az Udi folyótól nyugatra harcoló szovjet erőket, majd visszafoglalja Bogoduhovot. Breith az Olsanyi térségébe beérkező *Wiking* SS-páncélgránátos-hadosztályt kívánta alkalmazni a jobb szárny biztosítására.³⁸⁶

Augusztus 10-én a szovjet 31. harckocsihadtest többször is betört a 3. páncélos-hadosztály arcvonalába, amely egész nap súlyos támadás alatt állt Dergacsitól északra. A *Das Reich* támogatásával sikerült stabilizálni az arcvonalat. Bár a III. páncéloshadtest augusztus 7. óta összesen 176 szovjet harckocsi kilövését jelentette, de a 3. páncélos-hadosztály már csak hét bevethető harckocsival rendelkezett és páncélgránátos ereje is fogytán volt.³⁸⁷ Breith egykori hadosztálya augusztus 11-én a XI. hadtest alárendeltségébe került, addigi feladatát részben a *Wiking* SS-páncélgránátos-hadosztály vette át.

Augusztus 11-én, több sikertelen próbálkozást követően a szovjet 6. harckocsi- és 3. gépesített hadtest leküzdötte a *Totenkopf* SS-páncélgránátosainak védelmét, átkelt a Mercsik folyón, majd déli irányban támadva német harckocsik ellenlökései dacára elfoglalta a Kolomak folyó partján fekvő Viszokopolja, Perekop, Kovjági és Levendalovka településeket, megközelítve ezzel a Poltava–Harkov vasútvonalat.³⁸⁸ Mivel az ellentámadásra kijelölt hadosztályok széles arcvonalon, folyamatos nyomás alatt álltak, nem lehetett koncentrikus módon támadni velük. Breith ezért a támadás súlyát a *Das Reich* arcvonalának centrumára és a *Totenkopf* bal szárnyára helyezte. Az északnyugati-nyugati irányú, párhuzamos előretöréssel az volt a célja, hogy átvágja a szovjet 1.

³⁸⁵ CAMO f. 203, op. 2843, gy. 495, li. 38 és 39.

³⁸⁶ BA-MA RH 20-8/84 71. és 87. o.

³⁸⁷ BA-MA RH 20-8/100 Ia Tagesmeldung, III. Pz.K. vom 10. 8. 1943., RH 20-8/84 81. o.

³⁸⁸ CAMO f. 203, op. 2843, gy. 495, li. 48. és Forczyk, 2022. 223. o.

harckocsihadsereg utánpótlási vonalait, majd felvegye a kapcsolatot az Ahtyirka felől támadó XXIV. páncélos hadtesttel.

Vatutyin elsődleges célja az volt, hogy az 1. harckocsihadsereggel végre elvágja a Poltava–Harkov vasútvonalat³⁸⁹, ezért némi átcsoportosítást követően felújította támadását. Az elmúlt napok kimerítő harcai, a fokozódó német ellenállás, valamint a gépesítés hiánya miatt a szovjet 5. gárda- és 6. gárdahadsereg lövészerői, valamint tüzérsége lemaradt az élen támadó harckocsi kötelékektől, amelyek az Ahtyirka–Bogoduhov–Zolocsev–Harkov vonalon beleütköztek a Dél Hadseregcsoport gyülekező páncélostartalékaiba, amelyek jelentősen lefékeztek a szovjet támadás lendületét, és komoly fenyegetést jelentettek immáron annak szárnyaira is. A térségben napokig tartó, heves páncélos-találkozóütközet volt kibontakozóban.

5.5.2. A III. PÁNCÉLOSHADTEST ELLENTÁMADÁSA

Augusztus 12-én a III. páncélos hadtest támadó csoportosítása – amely aznap reggel 103 bevethető harckocsival (ebből 28 Tiger E) és 36 rohamlöveggel rendelkezett³⁹⁰ – 9:45-kor lendült támadásba. A *Wiking* SS-páncélgránátos-hadosztály az 5. gárda-harckocsihadsereg erőit hullámzó harcokban lekötötte Bogoduhovtól délkeletre, a Makszimovka–Klenovje terepszakaszon, aktívan fedezve a III. páncélos hadtest jobb szárnyát³⁹¹. Az 503. nehézpáncélos-osztállyal megerősített *Das Reich* erői, szoros légi támogatással, kelet felől oldalba támadták, majd Kovjági–Levandalovka térségébe visszaszorították a szovjet 3. gépesített hadtest egységeit. Minden további ellenállást félresöpörve a németek elérték Gavrisi körzetét. A településnél a szovjet 97. gárda-lövészadosztály és az 57. harckocsiezred ellenlökést indított, amit a *Das Reich* – saját jelentése szerint – 18 szovjet harckocsi kilövése után visszavert.³⁹² A hadosztály folytatta a támadását, amely Bogoduhov délkeleti pereméig jutott, ahol azonban a 32. gárda-lövész hadtest ellenállása megtörte az SS-katonák támadásának lendületét. Breith-nek az volt a benyomása, hogy a hadosztály nem használta ki megfelelően a meglepés erejét és a nehézfegyverei összefogott tüzerejét, és ezért akadtak el.³⁹³ A németek által fenyegetett körzetbe Vatutyin a 6. gárdahadsereg két lövészadosztályát vonultatta fel, megerősítve ezzel az 5. gárda-harckocsihadsereg sebezhető jobb szárnyát.

A *Totenkopf* a délelőtti folyamán – Mirnoje térségét leszámítva – feltartóztatta a szovjet 6. harckocsihadtestet. A hadosztály 14:25-kor csatlakozott a *Das Reich* előretöréséhez. Az 5. SS-páncélgránátos-ezred Viszokopolja térségében bekerítette a 200. harckocsi- és a 6. gépesített dandár

³⁸⁹ CAMO f. 203, op. 2843, gy. 495, li. 46.

³⁹⁰ BA-MA RH 20-8/100 Panzerlage am 12. 8. 1943. Ebben nincs benne a védelemben maradó *Wiking* SS-páncélgránátos-hadosztály 43 harckocsija és öt rohamlövege! A szemben álló szovjet 1. harckocsihadseregnek 268, míg az 5. gárda-harckocsihadseregnek 115 üzemképes harckocsija volt. Forczyk, 2022. 224. o.

³⁹¹ Klapdor, 2011. 196. o.

³⁹² BA-MA RH 20-8/84 98. o.

³⁹³ NARA T-314 R-200 557. felvétel

egyreségeit, miközben a 3. SS-páncélos-felderítőosztály Krasznokutzknál hídfőállást foglalt a Merla folyón.

A nap folyamán a III. páncéloshadtest 100 szovjet harckocsi és számos egyéb jármű kilövését jelentette, míg saját erői *megközelítőleg* 30 páncélost veszítettek.³⁹⁴ Bár a tervezett áttörést nem sikerült elérni, Breith másnap folytatni akarta Bogoduhov elleni támadását. A Kempf seregcsoport Mercsik folyótól délre indítandó támadásának felvetését Breith ekkor még elutasította, mert a jelentések szerint a körzetben csak gyenge szovjet erők harcoltak, amelyek tevékenységét a főerők legyőzése révén is semlegesíteni lehet. Breith a 3. SS-páncélos-felderítőosztályt leszámítva a *Totenkopf* teljes erejét a Mercsik folyótól északra vetette be.

Augusztus 13-ára a szovjet 1. harckocsihadseregnek 134 üzemképes páncélosa maradt,³⁹⁵ amellyel folytatta ugyan a támadását, de az jelentősen vesztett lendületéből. A III. páncéloshadtest nyitott bal szárnyát fedező 3. SS-páncélos-felderítőosztályt reggel a szovjet 52. gárda-, 90. gárdalövészadosztály, valamint a 6. harckocsihadtest erői Murafa és Kacsalovka irányából indított támadásaikkal visszaszorították. Viszokopolja ismét a szovjetek birtokába került, így a nap második felére a Voronyezsi Front támadó élei elérték a Poltava–Harkov vasútvonalat, illetve a fontos vasúti csomópontot, Kolomakot is megközelítették. A fenyegetés ellenére folytatódott a III. páncéloshadtest ellentámadása. A *Der Führer* SS-páncélgránátos-ezred és a 2. SS-rohamlövegosztály fedezete mellett az 503. nehézpáncélos-osztállyal megerősített 3. SS-páncélos- és 6. SS-páncélgránátos-ezredből, valamint 8,8 cm-es légvédelmi lövegekből szervezett páncélozott harccsoport rakéta-sorozatvető és tüzérségi előkészítés után, zuhanóbombázók támogatása mellett 9:30-ra elfoglalta a 195.1 és 188.2 magassági pontoknál, 12:50-re pedig Hrusevaja Nyikitovkát, majd délutánra átvágták a szovjet 1. harckocsihadsereg támadásának szempontjából fontos Mufara–Bogoduhov útvonalat, ezzel elhárítva a Poltava–Harkov vasútvonalat fenyegető veszélyt. A harcok során egy Tiger E végleges veszteség lett.³⁹⁶

A III. páncéloshadtest jelenlegi támadását azonban alapjaiban befolyásolta, hogy a szovjet 6. harckocsihadtest Krasznokutzk–Kolontajev térségében Kolomak–Valki irányban támadott. Emiatt Breith az északi irányú előretörés beszüntetése mellett határozott. Ennek ellenére is a III. páncéloshadtest támadását csak jelentősebb szovjet tartalékok bevetésével sikerült megállítani Bogohukov szélénél. A német ellencsapás ugyanakkor nem verte szét és nem is szorította vissza a szemben álló szovjet erőket. Miután Breith úgy értékelte, hogy a rendelkezésre álló erőkkel képtelen visszafoglalni Bogoduhovot, azt javasolta Speidelnek, hogy beszünteti az északi irányú támadást, déli irányba fordítja a *Totenkopf* jobb szárnyát, hogy Valki térségében elvágja és

³⁹⁴ BA-MA RH 20-8/84 101. o. és RH 20-8/100 Panzerlage am 12. 8. 1943. és 13. 8. 1943. alapján.

³⁹⁵ Das deutsche Reich und der zweite Weltkrieg, Band 8. 196. o. és Ripley, 2000. 133. o.

³⁹⁶ Schneider, 2004. 126. o.

megsemmisítse a Mercsik folyótól délre előretört szovjet 1. harckocsi- és 6. gárdahadsereg részeit – ahogyan azt korábban Kempf is javasolta. Speidel egyetértett, majd von Mansteint is értesítette távbeszélőn. A tábornagy kifejtette, ha Bogoduhovot nem lehet visszafoglalni, akkor délnyugati irányában kell folytatnia támadást. Ha azonban Breith mégis képes lenne birtokba venni a várost, akkor mindenáron ennek a lehetőségét kell keresnie. Ebben az esetben a déli irányban előretört szovjet erők támadása is várhatóan kifulladásra kerülne. Speidel válaszában megerősítette, hogy „*Breith tábornok nem akar, és nem is fog fejjel rohanni a szovjeteknek*”, azonban, ha Bogoduhovtól délre a Voronyezsi Front megerősíti a Merla folyón létesített hídfőállását, akkor azt csak veszteségterhes és időigényes harcok árán lehetne felszámolni.³⁹⁷

Augusztus 14-én a *Das Reich* megkezdte a *Totenkopf* egységeinek felváltását Hrusevaja Nyikitovkánál, miközben heves elhárító harcokat vívott a 197.4 és 199.8 magassági pontok térségében. A *Das Reich* megőrizte állásait, emiatt azonban az átcsoportosítás lassan ment végbe. A III. páncélos hadtest bal szárnyát biztosító 3. SS-páncélos-felderítőosztály komoly nyomás alatt állt Kolomak térségében. Breith a romló helyzetre való tekintettel sürgette a *Totenkopf* támadását, ezért kilátásba helyezte, hogy felváltás nélkül történjen meg az arcvonalszakasz átadás-átvétele, akkor is, ha az állásokat a *Das Reich*-nak harcolva kell visszafoglalnia. A fennálló összetett feladat végrehajtása az érintett alakulattól maximális teljesítményt igényelt, amely nem állt összhangban meglévő erejükkel. Breith – Kempffel egyetértésben – teljes felelősséget vállalt.³⁹⁸

A *Totenkopf* végül kora estig megtisztította a kijelölt megindulási körleteit. Breith utasította Hermann Priess *SS-Brigadeführert*, hogy hadosztályával másnap reggel mielőbb foglalja el Konsztantyinovkát, majd forduljon délkelet felé, így kerüljön a 3. SS-páncélos-felderítőosztállyal szemben harcoló szovjet erők hátába. A *Das Reich* harccsoportjának aktívan kellett fedeznie a *Totenkopf*-ot, illetve a helyzet alakulásának függvényében el kellett foglalnia Murafát.³⁹⁹

A nap folyamán jelentős változás történt a vezetésben: Hitler egyetértésével von Manstein leváltotta Kempf páncélostábornokot, aki több alkalommal is kérvényezte a szorongatott harkovi védelem feladását. Kempf megbízott utóda, Otto Wöhler gyalogsági tábornok másnap 11:00-kor vette át a seregcsoport vezetését.

Augusztus 15-én virradóra a III. páncélos hadtest harccsoportjai felkészültek feladatuk végrehajtására, melynek sikerétől azt várták, hogy a Mercsik folyótól délre, Viszokopolja térségében sikerült bekeríteni és megsemmisíteni a szovjet 1. harckocsihadsereg jelentős erőit. A

³⁹⁷ BA-MA RH 20-8/84 108 – 109. o.

³⁹⁸ NARA T-314 R-200 572. felvétel.

³⁹⁹ BA-MA RH 20-8/84 117. o.

III. páncéloshadtest támadásra kijelölt erői 78 bevethető harckocsival (ebből 15 Tiger E) és 35 rohamlőveggel rendelkeztek.⁴⁰⁰

Az 5. SS-páncélgránátos-ezredet 4:00-kor heves szovjet támadás érte, amelyet visszavertek. A németek 7:45-kor indították meg saját támadásukat. Miközben a *Das Reich* Murafától délre, a Mercsik folyó déli partvonalára mentén nyugati irányában támadva nyújtott fedezetet, a *Totenkopf* páncélos harccsoportja, az 503. nehézpáncélos-osztály 13 Tiger E harckocsijának támogatásával elfoglalta Kustarevkát, majd Szahalint.⁴⁰¹ A 3. SS-páncélos- és a 6. SS-páncélgránátos-ezred (utóbbi légvédelmi gépágyúk közvetlen támogatása mellett) 13:00 körül, heves harcokat követően elfoglalta Konsztantyinovkát, a Merla folyónak szorítva a 6. gárdahadsereg Konsztantyinovka–Kacsalovka térségében harcoló egységeit.⁴⁰² Az 5. SS-páncélgránátos-ezred rövidesen felvette a kapcsolatot a kimerült 3. SS-páncélos-felderítőoszttal. Ezt követően a *Totenkopf* páncélos harccsoportja a Viszokopolja–Alekszejevka–Kolomak háromszögben harcoló szovjet csapatrészek⁴⁰³ ellen lendült támadásba.

Breith terve bevált. A szovjet 1. harckocsi- és 6. gárdahadsereg előretört alakulatait sikerült visszanyomni a Mercsik folyó mögé⁴⁰⁴, míg az elvágott csapatrészei katlanba kerültek Mirnoje–Kacsalevka–Konsztantyinovka–Kolomak–Viszokopolja térségében. 17:10-kor Speidel a Dél Hadseregcsoporthoz vezetéseinek beszámolt arról, hogy a III. páncéloshadtest bekerítette a 6. harckocsihadtest és a 6. gárdahadsereg egyes részeit, de a hézagos arcvonala miatt a szovjet katonák zöme nehézfegyverek hátrahagyása mellett északnyugati–északkeleti irányban kimenekült.⁴⁰⁵

Von Manstein a továbbiakban azt tervezte, hogy a III. páncéloshadtesttel Kotelva és Parhomovka irányában folytatja a támadást, hogy felvegye a kapcsolatot a 40 km-re harcoló XXIV. páncéloshadtesttel, lezárva ezzel az arcvonalon ütött rést, majd megsemmisítsék a Merla folyótól délre harcoló szovjet erőket.⁴⁰⁶ E célból **augusztus 16-án** a III. páncéloshadtest megtisztította az előző nap elért terepszakaszt, majd erői átcsoportosításával felkészült a Merla folyón történő átkelésre és a Kotelva–Parhomovka irányában végrehajtandó támadásra, amelyre Breith előző nap utasítást adott. Merk 19:40-kor jelentette Speidelnek a katlan felszámolását. Az elmúlt két nap harcai során a *Totenkopf* SS-páncélgránátos-hadosztály a következő veszteséget jelentette: 1600 hadifogoly, 4200 halott, 21 T-34 harckocsi, 36 tüzérségi löveg, négy páncélgépkocsi, 74 páncéltörő ágyú, 94 aknavető, 148 géppuska. A hadosztály augusztus 11. és 15. között további 95

⁴⁰⁰ BA-MA RH 20-8/100 Panzerlage am 14. 8. 1943. A szám nem tartalmazza a *Wiking* adatait.

⁴⁰¹ Schneider, 2004. 126. o.

⁴⁰² CAMO f. 203, op. 2843, gy. 495, li. 58.

⁴⁰³ A 6. gépkocsizó lövészdandár két zászlóalja, 90. gárda-lövészadosztály két lövészezredes és a 163. lövészdandár egy lövészezrede, de a harcokba bekapcsolódott a 112 és 22. harckocsidandár is CAMO f. 203, op. 2843, gy. 495, li. 60.

⁴⁰⁴ CAMO f. 203, op. 2843, gy. 495, li. 65 – 67.

⁴⁰⁵ BA-MA RH 20-8/84 123. o.

⁴⁰⁶ BA-MA RH 20-8/84 127. o.

T-34 harckocsit tett harcképtelenné.⁴⁰⁷ Breith a VIII. repülőhadtestnek és a *Totenkopf*nak táviratban fejezte ki köszönetét és elismerését, valamint utóbbi név szerinti említését javasolta a *Wehrmachtberichtben*. A III. páncéloshadtest teljesítménye kapcsán Wöhler táviratban fejezte ki elismerését [F.3.5.].

Augusztus 17-én a *Wiking* SS-páncélgránátos-hadosztály továbbra is aktív védelemben maradt. Az elnyújtott arcvonulat elégtelen sűrűségben tartotta a hadosztály, ezért Breith az 503. nehézpáncélos-osztályt, mint beavatkozó csoportosítást, ebbe a körzetbe rendelte. A *Das Reich* Mirnoje térségében a 6. harckocsi- és 3. gépesített hadtest erőivel vívott súlyos harcokat, amelyek eredményeként birtokba vette a települést, illetve egy harccsoportjával Kacsalovkáig tört előre. A *Totenkopf* – szovjet adatok szerint kétezrednyi gyalogsággal és 75 páncélossal – ismét támadásba lendült az 1. harckocsi- és 6. gárdahadsereg Kolontajev–Krasznokutzk terepszakaszon kialakított védelmével szemben. A támadást nehezítették a visszaáramló szovjet csapattörésekkel vívott kisebb összecsapások, ennek ellenére a *Totenkopf* erői elfoglalták Berezovkát és Zubovka déli részét, illetve Kacsalovka térségében az 52. gárda-lövészadosztállyal vívtak súlyos harcokat, azonban a Merla északi partjára nem sikerült átjutniuk a németeknek.⁴⁰⁸

A III. páncéloshadtest jobb szárnyán **augusztus 18-án** az 5. gárdahadsereg támadást indított, amely súlyos helyzetet teremtett a 228,1 és a 209,5 magassági pont közötti arcvonalszakaszon. Az 503. nehézpáncélos-osztály kilenc nehéz harckocsijával, a *Der Führer*/II. SS-páncélgránátos-zászlóaljjal, valamint rakéta-sorozatvetőkkel támogatott *Wiking* a nap folyamán heves harcokban elhárította a lövészcsapatokkal támogatott 5. gárda gépesített hadtest áttörési kísérletét, miközben Makszimovkától északkeletre 75 szovjet harckocsi kilövését jelentette.⁴⁰⁹ Wöhler táviratban, Breith pedig napiparancsban fejezte ki köszönetét és elismerését. A német veszteségek főleg a páncélgránátosok soraiban voltak súlyosak. A *Wiking* emiatt képtelen volt a XI. hadtest felé meglévő rést lezárni, a feladatot végül a 4. páncélgránátos-ezrednek kellett megoldania.⁴¹⁰

A *Totenkopf* támadása továbbra sem jutott előrébb. Az 5/II. és a 6/III. SS-páncélgránátos-zászlóalj jelentős tüzérségi és zuhanóbombázó támogatás ellenére, több kísérlet után sem tudott Kolontajevnél hídfőállást foglalni a Merla folyón, miközben 50%-os veszteséget szenvedtek.⁴¹¹ Miután a III. páncéloshadtest önerőből képtelen volt átkelni a Merlán, a partváltást a XXIV. páncéloshadtest támadásának kellett elősegíteni. A *Großdeutschland* páncélgránátos-hadosztály késő délután elérte Parhomovkát, 10 km-re a *Totenkopf* Kolontajev térségében harcoló erőitől.

⁴⁰⁷ BA-MA RH 20-8/84 131 – 132. o. és RH 20-8/95 709. o., valamint NARA T-314 R-200 587. felvétel. A veszteségekről nem állnak rendelkezésre szovjet levéltári anyagok. Tekintettel arra, hogy a harctér a németeké maradt és volt lehetőségük felmérni az eredményeket a jelentés legalább 80%-os pontossággal elfogadható.

⁴⁰⁸ CAMO f. 203, op. 2843, gy. 495, li. 68 – 70.

⁴⁰⁹ BA-MA RH 20-8/84 150. o. és Schneider, 2004. 126. o.

⁴¹⁰ NARA T-314 R-200 606 felvétel.

⁴¹¹ BA-MA RH 20-8/84 148. o.

Breith nap közben távbeszélőn beszámolt Speidelnek Kolontajev körzetében azonosított szovjet csapatösszevonásról és a védelem megerősödéséről. Az SS-hadosztályok vonatkozásában kifejezésre juttatta tapasztalatait is, miszerint a *Totenkopf* és a *Wiking* „*derekasán és jól harcolt*”, a *Das Reich* azonban gyenge teljesítményt nyújtott az utasítások végrehajtása, jelentéstétel és általánosságban a harcvezetés terén.⁴¹²

Augusztus 19-én kedvezően alakult a helyzet a *Totenkopf* számára, miután a 3. SS-páncélos-felderítőosztály Schwimmwagen kételtű gépkocsikkal felszerelt két százada Rublijevka körzetében átkelt a Merlán, majd 21:00-ra elfoglalta a túlparton Marinszkojét. Miután a 3. SS-páncélos-utászászlóalj megerősítette az itt található hidat, a 3/I. SS-páncélososztály és a 6/I. SS-páncélgránátos-zászlóalj is partot váltott. A nap folyamán a 223. gyaloghadosztály első gránátosezrede beérkezett a III. páncélos hadtesthez. A gyaloghadosztálynak a *Das Reich*-ot kellett fokozatosan felváltania, amelye a 8. hadsereg Harkov nyugati széléhez a XI. hadtest alárendeltségébe tervezett átcsoportosítani.

Augusztus 20-án a *Totenkopf* SS-páncélgránátos-hadosztály harccsoportjai Kolontajev elfoglalására indultak, melyet már a folyó mindkét partjáról támadtak. A páncélozott harccsoport 12:35-re elérte a település északi peremét, ahol heves páncélos-összecsapásba keveredett. A 3. SS-páncélos-felderítőosztály és a 6/I. SS-páncélgránátos-zászlóalj 14:00-kor benyomult Kolontajevbe és heves helység harcban elfoglalta a települést. A páncélgránátosok harckocsik támogatásával késő estig egyesítették az elmúlt napokban foglalt hídfőállásokat. A 3. SS-páncélos-felderítőosztály északi irányban folytatva támadását Parhomovka körzetében este felvette a kapcsolatot a *Großdeutschland* páncélgránátos-hadosztállyal. A III. és XXIV. páncélos hadtest egy vékony, de összefüggő arcvonalat hozott létre, miközben Ahtyirka körzetében bekerítették a szovjet 1. harckocsi- és 4. gárdahadsereg egyes részeit. A sikert a Dél Hadseregcsoport ezúttal sem tudta maradéktalanul kihasználni, mert csapatainak nem marad ereje felszámolni a bekerítést, ahonnan a szovjetek nehézfegyvereik hátrahagyása árán kimenekültek.

A Dél Hadseregcsoport helyzete a helyi harcászati sikerek ellenére egyre romlott. Harkovot a szovjet csapatok már majdnem teljesen bekerítették, a III. páncélos- és XXIV. páncélos hadtest csatlakozása folyamatosan támadás alatt állt, a 4. páncélos hadsereg északi szárnyán pedig egy olyan súlyos szovjet betörés keletkezett, hogy Hoth-nak le kellett rövidítenie arcvonalát. Emiatt **augusztus 21-én** megszakadt a kapcsolat a *Großdeutschland* és a *Totenkopf* között. A helyzetet a folyamatos szovjet nyomás alatt álló *Totenkopf*-nak kellett megoldania, meghosszabbítva arcvonalát a Kotelva folyó mellett fekvő Parhomovkáig. Nagy nehézségek árán 20:40-re sikerült elfoglalni a települést, és helyreállítani a kapcsolatot a XXIV. páncélos hadtesttel, miközben a III.

⁴¹² BA-MA RH 20-8/84 144. o.

páncélos hadtest teljes arcvonalán lekötő támadásokat vezetett, hogy ezzel fedezze az erők átcsoportosítását és lekösse a Voronyezsi Front Harkovtól nyugatra harcoló erőit.

A Harkovtól nyugatra zajló események a városért folyó harcot alig befolyásolták. A jelentős túlerő ellenére a Sztyeppi és Délnyugati Front erői augusztus 22-éig képtelenek voltak a várost teljesen bekeríteni. A Sztyeppi Front 5. gárda gépesített hadteste több sikertelen próbálkozás után végül augusztus 18-án elvágta a Poltava–Harkov vasútvonalat, amely súlyos csapást jelentett a védőknek. Immáron Wöhler is kérte Harkov kiürítésének engedélyezését, amelyet Hitler végül jóváhagyott. Augusztus 22-én, miután a német utászok felrobbantották a hidakat, gyárakat és a fontosabb létesítményeket, megkezdődött Harkov kiürítése. Mire a Sztyeppi Front erői augusztus 24-én összpontosított rohamra indultak a németek már elvonultak.

Harkov feladása ellenére a III. páncélos hadtest feladata nem változott. **Augusztus 22-én** délelőtt a *Das Reich* SS-páncélgránátos-hadosztály kivonása befejeződött. Breith köszönetét fejezte ki a hadosztálynak a teljesítményéért. A *Totenkopf* páncélos harccsoportja elfoglalta a Sztjepanovkától 3 km-re, északkeletre található kolhozot, illetve felkészült egy újabb támadás végrehajtására Krasznokutzk térségében, amely azonban az általános hadműveleti helyzet miatt már nem valósulhatott meg. A kezdeményezés fokozatosan a Voronyezsi Front csapatai kezébe került, a III. páncélos hadtest pedig augusztus 25-én megkezdte visszavonulását az Olsanyi–Alekszandrovka vonalra.

5.5.3. ÉRTÉKELÉS

A *Zitadelle* hadművelet kudarcát követően a szovjet Voronyezsi és Sztyeppi Front– miután más arcvonalszakaszokon indított szovjet támadások elterelték a német hadvezetés figyelmét – nagy erővel támadást indított Harkov visszafoglalása, a Dél Hadseregcsoporthoz megsemmisítése és a Dnyeper vonalának elérése céljából. A kezdeti sokkot követően a Dél Hadseregcsoporthoz megszilárdította arcvonalát, miközben von Manstein arra törekedett, hogy Harkov megtartása mellett a nagyvárostól nyugatra déli irányban előretört szovjet erőket elvágja és megsemmisítse, ezzel stabilizálja az arcvonalat – azaz megismételje év eleji sikerét. E harcok során főszerep jutott a III. páncélos hadtestnek, amelynek jobb szárnyával Harkov védelmét kellett támogatnia, míg páncéloserőinek zömével ellentámadást hajtott végre a Bogoduhovtól délre előretört szovjet erők bal szárnyán, hogy a 4. páncélos hadsereg nyugati irányból közeledő erőivel közösen lezárja az arcvonalat és megsemmisítse az elvágott szovjet csapatrészeket.

Feladata végrehajtásához a III. páncélos hadtest rendelkezésére állt három legyengült, de tapasztalt SS-páncélgránátos-hadosztály, illetve több hadtestközvetlen megerősítő egység, köztük az 503. nehézpáncélos-osztály. Breith a hadteste támadó csoportosítását a szovjet 1. harckocsihadsereg nyitott bal szárnyán, a védelmét pedig súllyal az 5. gárda-harckocsihadsereg

erőivel szemben alakította ki, ennek következtében megfelelően akadályozta a szemben álló szovjet csapatok tevékenységét.

Bogoduhovtól délre a páncélos-találkozóütközetek összetett környezetben (folyóátkelések, bekerítés, találkozóharcok) zajlottak le. Breith a nagyobb települések (mint például Bogoduhov) visszafoglalását a helység-harc elhúzódó és erőforrás-igényes jellege miatt nem kockáztatta. A III. páncélos hadtest elsősorban nyílt terepen vette fel a harcot a szovjet csapatokkal, így jobban érvényesült a németek magasabb szintű harcvezetése. A szovjet támadó élek mögött felzárkózó további lövészerők fokozatos beérkezése miatt azonban a harcok menete során egyre jobban érvényesült a szovjetek mennyiségi fölénye. E hátrányos helyzetet Breith saját csapatai folyamatos manővereztetésével és a támadó lendület biztosította kezdeményező jelleg megtartásával ellensúlyozta.

A szovjet *Belgorod-harkovi támadó hadművelet* 21 napja alatt a szovjet csapatok mintegy 140 km-t nyomultak előre, és nemcsak újabb vereséget mértek a németekre, de a Vörös Hadsereg végleg magához ragadta a hadászati kezdeményezést. A német páncélos csapatok a szovjetek szárnyaira mért ellencsapásokkal ezúttal is súlyos veszteségeket okoztak, ám mégsem tudták a támadókat visszaszorítani. Von Manstein képtelen volt az év eleji sikerét megismételni, mert a feltételek már nem voltak adottak. Az egyértelmű szovjet győzelem dacára a III. páncélos hadtest tevékenysége sikeresnek értékelhető. A hadtest meggátolta a szovjet 1. harckocsi-, az 5. gárda- és 6. gárdahadsereg erőit abban, hogy nyugat felől bekerítsék Harkovot, majd augusztus 17-ére visszaszorította a szovjet 1. harckocsi- és 6. gárdahadsereg csapatait a Mercsik folyó mögé, így augusztus 20-ával felvette a kapcsolatot a XXIV. páncélos hadtesttel, helyreállítva a Dél Hadsereg csoport arcvonalát. A hadtest nagymértékben hozzájárult ahhoz, hogy a 8. hadsereg rendezetten vonulhatott vissza Harkovból. A németeknek sikerült gátolni a Voronyezsi és Sztjeppi Frontot abban, hogy megsemmisítsék a Dél Hadsereg csoportot és „lendületből” elérjék a Dnyepert. A harcok során a szovjet 1. és 5. gárda-harckocsihadsereg közel 800 harckocsiját és önjáró lövegét veszítette el. Maguk a németek is érzékeny veszteségeket szenvedtek. A III. páncélos hadtest bevethető páncélosállománya a harcok vége felé 80 harckocsi (ebből 13 Tiger E) és 23 rohamlöveg, a páncélgránátos-zászlóaljok harcolólétszáma átlagban 150-200 fő körül volt.⁴¹³

5.6. VERSENYFUTÁS A DNYEPERIG ÉS A HÍDFŐHARCOK

Harkov feladását követően a Dél Hadsereg csoport képtelen volt összefüggő arcvonalat kialakítani a Dnyepertől keletre. A keleti hadszíntéren 1943 nyarának végén a németeknek nem maradt más esélye, mint az utolsó nagy természeti akadály, a Dnyeper folyó vonalának megszállása és

⁴¹³ Ripley, 2000. 135. o., Klapdor, 2011. 201. o. és BA-MA RH 20-8/100 Panzerlage am 23. 8. 1943.

megegyeztetése. Itt képesek lettek volna huzamosabb ideig feltartóztatni a Vörös Hadsereg támadásait. Hitler azonban nem akarta feladni a háború folytatása szempontjából fontos ásványkincsekben és gabonában gazdag területet. Bár a folyó vonalára támaszkodó, a Balti-tengertől a Fekete-tengerig húzódó *Panther*- és *Wotan*-állás építésébe hosszas kérlelés után beleegyezett, mégis bízott abban, hogy a Dél Hadseregcsoport képes lesz megtartani a kelet-ukrajnai területet.⁴¹⁴

Sztálin maga is tisztában volt az ukrán területek stratégiai és gazdasági fontosságával, amelyre a Szovjetunióknak legalább akkora szüksége volt, mint Németországnak. Éppen ezért a Vörös Hadsereg erő kifejtésének súlypontja délnyugati irányban összpontosult. A Dnyeper alsó folyásának elfoglalásáért indított szovjet támadássorozatban öt front közel 2 633 000 katonája, 51 200 lövege, 2400 páncélosa, 2850 repülőgépe, továbbá mintegy 500 000 partizán vett részt.⁴¹⁵ A támadássorozat augusztus végén, szeptember elején indult.

5.6.1. VÉDEKEZŐ HARCOK POLTAVÁTÓL KELETRE ÉS NYUGATRA

A III. páncélos hadtest arcvonala augusztus 26-ára állapodott meg a Merla és Mercsik folyókra támaszkodva. Aznap kezdetét vette a szovjet Központi, Voronyezsi és Sztjeppi Front közösen végrehajtandó *Csernyigov–Poltava támadó hadművelete*. **Augusztus 28-án**, összhangban a 8. hadsereg általános visszavonulásával, a III. páncélos hadtest bal szárnyát Barcsanyi körzetében keleti irányba kellett elfordítania. Aznap ismét a hadtest alárendeltségébe került a 3. páncélos hadosztály, amely a XI. hadtestnél vívott harcai miatt csak két nappal később tudta megkezdeni erői gyülekeztetését Kolomak–Viszokopolja térségében.

A beérkező erők átcsoportosításának lassúsága és az 503. nehézpáncélos-osztály elvezénylése miatt a III. páncélos hadtestnek tartalékok nélkül kellett tartania arcvonalát a szovjet 5. gárdahadsereg megújuló támadásaival szemben. A 223. gyaloghadosztály csak a *Wiking* segítségével volt képes úrrá lenni az arcvonalán keletkezett betöréseken. Miután első egységei kirakodtak, Breith a 3. páncélos hadosztályból egy páncélozott beavatkozó csoportosítást alakított ki, amelyet saját közvetlen irányítása alá vont és útba indított a 233. gyaloghadosztályhoz, hogy helyreállítsa a szovjet 66. gárda-lövészadosztály által kialakított betörést Zsuravli térségében és visszafoglalja a Mokri-Mercsik folyó vonalára támaszkodó korábbi főharcvonalat. A támadás **augusztus 31-én** délelőtt elérte a célját, azonban újabb betörések miatt Breith a teljes páncélos hadosztályt Karajkoszovka–Mirnoje térségébe irányította át. A 3. páncélos hadosztály heves harcok árán itt is tisztázta a betöréseket. Miután Merk vázolta a rendkívül kedvezőtlen helyzetet (különösen a 223. gyaloghadosztály állapotát) Speidelnek, a 8. hadsereg törzse döntött a

⁴¹⁴ Manstein, 2021. 414 – 420. o.

⁴¹⁵ Das deutsche Reich und der zweite Weltkrieg, Band 8. 344. o.

Das Reich SS-páncélgránátos-hadosztály, valamint ideiglenesen a *Großdeutschland* páncélgránátos-hadosztály páncélozott páncélgránátos-zászlóaljának azonnali áthelyezéséről.⁴¹⁶

Szeptember 1-jén a III. páncélos hadtest arcvonalán ismét több betörést harcoltak ki a szovjetek, amelyeket nagy nehézségek árán sikerült tisztázni. A *Wiking* arcvonalszakaszán, Dobropolje térségében a nap folyamán súlyos páncélosösszeecsapás zajlott, amelyben a németek 43 szovjet harckocsi kilövését jelentették.⁴¹⁷

A III. páncélos hadtest helyzetén jelentősen enyhített, hogy **szeptember 2**-án beérkezett a *Das Reich* SS-páncélgránátos hadosztály, amelyet Breith ideiglenesen három harccsoportra bontva azonnal a legfenyegetettebb szakaszokra irányított. A létfontosságú erősítéssel **szeptember 3**-án nap végére sikerült helyreállítani az arcvonalat a jobb szárnyon és a centrumban, egyedül a *Wikinget* kellett visszavonni nyugati irányban. A 8. hadsereg parancsára a nap folyamán a hadtesttörzsnek Dnyepropetrovszk és Cserkaszi körzetébe útba kellett indítania a 627. utász-zászlóaljat és a B1 hadihídoszlopot. Az intézkedés előrevetítette, hogy a Dél Hadseregcsoporthoz megkezdte előkészületeit a Dnyeperen történő partváltásra. Este Breith vázolta a hadtest kedvezőtlen helyzetét Wöhlernek, amelynek kulcsmomentuma az volt, hogy 70 km-nyi arcvonalat lehetetlenség támpontszerűen védeni a rendelkezésre álló, leharcolt csapatokkal. Emellett a bal szárnyon, a XXXXVII. páncélos hadtest felé meglévő rést is a 3. páncélos hadosztálynak kellett lezárnia. Wöhler azt ígérte, megvizsgálja a helyzetet, majd két légvédelmi tüzérsztyályt ajánlott fel támogatásul.⁴¹⁸ Mivel a 223. gyaloghadosztály elvesztette harcképességét, ezért Breith részekre osztva alkalmazta a továbbiakban, miközben a *Das Reich* erőinek⁴¹⁹ egyesítésére, illetve az arcvonal centrumának átvételére adott utasítást.

Szeptember 4-én a XI. hadtest visszavonulása miatt a *Wikingnek* el kellett forgatnia arcvonalát Ljubovka térségében. A szovjetek szorosán követték a hadmozdulatot, és másnap megpróbálkoztak egy áttöréssel, de a hadosztály 20 szovjet harckocsi kilövése árán elhárította a kísérletet.⁴²⁰ A 3. páncélos hadosztály szintén elhárító harcokat vívott, Konsztantyinovka körzetében, ahol csak a Breith beleegyezésével bevetett páncélozott harccsoporttal sikerült helyreállítani az arcvonalat. Este Breith közölte Herbert Gille *SS-Brigadeführerrel*, a *Wiking* hadosztályparancsnokával, hogy a 8. hadsereg törzse elvetette javaslatát a hadosztály visszavonásával kapcsolatban. A helyzet súlyosságára tekintettel parancsba adta, hogy a hadosztálynak minden hadra fogható katonát a páncélgránátos-zászlóaljakra kell vonni és riadóalakulatokat kell felállítani.

⁴¹⁶ NARA T-314 R-200 694 – 696. felvétel Utóbbi szeptember 6-áig a 3. páncélos hadosztályt támogatta.

⁴¹⁷ NARA T-314 R-200 702. felvétel

⁴¹⁸ NARA T-314 R-200 728 – 730 felvétel

⁴¹⁹ Kivéve a *Deutschland* SS-páncélgránátos-ezredet, amely továbbra is a *Wiking* harcait támogatta.

⁴²⁰ NARA T-314 R-200 742 felvétel.

A III. páncélos- és a XI. hadtest csatlakozásánál **szeptember 6-án** egy jelentős szovjet betörés alakult ki. A XI. hadtest új arcvonalat épített ki, amelyre a hadtesttörzs egyetértésével javaslatot tett. A 8. hadsereg törzse ellenben a korábbi arcvonal visszafoglalására adott parancsot. Gille – arra való hivatkozással, hogy túl későn érkezett az utasítás és a csapatok mozgatását sötétben, ismeretlen terepen nem lehet végrehajtani – megtagadta annak végrehajtását. Merk közölte vele, hogy a 8. hadsereg ragaszkodik az elképzeléséhez, noha a III. páncélos hadtest törzse vele ért egyet. Mivel Gille hajthatatlan maradt, Breith személyesen járt közben Speidelnél a döntés miatt. Annyit sikerült elérnie, hogy a megszabott hadmozdulat végrehajtásában teljesen szabad kezet kaptak az érintettek. Wöhler döntésének hátterében az állt, hogy a III. páncélos hadtest bal szárnyán és centrumában bevetett páncélos harccsoportokkal Viszokopolja térségéből erős ellentámadást akart indítani északnyugati irányból, amint a szovjetek a visszavonuló 223. gyaloghadosztály és *Wiking* nyomába erednek.⁴²¹ Az előkészületek azonban időt igényeltek, addig pedig a két érintett hadosztálynak helyben kellett maradnia.

Két nap viszonylagos nyugalom után a Voronyezsi Front csapatai **szeptember 9-én** nagy erővel, páncélos, tüzérségi és csatarepülőgép támogatással ismét támadásba lendültek. Az érintett német csapatok erejük végén jártak, különösen a 223. gyaloghadosztály és a *Wiking*, ezért a kialakult betöréseket csak elreteszteni tudták. Ugyan a III. páncélos hadtest hadműveleti helyzete folyamatosan romlott, Breith mégsem kockáztatta meg, hogy a két, hevesen támadott hadosztályát kivonja, mert az minden bizonnyal az arcvonal összeomlását eredményezte volna.

A III. páncélos hadtest jobb szárnyának visszavonulása **szeptember 10-én** este kezdődött, ami összhangban volt a 8. hadsereg általános visszavonulásával. Bár Breith ragaszkodott hozzá, hogy a 8. hadsereg támogatása nélkül is végrehajtsa a korábban vázolt, Viszokopolja térségéből tervezett páncélos-ellencsapást, arra mégsem nyílt lehetősége, mert Wöhler arról tájékoztatta, hogy a két SS-páncélgránátos-hadosztályt rövidesen át kell adnia. Addig is, a hadtest visszavonulását a *Das Reich* harccsoportja⁴²² fedezte. Ez az utóvéd gyorsan kialakított a támadás és védekezés váltogatására épülő harceljárást. A páncélos-felderítőosztály alegységei fenntartották a szoros kapcsolatot az üldöző szovjet csapatokkal, felderítették, hol összpontosulnak a főerők, és amikor csak lehetett, a tervezett szovjet támadások összpontosítási körzeteit is. Ezekre ezután erőteljes tűzcsapásokat mért a német tüzérség, majd a páncélosok és a lövészpáncélosokkal felszerelt páncélgránátosok rövid időtartamú, heves támadásokat indítottak ellenük, hogy megbontsák a szovjet alakulatok rendjét, és a harcérintkezés megszakítására kényszerítsék őket. Eközben a tüzérezred visszavonult, az utászok pedig valamivel hátrébb előkészítették az új védelmi állást, amelyet az utóvéd fennmaradó része

⁴²¹ NARA T-314 R-200 766 felvétel.

⁴²² A 2. SS-páncélos-felderítőosztályból, a 2. SS-rohamlövegosztályból, a *Der Führer* SS-páncélgránátos-ezredből, a páncélos-tüzérezredből és a páncélos-utász zászlóalj elemeiből, továbbá egy páncélos századból álló különítmény.

meg is szállt.⁴²³ A III. páncéloshadtest visszavonulása terv szerint zajlott, a szovjetek képtelenek voltak megzavarni a műveletet. Breith azonban keserűen vette tudomásul, hogy nem volt lehetősége a Kovjagi–Viszokopolja terepszakaszra kijutó szovjet erőket megsemmisíteni.⁴²⁴

A szovjetek az eddigi gyakorlatuknak megfelelően igyekeztek folyamatosan váltogatni erőkifejtésüket. Ennek megfelelően **szeptember 12-én** ismét megélnékült a harctevékenység a III. páncéloshadtest bal szárnyán és centrumában. A 223. gyaloghadosztály 333. gránátoszerede szovjet nyomásra ismét kivált az arcvonalból, így a harcok súlyát a légi erővel és a *Wiking* páncélosaival is támogatott *Das Reich*-nak kellett viselnie, amelyet a 8. hadsereg törzse egyelőre mégsem vezényelt el. Másnap reggelre az összes szovjet betörést sikerült felszámolni, kivéve a 3. páncélosadosztály arcvonalán, ahol csak elreteszlni lehetett. A szovjetek az általuk elért terepszakaszokat azonnal páncéltörő ágyúkkal erősítették meg, ami veszteségterhes, elhúzódó harcokra kényszerítette a német páncélozott harccsoportokat.

Szeptember 14-én a szovjet 2. harckocsihadsereg 60 km mély betörést alakított ki a Közép és Dél Hadseregcsoporthoz csatlakozásánál, 150 km-re Kijevtől. A Közép Hadseregcsoporthoz visszavonta fenyegetett jobb szárnyát, ami miatt a Dél Hadseregcsoporthoz is vissza kellett vonulnia nyugat felé, mielőtt Kijev elesne. Hitler von Manstein és von Kluge többszöri kérése nyomán végül belátta, hogy egyetlen lehetőség visszavonulni a Dnyeper mögé, azonban késlekedése elegendő időt biztosított a Vörös Hadseregnek, hogy jobb pozícióból „rajtolhasson” a Dnyeperért folyó versenyfutásban.

A Dél Hadseregcsoporthoz visszavonulása **szeptember 15-én** vette kezdetét. Aznap a szovjetek tüzéséggel, légi erővel és páncélosokkal támogatott lövészcsapatai egész nap hevesen támadták a III. páncéloshadtest teljes arcvonalát, és több betörést is kiharcoltak, ám ezeket a németek rendre felszámolták vagy elreteszelték. Este 20:00-kor a 8. hadsereg törzse megparancsolta, hogy a III. páncéloshadtest adja át arcvonalát a XXXXVII. páncélos- és a XI. hadtestnek, majd a hadtesttörzs haladéktalanul vonuljon a Poltavától 35 km-re nyugatra fekvő Resetyilovkába.

A hadtesttörzs **szeptember 16-án** 6:00-ig átadta arcvonalát, majd áttelepült új harcálláspontjára. Breith új feladata a 8. hadsereg visszavonulásának fedezése nyugati és északi irányban. Ehhez rendelkezésére bocsátották a 6. páncélos- és az átcsoportosítás alatt álló *Wiking* SS-páncélgránátoshadosztályt. A *Wiking* első egységei **szeptember 18-án** érkeztek be és Breith azonnal északi irányban útba indította erőit, hogy a bal szomszéd XXIV. páncéloshadtest Cserkaszi irányában folytatott visszavonulását fedezzék, valamint biztosító állásokat foglaljanak a Pszjol és a Horol folyó vonalán. A III. páncéloshadtest csapatai **szeptember 19-én** már összecsaptak a szovjet 52. hadsereg egységeivel, amelyek egyre jelentősebb erőkkel jelentek meg a térségben.

⁴²³ Buttar, 2022. 289. o.

⁴²⁴ Erről tanúskodik a III. páncéloshadtest hadműveleti naplójának aznapi bejegyzése NARA T-314 R-200 796 felvétel.

Mivel a III. páncélos hadtest 100 km hosszú arcvonalat tartott két erősen legyengült hadosztály manőverező védelmére alapozva, a 8. hadsereg a 3. páncélos hadosztályt is útba indította a körzetbe. Breith úgy határozott, hogy a 6. páncélos hadosztállyal Mirgorodtól délkeletre, a *Wiking*gel pedig Petrivci–Kovalci térségében, a szovjet csapatok hátába kerülve megsemmisíti a vele szemben álló erőket. Breith a 8. hadsereg törzsétől kérte a XXIV. páncélos hadtest gyorsított ütemű visszavonásának lassítását, mert a hadmozdulat miatt a két hadtest csatlakozásánál kialakult egy jelentős rés, amelyet egyelőre képtelen volt lezárni, viszont amennyiben a szovjetek betörnek ide, akkor nyugati irányból átkarolhatják a III. páncélos hadtestet, elvágva a cserkaszi Dnyeper-átkelőtől. A 8. hadsereg törzse közölte, hogy [a Kijevnél kialakult helyzet miatt – K.A.] a hadseregcsoport ragaszkodik a tempóhoz.⁴²⁵

Szeptember 20-án a szovjet csapatok több ponton is betörték a III. páncélos hadtest hézagos arcvonalába, amelyre a németek heves ellenlökésekkel válaszoltak. A harcok súlya Nyikolajevka és Bajrak térségében volt. Aznap Wöhler – Breith ismételt kérésére – ideiglenesen megállította a XXIV. páncélos hadtest visszavonulását, illetve a 11. páncélos hadosztályt és a 261. rohamlővegosztályt a III. páncélos hadtesthez irányította. Az erősítések éppen időben érkeztek, mert másnap a *Wiking* arcvonalán Oktyabriszkoje, Petrovka és Bogdanovka térségében súlyos harcok bontakoztak ki. A 11. páncélos hadosztályt a *Wiking* jobb szárnyára irányították.⁴²⁶ Délután Brigagyirovka körzetében az SS-páncélgránátosok rohamlővegek támogatásával jelentős veszteséget okozó támadást hajtottak végre az előretört szovjet erők ellen. Eközben a XXIV. páncélos hadtest visszavonulása folytatódott, és Merk hiába kérte annak lassítását, csak annyit sikerült elérnie, hogy Speidel engedélyezte a 6. páncélos hadosztály visszavonását a Pszjol folyótól egy rövidebb arcvonalra. A XXIV. páncélos hadtest visszavonásának hátterében az állt, hogy a Sztavka tartalékából átcsoportosított szovjet 3. gárda-harckocsihadsereg előrevetett részei szeptember 21-én este Kijevtől 80 km-re, délre elérték a Dnyepert. A körzetben gyakorlatilag nem voltak német erők, így a szovjetek azonnal átkeltek a folyón. Délebbre, Velikij Bukrin körzetében a 7. gárda-harckocsihadtest foglalt hídfőállást a Dnyeper kanyarulatában. A Dél Hadseregcsoport vezetése azonnal ellentámadásra utasította a tartalékban tartott 19. páncélos hadosztályt és a Kanyev térségében partot váltó XXIV. páncélos hadtestet.

Szeptember 22-én a III. páncélos hadtest folytatta védekező harcait az előretörő szovjet csapatokkal szemben. A nap végéig a 6. páncélos hadosztályt át kellett adni a XXXXVIII. páncélos hadtestnek, mégsem gyengül a hadtest ereje, mert a 3. páncélos hadosztály befejezte erői gyülekeztetését, majd Sztij Kovjar–Velikije Kanyevci térségéből észak-északnyugati irányban

⁴²⁵ NARA T-314 R-200 860 – 862. felvétel.

⁴²⁶ A 11. páncélos hadosztály harcolólétszáma 2875 katona volt, bevethető nehézfegyverzetébe pedig öt Pz. III, nyolc Pz. IV és a 911. valamint a 2. ütege nélküli 261. rohamlővegosztály 19 rohamlővege tartozott. Ganz, 216. 419. o.

harcfelderítést hajtott végre. A *Wiking* továbbra is a Horol és Szula folyók között biztosította az arcvonalat, míg a 11. páncélosadosztály Zolotonosa körzetében felderítő tevékenységet folytatott.

Szeptember 23-án Cserkaszi harcparancsnoksága és a Dnyeper nyugati partján álló 72. és 167. gyalogadosztály ideiglenesen a III. páncélosadtest alárendeltségébe került. Az üldöző szovjet Sztyeppi Front kötelékeit eddig sikerült feltartóztatni Poltava térségében, tovább, mint ahogy azt a német 8. hadsereg vezetése eredetileg tervezte. A kiürített nagyvárost végül a szovjet 5. gárdahadsereg vette birtokba a nap folyamán.

5.6.2. VISSZAVONULÁS A DNYEPER NYUGATI PARTJÁRA ÉS HARC A HÍDFŐÁLLÁSOKÉRT

Összhangban a 8. hadsereg általános visszavonulásával, a III. páncélosadtest **szeptember 24-én** a *Wiking* SS-páncélgránátos-hadosztállyal megkezdte az átkelést a Dnyeperen Cserkaszinál. A hadmozdulatot utóvéd csapatok fedezték, miközben a 3. és 11. páncélosadosztályok aktív támadó tevékenységgel tartották távol a szovjet támadó éleket a zsugorodó német főharcvonalától. Miközben a 11. és 3. páncélosadosztály agresszív támadásokat hajtott végre, a *Wiking* 20:00-ig átkelt a folyón. Breith ekkor utasította a 3. páncélosadosztályt, hogy váltson partot. A páncélosadosztály előbb Pervomajszktól északi irányban támadva biztosította a *Wiking* korábbi arcvonalát, majd a 261. rohamlövegosztállyal együtt **szeptember 25-én** 6:00-kor megkezdte a partváltást. Aznap 8:55-kor kezdetét vette a hadtesttörzs áttelepülése is Zagorogyiscséből Bolsoje Sztarozseljébe.⁴²⁷ A jelentősen lecsökkent méretű cserkaszi hídfőt a megerősített 11. páncélosadosztály **szeptember 26-án** 17:00-ig tartotta. A németek aznap az utolsó hídfőállást is feladták a Dnyeper keleti partján. A harcoló csapatok meglepetésére azonban a folyó magasabban fekvő nyugati partján a várakozásokkal ellentétben nem létesült komolyabb erődítés, így az csak korlátozott lehetőségeket kínálhatott a további védelmi tevékenységhez, különösen annak fényében, hogy a harcoló felek közel azonos időben érték el a folyó vonalát. A szovjet csapatok szeptember 26-ig 40 korlátozott méretű és elszigetelt hídfőt foglaltak főként Kijevtől délre.

Az ősz elején a hídfőkből való kitörés és a támadás folytatása meghaladta az eddigi harcokban kimerült Központi, Voronyezsi és Sztyeppi Frontok lehetőségeit.⁴²⁸ A támadás folytatásához a folyón átkelt szovjet csapatoknak gyors erősítésre volt szüksége, ezért a Sztavka úgy döntött, hogy egy nagyszabású légideszant-műveletet indít. Az 1., 3. és 5. légideszantdandárból kialakított, rögtönzött légideszanthadtestet a Voronyezsi Front közvetlen alárendeltségébe utalták, és az eredeti

⁴²⁷ Breith arra kapott utasítást, hogy Szmela térségében állítsa fel harcálláspontját, amelyet híradástechnikai okokkal indokoltak. Mivel a hadsereg híradóegysége sosem építi ki a hadtesttörzs összeköttetését (sem) ezért Breith az indokolatlan utasítással szemben a harcászati szempontból előnyösebb helységbe települt.

⁴²⁸ A Vörös Hadsereg 1943 júliusától az év végéig a déli arcvonalszakaszon végrehajtott hadműveleteiben elveszített 1 989 066 katonát és 9115 páncélost. Glantz – House, 2005. 395 – 396. o.

tervek szerint Kanyev körzetében (a III. páncélos hadtest bal szárnyán) tervezték ledobni. A kevés rendelkezésre álló szállító repülőgép – összesen 48 darab – miatt a 3. és 5. légideszantdandár katonáit szeptember 25-ére virradóra csak több kisebb hullámban sikerült eljuttatni a célkörzet fölé. A ledobást követően a szovjet ejtőernyősök jelentősen szétszóródtak, az első hullámban földet ért 2500 fő 35 elszigetelt csoportban vette fel a harcot a németekkel. Szovjet adatok szerint a ledobási zónában az ejtőernyősöknek mindössze 5%-a, 23%-uk 10 km-es, és 14%-uk 15 km-es távolságon belül ért földet.⁴²⁹ A *ténylegesen bevetett* 4575 szovjet légideszantosból október 5-ig 2300 fő maradt, akik november 28-i leváltásukig 43 különböző csoportban a partizánokkal együtt harcoltak tovább a németek háta mögött.⁴³⁰ A rossz, hiányos szervezés és felkészülés, a kedvezőtlen időjárás és a németek gyors ellenintézkedései miatt szovjet légideszant művelet teljes kudarc volt, azonban az általa okozott zavar hátráltatta a XXIV. páncélos hadtest a velikij bukrini szovjet hídfő felszámolására indított támadását.

Még éppen csak véget ért a Dnyeperen való átkelés, valamint a szovjet légideszantosok ledobása okozta helyzet, Breith máris súlyos gondokkal nézett szembe hadteste Bucsak–Kanyev–Cserkaszi terepszakaszon húzódó arcvonalán. A hadtest alárendeltségébe került 57. gyaloghadosztály arcvonalán Kanyevtől északra Szelise–Sztugyenec, valamint délre Pekari körzetében a szovjet 47. hadsereg két hídfőállást is létre hozott, valamint jelentős erőkkel megszálltak a keleti parton fekvő Prohorovkától délre elterülő szigetet.⁴³¹ Ez utóbbit a gyaloghadosztály képes volt részben visszafoglalni, azonban a két hídfő felszámolása meghaladta az erejét. Breith ezért a 3. páncélos és *Wiking* SS-páncélgránátos-hadosztályból egy beavatkozó csoportosítást alakított ki, és a fenyegetett körzetbe vezényelte őket, hogy elreteszelve a szovjet betöréseket. A pekari hídfőállást ideiglenesen sikerült felszámolni, de a szelisei túl nagy falatnak bizonyult, ezért a III. páncélos hadtest törzse a 3. páncélos hadosztályt csoportosította át Kanyevtől északra (Bobrica–Sztugyenec–Grisinci–Trosin térségébe), hogy rendezze a helyzetet.

Szeptember 30-án Merk további tüzérségi erősítést kért a 3. páncélos hadosztály részére, amelyet Speidel jóváhagyott. Míg tartottak az előkészületek, a hadosztály 3. páncélos felderítőosztályával megerősített 57. gyaloghadosztály hullámozó harcokat vívott Pekari északi és délkeleti körzetében, valamint a prohorovkai szigeten.

Október 1-jén Westhoven vezérőrnagy, a 3. páncélos hadosztály parancsnoka tájékoztatta Merket, hogy nem állnak készen a támadásra, azonban ha a hadtesttörzs ragaszkodik az utasításhoz,

⁴²⁹ Buttar, 2022. 317. o.

⁴³⁰ Das deutsche Reich und der zweite Weltkrieg Band 8. 366. o. és Szagajdak – Ciganok, 1962/1. 238. o.

⁴³¹ A szelisei hídfőállást a 23. lövészhadosztály, a pekaritól délre lévő kettőt pedig a 218. lövészhadosztály és a 3. gárda gépesített hadtest 8. gárda gépkocsizó lövészdandára alakította ki. Szeptember 28-ára már közel négy lövészhadosztálynyi erő összpontosult a hídfőállásokban, továbbá átszállítottak 46 45 mm-es, 16 76,2 mm-es löveget, valamint 60 82 mm-es aknavetőt. CAMO f. 203, op. 2843, gy. 504, li. 84 és 91.

17:00 után kezdetét veheti a támadás. Merk közölte Wethovennel, hogy csak akkor indulhat meg a támadás, ha az egyértelműen sikerrel járhat. Breith, aki tisztában volt azzal, hogy amennyiben a szovjetek elegendő időt kapnak a hídfőállás megerősítésére, akkor lehetetlenség lesz azt felszámolni, a Merktől hallottak alapján úgy döntött, másnapra halasztja a támadást. Emellett igazoló jelentést kért Westhontól a késés okairól, ugyanis amikor a vezérőrnagy szeptember 29-én meglátogatta őt, arról számolt be, hogy a tüzérség már elfoglalta állásait. A késés elsődleges oka az utánpótlási oszlop végén haladó tüzérségi lőszer lassú szállítása volt.

A 3. páncélosadosztály támadása végül **október 2-án** 6:30-kor vette kezdetét. A hadosztály erői 8:00-ig áttörtek a szovjet 23. lövészhadtest első állásain, azonban a védők hamar magukhoz tértek, és jelentős tüzérségi, aknavető és páncélelhárító tüzet lőttek a támadó német csapatokra. Az elakadt támadás súlypontját délről északra, a 175,9 magassági pont térségébe helyezték át a németek, de a 17:00-kor indult újabb támadást ismét heves elhárító tűz fogadta, ráadásul a támadó éleket a magassági pontnál egy rövid időre elvágta a 3. gárda gépesített hadtest ellenlökése. A támadást másnap ismét megkísérelték, de jelentős késéssel, csak délután indították meg, ami Merk szerint megengedhetetlen volt. Az erős szovjet elhárító tűz miatt a 3. páncélosadosztály támadása rövid idő alatt összeomlott. Breith tisztában volt a hadosztály állapotával, amelynél olyan kritikus járműhiány lépett fel, hogy manőverezni is alig tudott, ráadásul páncélgránátos ereje is lecsökkent, így miután 20:20-kor konzultált Westhovennel, lefújta a támadást, és egyelőre a hídfőállás elreteszelésére adott parancsot.⁴³²

Miután nem sikerült a bal szárnyon erősödő fenyegetést felszámolni, Breith figyelme az arcvonal centrumába fordult. A szovjetek Pekari északi és déli térségében, attól délre Hresjatiknál, valamint a prohorovkai szigeten is hídfőállásokat alakítottak ki, és komoly fenyegetést jelentettek az amúgy is túlfeszített német arcvonalra. Breith-nek azonban nem csak a Vörös Hadsereg okozott nehézséget. A 8. hadsereg útba indította a 168. gyalogadosztály a hadtesthez, ugyanakkor döntött a 11. páncélosadosztály azonnali kivonásáról, és jelezte, a 3. páncélosadosztály elvezénylése is küszöbön áll. Emellett a bal szomszéd XXXXVIII. páncélosadtest törzse arról adott tájékoztatást, hogy nem fogja tudni átvenni az arcvonalat Kanyevtől északra, mert erőit egyéb harcok kötik le. Breith **október 3-án** közölte Speidellel, hogy hadteste lényeges gyengülését követően képtelen lesz elhárítani a szovjetek átkelési kísérleteit a folyón, majd kijelentette: nem vállal felelősséget a következményekért. Speidel tudomásul vette a hallottakat. Nem sokkal a beszélgetést követően a hadtesttörzs egy nyilatkozatot adott ki a várható helyzetről. Vélhetően emiatt a 8. hadsereg törzse letett a 3. páncélosadosztály elvezényléséről.

⁴³² A Voronyezsi Front adatai szerint a német veszteség 17 harckocsi és két rohamlőveg volt. CAMO f. 236, op. 2673, gy. 109, li. 11.

Mivel az 57. gyaloghadosztály önmagában gyengének bizonyult a szovjet hídfőállások felszámolására, Breith a *Wikinget* is utasította, hogy tolja el arcvonalát nyugati irányban és vegyen részt a műveletekben. Breith nyomatékosan felhívta a figyelmet arra, hogy a főharcvonalnak a Dnyeper partjára kell támaszkodnia, és amennyiben szükséges, erőket kell kivonni a kevésbé fenyegetett szakaszokról, akár annak kockáztatásával is, hogy a szovjetek újabb betörést alakítanak ki. Ezeket még mindig könnyebb lesz felszámolni, mint egy kiépült, megszilárdult hídfőállást. Amennyiben pedig a szovjetek a Rossz folyó torkolatánál megvetik a lábukat, és mélységben előretörnek, akkor már nem lehet megállítani őket.⁴³³

Október 5-én Merk meglepődve tapasztalta, hogy az előző nap kiadott utasításokat a *Wiking* nem hajtotta végre. A hadosztály I. hadműveleti vezérkari tisztje (Ia) a támadásra kijelölt 5. SS-páncélos-felderítőosztály gyenge állapotára hivatkozott, de Merk ennyivel nem érte be. Megismételte Breith előző napi utasítását és nyomatékosította, hogy azonnal támadni kell. Végül kiderült, hogy Gille *SS-Brigadeführer* megtagadta a parancs végrehajtását, noha ezt nem közölte felettesével. Merk tudomásul vette a hallottakat és közölte, hogy tájékoztatja Breith-et. Breith 10:15-kor megbeszélést tartott Gille-vel. Breith a legelején közölte, tisztában van a körülményekkel, de a kisebbik rosszat kell választani, majd Gille-nek szegezte a kérdést, hogy megtagadja-e a parancsot? Gille nem adott választ, helyette hadosztálya elkeserítő helyzetét válaszolta. Breith ragaszkodott parancsához, amelynek lehetséges következményeiért vállalta is a felelősséget. Gille azzal felelt, hogy elkötelezte magát a támadás mellett, de egy későbbi időpontban, megfelelő erősítésekkel. Az időtényező fontossága miatt Breith azonban hajthatatlan maradt, és harmadszorra, egyben utoljára megkérdezte Gille-t, meg akarja-e kockáztatni, hogy Breith azt jelentse a 8. hadsereg törzsének, hogy a hadtestparancsnoka utasítását megtagadta. Gille végül engedett, csak az időpont megválasztásában kért szabad kezet. Breith ezt megadta, de egy részletes írásbeli javaslatot kért a támadás előkészületei és végrehajtása kapcsán, amit a hadosztály törzse határidőre meg is küldött.⁴³⁴

Október 7-éig helyi jellegű harcok zajlottak a Rossz folyó torkolata, Pekari és Hresjatik térségében. Aznap zuhanóbombázó támogatással megkezdődött a *Wiking* kijelölt erőinek⁴³⁵ a támadása, de az beláthatatlan, őserdei környezetben a németek nem boldogultak a szovjet védelemmel. Ezzel kezdetét vette egy hullámzó intenzitású, veszteségterhes harc a Rossz folyó torkolatánál, Pekari és Hresjatik körzetében, valamint az azoktól északra található prohorovkai, valamint a németek által „Háromszög” és „Rókafarok” elnevezéssel illetett szigeteken. A szovjetek a terepadottságok maximális kihasználásával létesített állásaikból tüzelve érzékeny veszteségeket

⁴³³ NARA T-314 R-200 993 – 995 alapján.

⁴³⁴ NARA T-314 R-200 1001 – 1005. felvétel.

⁴³⁵ A *Westland* páncélgránátos-ezred harcokcsikkal és tüzérséggel megerősített I. zászlóalja.

okoztak a támadóknak, és amint a németek lendülete csökkent, átvették a kezdeményezést. Breith folyamatosan váltogatta fő erő kifejtését az 57. gyaloghadosztály és a *Wiking* arcvonalán, miközben igyekezett összehangolni a két hadosztály tevékenységét – ami a koordináció időszakos hiánya miatt kifejezetten nehéz feladatnak bizonyult.

Miután a harcoló felek nem jutottak dűlőre egymással a harcok intenzitása **október 12.** után valamelyest csökkent, és csak **október 17-étől** lángoltak fel ismét. Aznap a *Wiking* páncélgránátosai harcokcsik támogatásával visszafoglalták Hresjatikot, de a további előretörés három harcokcsi elvesztése után elakadt.⁴³⁶ **Oktober 18-án** a szovjetek nagyobb erőkkel megpróbálták kitörni a Rossz folyónál lévő hídfőállásukból, de az 57. gyaloghadosztály visszaverte a próbálkozást. Másnap a németek azt tapasztalták, hogy Pekari északi térségében lévő hídfőt kiürítik a szovjetek, így a gyaloghadosztály azonnal támadásba lendült és visszaállította a korábbi arcvonalat, miközben 108 hadifoglyot ejtett és 300 szovjet halottat számlált meg.⁴³⁷ Breith elismerését fejezte ki a hadosztálynak, amely délután folyamán a 261. rohamlövegosztály páncélosaival és a *Wikinggel* közösen a Rossz folyónál lévő szovjet hídfőállás felszámolására indult. Másnap reggelig sikerült a visszaállítani a Dnyeper nyugati partvonalára támaszkodó korábbi arcvonalat. Ezt követően a harcoló felek tevékenysége kölcsönös felderítő és rohamcsoport vállalkozásokra, valamint tüzérségi zavarótűzre redukálódott. A III. páncéloshadtest sikeresen megőrizte arcvonalát, miközben partizánvadász egységekkel igyekezett felszámolni az elszigetelten kitartó légideszantos csoportok és partizánok tevékenységét.

Az arcvonal közepén vívott harcokkal egy időben a 3. páncélosadosztály által elreteszelt szelisei hídfőben is zajlottak az események. Miután a szovjet 47. hadsereg Kanyevtől északra átkelt a Dnyeperen, a Voronyezsi Front már három komolyabb hídfőállással rendelkezett a folyó nyugati partján Rzsisiv, Velikij Bukrin és Sztugyenev (Szelise) körzetében. A 8. hadsereg próbálta elszigetelten tartani ezeket. A német tábori tüzérség folyamatosan lőtte a hídfőállások területét, a szovjet támadás lehetséges irányában pedig páncéltörő ágyúkkal és műszaki zárrakkal megerősített támpontokat képeztek. A lehetséges felvonulási útvonalakat elaknásították.

Oktober 12-én a Voronyezsi Front erői mindhárom hídfőállásában egyszerre lendültek támadásba. A III. páncéloshadtest arcvonalán Sztugyenev a szovjetek birtokába került, miután a 394/II. páncélgránátos-zászlóalj megkerülték és lerohanták annak arcvonalát. A kezdeti harcászati sikerek ellenére a szovjetek képtelenek voltak egyesíteni hídfőállásaikat, cserébe érzékeny veszteségeket szenvedtek a német védelemben. A 3. páncélosadosztály a nap végéig több kulcsfontosságú magassági pontot is visszaszerzett, ahol szükséges volt, arcvonalát visszavonta, majd rendezte, illetve a tábori tüzérség alkalmazásával vette elejét további szovjet támadásoknak.

⁴³⁶ NARA T-314 R-200 1096. felvétel. A személyi veszteség 35-40 katona volt.

⁴³⁷ NARA T-314 R-200 1106. felvétel.

Westhoven gyalogsági támogatást kért Breith-től, aki megígérte, hogy mindent meg fog tenni, de közölte azt is, hogy a 8. hadseregnek sincsenek tartalékai, így gyalogsági támogatással nem lehet számolni. A 3. páncélososztály végül megkapta a 43. páncélos-híradóosztályból kiállított riadóalakulatot, valamint a kevésbé fenyegetett arcvonalszakaszt tartó 168. gyaloghadosztály egyes (főleg tábori tüzér) alegységeit. Hullámozó harcokat követően, **október 16.** után az összecsapás veszített intenzitásából. A felek tevékenysége a továbbiakban kölcsönös felderítő és rohamcsoport vállalkozásokra korlátozódtak. A sztugyenei szovjet hídfőben patthelyzet alakult ki. A németek pontosan vezetett, erőteljes tüze miatt a szovjetek nem tudtak megfelelő mennyiségű nehézfegyverzetet és páncélosokat előrevonni, a németek azonban a kiépült szovjet védelem, a saját erőik gyengesége, továbbá a páncélosok bevetésére teljesen alkalmatlan terep miatt képtelenek voltak felszámolni a hídfőállást. Egy ilyen támadás során a 3. páncélososztály keserű leckét kapott, miután öt harckocsiját és két lövészpáncélosát elvesztette.⁴³⁸ A III. páncélososztály törzse több alkalommal is megvizsgálta a hídfő felszámolásának lehetőségeit, de az elégtelen gyalogsági támogatás, valamint a bal szomszéd XXXXVIII. páncélososztály támogatásának elmaradása⁴³⁹ miatt nem lehetett mást tenni, mint elreteszteni a szovjet hídfőállást és várni, hogy a lehetőségek kedvezőbbre forduljanak.

Mivel Breith szabadsága esedékes volt, október 26-án a Dél Hadseregcsoport vezetése Heinz Ziegler altábornagyot⁴⁴⁰ jelölte ki helyettesének. Október 29-én és 30-án Breith Ziegler társaságában meglátogatta a hadtest alárendeltségében lévő erők törzseit. **November 1-jén** Breith átadta a harcvezetést helyettesének, majd a 8. hadsereg főparancsnokságára, Kirovográdba utazott. Innen másnap Vinnyicába repült, ahol jelentkezett az OKH törzsnél, majd Berlinbe utazott tovább. A német fővárosból november 4-én indult Berchtesgadenbe. Családi körében eltöltött pihenését követően november 23-án szülővárosába, Pirmasensbe utazott szüleihez, akiknél összesen négy napot töltött el feleségével és fiával.⁴⁴¹ A továbbiakban szűk családja körében pihent

Breith távollétében ismét fellángoltak a harcok. A keleti hadszíntér déli részén a 2., 3. és 4. Ukrán Front⁴⁴² december 20-áig csaknem 800 km szélességben és 100-300 km mélységben nyomult előre nyugat-délnyugati irányban. A harcok eredményeként a Vörös Hadsereg egy 400×100 km-es hadászati hídfőt vett birtokba a Dnyeper alsó folyásának nyugati partján. A jelentős igénybevétel

⁴³⁸ NARA T-314 R-200 1052. felvétel.

⁴³⁹ A XXXXVIII. páncélososztály erőinek zömét a velikij bukrini hídfőállás felszámolása kötötte le. A koordinációt nehezítette, hogy a sztugyenei szovjet hídfőállás a két német páncélososztály sávhatárán feküdt, így sok esetben a felek a másiktól várták a támogatást.

⁴⁴⁰ November 25-én a Cserkaszi körzetében vívott harcok során Ziegler maga vette át egy páncélozott harccsoport vezetését, majd bal karján megsebesült. November 27-től utóda von Horn altábornagy lett, akit december 3-án Schulz altábornagy váltott.

⁴⁴¹ BA-MA N106/2 445 – 451. o.

⁴⁴² Az új hadászati helyzetnek megfelelően október 20. után a legtöbb szovjet frontot átnevezték. A Voronyezsi Frontból 1. Ukrán, a Sztjeppi Frontból 2. Ukrán, a Délnyugati Frontból 3. Ukrán, a Déli Frontból 4. Ukrán Front lett.

miatt kimerült szovjet csapatoknak rendezni kellett soraikat, ezért 1943 végén a németek egy kis időhöz jutottak, de azzal, hogy elvesztették a Dnyeperig tartó versenyfutást, az utolsó lehetőségük is odalett, hogy egy hosszan tartó patthelyzetet érjenek el a keleti hadszíntéren, még az angolszász szövetségesek nyugat-európai partraszállása előtt.⁴⁴³

5.6.3. ÉRTÉKELÉS

Harkov térségének visszafoglalását követően a Vörös Hadsereg hadműveleti szünet beiktatása nélkül folytatta a Donyec-medence visszafoglalását célzó műveleteit, miközben igyekezett még a németek előtt elérni a Dnyeper vonalát úgy, hogy a szemben álló erőket eközben megsemmisíti. A Dél Hadseregcsoport Harkov feladását követően Poltava térségében alakította ki védelme súlyát. Az augusztusi harcokat követően a III. páncéloshadtest csapatai védelembe mentek át a Merla és Mercsik folyók vonalán. A hadtest alárendeltségébe a korábbi harcokban legyengült, de tapasztalt páncélos-seregtestek közül kettő, valamint egy védekezésre is csak korlátozottan alkalmas gyaloghadosztály tartozott. A változó intenzitású és erősségű, de folyamatos szovjet támadásokkal szemben a hadtest szeptember közepéig tartotta arcvonalát, amelyet a legfenyegetettebb körzetekben ugyan szükség szerint visszavett, de így képes volt elhárítani a Voronyezsi Front áttörési kísérleteit.

Szeptember közepétől a hadműveleti helyzet olyan mértékben romlott a németek számára, hogy nem lehetett tovább halogatni a visszavonulást a Dnyeper mögé, amelyet a Dél Hadseregcsoport hadtestei egymás kölcsönös fedezete mellett, „bakugrásszerűen” hajtottak végre. A III. páncéloshadtestet Poltavától nyugatra csoportosították át, hogy fedezze a XXIV. páncéloshadtest visszavonulását, egyúttal a 8. hadsereg részben nyitott bal szárnyát, valamint tartóztassa fel a körzetbe beérkező szovjet 52. hadsereget. A visszavonulás folytatásaként a III. páncéloshadtest csapatai egységesen, rendezetten váltottak partot a Dnyeperen, a nehézfegyverzetet és a hadfelszerelést magukkal vitték. A folyó túlsópartján azonban a Dél Hadseregcsoport képtelen volt szilárd arcvonalat kialakítani. A szovjet 47. hadsereg a III. páncéloshadtest sávjában három komolyabb hídfőállást alakított ki. A páncélosok bevetésére alkalmatlan, sűrűs erdős környezetben a németek lehetőségei a szovjet betörések tisztázására, a csapatösszevonásai lövetésére és az átkelési kísérletek egy részének elhárítására szűkült, mégis október végéig a III. páncéloshadtest háromból két szovjet hídfőállást súlyos harcok árán felszámolt.

⁴⁴³ Szombathelyi Ferenc vezérezredes, a Honvéd Vezérkar főnöke 1943. év elején számba vette a keleti hadszíntéren vívott háború további lehetőségeit és a magyar szerepvállalást, melyeket egy memorandum formájában elküldött az OKW főparancsnokának és a német szárazföldi haderő vezérkar főnökének. Szombathelyi javasolta a hadszíntér kiürítését a korábbi Curzon-vonalig, de legalábbis a Dnyeper vonalának megerősítését. Előremutató és helyes megállapításait azonban a németek figyelmen kívül hagyták. Kaló, 2017/4. 219 – 224. o.

5.7. BREITH 1943. ÉVI KATONAI VEZETŐI TEVÉKENYSÉGÉNEK ÉRTÉKELÉSE

Hermann Breith 1943 januárjában vette át a III. páncélos hadtest vezetését, ezzel elérte a legmagasabb beosztását (és rendfokozatát) katonai pályafutása során. Ez az év *végleges* fordulatot hozott a keleti hadszíntéren történetében. Az év folyamán lezajlott harcok során Breith-nek fontos szerep jutott előbb a kaukázusi régióból történő visszavonulásban, majd a Donyec alsó szakaszán folytatott védekező harcokban, a *Zitadelle* hadműveletben, a Harkov és Poltava között, illetve végül a Dnyeper vonalért vívott harcokban.

Hermann Breith 1943-ra a német fegyveres erő egyik tapasztalt, megbízható és stabilan teljesítő páncélostisztjévé vált. Személyi okmánygyűjtőjében az 1943-as esztendőre egyetlen értékelés található, mely új beosztásához, illetve előléptetéséhez kapcsolódott. Ezt a III. páncélos hadtest előző parancsnoka – Breith elődje a hadtest élén – von Mackensen lovassági tábornok írta, 1943. március 1-jei keltezéssel:

Életpálya, illetve civil foglalkozása: aktív katonatiszt, katonai iskolai végzettséggel.

Rövid értékelés: Élénk, fiatal tábornok. Rámenős. Melegszívű, aki a csapatai iránt jóindulatú. Nemzetiszocialista. Az ellenség előtt már sokszor bizonyított, nehéz helyzetben is elől tartózkodik. A Kaukázusból a Donig tartó visszavonulás során, illetve a Donyec-medencében vívott téli harcok idején, egy kiemelkedő vezérkari főnök támogatása mellett, sikerrel vezette páncélos hadtestét. Mentálisan jól képzett, aki elérte képességeinek határát, miután vezénylő tábornokká [hadtestparancsnokká – K.A.] nevezték ki. Erősségei és gyengeségei nem mutatkoztak meg.

Összefoglaló értékelés: átlagos.

Kivonat: Egy kiemelkedő vezérkari főnök támogatása mellett sikerrel vezette páncélos hadtestét. Vezénylő tábornokká [hadtestparancsnokká – K.A.] történő előléptetését követően képességei elérték határukat. Átlagos. A páncélos fegyvernem egyik szervezője. A felterjesztést követően von Manstein az értékeléssel egyetértett.⁴⁴⁴

Az értékelés az 1943-as év első időszakát tartalmazza, így nem adhat teljes képet, de több érdekes részletet is tartalmaz. Breith számára továbbra is fontos volt beosztottjaival és az állománnyal való törődés. Rendszeresen látogatta beosztott alakulatait, különösen egykori hadosztályát. Itt érdemes megjegyezni, hogy a felettes parancsnokok sok esetben engedékenyebbek voltak a korábban általuk vezetett alakulatokkal. Breith esetében ez a Dnyeper-menti harcok során mutatkozott meg, amikor a 3. páncélos hadosztállyal elnézőbben járt el, mint pár nappal később hasonló helyzetben a *Wiking* SS-páncélgránátos-hadosztállyal. Ugyanakkor értékelésében megjelenik, hogy felettesei véleménye alapján hadtestparancsnoki beosztásnál magasabb tisztség

⁴⁴⁴ BA-MA PERS 6/299473 és 6/94 8. o.

betöltésére nem volt alkalmas. Érdekesség, hogy egyetlen alkalommal megemlítik vele kapcsolatban, hogy nemzetiszocialista. Ezt az állítást más forrás nem erősíti meg, emiatt vélhetően csak egy kötelező formai elemről van szó, amely – általánosságban nézve – egyre gyakoribbá vált a német katonai vezetők értékelésében függetlenül attól, hogy igaz volt-e.

6. A III. PÁNCÉLOSHADTEST ÉLÉN 1944 SZEPTEMBERÉIG

6.1. VÉDEKEZŐ HARCOK UMANY TÉRSÉGÉBEN

A Vörös Hadsereg 1943. év végéig a német szövetségi rendszer által elfoglalt 1 926 000 km² szovjet területnek már több mint a felét, 1 020 000 millió km²-t visszafoglalta.⁴⁴⁵ 1943. december második felében az 1. Ukrán Front újabb támadást készített elő, melynek célja a Kárpátok vonalának elérése volt. Hadműveleti szünetet ezúttal az arcvonalt déli szakaszán nem tartottak, mert az enyhébb ukrajnai tél lehetővé tette a csapatok számára, hogy folytassák tevékenységüket.⁴⁴⁶ A szemben álló német 4. páncélos hadsereg egyelőre nem szüntette be a kijevi hídfő felszámolására indított kísérletét, így ebben a helyzetben érte a december 24-én meginduló *Zsitomir–Bergycsev támadó hadművelet*. A támadás három részre szakította a 4. páncélos hadsereg arcvonalát. A szovjet csapatok december 29-ére visszafoglalták Korosztjont, két nappal később pedig Zsitomirt. A németeknek csak Bergycsev körül sikerült megszilárdítani védelmüket.

Az 1. Ukrán Front támadása január első napjaiban lelassult, egyrészt a kedvezőtlen időjárás, másrészt a saját logisztikai biztosítás hiányosságai miatt. E helyzetben a szovjet 1. harcokosi-, 38. és 40. hadsereg csapatai a legrövidebb vonalon, a Kazatyin és Belaja Cerkov között kialakított betörésben a Dél Hadseregcsoport számára kiemelten fontos közlekedési csomópont, Umany irányában folytatták előretörésüket. Az egyre kritikusabbá váló helyzetben von Manstein Umany és Vinnyica körzetébe csoportosította át az 1. páncélos hadsereg törzsét (Hans-Valentine Hube páncélostábornok) azzal a céllal, hogy szilárdítsa meg a védelmet, majd támadja oldalba a szovjet csoportosítást. Az 1. páncélos hadsereg törzse 1944. január 2-án Umanyba települt és átvette a harcvezetést a VII. és XXXXII. hadtest felett. A III. páncélos hadtest törzsét szintén a fenyegetett arcvonalszakaszra irányították át. Breith páncélostábornok 1943. december 31-én érkezett vissza szabadságáról a Fedvár körzetéből éppen áttelepülő törzséhez.

6.1.1. A III. PÁNCÉLOSHADTEST LASSÚ HÁTRÁLÁSA

A Velika Szevasztjanovkába települt III. páncélos hadtest törzse **január 3-án** vette át a vezetést alakulatai felett. A hadtest feladata a szembe álló szovjet erők lehetőség szerinti megsemmisítése, vagy minél nagyobb veszteség okozása volt, miközben meg kellett őriznie a manőverezési szabadságát.⁴⁴⁷ A saját erők egyelőre csak arra voltak elegendőek, hogy a szovjet 1. harcokosi hadsereg Umany irányába tartó támadását manőverező védelemmel fékezzék, miközben

⁴⁴⁵ Szabó – Számvéber, 2008. 45. o.

⁴⁴⁶ Glantz – House, 2015. 240. o.

⁴⁴⁷ NARA T-314 R-206 938. felvétel

lassan hátráltak déli irányban. Ehhez rendelkezésére állt a 10. légvédelmi tüzérhadosztály, a 67/II. tüzérosztállyal megerősített 6., valamint az 506. nehézpáncélos- és a 249. rohamlövegosztállyal támogatott 17. páncélosadosztály, illetve rakéta-sorozatvető tüzérség. A hadtest bevethető páncélosállománya négy Pz. III, 14 Pz. IV, öt Panther, 11 Tiger E, nyolc rohamlöveg, öt parancsnoki és három lángszórós harckocsi, a harcos-létszám megközelítőleg 1800 fő volt.⁴⁴⁸

Breith **január 4-én** támadásba lendült a 6. páncélosadosztállyal Oratovon át a Gornij Tyikics folyó irányában, míg a 17. páncélosadosztály próbálta elhárítani a szovjetek sorozatos áttörési kísérleteit súlyal Parijevka és Ocseretnja körzetében. A kezdeti sikereket követően **január 5-étől** a III. páncélosadosztály csapatai egyre szilárdabb szovjet ellenállással kerültek szembe, ezért a teljes arcvonalon védelembe mentek át. Mivel további erősítések beérkezése még napokba tellett, ezért Breith a rendelkezésre álló erőivel védelembe ment át, majd korlátozott célú támadásokkal igyekezett minél nagyobb veszteséget okozni a szemben álló szovjet erőknek, miközben a hadtest arcvonalán tatóngó betörések lezárására törekedett.⁴⁴⁹

Január 6-ától a szovjet 1. harckocsihadsereg egyre hevesebben támadta a 17. páncélosadosztályt, súlyal Ganovkánál és Bogdanovka körzetében A hadosztály arcvonalán a szovjetek Morozovkáig törtek előre, majd déli irányban haladva, Krasznenkoje erdejében partizánokkal egyesültek. Breith ezt komoly fenyegetésként értékelte és arra utasította a 17. páncélosadosztályt, hogy délnyugat felé térjen ki, míg a 6. páncélosadosztály beszünteti támadását, megfordítja arcvonalát és Morozovka felé támadva fedezi a 17. páncélosadosztály visszavonulását. A III. páncélosadosztály a következő napokban kitartóan védekezett, és bár a szárnyain lévő betöréseket képtelen volt felszámolni, a szovjet csapatoknak érzékeny veszteséget okozott. A 17. páncélosadosztály teljesítményét Hube táviratban méltatta, Breith pedig a *Wehrmachtbericht*-ben történő megemlítésére tett javaslatot. A helyzet ugyanakkor súlyos volt, a 6. páncélosadosztály már csak riadóalakulatok bevetésével volt képes tartani 80 km széles arcvonalát, a 63. páncélgránátos-ezred harcos létszáma pedig 70 főre apadt, amellyel egy 8 km-es arcvonalszakaszt védett a 17. páncélosadosztály bal szárnyán.⁴⁵⁰

Von Manstein január 6-án úgy döntött, mivel erői elégtelenek a teljes arcvonal helyreállítására, előbb Vinnyicától keletre, majd Umany körzetében indít ellentámadást, hogy elvágja és megsemmisítse a térségben harcoló szovjet 1. harckocsi-, 38. és 40. hadsereget.⁴⁵¹ Ebben főszerepet szánt a Franciaországból átcsoportosított XXXXVI. páncélosadosztálynak, amelyet az 1. páncélosadosztályhoz irányított. **Január 10-én** a XXXXVI. páncélosadosztály Vinnyicától keletre

⁴⁴⁸ BA-MA RH 21-1/126 27., 172. és 209. o.

⁴⁴⁹ NATA T-314 R-206 962. felvétel

⁴⁵⁰ NARA T-314 R-206 1020. felvétel

⁴⁵¹ Barratt, 2012. 211. o. és Manstein, 2021. 456. o.

meginduló ellentámadása meglepte a szovjet 1. harckocsihadsereg jobb szárnyát fedező 38. hadsereget. A várostól délnyugatra harcoló 11. gárda-harckocsi- és 8. gárda gépesített hadtest német nyomásra visszavonult, így másnapra sikerült elhárítani a szovjet fenyegetést Vinnyica körzetében. A támadás hatására az 1. páncélos-hadsereg bal szárnyán csökkent a nyomás, így Breith Szármitól délnyugatra megkezdhetette az ellentámadásra kijelölt 17. páncélos-hadosztály erőinek gyülekeztetését hadteste jobb szárnyán, illetve hadteste egyes elemeiből vadász-kötélkeket szervezett, melyek feladata a mögöttes területen maradt szovjet csapatöredékek felszámolása volt.

6.1.2. AZ ARCVONAL HELYREÁLLÍTÁSA

Január 11-én, miközben a Luftwaffe folyamatosan támadta a III. páncélos- és a VII. hadtest közötti betörésben harcoló szovjet csapatokat, a 6. páncélos-hadosztály lekötő támadásokat indított, hogy fedezze a főcsapást végrehajtó főerőket. A 17. páncélos-hadosztály Szárni körzetéből 4:45-kor két harccsoportban, keleti irányban támadásba lendült, majd Breith tervei alapján a nap második felére súlyos harcokban elfoglalta Lescsinovkát és Jarovatkát, oldalba támadva ezzel a szovjet 162. és 232. lövész-hadosztályt, amelyek már elérték Umany szélét.

Január 12-én a 17. páncélos-hadosztály előbb Podobnát, majd súlyos helység-harcban Patast is elfoglalta, amivel megakasztotta az Umany elleni szovjet előretörést. A folytatásban a III. páncélos-hadtest támadó elemeinek Ohmatov és Zelenij Rog között át kellett kelnie a Gornij Tyikics folyón, majd Novalja Greblja felé kellett támadnia, hogy felvegye a kapcsolatot a keleti irányból a közeledő VII. hadtest erőivel. A VII. hadtest gyaloghadosztályai jól haladtak és több települést is birtokba vettek, ellenben a 17. páncélos-hadosztály **január 14-én** heves ellenállásba ütközött, ami miatt támadása Dzendzelevkánál elakadt.

Január 15-én a VII. hadtest 75. gyaloghadosztálya Bukinál elérte a Gornij Tyikics folyót és 11:00-kor Novaja Grebljánál felvette a kapcsolatot a 17. páncélos-hadosztály harccsoportjával.⁴⁵² Ezzel sikerült lezárni az Umanytól északra lévő betörést és elválni a szovjet 163. lövész-hadosztályt. Ezt követően Hube nyugati irányba fordított a III. páncélos-hadtestet, hogy az 1. páncélos-hadsereg alárendeltségébe átkerült XXXXVI. páncélos-hadtest közösen, koncentrikus támadással számolja fel a hadsereg bal szárnyán még meglévő betörést. A feladat végrehajtására a betörés nyugati oldalán álló 16. páncélos-hadosztály a III. páncélos-hadtest alárendeltségébe került.

Január 14-ére a szovjet *Zsitomir–Bergycsev támadó hadművelet* elérte célkitűzései többségét, visszafoglalva a kijevei és zsitomiri területet, valamint a rovnói és vinnyicai terület egy részét. Egyedül a Vinnyica és Umany felé előretörő csapatok maradtak el a tervektől. Az 1. Ukrán Front megkezdte felkészülését a Sztavka által jóváhagyott Kamenyec-Podolszk általános irányú támadó

⁴⁵² NARA T-314 R-206 1076. felvétel

hadműveletre. Ekkor még a szovjetek nem számoltak jelentős német ellentevékenységgel Umanj és Vinnyica körzetében.⁴⁵³

Január 16-án kezdetét vette a III. páncéloshadtest második ellentámadása. A 17. páncélosadosztály harccsoportjai nyugati irányban, Zelenij Rog felé törtek előre, majd hídfőállást foglaltak a Gornij Tyikicsen előbb Buzovkánál, majd másnap Osztrozsánynál is. A szovjetek heves ellenlökésekkel reagáltak, végül Osztrozsánynál elvágta a 17. páncélosadosztály erőit. Merk távbeszélőn közölte az 1. páncéloshadtest vezérkari főnökével, Walter Wenck vezérőrnaggyal, kétséges, hogy az elvágott erők képesek lesznek kitartani a 16. páncélosadosztály nyugati irányból érkező támadásáig, az elfoglalt hídfő azonban annyira fontos volt az ellentámadás szempontjából, hogy úgy döntöttek, nem vonják vissza a harccsoportot.⁴⁵⁴

A III. páncéloshadtest fenyegetése miatt Vatutyin előbb a 64. gárda-harcoksidandárt, majd a teljes 11. gárda-harcoksihadtestet Cibulev térségébe vonta. A Sztavka további erősítésként az 1. Ukrán Fronthoz irányította a 2. harcoksihadtestet, állományában a 3. és 16. harcoksihadtesttel. A 17. páncélosadosztály bekerített harccsoportja kitartóan védekezett a 6. gárda gépesített lövész- és a 22. gárda-harcoksidandár támadásaival szemben. **Január 18-án**, délután a 16. páncélosadosztály Brux harccsoportja⁴⁵⁵ támadásba lendült és estére elérte Knjáznyikit, 12 km-re, nyugatra a bekerített harccsoporttól. Másnap azonban Osztrozsány körzetébe kijutott Brux harccsoportot is elvágta a szovjetek. Az 1. páncéloshadtest hadműveleti naplójában tett bejegyzés szerint „*a harctéren nem egészen egyértelmű, ki kerített be kit*”.⁴⁵⁶

Breith több kísérletet is indított, hogy az elvágott harccsoportokat felmentse. Ezek közül a 17. páncélosadosztály Düwel harccsoportjának Pz. IV harcoksiharcosai jártak legközelebb a célhoz, miután felvették a kapcsolatot a Brux ezredes erőivel, ám felmenteni mégsem sikerült őket. A III. páncéloshadtest támadása ugyan elvágta a szovjet 74. és 232. lövészadosztályt, de Breith tartott attól, hogy ezek az erők megpróbálnak egyesülni saját csapataikkal, így hadteste vékony arcvonala további fenyegetésekkel, illetve szovjet erősítések beérkezésével számolt.

Breith félelmei **január 20-án** realizálódtak. Hadtestének bal szárnyán képtelen volt lezárni a rést, így csapatai Beszpecsnaja, Osztrozsány és Zelenij Rog térségében egész nap súlyos harcokat vívtak a kitörni próbáló szovjet lövészadosztályok és a felmentésükre igyekvő 11. gárda-harcoksihadtest erőivel. A települések többször cseréltek gazdát, a helyzet óráról órára változott. A veszteségterhes harcok eredményeként végül **január 21-re** úgy tűnt, a szovjetek feladták a betörés további kiszélesítését, és védelembe mentek át. Breith azonnal megragadta a kezdeményezést és a 17.

⁴⁵³ Barratt, 2012. 292 – 295. o.

⁴⁵⁴ Barratt, 2014. 130. o., BA-MA RH 21-1/122 54. o.

⁴⁵⁵ A 16/I. páncélos-tüzérszállal támogatott 79. páncélgránátos-ezred, Albert Brux ezredes vezetése alatt.

⁴⁵⁶ BA-MA RH 21-1/122 51. o.

páncélosadosztályal lezárta a rést Zelenij Rog és Osztrozsány között, a 6. páncélosadosztály pedig Juskovcitol északra felvette a kapcsolatot a XXXXVI. páncélosadtesttel. Az arcvonala mögött még napokig súlyos harcok dúltak a németek különböző harccsoportjai és a szinte minden irányban kitörni próbáló szovjet csapatrészek között.

Január 22-re a 17. páncélos-felderítőosztály végre felmentette a Brux harccsoportot. A nap folyamán a III. páncélosadtest erői, súlyos harcokban elfoglalták Konelszkaja Popovkát (6. páncélosadosztály), a Konelszki melletti erdőt (16. páncélosadosztály) és Konelát (17. páncélosadosztály). Ezzel a Gornij Tyikics és a Ruda folyó között sikerült felszámolni a szovjet 74. és 232. lövészadosztály, valamint a 8. gárda gépesített adtest ellenállását. A január 11. és 21. között a III. páncélosadtest a következő okozott veszteséget jelentette: 570 megszámlált halott, 1367 hadifogoly, 68 harcokcsi és önjáró löveg, 12 tüzérségi löveg, 11 rakéta-sorozatvető, egy légvédelmi löveg, 128 páncéltörő ágyú, 21 aknavető, 29 lángszóró, 70 géppuska, hét páncéltörő puska, 15 géppisztoly, 54 tehergépjármű, 172 fogat, 66 szán, 80 ló, 11 mozdony, 15 szerelvény.⁴⁵⁷

Időközben Hube nekilátott a *Waltraut* fedőnevű hadművelet előkészítésének, amellyel a célja a hadserege bal szárnyán, a III. és XXXXVI. páncélosadtest közötti rés lezárása, valamint a szovjet 1. harcokcsi- és 38. hadsereg részeinek elvágása és megsemmisítése volt. Hube a Dél Hadseregcsoporttól egy további páncélos-seregettestet kért a XXXXVI. páncélosadtest részére, így megkapta az 1. *Leibstandarte Adolf Hitler* SS-páncélosadosztályt. Hube utasította Breith-et, hogy egyik páncélosezredének törzsét adja át a XXXXVI. páncélosadtest részére, amely összefogja a 23/II. páncélos- és 503. nehézpáncélos-osztályt. A feladatra Breith a 11. páncélosezred tapasztalt parancsnokát, Bäke tartalékos alezredest és törzsét jelölte ki.

A III. páncélosadtest tisztogató műveletei négy nap után befejeződtek, így Breith nekilátott erői átcsoportosításához. A III. páncélosadtest arcvonalát Zelenij Rogig a VII. adtestnek kellett átvennie, illetve a 82. gyalogadosztály a támadás idejére a III. páncélosadtest ideiglenes harcászati alárendeltségébe került, hogy fedezze a jobb szárnyat. Az 1. páncélosadtest felderítése az elmúlt napokban jelentős, keleti irányú szovjet csapatmozgásokat és megnövekedett rádióforgalmazást azonosított a VII. adtest arcvonalán. Hube ekkor még ezeket a saját műveleteire adott szovjet válaszként értékelte. Bár aggasztották az egyre szaporodó információk, egyelőre ragaszkodott a tervezett hadművelete végrehajtásához.

6.1.3. A WALTRAUTHADMŰVELET

Január 24-én a XXXXVI. páncélosadtest támadásával kezdetét vette a *Waltraut* hadművelet. A tervek szerint a III. páncélosadtestnek másnap kellett támadásba lendülnie. Első feladata a szovjet

⁴⁵⁷ BA-MA RH 21-1/127 Tagesmeldung III. PzK. 21. 1. 1944 19,40 és RH 21-1/122 70. o.

védelem áttörése volt Cibulev körzetében, majd Sztaro Sivotovnál egyesülnie kellett a XXXXVI. páncélos hadtesttel. Breith a támadás súlyát a 6. és 16. páncélos hadosztályra helyezte. A kimerült 17. páncélos hadosztály a jobb szárnyra, a második vonalba került. A hadtest a következő bevethető páncélosokkal rendelkezett: 62 Pz. IV, 41 Panther, 13 parancsnoki harckocsi, 11 rohamlöveg és 13 Tiger E. A harcos-létszám legkevesebb 2700 fő volt.⁴⁵⁸

Január 25-én reggel a III. páncélos hadtest támadása is kezdetét vette. A bal szárnyon a 6. páncélos hadosztály Monasztiricse körzetéből északnyugat felé támadva áttörte a szovjet védelmet, miközben 10 szovjet harckocsit kilőttek. Délután a 11/II. páncélos osztag harckocsijai betörték Antoninába is, azonban a 114. páncélgránátos-ezred lassú felzárkózása miatt a Gornij Tyikicsen aznap nem keltek át. A 16. páncélos hadosztály páncélozott harccsoportja Iváznitól délkeletre tört előre, ahol a németek saját jelentéseik szerint 19 szovjet harckocsit lőttek ki, majd benyomultak a településre és hídfőt létesítettek a Gornij Tyikicsen. A hadosztály másik harccsoportja Sarnopolnál tört át, majd szintén partot váltott a Gornij Tyikicsen. A jobb szárnyon a 82. gyaloghadosztály alegységeivel megerősített 17. páncélos hadosztály páncélozott harccsoportja két szovjet harckocsi kilövése után elfoglalta Zarubincit.⁴⁵⁹ A III. páncélos hadtest a VIII. repülőhadtest támogatásával a nap végéig heves, változékony harcokban áttört Cibulev térségében, miközben saját jelentéseik szerint kilőttek 61 harckocsit és önjáró löveget, valamint több mint 100 páncéltörő ágyú.⁴⁶⁰

Január 26-án a 6. páncélos hadosztály páncélozott harccsoportja az Antoninától 7 km-re, északnyugatra lévő Knazna-Krnicját vette birtokba, elfoglalva a Gornij Tyikicsen átívelő hidat. Breith utasítására a harccsoport Ivahnij felé fordult, hogy segítséget nyújtson a szovjet 55. gárda-harckocsidandár ellenlökései miatt elakadt 16. páncélos hadosztálynak. A második hullámban támadó 17. páncélos hadosztály megtisztította Cibulevet.

A szovjet *Korszuny-Sevcsenkovszkij támadó hadművelet* részeként a nap folyamán az 1. Ukrán Front támadásba lendült a német 1. páncélos hadsereg jobb szárnyán, ami komoly választás elé állította Hubét, aki von Mansteinnel egyeztetve úgy döntött, nem engedi át teljes mértékben a kezdeményezést hadserege arcvonalán, és folytatja megkezdett támadását. A megváltozott körülmények miatt azonban csökkenteni kellett a *Waltraut* célkitűzéseit, amit a lehető leggyorsabban be kellett fejeznie.

Miután felszámolták a szovjetek ellenállását a 16. páncélos hadosztály támadási sávjában, **január 27-én** reggel a 6. páncélos hadosztály Sabasztovka irányában támadásba lendült. Öt szovjet harckocsi és két páncéltörő ágyú kilövését követően a hadosztály a településtől délre felvette a kapcsolatot a 16. páncélos hadosztállyal, majd nyugati irányban, Balabanovka felé támadott tovább.

⁴⁵⁸ BA-MA RH 21-1/127 105. o. és 95. o. A harcolólétszám január 22-i adat.

⁴⁵⁹ BA-MA RH 21-1/122 76 – 77. o.

⁴⁶⁰ BA-MA RH 21-1/127 70. o.

A 16. páncélos hadosztály Iváznai körzetéből északnyugat felé támadott, majd néhány település elfoglalását követően szintén Balabanovka felé vette az irányt. Sabasztovkától délre erős szovjet ellenlökés indult a hadosztály harccsoportja ellen, amit a németek visszavertek. Estére a 16. páncélos hadosztály elérte a Zsuva folyót, miközben 59 harcokcsi és önjáró löveg, 62 páncéltörő ágyú, valamint 15 tüzérségi löveg megsemmisítését jelentette 264 hadifogoly és 400 halott mellett.⁴⁶¹ A jobb szárnyon a 82. gyaloghadosztály fedezete mellett a 17. páncélos hadosztály erői Ivahnij körzetéből északnyugat felé támadtak, kilőttek három szovjet harcokcsit és két páncéltörő ágyút, majd ezt követően délnyugati irányba fordulva felvették a kapcsolatot a 6. páncélos hadosztállyal. A második hullámban harcoló páncélgránátosok megtisztították Antoninát.

A III. páncélos hadtest csapatai aznap jelentős harcászati sikert értek el, miután lendületes előretöréssel 20 km-t tettek meg, így már csak 20 km választotta el őket a XXXXVI. páncélos hadtesttől. E siker következtében Hube a támadás súlyát a keleti irányból közeledő III. páncélos hadtesthez helyezte át. Breith feladata lett átkelni a Zsuva folyón, hogy Oratov felé támadva felvegye a kapcsolatot a XXXXVI. páncélos hadtesttel.

Január 28-án az 506. nehézpáncélos-osztállyal⁴⁶² megerősített 6. páncélos hadosztály délelőtt elfoglalta Gonoratkát. Miután szétvert egy szovjet menetszlopot a hadosztály páncélos harccsoportja Kantenila felé haladt tovább. Mivel Breith értesüléseket szerzett egy formálódó szovjet ellenlökésről, leállította a támadást és északkeleti irányba fordította a 6. páncélos hadosztály páncélos harccsoportját, így a Cibulevet megtisztító 17. páncélos hadosztállyal együttműködésben elhárították a fenyegetést. Eközben 16. páncélos hadosztály elérte Oratovot, ahol felvették a kapcsolatot a XXXXVI. páncélos hadtest Bäke nehézpáncélos-ezredével. A déli irányban visszavonult szovjet csapatrészeket üldözve a 16. páncélos hadosztály támadó élei délután átkeltek a Szob folyón és Dasevtől nyugatra felvették a kapcsolatot a 17. páncélos hadosztály felzárkózott részeivel.⁴⁶³ Ezzel Balabanovka térségében sikerült elvágni és bekeríteni a szovjet 1. harcokcsi- és 38. hadsereg egyes részeit, köztük a 240. és 360. lövész hadosztályt.

Január utolsó napjai a XXXXVI. és a III. páncélos hadtest arcvonalán helyi jelentőségű harcokkal teltek. A németek koncentrikus támadásokkal tovább szűkítették, majd január 30-áig teljesen felszámolták a katlant. Ezzel a *Waltraut* hadműveletet véget ért, amivel lezárult az 1. páncélos hadsereg 19 napig tartó ellentámadás-sorozata. A III. páncélos hadtest által január 24. és 30. között okozott veszteség: 2678 hadifogoly, 540 megszámlált szovjet halott, 156 harcokcsi, 25 önjáró löveg, 100 tüzérségi löveg, 10 légvédelmi löveg, 289 páncéltörő ágyú, 20 aknavető, 53 géppuska, 232 páncéltörő puska, 48 lángszóró, 165 tehergépjármű, 365 fogat, 382 ló, 1953 akna,

⁴⁶¹ BA MA RH 21-1/122 85. o.

⁴⁶² A nehézpáncélos-osztály január 26-ig 10 Tiger E-t veszített el a harcokban. Schneider, 2004. 207. o.

⁴⁶³ BA-MA RH 21-1/122 92. o.

számos kézi lőfegyver, lőszer és egyéb hadianyag volt.⁴⁶⁴ Hube a továbbiakban a III. páncéloshadtest kivonását tervezte, hogy az újabb szovjet fenyegetés elhárítására alkalmazhassa. A kapott utasítása értelmében Breith a 17. páncélosadosztályt január 29-én útba indította a VII. hadtesthez. A 6. páncélosadosztály a XXXXVI. páncéloshadtesthez került, cserébe Breith megkapta az 1. SS-páncélosadosztály, a Bäke nehézpáncélos-ezredet és az 1. páncélosadosztályt.

6.1.4. ÉRTÉKELÉS

Az 1. Ukrán Front *Zsitomir–Bergycsev támadó hadművelete* Ukrajna területének visszafoglalására indított hadművelet-sorozat része volt. Miután a Kijev–Zsitomir útvonal mentén, 30 km széles arcvonalon a szovjet csapatok áttörtek, von Manstein Uman és Vinnyica körzetébe csoportosította át az 1. páncéloshadtestet, hogy oldalba támadja az 1. Ukrán Front mélyen előretört csapatait. A III. páncéloshadtestnek elsősorban a tervezett ellentámadásban jutott volna szerep, azonban további erők beérkezéséig két legyengült páncélosadosztályával csupán védelemre volt alkalmas. A hadtest csapatai kezdetben egy 100 km széles arcvonalszakaszon, elégtelen sűrűségben bontakoztak szét. Egyéb lehetősége nem lévén, Breith a manőverező védelem, a korlátozott célú ellenlökések és az arcvonal fokozatos visszavétele mellett elsősorban arra törekedett, hogy a szovjet betörések ellenére is fenntartsa hadteste egységét, amíg kedvezőek nem lesznek a feltételek az ellentámadás megindításához. A 16. páncélosadosztály beérkezését követően a III. páncéloshadtest már rendelkezett az ellentámadás végrehajtásához szükséges elégséges erőkkel, így az január második felében kezdetét vehette.

A III. páncéloshadtest a hónap végéig három ellentámadás során, együttműködésben a VII. hadtesttel, majd a XXXXVI. páncéloshadtesttel sikeresen elhárította az 1. Ukrán Front jelentette fenyegetést Uman és Vinnyica térségében. A hónap végéig az 1. páncéloshadtest nagy nehézségek árán, hatalmas területek feladása mellett egy fontos elhárító sikert ért el, amelynek eredményeként még a céljuk elérése előtt sikerült megállítani az 1. Ukrán Front támadó erőit Vinnyica és Uman között. A német ellentámadások következtében a szovjet 1. és 2. harckocsi-, a 38. és 40. hadsereg helyenként 30 km-t is visszavonult, miközben jelentős veszteséget szenvedett főleg páncélosok tekintetében.⁴⁶⁵ Az ellentámadás lendületét azonban a németeknek nem sikerült maradéktalanul kihasználni. A szovjet csapatok több alkalommal is kicsúsztak a németek

⁴⁶⁴ BA-MA RH 21-1/127 210. o. vö. N106/3 266. o.

⁴⁶⁵ Az 1. páncéloshadtesttel folytatott harcok eredményeként az 1. Ukrán Front csak január 21. és 31. közötti időszakban 513 harckocsit és 146 önjáró löveget veszített véglegesen. Számvéber, 2021. 238. o. Robert A. Forczyk könyvében [Forczyk, 2022. 275. o.] tévesen túlzónak ítéli a németek által jelentett veszteséget, pusztán arra alapozva, hogy az 1. harckocsihadsereg állományából egyetlen dandárparancsnok sem esett el. Ez a logikai okfejtés hibás. A hadviselő felek levéltári forrásain alapuló legújabb kutatások [például Számvéber, 2021] megerősítik a statisztikai adatok helyességét.

szorításából, mert az 1. páncéloshadsergek nem állt rendelkezésére megfelelő gyalogsági erő a bekerítések maradéktalan kialakítására és felszámolására.

Megjegyzendő, hogy a német 1. páncéloshadereg tevékenysége az 1. Ukrán Front támadó hadműveletére adott válaszként értékelhető, amely fontos német elhárító sikert eredményezett. Egy másodlagos, de mégis fontos hatása volt az eseményeknek: az 1. páncéloshadereg ellentámadás-sorozata befolyással volt a szovjetek *Korszuny–Sevcsenkovszkij* hadműveletére, ugyanis a Sztavka a tartalékainak egy részét inkább az 1. Ukrán Front megerősítésére vetette be, ami pedig nagymértékben javította a katlanba zárt Stemmermann csoport túlélési esélyeit.

6.2. A STEMMERMANN CSOPORT FELMENTÉSE

Az 1. és a 2. Ukrán Front támadásai következtében német 1. páncélos- és 8. hadsereg Dnyeper vonalára támaszkodó erői 1944. év elejére Korszuny-Sevcsenkovszkij körzetében elszigetelődtek. Többszöri kérések ellenére is az OKH megtiltotta a kiszögellésben védekező saját csapatok visszavonását, ugyanis Hitler a tavasz folyamán e térségből tervezte megindítani azt a hadművelet sorozatot, amely elképzelése szerint a Dnyeper mögé veti majd vissza a Vörös Hadsereg csapatait.⁴⁶⁶

A Sztavka – több sikertelen kísérlet után – január 24-én, jelentős harckocsierőkkel indította meg a *Korszuny-Sevcsenkovszkij támadó hadműveletét*, melynek célja a Dnyeperre támaszkodó német erők katlanba zárása és megsemmisítése volt. Az 1. és 2. Ukrán Front tevékenységét a Sztavka képviseletében Zsukov marsall hangolta össze. Január 24-én a 2. Ukrán Front (I. Sz. Konyev hadseregtábornok) 4. gárda- és 53. hadserege támadásba lendült, de az első napon mindössze 5 km mélyen hatoltak be a német állásokba. Konyev ezért másnap bevetette a siker kifejlesztésére tartalékolt 5. gárda-harckocsihadsereget is. Bár német 11. és 14. páncélosadosztály harccsoportjai Kapitanova körzetében azonnal ellenlökéseket indítottak, képtelenek voltak megakadályozni az 5. gárda-harckocsihadsereg előretörését. Január 26-án az 1. Ukrán Front bal szárnya, negyvenperces tüzérségi előkészítés után szintén támadásba ment át, és súlyos harcok árán áttörte a német 1. páncéloshadereg jobb szárnyának védelmét. Az itt bevetett szovjet 5. gépesített hadtest egy előrevetett osztaga január 27-én este megtisztította Liszjankát, majd másnap Zvenyigorodkánál felvette a kapcsolatot a dél felől támadó 5. gárda-harckocsihadsereggel. Ezzel a német XI. és XXXXII. hadtest körül bezárult a bekerítés külső gyűrűje. A belső gyűrűt január 31-éig a 4. gárda-, 27. és 52. hadsereg, valamint az 5. gárda-lovashadtest hozta létre. A két német hadtest összetételét nyolc gyenge gyaloghadosztály részei, a megerősített 5. *Wiking* SS-páncélosadosztály, továbbá kisebb hadsereg- és hadtestközvetlen alakulatok alkották, 40 bevethető harckocsival és

⁴⁶⁶ Das deutsche Reich und der Zweite Weltkrieg, Band 8. 394. o.

rohamlőveggel, valamint 58 000 fős élelmezési létszámmal.⁴⁶⁷ A katlanba rekedt erőket a Stemmermann tüzérségi tábornok vezette XI. hadtest törzse fogta össze, a 8. hadsereg alárendeltségében. Stemmermann a Hitlertől kapott parancs ellenére azonnal felhagyott a Dnyeper partjának védelmével és körvédőképes állásokba vonta vissza katonáit, hogy megőrizze csapatai harcképességét a felmentő erők megérkezéséig.

Von Manstein már február elején azt tervezte, hogy a Stemmermann csoporttal nyugati irányban kitör, majd egyesülve a felmentő erőkkel felszámolja az 1. páncélos- és 8. hadsereg között tátongó jelentős rést, egyúttal megsemmisíti az itt harcoló szovjet csapatokat, az 5. gárda-harcocsi-, a 6. harcocsi- és a 40., valamint az 53. hadsereg erőit. Hitler ugyan a kitörést megtiltotta, elfogadta von Manstein hadműveleti tervét, de megsabta, hogy annak folytatásaként egészen Kijevig előretörve vágják el az 1. Ukrán Frontot. Von Manstein hiába tiltakozott e kibővített, végrehajthatatlannak tűnő elképzeléssel szemben.

A Stemmermann csoport bekerítését követően a 8. hadsereg azonnal megindította a maga felmentési kísérletét. Zvenyigorodkától délre a XXXXVII. páncéloshadtest négy legyengült páncélosadosztálya vegyes harccsoportjaival február 1. és 3. között Lipjanka–Kapusztino körzetében támadott, de a sár, valamint az 5. gárda-harcocsi- és 53. hadsereg ellenállása következtében a németek meg sem közelítették céljukat.

A *Waltraut* hadművelet utolsó napjaiban Hube szintén nekilátott egy felmentő csoportosítás összeállításának. A főerők összevonása azonban komoly logisztikai kihívásnak bizonyult. A sáros útviszonyok és az elégtelen vasúti szállító kapacitás következtében csak két nappal a tervezett időpontot követően, február 4-ére sikerült befejezni a felkészülést. A *Wanda* fedőnevű hadművelet terve szerint a III. páncéloshadtestnek a VII. hadtest mögül észak felé, Medvin–Kosevatoje általános irányban kellett előretörnnie, hogy felvegye a kapcsolatot a Stemmermann csoporttal. Ezt követően a déli irányból közeledő XXXXVII. páncéloshadtesttel közösen be kellett keríteni és meg kellett semmisíteni a térségben harcoló szovjet erőket. Breith teljesen szabad kezet kapott a támadás irányának megválasztásához, aki így az időjárási körülmények miatt ezúttal nem a harcászati alapelvek szerint alkalmazta erőit, hanem olyan hadműveleti vonalakat jelölt ki, ahol kevésbé volt esélye annak, hogy elakadnak a sárban.⁴⁶⁸ Breith a Bäke nehézpáncélos-ezreddel megerősített 17., valamint az 506. nehézpáncélos-osztállyal támogatott 16. páncélosadosztállyal tervezte főcsapását, míg a beérkező 1. SS-páncélos- és az 1. páncélosadosztállyal, valamint a 198. és 34. gyalogadosztály ideiglenesen alárendelt erőivel biztosítja szárnyait. A III. páncéloshadtest február 4-én a következő bevethető páncélosokkal rendelkezett: egy Pz. III, 41 Pz. IV, 50 Panther, 16 Tiger E, valamint 21 rohamlőveg. A beérkező 1. és 1. SS-páncélosadosztályokkal együtt a III.

⁴⁶⁷ BA-MA RH 21-1/366. 20. o.

⁴⁶⁸ Zetterling – Frankson, 2011. 149. o.

páncélos hadtest még további 150 bevethető harcokocsival és rohamlőveggel számolt, melyek fele nehéz harcokcsi volt. A harcolólétszám legkevesebb 7500 fő volt.⁴⁶⁹

6.2.1. A WANDA HADMŰVELET

A III. páncélos hadtest a VIII. repülő hadtest által szorosán támogatott támadása **február 4-én** reggel, heves tüzérségi előkészítést követően indult. Közvetlenül Breith erőivel szemben a szovjet 40. hadsereg 104. lövész hadtestének 58. és 113. lövész hadosztálya, Vinograd és Zvenyigorodka között pedig az 5. gépesített hadtest védekezett. A Bäke nehéz páncélos-ezreddel megerősített 17. páncélos hadosztály heves harcok árán áttörte a szovjet védelmet, majd elfoglalta Pavlovkát, majd rövidesen betörték Votyilevkába is. Délután a támadás lelassult, mert a páncélgránátosok lemaradtak és csak 16:00-kor láttak neki Pavlovka megtisztításának. Mivel a 17. páncélos hadosztály képtelen volt aznap tovább haladni, Bäke harcokcsijainak vissza kellett vonulnia Votyilevkából. Breith a település feladása miatt magyarázatot kért a hadosztályparancsnoktól, aki az ellátás nehézségeit emelte ki. Később Merk távbeszélőn közölte von der Meden vezérőrnaggyal, hogy ha szükséges vegyék igénybe a civil lakosság segítségét, de a támadás semmiképp sem veszíthet a lendületéből.

Az 506. nehéz páncélos-osztállyal megerősített 16. páncélos hadosztály támadása jól indult, a hadosztály két harccsoportba (Palm és Collin) szervezett erői délután birtokba vették Tinovkát, majd rövid pihenőt és feltöltést követően 20 km-t nyomultak előre és elfoglalták Koszjakovka déli részét, valamint Kucszakovkát. Idő közben Tinovkánál a hadosztály utánpótlási vonalát elvágták a szovjetek. A németeknek a Gnyilój Tyikics folyón átívelő hidakat nem sikerült épségben elfoglalni, a szükséges hadihídoszlop lassan haladt előre, ezért éjjel körül Breith a folyóval párhuzamosan keleti irányban küldte tovább a 16. páncélos hadosztály erőit, hogy Bojárka térségében foglaljanak hídfőállást.

Dacára a körülményeknek, az első nap a III. páncélos hadtest 30 km mélyen ékelődött be az 1. Ukrán Front védelmébe. Vatutyin a német fenyegetésre a 6. harcokcsihadsereg ellenlökéseivel válaszolt, amely zömmel a 198. gyaloghadosztályt érte a III. páncélos hadtest jobb szárnyán. Néhány óra súlyos harc után a német gyaloghadosztály visszaszorította az 5. gépesített hadtest páncélosaival támogatott 47. lövész hadtest erőit, majd elfoglalta a 240.6 és 236.9 magassági pontot Vinograd és Subenyij Sztav között.⁴⁷⁰ A nap folyamán a beérkező Huppert harccsoportot⁴⁷¹ Breith erősítésként e térségbe irányította.

⁴⁶⁹ BA-MA RH 21-1/127 214., 223. és 224. o., RH 21-1/128 28. o., RH 24-3/110 362. és 364. o., valamint Zetterling – Frankson, 2011. 149 – 151. o. A harcolólétszám nem tartalmazza a 34. gyaloghadosztály adatait.

⁴⁷⁰ BA-MA RH 21-1/122 112. o.

⁴⁷¹ Az I/II. páncélos osztállyal, egy gépvontatású tüzéruteggyel, utászokkal és rohamlővegekkel megerősített I. páncélos-felderítő osztály, Helmut Huppert őrnagy vezetése alatt.

A németek ellátási nehézségeinek következtében a III. páncéloshadtest támadása **február 5-én** gyakorlatilag egyhelyben vesztegelt. A szovjet erők átvették a kezdeményezést; a 6. harckocsihadsereg kelet, a 40. hadsereg nyugat felől folyamatosan támadta a III. páncéloshadtest szárnyait. A 17. páncélosadosztály arcvonalszakaszán a sár miatt gyalog harcoló 17. páncélos-felderítőosztály katonái a 17. páncélvadászosztály részeivel közösen elfoglalták Votyilevka nagy részét, majd súlyos harcba keveredtek a települést észak–északnyugati irányból támadó szovjet 107. harckocsidandárral. A páncélgránátosok sikeresen védekeztek, melynek eredményeként a szovjet harckocsidandár pedig 26 T–34-et veszített.⁴⁷²

A délután folyamán a Bäke nehézpáncélos-ezred megindult keleti irányban, hogy felvegye a kapcsolatot a Koszjakovka körzetében elakadt 16. páncélosadosztállal. A nehézpáncélos-ezred rövidesen összecsapott az útjába kerülő 107. harckocsidandárral, majd 31 szovjet harckocsi kilövését jelentették. A nap végéig a nehézpáncélos-ezred felvette a kapcsolatot az egész nap védelemben lévő 16. páncélosadosztállal.⁴⁷³

Míg a támadó élek az általuk elfoglalt terepszakaszt igyekeztek megtisztítani, addig délkeletre a 198. gyalghadosztály tüzérség és rakéta-sorozatvetők támogatásával egy gránátoszászlóaljával betört Vinográd déli részébe, ahol 10 szovjet harckocsit kilőttek.⁴⁷⁴

Február 6-án a kedvezőtlen, ködös időjárás miatt a Luftwaffe repülőgépei nem tudtak utánpótlást eljuttatni a támadó élekhez, az utakon pedig lehetetlen volt közlekedni. Emiatt a III. páncéloshadtest támadó élei az általuk elfoglalt terepszakaszt tisztították meg, folyamatos szovjet ellenlökéseket hártottak el, miközben igyekeztek utánpótlást előre juttatni. Egyedül a Huppert harccsoporttal megerősített 198. gyalghadosztály folytatta támadását, amely Pavlovka irányából előretörve áttörte a szovjet 2. gárda-légideszant hadosztály védelmét, majd behatolt Vinográdba, ahol a szovjet 233. harckocsidandár öt M4A2 harckocsiját kilőtték.⁴⁷⁵ Az 1. páncélosadosztály zöme a III. páncéloshadtest jobb szárnyára, az 1. SS-páncélosadosztály erői pedig a bal szárnyon Koszjakovka–Tinovka körzetébe érkezett be, és azonnal belecsöppentek a heves harcokba.

Az első nap lendületes előretörését követő napok nem hoztak sikert, ezért Breith változtatni akart az eredeti terveken. A főerőkkel Buzsánka irányában akarta folytatni a támadást, ami ugyan még erősebb szárnybiztosítást igényelt, azonban az utak állapota miatt ez tűnt egyedül kedvezőnek. Merk 19:00-kor távbeszélőn közölte a tervezett változtatást Wenckkel, aki egy óra múlva jelezte, hogy Hube elfogadta a javaslatot. Von Manstein maga is egyetértett az irányváltással, különösen annak fényében, hogy az 1. Ukrán Front már lezárta a III. páncéloshadtest eddigi fő támadási

⁴⁷² Számvéber, 2021. 122. o.

⁴⁷³ BA-MA RH 21-1/122 113. o.

⁴⁷⁴ BA-MA RH 24-3/107 165. o. és RH 21-1/122 112. o.

⁴⁷⁵ Számvéber, 2021. 128. o.

útvonalát, miközben a 2. harckocsihadsereg 108 üzemképes harckocsival már a III. páncélos hadtest bal szárnyát támadta, illetve további szovjet erősítésként beérkezett a 202. és a 340. lövészhadosztály, valamint a 32. páncéltörő tüzérdandár is.⁴⁷⁶

Február 8-án Bäke nehézpáncélos-ezred heves harcok árán elfoglalta Repkit, a 198. gyaloghadosztály elfoglalta Szofijeka déli részét, míg a Huppert harccsoport Tolsztyije Rogit vette birtokba. Ez utóbbi fontos harcászati siker volt, mert az elfoglalt terepszakasz a későbbiekben ugródeszkaül szolgált a felmentő támadás folytatásához. A rossz időjárási körülmények és az utánpótlás helyzete azonban keresztülhúzta Breith terveit. Február 8-át követően a III. páncélos hadtest arcvonalának nagy részén védelembe szorult és február 10-éig igen heves védekező tevékenységet folytatott. Az aznap lezajlott heves harcokra jellemző, hogy a III. páncélos hadtest 108 szovjet harckocsi kilövését jelentette.⁴⁷⁷

A nap folyamán a szovjetek ultimátumot intéztek Stemmermann tábornok csapataihoz, megadásra szólítva fel őket. A németek másnap délben elutasító választ adtak. Wenck a nap folyamán többször is egyeztetett Merkkal támadás lehetséges folytatásáról. Breith elképzelése alapján Merk – miután tanácskozott a 16. és 17. páncélos hadosztály törzseivel – a jelenlegi arcvonalról folytatta volna a támadást, mert álláspontja szerint a beállt fagy javította az utánpótlás előreszállításának esélyeit. Wenck ezzel szemben az átcsoportosítást tartotta megoldásnak abból a célból, hogy a III. páncélos hadtest erőit ismét összefogottan lehessen alkalmazni. Merk szerint az átcsoportosítás legalább két teljes napot vesz igénybe, ami a Stemmermann csoport helyzetét tekintve megengedhetetlen. Wenck ragaszkodott elképzeléséhez, mert véleménye szerint a jelenlegi támadás folytatása a patakmedrekkel szabdaltságot teremt, a sár, valamint a megerősödött szovjet védelem miatt magában hordozta az erők szétforgácsolódásának lehetőségét, az irányváltással viszont rövidül az utánpótlási útvonal és az északi szárny biztosítása is könnyebbé válik.⁴⁷⁸ Este Wenck Busse-val is egyeztetett a kérdésről. Ekkorra már Breith és Merk is belátta, hogy ez az egyetlen lehetőség a folytatásra ugyanis a III. páncélos hadtest támadó élei továbbra is egyhelyben vesztegeltek. A döntést másnap hozták meg, miután von Manstein személyesen vitatta meg a továbbiakat Hube-vel. Ezen a megbeszélésen Hube vázolta a tervezett keleti irányváltást, illetve a Breith által a harcvezetésre tett javaslatokat. Von Manstein elfogadta Hube javaslatait.⁴⁷⁹

Az átcsoportosítás – amit jelentős köd és hóvihár leplezett – két napot vett igénybe. Breith a centrumba a Bäke nehézpáncélos-ezreddel és a 67/II. tüzérosztállyal megerősített 16. páncélos hadosztályt helyezte. A támadó él bal szárnyát a 17., jobb szárnyát az 1.

⁴⁷⁶ BA MA RH 21-1/122 114 – 115. o. és Nash, 2002. 162. o.

⁴⁷⁷ BA-MA RH 21-1/122 121. o.

⁴⁷⁸ NARA T-314 R-207 18. – 20. és 22. – 26. felvétel.

⁴⁷⁹ Nash, 2002. 224 – 225. o. és BA-MA RH 21-1/122 121., 125 – 126. o. A III. páncélos hadtest által tett javaslatokra, észrevételekre vonatkozóan lásd: NARA T-314 R-207 36. – 40. felvétel.

páncélosadosztály részei alkották. A támadás terve egyszerű volt: a Bäke nehézpáncélos-ezreddel támogatott 16. páncélosadosztály, illetve a szárnyakon a 17. és az 1. páncélosadosztály páncélozott harccsoportjai Subenyij Sztav és Rizinyó között meglepésszerűen áttöri a szovjet védelmet, a Gnyiloy Tyikics folyó felé támadva átkelőket foglalnak Kamenij Brod és Liszjanka körzetében, majd Morenci felé támadva felmentik a Stemmermann csoportot. A szárnyakat az 1. SS-páncélos- és 198. gyalogadosztály biztosította. A VIII. repülőhadtest *kizárólag* a III. páncélosadtestet támogatta. Von Manstein utasította a XXXXVII. páncélosadtestet, hogy folytassa tovább a támadását Zvenyigorodka irányában, hogy lekösse a szovjet 5. gárdaharcokoszadsereget.

A február 4. és 10. között lezajlott harcok nyomot hagytak a III. páncélosadtesten. A páncélgránátos-zászlóaljok harcolólétszáma átlagosan 200 fő körül volt, a harcokosok és rohamlövegek közül (főleg műszaki meghibásodás miatt) már csak 79 volt bevethető. A hadtest az 1. és 1. SS-páncélosadosztály állományával együtt még így is közel 150 bevethető páncélossal rendelkezett.⁴⁸⁰ Breith-nek magalapozott kétségei voltak a támadás sikerét illetően. Az olvadás miatt a harctér egy merő sártengerré változott, ami már a lánctalpasok számára is alig volt járható. Az üzemanyag felhasználás jelentősen megnőtt. A Pantherek számára 4 km megtétele egy teljes tank (~730 l) üzemanyagot igényelt. A páncélgránátosoknak 1 km gyalogmenet egy órát igényelt. A katonák sokszor inkább mezítláb meneteltek, hogy elkerüljék a sárba ragadást.⁴⁸¹ A műszaki meghibásodások száma aggasztóan emelkedett. A III. páncélosadtest törzsének csupán három működőképes gépjárműve maradt, Breith pedig csak egy tüzérségi vontatóval tudott csak közlekedni a különböző harcálláspontok között.

Az utánpótlás hiánya mellett a legnagyobb gondot a jelen helyzetben szétaprózott tüzérség összevonása jelentette. Breith aggódott amiatt, hogy a német páncélosadviselés szabályaival szemben erőinek csak egy részével lesz képes támadni, ami megában hordozza a kudarc lehetőségét. A nyomás – a korlátozott lehetőségek, a feladat fontossága, valamint a felettes vezetési szintek elvárásainak együtthatója következtében – óriási volt rajta és törzsén. Ebben a helyzetben Breith arra is javaslatot tett, hogy a német főcsapást a XXXXVII. páncélosadtest sávjába kellene áthelyezni. Hube azonban hajthatatlan maradt, és közölte vele, hogy ezúttal nem lehet tekintettel a kedvezőtlen körülményekre, és minden áron folytatnia kell az előretörést, a lánctalpasokkal és a gyalog harcoló páncélgránátosokkal.⁴⁸²

⁴⁸⁰ BA-MA RH 21-1/128 132., 135. és 137. o. és Zetterling – Frankson, 2011. 195. o. vö Számvéber, 2021. 143. o.

⁴⁸¹ Das deutsche Reich und der zweite Weltkrieg, Band 8. 400 – 401. o.

⁴⁸² NARA T-314 R-207 40. felvétel és Nash, 2002. 228. o.

6.2.2. BREITH ÚJRA MEGPRÓBÁLJA

Február 11-én a III. páncélos hadtest északkeleti irányban felújította támadását. A 17. páncélos hadosztály jobb szárnyán a Pietsch harccsoport⁴⁸³ Boszovka felé támadott, ahová a Fink harccsoport⁴⁸⁴ is befutott, miután Sztjepoknál súlyos helység harcban leküzdötték a szovjet 359. lövészhadosztály erőinek ellenállását. A nap végéig a két harccsoport közösen birtokba Boszovka nagy részét, de megtisztítani nem sikerült a települést megtisztítani. A centrumban a Bäke páncélos harccsoport⁴⁸⁵ tört előre, mögötte a Blömeke harccsoport⁴⁸⁶ haladt. A főerők miután három szovjet védelmi állást is áttörtek 11:00 körül elérték, majd elfoglalták Buzsankát. Itt azonban egy ép hidat sem találtak, viszont kilőttek 17 szovjet harckocsit és önjáró löveget a túlparton.⁴⁸⁷ A 23/II. páncélos osztály Frankovka déli részét vette birtokba, ahol egy hidat is sikerült épségben megszerezni. A III. páncélos hadtest törzse azonnal rádióüzenetet küldött a Stemmermann csoportnak: „*Jövünk. Hídfő és híd Frankovkánál, 11:00*”.⁴⁸⁸ A németek Frankovkánál rövidesen tűzharcba keveredtek egy ellenlökést végrehajtó szovjet harckocsikkal, és saját jelentéseik szerint 12 szovjet harckocsit kilőttek.⁴⁸⁹

A nap meglepetése az 1. páncélos hadosztály Frank páncélos harccsoportjának⁴⁹⁰ előretörése volt. A harccsoport Panther harckocsijai páncélgránátos támogatással – miután több páncélelhárító csomópontot semlegesítettek – a délelőtt folyamán elfoglalta Csizsovkat, miközben szétverték egy szovjet lövészzászlóaljat. Egy aknamező semlegesítése után Jablonovka felé folytatódott a támadás, ahol 11:00 körül a németek kilőtték az 5. gépesített hadtest öt T-34-esét.⁴⁹¹ A harccsoport Jablonovkát megkerülve, Buzsanka felé haladt, ahol felvette a kapcsolatot a Blömeke harccsoporttal (amely Visneyvka elfoglalása és Subenyij Sztav megtisztítása után csak estére érte el Frankovkát). Rövid egyeztetés után Frank a Gnyilov Tyikics déli partja mentén Liszjanka irányában folytatta támadását, de a település előtt megállt, mert korlátozott erőivel nem kockáztatta a helység harcát nappal. Késő délután Hube távbeszélőn közölte Breith-tel, hogy a támadást este is folytatni kell. Breith ezt ekkorra már parancsba is adta.

Miután betört a szovjet 47. lövészhadosztály védelmébe, a III. páncélos hadtest öt óra alatt megtette a Stemmermann csoporthoz vezető út egyharmadát, miközben a következő okozott veszteséget

⁴⁸³ 39/II. páncélos osztály és 506. nehézpáncélos-osztály, Werner Pietsch őrnagy parancsnoksága alatt.

⁴⁸⁴ 40/I. és 63/II. páncélgránátos-zászlóalj, Karl-Heinrich Fink százados parancsnoksága alatt.

⁴⁸⁵ Bäke nehézpáncélos-ezred megerősítve a 2/I. páncélos osztállyal, a 64/II. (páncélos) páncélgránátos-zászlóaljjal, a 16/3. (páncélos) utászsászáddal és a 16/II. (önjáró) páncélos-tüzérsztállyal.

⁴⁸⁶ A 2/II. és III. páncélos osztály, 64 páncélgránátos-ezred (a II. zászlóalja nélkül), 16/II. páncélos-tüzérsztály, és az 1/II. SS-páncélos osztály egy százada, Hans Blömeke százados vezetése alatt.

⁴⁸⁷ Számvéber, 2021. 149. o.

⁴⁸⁸ Zetterling – Frankson, 2011. 199. o. Az időpont berlini időt tükrözi.

⁴⁸⁹ BA-MA RH 21-1/122 132. o.

⁴⁹⁰ 1. páncélosezred (II. osztálya nélkül), 113/II. páncélgránátos-zászlóalj, 73/II. páncélos-tüzérsztály és a 326. gyalogezred egyik zászlóalja, Heinz-Werner Frank alezredes vezetése alatt.

⁴⁹¹ BA-MA RH 21-1/122 132. o. és Nash, 2002. 233. o.

jelentette: 154 hadifogoly, 300 megszámlált halott, 89 harckocsi, hat önjáró löveg, 14 tüzérségi löveg, 16 rakéta-sorozatvető, négy légvédelmi löveg, 77 páncéltörő ágyú, nyolc aknavető, 27 tehergépjármű, egy személygépjármű, hat motorkerékpár.⁴⁹² A III. páncélos hadtest védelemben maradt bal szárnyán a szovjet 206. lövészhadosztály és a 2. harckocsihadserg folyamatosan támadta a 34. gyalog- és 1. SS-páncélos hadosztály állásait, de a kísérleteket a németek visszaverték.

Február 12-én olvadás volt, ezért csak légi úton lehetett utánpótlás juttatni a támadó csapatokhoz. A nap folyamán 23 Ju 52 teherszállító repülőgép 37,2 m³ üzemanyagot, 17 He-111 bombázó pedig 52 konténernyi harckocsilőszeret és 84 póttartálynyi üzemanyagot dobott le.⁴⁹³ Az erőfeszítések ellenére a III. páncélos hadtest ismét védelemben szorult. Vinograd és Repki térségében különösen heves harcok tomboltak. Breith utasítása alapján a 16. páncélos hadosztálynak Dasukovka körzetében kellett áttörnie. Mivel Dasukovkánál, jelentős túlerővel szemben csak a 16. páncélos-felderítőosztálya lépett harcba, Breith figyelmeztette Back vezérőrnagyot, hogy ezzel hibát követett el, illetve utasította őt, hogy juttasson el utánpótlást legalább a Bäke nehézpáncélos ezred egy részéhez, hogy az folytathassa támadását.⁴⁹⁴

Az 1. páncélos hadosztály Frank harccsoportja a sötétség leple alatt 4:00-ig ellenállás nélkül érte el a Gnyiloj Tyikics által kettészelt Liszjankát. Közvetlenül a település előtt egy páncélelhárító reteszállásba ütköztek, amelyet a 11. gárda- és 164. harckocsidandár, valamint a 20. harckocsihadtest csapatai is megerősítettek. Súlyos helységarc bontakozott ki. A németeknek csak világosban sikerült elérni a Gnyiloj Tyikics déli partját, a visszavonuló szovjet erők azonban a hidat felrobbantották. A németek Liszjanka körzetében aznap 14 szovjet páncélos kilövését jelentették⁴⁹⁵, de a Frank harccsoport egyelőre képtelen volt partot váltani.

Február 13-án a III. páncélos hadtest ismét támadásba lendült. Szoros légi támogatás mellett az 503. nehézpáncélos-osztály megindult Dasukovka elfoglalására. A Tiger E nehéz harckocsik 1800 m-ről több T-34-et is kilőttek, majd újabb ellenállásba ütköztek, amelybe a szárnyak irányából támadó Pantherek is becsatlakoztak. A szorosan Bäke ezrede mögött haladó Blömeke harccsoport a nehéz harckocsikkal közösen dél körül elfoglalta Dasukovkát. Háromnegyed órával később, egy újabb jelentős szovjet páncélos köteléket leküzdve Csesznovkát is birtokba vették a németek. A súlyos összecsapások során a németek öt (négy kiégett) Tiger E-t és négy Panthert veszítettek, míg saját jelentések szerint 31 szovjet harckocsit és 20 páncéltörő ágyút kilőttek.⁴⁹⁶ Eközben a négy

⁴⁹² BA-MA RH 21-1/128 159. o.

⁴⁹³ BA-MA RH 21-1/128 83. o.

⁴⁹⁴ NARA T-314 R-207 64. felvétel

⁴⁹⁵ Számvéber, 2021. 163. o.

⁴⁹⁶ Számvéber, 2021. 173. o. Dasukovka és Csesznovka térségében a szovjetek összesen 68 harckocsit és önjáró löveget veszítettek.

Pantherrel megerősített 16. páncélos-felderítőosztály Hizsincit támadta, de a települést csak 23:00-ig, Tiger nehéz harckocsik bevetésével sikerült elfoglalni.

Liszjankában a Frank páncélozott harccsoport délelőtt heves szovjet ellenlökések alatt állt, így Breith sürgetése ellenére sem volt képes partot váltani. Nap közben a németek találtak egy átkelőt a Gnyilj Tyikicsen, amelyen zuhanóbombázók fedezete mellett a Pantherek egy része és a 113/7. páncélgránátos-század katonái átkelhetek. Hullámzó harcokat követően Liszjanka északi részét a harccsoport erői éjjelre birtokba vették, de három kiégett Panthert veszítettek és a páncélgránátosok is érzékeny veszteségeket szenvedtek⁴⁹⁷, miközben északi irányban visszaszorították a szovjet 8. gárda- és 110. harckocsidandárt.

A nap végén a III. páncéloshadtest erői már csak 10 km-re voltak a bekerítéstől. Von Manstein egy rádióüzenetet küldött: *„Bravó. A sár és a szovjetek ellenére már sokat elértek. Már csak egy utolsó lépés. Fogakat összeszorítani és előre. Most vagy soha. Ez is sikerülni fog.”*⁴⁹⁸ Az 1. Ukrán Front azonban igyekezett mindent elkövetni, hogy a III. páncéloshadtest „utolsó lépése” ne sikerüljön, és megközelítőleg egy összefegyvernemi hadseregnek megfelelő erőt csoportosított át Breith csapatainak útjába.

Február 14-én Breith előbb személyesen intézkedett egy forgalmi torlódás felszámolásánál Uljanovkánál, majd az 1. páncélosadosztályhoz indult. Délelőtt a Bäke nehézpáncélos-ezred képtelen volt Hizsincitől keletre tovább jutni, a Frank páncélozott harccsoport pedig súlyos harcot vívott Liszjanka északi részében. Breith Liszjankában találkozott Koll vezérőrmaggyal, a hadosztály parancsnokával és Frank alezredessel, majd egyeztették a további feladatokat. A páncélgránátosok eközben a település északi, északnyugati és déli szélén egyaránt szovjet ellenlökéseket vertek vissza.

Breith a támadás kezdetétől úgy gondolta, hogy inkább a jobb szárnyat kellene erősíteni, de a szovjet védelem és a talaj kedvezőbb állapota miatt eddig a bal szárnyon erőltették a támadást, ahol az most végleg elakadt.⁴⁹⁹ A nap folyamán Merk beszélt a súlypont áthelyezéséről Wenckkel, majd Hube is egyeztetett von Mansteinnel a kérdésben. Az a döntés született, hogy fedező erők hátrahagyása mellett a főcsapást végrehajtó egységeket kivonják Hizsinciből és Liszjakához csoportosítják át. A Bäke nehézpáncélos-ezred és Frank páncélozott harccsoport közötti rést a Pietsch harccsoportnak⁵⁰⁰ kellett lezárnia. A február 13-án útba indított harccsoport aznap elérte a Liszjankától 3 km-re északnyugatra lévő területet.⁵⁰¹ Breith a harccsoporttól azt várta el, hogy segít

⁴⁹⁷ Nash, 2002. 239. o.

⁴⁹⁸ BA-MA RH 21-1/122 141. o.

⁴⁹⁹ Stoves, 1961. 511. o.

⁵⁰⁰ A harccsoport állományába a 17. páncélos-felderítőosztályból 30 fő, egy Pz. IV, három rohamlöveg és néhány lövészpáncélos tartozott. A harceszközök zöme azonban rövidesen műszaki okok miatt kiesett.

⁵⁰¹ BA-MA RH 21-1/122 143. o.

Frank alezredes erőinek kibillenteni a szovjet védelmet Liszjankától északra. A helyzet azonban nem lett kedvezőbb a németek számára, ugyanis ekkorra már Zsukov marsall számára is nyilvánvaló volt, hogy a III. páncélos hadtest támadása jelenti a fő fenyegetést, ezért az 5. gárdaharcokoszadtestet erőit átcsoportosította Breith hadtestének útjába: a 18. harcokoszadtestet zömét Dzsurszencihez, a 20. harcokoszadtestet Liszjakához, a 29. harcokoszadtestet pedig Komarovkához.

Február 15-én ismét fagyott, ami javította valamelyest a körülményeket. Reggel Breith Bäke harcálláspontjára repült. Miután Back vezérőrnaggyal közösen megvitatták a helyzetet Breith utasította Bäkét, hogy fedező erők hátrahagyása mellett vonuljon Liszjankához. Bäke erői reggel erős szovjet nyomásra feladták Hizzincit. A hadtest bal szárnyát a 16. páncélososztály biztosította Bojárka és Medvin körzetében. A nehézpáncélos-ezred megindult, de Liszjanka elérése előtt heves összecsapásba keveredett, amelyben 11 T-34-et lőttek ki, de a németek is elveszítettek négy (egy kiégett) Tiger E-t.⁵⁰² Bäke délután felvette a kapcsolatot Frank alezredes harccsoportjával. Liszjankát a nap folyamán a Frank és Pietsch harccsoportoknak közös erővel sikerült megtisztítani. A német támadás Oktyabr felé csak délután indult, és a szovjetek ellenállása miatt lassan nyert teret. Este a három német harccsoport heves harcokat vívott Oktyabrért.

Bár a csapatok továbbra is fenntartották a nyomást, úgy tűnt, a III. páncélos hadtest támadása ekkor kifulladt. Aznap Hitler engedélyt adott a Stemmermann csoport kitörésére, amit von Manstein azonnal elrendelt. A 8. hadsereg törzse a következőt adta parancsba: *„A III. páncélos hadtest műveleti lehetőségei az időjárás és az utánpótlás állapota miatt beszűkültek. A Stemmermann csoportnak át kell törnie Dzsurszenci és a 239,0 magassági pont között, majd onnan 2 km-re délnyugatra haladva a saját érékhöz eljutni. Ott kapcsolatfelvétel a III. páncélos hadtesttel.”*⁵⁰³ A Stemmermann csoport vezetése másnap éjjelre tervezte a művelet megindítását.

Breith **február 16-án**, 6:00-kor Liszjankába repült, hogy az első vonalból koordinálja a kitörő erők felvételét, illetve közvetlenül befolyásolhassa a harcvezetést a kritikus helyeken. Breith három napig maradt itt, és többször is előrement az első vonalban küzdő csapataihoz.⁵⁰⁴ Breith mellett Wenck vezérőrnagy is Liszjankába érkezett.

Frank alezredes Pantherei a 113/II. páncélgránátos-zászlóalj 150 katonájának támogatásával kora reggel, északnyugat felől egy „balhoroggal” betörték Oktjabirba, majd súlyos harcok árán, 15 szovjet harcokosi kilövését követően délutánra elfoglalták a települést. A Bäke nehézpáncélos-

⁵⁰² BA-MA RH 21-1/122 146. o., Zetterling – Frankson, 2011. 240. o., valamint Schneider, 2004. 130. o.

⁵⁰³ Das deutsche Reich und der zweite Weltkrieg, Band 8. 403. o. Az üzenet Wenck, Hube és Breith között korábban történt megbeszélésen alapult, mely során Breith beszámolt hadteste lecsökkent lehetőségeiről.

⁵⁰⁴ NARA T-314 R-207 88 – 90. felvétel.

ezred tizenöt perces légítámadást követően, nyolc Pantherrel és hat Tiger E-vel, észak felől a 239,0 magassági pont irányában tört előre. A nehéz harckocsik több T-34-et és páncéltörő ágyút kilőttek, majd a Dzsurzencitől 1 km-re, délre lévő kereszteződés felé haladtak tovább⁵⁰⁵ és birtokba vették a 239,0 magassági pontot. Ez a Stemmermann csoport számára a menekülés kapuját jelentette, de a szovjetek nyomása miatt kialakult helyzet miatt nem sikerült megtartani, noha Breith késő délután még azt jelentette Hubenek, hogy ez sikerülhet. Bäke erői a magassági pont körzetében maradtak. Az erőfeszítések dacára a III. páncélos hadtest még mindig 8 km-re volt a katlantól, és képtelen volt tovább haladni. Breith további erősítésként az 1. SS-páncélos hadosztály egy vegyes harccsoportját⁵⁰⁶ indította útba Oktyabrhoz.

6.2.3. A KITÖRÉS ÉS AZ ARCVONAL LEZÁRÁSA

Az estét a német oldalon mindenki feszülten várta. A III. páncélos hadtest felkészült, hogy a kitörő csapatokat összegyűjtse, illetve az arcvonalat lezárja. Breith parancsára a körzetben fekvő településekről a polgári lakosságot elszállították, ellátó helyeket és kötöző állomásokat rendeztek be. A III. páncélos hadtest törzse alaposan felkészült a kitörő, kimerült bajtársak fogadására élelemmel, meleg ruházattal, orvosi ellátással, valamint szálláshelyekkel.⁵⁰⁷ Légi, vasúti és egyéb szállítóeszközöket készenlétbe állítottak, hogy a kijutott katonákat azonnal Umanyba szállítsák.

Az 50 km²-esre zsugorodott katlanban 45 000 német katona gyűlt össze. A megmaradt ellátmányt kiosztották és a kitörés során nem használható nehézfegyverzetet megsemmisítették, így csak hét Pz. IV, három rohamlöveg, 12 önjáró tarack, két önjáró páncéltörő ágyú és néhány lövészpáncélos támogatására számíthattak.⁵⁰⁸ Stemmermann döntése értelmében 1450 fő súlyos sebesültet 12 orvos kíséretében hátra hagytak. Egyes források szerint néhányukkal saját bajtársaik végeztek, megkímélve őket a szovjetektől.

A Stemmermann csoport **február 17-én** hajnalban megindult délnyugati irányban. A kitörést a XXXXII. hadtest helyettes parancsnoka, Lieb altábornagy vezette, míg Stemmermann az utóvéddel maradt. A menekülők fő útvonalát (a 239,0 magassági pont térségében) a 180. lövész hadosztály, illetve az egy páncéltörő tüzérezreddel és a 109. harckocsidandárral megerősített 41. gárda lövész hadosztály zárta el. Északra a 18. harckocsihadtest részei és 27. hadsereg lövészerői, délre a 29. harckocsihadtest, az 5. gárda-lovashadtest és a 4. gárdahadsereg lövészerői foglaltak el biztosító állást. A sötét és a ködös idő segítette a németeket, akik az első szovjet állásokat és nehézfegyvereket közelharcban semlegesítették. Az élen haladó erők mögött a több hullámban érkező zöm a 239,0 magassági pont felé halad. Itt azonban jól kiépített állásokba rohantak bele, és

⁵⁰⁵ BA-MA RH 21-1/122 148. o.

⁵⁰⁶ Egy-egy Tiger E, Panther, Pz. IV és rohamlöveg, a rájuk felkapaszkodott gránátosokkal.

⁵⁰⁷ Gaedcke, 2005. 208. o.

⁵⁰⁸ Das deutsche Reich und der zweite Weltkrieg, Band 8. 408. o.

már leplezni sem tudták jelenlétüket, így elkeseredett harc vette kezdetét.⁵⁰⁹ A szovjet harckocsik és lovasok agresszíven támadtak rá a németekre, jelentős pusztítást okozva soraikban. A csoport névadó parancsnoka 5:00 körül elesett. A kitörők egy része a 239,0 magassági pont és Pocsapinci között déli irányba fordult, és Liszjankát a Gnyiloy Tyikicsen átkelve igyekezett elérni. A jelentősen megáradt folyón egy szűkséghidat is létesítettek fogatokból. Sokan az úszást választották, emiatt többen is vízbe fulladtak.

A III. páncélos hadtest első alkalommal 5:10-kor, Oktjabirtól 2,5 km-re északkeletre vette fel a kapcsolatot a kitörők élcsapatával. A 72. gyaloghadosztály, az 5. SS-páncélos hadosztály, valamint a B hadtest csoport legelső hullámai érkeztek be ekkor, de folyamatosan szivárogtak az összekeveredett csapatrészek Pocsapinci és Dzsurszenci között. Breith délután leadott jelentése szerint a kitörő katonák jelentősen összekeveredtek, alakulataiktól elszakadtak, fizikailag és mentálisan legyengültek, nehézfegyvereiket és sokan a kézi fegyvereiket is hátra hagyták.⁵¹⁰

A kitörők két fő útvonalon haladtak, azonban Pocsapincitől délre a szovjetek heves ellenállása miatt többen visszafordultak észak felé, ahol jobbak voltak esélyeik. Breith, értesülve a Pocsapinci körüli elkeseredett harcokról, azonnal támadásra utasította Bäke tartalékos alezredest, hogy „*kerül, amibe kerül*” nyissák meg az utat Pocsapinci köretében. Ennek azonban semmi realitása nem volt. Három Tiger nehéz harckocsi ugyan előretört, és a falutól 1 km-re kilőttek három T-34-et, de a kedvezőtlen helyzetben, mindenféle biztosítást mellőzve nem kockáztattak és délután visszavonultak.⁵¹¹

A kitörés enyhített a jobb szárnyára nehezedő nyomáson, de a III. páncélos hadtestnek már csak helyi jellegű lekötő támadások indítására maradt ereje. A kitört csapatrészeket fásultságuk miatt lehetetlenség volt a saját vonalak megerősítésére bevetni. Délután a III. páncélos hadtest harccsoportjai elkeseredett védekező harcot vívtak Pocsapincitől északra és Oktjabirban körzetében. A nap folyamán a III. páncélos hadtest 30 harckocsi és önjáró löveg, egy páncéltörő ágyúkilövését jelentette.⁵¹²

Február 18-án, és azt követően a III. páncélos hadtest harccsoportjai Liszjanka és Oktjabir körzetében több szovjet támadást is elhárítottak. A nap végéig az utolsó csapattörédek is elérték a saját vonalakat, így Breith 18:30-kor, több nap távollét után visszatért harcálláspontjára, Bukiba.

⁵⁰⁹ Egyes történészek (lásd Nash, 2002 380. o.) szerint a kitörők abban a hiszemben közeledtek a 239,0 magassági pont felé, hogy az már a saját csapatok kezében van. A magassági pontot ideiglenesen birtokba vették a felmentő erők, de képtelenek voltak megtartani a területet. Egyes vélemények Breith-et tévesen teszik felelőssé amiatt, hogy a magassági pontnál kialakult összecsapásban a kitörők nagy veszteséget szenvedtek, mert nem közölte rádión, hogy a magassági pontot nem sikerült birtokba venni. ugyanakkor a 8. hadsereg parancsa egyértelműsíti, hogy a Stemmermann csoportnak *át kell törnie a 239,0 magassági pontnál és harcolva kell eljutni* a felmentő erőkig.

⁵¹⁰ NARA T-314 R-207 102. felvétel. Ezzel szemben az első kitörő csapatrészek Bäke jelentése szerint fegyverrel és ellátmánnyal jól el voltak látva, pihentek voltak – ami teljes ellentéte volt a III. páncélos hadtest napok óta a kimerülés határán küzdő támadó eleinél tapasztalható állapotoknak. Számvéber, 2021. 207. o.

⁵¹¹ BA-MA RH 24-3/107 227. o. és Rubbel, 2008. 181. o.

⁵¹² BA-MA RH 21-1/129. 62. o.

Liszjanka körül a harcok egyelőre nem csendesedtek. Jelentős szovjet nyomásra az 1. páncélososztálynak másnap 14:00-ára fel kellett adni Oktyabr, így visszaszorultak Liszjanka közvetlen körzetébe. Az 1. páncélososztály **február 19-én** fel akarta adni Liszjankát, de Merk ezt határozottan megtiltotta tekintettel az itt lévő sebesültekre és a műszaki mentésre váró értékes nehézfegyverzetre, majd a már feladott terepszakasz visszafoglalására utasította a hadosztályt.

A Stemmermann csoport kitörésével a III. páncélos hadtest felmentési kísérlete is véget ért. Breith erői azonban nem pihenhettek. Az 1. és 2. Ukrán Front immáron teljes erejével a német 1. páncélos- és 8. hadsereg ellen összpontosíthatta erőit. Breith célja az volt, hogy harccsoportjaival megszilárdítsa teljes arcvonalát és megtartsa azt addig, amíg az értékes, de mozgásképtelen és sérült nehézfegyvereket sikerül hátra vontatni. Ezt szigorú utasításban is rögzítette.⁵¹³

A III. páncélos hadtest első vonalán egyre erősebb volt a nyomás, a kimerült saját csapatok egyre nehezebben állták a megújuló szovjet támadásokat. Back vezérőrnagy, a 16. páncélososztály parancsnoka közölte Breith-tel, hogy katonái fáradtak, legyengültek és betegek, mert másfél hónapja szünet nélkül harcban álltak, ráadásul a két hete hiányzó tábori konyha miatt az ellátás szörnyű. Breith tisztában volt mindezzel, de jelezte Backnak, hogy a helyzet megköveteli a körülmények figyelmen kívül hagyását. **Február 21-én** délután – jelentős szovjet támadásra hivatkozva – a 16. páncélososztály visszavonta arcvonalát a 243.1 magassági pontról, így megszakadt a kapcsolat a bal szomszéd 17. páncélososztállyal. Merk azonnal elutasította a hadosztály új arcvonal kialakítására vonatkozó javaslatát és a feladott terepszakasz visszafoglalását adta parancsba. A vezérkari tisztek között zajló beszélgetésbe a hadosztályparancsnok is bekapcsolódott, majd arra hivatkozott, hogy délelőtt egy hosszabb időre megszűnt a kapcsolat a hadtesttörzsszel, és a helyzet azonnali döntés kívánt. Ugyanakkor Back állításával szemben a hadtest híradóosztályának tájékoztatása szerint az anomália csak pár percig tartott. Breith 18:15-kor is beszélt Backkal, és figyelmeztette, hogy nincs joga kivonni magát a kapott parancs alól, főleg úgy, hogy a rádiókapcsolat kimaradása valójában csak rövid ideig tartott. Breith emlékeztette Backot, hogy a hadseregcsoport utasítása szerint állásváltoztatás kizárólag a hadtesttörzs beleegyezésével hajtható végre. A kapott parancsok végrehajtásáért pedig a hadosztályparancsnok a felelős, többek közt a 243.1 magassági pont visszafoglalásáért. Breith nem értette, hogy a 16. páncélososztály, amely egy rövid arcvonalszakaszt védett, kizárólag gyalogsági támadásokkal szemben, miért vonult vissza? Mondandóját azzal zárta, „*hogy a hadosztálynak továbbra is előre kell szegeznie a tekintetét*”. A visszavonulás kizárólag akkor jöhet szóba, ha az értékes nehézfegyvereket már elvontatták. Back azzal védekezett, hogy már csak két-három lövészpáncélos maradt a hídfőben.⁵¹⁴ Este a hadosztály 1. hadműveleti vezérkari tisztje ismét megpróbálta elkerülni a parancs

⁵¹³ NARA T-314 R-207 122. felvétel.

⁵¹⁴ NARA T-314 R-206 144 – 150. felvétel.

végrehajtását a hadosztály siralmas állapotára hivatkozva, de Merk hajthatatlan maradt. Breith naplójába aznap bejegyezte: „*Nagy csőd az 1. és 16. páncélos hadosztálynál. Krízis a csapatoknál, a katonák megfutottak. Back nem rendíthetetlen.*”⁵¹⁵ A támadást másnap délelőtt megindították, de az rövidesen elakadt a sárban.

A III. páncélos hadtest február 21-éig jelentős szovjet nyomás alatt, fokozatosan ürítette ki hídfőállását, visszavonulva a Gnyiloy Tyikics folyó mögé. Az 1. páncélos hadsereg és a 8. hadsereg között azonban továbbra is egy 30 km széles rés tátongott, amelyet von Manstein a III. és XXXXVII. páncélos hadtest koncentrikus támadásaival tervezett lezárni Sztebnoje–Olhovec–Popovka–Csikovka vonalon. **Február 22-én** kezdetét vette a 4. hegyi hadosztály támadása a 245.8 magassági pont irányából délkelet felé. A III. páncélos hadtest többi alakulata az arcvonalat tartotta, elhárítva a szovjetek megújuló támadásait, miközben megkezdték szétszóródott erőik és eszközeik összevonását. **Február 24-én** a 4. hegyi hadosztály Kobrinovától északra felvette a kapcsolatot a XXXXVII. páncélos hadtesttel, majd tovább támadott Olhovec (kizárva)–Csisovka (kizárva) terepszakasz felé, hogy itt új arcvonalat hozzon létre. A hadtest alárendeltségében maradt 1., 16. és 17. páncélos hadosztálynak Csisovka–Csemeriszkoje terepszakaszra kellett visszavonulnia. Február 26-ára sikerült lezárni az arcvonalat. Ezt követően az 1. páncélos hadsereg parancsára a III. páncélos hadtest törzsének át kellett adnia arcvonalát a VII. hadtestnek, hogy Umany, később Vinnyica körzetébe áttelepülve az 1. páncélos hadsereg páncélos alakulatainak feltöltését, kiegészítését és a karbantartást felügyelje.⁵¹⁶

6.2.4. ÉRTÉKELÉS

A szovjetek *Korszuny–Sevcsenkovszkij támadó hadművelet* során az 1. és 2. Ukrán Front célja a németek Dnyeperre támaszkodó utolsó csapatainak elvágása és megsemmisítése volt. A tevékenységüket is e cél elérése mentén szervezték meg. Ezzel azonban hibát követtek el, mert elmulasztották annak lehetőségét, hogy a Bug felé előretörve behatoljanak a Dél Hadseregcsoport hadászati mélységébe. Ez tette lehetővé a németek számára, hogy a nyitott szárnyak ellenére is, kezdetben helyi *relatív* erőfölényt képezve megkezdjék a felmentést. A Dél Hadseregcsoport elsősorban saját csapatait próbálta felmenteni, de Hitler kezdeti beavatkozása a felmentő műveletekbe egy „nagyobb volument” adott a dolognak, amelynek célja a szovjet csapatok átkarolása, megsemmisítése, majd Kijev visszafoglalásához szükséges feltételek megteremtése volt. Miután e valóságtól elrugaszkodott terv kapcsán bebizonyosodott, hogy kivitelezhetetlen, a felmentő erőknél, vagyis elsősorban a III. páncélos hadtestnek immáron a lehető legrövidebb úton el kellett érnie a katlanból kitörésre készülő saját erőket, megvalósítva ezzel a felmentésüket.

⁵¹⁵ BA-MA N106/3 273. o.

⁵¹⁶ NARA T-314 R-207 184 – 187. felvétel.

Feladata végrehajtásához a III. páncélos hadtest alárendeltségébe tapasztalt egységeket utaltak, melyeken a közelmúlt harcai ugyan nyomot hagytak, de továbbra is jelentős műveleti alkalmazhatósággal rendelkeztek. A hadtest az 1944. év eleji általános állapotokhoz képest jelentős erőösszpontosítást alakított ki, azonban a csapatok fokozatosan érkeztek be a műveleti területre, emiatt Breith nem tudta egyszerre, összpontosítottan bevetni a rendelkezésére álló erőt.

A *Wanda* hadművelet különösen nehéznek bizonyult. Nagy nyomás volt a felmentő erőkön, hogy kiszabadítsák bajtársaikat, miközben az OKH (és Hitler) rugalmatlan döntései, a szovjetek növekvő ellenállása és a szokatlanul kedvezőtlen időjárás jelentősen hátráltatták a katonai vezetők és a csapatok tevékenységét. A harcoló felek legnagyobb (közös) ellensége ebben az időszakban a kedvezőtlen időjárás volt, ami nagymértékben hátráltatta az ellátást és a csapatok mozgását. A hadműveleti vonalakat Breith-nek ezúttal nem a páncélos hadviselés szabályai szerint, hanem az időjárási körülmények figyelembe vételével kellett meghatározni, ez pedig befolyásolta a harcok jellegét is. A német támadó élek többször elakadtak, és irányváltásra kényszerültek, miközben a manőverezésre korlátozottak voltak a lehetőségek. A páncélosok tömeges alkalmazása nem valósulhatott meg, ráadásul a gyalogság kizárólag „saját lábán” vagy harcokocsideszantként harcolhatott. Az események előrehaladtával leginkább páncélosok közötti összecsapások zajlottak, amelyeket egy maroknyi gyalogos katona, utász és a légierő támogatott.

A *Korszuny–Sevczenkovszkij hadműveletet* mindkét hadviselő fél saját sikereként tüntette fel. A szovjet 1. és 2. Ukrán Front érzékeny veszteségeket okozott a Stemmermann csoportnak (amely nehezen pótolható nehézfegyverzetét elvesztette, erőit pedig teljesen újjá kellett szervezni), jelentős területeket foglalt vissza, miközben végleg visszaszorítani a németeket a Dnyepertől, azonban a szovjet propaganda által beígért „második Sztálingrád” elmaradt.

Német szempontból ezúttal is elhárító sikerről lehet beszélni. Bár a III. páncélos hadtest nem tudott áttörni a bekerített csapatokhoz, olyan távolságra jutott el, amely lehetővé tette a kitörés megvalósítását. Az 1. páncélos hadsereg parancsnoksága az események után alapos vizsgálatot végzett, amelyben megállapították, hogy mind a felmentő, mind pedig a kitörő csapatok elmentek az emberi teljesítőképességük határáig, teljesítették a kötelességüket, így sikerült a hadművelet egyetlen elérhető eredményét megvalósítani: 35 000 német katonát megmenteni a fogságtól.⁵¹⁷ A III. páncélos hadtest által jelentett szovjet veszteség február 4. és 18. között 606 harcokcsi és önjáró löveg, 336 páncéltörő ágyú, 56 tüzérségi löveg, 16 rakéta-sorozatvető és 1346 hadifogoly volt.⁵¹⁸ A hadtest február 1. és 20. között 559 halottat, 347 eltűntet és 2252 sebesültet, továbbá 156

⁵¹⁷ Számvéber, 2021. 233. o. és Zetterling – Frankson, 2011. 277 – 278. o. A németek saját adatai szerint a bekerítésből összesen 40 423 fő jutott ki, akik egy részét még korábban, légi úton evakuálták

⁵¹⁸ BA-MA RH 21-1/129 80. o. A III. páncélos hadtesttel szemben álló szovjet erők összesített páncélosvesztesége megközelítőleg 618 harcokcsi és önjáró löveg volt. Részletesen: Számvéber, 2021. 249 – 250. o.

harckocsit és rohamlöveget veszített *véglegesen*. A páncélosok 70%-ban műszaki probléma miatt estek ki a harcokból.⁵¹⁹ Megjegyzendő, hogy a III. páncéloshadtest támadása kizárólag amiatt lehetett eredményes, hogy arcvonalának nagyobb részén sikeresen hártotta el az 1. Ukrán Front folyamatos támadásait. A szovjetek aktív tevékenységét mutatja, hogy a személyi veszteség a védekező erők esetében kétszer akkora volt, mint a támadó éleknél.

A III. páncéloshadtest teljesítménye kapcsán von Manstein és Hube is elismerését fejezte ki Breith-nek, akit ismét név szerint említették meg a *Wehrmachtbericht*ben [F.3.6.], továbbá a német szárazföldi haderőnem 48. tagjaként, 1944. február 21-én a Lovagkeresztjéhez odaítélték neki a Kardok ékítményt.

6.3. A VÁNDORLÓ KATLAN

A szovjetek jó érzékkel használták ki, hogy a Dél Hadseregcsoport páncéloserői Liszjanka–Zvenyigorodka körzetében voltak lekötve, és támadást indítottak a hadseregcsoport szárnyai ellen. A február végéig végrehajtott öt szovjet hadművelet a Dnyeper nyugati partját is megtisztította a német csapatoktól. A folyamvédelem lehetőségétől megfosztott, hátráló Dél Hadseregcsoport ezek után már csak az ukrainai síkságon próbálhatta meg a szovjet előrenyomulás feltartóztatását. A Vörös Hadsereg szünet nélkül látott hozzá, hogy öt újabb hadműveletben befejezze Ukrajna és a Krím-félsziget visszafoglalását. A fő célkitűzés az volt, hogy felszakítsák a német arcvonalat, beékelődjenek a Közép és Dél Hadseregcsoport közé, majd a Kárpátok hegyláncainak vagy a Fekete-tenger partjának szorítva semmisítsék meg von Manstein csapatait.⁵²⁰

Az 1. Ukrán Front főparancsnoka, Ny. F. Vatutyin hadseregtábornok⁵²¹ 1944. március elejére kidolgozott hadműveleti elgondolása szerint egy viszonylag szerény mélységű előrenyomulással járó támadó hadműveletet tervezett, amit a sáros utak állapota még megengedett. Az új offenzíva alap gondolata meglehetősen egyszerű volt: a front jobb szárnya a rovnói-lucki hadművelet során csapást mér ott, ahol a német csapatok még nem építettek ki szilárd védelmet, a zöm pedig déli irányban Csorkiv körzetén keresztül előrenyomul, és a németeket a Dnyeszterhez szorítja. A 2. Ukrán Fronttal való kapcsolatfelvételt ekkor még nem tervezték.⁵²² A Sztavka azonban megváltoztatta Vatutyin egyébként realista tervét, és a főcsapás végrehajtására kijelölt 3. gárda- és 4. harckocsihadsereget Proszkurov elfoglalása céljából kívánták bevetni. Ezzel azonban a Vatutyin által kidolgozott összetartó irányú, kétoldali átkarolásra építő támadás lehetősége odalett. A Sztavka

⁵¹⁹ BA-MA RH 21-1/198 10. o. és *Das deutsche Reich und der zweite Weltkrieg*, Band 8. 417. o.

⁵²⁰ Glantz – House, 2015. 244 – 245. o.

⁵²¹ 1944. február 29-én, a szovjet csapatmozgások szemléje során ukrán nacionalista partizánok halálosan megsebesítették Vatutyint, aki április 15-én belehalt sebesüléseibe. Az 1. Ukrán Front vezetését Zsukov marsall vette át. Az eset kapcsán lásd: Számvéber, 2022. 22 – 23. o.

⁵²² Számvéber, 2022. 11 – 12. o.

Rovno és Dubno körzetében, a német 4. páncélos hadsereggel szemben alakította ki fő csapásmérő csoportosítását, három harcoksi hadsereggel és az 1. Ukrán Front zömével. A német felderítés későn fedezte fel a szovjet átcsoportosításokat, és hiába vonták vissza az 1. páncélos hadsereget a veszélyeztetett Proszkurov térségébe, illetve hajtottak végre több átszervezést, képtelenek voltak megakadályozni a szovjet előretörést.

6.3.1. A III. PÁNCÉLOSHADTEST VÉDEKEZŐ HARCAI AZ 1. PÁNCÉLOSHADSEREG BEKERÍTÉSÉIG

Március 4-én az 1. Ukrán Front Sepetovka és Dubno körzetéből délnyugati irányban indította meg a *Proszkurov–Zsmerinka támadó hadműveletét*. A német 4. páncélos hadsereg arcvonalán tátongó „jampoli rés” kiváló lehetőséget kínált egy szovjet áttörésre, amellyel ugyan von Manstein is tisztában volt, de nem állt rendelkezésre tartalék a fenyegetés felszámolására, amit az 1. Ukrán Front kíméletlenül ki is használt. Miután a szovjet 60. hadsereg sikeres támadás indított, a front sikerkifejlesztő lépcsője, a 3. gárda- és 4. harcoksi hadsereg betört a német védelembe, hogy a lehető leghamarabb elérjék a Dnyesztert. A szovjet támadás teljes erejével az LIX. hadtestet érte. A harcok intenzitására jellemző, hogy március 4. és 5. között a németek 104 szovjet harcoksi és önjáró löveg kilövését jelentették e hadtest arcvonalán.⁵²³ Az 1. Ukrán Front 1. gárdahadseregének támadó élei március 7-én Sztarokonsztantyinov térségéből déli irányban, Proszkurov (mai nevén Hmelnjickij) felé nyomultak előre, amíg a lövészcsapatok az elfoglalt területen visszamaradt német ellenállást számolták fel.

A III. páncélos hadtest törzsét már **március 1-jén** riadóztatták, de pontos feladatát csak **március 5-ével** kapta meg. Ekkorra a helyzet megkövetelte a III. páncélos hadtest másnapi felvonulását Sztarokonsztantyinov–Kraszilov–Proszkurov terepszakaszon a 16., 17. és második vonalban a 11. páncélos hadosztállyal. Az elmúlt hónapok harcai során kimerült seregetestek újjászervezésüket végezték az arcvonal mögött. Összevonásuk a rossz időjárási körülmények között komoly feladat volt. Merk jelezte Wencknek, hogy *„felelőssé tenni a hadtesttörzset egy olyan arcvonalszakaszért, amelyre időben egyetlen katonát sem tud felvonultatni újdonság a hadviselés történetében”*.⁵²⁴ A hadtesttörzs mindent elkövetett a csapatösszevonás gyorsításáért – például repülőgépen szállított harcoksi harckocsikat a Proszkurov térségében összevont páncélosokhoz,⁵²⁵ amelyeket kizárólag a hadtesttörzs engedélyével lehetett alkalmazni – de a menetvonalak túlterheltsége és az időjárási körülmények miatt a csapatok zöme csak március 8-ára érkezett be összevonási körletébe.

⁵²³ Hinze, 2013. 364. o.

⁵²⁴ NARA T-314 R-207 222. felvétel.

⁵²⁵ NARA T-314 R-207 228. és 240. felvétel. Proszkurovban a következő bevethető páncélosok állomásoztak: 52 Panther, két Pz. IV és egy Pz. III harcoksi, 10 rohamlöveg, három Hummel és egy Wespe önjáró tarack, valamint egy felderítő páncélgépkocsi. Az 52-ből csupán 15 Pantherhez állt rendelkezésre kezelőszemélyzet, amelyeket Karl von Sievers őrnagy, a 15/I. páncélososztály parancsnokának páncéloscsoportjában vontak össze. Számvéber, 2022. 61. o.

A III. páncélos hadtest törzse **március 7-én** 15:15-kor foglalta el új harcálláspontját Proszkurovban. Feladata a szovjet 3. gárda-harcokosi- és 1. gárdahadsereg tényeresének megakadályozása volt Proszkurovtól északnyugatra, majd további saját erők beérkezését követően ellentámadásba kellett átmennie az LIX. hadtest bal szárnyán harcoló szovjet csapatok megsemmisítése céljából. Breith a helyszínen rendelkezésre álló erőkből és riadóalakulatokból három harccsoportot szervezett, amelyek a köztes vezetési szintek hiánya miatt a hadtesttörzs közvetlen irányítása alá kerültek. A von Born harccsoport⁵²⁶ feladata Sztaraja Szinjava és Piljavka között lezárni az arcvonalon tátongó rést és visszaszorítani a szovjet csapatokat az Ikva folyótól északra, a Düwel harccsoportnak⁵²⁷ a Sievers harccsoporttal⁵²⁸ együttműködésben el kellett érnie a Szlucs folyó vonalát, majd Mlinyi és Csernyelevka térségében le kellett zárnia a folyó átkelőhelyeit. A bal szárnyon Sievers és Düwel harccsoportok még aznap támadásba lendültek, majd Csernyij Osztov és Voronovica körzetében összecsaptak a Proszkurov felé északnyugati irányból támadó szovjet 6. gárda-harcokosihadtesttel.⁵²⁹

A III. páncélos hadtest harccsoportjai **március 8-án**, Proszkurovtól 20 km-re északnyugatra az Ikva folyó vonalán Piljavka, Letyicsev, Metcsikos, Mitkovci térségében, valamint Sztavnyica körzetében léptek harcba. A von Born harccsoport Piljavka térségében az Ikva folyóig szorította vissza a szovjet csapatokat. A Sievers harccsoport aznap elérte Nyikolajevkát, de nem boldogult a szívós szovjet védelemmel, ezért bevárta a Düwel harccsoportot, és másnap egyesült erővel birtokba vették a települést, majd tovább támadtak nyugati irányban.⁵³⁰ Eközben a jobb szárnyra beérkezett 17. páncélos hadosztály Müller harccsoportja elfoglalta Antonovkát és Popovcit, majd éjfél körül Novokonsztantyinovban helyreállította a megszakadt kapcsolatot a XXIV. páncélos hadtesttel. A szárnyakkal ellentétben a centrumban egyelőre nem sikerült lefékezni a szovjet 1. gárdahadsereg előretörését. Von Born ezredes harccsoportja előbb az Ikva, majd a Buzsok folyótól is visszaszorult, és fel kellett adnia Redvincit. A település visszafoglalására Breith a 16. páncélos hadosztály Schiller harccsoportját⁵³¹ indította útba.

Március 10-ére a szovjet 3. gárda-harcokosihadsereg megközelítette Proszkurovot, átkarolással fenyegetve az 1. gárdahadsereg által helyhez szegezett német LIX. hadtestet, amely aznap feladta Sztarokonsztantyinovot és szakaszosan a Buzsok folyó vonalára vonult vissza. A III.

⁵²⁶ A harccsoport a 79. páncélgránátos-ezredből, 27. páncélos-utászászlóaljából, 208/I. tüzérosztályból és a 742. utászászlóaljából, a 208/I. tüzérosztály kilenc 10,5 cm-es tábori tarackjából és négy Panther harcokosiból állt, a 3. tüzéparancsnokság vezetése alatt.

⁵²⁷ 40/II. páncélgránátos-zászlóalj, 23/II. páncélososztály 12 Panther, 27. páncélos-tüzérezred 5. ütege, Düwel őrnagy vezetése alatt.

⁵²⁸ Proszkurov harcparancsnokságának riadóalakulatai és 12 Panther harcokosi, Sievers őrnagy vezetése alatt.

⁵²⁹ NARA T-314 R-207 238. felvétel és Rebentisch, 2012. 367. o. A szovjet harcokosihadtest saját jelentése szerint aznap elvesztett hét harcokosit, négy löveget és 82 katonát. CAMO f. 315, op. 4440, gy. 350, li. 10.

⁵³⁰ A két harccsoport aznap 24 szovjet harcokosi és önjáró löveg kilövését jelentette, ugyanakkor a 23/II. páncélososztály ekkorra már legalább négy Panther harcokosiját elvesztette. NARA T-314 R-207 248 és 258. felvétel

⁵³¹ A harccsoport a 2. páncélosezred által támogatott 16. páncélos-felderítőosztályból állt.

páncéloshadtest arcvonalán a Düwel harccsoport sikeresen szorította vissza északi irányban a Mityinci felől áttört szovjet erőket, majd keleti irányban támadva Orlinci elfoglalása után Zarudja körzetében felvette a kapcsolatot a települést biztosító 1. páncélgránátos-ezreddel. Von Born ezredes erői a szovjet 141. lövészadosztály nyomására tovább hátráltak, és már Davidkovciból is kiszorultak. A Schiller harccsoport LIX. hadtest erőivel együttműködésben indított ellentámadása Davidkovci térségében eredménytelen maradt⁵³², ami a III. páncéloshadtest törzsének vizsgálata szerint a gyenge együttműködésnek és Schiller százados gyenge teljesítményének volt az eredménye. Schillert leváltották, helyét Grüner százados vette át, aki másnap virradóra elesett.

Március 11-ére bebizonyosodott, hogy a megváltoztatott szovjet hadművelati terv kudarcot vallott. Zsukov marsall előző nap újabb javaslatot terjesztett fel a támadás folytatására a Dnyeszterig, hogy az 1. páncéloshadereg visszavonulási útvonalát elvágják a folyótól északra.⁵³³ A Sztavka jóváhagyta a tervet, és meghatározta, hogy az 1. Ukrán Frontnak menetből át kell kelnie a Dnyeszter folyón, majd Csernyovic irányában kell tovább folytatnia a támadását, visszafoglalva a várost és elérnie a korábbi államhatárt. Az új tervvel összefüggésben a szovjet 18. és 38. hadseregnek Kamenyec-Podolszk irányában kellett előrenyomulnia, az 1. Ukrán Front jobb szárnyán harcoló ellenséges csapatok felé. A hadműveletet átnevezték *Proszkurov-Csernyovic támadó hadműveletre*.

Aznap a 12:45-kor tartott eligazításon Merk jelezte Wencknek, hogy a III. páncéloshadtest nyitott bal szárnya komoly fenyegetést jelent és további erők kellene a szemben álló szovjet erők megállításához. Wenck jelezte, hogy a hadtest rövidesen megkapja a 6. páncélosadosztályt. Később az 1. páncélosadosztályt is átcsoportosították a fenyegetett körzetbe.

Miután a 17. páncélosadosztályt átcsoportosították Prigovci–Leszno térségébe, Merk javaslatára Breith úgy döntött, hogy a megerősített 17. páncélosadosztállyal előbb a DG IV rövidítéssel jelölt fő logisztikai útvonal mentén nyugati irányban Klimkovci felé, majd a 11. páncélosadosztállyal kiegészülve északi irányban, a Bug folyó felé támad. Ezzel a III. páncéloshadtest képes lenne elvágni és megsemmisíteni a 4. páncéloshadereg felé kialakult résben előretört szovjet 3. gárda-harcokosi- és 4. harcokosihadsereg erőit, majd helyreállítani a kapcsolatot a nyugat felől közeledő XXXXVIII. páncéloshadtesttel, amellyel lezárná nyitott bal szárnyát. Breith nyomatékosította Merknek, amikor vázolja a terveket az 1. páncéloshaderegnek térjen ki arra, hogy amennyiben az LIX. hadtest másnap nem támogatja a III. páncéloshadtest további támadását Davidkovci térségében, úgy értelmetlen a további próbálkozás Proszkurovtól keletre. A III. páncéloshadtest Spicsincitől délre összevonja páncélosait, majd a tervek szerint nyugati irányban támad, amivel jelentősebb sikert érhet el. Breith kérésének megfelelően Merk az esti helyzetjelentés

⁵³² CAMO f. 236, op., 2673, gy. 993, li. 38 A németek vesztesége: egy harcokosi, egy rohamlöveg és hat táborig löveg.

⁵³³ Számvéber, 2022. 101. o.

alkalmával vázolta a III. páncélos hadtest további terveit és kitért az LIX. hadtestnél tapasztalt harcvezetési hibákra is.⁵³⁴

Március 12-én az 1. páncélos hadosztály első egységei beérkeztek Nyikolajev–Brodok körzetébe, és megkezdték az arcvonala megszilárdítását. Lecsökkent harcértékére való tekintettel Breith a hadosztályt védelemre alkalmazta. A megerősített 17. páncélos hadosztály és a 11. páncélos hadosztály harcsoportjának támadása a tervek szerint megindult, azonban a vártnál sokkal lassabban nyert teret nyugati irányban. **Március 13-án** a támadó élek nehéz harcok árán is csak Malasovci (11. páncélos hadosztály), Vodicski és Danjuki (17. páncélos hadosztály) térségéig jutottak. Az 1. páncélos hadsereg vezetése emlékeztetett rá, hogy a XXXXVIII. páncélos hadtesttel minél hamarabb fel kell venni a kapcsolatot, és a III. páncélos hadtestnek továbbra is agresszív, támadó szellemű harctevékenységet folytatva kell a szemben álló szovjet erőket megsemmisíteni.⁵³⁵ A III. páncélos hadtest támadó csoportosítása másnap védelembe kényszerült a heves szovjet csapások következtében. Hube további megerősítő erőket, az 509. nehézpáncélos osztagot, a 88. nehéz-páncélvadászosztagot, a 276. rohamlövégdandárt és az 1. rakéta-sorozatvető ezred öt lövegét rendelte a III. páncélos hadtesthez, ahová beérkeztek a 6. páncélos hadosztály első egységei is. Breith a hadműveleti helyzethez igazodva úgy határozott, hogy a jelentősen megerősített 6. páncélos hadosztállyal Klimkovci felől nyugati irányban, a DG IV mentén támadva mielőbb helyreállítja a kapcsolatot a XXXXVIII. páncélos hadtesttel, amíg 11. és 17. páncélos hadosztály déli irányban fordulva tisztogató műveleteket hajt végre. A 16. páncélos hadosztály Proszkurov térségében védelemben maradt, és átkerült az LIX. hadtesthez, amely átvette a III. páncélos hadtest arcvonala egyik részét.

A 6. páncélos hadosztály **március 16-án** 17:00-ra, harcolva érte el megindulási állásait. A Bäke páncélos harcsoport⁵³⁶ támadása másnap reggel indult a 358,7 magassági pont térségéből. Az előretörés lendületesen haladt. A 7. gárda-harcocsi- és 17. lövész hadtest erőivel szemben a harcsoport birtokba vette Danjukit, Csabanyt és Hominci déli részét, majd 12:20-ig Medvegyevka déli részét. Két órával később Bäke erői Vidava térségében felvették a kapcsolatot az 1. SS-páncélos hadosztállyal.⁵³⁷ Ezzel Proszkurovtól 37 km-re, nyugatra sikerült egyesülni a 4. páncélos hadsereggel, bár az arcvonala hézagos maradt. Bäke 15 harcocsi, négy önjáró löveg, 19 páncéltörő ágyú, három gyalogsági löveg megsemmisítését és 100 hadifoglyot jelentett.⁵³⁸

⁵³⁴ NARA T-314 R-207 282 – 284. felvétel. Merk elsősorban a hiányos együttműködésre és az LIX. hadtest törzse által kiadott, rossz helyzetmegítélésen alapuló utasításokra célzott Davidkovci sikertelen visszafoglalása során.

⁵³⁵ NARA T-314 R-207 308 – 312. felvétel.

⁵³⁶ A harcsoport a 11/II. és 23/II. páncélos osztagot, valamint az 1/6. páncélos zászlóalj négy Pz. IV és közel 20 Pantheret, valamint az 509. nehézpáncélos-osztagot 12 Tiger harcocsija köré épült, rohamlövét, tüzérségi és páncélgránátos biztosítással.

⁵³⁷ NARA T-314 R-207 347. felvétel és CAMO f. 236, op. 2673, gy. 993, li. 58.

⁵³⁸ Schadewitz, 2014. 375. o.

Ugyan a III. páncélos hadtest végrehajtotta első harc feladatát, az 1. páncélos hadsereg helyzete tovább romlott. Este Hube kapcsolatba lépett Breith-tel és jelezte, hogy a déli arcvonalszakaszon Dunajevcától keletre kialakult újabb szovjet betörés miatt a hadtestnek fel kell készülnie erői egy részének átadására. Arra is felhívta Breith figyelmét, hogy a támadóerőit mindenáron meg kell őriznie, majd megkérdezte, hogy a saját veszteségek igazolják-e a sikert? Breith válaszában kifejtette, hogy meg van győződve a művelet sikeres kimeneteléről, illetve vázolta felettesének további elképzeléseit, miszerint a 6. páncélos hadosztályt északi irányba fordítva megsemmisíti a 3. gárda-harcokosz hadsereg erőit és a 17. lövész hadtestet, ezáltal lerövidíti az arcvonalat. Hube elfogadta a javaslatot, de jelezte, hogy az erők elvonása elkerülhetetlen.⁵³⁹ Másnap a páncélos hadsereg törzse – a III. páncélos hadtest jelentése alapján – előbb a 17., majd az 1. páncélos hadosztály átcsoportosításáról döntött, amelyek kivonása rövidesen megkezdődött.

A Bäke páncéloszott harcsoport támadása március 17-én nap közben folytatódott. Heves harcok árán, egy hóvihart kihasználva a németek 17:30-ra elfoglalták a szovjet 229. harcokoszieddel és a 339. nehéz önjáró tüzérezreddel megerősített 7. gárda-harcokoszihadtest által védett Dzelicsét.⁵⁴⁰

Március 19-én Redkodubi elleni támadás a 347,4 magassági pont előtt elakadt, miután a harcsoport négy Tigert és három (ebből kettő kiégett) Panthert veszített.⁵⁴¹ Aznap délután Hube a III. páncélos hadtest harcálláspontjára látogatott helyzetmegbeszélés céljából. Ennek során Breith kifejtette azon véleményét, miszerint hiába szenvedtek a szemben álló szovjet csapatok érzékeny veszteséget, továbbra is számolni kell azzal, hogy erőltetni fogják az 1. páncélos- és 4. páncélos hadsereg között az áttörést. Amint a vékony arcvonalat átszakítják, úgy egy mély előretöréssel kell számolni a hadsereg nyugati szárnyán.⁵⁴² Hube a hallottakkal egyetértett, majd jelezte, hogy a hadtestnek folytatni kell a kijelölt erők kivonását, miközben a 6. és a másnap beérkező 19. páncélos hadosztállyal Dzelencsétől keletre megsemmisíti a szovjet 3. gárda-harcokoszihadtestet és a 17. lövész hadtest erőit.

Március 20-án a Bäke páncéloszott harcsoport nyugati irányból folytatta támadását Lipkovci ellen, amelyhez a nap második felében Danjuki–Vodicski körzetéből a 19. páncélos hadosztály erői is csatlakoztak. Többszöri elakadás után a makacsul kitartó, jelentősen megerősödött szovjet védelem áttörése és Lipkovci birtokba vétele szürkületkor, sokadik próbálkozásra sikerült.⁵⁴³ Éjjel a település északi felébe visszaszivárogtak a szovjetek.

⁵³⁹ NARA T-314 R-207 355. felvétel.

⁵⁴⁰ Schadewitz, 2014. 375. o. A németek legalább négy (ebből egy kiégett) Tiger E-t veszítettek, miközben 12 nehéz önjáró löveg, 24 harcokosi, 33 páncéltörő ágyú és gyalogsági löveg kilövését jelentették. A szovjet 229. harcokoszieddel 12 harcokosít, a 339. nehéz önjáró tüzérezred négy ISzU–152-t veszített. CAMO f. 315, op. 4440, gy. 335, li. 40.

⁵⁴¹ Schadewitz, 2014. 376. o. és Rebentisch, 2012. 368. o.

⁵⁴² NARA T-314 R-207 371 – 373. felvétel.

⁵⁴³ Bäke kilenc T–34, öt önjáró löveg és 10 páncéltörő ágyú kilövését jelentette, de harcsoportjának egyetlen bevetető harcokosija és rohamlövege sem maradt. Schadewitz, 2014. 376. o. és Schneider, 2004. 350. o.

Nap közben az 1. páncélos hadsereg törzse jelezte, hogy a III. páncélos hadtest következő feladata a déli arcvonalszakaszon létrejött újabb szovjet betörés felszámolása lesz. Az arcvonalat másnap át kellett adni az LIX. hadtestnek, majd Proszkurovtól 60 km-re délkeletre, Dunajevcibe kellett áttelepülnie a hadtesttörzsnek, hogy az átcsoportosítás alatt álló 17. páncélos-, valamint a helyszínen lévő 168. gyalog-, 101. vadászadosztály és a *Das Reich* SS-páncélosadosztály harccsoportjával indítson ellentámadást a XXXXVI. páncélos- és XXIV. páncélos hadtest közötti résbe betört szovjet 38. hadsereg csapatai ellen, helyreállítva az arcvonalat.

Breith **március 21**-én reggel részletes eligazítást tartott az LIX. hadtest vezetésének az általános helyzetről, amely során felhívta a figyelmet a bal szárnyon várható szovjet áttörésre, majd 16:15-ig törzsével áttelepült Dunajevcibe. Az erők összevonása nem volt problémamentes: 23:30-kor a 17. páncélosadosztály 1. hadműveleti vezérkari tisztje (Ia), Herbert Neckelmann vezérkari alezredes a III. páncélos hadtest harcálláspontján megjelent, és panaszt emelt a menetvonalakon kialakult torlódásokra, amelyet az 1. páncélosadosztály okozott. Breith erre válaszul jelezte, hogy az 1. páncélosadosztály az arcvonalon kialakult kritikus helyzet miatt, és csak ideiglenesen tartózkodott a jelzett helyen, amely egyébként hajnali 3:00 óta szabad. Breith felhívta Neckelmann figyelmét, hogy a hadosztálya engedély nélkül, pihenés céljából bevezetett megállása okozta ezt a kavargást, ami miatt az 1. páncélosadosztály „előzőtt”, így a 17. páncélosadosztály csak később érhet bevetése helyszínére, ami súlyos következményekkel járhat. Breith jelezte, reméli a 17. páncélosadosztály vezetése tisztában van a Dunajevcitől keletre kialakult súlyos helyzettel, és megüzente a hadosztály parancsnokának: személyesen intézkedjen, hogy a hadosztály mihamarabb érjen összevonási körzetébe és készüljön fel a másnapi támadásra. Az ugyanis túrhetetlen, hogy a 40/II. páncélgránátos-zászlóalj, amely közvetlenül a III. páncélos hadtest törzse mögött vonult fel, nem sokkal éjfél előtt még mindig csak Jármolincinél tart, félúton.⁵⁴⁴

Hogy ismét lendületbe hozza az 1. Ukrán Front támadását Zsukov marsall a nap folyamán frontja jobb szárnyán az 1. harckocsi- és a 4. harckocsihadsereget közösen déli irányban vetette be ott, ahol Breith jelezte a várható áttörést. A szovjetek rövidesen átvágták a Proszkurov–Tarnopol vasútvonalat, majd a német védelem hadműveleti mélységében tovább haladva megnövelték a betörést a XXXXVIII. páncélos- és LIX. hadtest között. Ekkorra már az 1. páncélos hadsereg jelentősen elszigetelődött szomszédjaitól, a 4. páncélos- és 8. hadseregtől.

Március 22-én a III. páncélos hadtest törzse összevonta erőit az újabb ellentámadásra. A 168. gyalog-, 101. vadászadosztályt, és a *Das Reich* harccsoport a Riv folyó partján található Bar északi térségében gyülekezett, miközben helyi ellenlökéseket vezettek a szovjet 70. gárda- és 211.

⁵⁴⁴ NARA T-314 R-207 387 – 389. felvétel. A 17. páncélosadosztály vezetése által elrendelt menetszünet, valamint az 1. páncélosadosztályra való hivatkozás minden bizonnyal az egyébként régóta harcban álló, kimerült állomány engedély nélküli pihentetésére irányuló kísérlet volt.

lövészadosztály ellen.⁵⁴⁵ Nap végére a 17. páncélosadosztály első alegysége, a 17. páncélos-felderítőosztály elfoglalta állásait Jaltuskov térségében, ahol az éjszaka folyamán egy kisebb szovjet támadást hátrítottak el.

Március 23-án a 101. vadászadosztály Breith-től parancsot kapott, hogy haladéktalanul kezdje meg déli irányú támadását, és szárnybiztosítást bízta a 168. gyalogadosztályra, amely Csemeriszi-Voloszkije irányában támadásba lendült. A 101. vadászadosztály Tyereski–Szemenki, míg délebbre a 17. páncélos-felderítőosztály Podlisznyij Jaltuskov felé támadott. A szovjet betörést már a támadás első napján sikerült leszűkíteni, melynek hatására a szovjet 101. lövészhadtest keleti irányban visszaszorult.

Este Hube és Breith egyeztették a továbbiakat. A III. páncéloshadtest feladata változatlan maradt, de fel kellett készülnie rá, hogy rövidesen Kamenyec-Podolszktól nyugatra alkalmazzák. Emiatt a 17. páncélosadosztályt, amit lehet, ki kellett vonni. Breith szerint ez egyedül a Bar felől közeledő támadó csoportosítás Jaltuskovnál tervezett áttörésétől függ. Ennek érdekében előirányozta, hogy az itt harcoló csapatok egységes vezetését Vogel altábornagy, a 101. vadászadosztály parancsnokának energikus irányítása alá helyezi. Hube ezzel egyetértett. Breith 21:15-kor adta parancsba a Vogel csoport létrehozását, és megsürgette az áttörést Jaltuskovnál.

Aznap 19:30-kor az 1. páncéloshadcsapat törzse egy baljóslatú utasítást adott ki, amelyben felhívta a figyelmet arra, hogy rövidesen nagyméretű csapatmozgásokat kell végrehajtani erős ellenséges nyomás alatt, ezért minden használhatatlanná vált járművet, fegyvert és hadianyagot meg kell semmisíteni. A csapatokat panje fogatokkal⁵⁴⁶ kell ellátni, melynek célja a mozgékony megőrzése volt az üzemanyag kritikusan alacsony mennyisége ellenére is.

Breith parancsa értelmében a Vogel csoport éjszaka is folytatta a támadását, és jól halad, amelynek eredményeként **március 24**-én 10:30-ra, erős ellenállással szemben is sikerült elfoglalnia Csemeriszi Voloszkijé és Adamovkát, majd 11:00-kor déli irányban felvenni a kapcsolatot a délkeleti irányból támadó 17. páncélosadosztállyal.⁵⁴⁷ A Vogel csoport biztosította az elért arcvonalat, majd március 26-áig visszahúzódott a Kaljusz folyó vonalára.

Aznap, értékelve a kialakult műveleti helyzetet az 1. páncéloshadcsapat vezetése azzal számolt, hogy a szovjet csapatok Hotin és Usztecsko között el akarják foglalni a Dnyeszter hídjait, hogy ezzel elvághassák a németek utánpótlását. Az a döntés született, hogy a hadsereg Dnyesztertől északra keleti és északi arcvonallal fedezi magát, és a Zbrucs és Szeret folyókon keresztül nyugati irányban kitörést hajt végre, hogy felvegye a kapcsolatot a 4. páncéloshadcsapattal, egyúttal elvágja

⁵⁴⁵ CAMO f. 445, op. 9005, gy. 223, li. 18.

⁵⁴⁶ NARA T-314 R-207 401 felvétel. A panje kisméretű, nagy munkabírású és igénytelen orosz lófajta, amelyet a hadviselő felek széles körben alkalmaztak a keleti hadszíntéren.

⁵⁴⁷ CAMO f. 445, op. 9005, gy. 223, li. 19 és NARA T-314 R-207 405. felvétel.

és megsemmisítse a körzetben harcoló szovjet csapatokat.⁵⁴⁸ A támadásra kijelölt XXIV. páncélos- és LIX. hadtest, valamint Mauss hadosztálycsoportot⁵⁴⁹ a von der Chevallerie hadtestcsoportba⁵⁵⁰ olvasztották össze.

A szovjet 1. harckocsihadsereg – közvetlenül nyugatra a 4. harckocsihadseregtől – a nap folyamán elérte a Dnyesztert, és azonnal át is kelt rajta. Az LIX. hadtest Proszkurov körzetében vezetett heves ellenlökései ellenére az 1. Ukrán Front csapatai **március 25-én** birtokba vették Proszkurovot. Ezzel szemben a von der Chevallerie hadtestcsoport képtelen volt előretörni, ráadásul a támadáshoz nélkülözhetetlen Guszjatyin–Jármolinci útvonal megtisztítása is lehetetlen feladatnak tűnt. Mivel Hube tábornok nem látott esélyt a nyugati irányú támadásra, kérvényezte a Dél Hadseregcsoporthoz a déli irányú áttörés engedélyezését a Dnyeszteren át.⁵⁵¹ Az új elképzelés értelmében Hube a III. páncélos- és XXXXVI. páncélos-hadtestből kialakította a Breith hadtestcsoportot,⁵⁵² amelynek feladata a Dnyeszteren való minél nagyobb hídfő elfoglalása volt, Kamenyec-Podolszktól délre. A Gollnick csoportnak⁵⁵³ szorosan együtt kellett működnie a Breith hadtestcsoporttal.

Március 26-án, miután észak-déli irányú támadásával nyugat felől átkarolta az 1. páncélos-hadsereget, a szovjet 4. harckocsihadsereg 10. harckocsi- és 6. gépesített hadteste déli irányból birtokba vette Kamenyec-Podolszkot.⁵⁵⁴ Másnap a harckocsihadsereg további elemei, illetve keleti irányból a 38. hadsereg is felzárkózott az élen haladó erők mögé, létrehozva ezzel a német 1. páncélos-hadsereg bekerítésének belső gyűrűjét.

Aznap 3:00-kor a Dél Hadseregcsoporthoz törzse utasította az 1. páncélos-hadsereg parancsnokát, hogy északnyugati vagy nyugati irányban törjön ki, és vegye fel a kapcsolatot a 4. páncélos-hadsereggel. Ezzel von Manstein megerősítette korábbi utasítását, egyúttal elvetette a déli irányú kitörésre vonatkozó kérelmet. Új körülményként azonban jelezte Hubenek, hogy Tarnopol körzetéből négy-öt hadosztállyal felmentő támadás várható. Kora délután Hube ismét a nyugati irányú kitörést adta parancsba.

Miután az OKH rendre figyelmen kívül hagyta a Dél Hadseregcsoporthoz főparancsnokának kéréseit a harcvezetéssel, valamint az 1. páncélos-hadsereg visszavonásával kapcsolatban, a tábornagy egyedülálló módon ultimátumot intézett Hitlerhez: ha nem ad egyértelmű utasításokat március 26-án 15:00-ig, akkor másnap megparancsolja az 1. páncélos-hadseregnek a kitörést.

⁵⁴⁸ Számvéber, 2022 214 – 215. o.

⁵⁴⁹ A csoport az 1. SS-páncélos- és 7. páncélos-, valamint a 68. gyaloghadosztályból kisebb csapatrészletekből állt.

⁵⁵⁰ A hadtestcsoport a 96. és 208. gyalog-, 1., 6., 11., 16., 19. páncélos- és 20. páncélgránátos-hadosztályból állt.

⁵⁵¹ Számvéber 2022. 225. o.

⁵⁵² A hadtestcsoport az 1., 82., 168., 254., és 371. gyalog-, 101. vadász és a 17. páncélos-hadosztályból, valamint a 2. SS-páncélos-hadosztály harcscsoportjából állt.

⁵⁵³ A csoport 75. gyalog- és 18. tüzerhadosztályból, valamint kisebb német csapatrészletekből állt.

⁵⁵⁴ CAMO f. 236, op. 2673, gy. 993, li. 104.

Válaszként von Mansteint aznap, kora reggel Berchtesgadenbe rendelték. Indulása előtt még jelezte Hubenek, hogy a hadseregcsoporthoz továbbra sem fogja *engedélyezni* a déli irányú kitörést, ellenben *parancsba adja* a nyugati irányút, amelynek haladéktalanul meg kell kezdeni az előkészítését.⁵⁵⁵

A Hitler főhadiszállásán a jelenlévők megvitatták az aktuális hadászati helyzetet, von Manstein pedig előadta érveit a nyugati irányú kitörés mellett. A déli megoldással ellentétben a meglepés erejét kihasználva ezzel a művelettel elkerülhető egy újabb bekerítés a Dnyesztertől délre, le lehet rövidíteni az arcvonalat, megszüntetve az azon tatóngó részt, meg lehet állítani a Vörös Hadsereg előrenyomulását a Kárpátok és Galícia felé, továbbá el lehet vágni a déli irányban előretört, az 1. páncélosdandártól nyugatra álló szovjet harcokcsikötélékek utánpótlási vonalait. A tábornagy döntését az is befolyásolta, hogy az 1. páncélosdandár nem rendelkezett megfelelő műszaki lehetőségekkel a Dnyeszteren való átkeléshez, ellenben a kisebb folyókon, patakokon történő partváltás – még ha lényegesen több is volt belőlük – megoldható feladat volt. Eközben Hube a hadműveleti helyzetre hivatkozva Bussén keresztül a déli megoldás jóváhagyását kérte von Mansteintől, amit a tábornagy elutasított.⁵⁵⁶ Este Hitler közölte von Mansteinnel, hogy engedélyezi a nyugati irányú kitörést és a felmentő erőkre vonatkozó kérésnek helyt adva átcsoportosítják a II SS-páncélosdandárt és két további gyalogdandárt. Von Manstein győzelmének azonban ára volt: Hitler március 30-án leváltotta, helyére Walter Modelt nevezte ki.

6.3.2. A III. PÁNCÉLOSHADTEST TEVÉKENYSÉGE AZ 1. PÁNCÉLOSHADSEREG VISSZAVONULÁSA SORÁN

A 40x30 km-es katlanba rekedt 1. páncélosdandár kimerült 10 gyalog-, kilenc páncélos- és egy páncélgránátos-dandárt az 1. Ukrán Front elszigetelte. E német seregtestek többségében csupán ezred-harcsoportokból álltak, mozgékonyaságuk alacsony volt. A hadsereg összesen 220 000 fővel, 43 harcokcsival, 50 rohamlöveggel és 106 páncéltörő ágyúval rendelkezett (a közvetlen alakulatok nélkül).⁵⁵⁷ A lőszer és élelmiszer két hétre volt elegendő, az üzemanyagkészlet kritikusan kevés volt. A légi ellátást – mivel más szóba sem jöhetett – a 4. légiflotta azonnal megkezdte.

A végleges tervek szerint az 1. páncélosdandárnak északi, keleti és déli irányban védekeznie kellett, miközben erős támadó csoportosítást kialakítva nyugati irányban előretört, átkel a folyókon, majd egyesül a Tarnopoltól déli irányban támadó II. SS-páncélosdandárral. Hube megtiltotta

⁵⁵⁵ Das deutsche Reich und der zweite Weltkrieg Band 8. 439. o. és Manstein, 2021. 482 – 483. o. Von Manstein hivatkozott visszaemlékezésében az jelenik meg, hogy Hube eleve a „könnyebb megoldás” a déli irányú kitörést szorgalmazta. Ezzel szemben, az 1. páncélosdandár dokumentumainak elemzése alapján megállapítható, hogy Hube a nyugati irányban tapasztalható problémák hatására fordult a déli irányú megoldás felé. Lásd. Számveber 2022. 225. o.

⁵⁵⁶ Manstein, 2021. 488. o. Ennek megfelelően a III. páncélosdandár is egymásnak ellentmondó utasításokat kapott a kitörés irányával kapcsolatosan végrehajtandó feladatok vonatkozásában. NARA T-314 R-207 409 – 411., 413 – 415. felvétel. A végleges döntést a hadsereg március 26-án 12:30-kor tudatta a III. páncélosdandár törzsével.

⁵⁵⁷ BA-MA RH 21-1/132 109. o. és Das deutsche Reich und der zweite Weltkrieg Band 8. 437. o.

csapatainak, hogy szűkítsék a katlant, mert a megfelelő hadműveleti mélység létfontosságú volt az arcvonal folytonossága és csapatok harcképességének megőrzése szempontjából.

A Breith hadtestcsoport **március 27-én** kezdett hozzá feladata végrehajtásának. Az utóvéd szerepét a XXXXVI. páncéloshadtest gyalogsági seregtestei kapták, míg a nyugati irányú előretörés a 17. páncélosadosztály feladata lett. A III. páncéloshadtest első harcfeladata Kamenyec-Podolszk térségének, és magának a városnak a biztosítása volt. A 17. páncélosadosztály a várostól északra birtokba vette Goloszkovót és Ciolkovcit, majd másnap Zinykovcit és Podzamcsét, ahol saját jelentéseik szerint a 6. gárda gépesített hadtest 14 harckocsiját kilőtték. A 371. gyaloghadosztály 671. gránátosezrede északi-északkeleti irányból betört Kamenyec-Podolszkba, és visszavetette az itt biztosító, megerősített 16. gárda-gépkocsizó lövészdandárt, miközben 15 szovjet harckocsi kilövését jelentette.⁵⁵⁸ A várost a Breith hadtestcsoport ekkora már három oldalról támadta. Mivel azonban nem rendelkezett elegendő erővel az utóvédharcokra, a nyugati irányú előretörésre és Kamenyec-Podolszk elfoglalására, Hube a Gollnick csoportot Hotinon keresztül Kamenyec-Podolszk irányába fordította. A kapcsolatfelvételt követően a csoportnak be kellett oltadnia a Breith hadtestcsoportba. Hogy még tovább növelje a támadóerőt másnap Hube a 6. páncélosadosztályt is a Breith hadtestcsoport alárendeltségébe utalta.

A XXXXVI. páncéloshadtest súlyos elhárító harcot vívott, de sikerült a szovjet 38. hadsereg legtöbb betörését, illetve a 10. gárda-harckocsihadtest Dunajevci ellen délnyugati irányból indított támadását elhárítani. Breith úgy döntött, hogy a március 28-án elfoglalt állásokat még egy további napig tartani kell, ugyanis a katonáknak sürgősen egy nap pihenőre van szüksége. Emellett szigorú parancsot adott a XXXXVI. hadtest parancsnokának, hogy gyakoroljon hatást az állandó visszavonulások miatt demoralizálódott csapatokra, végül emlékeztetett rá, hogy a siker egyik legfontosabb záloga a hadműveleti mélység megtartása.⁵⁵⁹

Március 29-én a 17. páncélosadosztály támadó élei, kiegészülve a Gollnick csoport nyolc rohamlövegével és 60 gránátosával Volhovec körzetéből Iszakovci felé támadott, mert a légi felderítés a körzetben nem azonosított szovjet csapatokat a Zbrucs folyótól nyugatra Ezzel egy időben az utóvéd helyzetét a 228. vadászrezred támadásával Lipnyi és Priszki körzetében sikerült stabilizálni, miután a vadászok felszámoltak egy napok óta meglévő betörést.

Aznap a von der Chevallerie hadtestcsoport hídfőállást foglalt a Zbrucson. A menekülés kapuja megnyílt, így Hube kiadta utasításait: fokozatos visszavonulás mellett a harcokat a Zbrucs folyótól keletre mihamarabb be kellett szüntetni, késedelem nélkül átkelőket kell foglalni a Szereten és

⁵⁵⁸ NARA T-314 R-207 439. felvétel. A szovjet 4. harckocsihadsereg összefoglaló jelentése nem adja meg az aznap elszenvedett veszteségeit. CAMO f. 236, op. 2673, gy.1254, li. 113.

⁵⁵⁹ NARA T-314 R-207 441 – 443. felvétel.

biztosítani kell a Dnyeszter vonalát. A nem létfontosságú járműveket – miután leszívták belőlük az üzemanyagot – meg kell semmisíteni, illetve az üzemanyaggal takarékoskodni kellett.⁵⁶⁰

Március 30-án a 17. páncélosadosztály – keresztüljutva a szovjet 17. gárda gépkocsizó lövészdandár hézagos védelmén – Kudrincinél, a Gollnick csoport pedig Vigoda és Belovce között jutott ki a Zbrucshoz, amin azonnal hídfőállásokat létesítettek. Másnap a 17. páncélosadosztály lényeges ellenállás nélkül elérte Mielnicát és az Iványe-Pusztétól délnyugatra lévő kereszteződést. A 371. gyalogadosztály aznap már nem boldogult Kamenyec-Podolszk elfoglalásával. Breith utasította a gyalogadosztályt, hogy az elért vonal megtartása mellett akadályozza meg a szovjet 6. gárda gépesített hadtest alegységeinek kitörését Kamenyec-Podolszkból, amíg április 1-jén a jelentős nyomás alatt álló XXXXVI. páncéloshadtest a várostól északra és délre visszavonul a Szmotrics patak vonalára.

Aznap Hube parancsba adta, hogy a sebesültek evakuálása kiemelt fontosságú, amennyiben azonban ez a csapatok képességét meghaladta, akkor az orvosi ellátásra szorulókat hátra kell hagyni, úgy, hogy 300-400 főre jusson egy orvos tiszt és 10 szanitéc.⁵⁶¹ Az utasítással szemben a III. páncéloshadtest április 1-jén, az utóvéd visszavonulása során nagyszámú sebesültet mentett ki Kamenyec-Podolszk térségéből tehergépjárművekkel. Breith emberei iránti törődése ezúttal is megmutatkozott, ugyanis az üzemanyaggal való takarékoskodás szempontjából ez a lépés szigorúan tilos lett volna, de Breith szerint mégis indokolt és elfogadható volt a döntése, ugyanis a „*hűség és bajtársiasság mindig is erőssége volt a német hadseregnek. A III. páncéloshadtest meg fogja találni a megoldást, hogy minden sebesültet minden esetben magával vigyen*”.⁵⁶²

Április 1-jén a von der Chevallerie hadtestcsoport támadó éle elérte a Szeret folyót, és Kapuszcince térségében hídfőállást foglalt. Bár jelentős túlerővel néztek szembe, a németek nyugat felé egyelőre *relatív* erőfölényt tudtak kialakítani, mert az 1. Ukrán Front a bekerítés nyugati oldalát csak hézagosan tudta lezárni. A nap folyamán mindössze négy Ju-52 tudott utánpótlást bejuttatni a katlanba és 60 sebesültet kimenteni onnan.⁵⁶³ A kritikus utánpótlási helyzet és az erős havazás ellenére tilos volt a nyugati irányú előretörést berekeszteni; a gyalogadosztályoknak erőltetett menetben kellett követni a páncélosokat.

A Breith hadtestcsoport arcvonalán a 17. páncélosadosztály hídfőállást foglalt a Niclavka folyón. Nyugati irányban tovább haladva 17:45-re elfoglalta Novoszelkit a Harmova folyó partján, majd 20:30-kor elérte Kapszperovcit, ahol az éjszaka folyamán hídfőállást létesített a Szereten, amit északnyugati irányban Bedrikovci és Zalesiki térségéig bővített ki. Miután előző nap befejezte erői

⁵⁶⁰ NARA T-314 R-207 451. felvétel.

⁵⁶¹ NARA T-314 R-207 461. felvétel.

⁵⁶² NARA T-314 R-207 499. felvétel. A kiemelés szerepel az eredeti szövegben.

⁵⁶³ Hinze, 2013. 393. o.

gyülekeztetését a 6. páncélosadosztály Bilcse–Kaszperovci térsége felé támadott, hogy hídfőállást foglaljon a Szereten. A hadosztály 19:40-kor jelentette, hogy támadó élei gyenge ellenállással szemben elfoglalták Korolovkát és Bilcsét, majd röviddel éjfél után hídfőállást létesítettek, amelyen átkelve a 114. páncélgránátos-ezred folytatta támadását.

Az 1. páncéloshadereg Szeret folyón létesített hídfőállásai már felkeltették az 1. Ukrán Front főparancsnokának figyelmét. Zsukov észak–északkelet felől, további erőket igyekezett átcsoportosítani az 1. páncéloshadereg útvonalába,⁵⁶⁴ majd **április 2-án** rádióüzenetben szólította fel az 1. páncéloshadereget a feltétel nélküli megadásra. A németek nem válaszoltak, így az ultimátumot megismételték, ezúttal agyonlövással fenyegetve a fogságba esőket és azokat a tiszteket, akik nem szüntetik be az ellenállást.⁵⁶⁵ A németek a fenyegetőzést visszautasították.

Április 3-án a 6. páncélosadosztály Tlusztye Mjásztóig (mai nevén Tovsztye) jutott, a 17. páncélosadosztály pedig elhúzódó harcokba kényszerült Zalesiki körzetében, miközben erői egy részével szintén Tlusztye Mjásztó irányában támadott. Breith az erősödő szovjet ellenállás és a kevés üzemanyag ellenére nem akarta átengedni a kezdeményezést, ezért megparancsolta, hogy a támadó élek vonják össze a rendelkezésre álló üzemanyagot a bevethető páncélosok egy részébe, hogy legalább azokkal fenn lehessen tartani a támadás ütemét. Emellett utasította a 254. gyalog- és 101. vadászadosztályt, hogy a Dnyeszter vonalának védelmét vegyék át a 17. páncélosadosztálytól, hogy azt kizárólag egy feladatra lehessen alkalmazni. Az utóvéd helyzetét nehezítette, hogy a Breith hadtestcsoportnak át kellett adnia a 81. és 371. gyaloghadosztályt az északi szomszédjának, illetve el kellett nyújtania az arcvonalát is, miután a von der Chevallerie hadtestcsoport képtelen volt lezárni a napok óta meglévő szovjet betörést.

A XXXXVI. páncéloshadtest 19:00-kor rádión jelentette, hogy terv szerint kiürítették az utolsó hídfőállást, a Kamenyec-Podolszktól délre fekvő Zsvanyét. A később beérkezett jelentések alapján ez azonban nem volt problémamentes. A rombolásokat értelmetlen és meggondolatlan módon hajtották végre, amelynek áldozatául esett a III. páncéloshadtest törzsének több járműve, a térképész részleg egy része (új térképekkel a Dnyeszter vidékéről) és egy üzemanyagszállító tehergépjármű. A visszavonulás rendezetlenül zajlott, miközben a hidakat és településeket fejtellenül adták fel. A sebesülteket csupán a III. páncéloshadtest egyik törzstisztje, Bondzio százados közbelépése nyomán mentették ki.⁵⁶⁶ Az eset jól jelezte a német csapatok kimerültségét.

A vándorló katlanba aznap kedvező hírek is érkeztek: a II. SS-páncéloshadtest csapatainak kirakodása befejeződött. A támadó csoportosítás a 9. *Hohenstaufen* SS-páncélos- és 10. *Fruntsberg*

⁵⁶⁴ CAMO f. 236, op. 2673, gy. 1008, li. 8 – 10.

⁵⁶⁵ Carell, 1966. 450. o. és *Das deutsche Reich und der zweite Weltkrieg*, Band 8. 443 – 444. o.

⁵⁶⁶ NARA T-3014 R-207 493 – 495. felvétel.

SS-páncélos-⁵⁶⁷, 367. gyalog-, valamint az 506. nehézpáncélos-osztállyal megerősített 100. vadászadosztályból állt. A hadtest **április 4-én** délkelet felé, Bucsacs általános irányban lendült támadásba a szovjet 60. hadsereg 18. lövészhadtestének erőivel szemben. Az arcvonalon az 506. nehézpáncélos-osztály 18 Tiger E nehéz harckocsijával támogatott 227. vadászrezred nyitott rést, miután Litatyin térségéből Podgajci irányában támadva áttörte a szovjet páncélelhárító körletekkel jelentősen megerősített arcvonalat, és elfoglalta a település nyugati felét. A részbe a 10. SS-páncélos-felderítőosztály hatolt, amely kora estére átkelőket foglalt a Sztripa folyón Oszivcinél. A 10/II. SS-páncélososztály és a 21. SS-páncélgránátos-ezred Podgajci felől déli-délkeleti irányban támadott.

A Breith hadtestcsoport számára a „vándorlás” egyre nehezebbé vált. A szovjet 38. hadsereg fokozta a nyomást, emellett az utánpótlás hiánya, a kevés út, a szűk áteresztőképességű híd főállások és a kedvezőtlen időjárás miatt a menet lelassult, a feszültség pedig nőtt. Ez leginkább a gyalogos seregetesteket, különösen az utóvédet érintette, amely ekkor a Zbrucs és a Cigánszkij folyó vonalára támaszkodott. A 6. páncélosadosztály hajnalban elfoglalta Tlusztje Mjasztót. Az üzemanyaghiány miatt mozgásképtelen harckocsik támogatása nélkül a páncélgránátosok pirkadatkor tovább támadtak, visszaszorították az 52. lövész- és 9. gépesített hadtest erőit⁵⁶⁸ és a nap végéig elfoglalták Anelovkát, majd Popovcét, ahol híd főállást létesítettek a Dzsurin folyón. A 17. páncélosadosztály támadó élei egy részével Torszkét, Nyirkovot és Uszcecskót vette birtokba, nyomában a 101. vadász- és 254. gyalogadosztály a Dnyeszter északi partvonalát biztosította.

Április 5-én, miután birtokba vették Monasztjirszkát, a *Frundsberg* támadó élei elérték Bucsacs térségét.⁵⁶⁹ Ezzel közel jutott a 6. páncélosadosztályhoz, amely nap közben birtokba vette a Volhovéc folyó nyugati partján található Jázlovecet és Zsepincit. Breith utasítása értelmében, a hadosztályparancsnok, von Waldenfels vezérőrnagy személyes vezetése alatt éjjel is folytatódott a támadás, amely másnap 3:30-ig elérte a menekülés kapujának számító Bucsacs keleti felét. Eközben a 114. páncélgránátos-ezred harccsoportja egy meglepésre alapozott rohammal 6:00-ig birtokba vette Tribuhovcét. A XXXXVI. páncélos hadtest a Mielnica–Germakovka–Vovkovci terepszakaszon tartóztatta fel az üldöző szovjeteket. A déli arcvonalon új fenyegetés jelent meg, miután a szovjet 11. gárda-harckocsihadtest 45. gárda-harckocsidandára Uszcecskó körzetében átkelt a Dnyeszteren, azzal a feladattal, hogy érje el Tlusztje Mjasztót.⁵⁷⁰ A fenyegetés elhárítására Breith a 101. vadászadosztály részeivel támogatott 17. páncélosadosztályt jelölte ki. A páncélosadosztály aznap erői átcsoportosításával volt elfoglalva és nem hajtotta végre a parancsot.

⁵⁶⁷ A 9/II. SS-páncélososztály 49 Pz. IV. harckocsival, 44 rohamlöveggel és három parancsnoki Pz. III-mal, a 10/II. SS. páncélososztály 46 Pz. IV. harckocsival, 44 rohamlöveggel és három parancsnoki Pz. III-mal rendelkezett. Stenger, 2017. 125. o. és Ripley, 2012. 163. o.

⁵⁶⁸ CAMO f. 236, op. 2673, gy. 1008, li. 17.

⁵⁶⁹ Stenger, 2017. 129. o.

⁵⁷⁰ CAMO f. 299, op. 3070, gy. 367, li. 196 és f. 236, op. 2673, gy. 1008, li. 21 és 23.

Április 6-án a 6. páncélososztály tovább szélesítette a hídfőállást Bucsacs térségében, elfoglalva Podzamecsek és Medvedovce településeket. Bucsacstól nyugatra a hadosztály felderítő járőrök útján, röviddel 18:00 után felvette a kapcsolatot a 10/II. SS-páncélososztállyal.⁵⁷¹ A folyosó nyitva tartását Bucsacstól nyugatra a *Fruntsberg*, keletre a 6. páncélososztály harccsoportjai kapták feladatul. Ezzel megkezdődött az 1. páncéloshadcsapat viharvert csapatainak kivonulása a katlanból, miközben a II. SS-páncéloshadtest jobb szárnya déli, bal szárnya pedig keleti irányú támadását folytatta. A folyosót a szovjet 1. gárda- és a 60. hadsereg heves támadásaival szemben is sikerült megtartani, a 2. légi hadsereg azonban folyamatosan Bucsacs körzetét támadta, jelentős kellemetlenséget okozva a németeknek.⁵⁷²

Az 1. páncéloshadcsapat **április 8-ig** kiürítette a katlant, majd megszilárdította az arcvonalát a Dzsurin folyó–Szlobudka Dzsurincka–Novosztavce–Belavince–Oszovce–Szmotrics folyó vonalon, ezt követően nekiláttak a mögöttes terület megtisztításának, beleértve a Sztripa és a Dnyeszter vonalának biztosítását. Az 1. páncéloshadcsapat törzse napiparancsában köszönte meg a vezetés és a katonák teljesítményét a bekerítésből való kitörés során.

6.3.3. A III. PÁNCÉLOSHADTEST TÁMADÓ MŰVELETEI A VISSZAVONULÁST KÖVETŐEN

A Breith hadtestcsoportot **április 9-én** 17:00-kor feloszlatták, két órával az után, hogy a 101. vadászosztály 228. vadászereje Usccecskó körzetében teljesen felszámolta a szovjet 45. gárda-harcokosdandár ellenállását. Az elmúlt napok harcainak eredményeként 11 (ebből kilenc kiégett) harcokost megsemmisítettek, egy működőképes harcokost, nyolc löveget és számos más fegyvert zsákmányoltak.⁵⁷³ Előbb Breith, majd Hube is elismerését fejezte ki e teljesítményért.

A III. páncéloshadtest arcvonala a Szeret és a Dzsurin folyó között húzódott, amit délen a Dnyeszter határolt. Éjfélre az 1. páncéloshadcsapat döntött a III. páncéloshadtest további feladatáról: a 367. gyalog-, a 101. vadász-, a 18. tüzér-, valamint a 6. és 17. páncélososztállyal a Sztaniszlau (mai nevén Ivano-Frankivszk) keleti térségéig előretört szovjet 1. harcokoshadcsapatot egy déli-délkeleti irányú támadással el kell vágni, majd meg kell semmisíteni. Első harc feladatként Szkomorohinál, majd a Dnyeszteren is hídfőállást kell létesíteni.

Április 10-én a III. páncéloshadtest ismét támadásba lendült keleti irányban, a szovjet 18. lövészhadtesttel szemben. A 18. tüzérhadosztály Rusziluv, míg a 101. vadászhadosztály

⁵⁷¹ Michaelis, 2004. 39. o., Stenger, 2017. 132. o. és NARA T-314 R-207 521. felvétel.

⁵⁷² A 2. légi hadsereg április 6. és 8. között összesen 1369 bevetést repült, és érzékeny veszteséget okozott a németeknek CAMO f. 236, op., 2673, gy. 1008, li. 31, 35 és 41.

⁵⁷³ NARA T-314 R-207 539. felvétel és CAMO f. 299, op. 3070, gy. 367, li. 197 és 200. A szovjet harcokoskat április 6-án tették harc képtelenné, a személyi veszteség 120 katona volt. Aznap a harcokban a 17. páncélososztály és a 18. tüzérhadosztály egyes alegységei is részt vettek. Szovjet adatok szerint a németek vesztesége egyebek mellett öt harcokosi, két rohamlöveg, 10 gépjármű és több gyalogsági fegyver volt.

Szkomorohi térségében létesített hídfőállást a Sztripán. A nyugati szárnyon a 367. gyaloghadosztály súlyképzés nélkül, 20 km széles arcvonalon támadott déli irányban szorítva a szovjet 280. és 226. lövészhadosztályt. Breith közbelépése nyomán sikerült egységes vezetést kialakítani és a nap végéig elfoglalni a Donbrova–Koropec–Veszelnjov délkelet–Baris kelet terepszakaszt. Este Merk egyeztette a támadás további részleteit Wenckkel. A III. páncélos hadtest vezérkari főnöke műszaki megerősítést kért a szkomorohi hídfőbe, és vázolta ennek részleteit. Előzetes számítások szerint a munkálatokhoz és ahhoz, hogy a hadtest támadása lendületbe jöjjön, legalább 1 nap szükséges.

Miután a csapatok előző este is folytatták a támadásukat, **április 11-ére** kedvező pozíciókat foglalhattak el. A 18. tüzérhadosztály Ruszilovot és a 377 magassági pontot, a 6. páncélos hadosztály Szorokit, Lisancit, Szolokovot és Zolotij Potikot vette birtokba, utóbbi elfoglalásához keleti irányból a 101. vadászhadosztály is csatlakozott. Ezzel rövid idő alatt a Sztripa folyótól nyugatra található települések zöme ismét a németek kezébe került. Zsukov elégedetlen volt a 18. lövészhadtest teljesítményével és az 1. harckocsihadseregtől harckocsikat és lövegeket irányított át a Dnyeszter északi partjára, de ez az utasítás a hadműveleti helyzethez képest megkésett.⁵⁷⁴

Breith az elért sikert mihamarabb ki akarta használni, úgy, hogy koncentrikus támadásokkal megtisztítja a Sztripa nyugati partját, majd elérni a Dnyesztert. Mivel a katlanból való menekülés során a térképész részleg egy része megsemmisült nem álltak rendelkezésre pontos adatok a Dnyeszter vidékéről, ezért úgy határozott, hogy széles arcvonalon jut ki a folyóhoz és helyi hídfőállásokat létesít, a fő átkelést pedig majd a legkedvezőbb helyen hajtja végre.⁵⁷⁵

Aznap délután a német csapatok több ponton is elérték a Dnyesztert. A 101. vadászhadosztály Vozilovhoz vonult, a 6. páncélos hadosztály pedig a hadtest utasításával szemben Luka helyett Koropec–Koszmirin között érte el a folyót, ezzel azonban hagyta rendezetten visszavonulni a szovjet 18. lövészhadtest jobb szárnyát. A III. páncélos hadtest nyugati szárnyán a 17. páncélos hadosztály a Dnyeszter vonalára felzárkózott 367. gyaloghadosztály mögött elérte a nyiznyevi vasúti hidat, amelyet a szovjetek felrobbantottak, de a 27. páncélos-utászászlóalj jelentése szerint használható volt. A hadosztály utász eszközöket kért a hadtesttől, mivel azonban a kérdéses eszközök Szkomorohinál voltak lekötve, Merk az improvizációra hívta fel a figyelmet.

Április 12-ére a szovjet 18. lövészhadtest a Dnyeszter déli partjára szorult, csupán a 237. és 280. lövészhadosztály tartott meg egy hídfőállást Sznoviduv térségében.⁵⁷⁶ A III. páncélos hadtest keleti szárnyán a 101. vadászhadosztály egy kisebb harccsoportja 7:00-kor, szalmával tömött zsákokból és üres hordókból rögtönzött szükségtutajok segítségével átkelt a Dnyeszteren, majd a 44. gárda-

⁵⁷⁴ CAMO f. 236, op. 2673, gy. 1008, li. 54 – 55.

⁵⁷⁵ NARA T-314 R-207 557 felvétel.

⁵⁷⁶ CAMO f. 236, op. 2673, gy. 1008, li. 60.

harckocsidandárral vívott súlyos harcokban birtokba vette Pjotruvot, amit az ellenlökésekkel szemben is tartott.⁵⁷⁷ A hadosztály nehézfegyverei – átszállítási lehetőség híján – az északi parton vesztegeltek, így kizárólag kézi páncélromboló eszközök álltak a vadászok rendelkezésére.⁵⁷⁸ A nyugati szárnyon a 17. páncéloshadosztály páncélgránátosai 16:25 körül keltek át a Dnyeszteren, Nyizsnyevtől északnyugatra. Mivel a 6. páncéloshadosztály nem talált átkelési lehetőséget, Breith a nyizsnyevi hídfőhöz irányította az alakulatot, ahová a túloldalon időközben beérkezett a szovjet 64. gárda-harckocsidandárral megerősített 20. gárda-gépkocsizó lövészdandár.

Ekkor a német támadás üteme lelassult. Ahogy Merk korábban jelezte, az elégtelen mértékben rendelkezésre álló műszaki támogatás miatt egyik hídfőállásba sem lehetett nehézfegyverzetet átszállítani, ráadásul az olvadás miatt a Dnyeszter vízszintje is növekedett, ami további kellemetlenségeket okozott. A partot váltott gyalogos csapatoknak önerőből, megfelelő támogatás nélkül kellett megvédenie hídfőállásaikat, amelyeket a szovjetek sorozatos ellenlökéseikkel próbáltak felszámolni, és rövidesen tüzéségükkel is belőtték. Jelen helyzetben Breith nem tehetett mást, mint egyik zászlóalj a másik után a déli partra irányítani és megerősíteni a már kiadott utasításait, valamint személyes jelenlétével ösztönözni az erőfeszítéseket.

A műszaki munkálatok **április 14-én** délután kezdődtek, de a szovjetek tüzéségi tűzcsapásai és az időjárási körülmények miatt nehéz, elhúzódó feladatnak bizonyult. Este Breith utasította Waldenfels vezérőrnagyot, hogy személyesen intézkedjen arról, hogy a túlparton a 4. páncélgránátos-ezred (nehézfegyver támogatás hiányában is) foglalja el a Bratysuvtól közvetlenül keletre található uralgó 337 magassági pontot és az innen délkelet felé vezető útvonalat, melyeknek döntős fontossága volt az átkelőhely biztonságos működtetése szempontjából.⁵⁷⁹

Április 15-én reggelre a 4. páncélgránátos-ezred végrehajtotta feladatát. Elfoglalta a 337 magassági pontot, majd meg is tartotta azt a 20. gárda gépkocsizó lövészdandár ellenlökéseivel szemben. A támadáshoz csatlakoztak a 17. páncélos- és 367. gyaloghadosztály Nyizsnyevnél harcoló részei, melynek eredményeként a település késő délutánig a németek kezébe került. A nehézfegyverzetet 16:00-tól kezdték átszállítani. Merk 19:00-kor jelentette a nap eredményeit az 1. páncéloshadsereg törzsének, majd jelezte, a továbbiakban déli irányban folytatják a támadást, kihasználva, hogy a szovjetek elszigetelt csoportokban és nem összefogottan harcolnak. A vezérkari főnök azt is jelezte, hogy a 367. gyaloghadosztály kapcsolatot teremt a magyar 18. könnyűhadosztállyal Nyizsnyevtől nyugatra, Bukuvnánál, folytonos arcvonalat alakítva ki.

Április 16-án a 17. páncéloshadosztály Bratysivig jutott, míg a 6. páncéloshadosztály Kutyiszkat és a 228 magassági pontot vette birtokba. A 101. vadászadosztály azonban Pjotruvnál

⁵⁷⁷ CAMO f. 299, op. 3070, gy. 367, li. 202 – 203. A dandár egy kiégett harckocsit és nyolc halottat veszített.

⁵⁷⁸ NARA T-314 R-207 567. felvétel.

⁵⁷⁹ NARA T-314 R-207 583 – 585. felvétel.

szorongatottabb helyzetben találta magát. Vogel altábornagy hadosztályának Dnyeszeren átkelt részeit a 11. gárda-harcoksihadtest alegységei és a 141. lövészadosztály folyamatosan támadta, ráadásul a szovjetek három oldalról is betekintettek a német hídfőállásba. A 101. vadászadosztály olyan súlyos veszteségeket szenvedett, hogy a nyugatról várt támogatás nélkül képtelen volt kitörni hídfőállásából, ahová aknáshajók segítségével korlátozott mennyiségben nehézfegyverzetet is át tudtak végre szállítani. E körülmény miatt Breith a támadás éjszaka történő folytatására adott utasítást. Neckelmann vezérkari alezredes azonban ez ellen kifogást emelt, jelezve Merknek, hogy a 17. páncélosadosztály katonáinak sürgősen pihenőre van szüksége, mivel 12 órája megállás nélkül harcolnak, a lőszer fogytán, az ellátás annyira pocsék, hogy a katonák még tisztálkodni sem tudnak. Merk azt válaszolta, hogy nem szabad időt adni a szovjeteknek soraik rendezésére. Ha pihenőt engedélyez, akkor ezzel elég időt biztosítanak a szilárd védelem kiépítésére, amelynek áttörése a jelentős áldozatokat követel majd. Merk felhívta Neckelmann figyelmét a 101. vadászadosztály szorongatott helyzetére is, és bajtársias hozzáállást kért. Másfél órával később Breith felhívta előbb a 17., majd a 6. páncélosadosztály parancsnokát is, és kérte őket, hogy „*a teljes hadosztály az utolsó ember bevetésével* [kiemelés az eredeti szövegben – K.A.] *támadjon tovább*”. Nem szabad törődni a pihenéssel és az ellátással. Minél gyorsabban üldözik a szovjeteket, annál könnyebb lesz a harc, kevesebb a veszteség és a szükséges lőszer. A helyzet azt is megköveteli – zárta mondandóját – hogy a támadást a következményekre tekintet nélkül hajtsák végre.⁵⁸⁰

Breith kérésének megfelelően mindkét páncélosadosztály folytatta a támadását, de a 11. gárda-harcoksihadtest ellenállásával szemben csak második „nekifutásra” sikerült tovább haladni. A 17. páncélosadosztály Popeluv felől Tlumacs északi széléig jutott, míg a 6. páncélosadosztály heves harcokban elfoglalta a 334 magassági pontot, Ézerzsányit és Boszki felé támadott tovább, ahol végül elakadt. A 101. vadászadosztálynak egyelőre még állnia kellett a sarat. A jó hír számukra az volt, hogy aznap a 367. gyalogadosztály Miluvannyánál felvette a kapcsolatot a magyar 18. könnyű hadosztállyal, miközben elhárította a szovjet 161. és 211. lövészadosztály ellenlökéseit, majd megkezdte erői átcsoportosítását a déli szárnyra, emellett beérkezőben volt az 1. gyalogadosztály, az 506. nehézpáncélos- és a 23/II. páncélososztály is.

Április 18-án a 367. gyalogadosztály támadása ellenállás nélkül zárkózott fel a 17. páncélosadosztály mellé, miközben sikerült elfoglalni Psenyicsnyikit, Nadorozsnát, Tlumacsot, Csarkolozscét, Grinjovcét és Koroljovkát. Ettől délre már a 8. gárda gépesített hadtest és 351. lövészadosztály útját állta a németeknek. Keletebbre a 17. páncélosadosztály előbb áttört egy páncélelhárító körleten, majd súlyos helység- és páncélosarcban 15:30-ig birtokba vette Gruskát, ahol kilőttek hat szovjet harcoksit.⁵⁸¹ A hadosztály a nap végéig Ézerzsányi körzetéig jutott. A 6.

⁵⁸⁰ NARA T-314 R-207 599 – 601. felvétel.

⁵⁸¹ NARA T-314 R-207 609. felvétel.

páncélos hadosztály az Olesától északra található erdőben, a Tlumacs–Olesa útvonal mentén, valamint Odajevnél bonyolódott súlyos harcokba.

Breith a nap harcainak tapasztalatai alapján úgy határozott, hogy megakadályozza a szovjetek visszavonulását Zsivacsov térségéből úgy, hogy előbb a 17. páncélos hadosztállal a Garaszimov–Nyezviszka míg a 6. páncélos hadosztállal Zsivacsov terepszakaszt éri el. Ezt követően amint a 17. páncélos hadosztály támadása Ézerzsányitól délre teret nyer, a 101. vadász hadosztály is bekapcsolódik a harcokba, és Iszakov felé támad. Második lépés a bekerített erők felszámolása lesz.

Április 19-én azonban a III. páncélos hadtest csapatai alig jutottak előre. A 367. gyaloghadosztály súlyos harcokban csak Hotyimirt tudta elfoglalni. A 17. páncélos hadosztály Gruska felől Ézerzsányi felé tört előre. Egy aknamező felszámolása után a németek 9:30-kor nyomultak be a településre, ahol két szovjet harckocsit kilőttek, de két sajátot is elvesztettek. A hadosztály még megsemmisített egy páncéltörő reteszállást és birtokba vette a 294 és a 317 magassági pontot, azonban további előretörését a heves oldalazó tűz megakadályozta. Három rohamlövég elvesztése után a hadosztály erői visszahúzódtak Ézerzsányiba.⁵⁸² A 6. páncélos hadosztály páncélozott harccsoportja⁵⁸³ előbb a 114. páncélgránátos-ezredet támogatta Odajev elfoglalásában, majd Olesa térségébe áttelepülése után a 4. páncélgránátos-ezreddel a heves szovjet páncéltörő ágyú, táborig tüzérségi és rakéta-sorozatvető tűz ellenére elérték a 260 magassági pontot, ahol egy szovjet ellenlökést is elhárítottak. Ezután a 329 magassági ponton át behatoltak Iszakovba. A 101. vadász hadosztály, amely 19:00-kor szintén támadásba lendült, egy órával később kapcsolatot létesített a 6. páncélos hadosztállal.⁵⁸⁴

A III. páncélos hadtest erői egyesültek, Breith azonban elégedetlen volt, mert nem sikerült a szovjet 11. gárda-harckocsi- és 18. lövészhadtest erőit bekeríteni. Ennek oka egyrészt a 17. páncélos hadosztállal tapasztalható vezetési hibák voltak, amelyek miatt a hiányzott a támadó szellem, így a hadosztály ismét nem érte el a célját. Másrészt a 6. páncélos hadosztály a kapott utasításai ellenére, miszerint súllyal a jobb szárnyán támadjon, a teljes arcvonalán támadott. A hadosztály támadó szelleme példás, azonban ezúttal sem a hadtest vezetése által meghatározottak szerint cselekedett.⁵⁸⁵

A III. páncélos hadtest támadása folytatódott, amelyhez **április 20-án** az 506. nehézpáncélos osztállal megerősített 1. gyaloghadosztály is csatlakozott, és Nyezviszka–Luka térségében a 280 magassági pontig tört előre. Eközben a 23/II. páncélos osztály 30 Pantherével megerősített 17. páncélos hadosztály Brux páncélozott harccsoportja 352 magassági pontot és Zsivacsovot vette

⁵⁸² NARA T-314 R-207 617 – 619. felvétel.

⁵⁸³ A harccsoport a 6. páncélos-felderítőosztályból és az 506/2. nehézpáncélos-századból állt.

⁵⁸⁴ NARA T-314 R-207 619. felvétel

⁵⁸⁵ NARA T-314 R-207 621 – 623. felvétel.

birtokba. A súlyos harcok során a 23/II. páncélososztály 15 Pantherét veszítette el.⁵⁸⁶ A szemben álló 72. gárda-nehézharcokosi- és 399. gárda önjáró tüzérezreddel megerősített 11. gárda-harcokosihadtest a következő veszteséget szenvedte: 42 halott, 89 sebesült, két T-34, 10 ISzU-152, két ISz-2, négy 76,2 mm-es löveg és több gyalogsági fegyver.⁵⁸⁷

A szovjetek jelentős és szervezett ellenállást tanúsítottak, amely arra utalt, hogy a Luka-Obertyin terepszakaszt minden áron meg akarják tartani. Az 1. Ukrán Front jelentős erősítéseket csoportosított át az 1. harcokosihadsereg arcvonalára, a német III. páncéloshadtest támadási sávjába.⁵⁸⁸ Este Wenck egyeztetett Merckel a helyzetről. Az 1. páncéloshadtest utasítása szerint a III. páncéloshadtestnek támadó tevékenysége révén meg kellett tartania a kezdeményezést, ugyanakkor fel kellett készülnie rá, hogy további erőket adjon át. Merk erre jelezte, hogy a hadtestnek nincsen tartaléka, emiatt támadni csak korlátozottan képes, egy nagyméretű, nyugati irányú szovjet támadást pedig egyáltalán nem tud elhárítani. Merk hozzátette, a magyarokra nem lehet számítani, ami pedig a saját csapatokat illeti, a hadseregnek nem szabad áldoznia magát, a hadosztályoknak csupán néhány katonája maradt. Wenck tudomásul vette a hallottakat.⁵⁸⁹

Model ugyan a délkeleti irányú támadás folytatására adott utasítást, de mivel a III. páncéloshadtest támadó erői **április 21**-én már nehezen boldogultak a Bortnyiki-Csozimi-Zsabokruki-Garaszimuv-Nyezviszka terepszakaszon megerősödött, mélységben is kiépült szovjet védelemmel, ezért Breith déli irányban helyezte a támadás súlyát. A szovjet arcvonalat úgy kívánta áttörni, hogy a saját keleti szárnyán, a 367. gyaloghadosztály arcvonalán bevetett 101. vadászadosztállyal előbb felgöngyölíti a szovjet védelmet, majd az 506. nehézpáncélos- és 23/II. páncélososztállyal megerősített 17. páncélosadosztállyal áttörve elfoglalja az Obertyintől északra lévő magassági pontot. A páncélosadosztály azonban csak a 298 és 243 magassági pontot tudta birtokba venni, miközben mindkét fél érzékeny veszteségeket szenvedett.⁵⁹⁰ A másnap újult erővel indított német támadás ismét csak korlátozott eredményeket hozott. A III. páncéloshadtest támadása kifulladt.

Az elmúlt négy hónap eseményeinek jelentősen igénybe vették Breith-et, akinek egészségi állapota megromlott. Gyógykezelése és szabadsága időszerű volt. Hitler a III. páncéloshadtest parancsnokát – többedmagával együtt – megához rendelte, az esedékes kitüntetések és előléptetések

⁵⁸⁶ Rebentisch, 2012. 368. o.

⁵⁸⁷ CAMO f. 299, op. 3070, gy. 367, li. 213 – 214.

⁵⁸⁸ CAMO f. 236, op. 2673, gy. 1008, li. 81. Az 1. harcokosihadsereg április 19. és 22. között a következő erősítéseket kapta: kilenc páncéltörő tüzérezred, két páncéltörő tüzérezred, 374. gárda- és 399. gárda önjáró tüzérezred, 1454. önjáró tüzérezred, 72. gárda- és 11. gárda-harcokosiezred, 17. gépkocsizó lövészdandár, 65. harcokosiezred, összesen 29 ISzU-152, 32 ISz-2, 16 SZU-85, 16 T-34. A csapatoknak 120 T-34/85 harcokosit és 213 amerikai gyártmányú lövészpáncélost is kiutaltak.

⁵⁸⁹ NARA T-314 R-207 633 – 635 felvétel.

⁵⁹⁰ Aznap az 506. nehézpáncélos-osztály utolsó öt bevethető Tiger E-jéből a szovjetek hármat kilőttek (kettő kiégett). NARA T-314 R-207 637. felvétel, Schneider, 2004. 271. o. A megerősített szovjet 11. gárda-harcokosihadtest vesztesége négy T-34 és egy ISz-2 volt. CAMO f. 299, op. 3070, gy. 367, li. 215 – 216.

adományozása miatt. Breith a vezetést április 23-án adta át helyettesének, Vogel altábornagynak, a 101. vadászhadosztály parancsnokának.⁵⁹¹ Vogelt előbb Müller altábornagy, majd június 4-étől Dietrich von Saucken altábornagy követte. Breith április 23-án Sztaniszlau keresztül Lembergbe utazott, ahonnan másnap Krakkón és Varsón át Berlinbe ért. Április 26-án – mint az 1. páncéloshadtest képviselője – részt vett a pár nappal korábban repülőgép-szerencsétlenségben elhunyt Hube temetésén, utána Berchtesgadenbe utazott. A Stemmermann csoport felmentéséért kiérdemelt Kardok ékítmény adományozása április 28-án történt, melynek keretében Breith személyesen Hitlertől vehette át a kitüntetést. Gyógykezelése május 9-én kezdődött. Mielőtt visszatért volna a keleti hadszíntérre pihenését családi körben töltötte, illetve június 18. és 21. között Bécsben tartózkodott.⁵⁹²

6.3.4. ÉRTÉKELÉS

Az 1. Ukrán Front fő célkitűzése a *Proszkurov–Zsmerinka*, majd *Proszkurov–Csernyovic támadó hadművelet* során a német csapatok teljes és végleges kiszorítása Ukrajna területéről, valamint az 1. páncéloshadtest megsemmisítése volt. A visszavonulás lehetőségétől felsőbb utasításra megfosztott német hadsereg szorult helyzetében igyekezett mindent elkövetni annak érdekében, hogy megőrizze az arcvonala folytonosságát, valamint a további védelmi műveletek szempontjából fontos településeket és logisztikai útvonalakat. A III. páncéloshadtestet ismét a leginkább fenyegetett arcvonalszakaszokon vetették be. A hadtest erői március elején fokozatosan érkezett be Proszkurov térségébe. Breith rendelkezésére e kezdeti időszakban jellemzően csak egyes harccsoportok álltak, amelyek a híradó-összeköttetés és az egységes harcvezetés miatt törzsének közvetlen – gyakorlatilag saját – alárendeltségébe utalt. A dinamikus és kezdeményező harcvezetésnek, a harccsoportok helyes alkalmazásának, továbbá a megfelelő pontokon történő súlyképzésnek köszönhetően a III. páncéloshadtest harccsoportjai sikeresen lefékeztek a többszörös túlerőben támadó szovjet csapatokat, ezzel pedig biztosították a német összevonási körletet Proszkurov térségében.

Miután a III. páncéloshadtest minden hadosztálya és megerősítő alegységei beérkeztek, Breith képes volt megszilárdítani az arcvonalát, majd ellentámadásba átmenni. A hadtest aktív harctevékenysége révén, a rendelkezésre álló erők megfelelő alkalmazásával sikerült a lényegesen erősebb szovjet féllel szemben ideiglenesen megszilárdítani az arcvonalat és helyreállítani kapcsolatot a 4. páncéloshadtesttel. A III. páncéloshadtest Proszkurov térségében megakadályozta a német arcvonal *idő előtti* összeomlását, valamint zavarta az 1. Ukrán Front nyugati irányú átkaroló hadmozdulatát. Emiatt a szovjetek kezdetben csak hézagosan tudták lezárni

⁵⁹¹ NARA T-314 R-207 651 – 653. felvétel.

⁵⁹² BA-MA N106/3 290 – 293. o.

a bekerítést, ami hozzájárult az 1. páncélos hadsereg megmeneküléséhez. Átcsoportosítása után a III. páncélos hadtest Dunajevcitől keletre két nap alatt helyreállított egy újabb betörést, megtorpanásra kényszerítve a szovjet 38. hadsereget. Ezt követően azonban a katlan bezárult a német 1. páncélos hadsereg körül.

Jelentős szovjet nyomás alatt a III. páncélos- és XXXXVI. páncélos hadtestet egyesítő Breith hadtestcsoport keleti irányban halogató harcokat vívott, miközben a megszervezte az elszakadást (ennek minden logisztikai szükségletével együtt), déli irányban biztosította a Dnyeszter vonalát, és korlátozott képességű támadó erőkkel nyugati irányban támadva, több folyón átkelve végül sikeresen felvette a kapcsolatot a felmentő erőkkel. Breith hadtestcsoport az áttörés idején (március 23. és április 6. között) az összesített adatok alapján 292 hadifoglyot, 1185 megszámlált és 2380 becsült halottat, 115 kilótt harcocsit, 33 önjáró löveget, négy repülőgépet, 58 tüzérségi löveget, 57 páncéltörő ágyút, 199 géppuskát, 10 páncéltörő puskát, 23 aknavetőt, 101 géppisztolyt jelentett szovjet veszteségként.⁵⁹³

Sztálingrád rettegett emlékének közelsége ellenére, néhány héttel a korszuny-sevcsenkovszkiji után a németek egy újabb nagy katlanból jutottak ki. Mindezt úgy, hogy a csapatkohézió nem bomlott fel. A hadsereg két héten át folyamatosan zárt egységben mozgott a szovjet erők hátában, reptereket tartott fenn és működtette struktúráit, miközben közvetlen kapcsolatát elvesztette a német főparancsnoksággal. A második világháború egész története alatt nem került sor ekkora csapatmozgásra az ellenség hátában. Ebben az esetben az akció azért járhatott sikerrel, mert a német fél a bekerítés után folyamatosan üzemeltetni tudta kommunikációs eszközeit, valamint nehézfegyverzetét. Mindez rendkívüli motiváltságot és önállóságot feltételezett azok részéről, akik az akcióban részt vettek. Túlzás nélkül állítható, hogy ez az akció a második világháború egyik legkomplexebb – és az erőviszonyok szempontjából rendkívül látványos – hadművelet volt.⁵⁹⁴

A kitörést követően a III. páncélos hadtest azonnal támadást indított Sztaniszlautól kelet-délkeletre azzal a céllal, hogy jelentősebb szovjet kötelékeket vágjon el és semmisítsen meg a Dnyesztertől délre. A támadás lendületesen indult, azonban az elégtelen hadműveleti biztosítás, a saját csapatok kimerültsége (és az ebből adódó harcvezetési hibák), valamint az időközben beérkező jelentős szovjet erősítések ellentévesítésében a III. páncélos hadtest erői 14 ütközetnapot követően Kolomijától északra, Garaszimuv–Obertyin vonalon végleg elakadtak, azelőtt, hogy teljesíthették volna fő feladatukat. A németek érzékeny – noha várakozásaikat alulmúló – veszteséget okoztak korábbi üldözőiknek, miközben fontos területeket foglaltak vissza a Dnyeszter déli partvonalára mentén. Bár az 1. Ukrán Front jelentős területnyeréssel fejezte be *Proszkurov–Zsmerinka*, majd *Proszkurov–Csernyovic támadó hadműveletét*, fő célkitűzését, a

⁵⁹³ Számvéber, 2022. 313. o. A harcoló felek összesített adatait lásd: Számvéber, 2022. 316. és 374 – 385. o.

⁵⁹⁴ Ungváry, 2021. 14. o.

német 1. páncéloshadserg megsemmisítését nem tudta végrehajtani, és ebben a III. páncéloshadtestnek is meghatározó szerepe volt.

6.4. A III. PÁNCÉLOSHADTEST HARCAI 1944 NYARÁN

A Sztavka és a szovjet frontok törzsei 1944 márciusában kezdtek hozzá a nyári-őszi hadjárat során végrehajtandó hadműveletek terveinek kidolgozásához. Több lehetséges tervváltozat megvitatása után végül az a döntés született, hogy a Pripjaty-mocsaraktól északra található, keleti irányban elterülő, úgynevezett „belorussziai erkély” mögött nagy erejű támadásokat indítva szétzúzzák a német Közép Hadseregcsoportot. Ezzel a Vörös Hadsereg erői befejezheték a Szovjetunió területének visszafoglalását, és lengyel területre behatolva a későbbiekben a legrövidebb úton nyomulhattak Berlin felé. A Sztavka összehangolt hadászati támadó hadműveletek sorozatában gondolkodott. Az első a karéliei földszoroson elhelyezkedő finn csapatok ellen június 10-én megindítandó offenzíva volt. Ezt követte június 22-én a *Bagratyion* hadművelet, július 13-án a Lemberg és Sandomierz irányában, később pedig a Lublin–Breszt irányú, majd a Jaši és Kisinyov térségében végrehajtandó hadművelet. A támadásokat hadműveleti és utánpótlási okokból északról dél felé haladva, eltérő időpontokban kívánták végrehajtani, amellyel a német hadműveleti tartalékok hatékony előrevonására és alkalmazására sem hagytak időt.

A szovjetek jelentős erőátcsoportosításokat hajtottak végre a német felderítés előtt rejtve. Június 22-én, három évvel azután, hogy Németország megtámadta a Szovjetuniót, a *Bagratyion* hadművelet kezdetét vette, amelynek mérete és intenzitása a németeket teljes meglepetésként érte. A Közép Hadseregcsoport harcvezetési rendszere két napon belül összeomlott. A híradó-összeköttetéstől elvágott német alakulatok jobbra magukra utalva harcoltak tovább. Hitler a katasztrofális helyzet ellenére is kategorikusan megtiltotta a visszavonulást, és minden települést erődnek nyilvánított. A szovjet csapatok július 11-ére megtisztították Minszket, majd ezt követően folytatták nyugati irányú előretörésüket. Ennek üteme a hónap végéig lelassult, mivel a legtöbb harcokosi-magasabbegység súlyos veszteségei miatt feltöltésre és pihentetésre szorult. A siker ugyanakkor jelentős volt, ugyanis sikerült felszámolni a német Közép Hadseregcsoport ellenállását.

6.4.1. VISSZAVONULÁS GALÍCIA TERÜLETÉN

Hermann Breith 1944. június 28-án tért vissza a keleti hadszíntérre. A III. páncéloshadtest a korábbi Dél, jelenleg Észak-Ukrajna Hadseregcsoport (Josef Harpe vezérezredes) közvetlen alárendeltségében volt. A hadtest harcálláspontját a Lembergtől 65 km-re, keletre fekvő Horodylowban rendezték be. Ekkor a hadtest harcászati alárendeltségébe tartozott a magyar királyi honvéd 1. hadsereg (Beregfy Károly vezérezredes) is. A Vörös Hadsereg 1944. évi téli-tavaszi

hadjárataát követően az Észak-Ukrajna hadseregcsoport Kovel és Kolomea között egy 450 km-es arcvonalszakaszt igyekezett megerősíteni, valamint csapatait feltölteni, kihasználva a közel háromhónapos hadműveleti szünetet. A páncéloserőket – az 1. és 8. páncélos-, a 20. páncélgránátos-, és a 14. SS-gránátoshadosztályt – a hadseregcsoport főparancsnoksága közvetlenül az arcvonal mögött gyülekeztette, a III. páncélos hadtest vezetése alatt. Breith ezen alakulatok felderítő kötelékeiből különböző beavatkozó csoportosításokat szervezett, megerősítve őket páncéltörő ágyúkkal és páncélosokkal.⁵⁹⁵

A harcok a III. páncélos hadtest sávjában akkor lángoltak fel ismét, amikor az 1. Ukrán Front (I. Sz. Konyev marsall) csatlakozott a Bagratyion hadművelethez, hogy Lemberg és Sandomierz felé indított támadással teljessé tegye a németek belorussziai vereségét. Az 1. Ukrán Frontnak feladata az volt, hogy csapataival két párhuzamos csapással Lemberg és Rava-Russzkaja térségében zúzza szét az Észak-Ukrajna Hadseregcsoportot, egyúttal szabadítsa fel Galícia területét.

Bár a németek a szovjet csoportosítások zömét felfedték, már nem volt idejük megfelelő ellenintézkedéseket tenni. A támadás július 13-án, a német 4. páncélos- és 1. páncélos hadsereg csatlakozásánál indult. Az 1. Ukrán Front összefegyvernemi hadseregei az első napon, Lemberg-től keletre a német 1. páncélos hadsereg védelmének áttörésével nehezen boldogultak, többek között azért, mert a szovjet tüzérségi előkészítés előtt a német alakulatok időben kiürítették első állásaikat. A szovjet 38. hadsereg elakadt a németek védelmének harcászati mélységében, a 60. hadsereg pedig Koltovtól keletre csak egy szűk átjárót tudott nyitni. Konyev a támadás lendületbe hozása céljából ide csoportosította át a 3. gárda- és 4. harckocsihadsereget. Július 14-én reggel a koltovi résen át az 1. Ukrán Front több mint ezer páncélosa tört előre. A német III. páncélos hadtest azonnal útba indította az 1. és 8. páncélos hadosztályt. Előbbi probléma nélkül elérte bevetése helyszínét, majd Pomorjányi térségéből Oliiv irányában másnap ellenlökéseket vezetett a 3. gárda-harckocsihadsereg erői ellen. A 8. páncélos hadosztály a közutakon haladva magára vonta a szovjet légielő figyelmét. A hadosztályt súlyos légicsapások érték, emiatt csak később lendülhetett támadásba.⁵⁹⁶ A III. páncélos hadtest harccsoportjainak heves ellenlökései Koltov és Zborov körzetében 4 km-nyire szűkítette a szovjet betörést, azonban a kezdeti sikerek ellenére a német ellenlökés eredménytelen maradt, mert a szovjetek megkerülték a Lemberg és Koltov között rögtönzött új német arcvonalat.

Július 18-ára az 1. Ukrán Front koncentrikus irányba támadó lovas- és harckocsiegységei Lemberg-től északkeletre, Gyerevljani körzetében felvették egymással a kapcsolatot, ezzel Broditól

⁵⁹⁵ Raus, 2003. 279. o.

⁵⁹⁶ Stoves 1961. 622. o. és Balck, 2015. 326 – 327. o. Balck visszaemlékezése szerint a 8. páncélos hadosztály sietett bevetése helyszínére, ezért vette igénybe az utakat, önálló kezdeményezésre. Balck a kudarc másik okaként a III. páncélos hadtest parancsnokát tette felelőssé, aki szerinte rosszul szervezte meg a híradóláncot.

délnyugatra katlanba zárták a német XIII. hadtestet. Breith azonnal megkezdte a bekerített saját csapatok felmentését, de a külső gyűrűben biztosító, 4. gárda-harcokosihadtesttel megerősített szovjet 60. hadsereg minden kísérletet elhárított.⁵⁹⁷ Más lehetőség hiányában Erhard Raus páncélostábornok, az 1. páncéloshadsereg főparancsnoka megparancsolta a kitörést, de a híradó-összeköttetés megszakadása miatt ez csak kevesekhez jutott el, ezért a bekerítésből csupán 5000 német katona jutott ki. Július 22-éig az 1. Ukrán Front csapatai felszámolták a katlant, német források szerint közel 40 000 fős veszteséget okozva. Másnap az 1. gárda-harcokosi- és 13. hadsereg elérte a San folyót, és hídfőállást foglaltak Jarosław és Radymno körzetében.

A szovjet 3. gárda-harcokosi- és a 4. harcokosihadsereg eközben északi és déli irányból megpróbálta bekeríteni Lemberget. Harpe helyre akarta állítani a 4. páncéloshadsereg arcvonalát, egyúttal Lemberget is meg akarta védeni. Tervében fontos szerepet szánt a III. páncélos- és XXXXVI. páncéloshadtestnek. A szovjet páncélosok Lemberg megközelítési útvonalai mentén súlyos harcokba bonyolódtak, amikor a két német páncéloshadtest csapatai ellenlökéseket indítottak. Ugyan a III. páncéloshadtest felvette a kapcsolatot a délebbre harcoló XXXXVIII. páncéloshadtesttel, azonban a 3. gárda-harcokosihadsereg északi irányból érkező támadásával egy időben a 4. harcokosihadsereg Peremislanyi körzetében áttörte Breith erőinek védelmét, majd Lemberg felé támadott. A helyzet gyorsan romlott a németek számára. A 3. gárda-harcokosihadsereg július 24-ére elfoglalta Przemysłt, majd a San folyóig jutott. Konyev közel került hozzá, hogy három hadseregével bekerítse Lemberget, egyúttal az itt védekező III. páncéloshadtestet is. A város körzetében már előző nap kilátástalanná vált a németek védelme, Hitler mégis csak július 26-án engedélyezte a visszavonulásra. A késlekedés eredményeként a szovjetek a várostól 20 km-re, nyugatra elzárták az 1. páncéloshadsereg fő visszavonulási útvonalát, így a német páncéloserőknek előbb Szambor visszafoglalásával szabadabbá kellett tennie az utat nyugati irányban. A szovjetek tértnyerése miatt a III. páncéloshadtest – alárendeltségében az 1., 7., 16. páncélos- és 20. páncélgránátos-hadosztállyal – csak szakaszosan tudott nyugati irányban haladni, ami időrabló és veszteségterhes volt.⁵⁹⁸ A szovjet 3. gárda-harcokosihadsereg részei, valamint a 60. hadsereg három lövészhadteste július 27-én, hajnalban megrohmozta a már jórészt kiürített Lemberget és reggelre birtokba a várost.

Július végére az 1. Ukrán Front előretörése már az Észak-Ukrajna Hadseregcsoport San folyóra támaszkodó védelmét veszélyeztette. Harpe megfogyatkozott erőivel a folyótól nyugatra támpontszerűen akart védekezni, miközben a páncéloserőket az arcvonal mögött gyülekeztetve ellentámadást akart indítani Rzeszów körzetében, az 1. gárda-harcokosihadsereg szárnyainak elvágása céljából. Harpe Rzeszów körzetében az LIX. hadtest három páncéloshadosztályát, míg

⁵⁹⁷ Glantz – House, 2015. 274. o.

⁵⁹⁸ Raus, 2003. 291. o.

Szambor körzetében a III. páncélos hadtest erőit – a 1. és 16. páncélos-, a 20. páncélgránátos- és 101. vadászadosztály – gyülekeztette. E támadó csoportosítások azonban csak augusztus első hetére álltak volna készen. A helyzet viszont gyorsan romlott, ezért július utolsó napjaiban Harpe elégtelen erővel mégis megindította ellentámadását a Rzeszów–Przemysł–Szambor között lévő rés lezárására. A rosszul előkészített német támadást az 1. gárda-harcokoszahadsereg azonnal megállította, majd maga is támadásba ment át. Július 29-én és 30-án a harcokoszahadsereg előrevetett osztagai, kiegészülve a 13. hadsereg gépkocsikkal szállított lövészerőivel, Sandomierztől délnyugatra, Annopol és Baranów körzetében, a német 4. páncélos hadsereggel szemben több hídfőt is kialakítottak a Visztulán. Néhány nap múlva az 1. gárda-harcokoszahadsereg mellé a 3. gárda-harcokoszahadsereg is felzárkózott, majd hozzáálltak a hídfők kiszélesítéséhez, nyugati irányban visszaszorítva a német XXXXII. hadtestet.⁵⁹⁹ Augusztus 10-éig az 1. Ukrán Front 40 km távolságra jutott a Visztulától nyugati irányban.

6.4.2. A III. PÁNCÉLOSHADTEST ELLENTÁMADÁSA BARANÓW TÉRSÉGÉBEN

Az Észak-Ukrajna hadseregcsoport két erős csoportosítást akart képezni, hogy szovjetek által elfoglalta hídfőállásokat felszámolja és a Visztula vonalát visszaszerezze. Az 1. páncélos hadsereg augusztus 8-án Miechów térségébe csoportosította át a III. páncélos hadtest törzsét, ahol az a 4. páncélos hadsereg (Hermann Balck páncélostábornok) alárendeltségébe került. A tervek szerint a III. páncélos hadtestnek Chmielnik térségéből keleti irányban támadva fel kellett számolnia a Baranów körzetében létesített szovjet hídfőállásokat. Ezt követően a hadtestnek észak felé kellett fordulnia, hogy a XXXXII. hadtesttel szemben álló 1. gárda-harcokoszahadsereget hátba támadva megsemmisítse azt. Breith a jobb szárnyon az 501. és 509. nehézpáncélos-osztállyal megerősített 16., míg a bal szárnyon a 3. páncélos hadosztállyal támadva első célként Raków–Staszów vonalat akarta elérni, majd utána a Baranów térségében lévő szovjet hídfőállások felszámolását tervezte végrehajtani. A 20. páncélgránátos-hadosztály a második vonalban gyülekezett.⁶⁰⁰ Közvetlenül a támadás előtt a hadtest 58 bevethető harcokoszival (ebből 13 Tiger E és legalább nyolc Tiger B) és 30 rohamlöveggel rendelkezett, harcolólétszáma legkevesebb 2600 fő volt.⁶⁰¹

A XXXVIII. páncélos hadtest támadásával egy időben, **augusztus 11-én** a III. páncélos hadtest támadásba lendült a szovjet 5. gárda- és a 13. hadsereg csatlakozásától közvetlenül északra, a 112. lövészhadosztály arcvonalának szárnyain. A 16. páncélos hadosztály Chmielniktől 8 km-re, keletre áttörte a szovjet védelem harcászati mélységét, majd ezt követően a von Busse páncélozott

⁵⁹⁹ Das deutsche Reich und der zweite Weltkrieg, Band 8. 704. o.

⁶⁰⁰ BA-MA RH 21-4/237 260. o

⁶⁰¹ BA-MA RH 21-4/248 36. o. A 249. rohamlövegosztály és 20. páncélgránátos-hadosztály nélkül!

harccsoport⁶⁰² 13.00 körül betört Szydłów-ba, ahol kilőttek két T-34-et és nyolc páncéltörő ágyút. Von Busse erői, együttműködésben a Hesse harccsoporttal⁶⁰³ délután Kotuszów-nál hídfőállást foglaltak a Czarna folyón, majd észak felé fordulva a nap végéig elérték Raków-ot, amelyet a 3. páncélosadosztály heves harcokat követően délután vett birtokba.⁶⁰⁴

Konyev marsall a német betörések azonnali elreteszelésére törekedett, és utasította a 13., a 3. gárda-, az 1. gárda-harckocsi- és 3. gárda-harckocsihadsereg főparancsnokait, hogy aktív tevékenységgel akadályozzák meg a németek további térnyerését. A frontparancsnok a III. páncélosadosztály szembe a 6. harckocsihadtestet, illetve augusztus 15-ig megmaradt 141 páncélosával a 4. harckocsihadsereget küldte, míg az 5. gárdahadsereget a 31. harckocsihadtesttel erősítette meg.⁶⁰⁵

Augusztus 12-én a 3. páncélosadosztály képtelen volt kitörni a raków-i hídfőállásból. A 16. páncélosadosztály egy újabb hídfőállást foglalt Kurozweki térségében. Szydłów-tól északkeletre a szovjet védelem jelentősen megszilárdult, miután a 6. harckocsihadtest a 97. gárdalövészadosztály támogatásával folyamatosan ellenlökéseket hajtott végre a hadosztály ellen. A seregtest alárendeltségében harcoló 501. nehézpáncélos-osztály nyolc új Tiger B nehéz harckocsija közül a szovjet 6. gárda-harckocsihadtest állományába tartozó 53. gárda-harckocsidandár lesállást foglalt T-34/85 harckocsijai hármát kilőttek (egy kiégett).⁶⁰⁶

A III. páncélosadosztály támadása már a hadművelet második napján elakadt, ráadásul a hadtest jobb szárnyán támadó saját csapatok sem boldogultak az 5. gárdahadsereg védelmével. Emiatt Breith-nek be kellett szüntetnie a keleti irányú előretörést Raków–Szydłów szakaszon, amíg Stopnica körzetében felszámolják a fenyegetést. A 16. páncélosadosztályt az elért vonalon megállította, amíg a jobb szárnyra átcsoportosított 3. páncélos- és a beérkező 208. gyalogadosztály részeivel is megerősített 20. páncélgránátos-hadosztállyal felszámolja a szovjet fenyegetést, és felveszi a kapcsolatot a német 17. hadsereg dél felől támadó Edelsheim csoportjával, amelyet aznap a hadseregcsoport vezetése ideiglenesen a III. páncélosadosztály alárendeltségébe utalt.⁶⁰⁷

Augusztus 13-án a III. páncélosadosztály bal szárnya védelemben maradt. Breith a megerősítő erők egy részét is itt hagyta, vélhetően azért, mert csak ideiglenesnek tekintette a III. páncélosadosztály legerősebb csapásmérő csoportosításának megállítást. A nap nem volt eseménytelen. Az 501. nehézpáncélos-osztály Oględów körzetében biztosító Tiger B nehéz

⁶⁰² A 79. páncélgránátos-ezred, egy páncélos-tüzérszázad, egy páncélos-utászszázad, kilenc rohamlöveg és 15 Tiger nehéz harckocsi, Joachim von Busse ezredes vezetése alatt.

⁶⁰³ Tüzérséggel és utászokkal megerősített 64. páncélgránátos-ezred, Joachim Hesse vezérkari ezredes vezetése alatt.

⁶⁰⁴ BA-MA RH 21-4/237 266 – 268. o. és Armored Bears, Vol. 2. 241. o. CAMO f. 236, op. 2673, gy. 1061, li. 131.

⁶⁰⁵ CAMO f. 236, op., 2673, gy. 1061, li. 139 – 141 és Szabó – Számvéber, 2008. 67. o.

⁶⁰⁶ Schneider, 2004. 46. o. A szerző művében helytelenül adja meg a szovjet alakulatot. Lásd: CAMO f. 315, op. 4440, gy. 343, li. 40.

⁶⁰⁷ A német 17. hadsereg támadó csoportosítása, amely a 24. és 1. páncélosadosztály részeiből állt, von Edelsheim altábornagy vezetése alatt. BA-MA RH 21-4/237 272 – 273. o.

harckocsijait a szovjet 97. gárda-lövészadosztály egyik ezredét támogató önálló 71. gárda-nehézharcokoszred néhány ISZ–2 nehéz harckocsija támadta meg. A szovjetek 700-1000 m-ről nyitottak tüzet és négy német nehéz harckocsit megsemmisítettek, kettő pedig megrongáltak. Egy Tiger B a szovjetek zsákmánya lett.⁶⁰⁸

Miután a III. páncéloshadtest átcsoportosította támadó erőit, Stopnica északnyugati és nyugati körzetéből, a szovjet 5. gárda- és 13. hadsereg csatlakozásánál indított egy újabb erős csapást. A 3. páncélosadosztály a szovjet 6. gárda-harcokosihadtest csapataival szemben Szydłów-tól délkeletre, valamint Gacki körzetében támadott (szovjet adatok szerint 30 páncélossal), majd birtokba vette Ponik és Niemścice falvakat, a nap végén pedig harcban álltak Kurozwęki térségében.⁶⁰⁹ A 20. páncélgránátos-hadosztály Stopnica körzetében védekező arcvonalat alakított ki, és több szovjet támadást is elhárított. A hadosztálynak a továbbiakban a 3. páncélosadosztállyal együttműködve a szovjet erők hátába kerülve kellett támadnia, hogy szabaddá tegyék az utat déli irányban és felvegyék a kapcsolatot a 24. páncélosadosztállyal⁶¹⁰, amely súlyos harcokat vívott Magierów térségében, 5 km-re, délre Stopnicától.

Bár a III. páncéloshadtest és az Edelsheim csoport erői folytatták támadásaikat, amely további területnyereséggel járt, a várt siker eddig elmaradt, ezért **augusztus 14-én**, délután Breith úgy döntött, hogy a 3. páncélosadosztályt Szydłów délkeleti körzetéből a 20. páncélgránátos-hadosztály és az Edelsheim csoport közé csoportosítja át, hogy így hozza lendületbe a támadást. A műveletet a bal szárnyon továbbra is a 16. páncélosadosztály fedezte, amely sikeresen hárította el az arcvonalát érő sorozatos szovjet ellenlökéseket. Breith utasította parancsnokait, hogy a szovjet védelem gyenge pontjain folytassák támadásaikat még az éjszaka folyamán is, hogy mihamarabb kialakítsák az összefüggő saját arcvonalat.

Augusztus 15-én a szovjet 118. lövészadosztály arcvonalán a 3. páncélosadosztály felújította támadását, majd birtokba vette Suchowolat és Mariampolt és este Mielbe is betört. A 20. páncélgránátos-hadosztály súlyos helység harcban Stopnicát foglalta el, ahol a nap további részében elhárító harcokat vívott, melyben öt kilőtt és három zsákmányolt szovjet harckocsit jelentettek.⁶¹¹ A 24. páncélosadosztály elfoglalta Czarnow-ot, de hat páncélosát (amelyből kettő kiégett) elvesztette. Breith terveit keresztülhúzta, hogy a szovjetek Wójcza körzetéből oldalba támadták az Edelsheim csoportot, így az nem tudta folytatni előretörését.

Augusztus 16-án a 20. páncélgránátos-hadosztály Białoborze-t vette birtokba, majd rövidesen heves szovjet ellenlökéseket hárított el, a nap végéig 20 szovjet harckocsit kilöve.⁶¹² A 3.

⁶⁰⁸ Turcsányi, 2008. 132. o. és Schneider, 2004. 47. o.

⁶⁰⁹ CAMO f. 236, op. 2673, gy. 1061, li. 156 – 157.

⁶¹⁰ BA-MA RH 21-4/237 277. o.

⁶¹¹ BA-MA RH 21-4/237 286. o.

⁶¹² BA-MA RH 21-4/238 4. o.

páncélos hadosztály Mietelt foglalta el, majd a nap végéig felvette a kapcsolatot az 1. páncélos hadosztállyal.⁶¹³ Breith minden elkövetett, hogy lendületbe hozza a támadást, de már csak minimális területnyereséget tudott elérni. A III. páncélos hadtest utolsó próbálkozásként, **augusztus 18-án** az 1. páncélos- és 20. páncélgránátos-hadosztály közös erővel elfoglalta Strzelce-t, melyet szovjet ellenlökésekkel szemben meg is tartottak. A 3. páncélos hadosztály Klepie-t vette birtokba, de ezzel a III. páncélos hadtest támadása végleg kifulladt. Az 1. Ukrán Front páncéltörő ágyúk és páncélosok átcsoportosításával hatékonyan zárta el a németek útját.⁶¹⁴ Annak ellenére, hogy az 5. gárdahadsereg 6-10 km-rel visszaszorult, a szovjetek szívós ellenállást tanúsítottak, emiatt a német támadás a jelenlegi formájában már nem eredményezhetett sikert. Az eddig elszenvedett jelentős páncélosveszteség miatt Balck azonnali kiegészítést kért, de a német fegyveres erő általános állapota miatt kérését nem teljesíthették.

Az 1. Ukrán Front ekkor jó érzéssel áthelyezte ellentámadása súlypontját Sandomierz-től északnyugatra, a német XXXII. hadtest sávjába. Augusztus 14-én a szovjet 13. hadsereg és a 184 harckocsival és önjáró löveggel rendelkező 1. gárda-harckocsihadsereg Klimontów körzetéből Ozarów irányába, a 3. gárdahadsereg pedig Zawichostól délre lévő hídfőjéből nyugat felé támadott. A szovjet csapatok augusztus 18-án elfoglalták Sandomierzt.⁶¹⁵ Balck emiatt az elért vonal megtartása mellett védelembe rendelte a III. páncélos hadtestet és utasította Breith-et, hogy adja át az 1. és 3. páncélos hadosztályt, az 501. és 509. nehézpáncélos-osztályt, a 201. rohamlöveg dandárt, a 6. rakéta-sorozatvető tüzérdandárt, a 71/II. és 777. tüzérosztályt a XXXII. hadtestnek. Emellett Breith-nek ki kellett különítenie egy erős páncélozott harccsoportot, amely az arcvonal mögött a várható szovjet betörések felszámolására kellett tartalékolnia.

Augusztus 19. és 25. között a III. páncélos hadtest védelemben maradt teljes arcvonalán. A hídfőben a harcok súlya áttevéődött a XXXVIII. páncélos- és XXXII. hadtest sávjába. Breith az időt arra használta, hogy legyengült erőit pihentesse és újjászervezze. A bevethető német páncélosok száma lassú növekedésnek indult. A hadtest augusztus 25-én 17 bevethető harckocsival és 34 rohamlöveggel rendelkezett.⁶¹⁶ Mivel a III. és XXXVIII. páncélos hadtest közötti rést a 4. páncélos hadseregnek eddig nem sikerült lezárnia, sem a baranóvi szovjet hídfőt felszámolni, Black további erősítéseket, a 97. vadász- és 304. gyaloghadosztályt irányított a III. páncélos hadtesthez. A 304. gyaloghadosztály a hadtest jobb szárnyának védelméért felelt. Breith a támadás súlyát ismét a III. páncélos hadtest balszárnyára helyezte. A támadó csoportosítást a 16. páncélos hadosztály

⁶¹³ Armored Bears, Vol. 2. 242. o. és Stoves, 1961. 639. o.

⁶¹⁴ A szovjet páncéltörő tüzérség harcmodorára jellemző volt, hogy szénakazlak rejtésében, jelentős tűzfegyelmet tanúsítva megvárták, amíg a német páncélosok túljutnak rajtuk, és utána hátulról nyitottak tüzet. Ezzel érzékeny veszteséget okoztak a németeknek és a támadás lendületét is jelentősen lefékezték.

⁶¹⁵ Szabó – Számvéber, 2008. 67. o.

⁶¹⁶ BA-MA RH 21-6/249 138. o.

páncélozott harccsoportjából és a 97. vadászadosztályból alakította ki. A tervek szerint ennek keleti irányban, Bogoria felé támadva kellett felvennie a kapcsolatot a XXXXVIII. páncéloshadtesttel.

Augusztus 26-án a 16. páncélosadosztály páncélozott harccsoportjával megerősített 97. vadászadosztály támadásba lendült a szovjet 13. hadsereg arcvonalán. A német támadó csoportosítás áttörte a 27. lövészhadtest első védelmi vonalát a 6. gépesített hadtest és 112. lövészadosztály csatlakozásánál. A németek 8:20-ra egy jól kiépített szovjet védelmi vonalba ütköztek Dębno és Bardo között, amelynek áttörése meghaladta a saját erők lehetőségeit. Black és Breith egyetértett abban, hogy az áttörés itt időrabló és veszteségterhes lenne, a lendület is elveszne, ezért Breith a 16. páncélosadosztály páncélozott harccsoportját Zbielutka (mai nevén Stara Zbelutka) irányába fordította.

Északabbra a XXXXVIII. páncéloshadtest támadása ekkorra szintén elakadt. Breith délutánra ismét lendületbe hozta saját előretörését. A kedvezőbb helyzet miatt Balck a XXXXVIII. páncéloshadtest tartalékát, a 17. páncélosadosztályt, valamint az 1. páncélos- és 23. páncélosfelderítőosztályt összefogó Huppert harccsoportot azonnal a III. páncéloshadtesthez irányította, hogy a hadtest bal szárnyán, Łagów-tól déli irányba támadva csökkentsék a 97. vadászadosztályra nehezedő szovjet nyomást. Harpe azzal egészítette ki az intézkedéseket, hogy a 31 bevethető rohamlöveggel rendelkező 239. rohamtüzérandárt Breith rendelkezésére bocsátotta, illetve megparancsolta, hogy a 24. páncélosadosztály Waldenburg harccsoportját⁶¹⁷, továbbá a 20. páncélgránátos-hadosztály kikülöníthető részeit is a 97. vadászadosztály arcvonalára kell átcsoportosítani, növelve a III. páncéloshadtest főcsapását végrehajtó csapatok erejét.⁶¹⁸

Augusztus 27-én a 20. páncélgránátos- és 304. gyalogadosztály részei visszafoglalták az előző nap feladott terepszakaszt. A III. páncéloshadtest támadó csoportosítása aznap egyhelyben vesztegelt, és a 6. gépesített hadtest ellenlökéseit hártotta el. A Zbielutkáig előretört két német vadászzászlóalj és a 16. páncélosadosztály páncélozott harccsoportját a szovjetek elvágták Bardó–Sadkóv térségében. Északabbra, a Huppert harccsoporttal megerősített 17. páncélosadosztály Orłowiny körzetéből támadásba lendülve elfoglalta Sędeket. A 6. gépesített hadtest harckocsijainak ellenlökései következtében a német előretörés Sadkóv térségében akadt el.

Augusztus 28-án a 20. páncélgránátos-hadosztály részei felváltották a 16. páncélosadosztályt Rakóv térségében, így utóbbi egy harccsoportot indíthatott útba Rembów irányában, hogy felvegye a kapcsolatot az elvágott erőkkel. Ez nem járt sikerrel, mert Rembów előtt a németek elakadtak egy szovjet védelmi állás előtt. Az elvágott részek – amelyek eddig állták a 6. gárda-lövészadosztály

⁶¹⁷ A 21/I. és 26/II. páncélgránátos-zászlóaljából, a 40. páncélvadászosztályból és a 24. páncélosadosztály kísérősvadronjából álló harccsoport, Siegfried Freiherr von Waldenburg ezredes vezetése alatt.

⁶¹⁸ BA-MA RH 21-4/238 54. o.

és 6. gépesített hadtest támadásait – végül önerőből nyugati irányban kitörtek. A 97. vadászadosztály egész nap súlyos elhárító harcokat vívott, és 16 szovjet harcokcsi kilövését jelentette. A 17. páncélosadosztály szintén védelembe kényszerült a folyamatos szovjet ellenlökések miatt Bardo és Bielowa térségében.⁶¹⁹

A 4. páncéloshadereg felújított támadása, annak második napjára elakadt a jól kiépített védelemben, a folyamatos szovjet ellenlökések következtében. Balck emiatt védelembe rendelte csapatait, majd egy nap pihenő és az erők rendezése után a III. páncélos- és XXXXVIII. páncéloshadtest összetartó támadásával újra meg akarta kísérteni az összefüggő arcvonal kialakítását. Augusztus 29. és 30. között a III. páncéloshadtest erői rendezték soraikat, illetve kedvezőbb állások elérése céljából kisebb támadásokat indítottak.

Augusztus 31-én napfelkeltekor a 4. páncéloshadereg felújította támadását. A XXXXVIII. páncéloshadtest előretörése jól haladt, ellenben a III. páncéloshadtest 500 m után elakadt és esély sem volt rá, hogy áttörjön. Balck a tapasztalatok alapján azt a következtetést vonta le, hogy a III. páncéloshadtest a szovjet védelem súlypontján próbált betörni. Breith azt javasolta, hogy helyezték át a hadteste támadásának súlyát a bal szárnyra, Płucki északi körzetébe. Szerinte a 17. páncélosadosztály így képes lesz együttműködni a XXXXVIII. páncéloshadtesttel, tehermentesítve a 97. vadász- és 16. páncélosadosztályt, ami lendületbe hozhatja a támadást.

Breith helyzetértékelése helyesnek bizonyult, mert **szeptember 1-jén** a 17. páncélosadosztály betört Porębiska nyugati felébe, melyet heves harcokban el is foglalt. A hadosztály 23:00-ig birtokba vette Piotrów-ot, valamint Zamkowa Wola-t ahol felvette a kapcsolatot a XXXXVIII. páncéloshadtesttel. Mivel azonban a III. páncéloshadtest támadása más helyütt alig nyert teret a 4. páncéloshadereg vezetése a 97. vadász- és a 17. páncélosadosztályt áthelyezte a XXXXVIII. páncéloshadtest alárendeltségébe, hogy egy kézben összpontosuljon az arcvonal lezárására indított támadás végrehajtása.

Szeptember 2-án a XXXXVIII. páncéloshadtest folytatta a támadását, de a III. páncéloshadtest védelembe ment át az elért vonalon, majd szeptember 4-től az arcvonalból kivont 1. és 3. páncélosadosztály pihentetését és feltöltését végezte. Az elkövetkezendő napokban a harcoló felek tevékenysége elsősorban tüzérségi zavarótűzre korlátozódott.

6.4.3. ÉRTÉKELÉS

A Vörös Hadsereg csapatai szűk egy hónap alatt birtokba vették Galícia nagy részét, miközben nyugati irányban visszaszorították az Észak-Ukrajna Hadseregcsoportot. Augusztus elejére az 1. Ukrán Front a Visztulán több hadászati jelentőségű hídfőállást is létesített, biztosítva ezzel a berlini

⁶¹⁹ BA-MA RH 21-4/238 67. o.

hadászati főirányban folytatandó jövőbeni hadműveleti lehetőségeit, illetve megfosztva a németeket attól, hogy a folyóra támaszkodó összefüggő védelmet alakíthassanak ki. A fenyegetés felszámolása céljából az Észak-Ukrajna Hadseregcsoporthoz támadást készítettek elő, amelyben a főszerep a III. páncélos- és XXXXVIII. páncéloshadtestnek jutott. Az Észak-Ukrajna Hadseregcsoporthoz főparancsnokának elképzelése szerint e két hadtest északi és déli irányból indított koncentrikus támadásokkal számolja fel a szovjet hídfőállást. A terv helyes volt, azonban a németek által kitűzött célok meghaladták a rendelkezésre álló erők lehetőségeit. A csapatok hatékonysága az elmúlt időszak kimerítő harcainak eredményeként jelentősen lecsökkent. A nehézfegyverzet elhasználódása mellett a katonákon már a szellemi és fizikai kimerülés is meglátszott, a Galíciában elszenvedett sorozatos veszteségek hatására a morál alacsony volt.

Habár a III. páncéloshadtest támadása a meglepésen alapult, azonban ezt kizárólag harcászati szinten, és csak a támadás kezdetén sikerült elérni. Az 1. Ukrán Front szinte azonnal és pontosan beazonosította a szemben álló német csapatokat és azok szándékait⁶²⁰, így Konyev a megfelelő ellenintézkedéseket tehetett, lezárva a német támadás súlyponti irányait. A szovjet csapatok 1944-re jelentős erőfölénnyel és gazdag tapasztalatokkal rendelkeztek, tehát a németeknek változtatniuk kellett korábbi harceljárásaikon. Ennek megfelelően a támadó hadműveleteiket a védelmi tevékenység alatt készítették elő, és akkor indították meg, amikor a szovjetek támadási lehetőségei kimerültek. Bár a szovjet hídfőállás felszámolása céljából indított német támadás lendületesen indult, háború e szakaszában már a szovjet csapatok a németek előretöréseit általában a második–harmadik napra sikeresen elretesztelték, majd a nagyszámú támogató fegyver alkalmazásával olyan elhárító arcvonalat képeztek, melynek áttörése veszteségterhes és időrabló feladat elé állította a III. páncéloshadtestet. Bár a támadás megindításakor a németek rendelkeztek a szükséges *relatív* helyi erőfölénnyel, de az erőkifejtés további fokozására már nem voltak adottak a lehetőségeik, így sokszor csak a közelebbi céljaikat érték el. Egyéb lehetősége nem lévén Breith a hátrányos helyzetet támadása súlypontjának folyamatos megváltoztatásával igyekezett ellensúlyozni, ami azonban lassította a támadás ütemét és növelte a veszteségeket. A németek számára egyre romló körülmények között a háború megvívásának alapelvei egyre kevésbé érvényesülhettek. A többszöri súlypontáthelyezés végül részben eredményesnek bizonyult. A német ellenlökések, a saját csapatai kimerültsége és az elszenvedett súlyos veszteségek hatására az 1. Ukrán Front augusztus 29-én védelembe vonult. A 4. páncéloshadereg összefüggő arcvonalat alakított ki, megállította az 1. Ukrán Front előretörését, a baranóvi hídfőt egyharmadára szűkítette, bár teljesen felszámolni képtelen volt. A III. páncéloshadtest a megszabott feladatát részben teljesítette, amit inkább sikernek lehet tekinteni. Teljesítménye elismeréseként Breith-et ismét név szerint említették meg a

⁶²⁰ CAMO f. 236 op. 2673 gy. 1061, li. 137 – 138.

Wehrmachtberichtben [F.3.7.]. A Visztula mentén, mindössze 150 km-re a német határtól a szovjet és német 1945. január 15-éig csak helyi jelentőségű harcokat vívtak.

6.5. BREITH 1944. ÉVI KATONAI VEZETŐI TEVÉKENYSÉGÉNEK ÉRTÉKELÉSE

1944-re Hermann Breith a német szárazföldi haderőnem egyik legtapasztaltabb, legmegbízhatóbb hadtestparancsnokává vált. Az előző évtől eltérően 1944 folyamán a III. páncélos hadtestet nagyobb részt védelmi tevékenységben alkalmazták, illetve ezek során a németek által gyakran alkalmazott páncélos-ellencsapások végrehajtása során vetették be. A hadtest az év folyamán számos nehéz feladatot kapott, mint a Stemmermann csoport felmentését, a vándorló katlanból való kitörést vagy a baranóvi szovjet hídfő leszűkítését.

A német–szovjet háború utolsó időszakára a III. páncélos hadtest egyfajta „megoldó hadtestté” vált. Alkalmazására rendszerint olyankor kerül sor, amikor válságos helyzetben kellett úrrá lenni. Breith erői jellemzően a főharcvonal mögött tartalékban álltak, készen arra, hogy a szükséges helyen és időben, a betörések szárnyain vezetett ellencsapásokkal állítsák helyre az arcvonalat, miközben érzékeny veszteségeket okoznak a szovjeteknek. A III. páncélos hadtest tehát a német páncélos hadviselés elveinek megfelelően védelemben is zömében aktív, támadó jellegű harctevékenységet folytatott. Közvetlenül az első vonalban történő alkalmazásra kizárólag abban az esetben került sor, amikor egyáltalán nem állt rendelkezésre más (elsősorban gyalogsági) erő. Ez a háború vége felé egyre gyakrabban fordult elő. Ilyenkor a hadtest hatékonysága alacsonyabb volt, mint amikor ellencsapásokat hajtott végre

A fejezetben található részértékelések összegzése alapján megállapítható, hogy Breith a német páncélos hadviselés vonatkozó előírásait mind védelemben, mind támadásban betartotta. Katonai vezetői tevékenységére vonatkozóan ki kell emelni, hogy az év folyamán kiérdemelte a Kardok ékítményt Lovagkeresztjéhez, valamint több alkalommal név szerint is megemlézték a *Wehrmachtbericht*ben.

Pontosan egy évvel az előzőt követően, Breith 1944. március 1-jei keltezéssel kapott értékelést akkori felettesétől, Hube páncélostábornoktól. *„Páncélos hadtestének nagyon tapasztalt, lendületes és rendíthetetlen parancsnoka. Önérvényesítő, szükség esetén teljes személyisége által. A páncélos fegyvernem kapcsán nagy gyakorlati tapasztalatokkal rendelkezik. Egy kitűnő hadtestparancsnok, aki azonban nem rendelkezik egy hadseregparancsnok szükséges kompetenciáival [utólag aláhúzva piros ceruzával – K.A.], de jelenlegi beosztásában vagy fegyverneme szervezésében még sokáig jól fog teljesíteni. Fizikailag és szellemileg teljes egészében átlagon felüli. Szervezeti szempontból a páncélos fegyvernem [kötelékében – K.A.] kell hagyni.”* Az értékeléssel Model tábornagy, az Észak-Ukrajna Hadseregcsoporthoz megbízott főparancsnoka és Raus páncélostábornok, az 1.

páncélos hadsereg későbbi főparancsnoka is egyetértett. Raus nyolc nappal később mégis kiegészítést írt az értékeléshez: „*Nagyon sikeres, lendületes, rendíthetetlen páncélos-parancsnok, aki a hadtesttörzsének alárendelt gyorscsapatát a Lemberg környéki súlyos harcok alkalmával biztosan és ügyesen vezette. Átlagosnál jobb*”.⁶²¹

Breith-ről szeptember 30-án készült az utolsó értékelés a második világháború során. Ezt Balck páncélostábornok, a 4. páncélos hadsereg korábbi főparancsnoka írta, abból az alkalomból, hogy Breith áthelyezésre került a Dél-Ukrajna Hadseregcsoporthoz. „*Energikus és rendíthetetlen. Jó hadtestparancsnok. Jelenlegi beosztásában hosszú ideig jól fog teljesíteni. [Képességei – K.A.] egy hadsereg vezetéséhez egyelőre nem elegendő[ek].*” Harpe vezérezredes, az Észak-Ukrajna Hadseregcsoport főparancsnoka az értékeléssel egyetértett.⁶²²

A felettesei által írt értékelések egyformán kitértek rá, hogy Breith gyakorlatias, személyiségét tekintve dinamikus és erős jellemű, aki válságos helyzetekben is megbízhatóan teljesít. A vándorló katlanban folytatott harcok idején először volt alkalma hadsereg szintű alakulatot vezetni (Breith hadtestcsoport). A róla készült értékelések azonban kitérnek arra, hogy bár képességeit tekintve Breith átlagon felüli hadtestparancsnok és páncélostiszt, de nem rendelkezik hadseregparancsnoki kompetenciákkal.

⁶²¹ BA-MA PERS 6/299473 és 6/94 Model június 6-i keltezéssel véleményezte Hube korábbi értékelését.

⁶²² BA-MA PERS 6/299473

7. A III. PÁNCÉLOSHADTEST ÉLÉN A MAGYARORSZÁGI HARCOKBAN ÉS A HÁBORÚ UTOLSÓ HÓNAPJÁBAN

Az elszennvedett veszteségek hatására a német szövetségi rendszer 1943-ra bomlásnak indult. Olaszország gyors kiválását követően a németek el akarták kerülni a teljes elszigetelődést, illetve, hogy újabb ellenségeket szerezzenek maguknak. E politikai törekvés keretében készítették elő Magyarország katonai megszállását is. Hitler 1944. március 15-én Klessheimbe rendelte Horthy Miklós kormányzót. Amíg Horthy kíséretével külföldön tartózkodott, március 19-én a németek megszállták Magyarországot. A német csapatok nem viselkedtek ellenségesen, nem hajtották végre a Honvédség lefegyverzését és a magyar politikai felső vezetés is a helyén maradt, de a szélsőjobboldali Nyilaskeresztes Párt befolyása növekedett. Ellenállás csak szórványosan történt. Mindezek ellenére Magyarország elvesztette szuverenitását.

Magyarország stratégiai szerepe a háború vége felé fokozatosan felértékelődött. A németek számára elsősorban a hadiipar szempontjából nélkülözhetetlen nyersanyagok – bauxit, mangán, de különösen a kőolaj⁶²³ – valamint az élelmiszerforrás miatt volt fontos. A szovjetek Magyarország háborúból való kiűtésével Németországot is hamarabb térdre kényszeríthették, ezért a Sztavka számára lényeges volt, hogy a kárpát-medencei hadszíntéren mennyi német erőt képes lekötni, illetve elvonni a lengyelországi főirányból. Emellett Bécsre Németország „hátsó kapujaként” tekintettek, amelyen keresztül még hamarabb elérhették a győzelmet. A katonai célokon túl Sztálin igyekezett a Szovjetunió érdekszféráját egyre jobban kiterjeszteni, emiatt Magyarország is fontos volt számára.

Magyarország mindent elveszthetett a Vörös Hadsereg térdelésével, így például a politikai és államberendezkedési struktúráját, vagy a Szent István-i határok helyreállításának nemzeti célját, ideértve a visszacsatolt területek ismételt és immáron végleges elvesztését.⁶²⁴ A magyar felső vezetés úgy értékelte, hogy a Kárpátok vonalára támaszkodva, az Árpád-vonal⁶²⁵ erősítésrendszerére alapozott védelemmel a Honvédség képes lesz távol tartani a Vörös Hadsereget addig, amíg az angolszász csapatok elérik Magyarországot, akik előtt aztán letehetik a fegyvert. Ennek annyi realitása volt, hogy az Árpád-vonal áttörése súlyos gondot okozott a szovjet 4. Ukrán Frontnak. Augusztus közepén még úgy tűnt, hogy a Vörös Hadsereg az ország belső területeitől

⁶²³ Az üzemanyag kiemelten fontos volt a németek időnyerést célzó hadászati elképzeléseit végrehajtó páncélozott harccsoportok működése szempontjából. A folyamatos légi támadások és az elvesztett lelőhelyek miatt Németország egyre kevesebb kőolajhoz jutott hozzá, úgy, hogy a fegyveres erőnek 1944 nyarán 300 000 t üzemanyagra volt szüksége havonta. Nevenkin, 2014. 19. o.

⁶²⁴ Ravasz, 1991/8. 27. o.

⁶²⁵ Az északkeleti Kárpátok hágóit lezáró erősítések legbelső, nem összefüggő védelmi vonala. Műszakilag megerősített támpontok, fa-, föld- és betonerődök, út- és műszaki zárok alkották. Lexikon, A-Zs, 1997. 41.

hosszabb ideig távol tartható. Ezen katonai stratégiai szempontok határozták meg a politika célkitűzéseket is, mint például az angolszászok irányában folytatott békekötési kísérleteket.

1944. augusztus 20-án vasárnap, kétórás tüzérségi előkészítés után a 2. és 3. Ukrán Front újabb, összehangolt hadászati támadást indított, melynek célja a 600 km hosszú arcvonalszakaszon védő német Dél-Ukrajna Hadseregcsoport széttűzése, Románia háborúból való kiütése és a Balkán elérése volt. A szovjet támadás Jași–Chișinău (Kisjenő) térségében szétszakította a német–román arcvonalat, amelyet az utolsó tartalékok bevetésével sem sikerült helyreállítani. Augusztus 23-án I. Mihály román király letartóztatta a németekkel szövetséges Antonescu marsallt, Románia teljhatalmú diktátorát. Másnap a román haderő felvette a harcot korábbi szövetségeseivel. I. Mihály augusztus 25-én üzent hadat a Harmadik Birodalomnak. A helyzet visszafordíthatatlanná vált a németek számára. A német 6. és 8. hadsereget a szovjetek részekre szabdalták, rendezett visszavonulásról egyáltalán nem lehetett beszélni. Augusztus 24-re a 2. és 3. Ukrán Front csapatai Leovo körzetében találkoztak, ezzel Kotovszkojétől (mai nevén Kotovszk) nyugatra, bekerítették a 6. hadsereget. A hadsereg erői délnyugati irányban próbáltak kitörni, de ez csak a 10. páncélgránátos- és 13. páncélosadosztály maradványainak, valamint egyéb kisebb csapattöredékeknek sikerült. Augusztus 29-én Románia keleti részén összeomlott a német ellenállás. Katonai szempontból a katasztrófát annak a 16 harcedzett gyaloghadosztálynak az elvesztése jelentette, amelyek a Dél-Ukrajna Hadseregcsoport gerincét alkották. Ettől kezdve a hadseregcsoport már csak mozgékony egységeire támaszkodhatott, amelyek a gyalogság állandósult hiánya miatt csupán nagy nehézségek árán voltak képesek összefüggő arcvonalat kialakítani.⁶²⁶ A németek számára az egyedüli biztonságot a magyar határ elérése jelentette.

Constantin Sănătescu, Románia új miniszterelnöke augusztus 25-én felszólította a magyar kormányt, hogy üritse ki Észak-Erdélyt, miközben román csapatok törtek be magyar területekre, a légiőr pedig magyar városokat bombázott. Egységes támadást azonban nem tudtak indítani. Eközben a német 8. hadsereget üldöző 7. gárdahadsereg lövész alegységei, valamint a 23. harckocsi- és az 5. gárda-lovashadtest részei augusztus 26-án az Úz- és a Csobányos-völgyében átlépték a korabeli magyar határt. A Sztavka augusztus 29-én, a Jași–Chișinău (Kisjenő) térségében megvívott harcok folytatásaként a siker továbbfejlesztését adta utasításba.

A magyar vezetés a romániai eseményekre a határok megerősítésével és a pótsergестek mozgósításával, valamint a 2. páncélos- és 25. gyaloghadosztály Észak-Erdélybe történő átcsoportosításával reagált. A magyar és német vezetés egyaránt tisztában volt azzal, hogy a Vörös Hadsereget a Déli-Kárpátokban csak akkor tartóztathatják fel, ha lezárják a hágókat. A súlyos veszteségeket szenvedett Dél-Ukrajna Hadseregcsoport erre önerőből képtelen volt, a magyar fél

⁶²⁶ Nevenkin, 2014. 13. o. és Ölvedi, 1969/3. 435. o.

azonban csak megfelelő német támogatás mellett volt hajlandó segítséget nyújtani. A németekkel folytatott tárgyalásokat követően szeptember elején a magyar vezetés döntött Dél-Erdély katonai birtokbavételéről. Az augusztus 30-án megalakult magyar 2. hadsereg szeptember 5-én lendült támadásba Kolozsvár–Marosvásárhely térségéből Torda irányába, amelyet még aznap el is foglaltak. Szeptember 7-éig a magyar csapatok 50-60 km-t szorították vissza a román erőket. Szeptember 6-ára azonban a 2. Ukrán Front gyorsan közeledő csapatai elérték a Brassó–Nagyszeben vonalat, ezzel átkarolva a Székelyföldet, melynek így szükségessé vált a kiürítése. Emiatt a 2. hadsereg kilátástalanná vált támadását szeptember 8-án le kellett állítani.

Szeptember 7-én – miután Románia formálisan hadat üzent Magyarországnak – Horthy Miklós kormányzó összehívta a magyar koronatanácsot. Itt közölte, hogy a beígért német segítség elmaradása miatt béketárgyalásokat fog kezdeményezni az angolszászokkal. Ezt megelőzően – Csatay Lajos honvédelmi miniszter javaslatára – a németeknek egy szándékosan teljesíthetetlen ultimátumot küldtek: 24 órán belül öt páncélosadosztály átcsoportosítását kérték a dél-erdélyi arcvonalra.⁶²⁷ A németek még a határidő letelte előtt gyorsan intézkedtek a III. páncélosadtest törzsének Magyarországra vezényléséről. A hadtesttörzs és a 23. páncélosadosztály első részei bevagoníroztak és szeptember 10-én útba indultak.⁶²⁸ Merk vezérkari ezredes már szeptember 9-én Budapestre érkezett, hogy Helmuth von Grolman vezérőrnaggyal, a Dél-Ukrajna Hadseregcsoport vezérkari főnökével egyeztessen a III. páncélosadtest várható bevetéséről.⁶²⁹ Breith szeptember 8-án indult, majd Krakkó, Bielitz (mai nevén Bielsko-Biała), Brno és Bécs érintésével szeptember 10-én érkezett Budapestre. Másnap felkereste a Magyarországon állomásozó SS-csapatok szervezéséért felelős parancsnokot, Karl Pfeffer-Wildenbruch *SS-Obergruppenführert*, és a III. páncélosadtest alárendeltségébe szánt SS alakulatokról tájékozódott.⁶³⁰

A vonakodó magyar politikai vezetésre Hitler nyomást akart gyakorolni, illetve mindenáron el akart kerülni egy újabb átállást a harcoló német csapatok hátában. Szeptember 10-én a 23. páncélosadosztály vasúti szállítmányait megállították Budapesten, illetve riadókézsültségbe helyezték a főváros körzetében tartózkodó 109. és 110. páncélosdandárokat, valamint a magyarországi SS- és rendőralakulatokat. Szeptember 11-én a magyar minisztertanács nem vállalta a fegyverszünet politikai felelősségét, és beadta lemondását. E váratlan helyzet miatt Horthy elállt béketárgyalási szándékától, így a kormány a helyén maradt. Szeptember 12-én Hitler magához kérte Vörös János vezérezredest, a Honvéd Vezérkar főnökét. Vörös a találkozón közölte, hogy Magyarország kitart szövetségese mellett, de ehhez segítségre van

⁶²⁷ HL-MT 625/7208483.

⁶²⁸ BA-MA RH 21-4/237 101. és 104. o., valamint RH 21-4/258 48. o.

⁶²⁹ HL-MT 625/7208495. Ekkor még a bevetés helyszínéről nem született egyértelmű döntés.

⁶³⁰ BA-MA N106/3 322 – 324. o., HL-MT 625/7208502. Wildenbruck később a IX. SS-hegyihadtest parancsnoka lett.

szüksége. Hitler a katonai segítséget megígérte, de a parancsnoklási viszonyok tekintetében semmit sem engedett.⁶³¹ A találkozót követően a riadókészültséget beszüntették.

7.1. VIKTORIA HADMŰVELET HELYETT RÖGTÖNZÖTT ELLENTÁMADÁS TORDA TÉRSÉGÉBEN

A 2. Ukrán Front (R. J. Malinovszkij marsall) 27. hadserege, 6. gárda-harckocsihadserege, illetve az ezekhez csatlakozó román 4. hadsereg szeptember közepétől az Erdélyi-medence birtokbavételéért harcolt. A Dél-Ukrajna Hadseregcsoport (Johannes Friessner vezérezredes) védelmének súlyát a magyar 2. és német 6. hadsereg Tordánál képezte, amely földrajzi adottságaival remekül ellensúlyozta a védők mennyiségi és fegyverzeti hátrányát. A szovjet–román csapatok heves támadásai ellenére sem Tordát, sem a tordai hídfőt egyelőre nem tudták elfoglalni.

Az Erdélyben harcoló csapatok támogatására a német hadvezetés számottevő erőt szándékozott küldeni, ám a már részletezett politikai okból csak **szeptember 12-én** engedték át a III. páncéloshadtest-parancsnokságot és a 23. páncélosadosztályt a Dél-Ukrajna Hadseregcsoporthoz. A Dél-Ukrajna Hadseregcsoport vezetése már egy nappal korábban intézkedett a III. páncéloshadtest-parancsnokság, a 23. páncélosadosztály, a 22. *Maria Theresia* SS-önkéntes-lovashadosztály, a 109. és 110. páncélosdandár, valamint a 4. *Polizei* SS-páncélgránátos-hadosztály, illetve a későbbiekben a 18. *Horst Wessel* SS-páncélgránátos-hadosztály gyülekeztetésére Nagyvárad térségében.⁶³² A jelzett alakulatokat összefogott módon, a Breith páncéloscsoport vezetése alatt, a hadműveleti helyzet alakulásának függvényében vagy Kolozsvár körzetéből Nagyszeben északi térsége irányába, vagy Nagyváradtól délre végrehajtandó támadás keretében kívánták alkalmazni.⁶³³

Hans Greiffenberg gyalogsági tábornok, a Wehrmacht meghatalmazott tábornoka Magyarországon **szeptember 11-én** 22:00 körül távbeszélőn arról tájékoztatta von Grolman vezérőrnagyot, hogy az OKH Magyarország német szövetségi rendszerben való benntartásának érdekében szükségesnek ítéli a III. páncéloshadtest-parancsnokság és a 23. páncélosadosztály visszatartását Budapest körzetében. Grolman fél órával később hívta az OKH-t, és a hadseregcsoport katonai feladatának hangsúlyozásával kérte a rendelkezésre bocsátás lehetőségének ismételt megvizsgálását. Azt a választ kapta, hogy egyelőre tartsa magát a korábbi utasításhoz. A kérdést megvizsgálják, és másnap táviratot kap annak rendezéséről.⁶³⁴ **Szeptember 13-án** Hitlertől újabb utasítás érkezett a hadseregcsoport parancsnokságához:

⁶³¹ Friessner, 1956. 125. o. és Ölvedi, 1969/3. 441. o.

⁶³² CAMO f. 500, op. 12472, gy. 316, li. 139.

⁶³³ CAMO f. 500, op. 12469, gy. 56, li. 54.

⁶³⁴ Ravasz, 2002. 135. és CAMO f. 500, op. 12469, gy. 56, li. 55.

megerősítette a jelzett egységek átadását a hadseregcsoporthoz, egyben elrendelte támadólagos alkalmazásukat a Vöröstorony- és a Szurdok-szoros lezárására, illetve a magyar IV. hadtestnek Arad, a 4. SS-páncélgránátos-hadosztálynak Temesvár elfoglalását, majd további délkeleti irányú támadást szabta meg.⁶³⁵

Aznap megkezdődött a III. páncélos hadtest törzsének és a 23. páncélos hadosztálynak vasúton történő átcsoportosítása. A magyar Központi Szállítás Vezetőség német kérésre Kolozsvár, illetve a közelében lévő, harckocsik kirakására alkalmas vasútállomások irányába indította útba a szerelvényeket. A *Selma* fedőnevű szállításra az „igen sürgős” jelzés került, s meghatározták, hogy naponta 20 szerelvényt továbbítsanak.⁶³⁶

Szeptember 15-én délelőtt Friessner parancsnoki értekezletet tartott, amelyen beszámolt a Budapesten, majd Hitlernél tett látogatásáról, és a továbbiakban a hadseregcsoporthoz feladatait részletezte, kitérve a III. páncélos hadtest tervezett támadására. Ezt követően Friessner bejelentette a német 6. és a magyar 2. hadseregből álló Fretter-Pico seregcsoporthoz⁶³⁷ megalakítását is, valamint Nagyvárad–Arad térségében végrehajtandó támadó hadműveletet.⁶³⁸ A Dél-Ukrajna Hadseregcsoporthoz törzse 21:20-kor táviratban kiadta utasításait a végrehajtandó feladatok és a további harcvezetés vonatkozásában. Ezek alapján a Breith páncéloscsoportnak Kolozsvár térségében előbb be kellett fejeznie erői gyülekeztetését, majd a 23. páncélos- és a 22. SS-önkéntes-lovashadosztállyal, a 6. hadsereg minden mozgékony egységével, majd később a 109. és 110. páncélosdandárral támadást kell indítani a szovjet–román erők Nagyszeben körzetében történő szétzúzása céljából. Ezzel egy időben a Nagyvárad–Arad körzetében összevont német–magyar erőknek szintén támadásba kellett lendülniük Lugos és Belényes térségén át kelet–délkeleti irányban. Utóbbi csoportosításnak Gyulafehérvár körzetében kellett felvennie a kapcsolatot a Breith páncéloscsoporttal, hogy közös erővel zárják le a Déli-Kárpátok nyugati hágóit.⁶³⁹

A nap folyamán III. páncélos hadtest törzse beérkezett Kolozsvárra, ahol berendezte harcálláspontját. Merk vezérkari ezredes 19:35-kor jelentette, hogy befutott a 23. páncélos hadosztály első szállítmánya. Másnap délelőtt Fretter-Pico társaságában Breith terepbejárást tartott. Breith a szemle során keletkezett megállapításairól egy jelentés terjesztett fel, amelyben egyebek mellett részletesen kitért a sikeres támadás feltételeire és lehetőségeire is [F.3.8.].

⁶³⁵ Ravasz 2002. 135. o.

⁶³⁶ Ravasz, 2002. 136. o.

⁶³⁷ 1944. szeptember 24-étől október 3-áig a magyar 2. és német 6. hadsereget, majd október 6-ától 9-éig a magyar 3. és német 6. hadsereget összefogó hadműveleti csoportosítás Fretter-Pico tüzérségi tábornok irányítása alatt.

⁶³⁸ Ravasz, 2002. 136. o. és CAMO f. 500, op. 12469, gy. 56, li. 87 – 88.

⁶³⁹ CAMO f. 500, op. 12469, gy. 56, li. 89.

Szeptember 19-én 18:00-tól a III. páncélos hadtest a 23. páncélos hadosztállal a Fretter-Pico seregcsoport alárendeltségébe került. Este 19:50-kor a seregcsoport törzse jelentette a Dél-Ukrajna Hadseregcsoportnak, hogy a III. páncélos hadtest Maroskece–Marosludas körzetéből Alvinc irányában tervezi támadását megindítani. Friessner vezérezredes ezzel egyetértett. A hadművelet azonban további felkészülést igényelt. A 23. páncélos hadosztályból még 20 páncélos hiányzott, nagy szükség volt továbbá a 109. és 110. páncélos dandárra, valamint a Pantherek számára javító-karbantartó részek és a nélkülözhetetlen üzemanyag előre vonására. A hadseregcsoport válaszában kifejtette, hogy a 110. páncélos dandár beérkezése 25-ére várható, a 109. páncélos dandár alárendeléséről még nem született döntés. Az üzemanyag és karbantartó részleg kérdése tekintetében a hadseregcsoport mindent elkövet. Ugyanakkor a hírszerzési adatok arra utaltak, hogy a szovjetek rövidesen támadni fognak, ezért felmerült a III. páncélos hadtest készenlétben tartásának lehetősége.⁶⁴⁰

Szeptember 20-ára befejeződött a 23. páncélos hadosztály *harcoló részeinek* szállítása, 36 vasúti szerelvény igénybe vételével.⁶⁴¹ A Fretter-Pico seregcsoport vezérkari főnöke, Heinrich Gaedcke vezérkari ezredes 18:10-kor távbeszélőn egyeztetett a Dél-Ukrajna Hadseregcsoport 1. hadműveleti vezérkari tisztjével (Ia), Ivo-Thilo von Trotha vezérkari ezredessel. Az előző nap megállapított 360 cm³ üzemanyag kizárólag a 23. páncélos hadosztály szükségletét fedezi, egyéb más egységek igényét a seregcsoport törzse nem mérte fel. Jelezte, bár a 23. páncélos hadosztály olyan gyorsan vonult fel, hogy akár másnap megindulhatna a támadás, azonban az ehhez szükséges lőszer és üzemanyag csak szeptember 25-ére fog beérkezni. Ez vélhetően már későn lesz, mert egyre több jel mutatott arra, hogy a következő napokban újabb nagyméretű szovjet–román támadás várható. Este Gaedcke jelentette von Trotha-nak, hogy összesen 600 cm³ üzemanyagra és 1800 t lőszerre van szükség. Az utánpótlás már úton van, de nem ismert, mikor érkezik be.⁶⁴²

Mivel egyre szaporodta az arra utaló jelek, hogy a szovjet–román csapatok másnap ismét támadásba lendülnek, **szeptember 21-én** von Trotha vezérkari ezredes távbeszélőn kérte Hans-Georg Eismann vezérkari ezredest, a Fretter-Pico seregcsoport 1. (hadműveleti) vezérkari tisztjét (Ia), hogy a legszigorúbb mércével mérve vizsgálja meg a Breith csoport másnapi bevetésének lehetőségét. Tizenöt perc múlva már Gaedcke jelentette von Trotha-nak, hogy jelenleg 400 t lőszer és egy javadalmazás üzemanyag⁶⁴³ áll rendelkezésre, amely kevés, így a

⁶⁴⁰ CAMO f. 500, op. 12469, gy. 56, li. 116 – 117.

⁶⁴¹ CAMO f. 500, op. 12469, gy. 56, li. 121. A hadosztály átcsoportosítása szeptember 22-én fejeződött be, összesen 50 vasúti szerelvény igénybe vételével. A hadosztály egységeinek felvonulásáról lásd még Számveber, 2000/1. 157. o.

⁶⁴² CAMO f. 500, op. 12469, gy. 56, li. 124 – 125.

⁶⁴³ A németek a páncélos hadosztályok esetében egy javadalmazásnak (német rövidítéssel VS) azt a mennyiségű üzemanyagot tekintették, amellyel a teljes hadosztály 100 km-t képes megtenni.

Breith csoport másnapi támadása nem jöhet szóba. A Fretter-Pico seregcsoport törzse aznap táviratban közölte, hogy a tervezett, *Viktoria* fedőnevű támadásra kijelölt, a körzetben tartózkodó erők – német Kessel záróosztag,⁶⁴⁴ magyar II. hadtest egyes alakulatai – felett a III. páncélos hadtest törzse veszi át a vezetést.⁶⁴⁵ Ezzel megalakult a Breith páncélos csoport.

Szeptember 22-én 7:00-kor, másfél óras tüzérségi előkészítést követően a szovjet 27. hadsereg csapatai felújították támadásukat Tordától keletre és nyugatra, betörték a német–magyar védelembe és kettészakították azt.⁶⁴⁶ Az Aranyos pataktól északra a szovjet–román csapatok északnyugati, északi, illetve északkeleti irányban legyezőszerűen támadva mintegy két kilométer mélységben beékelődtek a magyar 25. gyaloghadosztály védelmébe. A szovjet–román támadást a magyar 2. páncélos hadosztály ellenlökése reteszelte el, illetve fogta fel a Torda kelet–Torda északkelet–a Tordától hat kilométerre északkeletre lévő vasút –a délnyugat felé vezető vasút vonalában.⁶⁴⁷ Ezzel megszűnt az összeköttetés a tordai és az aranyosegerbegyi védőkörlet között. Ezzel egy időben a szovjet 6. gárda-harckocsihadsereg 16:15-kor Komjátszeg–Magyarpeterd vonalon lendült támadásba, hogy elvágja a Kolozsvár–Torda főútvonalat. A Fretter-Pico seregcsoport az események hatására készenlétbe helyezte a 23. páncélos hadosztályt, de beavatkozására végül nem volt szükség.

Merk vezérkari ezredes 13:30-kor jelentette a Fretter-Pico seregcsoportnak, hogy elegendő üzemanyag és lőszer áll rendelkezésre a másnap reggeli támadáshoz.⁶⁴⁸ Mivel várható volt, hogy az aznap kialakított hídfőiből a szovjet–román csapatok másnap felújítják a támadásukat, ezért Eismann vezérkari ezredes szükségesnek látta a 23. páncélos hadosztály haladéktalan bevetését Torda térségében. E körülményről tájékoztatta a német 6. hadsereg, a magyar 2. hadsereg, valamint a Breith páncélos csoport törzsét is. A Fretter-Pico seregcsoport a körülményekre való tekintettel határozott a 23. páncélos hadosztály bevetéséről, majd intézkedett a seregtest Tordától keletre kialakított betöréshez való felvonultatásáról. Breith törzsének fel kellett készülnie, hogy a körzetben rendelkezésre álló erőkkel a Maroson átkelt szovjet erőket oldalba támadja. A készenléti állásokat úgy kellett kialakítani, hogy azzal megakadályozzák az ellenséges csapatok hídfőjének további bővítésére irányuló kísérleteit.⁶⁴⁹ Von Grolman 23:58-kor távbeszélőn tájékoztatta a Fretter-Pico seregcsoportot, hogy a Breith páncélos csoport másnapi bevetését Friessner vezérezredes jóvá fogja hagyni, miután pontosan tájékozódott a hadműveleti helyzetről és a lehetőségekről. A koalíciós hadviselés

⁶⁴⁴ A 6. hadsereg megmaradt páncélos erőit egyesítő zárókötelék Mortimer von Kessel altábornagy, a 20. páncélos hadosztály parancsnokának vezetése alatt.

⁶⁴⁵ BA-MA RH 20-6/411 7. o.

⁶⁴⁶ CAMO f. 240, op., 2779, gy. 1187, li. 87.

⁶⁴⁷ Számvéber, 2000/1. 158. o.

⁶⁴⁸ CAMO f. 500., op. 12472, gy. 316, li. 175.

⁶⁴⁹ BA-MA RH20-6/411 17. o.

szempontjából bonyolította a helyzetet, hogy bő másfél órával később Eismann vezérkari ezredes arról tájékoztatta a Fretter-Pico seregcsoportot, hogy a kialakult helyzetben Veress vezérezredes másnap fel kívánja adni Tordát, amennyiben a Breith páncéloscsoport nem támad. A Fretter-Pico válaszul megparancsolta Torda további védelmét, és jelezte, a 23. páncélososztály továbbra is a készenléti állásaiban maradt, de amennyiben az ellenség erre kényszeríti azonnal támadásba lendül. A kialakult helyzetben az eredeti elképzelésektől eltérően Breith tehát arra kapott parancsot, hogy másnap a 23. páncélososztállyal Tordától északkeletre állítsa helyre az arcvonalat. Ezzel a *Viktoria* fedőnevű hadművelet végrehajtásától el kellett tekinteni.

Szeptember 23-án 8:00-kor a magyar 25/I. és 1/I. gyalogászlóaljjal, valamint a 2. páncélososztály részeivel támogatott német 23. páncélososztály Tordától északra két harccsoportban⁶⁵⁰ déli irányban támadásba lendült. A nyugati harccsoport a Kecskés-hegy–Karácsony-völgy terepszakasról a Sós-völgy irányába, míg a keleti harccsoport Tilalmas-hegy–Bóta-hegy alatti vasútvonal vonaláról a Vaskapu-hegy felé indult meg.⁶⁵¹ A szovjet 104. lövészhadtest körzetben harcoló erőit meglepte támadás, amely visszaszorította a 206. lövész- és 4. gárda-légideszant-osztály arcvonalát. A délelőtt folyamán több szovjet páncélelhárító reteszállást is sikerült a támadóknak semlegesíteni. A szovjet 163. lövészosztály védelme azonban már keményebb diónak bizonyult: a 424 és 381 magassági pont térségében hullámzó harcok alakultak ki, a szovjet lövészosztály négy német támadást is elhárított,⁶⁵² azonban az érzékeny veszteségeik ellenére végül a 23. páncélososztály harccsoportjai bizonyultak erősebbnek. A Breith páncéloscsoport támadó éle 12:50-ig Torda és Aranyosegerbegy között teljes szélességben kijutott az Aranyos folyót északról szegélyező dombvállra, ahol megállt. A német páncélosok a dombvállat átlépve egyrészt védtelenek lettek volna az Aranyos folyótól délre települt szovjet tüzérség közvetlen irányzású tüzével szemben, másrészt nem is volt parancsuk a folyón való átkelésre, kizárólag a védelem helyreállítására.⁶⁵³ A szovjet 104. lövészhadtest csapatai egy 2 km széles kiszögellést tartottak meg a 371 magassági pont nyugati oldalán, ahol a német támadás elakadt. A heves szovjet tüzérségi tűz ellenére a németeknek sikerült a magaslat déli pereméig előretörni, de az elért terepszakaszt nem tudták megtartani, ezért a főellenállási vonalat este a magaslattól északra lévő házcsoportig vonták vissza.⁶⁵⁴ Grolman szerette volna ezt is felszámolni,

⁶⁵⁰ A jobb szárnyon (nyugati csoport) a 23/I. páncélososztállyal megerősített 126. páncélgránátos-ezred, 25 harckocsival és rohamlöveggel, míg a bal szárnyon (keleti csoport) 23/II. páncélososztállyal megerősített 128. páncélgránátos-ezred 40 harckocsival lendült támadásba. Az 51. páncélos-utászászlóalj Torda külső peremén zajló harcokban vett részt. A hadosztály bevethető páncélosállománya hat Pz. IV, 36 Panther, két parancsnoki Pz. III harckocsi, 16 rohamlöveg és négy Marder önjáró páncéltörő ágyú volt. BA-MA RH 20-6/416 443. o.

⁶⁵¹ Ravasz, 2002. 192. o.

⁶⁵² CAMO f. 381, op. 8378, gy. 304, li. 250.

⁶⁵³ Ravasz, 2002. 193. o. és BA-MA RH 20-6/411. 67. o. HL-MT 625/7208612.

⁶⁵⁴ Számvéber, 2000/1. 159. o.

de elfogadta Breith helyzetértékelését, aki szerint a további támadás nem vezetne eredményre, ellenben jelentős veszteségekkel járna. A 23. páncélosezred öt szovjet harckocsi, egy önjáró löveg, 37 páncéltörő ágyú, négy lövegmozdony és három tehergépkocsi kilövését jelentette. A saját veszteség kilenc kilőtt (ebből egy–egy kiégett Pz. IV és Panther) harckocsi volt. A 126. és 128. páncélgránátos-ezred harcolólétszámának 45%-át, illetve 25%-át veszítette el.⁶⁵⁵ A hadosztályt még este kivonták az arcvonalból és Tordatúr térségében gyülekeztették. A szovjet 104. lövészhadtest elszenvedett vesztesége 124 halott és 277 sebesült volt.⁶⁵⁶

Szeptember 24-én Tordatól nyugatra a szovjet 9. gárda gépesített hadtest Komjátszeg térségében áttörte a német–magyar védelmet, tűzzel lefogta a Kolozsvár–Torda főútvonalat, és bekerítéssel fenyegette Torda védőit.⁶⁵⁷ Emiatt a 23. páncéloshadosztály Koppe harccsoportja⁶⁵⁸ 17:30-kor, Pusztacsán déli körzetéből Tordatúr és Szind felé ellenlökést indított, fél óra múlva betört Tordatúrra és 19:30-ra megtisztította a települést.⁶⁵⁹ Az egyre fokozódó ellenállással szemben a harccsoport a 627 magassági pontig jutott, ahol védelembe ment át, majd több szovjet ellenlökést is elhárított. A páncélozott harccsoport **szeptember 25-én** reggel felvette a kapcsolatot a Komjátszeg nyugati része felől támadó Gehrig harccsoporttal.⁶⁶⁰ A 23. páncéloshadosztály dinamikus vezetett ellentámadásaival a Breith páncéloscsoport rövid idő alatt stabilizálta az arcvonalat Torda körül. Ekkorra azonban újabb fenyegetés körvonalazódott, ezúttal Nagyvárad térségében, ahol a magyar VII. hadtestet (Vörös Géza altábornagy) a szovjet 33. lövészhadtest csapatai szorongatták.

Szeptember 25-én a német 23. páncéloshadosztály részeit a 126/II. páncélgránátos-zászlóalj kivételével kivonták az arcvonalból, a lánctalpas részeket bevagonírozták, majd másnap a III. páncéloshadtest törzsével együtt Nagyváradhoz irányították. Grolman felhívta Merk figyelmét, hogy a Kolozsvár–Nagyvárad út nem biztonságos, mert két szovjet lövészezrednyi erőt azonosítottak a térségben, ugyanakkor a 23. páncéloshadosztály gumikerekes részeinek áttelepülésére nem volt más alternatíva, ezért adott esetben a hadosztálynak harcolva kellett eljutnia Nagyváradhoz.⁶⁶¹

7.2. PÁNCÉLOSCSATA A TISZÁNTÚLON

⁶⁵⁵ Rebentisch, 2012. 398. o. és BA-MA RH 20-6/416 481. o. A kilőtt harckocsikat a műhelyszázad szeptember 25-ére megjavította. Vö: CAMO f. 240, op., 2779, gy. 1237, li. 164 és f. 381, op. 8378, gy. 304, li. 250.

⁶⁵⁶ CAMO f. 240, op., 2779, gy. 1237, li. 164. Az anyagi veszteséget nem részletezik a források.

⁶⁵⁷ CAMO f. 339, op. 5179, gy. 4, li. 187.

⁶⁵⁸ A harccsoport a 23. páncélos-felderítőosztályból, a 23. páncélosezredből (kivéve annak 4. páncélosszázadát), a 128/II. páncélgránátos-zászlóaljból és az 51. páncélos-utászászlóalj egy szakaszából állt, Koppe őrnagy vezetése alatt.

⁶⁵⁹ Ravasz, 2002. 196. o. és BA-MA RH 20-6/416 481. o.

⁶⁶⁰ A 13. páncéloshadosztály megmaradt páncélosait egyesítő harccsoport, Gehrig őrnagy vezetése alatt.

⁶⁶¹ HL-MT 625/7208642.

Szeptember végére a német parancsnokság rendezte sorait Észak-Erdélyben és a veszélyeztetett szakaszokon az erdős-hegyes terep célszerű kihasználásával támpontrendszerű védelmet épített.⁶⁶² Malinovszkij szeptember 24-ére belátta, hogy a 2. Ukrán Front jobb szárnya a nehéz terepen, jobbára arcból erőltetett támadásokkal nem fogja elérni a célját, ezzel szemben a bal szárny támadása jó ütemben haladt nyugati irányban. Szeptember 25-ére a szovjet 53. hadsereg csapatai a Kétegyháza–Mács–Kisiratos–Dombegyháza–Battonya–Földeák–Makó vonalra jutottak ki. Ezzel az előretöréssel a 2. Ukrán Front mintegy 350 km széles arcvonalon délről átkarolta a két nappal korábban átnevezett Dél Hadseregcsoport Észak-Erdélyben harcoló főerőit.⁶⁶³ Ezzel a szovjetek előtt feltárult annak lehetősége, hogy betörjenek a lovas, gépesített és harcokocsicsapatok alkalmazása szempontjából kiváló lehetőségeket biztosító Alföldre. Malinovszkij súlypontát helyezésre kért engedélyt a Sztavkától, amelyet megkapott. A frontparancsnok csapatainak átszervezését követően, október elején kívánta folytatni a támadását, ezúttal a magyar 3. hadsereg (Heszlényi József altábornagy) gyenge védelmével szemben, súlyponttal Nagyvárad dél–Arad északnyugat térségében, hogy innen Debrecen–Nyíregyháza–Csap vonalon előretörve elvágja a Dél Hadseregcsoport erőit, majd megsemmisítve azokat elősegítse a Kárpátokban elakadt 4. Ukrán Frontot támadását. A hadművelet alapvető feladatainak végrehajtására a Nagyvárad-kelet–Makó arcvonalon az 53. hadsereget, a 6. gárda-harcokocsihadsereget, a Plijev lovas-gépesített csoportot és a román 1. hadsereget összpontosították.⁶⁶⁴ Malinovszkij szeptember 24-én írásos jelentés küldött Sztálinnak, benne a tervezett műveletekkel és azok kezdetének időpontjaival.⁶⁶⁵ A terv azzal számolt, hogy a 6. gárda-harcokocsihadsereg átcsoportosításával a 2. Ukrán Front képes lesz fedezni a főcsapásra kijelölt erők jobb szárnyát, illetve birtokba venni Nagyváradot, amely Erdélyből nézve az Alföldre való kijutás kapuja volt. E térség kiemelten fontos volt a Dél Hadseregcsoport számára is, ugyanis itt kezdték gyülekeztetni azokat az újjászervezés, illetve már szállítás alatt álló erőket, melyekkel a *Zigeunerbaron* (Cigánybáró) fedőnevű hadműveletben⁶⁶⁶ Torda–Arad–Temesvár vonalra kijutott szovjet–román csapatokat kívánták szétverni, majd ezt követően délkeleti irányban támadva a Déli-Kárpátok hágóit birtokba venni és lezárni.

7.2.1. NAGYVÁRADI SZAKASZ

Szeptember 26-ára a magyar VII. hadtest csapatainak helyzete gyorsan romlott Nagyvárad körzetében, miután a szovjet 337. lövészhadosztály a város pereméig szorította vissza a magyar 12. tartalékhadosztály és a 61. határvadász-zászlóalj erőit. A szovjetek keleti és déli irányból hevesen

⁶⁶² Ölvedi, 1969/3. 447. o. és Friessner, 1956. 116. o.

⁶⁶³ Ölvedi, 1969/3. 448. o.

⁶⁶⁴ Ölvedi, 1969/4. 591. o.

⁶⁶⁵ CAMO f. 240, op. 2779, gy. 1187 li. 94 – 95

⁶⁶⁶ A hadművelet részletes tervét lásd: CAMO f. 500, op. 12472, gy. 321, li.19 –23.

támadták Nagyváradot. A 1129. lövészezred 17:30-kor már a városközpont birtokbavételéért harcolt.⁶⁶⁷ Tömöry Jenő vezérkari ezredes, aki a 12. tartalékhadosztály vezetését érkezett átvenni, a VII. hadtest vezetése megbízta Nagyvárad védelmével. Tömöry csak a tábori csendőrök erélyes fellépésével, valamint a 10/3. rohamtüzér-üteg és az 57. határvadász-zászlóalj bevetésével volt képes elkerülni a magyar védelem összeomlását.

A Dél Hadseregcsoporthoz a III. páncélos hadtesttel akarta megszilárdítani a Nagyvárad körüli helyzetet, amelyhez a magyar alakulatokon túl rendelkezésre állt a 23. páncélos hadosztály, a 662. nehéz-páncélvadászosztály és jelentős tüzérségi erősítés is.⁶⁶⁸ A 23. páncélos hadosztálynak először stabilizálnia kellett az arcvonalat Nagyvárad térségében, majd a Sarkad irányából előretörő német LVII. páncélos hadtesttel fel kellett vennie a kapcsolatot.⁶⁶⁹

Szeptember 26-án Merk vezérkari ezredes kíséretével útnak indult, hogy a helyszínen tájékozódjon a nagyvárad helyzetről, illetve előkészítse a hadtest törzs áttelepülését. A kapcsolat azonban megszakadt velük. Gaedcke vezérkari ezredes 18:38-kor jelentette a Dél Hadseregcsoporthoz törzsének, hogy egy elfogott rádióadás szerint a szovjetek „*Nagyváradtól keletre fogságba ejtették a Kolozsvárról áttelepülő német IV. hadtest [sic!] három tisztjét, a hadtestparancsnokot pedig megölték. A gépkocsi vezetője elmenekült*”. Gaedcke hozzátette: „*kizárt, hogy Breith-ről lenne szó*”, ráadásul a Dél Hadseregcsoporthoz korábban már jelentést kapott arról, hogy Merk a szemleútja során megsebesült.⁶⁷⁰ A vezérkari ezredes gépkocsioszlopa minden bizonnyal tűzharcba keveredett a szovjet 1131. lövészezreddel, amely a nap folyamán keleti irányból támadta Nagyváradot. Breith azonban nem tartott vele, és halálhírét másnap hivatalosan is cáfolta a Fretter-Pico seregcsoporthoz.⁶⁷¹ Merk beosztását előbb Berendsen vezérkari ezredes vette át, akit 1944. december 5-én Harald Weberstedt vezérkari alezredes váltott. Weberstedt a háború végéig a III. páncélos hadtest vezérkari főnöke maradt.

A Szalárdra történt áttelepülését követően a III. páncélos hadtest átvette a harcvezetést a magyar VII. hadtest felett, ezzel megalakult a Breith páncélos csoport. **Szeptember 27-én** reggel a német 23. páncélos hadosztály harccsoportba szervezett kerekesei a korabeli magyar–román határ közelében húzódó útvonalon, a Sebes-Körös völgyében megindultak Nagyvárad irányába.⁶⁷²

⁶⁶⁷ CAMO f. 899, op. 1, gy. 198, li. 158.

⁶⁶⁸ BA-MA RH 20-6/411 157., 193., 288. o. A hadtestközvetlen tüzérségi megerősítést a 809. és 844. tüzérosztály, a 800. tüzérüteg, a 43. tüzérmegfigyelő-osztály, valamint a 12. légvédelmi tüzérezred jelentette.

⁶⁶⁹ BA-MA RH 20-6/411 279. o.

⁶⁷⁰ HL-MT 625/7208645 és CAMO f. 500, op. 12472, gy. 323, li. 193. Merket szeptember 20-ával rendelkezési állományba helyezték, de a III. páncélos hadtestnél maradt. Sebesülését követően egy prágai hadikórházba szállították. Felépülése után, 1945. március 5-étől a német 18. hadsereg vezérkari főnöki beosztását vette át Kurföldön. A fegyverletételt követően szovjet hadifogságba került, ahonnan 1955-ben engedték szabadon.

⁶⁷¹ Meg kell jegyezni, hogy a vezérkari tisztek rendfokozati jelzései (a paroli kivételével) kis mértékben tértek el a tábormokitól, ráadásul a nadrágjukon szintén viselték a lampaszt (vörös sáv), ezért könnyen össze lehetett téveszteni a rendfokozatokat. Vélhetően a jelentéstevő szovjet katonákkal is ez történt.

⁶⁷² Kissel 1960. 19. o.

Délutánra a hadosztály első egységei – a 126/I. páncélgránátos, az 51. páncélos-utászászlóalj és a 23. páncélos-felderítőosztály – a szovjet csapatokkal harcérintkezésben beértek Nagyváradra. A 23. páncélos-felderítőosztály a magyar csapatokkal együtt Váradvelence felé szorította vissza a szovjeteket. A német harccsoport zöme 16:00-ra, Nagyváradtól délkeletre egy páncéltörő reteszállást létesített a Nagyvárad–Kolozsvár út mentén, majd több ellenlökést indított, meghátrálásra kényszerítve a 337. lövészadosztályt. Aznap új erők is felvonultak Nagyvárad térségében. Kora délután a szovjet a 6. gárda-harcokosihadsereg előrevetett osztagába tartozó 4. önálló motorkerékpáros ezred⁶⁷³ elérte Kardó déli peremét, a 6. gárda gépkocsizó lövészdandár pedig röviddel éjfél után érkezett meg az összevonási körletébe. A német 23. páncélosezred 19:00-kor kezdte meg kirakodását Bihar vasútállomásán.

Miután a németek felderítették a 6. gárda-harcokosihadsereg átcsoportosítását, Breith minél hamarabb rendezni akarta a helyzetet Nagyvárad térségében. **Szeptember 28-án** a 23. páncélosadosztály erői, jelentős légi támogatással, 6:00-kor a város keleti előteréből déli-délnyugati irányban támadásba lendültek. Előbb megtisztították Nagyvárad déli részét, majd tovább támadva elfoglalták Váradszentmártont, Hájót és Betfiát, majd az éjszaka folyamán Váradcsehit. A szovjet 337. lövészadosztályt a Kardó–Oláhapáti terepszakasza szorították vissza. A németek Rontó–Váradcsehi–Hájó térségében beletűköztek a 4. önálló gárda motorkerékpáros ezred biztosító erőibe. A heves összecsapásban a szovjetek elvesztettek három–három Valentine Mk. IX harckocsit és SzU–57 önjáró löveget, és csak a 6. gárda gépkocsizó lövészdandár előrevonásával voltak képesek elkerülni arcvonaluk összeomlását Kardó északi szélén.⁶⁷⁴ E harcokkal egy időben a Breith csoport jobb szárnyán a magyar 4. tábori póthadosztály a szovjet 78. lövészadosztály nyomásával szemben a Sebes-Körös északi partvonala mögé visszavonulva stabilizálta arcvonalát.⁶⁷⁵ Estére az arcvonal Váradcsehi dél–Félicsfürdő dél–176-os magaslat–343-as magaslat–Felkér–208-as magaslat vonalon húzódott.⁶⁷⁶

Miután a Breith csoport erői Nagyváradban, illetve a város keleti és déli részén stabilizálták az arcvonalat, **szeptember 29-én** Nagyszalonta általános irányban folytatták támadásukat. Napkeltekor a 23/3. páncélos-felderítőszázaddal támogatott 23. páncélosezred 15 bevethető harckocsija és rohamlövege Rontótól nyugati irányban folytatta támadását.⁶⁷⁷ A harccsoport Váradcsehitől délnyugatra átgázolt a román 1. *Tudor Vladimirescu* önkéntes hadosztály erőin, majd

⁶⁷³ Állományába hat Mk. IX harckocsi, hat SzU–57 önjáró löveg, két 76 mm-es löveg, nyolc nehézgéppuskával felszerelt Willys Jeep, kilenc 82 mm-es aknavető, 14 M3A1 páncélozott szállító harcjármű és 77 motorkerékpár tartozott CAMO f. 339, op. 5179, gy. 86, li. 469.

⁶⁷⁴ CAMO f. 3367, op. 1, gy. 4 li. 147 és f. 339, op. 5179, gy. 86, li. 470 A szovjetek kilenc német páncélos kilövését jelentették.

⁶⁷⁵ CAMO f. 500, op. 12472, gy. 323, li. 17.

⁶⁷⁶ CAMO f. 500, op. 12472, gy. 323, li. 33.

⁶⁷⁷ Kissel 1960. 25. o.

lezárta a Nagyszalonta–Nagyvárad útvonalat. Nagyürögd birtokba vétele után a páncélozott harccsoport északi irányban haladt tovább, majd egyesült a páncélozott harccsoport mögött déli irányban támadó német–magyar vegyes kötelékekkel, amelyek visszafoglalták a nagyváradi repülőteret. A 23. páncéloshadosztály a nap végéig megtisztította Váradlest, majd 21:00 körül elérte a románok által kiürített Gyapjut.

Breith páncélostábornok aznap végrehajtotta első harcfeleadatát, biztosította Nagyvárad térségét. Mivel a 23. páncéloshadosztály támadása már a szovjet 6. gárda-harcokoszahadsereg öszzevonási körzetét fenyegette, Breith azzal számolt, hogy a szovjet harcokoszahadsereg nyugati irányban, Nagyszalonta felé próbál majd kitörni a hegyvidéki terepről.⁶⁷⁸ Ebben később igaza lett.

Szeptember 30-án reggel a 23. páncéloshadosztály páncélozott harccsoportja folytatta támadását Gyapju körzetéből Nagyszalonta felé. A harccsoport 8:15-kor elfoglalta Inándot, majd kisebb kerülő után átkelt a Felfogó-csatornán, és heves harcok után elfoglalta Madarászt. A harccsoport a szovjet 78. lövészadosztály csapatait visszavetve, 19:00-ra Nagyszalontánál felvette a kapcsolatot a magyar 1. páncéloshadosztállyal. A német páncélosok nyomában haladó magyar 4. tábori póthadosztály visszafoglalta Okányt, Zsadányt, Biharugrát és Felső-Barakonyt és a sötétség beköszöntéig elérte a Nagyszalonta–Felsőbarakony vonalat. Ezzel a Breith páncéloscsoport második harcfeleadatát is teljesítette. A Breith páncéloscsoport szeptember 26. és 30. között az alábbi okozott veszteséget jelentette: kilenc harcokosi, egy önjáró löveg, 38 tábori löveg, 82 páncéltörő ágyú, 42 aknavető, 151 géppuska, 33 páncéltörő puska, 23 géppisztoly, 20 gépjármű, 328 hadifogoly, 980 megszámlált halott.⁶⁷⁹ A siker jutalmaként Breith a 23. páncéloshadosztály név szerinti említését javasolta a Wehrmachberichtben.

A szovjet 6. gárda-harcokoszahadsereg erői⁶⁸⁰ október 1-jén befejezték öszzevonásukat Tenkegörbed–Pusztahollód–Belényes térségében, és felkészültek rá, hogy október 2-án támadásba lendüljenek. Hogy zavarja a szovjet erők gyülekeztetését, a tüzérség és a légiőrö tevékenységén túl Breith **október 1-jén** további támadásra utasította a 23. páncéloshadosztály páncélozott harccsoportját, amely Inánd térségéből megindulva betört Jánosdra, majd a szovjet 9. gárda gépesített hadtest heves ellenállása hatására északi irányban, Nyárszeg felé folytatta az előretörést. A németek több 76,2 mm-es löveget megsemmisítettek és kilőttek két harcokosit.⁶⁸¹ Mivel a 6. gárda-harcokoszahadsereg felkészülését érdemben nem sikerült megzavarni, Breith – helyesen – arra

⁶⁷⁸ CAMO f. 500, op. 12472, gy. 323, li. 31.

⁶⁷⁹ CAMO f. 500, op. 12472, gy. 323, li. 66.

⁶⁸⁰ Október 1-jei adatok szerint a hadsereg 188 harcokosival és önjáró löveggel (ebből 63 T–34/85, 17 T–34, 20 M4A2 és kilenc ISz–2), 982 löveggel és aknavetővel, 1832 gépjárművel rendelkezett, létszáma 34 494 fő (amelyből a harcokosi- és gépesített csapatok összlétszáma 18 692 fő) volt. Lásd: CAMO f. 339, op. 5179, gy. 4, li. 270., f. 339, op. 5179, gy. 18, li. 203., f. 339, op. 5179, gy. 81, li. 36., továbbá Számvéber, 2020 111. o.

⁶⁸¹ CAMO f. 500, op. 12472, gy. 323, li. 66 és f. 339, op. 5179, gy. 81, li. 43 – 44. A németek saját adataik szerint két harcokosit veszítettek aznap.

számított, hogy másnap a szovjet erők megindítják támadásukat, ezért este Váradles körzetébe visszavonta a 23. páncélosadosztály erőit⁶⁸² a magyar alakulatok arcvonala mögé, hogy szükség esetén ott tudjanak beavatkozni, ahol szükséges.

Október 2-án 9:30-kor, ködös, esős időben, rövid tüzérségi előkészítést követően a 6. gárda-harckocsihadsereg csapatai támadásba lendültek Nagyvárad ellen. Kravcsenko vezérezredes, a harckocsihadsereg parancsnoka a főcsapást a centrumba helyezte, az 5. gárda-harckocsihadtestre és a román 1. *Tudor Vladimirescu* önkéntes hadosztályra alapozva, míg a 33. lövészhadtestnek és a 9. gárda gépesített hadtestnek lekötött támadásokat kellett indítani a hadsereg szárnyain.⁶⁸³ Délutánra az 5. gárda-harckocsihadtest két támadó harckocsidandára elfoglalta Mezőbikácsot, Váradpósát, majd 19:00-ig Gyapjut, míg a román csapatok Kisürögdöt vették birtokba. Váradlest már nem sikerült elérniük, mert a 23. páncélosadosztály páncélozott harccsoportja észak felől a – támadó erők szárnyában – ellenlökést hajtott végre. Az összecsapásba német csatarepülőgépek is beavatkoztak, és a rossz időjárási viszonyok ellenére több szovjet harckocsit és számos tehergépjárművet megsemmisítettek.⁶⁸⁴

Mivel előző nap csak annyit értek el, hogy elvágták a Nagyszalonta–Nagyvárad útvonalat, a szovjet–román erők **október 3-án** tovább erőltették Nagyvárad elleni támadásukat. Váradles–Gyapju terepszakaszon a szovjet 5. gárda-harckocsihadtest előretörésével szemben a magyar 4. tábori póthadosztály rövid harcot követően visszavonta bal szárnyát a Cséffa–Rojt vonalra, megnyitva ezzel az utat északnyugat felé. Felsőbarakony, Oláhszentmiklós, Rojt, Pankota puszta a szovjetek birtokába került. A 23. páncélosadosztály páncélozott harccsoportja azonnal betört a résbe és visszavetette az 5. gárda-harckocsihadtestet. A heves találkozóharc során 19 szovjet harckocsit és hat páncéltörő ágyút lőttek ki a németek.⁶⁸⁵ Valamivel sikeresebb volt a szovjet 9. gárda gépesített hadtest, amely birtokba vette Cséffát, és tovább haladt a Sebes-Körös felé.

Breith az elmúlt napokban jól használta ki a terepadottságokat és a 23. páncélosadosztály harccsoportjainak megfelelő alkalmazásával, jól időzített ellenlökésekkel eddig megghiúsította a 6. gárda-harckocsihadsereg kijutását a hegyek közül, megfosztva ezzel a szovjeteket manőverezés

⁶⁸² A 23. páncélosadosztályban két rohamlöveg, hét Panther, 96 lövészpáncélos, öt önjáró páncéltörő ágyú, 23 gépvontatású páncéltörő ágyú, 44 tüzérségi eszköz volt bevethető. Javítás alatt 72 páncélos állt. A hadosztály rendelkezett zsákmányolt páncélosokkal, három SzU–85 önjáró löveggel és két T–34 harckocsival. A teljes létszáma 14 492 (ebből a harcolólétszám – a tábori pótzászlóalj nélkül – kevesebb mint 1300) fő, mozgékonyága 40% körül volt. Breith a hadosztály állapotjelentéséhez hozzáfűzte: „A páncélosok lecsökkent száma (*Pantherek alkatrészhianyja*) a kiképzett páncélgránátosok (különösen tiszthelyettesek) és a szállítókapacitás hiánya miatt a hadosztály támadásra csak korlátozottan alkalmas”. Lásd: BA-MA RH 10/159 58 – 59. o.

⁶⁸³ CAMO f. 339, op. 5179, gy. 4, li. 268 – 269.

⁶⁸⁴ CAMO f. 500, op. 12472, gy. 316, li. 211 – 212, és f. 339, op. 5179, gy. 4, li. 290. A 6. gárda-harckocsihadsereg teljes vesztesége aznap 77 halott, 277 sebesült, három löveg, 13 harckocsi és 38 tehergépjármű volt.

⁶⁸⁵ Rebentisch, 2012. 401. o. és CAMO f. 500, op. 12472, gy. 316, li. 215. A 23. páncélosezred ezzel elérte az 1200. igazolt kilövését. A szovjet veszteséget a 6. gárda-harckocsihadsereg jelentései is megerősítik, míg a német veszteséget 19 harckocsiban, három lövészpáncélosban és 16 lövegben állapították meg (CAMO f. 339, op. 5179, gy. 4, li. 275). A német napi jelentésekből kinyerhető adatok alapján a 23. páncélosadosztály vesztesége hat harckocsira becsülhető.

lehetőségétől.⁶⁸⁶ Látva a sikertelenséget, Kravcsenko vezérezredes a bal szárnyon akarta lendületbe hozni a támadását, egy mély előretöréssel. A 33. lövészhadtest csapatait védelembe rendelte. A fő erőkifejtést a 9. gárda gépesített hadtest sávjába helyezte, amelynek Inánd és Marciház felé kellett támadnia, hogy átkelőket foglaljon a Sebes-Körösön. Ezzel egy időben az átcsoportosított 20. gárda-harckocsidandárnak a 78. lövészhadosztállyal együttműködésben Nagyszalontát kellett birtokba vennie, majd ezt követően északnyugati irányban kellett tovább támadnia, csatlakozva a 9. gárda gépesített hadtesthez.⁶⁸⁷

A szükséges átcsoportosítások miatt a 6. gárda-harckocsihadsereg támadása **október 4-én** nem folytatódott. A kisebb szünetet kihasználva a Breith páncéloscsoport helyreállította az előző nap kiharcolt szovjet betörést Oláhszentmiklós és Várdales között. A 23. páncélosadosztály páncélozott harcscsoportja déli irányban visszaszorította az előretört szovjet–román erőket, illetve Felsőbarakony térségében szétvert egy román zászlóaljat.⁶⁸⁸ A nap folyamán a magyar 4. tábori póthadosztály – tisztázatlan okokból – kiűrtette Nagyszalontát. A települést a magyar 1. páncélosadosztály támogatásával késő délután ismét megszállták.

Miközben Nagyvárad térségében lekötő támadásokat indított, a 6. gárda-harckocsihadsereg bal szárnyán **október 5-én** felújította támadását. A 20. gárda-harckocsidandárral támogatott 78. lövészhadosztály betört Nagyszalontára. Az itt biztosító magyar erők a túlerő nyomására kiváltak a főharcvonalból és északnyugati irányban visszavonultak. A város elfoglalását követően a szovjet csapatok – csatlakozva a 9. gárda gépesített hadtesthez – Geszt irányában nyomultak előre. A Breith páncéloscsoportnak csak a kora délutáni órákban a sikerült megállítania a szovjetek előretörését Geszt és Cséffa körzetében – amelyben nagy szerepe volt a német tüzérségnek és légierőnek – noha több betörést is kiharcoltak Atyás és Cséffa körzetében.

Malinovszkij marsall szeptember végén kezdte előkészíteni a *debreceni támadó hadműveletet*, melyet a Sztavka október 3-án hagyott jóvá. A tervek szerint az Arad–Nagyvárad vonalon az áttörés és a siker gyors kifejlesztését az első hadműveleti lépcsőbe helyezett Plijev lovas-gépesített csoport⁶⁸⁹ és a 6. gárda-harckocsihadsereg kapta feladatul. A 6. gárda-harckocsihadsereget azonban a Breith páncéloscsoport megakadályozta Nagyvárad birtokba vételében, ezáltal a szovjet jobb szárny biztosításában is. Emiatt a Plijev lovas-gépesített csoportnak október 6-án az Arad északnyugati körzetében harcoló 53. összefegyvernemi hadsereg jobb szárnya mögül Szeghalom–Püspökladány irányában haladéktalanul támadást kellett indítania. Plijev erőinek október 8-án

⁶⁸⁶ CAMO f. 339, op., 5179, gy. 4, li. 274.

⁶⁸⁷ CAMO f. 339, op., 5179, gy. 4, li. 276.

⁶⁸⁸ CAMO f. 500, op. 12472, gy. 323, li. 104. A németek 60 hadifoglyot ejtettek és 125 halottat számláltak meg.

⁶⁸⁹ A hadseregszintű csoportosítás szervezetébe a 4. gárda- és 6. gárda-lovashadtesteket, valamint a 7. gépesített hadtestet helyezték. Állományába október 5-én 389 harckocsi és önjáró löveg, valamint 1026 löveg és aknavető volt. Parancsnoka I. A. Plijev altábornagy volt. Ölvedi, 1965/1. 14. o.

estére ki kellett jutnia a Debrecen–Szolnok főútvonalra, majd birtokba kellett vennie Hajdúszoboszlót, Karcagot és Kisújszállást. Eközben az 53. hadseregnek Orosháza–Szarvas–Törökszentmiklós irányában kellett támadásba lendülnie, azzal a céllal, hogy zárkózzon fel a Tisza vonalára és foglaljon hídfőállásokat Kenderes és Szeged között. A 2. Ukrán Front jobb szárny csapatainak folytatni kellett az előretörést Észak-Erdélyben.

Október 6-án 5:30-kor, rövid tüzérségi előkészítést követően a 2. Ukrán Front közel 800 km széles arcvonalon támadásba lendült. A Plijev lovas-gépesített csoport és a 18. harcoksihadtesttel támogatott 53. hadsereg csapatai a Nagyszalonta–Szeged arcvonalat rohanták le, és mintegy 100 km szélességben és 40 km mélységben áttörték a magyar 3. hadsereg védelmét. Plijev erői a nap végére kijutotta a Szarvas–Körösladány vonalra. Nagyvárad körzetében a szovjet 6. gárda-harcoksihadtest is felújította támadását, a Sebes-Körös mögé viaszorítva a magyar 4. tábori póthadosztályt. Az 5. gárda-harcoksihadtest harcoksijaival támogatott 78. lövészadosztály és a 9. gárda gépesített hadtest Újiráz–Körösszakál körzetében elérte a Sebes-Köröst, és utóbbi alakulat Komáditól délre egy kisebb hídfőállást foglalt a folyón.⁶⁹⁰ Breith azonnal ide vonta a 23. páncélosadosztály páncélozott harccsoportját, illetve az 1. páncélosadosztály beérkezett részeit Debrecen térségéből Szeghalom–Komádi irányába indította meg, hogy lezárja a Sebes-Körös vonalát. Nagyvárad térségének védelmét a német LXXII. hadtest vette át, míg a III. páncélosadosztály a 6. hadsereg nyitott jobb szárnyán, a szovjet betörés keleti oldalára összpontosult. Alárendeltségébe ekkor egyebek mellett négy rohamlöveg és 45 harcoksi, 10 önjáró tarack, öt önjáró és 18 gépvontatású 7,5 cm-es, valamint 14 gépvontatású 8,8 cm-es páncéltörő ágyú tartozott.⁶⁹¹

Friessner vezérezredes 22:10-kor egyeztetett Breith-tel, aki azt tervezte, hogy másnap az 1. és 23. páncélosadosztállyal Komádi térségéből Mezőberény és Békéscsaba felé támadást indít az áttört szovjet erők megsemmisítése céljából. Friessner ezzel egyetértett⁶⁹², azonban ez az elképzelés a gyors szovjet előretörés miatt végül nem valósulhatott meg.

Október 7-én a magyar 3. hadsereg a Tisza vonalára vonta vissza erőit, emiatt Körösladány és Püspökladány térségében jelentősen nőtt a rés a magyar erők és a III. páncélosadosztály között. A Csökmőre behatolt szovjet erőket az 1. páncélosadosztály ugyan viaszorította, illetve sikerült Újiráztól délre egy hídfőállást foglalni a Sebes-Körösön, azonban a Bradel harccsoport⁶⁹³ szovjet 4. gárda-lovashadosztály jobb szárnya ellen indított támadásai Szeghalom körzetében elakadtak. A harccsoport nap végén visszavonult, miután három Panther elvesztett,⁶⁹⁴ így tehát nem sikerült lezárni a Sebes-Körös vonalát Szeghalom és Újiráz között. A 23. páncélosadosztály és a magyar

⁶⁹⁰ CAMO f. 339, op. 5179, gy. 4, li. 279 – 280.

⁶⁹¹ CAMO f. 500, op. 12472, gy. 323, li. 128 A jelentés az 1. páncélosadosztály adatait csak részlegesen tartalmazza.

⁶⁹² CAMO f. 500, op. 12472, gy. 327, li. 34, HL-MT 625/7208975. és Száva, 1975. 115. o.

⁶⁹³ Panther harcoksiikkal támogatott 113. páncélgránátos-ezred, Ernst-Joachim Bradel ezredes vezetése alatt.

⁶⁹⁴ Stoves, 1961. 659. o. és CAMO f. 500, op. 12472, gy. 327, li. 36 és HL-MT 625/7208981.

4. tábori póthadosztály egész nap súlyos harcokat vívott a Sebes-Körös északi partja mentén. A 23. páncélosadosztály páncélozott harccsoportja a szovjet 9. gárda gépesített hadtest erőit viaszorítva 8:30-ra birtokba vette Komádit, majd a településtől délre elfoglalt szovjet hídfőállást egész nap támadta, melynek eredményeként sikerült megakadályozni a 6. gárda-harckocsihadsereg további tényerését.⁶⁹⁵

Miután a Békéscsaba irányában indítandó támadás lehetősége szertefoszlott, Breith és vezérkari főnöke ezért úgy határozott, hogy a Sebes-Körös vonalának biztosítása mellett nyugati irányba fordítják a III. páncéloshadtest arcvonalát és a Plijev lovas-gépesített csoport szárnyán vezetett ellentámadás keretében felveszik a kapcsolatot a Szolnoki hídfőt biztosító 13. páncélosadosztály Karcag térségébe előrevont Schöning páncélozott harccsoportjával,⁶⁹⁶ majd egyesült erővel megakadályozzák a szovjet csapásmérő csoportosítás további északi irányú tényerését.

A szovjet csapásmérő erő **október 8-ára** (a III. páncéloshadtest nyitott jobb szárnyán) elérte a Hajdúszoboszló (kizárva)–Nádudvar–Püspökladány–Karcag–Kisújszállás vonalat, és közel járt ahhoz, hogy teljesen átkarolja Breith makacsul védekező erőit. Breith-nek sürgősen erősítés kellett. A Fretter-Pico seregcsoport vezetése úgy határozott, hogy összetartó irányú támadásokat indít nyugatról a Schöning harccsoporttal és keletről az 1. páncélosadosztállyal, így Kisújszállás körzetében elvághatja a mélyen a német vonalak mögé beékelődött Plijev lovas-gépesített csoportot a lassabban felzárkózó 7. gárdahadseregtől. Aznap reggel a 13. páncélosadosztály a III. páncéloshadtest alárendeltségébe került. Délutánra a Schöning páncélozott harccsoport Kisújszállás térségében áttörte a szovjetek Karcag–Dévaványa útvonal mentén lévő állásait. Este a harccsoportot a hadosztályparancsnok Kisújszállás térségéből Kunmadarashoz csoportosította át, mert nem akarta a nagy tűzerejű, de alacsony páncélgránátos-létszámmal rendelkező harccsoportot a szovjet túlerővel szemben helység harcban szétforgácsolni.

Az 1. páncélosadosztály Huppert harccsoportja⁶⁹⁷ birtokba vette Bihartordát, majd tovább támadva súlyos harcokban Nagyrábét. A Bradel harccsoport Biharnagybajom elfoglalásáért küzdött, azonban a német támadás elakadt a jól szervezett szovjet védelemben. A 23. páncélosadosztály védelmi harctevékenysége révén továbbra is megakadályozta a 6. gárda-harckocsihadsereg csapatainak kitörését a Komádi hídfőből.

A hadműveleti helyzetet tovább bonyolította, hogy a 6. gárda-harckocsihadsereg Komádinál történt elakadása miatt a Sztavka Nagyvárad haladéktalan elfoglalására utasította Malinovszkij marsallt, aki Plijev altábornagy csoportjának kétharmadát (a 4. gárda-lovas- és 7. gépesített

⁶⁹⁵ CAMO f. 339, op. 5179, gy. 4, li. 281 – 282 és f. 500, op. 12472, gy. 327, li. 37, valamint Rebutisch, 2012. 402. o.

⁶⁹⁶ A harccsoport a 66/I. páncélgránátos-zászlóaljából, a 13. páncélos-felderítőosztályból, a 13. páncélvadásosztály páncéltörő ágyúiból és egy páncélosszázadból állt, Georg Wilhelm Schöning őrnagy vezetése alatt.

⁶⁹⁷ Az 1. páncélosezred és 37. páncélvadásosztály részeivel, valamint a 37. páncélos-utászászlóaljjal megerősített 1. páncélgránátos-ezredből álló harccsoport, Helmut Huppert őrnagy parancsnoksága alatt.

hadtestet) keleti irányba fordította. A 6. gárda-lovashadtestnek egyedül kellett folytatnia Debrecen elleni támadását.⁶⁹⁸

Új feladatának megfelelően, **október 9-én** a Plijev lovas-gépesített csoport 6. gárda-lovashadteste Kaba–Hajdúszoboszló terepszakasról Debrecen irányában, a 4. gárda-lovas- és 7. gépesített hadtest zöme Báránd, Földes, illetve Kaba, Aranyos és Derecske irányában lendült támadásba. Derecskét a nap végéig sikerült elfoglalniuk, így elválták a német III. páncéloshadtest zömének utánpótlási útvonalát Berettyóújfalu és Nagyvárad felé.

Átcsoportosítását követően a 13. páncélosadosztály Schöning páncélozott harccsoportja nyugati irányból támadva 14:30 körül előbb visszafoglalta Karcagot, majd a nap végéig Püspökladányt is birtokba vette.⁶⁹⁹ Eközben az 1. páncélosadosztály harckocsikkal támogatott páncélgránátosai Nagyrábé körzetéből támadva 9:00 után birtokba vették Biharnagybajom települést, átvágva ezzel a Plijev lovas-gépesített csoport Szeghalom felé vezető egyetlen utánpótlási útvonalát. A németek a nap további részében védekező harctevékenységet folytattak, illetve felkészültek a másnapi, Sárrétudvari elleni támadásra.

Október 10-én a Hupper harccsoport 5:30-kor Sárrétudvari irányában támadásba lendült. A szovjet csapatokat sikerült meglepni a községnél, amely 8:00 körül a németek birtokába került. A harccsoport haladéktalanul tovább támadott, így 9:30 körül sikerült felvennie a kapcsolatot a 13. páncélosadosztállyal Püspökladány térségében. Ezzel a németek elválták a Plijev lovas-gépesített csoportot, illetve bekerítették a főerőktől elszakadt, Nagyrábé térségében harcoló szovjet 8. lovashadosztályt és a Kisújszállásnál biztosító 16. gépesített dandárt, miközben 15 szovjet harckocsit és két lövészpáncélost kilőttek.⁷⁰⁰ Az elvágott szovjet lovas-gépesített csoport azonban ugyanakkora fenyegetést jelentett a III. páncéloshadtest utánpótlási vonalaira, mint a németek a szovjetekére. A német csapatok a településeket igyekeztek megtartani, a köztük lévő terepszakaszokat mozgóvédelemmel és járőrtevékenységgel biztosították.

Malinovszkij marsall a Plijev lovas-gépesített csoport elvágott erőinek felmentésére a 18. harckocsihadtestet és az 1. gárda-légideszant-hadosztályt indította útba, de a 49. lövészhadtest is megkezdte felzárkózását. A Dél Hadseregcsoporthoz is újabb erőket vont a térségbe: a 1176., 1179. és 1257. rohamlövégosztályok mellett a *Feldherrnhalle* páncélgránátos-hadosztály harccsoportját⁷⁰¹ Balmazújvárosba, a 109. páncélosdandárt pedig Hajdúhadházhoz indult. A Breith páncéloscsoport

⁶⁹⁸ CAMO f. 3470, op. 1, gy. 302, li. 77. Plijev kijelölt hadtesteinek csupán 3 és fél óra állt rendelkezésére, hogy harcrintkezésben a németekkel arcvonalát 180°-kal elforgassa keleti irányba.

⁶⁹⁹ CAMO f. 500, op. 12472, gy. 327, li. 43 és HL-MT 625/7209006.

⁷⁰⁰ CAMO f. 500, op. 12472, gy. 323, li. 176.

⁷⁰¹ Az alakulat átszervezése még nem fejeződött be, számos szervezeti elem hiányos volt, vagy egyszerűen hiányzott a hadrendből. Az alakulat tényleges ereje egy dandár harcértékével volt egyenlő, amely közel harmada volt egy 1944-es mintájú páncélosadosztálynak. Ezért az alakulat (annak átszervezéséig) hadosztály-harccsoportként kerül megnevezésre a szövegben, harcértéke pontos érzékeltetése miatt.

azonap 59 bevethető harckocsival és 66 rohamlöveggel rendelkezett, amihez, ha hozzáadjuk a menetben lévő páncélosok számát, akkor Breith már harcoló 125 páncélosa mellé további 86 bevethető harckocsit és rohamlöveget várhatott. A németek saját adataik szerint október 8. és 10. között 162 szovjet páncélost semmisítettek meg, illetve zsákmányoltak.⁷⁰²

A III. páncéloshadtest helyi sikerei ellenére is Nagyváradtól nyugatra tovább romlott a Fretter-Pico seregcsoport helyzete, ugyanis Plijev altábornagy két támadó hadteste elérte Pocsajt, Kismarját, Gáborjánt, Bojtot és Kisszántót.⁷⁰³ A szovjet 6. gárda-harckocsihadsereg azonban továbbra sem tudott Komádinál áttörést elérni. A nap folyamán az 5. gárda-harckocsihadtest és a 78. lövészadosztály ismét megpróbált kitörni a Komádi hídfőből, de a német–magyar védelem 33 szovjet harckocsi kilövése mellett visszaverte a próbálkozást.⁷⁰⁴

Október 11-én Breith a makacsul kitartó, Debrecen irányában támadó 6. gárda-lovashadtest ellenállását a 109. páncélosdandár és a *Feldherrnhalle* páncélgránátos-hadosztály harccsoportja Hajdúszoboszló elleni támadásával akarta felszámolni, egyúttal pedig le akarta zárni a szovjet csapatok támadása nyomán az 1. és 13. páncéloshadosztály közötti kialakított rést. A kísérlet azonban a rossz előkészítés és a hiányos koordináció miatt érzékeny kudarccal zárult.⁷⁰⁵ Az 1. és 13. páncéloshadosztály immáron észak és dél felé néző arcvonallal harcolt. A szovjet csapatok – élen a 18. harckocsihadtesttel – hevesen támadták Karcagot, betörték Püspökladányba és heves támadásokat intéztek Biharudvari és Nagybjom ellen is. A németek e harcokban 44 páncélos kilövését jelentették.⁷⁰⁶ A III. páncéloshadtest helyzetét rontotta, hogy 48 órája nem kapott utánpótlást.

A nap folyamán a Plijev lovas-gépesített csoport zöme fokozta a nyomást Nagyvárad térségében, de a megszilárduló német–magyar védelemmel szemben csak a nap második felére sikerült Paptamásit, majd Bihart és Biharpüspököt birtokba vennie. A Plijev lovas-gépesített csoport ereje az elmúlt napok súlyos harcai következtében jelentősen meggyengült; a Nagyvárad elleni végső támadásra már csak két lovashadosztály és egy-egy megerősített gépesített és harckocsidandár állt rendelkezésre. Nagyvárad védelme azonban tarthatatlanná vált. Ugyan a 6. gárda-harckocsihadsereg főerői továbbra is képtelenek voltak kitörni a Komádi hídfőállásból és csatlakozni Plijev altábornagy erőihez, a szovjet 33. lövészhadtest Nagyváradtól délre indított támadásai következtében a várost védő német és magyar erőket a legtöbb szakaszon egészen a város pereméig vonták vissza.

⁷⁰² HL-MT 625/7209026. és 7209391., valamint Számvéber, 2020. 254. o. Ennek majdnem a felét, 70 darabot október 10-én tettek harcképtelenné. CAMO f. 500, op. 12472, gy. 327, li. 48. és Friessner, 1956. 137. o.

⁷⁰³ CAMO f. 3470, op. 1, gy. 302, li. 79.

⁷⁰⁴ CAMO f. 339, op. 5179, gy. 4, li. 289 és 290 A 23. páncéloshadosztály három harckocsit és (hét katona kivételével) a teljes 128/2. páncélgránátos-századot elvesztette.

⁷⁰⁵ Számvéber, 2020. 281. o.

⁷⁰⁶ HL-MT 625/7209042 és CAMO f. 500, op. 12472, gy. 327, li. 56.

Október 12-én, a korai hajnali órákban a Plijev lovas-gépesített csoport zöme folytatta támadását, majd 6:00 körül betört Nagyvárad északi részébe. Délelőtt a 6. gárda-harcokoszahadsereg alárendeltségébe tartozó szovjet és román csapatok, valamint az átcsoportosított Gorskov lovas-harcokosi csoport⁷⁰⁷ minden irányból támadta a várost. A védők számára tarthatatlan helyzetben, a ködös időt kihasználva, a magyar 12. tartalék- és német 76. gyaloghadosztály csapatai a megerősítő erőkkel együtt, rendezetten visszavonultak a Sebes-Körös völgyén át. A várost – szovjet források szerint – a támadó erők csak 20:00-ra vették teljesen birtokba.⁷⁰⁸

Miután a szovjet 53. hadsereg elfoglalta a Tiszántúl délnyugati részét, Kolozsvár október 11-én, Nagyvárad pedig október 12-én a 2. Ukrán Front birtokába került, így új szakaszába lépett a szovjetek *debreceni támadó hadművelete*. A német Dél Hadseregcsoporth végleg elvesztette annak lehetőségét, hogy a Kárpátok hágóinak birtokba vételével stabilizálhassa, lezárhassa az arcvonalat, ráadásul a heves harcok eredményeként a német 1. és 23. páncélosadosztályok ereje olyan csekély volt, hogy csak mozgó harcban lehetett ezeket alkalmazni. Szilárd arcvonal védelmére alkalmatlanok voltak. A német 6. hadseregnek ahhoz sem volt elég ereje, hogy a 6. gárda-lovashatest Debrecennél elvágott erőit megsemmisítse.⁷⁰⁹

7.2.2. DEBRECENI SZAKASZ

Malinovszkij marsall október 12-én este utasította a Plijevet, hogy erőinek zömével észak felé fordulva támadjon Debrecen–Nyíregyháza–Csap irányába. A Gorskov lovas-harcokosi csoportnak Szatmárnémeti–Nagykároly irányában támadva a Wöhler seregcsoport visszavonulási útját kellett elvágni. A 6. gárda-harcokoszahadseregnek a Breith páncéloscsoporth Sebes-Körös és Berettyó között védekező erőit kellett felszámolnia.

Nagyvárad elveszítése után a Dél Hadseregcsoporth célja az volt, hogy a 6. hadsereg halogató harcaival feltartóztassa a szovjet előrenyomulást addig, amíg a Wöhler seregcsoport visszavonul a Tisza mögé. Mivel a csapatok átkelését Nyíregyháza térégében tervezték, a Debrecen–Nyíregyháza irányban fekvő helységekben védőállásokat és páncéltörő reteszállásokat létesítettek azzal a szándékkal, hogy a rohamozó szovjet lovas-, gépesített és harcokosicsapatokat időrabló helység harcra kényszerítve átmenetileg megállítsák. A Debrecen körül védekező német és magyar csapatok – köztük a magyar 4. tábori pót-, a német 76. gyaloghadosztály, valamint a 325. rohamlöveg dandár – a Breith páncéloscsoporth alárendeltségébe kerültek.

⁷⁰⁷ Az 5. gárda-lovas- és 23. harcokosihadtestből álló csoportosítás, Gorskov altábornagy vezetése alatt.

⁷⁰⁸ Mindegyik érintett szovjet alakulat jelentésében szerepel, hogy Nagyváradon belül heves harcokat vívtak. Mivel azonban a német–magyar csapatok már jóval korábban elvonultak, valószínűsíthető, hogy a szovjet egységek – a hiányos kommunikáció és a rossz időjárási körülmények hatására – egymással keveredtek harcba. Kissel, 1960. 93. o.

⁷⁰⁹ Számvéber 2020. 295. o.

Debrecentől délre és nyugatra, Kaba, Berettyóújfalu, Derecske térségében a következő négy napban heves harcok zajlottak, de a Breith páncéloscsoport egyelőre képes volt elhárítani minden fenyegetést. A 13. páncéloshadosztály Nádudvar és Kaba, az 1. páncéloshadosztály Biharnagybajom, Nagyrábé és Berettyóújfalu, a *Feldherrnhalle* páncélgránátos-hadosztály harccsoportja Kaba–Tetétlen–Báránd háromszögben, a 23. páncéloshadosztály zöme pedig Mezősas és Derecske térségében, a 76. gyaloghadosztály Nagyváradtól északkeletre tartóztatta fel a 2. Ukrán Front csapatait.

A helyi elhárító sikerek ellenére Breith csapatai hosszabb távon képtelenek voltak lezárni a Nagyváradtól nyugatra keletkezett rést, még úgy sem, hogy a 8. hadsereg 46. gyaloghadosztálya Pocsaj–Kismarja irányába támadott, majd szintén a III. páncéloshadtest alárendeltségébe került. A német arcvonal ekkor már mindenhol komoly nyomás alatt állt, amelyen ugyan valamelyest enyhített a IV. páncéloshadtest 4. *Polizei* SS-páncélgránátos-hadosztály Fegyvernek és Kenderes körzetében megindult tehermentesítő támadása.

Október 15-én Kabát már csak a 13. páncéloshadosztállyal támogatott *Feldherrnhalle* páncélgránátos-hadosztály harccsoportja utolsó tartalékainak bevetésével lehetett megtartani. Az 1. páncéloshadosztály a nap folyamán Bihartorda–Dancsháza (mai nevén Bihardancsháza) térségében védekezett, illetve a 23. páncéloshadosztály csapatait támogatta, melyek súlyos elhárító harcot vívtak Berettyóújfalu körzetében. A települést heves helység harcban sikerült visszafoglalni a szovjet 63. és 64. gépesített dandárral támogatott 10. gárda-lovashadosztálytól, de az 1. páncéloshadosztály Hencida irányában vezetett támadása nem tudta lezárni a III. páncéloshadtest arcvonalán keletkezett rést.⁷¹⁰ A 46. gyaloghadosztály Pocsaj térségében még kitarzott, de Kismarját fel kellett adnia. Berendsen vezérkari ezredes a következő értékelést adta a helyzetről: „*Már csak újabb erők idevezénylése esetén lehet azzal számolni, hogy a páncéloscsoport teljesítheti feladatát, vagyis a Dél Hadseregcsoport Tisza felé visszavonuló szárnyának fedezését. A helyzet az erők jelentős összpontosítását követeli meg, úgy a jobb szárnyon Kabánál, mint középen Berettyóújfalunál [...].*”⁷¹¹

Október 16-én Plijev altábornagy erői több sikertelen kísérlet után elfoglalták Derecskét a 23. páncéloshadosztály itt bevetett harccsoportjaival szemben.⁷¹² Az 1. gárda-légideszant-hadosztállyal megerősített 18. harcoksihadtest Nádudvar és Kaba térségében napokig súlyos harcokat vívott a kitartóan védekező *Feldherrnhalle* páncélgránátos-hadosztály harccsoportjával, de aznap felvették a kapcsolatot a hét napja bekerítésben harcoló, kimerült 6. gárda-lovashadtest csapataival. A

⁷¹⁰ CAMO f. 500, op. 12472, gy. 323, li. 261 és f. 3470, op. 1, gy. 302, li. 85.

⁷¹¹ Idézi: Kissel, 1960. 103. o. A III. páncéloshadtest állományában ekkor (a 76. gyaloghadosztály nélkül) 40 harcoksi és 16 rohamlöveg volt bevethető. A páncélgránátos zászlóaljok közül négy erős, öt átlagos, kettő gyenge és egy leharcolt minőségű volt. CAMO f. 500, op. 12472, gy. 323, li. 262.

⁷¹² CAMO f. 500, op. 12472, gy. 327, li. 79.

szovjetek az elmúlt napokban széles arcvonalon, összehangolatlan támadásokkal igyekeztek felgöngyöltetni a németek védelmét, amely azonban erőik szétforgácsolásához vezetett. A harcok súlya az utakra, közlekedési csomópontokra és a Debrecentől délkelet-délnyugatra található helységekre helyeződött át. Breith maximálisan kihasználta a terep nyújtotta lehetőségeket és folyamatos ellenlökésekkel zavarta a szovjetek támadásait. Tevékenységét azonban hátráltatta a növekvő lőszerhiány és az elszenvedett veszteségek.

Október 17-én a 13. páncélosadosztály feladta Nádudvart, majd Balmazújváros–Hajdúböszörmény térségébe vonult, ahol délkelet, dél és nyugat felé néző arcvonallal biztosított. Breith utasítására az aznap már bekerítésben harcoló *Feldherrnhalle* páncélgránátos-hadosztály harccsoportja kiűrtette Kabát, majd Hajdúböszörménybe vonult, ahol déli arcvonallal védelmi állásokat létesített. Kaba és Nádudvar feladásával a szovjet 49. lövészhadtest fel tudta venni a kapcsolatot a bekerített, és már felbomlóban lévő 6. gárda-lovashadtesttel. Az 1. páncélosadosztály Dancsháza, Nagyrábé, Bihartorda térségéből vonult vissza Földes irányába, majd Hajdúszovát térségében megtámadta a szemben álló szovjet 78. önálló gárda nehézharckocsi-ezreddel megerősített 13. gárda-lovashadosztály erőit. Miután két támadás is kudarcot vallott, a németek a sötétség leple alatt Sárádon – a 23. páncélosadosztály arcvonalán – keresztül Debrecenbe vonultak, elkerülve ezzel a teljes bekerítésüket. A 23. páncélosadosztály Sáránd–Hosszúpályi térségében a III. páncélosadtest bal szárnyát fedezte.

Tartva erői teljes szétforgácsolódásától, Malinovszkij marsall **október 18-án** Debrecen mielőbbi, összehangolt módon történő elfoglalására utasította a Plijev lovas-gépesített csoportot, a felzárkózott 6. gárda-harckocsihadsereget és a Gorskov lovas-harckocsi csoportot. Eközben a szovjet 53. hadsereg a III. páncélosadtest nyitott jobb szárnya és a Tisza között tovább haladt északi irányban, elfoglalva Tiszaszőlőst, Abádszalókot és Egyeket.

Breith véleménye szerint esélytelen Debrecent megtartani, és attól délre tovább védekezni.⁷¹³ A várost Breith nem akarta védeni, amely egyet jelentett volna kevés létszámú páncélosának helység harcban történő elvesztegetésével. Fretter-Pico egyetértett vele, ezért megparancsolta Breith-nek, hogy Debrecentől északra képezzen egy új arcvonalat, hogy Nyíregyháza elfoglalását megakadályozza. A III. páncélosadtest erői a nap folyamán Debrecen körzetében elhárították a szovjet csapatok támadásait, miközben Breith erőit fokozatosan a város északi térségébe irányította.

Október 19-én a 13. páncélos és *Feldherrnhalle* páncélgránátos-hadosztály harccsoportjának új feladata szerint a magyar alakulatokkal közösen meg kellett akadályoznia a szemben álló szovjet csapatok további térnyerését Polgár irányában, hogy az Erdélyből visszavonuló Wöhler seregcsoport átkelhesen a Tiszán, elkerülve ezzel a bekerítést. Az 1. páncélosadosztály

⁷¹³ CAMO f. 500, op. 12472, gy. 327, li. 91.

Balmazújváros és Hajdúböszörmény térségében támadta az előretört szovjet lovas kötelékeket, a 46. gyaloghadosztály pedig Debrecentől északra védekezett. A 109. páncélosdandár részeivel megerősített 23. páncélosadosztály Debrecentől keletre folytatott halogató harcot.

A III. páncéloshadtest visszavonulásával egy időben – Magyarország háborúból történő sikertelen kiugrási kísérletét követően – **október 19-én** a IV. páncéloshadtest az 503. nehézpáncélos-osztállyal támogatott 24. páncélosadosztállyal, valamint 4. *Polizei* SS-páncélgránátos-hadosztállyal a szolnoki hídfőből Debrecen irányában felújította a támadását. A hadtest távlati célja a III. páncéloshadtesttel való kapcsolat létesítése volt. A németek kezdetben átgázoltak a velük szemben álló román csapatokon, elfoglalták Mezőtúrt, végül Túrkeve és Kisújszállás térségébe jutottak ki, ahol a támadás elakadt. A IV. páncéloshadtest ezzel azonban elérte minimális célját, mert sikerült magára vonnia a 2. Ukrán Front összes tartalékát (köztük a 6. gárda-harcokoszahadsereg maradványait). Ez enyhített a III. páncéloshadtestre nehezedő nyomáson, de a Debrecen körüli helyzeten érdemben már nem változtatott. Német utóvédek szórványos ellenállásával szemben a 2. Ukrán Front főerői **október 20-án** reggel elfoglalták a Tiszántúl központját.

7.2.3. NYÍREGYHÁZI SZAKASZ

Közvetlenül Debrecen elfoglalását követően Malinovszkij a 6. gárda-harcokoszahadsereget nyugati irányba fordította, hogy a 7. gárdahadsereggel együttműködésben akadályozza meg a német IV. páncéloshadtest Debrecen felé tartó támadását. A Plijev lovas-gépesített csoportnak át kellett vennie a vezetést a Gorskov lovas-harcokosi csoport felett is, hogy egyesült erővel továbbfejlessék a támadást Nyíregyháza irányába. A várost október 21-ére kellett elfoglalni, majd ezt követően Berkesz–Nyíregyháza–Gáva körzetébe kijutva el kellett vágni a Wöhler seregcsoport és a magyar 1. hadsereg visszavonulási útvonalait.⁷¹⁴

A Breith páncéloscsoport Debrecentől északra a Balmazújváros–Hajdúböszörmény–Hajdúhadház–Téglás–Újfehértó–Érpatak vonalon megkapaszkodott, és sikeres ellenlökésekkel lassította a Nyíregyháza felé törekvő szovjeteket. Emiatt Plijev altábornagy erői **október 20-án** csak 20-22 km-t tudtak előrenyomulni. A 23. harcokoszahadtest az éjszaka folyamán birtokba vette Geszterédet, és másnap 3:00-ig elfoglalta Nagykállót is, majd elhárította a 13. páncélos- és *Feldherrnhalle* páncélgránátos-hadosztály harccsoportjának ellenlökéseit.⁷¹⁵ **Oktober 21-én** a 3. harcokosidandár az 56. gépkocsizó lövészdandár támogatásával 13:00 körül betört Nyíregyházára, majd a 15:00-ig felzárkózott 4. gárda-lovashadtest két lovashadosztályával két óra alatt szétverték

⁷¹⁴ Száva, 1975. 151. o. és CAMO f. 3470, op. 1, gy. 302, li. 92 – 93.

⁷¹⁵ CAMO f. 3470, op. 1, gy. 302, li. 95.

és kiszorították a városból a magyar 25/I. gyalogászlóalj maradványait.⁷¹⁶ A német 23. páncélosezred várost biztosító 10, korlátozottan harcképes Pantherét a szovjetek mind kilőtték.⁷¹⁷ Rövidesen az 5. gárda-lovashadtest is felzárkózott a városban harcoló szovjet csapatokhoz.

Nyíregyháza elfoglalásával Plijev csapatai elérték a 2. Ukrán Front egyik legfontosabb hadműveleti célját: a visszavonuló Wöhler seregcsoportot elvágták a legkedvezőbb tiszai átkelőhelyektől. Ugyanakkor Plijev előretört egységei és két másik lemaradt hadteste, valamint a 27. hadsereg között egy 20-25 km széles, biztosítás nélküli rés keletkezett. E helyzetben Grolman vezérőrnagy azt javasolta, hogy a Wöhler seregcsoport csapatai nyugati irányban indítsanak támadást és a Fretter-Pico seregcsoporttal közösen verjék szét a szovjetek észak felé előretört csapásmérő csoportosítását. E célból Breith-nek az 1. és 23. páncéloshadosztályból egy erős támadó csoportosítást képezve Újfehértó körzetéből Nagykálló irányában kellett támadnia.⁷¹⁸

Miközben a szovjet 23. harckocsihadtest csapatai Nyíregyházától Tokaj–Rakamaz irányában folytatták támadásukat, a tiszai átkelőhelyek elfoglalása céljából, **október 22-én** a Breith páncéloscsoport megkezdte feladata végrehajtását. Az 1. páncéloshadosztály Téglás térségéből megindulva elfoglalta Geszterédet és Balkányt, de előbbi a nap végéig fel kellett adnia a heves szovjet ellenlökések miatt. A bal szárnyon a 23. páncéloshadosztály 11:00-ra Nagykállót – a Nyíregyházaig előretört 4. gárda-, 5. gárda-lovas- és 23. harckocsihadtest fő utánpótlási vonalának csomópontját – vette birtokba, kiszorítva innen a szovjet 9. gárda-lovashadosztály erőit, majd elhárította az északi irányból vezetett heves szovjet ellenlökéseket.⁷¹⁹

Október 23-án a szovjetek Újfehértó és Nagykálló körzetében heves támadásokat intéztek, hogy ismét megteremtsék az összeköttetést az elvágott erőikkel, azonban az 1. és 23. páncéloshadosztály minden kísérletet elhárított. Breith 17:15-kor kérte a Dél Hadseregcsoport vezetését, hogy a kelet felől közeledő XXIX. hadtest 15. gyalog- és 3. hegyihadosztálya ne Nyíregyházától észak felé, hanem Nagykálló – a 23. páncéloshadosztály – irányába haladjon.⁷²⁰ Ennek megfelelően másnap hajnalban a 3. hegyihadosztály részei elérték Nagykálló keleti körzetét, a Nyíregyházaig eljutott szovjet csoportosítás ezáltal bekerítésbe került. Breith ezek után azt tervezte, hogy a 8. hadsereg gyalogsági erejével fokozatosan felváltja páncéloshadosztályait, melyeket manőverező védelemben alkalmazhat, illetve felkészülhet Nyíregyháza visszafoglalására. Nyíregyházától délre a szovjet 27. hadsereg csapatai, a 6. gárda-lovas- és a 7. gépesített hadtest dél felől, a 63. lovas- és 9. gárda-lovashadosztály pedig északról több alkalommal is megpróbálták áttörni a bekerítést, de a német 1.

⁷¹⁶ CAMO f. 3418, op. 1, gy. 51, li. 131 és f. 3470, op. 1, gy. 302, li. 96.

⁷¹⁷ Számvéber, 2007. 149. o.

⁷¹⁸ CAMO f. 500, op. 12472, gy. 327, li. 106 – 107 és Friessner, 1956. 152. o.

⁷¹⁹ CAMO f. 500, op. 12472, gy. 327, li. 109 és f. 3470, op. 1, gy. 302, li. 97

⁷²⁰ CAMO f. 500, op. 12472, gy. 327, li. 116 és Rebentisch, 2012. 411. o.

és 23. páncélosadosztály Hajdúnánás–Hajdúdorog–Újfehértó–Érpaták–Nagykálló körzetében minden kísérletet elhárított.⁷²¹

Október 24-én a szovjet 30. lovashadosztály és a Rakamaztól átcsoportosított 3. harcoksidandár betört Hajdúdorogra. A 23. páncélosadosztály egy ezredharccsoportja ellentámadást indított és észak felé szorította vissza a szovjeteket, akik ekkor beleütköztek a 23. páncélosadosztály Újfehértóról visszatérő páncélozott harccsoportjába, amely az I. repülőhadtest támogatásával szétszaggatta a visszaözlő szovjet erőket. Az összecsapásból csak kisebb szovjet csapattörédek menekültek meg.⁷²² Aznap a 23. páncélosadosztály védekező harctevékenysége révén megakadályozta a szovjetek áttörését Polgár irányába. Berendsen vezérkari ezredes különösen eredményes napnak értékelte október 24-én, mert sikerült megakadályozni a szovjetek áttörését Polgár irányában, és a szovjet 30. lovashadosztály kitörési kísérletét Hajdúdorognál.

Három nap sikertelen harcait követően Malinovszkij utasította Plijev altábornagyot, hogy Nyíregyházán hagyjon némi erőt körvédelemben, a zömmel pedig **október 26-án** törjön ki Nagykálló – a 27. hadsereg – irányában.⁷²³ Ezúttal azonban a németek léptek előbb. A 23. páncélosadosztály Fischer páncélozott harccsoportja⁷²⁴ 9:00-kor megindította támadását Nyíregyháza ellen. A 4. légiflotta támogatásával a harccsoport Breith utasításai szerint Hajdúdorog térségéből meglepésszerűen tört előre Nyíregyháza felé, hogy megtisztítsa a várost a szovjet csapatoktól. A páncélozott harccsoport rövid idő alatt betört Nyíregyházára és másfél óra harc után elérte a központot. A 126. páncélgránátos-ezred nyugat felől fésülte át a város déli felét, azonban a szovjetek heves ellenállását csak a saját páncélosok bevetésével, elhúzódozó harcok után sikerült megtörni. A 23. páncélosadosztály mintegy 1000 magyar és néhány német katonát szabadított ki a szovjetek fogságából. A német páncélozott harccsoport kiszorította a Nyíregyháza délkeleti részén még kitaró szovjeteket, és 16:50 körül a várostól 4 km-re, délkeletre felvette a kapcsolatot a nyugat felé támadó 3. hegyihadosztállyal, amely súlyos harcokat vívott a kitörni próbáló szovjet 5. gárda-lovashadtest részeivel.⁷²⁵ A 23. harcoksihadtest, a 4. gárda- és 5. gárda-lovashadtest részei Nagykállót nyugat felől megkerülve törtek ki a bekerítésből, igen súlyos veszteségek árán, felszerelésük zömének hátrahagyásával. A 23. páncélosadosztály saját jelentése szerint 13 harcoksit, 80 páncéltörő ágyút, 17 tüzérségi löveget, 19 aknavetőt, 27 páncéltörő puskát, két gyalogsági löveget, hét légvédelmi löveget, 19 géppuskát, három könnyű géppuskát, 88

⁷²¹ CAMO f. 3470, op. 1, gy. 302, li. 98.

⁷²² HL-MT 625/7209240., Kissel, 1960. 132. o., Rebutisch, 2012. 411. o., CAMO f. 3470, op. 1, gy. 302, li. 98. A 3. harcoksidandár 11 harcoksit (ebből kilenc kiégett), két önjáró löveget és 19 gépjárművet veszített. A dandárnak egy-egy harcoksija és önjáró lövege maradt ezért kivonták a harcokból CAMO f. 3418, op. 1, gy. 51, li. 135.

⁷²³ CAMO f. 3470, op. 1, gy. 302, li. 102.

⁷²⁴ A harccsoport három Panther és egy Pz. IV harcoksiából, négy rohamlövegből, valamint a 23. páncélosfelderítőosztály lövészpáncélosaiból állt, Gerhard Fischer százados vezetése alatt, melyet szorosan követtek a 128/I. páncélos-tüzérsztyály önjáró tarackjai és a 126. páncélgránátos-ezred gépkocsin szállított katonái.

⁷²⁵ CAMO f. 500, op. 12472, gy. 327, li. 132, HL-MT 625/7209260. és Rebutisch, 2012. 413. o.

tehergépkocsit, 11 személygépkocsit, nyolc motorkerékpárt és 332 fogatot semmisített meg vagy zsákmányolt. A hadosztály katonái csupán 92 hadifoglyot ejtettek, de 650 szovjet halottat jelentettek.⁷²⁶

Október 27-ét követően Nyíregyháza környékén a harcok egyre inkább helyi jelleget öltöttek. A német csapatok október 28-áig folytatták Nyíregyháza környékének megtisztítását. A III. páncéloshadtest támadásával ismét megnyílt az út a Wöhler seregcsoport számára a tiszai átkelők felé. A német–magyar csapatok elkerülték a 2. Ukrán Front bekerítési kísérletét, és rendezetten visszavonulva új arcvonalat képezhettek a Tisza jobb partján.

7.2.4. ÉRTÉKELÉS

A 2. Ukrán Front *debreceni támadó hadműveletének* célja az Észak-Erdélyben védekező Wöhler seregcsoport elvágása, majd megsemmisítése volt, amellyel a Kárpátok vonalában elakadt 4. Ukrán Front támadását is ismét lendületbe akarták hozni. Eközben a szemben álló Fretter-Pico seregcsoport saját, a Keleti Kárpátok hágóinak lezárását célzó hadműveletét készítette elő. Ennek keretében a német és magyar csapatokat összefogottan alkalmazó Breith páncéloscsoport előbb Torda térségében helyreállította az arcvonalat, majd gyorsított ütemben áttelepült Nagyvárad térségébe, hogy biztosítsa a német csapatok számára a térségben kijelölt gyülekezési körletet.

A 2. Ukrán Front vezetésének szándékával összhangban a Debrecen–Nyíregyháza–Csap irányában főcsapást végrehajtó Plijev lovas-gépesített csoport és a 6. gárda-harckocsihadsereg a gyorsaság előtérbe helyezése miatt ezúttal felhagyott a mély hadművelet elveinek begyakorolt eljárásaival, és egyfajta szovjet „villámháborút” próbált megvalósítani, azonban beleütköztek a Debrecen–Nagyvárad térségében gyülekező német páncéloscsoportosításba. A németekétől eltérő vezetési módszereik, katonai vezetőik képzettségi szintje és csapataik szervezete azonban őket erre nem tette alkalmassá.⁷²⁷ Ez ugyanakkor nem jelenti azt, hogy a szovjet lovas, gépesített, és harckocsi-alakulatok ne értek volna el jelentős eredményeket, csak éppen ezeket a lassan utánuk menetelő lövészhadtestek beérkezéséig nem tudták megőrizni. Ugyanis a nagy ütemben előretörő szovjet gyorscsapatok és a lövészgyalogság között keletkezett résekbe behatoltak a német páncélozott harccsoportok.⁷²⁸

Annak ellenére, hogy a szemben álló szovjet csapatokhoz képest a németek mennyiségi hátrányban voltak alakulataik tapasztalata, csapatkohéziója és a harcvezetés színvonala miatt magasabb műveleti alkalmazhatósággal rendelkeztek, így a sík területen megvívott páncélos-találkozóharcokban jelentős veszteségek okozása mellett képesek voltak ellensúlyozni a szovjetek

⁷²⁶ Számvéber, 2020. 490. o.

⁷²⁷ Erőd, 1999. 7. o.

⁷²⁸ Számvéber, 2020. 527. o.

számbeli fölényt. Megjegyzendő, hogy a gyalogság – pontosabban annak hiánya – a német tevékenység szempontjából is meghatározó volt. A német csapatok elégséges gyalogsági erő hiányában képtelenek voltak megtartani a visszafoglalt terepszakaszokat,⁷²⁹ az értékes páncélozott harccsoportokat pedig nem kívánták helység harcban feláldozni, így sok esetben a sikeres ellentámadásokat követően is fel kellett adniuk állásaikat. Erre adott helyzetben nem is törekedhettek, mert a szovjet offenzíva harmadik napjára felismerték a 2. Ukrán Front szándékát, így a saját hadműveleti terveiket megváltoztatva az ellenség lassítására, és a Tisza vonala mögé való rendezett visszavonulásra törekedtek.

A harcok során mindkét fél kezdeményező volt, így az összecsapások jellemzően manőverező jelleget öltöttek, melynek keretében a szemben álló felek több alkalommal sikeresen vágták el egymás összeköttetési, utánpótlási vonalait. Jelentős sikerként értékelhető, hogy a Breith páncéloscsoport dinamikus, kezdeményező harcvezetése révén október közepéig, Nagyvárad feladásáig sikeresen megakadályozta a 6. gárda-harcokoszahadsereg kitörését a Sebes-Körös vonaláról. Ugyan végeredményben a szovjetek előretörését képtelenek voltak megakadályozni, a Breith által jól megválasztott döntő pontokon végrehajtott támadásokkal a német csapatok a szovjet gépesített, lovas- és harcokoszikötélékeket többször is „felülmanőverezték”, így két alkalommal is sikerült nagyobb szovjet erőt bekeríteni és érzékeny veszteségeket okozni nekik. Nagyrészt a Breith páncéloscsoport tevékenységének következtében a 2. Ukrán Front csapásmérő erői csak jelentős veszteségekkel, a megszabott határidőn túl voltak képesek feladataikat végrehajtani, a fő célt – a Wöhler seregcsoport elvágását és megsemmisítését – azonban így sem érték el.

A Tiszántúlon lezajlott páncéloscsata végeredménye hadműveleti szempontból német elhárító sikert jelentett, míg a 2. Ukrán Front egy vereséggel felérő győzelmet aratott. A Breith páncéloscsoport a Debrecen körüli harcokban saját jelentései szerint a következő veszteséget okozta: 534 páncélos, 467 löveg, 600 kézfegyver, 196 gépjármű, 592 fogat, 500 hadifogoly, 10 000 (megszámlált) halott.⁷³⁰ A Dél Hadseregcsoport bal szárnya egy rövidebb, jobban védhető arcvonalra vonult vissza, így sikerült kikülöníteni és tartalékba helyezni a mozgóvédelem szempontjából nélkülözhetetlen páncélozott harccsoportokat is. Ezzel szemben a harcokban részt vett szovjet mozgékony egységek hosszabb-rövidebb ideig nem voltak bevethető állapotban. A feltöltést követően a Plijev lovas-gépesített csoportra november közepétől, míg a 6. gárda-harcokoszahadseregére és a 18. harcokoszihadtestre csak decemberben lehetett újra számítani.⁷³¹

⁷²⁹ Gaedcke, 2005. 232. o.

⁷³⁰ CAMO f. 500, op. 12472, gy. 327, li. 142 – 143 A jelentés nem részletezi, de minden bizonnyal az október 8-tól 28-ig terjedő időszakra, és nem kizárólag Debrecen térségére vonatkoznak a számadatok.

⁷³¹ Nevenkin, 2014. 78. o. és Szabó, 1969/4. 619. o. Ezen erők átlagosan 63-69%-os veszteséget szenvedtek.

Október 27-én Friessner levelet írt Guderian vezérezredesnek, a német szárazföldi haderő megbízott vezérkar főnökének, amelyben részletesen összegezte az elmúlt időszakban keletkezett tapasztalatait. Ennek végén elismerését fejezte ki hadosztály és hadsereg, valamint hadtestparancsnokai, Breith és Kirchner páncélostábornokok kapcsán, „*akik teljes személyükkel, nap, mint nap a harcok súlypontjában tartózkodtak és számos krízishelyzetet oldottak meg.*”⁷³² A harcok végeztével Fretter-Pico napiparancsban üzenté meg, hogy „*büszke vagyok a Breith páncéloscsoportra.*”⁷³³ A tiszántúli harcok során mutatott teljesítményéért Breith-et immáron negyedik alkalommal említették meg név szerint a *Wehrmachtberichtben* [F.3.9.].

7.3. HARCOK BUDAPEST BIRTOKLÁSÁÉRT

1944. október közepén Winston Churchill brit miniszterelnök és Anthony Eden külügyminiszter Moszkvába látogatott. A háború után ellenőrizendő területek elosztásáról folyó előzetes megbeszélések során Churchill Sztálinnak átnyújtott híres céduláján Magyarország vonatkozásában csak 50%-os szovjet részvételt kínált, amit akkor Sztálin látszólag elfogadott, de ez korábbi célkitűzésével ellentétes lett volna.⁷³⁴ Budapest birtokbavétele a szovjet legfelsőbb vezetés számára már nem pusztán katonailag, de politikailag is egyre sürgetőbbé vált. A német–magyar csapatok harcképessége ellenére szovjet felső vezetés kitartott azon álláspontja mellett, miszerint a 2., 3. és 4. Ukrán Front előretörése esetén reális lehetőség kínálkozik Budapest gyors elfoglalására, a Dunán való átkelésre, majd a Moravska Ostrava–Brno terepszakasz és Bécs birtokbavételére. A 2. Ukrán Front október elején több hídfőállást is elfoglalt a Tiszán, ráadásul bal szárnyán a 46. hadsereg érintetlen maradt. Sztálin október 28-án, este, rádió útján utasította Malinovszkijt, hogy haladéktalanul indítson támadást Budapest gyors, menetből történő elfoglalása céljából, melynek határideje november 3. Malinovszkij okkal tartott attól, hogy a felkészületlenül végrehajtott támadás üteme lassú lesz és elhúzódó, veszteségterhes harcok alakulhatnak ki, de ellenvetéseit Sztálin elutasította.

Budapest fontosságával a német fél is tisztában volt. Mivel a főváros közelében természetes védelmi akadály nem volt, ezért 1944. szeptember végén megkezdték több megerősített vonal kiépítését is. Ezek két fő védővonalból és reteszállásokból álltak. A Karola-állás az Északi-középhegység déli lejtőin húzódott, a Margit-állás pedig a Dunát kötötte össze az Érd–Velencei-tó–Balaton északkeleti partvidéke vonalon a Drávával. A két fő védelmi vonal között feküdt

⁷³² Friessner, 1956. 161. o.

⁷³³ Stoves, 1961. 675. o. Teljes dokumentum: CAMO f. 500, op. 12482, gy. 429, li. 39.

⁷³⁴ Erőd, 1999. 8. o. és Nevenkin, 2014. 47 – 50. o.

Budapest. A Karola-állás és a Margit-állás közötti kapcsolat megteremtésére, egyben a pesti hídfő védelmére létesítették az Attila-vonalat.⁷³⁵

7.3.1. A III. PÁNCÉLOSHADTEST HARCAI BUDAPEST TÉRSÉGÉBEN 1944. NOVEMBER 3. ÉS DECEMBER 31. KÖZÖTT

1944. október 29-én, 14:00-kor, rövid tüzérségi előkészítés után a 23. lövészhadtesttel megerősített 46. hadsereg támadásba lendült, majd betört a magyar 3. hadsereg védelmébe. A keletkezett résen át az Alpár–Kiskunfélegyháza terepszakaszról Kecskemét felé ütközetbe vetették a 2. gárda gépesített hadtestet, amely a nap végéig elérte Kecskemét déli körzetét. Október 30-án a szovjet 7. gárdahadsereg is támadásba ment át Tószeg–Nagykőrös irányában. A Dél Hadseregcsoport azonnal a fenyegetett arcvonalszakaszra indított útba több alakulatot is. A III. páncélos hadtest törzsét kivonták tiszántúli arcvonaláról és Dömsödhöz irányították át.⁷³⁶

Október 31-én Friessner vezérezredes azt a meglepő feladatot szabta, hogy a beérkező III. és az LVII. páncélos hadtest mérjen csapást a támadókra és törjön előre Szegedig. Ez az utasítás a közelmúlt tapasztalatain alapulhatott, azonban irreális volt, mert a német páncélos csapatok már a gyülekezési körleteikben is ki voltak téve a 2. gárda gépesített hadtest gyors ütemű előretörésének, így azonnal védekezni kényszerültek.⁷³⁷

November 1-jéig a Fretter-Pico seregcsoport erőinek zömét sikeresen csoportosította át Budapest délkeleti előterébe – megelőzve a szovjeteket – így nekiláthattak egy új védelmi vonal megszilárdításának és szervezett tüzzel fogadhatták a támadókat.⁷³⁸ A következő négy napban a német III. páncélos- és magyar VI. hadtest leharcolt erőit egyesítő Breith páncélos csoport arcvonalán intenzív harcok folytak. Mivel a szovjet 2. gárda gépesített hadtest támadása Kecskemét körzetében négy napig elakadt, Malinovszkij a támadás lendületének fokozása céljából a bal szárnyon harcba vetette a 4. gárda gépesített hadtestet is, amely együttműködve a 23. lövészhadtesttel november 2-án estig elérte a Rákócziiget–Ócsa–Alsónémedi–Dunakisvarsány vonalat. Breith Dunaharaszti és Taksony körzetében tudta csak feltartóztatni a szovjet előretörést a beérkező 22. SS-önkéntes-lovashadosztály részeivel és a magyar 1/I. ejtőernyős-zászlóaljjal. A III. páncélos hadtest megparancsolta a magyar 1. huszárhadosztálynak, hogy Bugyi körzetéből támadva másnap foglalja vissza a szovjetek által birtokba vett Kunszentmiklóst. E parancs nemcsak erősen

⁷³⁵ Az Attila-vonal három állásrendszerből állt, melyek a Dunára támaszkodva teljes félkört alkottak. A külső (Attila-I) Dunaharaszti–Vecsés–Ecsér–Maglód–Valkó–Gödöllő–Szada–Veresegyház–Csomád–Alsógöd, a középső (Attila-II) Soroksár–Soroksárpéteri–Pestszentimre–Pécel–Isaszeg–Kerepes–Mogyoród–Fót–Dunakeszi, a belső (Attila-III.) Csepel–Pestszenterzsébet–Pestszentlőrinc–Rákoskeresztúr–Rákoscaba–Cinkota–Rákosszentmihály–Rákospalota–Újpest külső szélén húzódott. Lexikon, A-Zs, 1997. 44.

⁷³⁶ HL-MT 625/7209307.

⁷³⁷ Számvéber, 2018. 37. o.

⁷³⁸ Szabó, 1969/4. 628. o.

vitatható volt, de egyet jelentett az azonnali szétveréssel, tekintve, hogy éppen a célként megjelölt településnél készült fel a támadásra a szovjet 4. gárda gépesített hadtest.⁷³⁹

November 2-án szovjetek súlyos helyzetbe hozták Breith páncéloscsoportot. A 2. gárda gépesített hadtest a magyar 8. tábori póthadosztály üldözése közben elfoglalta Üllőt, Vecsést és Soroksárpéterit, a 4. gárda gépesített hadtest pedig áttörte a 22. SS-önkéntes-lovashadosztály védelmét, és Soroksártól keletre 6 km-re megközelítette Budapestet. A 13. páncélosadosztály Gehrig páncélozott harccsoportja⁷⁴⁰ azonnal ellenlökést indított, ami a heves szovjet tűzben Gyálpusztánál elakadt, de ahhoz elegendőnek bizonyult, hogy a szovjeteket feltartóztassa. Estére a magyar 1/I. ejtőernyős-zászlóalj és a 22. SS-önkéntes-lovashadosztály egységei Dunaharaszti körzetében visszafoglalták a korábban elvesztett állásokat. A *Feldherrnhalle* páncélgránátos-hadosztály harccsoportjának erői két csoportba osztva visszafoglalták Vecsést, illetve a 8. SS-lovashadosztállyal és a magyar 12. tartalékhadosztály részeivel Monor és Üllő irányában támadtak, de ezeket a kísérleteket a szovjetek visszaverték.⁷⁴¹ A nap végéig a III. páncélos-hadtest befejezte az Attila-vonal külső védőövének megszállását. Friessner el szeretne volna kerülni, hogy a pesti hídfő védelmének irányításában vitába keveredjen a magyar katonai vezetéssel, ezért aznapi hatállyal Breith-et nevezte ki a pesti hídfőt és környékét tartó csapatok és hadműveletek vezénylő tábornokává.⁷⁴²

November 4-én lövészerők támogatásával a szovjet 2. gárda- és 4. gárda gépesített hadtest még egyszer megpróbálta lendületbe hozni előretörését, de a frontális támadások rendre elakadtak, és jelentős veszteségek árán sem hoztak sikert. A Breith páncéloscsoport teljes arcvonalán heves harcokat vívott, ennek ellenére Monor és Üllő kivételével visszafoglalták az előző nap feladott településeket. **November 6-án** a *Feldherrnhalle* páncélgránátos-hadosztály harccsoportjának lángszórós lövészpáncélosaival és rohamutászainak támogatásával a 8. SS- és 22. SS-önkéntes-lovashadosztály támadást indított, hogy az Attila-I vonalba betört szovjet csapatokat visszaszorítsák. Négy nappal később a két SS-lovashadosztály felszámolta a szovjet betöréseket, így majdnem a teljes arcvonalszakaszon helyreállították a korábbi főharcvonalat.

A Duna-Tisza közén védő német–magyar csapatok november elejéig ugyan jelentős területeket adtak fel, de szívós, aktív harctevékenységgel Budapest előterében, a Csepel-sziget–Attila-I vonal–Cegléd–Szolnok szakaszon kifulladásztották a 46. és 7. gárdahadsereg támadását. A Sztavka november 4-én leállította a 46. hadsereg támadását, majd elrendelte, hogy a 2. Ukrán Front centrumában és jobb szárnyán álló csapatok minél hamarabb keljenek át a Tiszán és széles

⁷³⁹ Számvéber, 2018. 45. o.

⁷⁴⁰ A 4/II. páncélososztály és 66/I. páncélgránátos-zászlóalj köré szervezett harccsoport Bernhard Gehrig százados, a 4/II. páncélososztály parancsnokának vezetése alatt.

⁷⁴¹ CAMO f. 500, op. 12472, gy. 359, li. 61.

⁷⁴² Ravasz, 1995/3. 25. o. Erre Gaedcke már előző nap javaslatot tett: CAMO f. 500, op. 12472, gy. 359, li. 63.

arcvonalon támadjanak északnyugati-nyugati irányban, majd a 46. hadsereggel együttműködve verjék szét a Budapestet védő német–magyar csoportosítást. Malinovszkij újabb főcsapását Szolnok körzetéből kívánta megindítani Hatvan és Balassagyarmat irányában, ezért a Budapest előtt elakadt két gárda gépesített hadtestet és a beérkező Plijev lovas-gépesített csoportot is ide csoportosította át. Ez azonban késedelmet szenvedett, mert a Fretter-Pico seregcsoport átvette a harcászati kezdeményezést. A Breith páncéloscsoport kikülönített erőivel⁷⁴³ támogatott LVII. páncéloshadtest **november 5-én** Pilis és Albertirsa körzetéből 10-15 páncélossal ellentámadást indított Újhartyán irányában, és átvágták a Kecskemét–Budapest útvonalat. A németek megállítására céljából a szovjet 2. gárda- és 4. gárda gépesített hadtest ellenlökéseket indított. Emiatt a két szovjet hadtest átcsoportosítása november 10-ére, a német támadás kifulladását követően fejeződhetett be.

Malinovszkij november 7-től felújította támadását a mellékirányokban, melyet november 11-én, a főerők harcbevételével szélesített ki. A 2. Ukrán Front csapásmérő ereje heves tüzérségi előkészítés után Cegléd térségében betört a német LVII. páncéloshadtest vonalaiba, majd Jászberény és Jászapáti körzetében megvívott heves páncélosütközetet követően a Nagykáta–Jászberény vonalra szorította vissza a német erőket. Az ismét harcba vetett Plijev lovas-gépesített csoport november 15-én elfoglalta Jászberényt, majd november 18-án Gyöngyöst. A szovjet támadás súlypontja továbbra is a német LVII. páncéloshadtest arcvonalán volt, de a Breith páncéloscsoport bal szárnya is bekapcsolódott a harcokba, amikor a 2. gárda gépesített hadtest Dányon át Valkó felé támadott. A *Feldherrnhalle* páncélgránátos-hadosztály harccsoportja gyenge volt ahhoz, hogy elhárítsa a fenyegetést. A Fretter-Pico seregcsoport ismét a III. páncéloshadtest alárendeltségébe utalta a 13. páncélosadosztályt, amely a fenyegetett körzetben indított ellenlökéseivel november 18-áig helyreállította a Karola-állás vonalát Valkó térségében. A harcok során a németek hat szovjet harcokosi kilövését jelentették.⁷⁴⁴

November 20-án Fretter-Picot és Breith-et is kitüntették a Magyar Érdemrend Középkeresztjével, kardokkal és a csillaggal.⁷⁴⁵ A kitüntetést Szálasi Ferenc nevében Beregfy Károly honvédelmi miniszter és vezérkar főnök adta át, akit Breith az 1944. évi galíciai harcok során már megismerhetett, amikor a magyar 1. hadsereg a III. páncéloshadtest vezetése alatt állt.

Miután november 25-én Hatvant birtokba vették a szovjetek, a német–magyar erők a Karola-állásba vonultak vissza, és a Gyöngyös–Hatvan–Aszód vonalon képeztek új védelmet. **November 16-ától** a Breith páncéloscsoport jobb szárnyán is megélénkült a szovjetek tevékenysége, de

⁷⁴³ Az LVII. páncéloshadtest támadását Monor és Vasad körzetében a 13. páncélos- és a *Feldherrnhalle* páncélgránátos-hadosztály csapatai támogatták. CAMO f. 500, op. 12472, gy. 359, li. 76. Breith csapatainak emellett aktív harctevékenységgel le kellett kötnie a 2. Ukrán Front erőinek védelmét a szovjet bal szárnyon.

⁷⁴⁴ CAMO f. 500, op. 12472, gy. 359, li. 141. A 13. páncélosadosztály csak egy-egy bevethető harcokocsival és vadászpáncélossal rendelkezett. Számvéber, 2018. 182. o.

⁷⁴⁵ Az adományozásról szóló a Honvédségi Közlöny nem kutatható, azonban számos korabeli újságcikk lehozta az eseményt, többek között a Magyar Futár 48. száma és a Képes Vasárnap 48. száma.

egyelőre csak helyi jelentőségű harcok zajlottak. **November 21**-én, késő este a szovjet 23. és 37. lövészhadtest hadosztályai megkezdték átkelésüket a Dunán, főerőikkel Ráckeve és Szigetcsép között, visszaszorítva a sziget védelmét ellátó magyar 1. huszárhadosztályt. A Fretter-Pico seregcsoport azonnal ellentámadásra utasította Breith-et, mert a Duna vonalának védelmére rendelt LXXII. hadtest nem rendelkezett elégséges erőkkel. Breith viszont gyorsan át tudott dobni némi harcedzett erősítést a pesti hídfőből. Breith azonnal a veszélyeztetett körzetbe irányította a 17. SS-lovasrezredet és a *Feldherrnhalle* páncélgránátos-hadosztály zömét.⁷⁴⁶ **November 25**-éig a német–magyar erők folyamatos ellenlökéseikkel megakadályozták a szovjetek térnyerését a szigeten, és hullámzó harcok eredményeként Tököl és Szigetszentmiklós körzetében stabilizálták az arcvonalat.

A Budapest elfoglalására indított második szovjet kísérlet az Attila-I vonal és a Karola-állás előtt, illetve a Csepel-szigeten elakadt. Malinovszkij november 25-én engedélyt kapott a Sztavkától a támadás ideiglenes leállítására, az élőerő és eszközállomány kiegészítésére. A 2. Ukrán Front főparancsnoka a következőkben Budapestet kétoldalú átkarolással tervezte bekeríteni, melyet a Sztavka számos módosítással jóváhagyott. Malinovszkij november 27-én meghatározta az újabb támadási céljait, amely a főirányban Balassagyarmat, majd Budapest, a kisegítő irányban pedig Szécsény és Miskolc elfoglalása volt. A főirányban a 7. gárdahadseregnek Hatvan és Kartal között kellett áttörnie a német–magyar védelmet, hogy biztosítsa a 6. gárdahadsereg és a Plijev lovasgépesített csoport ütközetbe vetését. A szovjet bal szárnyon a 46. hadseregnek az átcsoportosított 2. gárda gépesített hadtesttel közösen át kell kelnie a Dunán, majd Zsámbék általános irányban támadva az átkelés után három nappal el kell érnie a Pilisvörösvár–Csákvár terepszakaszt.

Nyolc nap hadműveleti szünet után a 2. Ukrán Front bal szárnyán, december 4-én a 23. és 37. lövészhadtest erői megkezdték az átkelését a Csepel-szigetről a Dunán, amely azonban kis híján kudarcba fulladt. A védők felfedezték az átkelési kísérletet, és jól szervezett tűzrendszerükre támaszkodva a szovjetek átkelő eszközeinek háromnegyedét megsemmisítették. Az élőerő-veszteségek is igen súlyosak voltak.⁷⁴⁷ A szovjet 23. lövészhadtestnek végül sikerült Ercsi körzetében egy 18×4 km-es hídfőállást kialakítani. Érd és Velence között a német–magyar védők visszahúzódtak a Margit-állásba, és a 46. hadsereg támadásait sikeresen feltartóztatták.

A 2. Ukrán Front jobb szárnyán heves harcok dúltak. A főirányban a 7. gárdahadsereg **december 5**-én, 2000 löveggel támogatott 45 perces tüzérségi előkészítés után betört a Fretter-Pico seregcsoport védelmébe. Mivel a lövészerők mindössze 2 km-t haladtak, Malinovszkij Versegtől és Herédtől délre, Kálló irányába támadásba vetette a 6. gárda-harckocsihadsereget. Breith azonnal

⁷⁴⁶ Nevenkin, 2019. 280. A hadosztályt, amelybe október végén a 109. páncélosdandárt beolvasztották, október 26-ával páncélosadosztállyá nevezték át, de állománytábláján érdemi módosítást nem hajtottak végre, harcértéke nem változott.

⁷⁴⁷ Az átkelésért 115 szovjet katona kapta meg Szovjetunió Hőse kitüntetést, többségében posztumusz. Ez 42,7%-a volt a magyarországi hadszíntéren történt adományozásoknak. Ungváry, 2013. 27. o.

ellenlökésre utasította a 13. páncélosadosztályt, azonban ezek nem hozták meg a várt eredményt. A szovjetek **december 6-án** elfoglalták Csövért. Az 5. gárda-harcokosihadtest széles arcvonalon szétbontakozva **december 7-re** elérte Vác északkeleti térségét.⁷⁴⁸

A kialakult helyzet miatt a Dél Hadseregcsoport a *Feldherrnhalle* páncélosadosztályt a Csepel-szigetről átcsoportosította Vác körzetébe. Breith utasítására a hadosztály ellenlökései **december 7-én** valamelyes feltartóztatták az 5. gárda-harcokosihadtestet, miközben 11 szovjet harcokosi kilövését jelentették.⁷⁴⁹ Másnap azonban szovjet 21. gárda-, 22. gárda-harcokosidandár, a 6. gárda gépkocsizó lövészdandár az 53. lövészadosztály erőivel együtt támadásba lendült Vác ellen, amelyet heves harcokat követően délutánra elfoglaltak.⁷⁵⁰ A *Feldherrnhalle* páncélosadosztály⁷⁵¹ Sződliget irányába vonult vissza. Breith nem akarta elhúzódó helység harcban feláldozni a hadosztályt, amely a város huzamosabb ideig való megtartásához túl gyenge volt. E harcokkal egy időben a 7. gárdahadsereg is támadásba lendült, majd a német 13. páncélos- és magyar 10. gyalogadosztály erőit **december 10-ére** a Gödöllő észak–Szada északkelet–Veresegyház dél vonalra szorította vissza. A német vezetést – köztük Breith-et – komolyan aggasztotta a tény, hogy a rendelkezésre álló saját erők elégtelenek ahhoz, hogy megakadályozzák az 5. gárda-harcokosihadtestet és a 7. gárdahadsereget abban, hogy a Vác–Galgamácsa–Isaszeg félkörívben betörjenek az Attila-vonalba.

Felsőgöd és Sződliget feladását követően a *Feldherrnhalle* páncélosadosztály **december 9-én** az Attila-I vonalba vonult vissza. Breith Alsógödtől délre, Ilkamajornál egy páncéltörő ágyúkkal és légvédelmi lövegekkel is megerősített támpontot építtetett ki az itt húzódó harcokosiárok mögött, amit a *Feldherrnhalle* rohamlövegei és lövészpáncélosai folyamatos járőrözéssel biztosítottak – egyelőre sikeresen. A 7. gárdahadsereg részei **december 10-ére** megközelítették az Attila-I vonalat. A Csomád–Somlyó-hegy–Fót terepszakaszt a védők a lehetőségekhez képes jól megerősítették, így a 7. gárdahadsereget egy rövid időre sikerült feltartóztatni. Veresegyház elfoglalását követően, **december 11-én** a 27. önálló gárda-harcokosidandár⁷⁵² két harcokosizászlóaljával támogatott lövészgyalogság betört Csomád déli részére. A *Feldherrnhalle* páncélosadosztály itt bevetett erői aznap öt sikertelen ellenlökést indítottak a szovjetek visszaszorítására. Eközben a bal szárnyon is fellángoltak a harcok, miután Csomád és Alsógöd között a szovjet 25. gárda- és 409. lövészadosztály a 4. gárda-motorkerékpáros ezreddel, a 20. gárda- és a 21. gárda-harcokosidandár 40 harcokosijával közösen támadásba lendült. A németek a heves harcok során 11 harcokosi

⁷⁴⁸ Nevenkin, 2019. 249. o. és Számvéber, 2018. 300 – 301. o.

⁷⁴⁹ Számvéber, 2018. 317. o., Nevenkin, 2019. 260. o. és CAMO f. 500, op. 12472, gy. 382, li. 42.

⁷⁵⁰ Az 5. gárda-harcokosihadtest öt harcokosi, 25 halott és 79 sebesült elvesztését jelentette. A III. páncélosadtest törzse elsődleges adatai alapján négy harcokosit, egy önjáró löveget, két 8,8 cm-es légvédelmi löveget és öt páncéltörő ágyút veszített véglegesen. Számvéber, 2018. 332. o.

⁷⁵¹ A hadosztály bevethető páncélosállománya egy Panther, egy Pz. IV/70(V) és négy rohamlöveg volt.

⁷⁵² Állományába 12 T–34, hét SzU–85 és egy SzU–76M önjáró löveg tartozott. Számvéber, 2018. 346. o.

kilövését jelentették, de képtelenek voltak kitartani a jelentős túlerővel szemben. A szovjetek több napon át tartó sikertelen próbálkozásokat követően a *Feldherrnhalle* és a 13. páncélosadosztály csatlakozásánál egy 4 km széles és 3 km mély betörést harcoltak ki. A 25. gárda-lövészhadtest erői közel jártak ahhoz, hogy betörjenek az Attila-II vonalra. Breith figyelmeztette feletteseit, hogy erősítések nélkül másnap már csak Budapest határán tudja megállítani a szovjeteket.⁷⁵³ A szerencse – egy időre – a védők mellé szegődött. December 12-én az 5. gárda-harcokoszhadtest erőit kivonták, hogy Váctól északra történő pihentetését követően Budapest északról történő bekerítésében alkalmazhassák. A szovjet lövészcsapatok **december 13-án** még elérték a Fót–Mogyoród útvonalat, de a 25. gárda- és 30. lövészhadtest támadásai az Attila-II vonal előtt kifulladásra kerültek.

Breith nem várhatta be a harcok végét, mert törzsével együtt december 12-én a Duna jobb partjára vezényelték. A budapesti műveletek vezetését a IX. SS-hegyihadtest (Karl Pfeffer-Wildenbruch *SS-Obergruppenführer*, a Waffen-SS tábornoka) vette át. E hadtesttörzs, amely integrálta a feloszlott magyar VI. hadtestparancsnokság állományát (Budapest hadtestcsoport néven) már október 30-án illetékes volt Budapest védelmének megszervezésében. Bár Friessner november 3-án kinevezte Breith-et a főváros és környező csapatok és hadműveletek vezénylő tábornokává, azonban Breith nem lett harcparancsnok, ráadásul a Budapest hadtestcsoport és a III. páncéloshadtest parancsnokának hatáskörét nem határolták el.

Korabeli dokumentumok vizsgálata alapján arra lehet következtetni, hogy bár Breith volt az illetékes, mégis elsősorban saját hadteste vonatkozásában fejtette ki tevékenységét, a Budapestről keletre lezajlott összecsapásokban nem vállalt irányító szerepet. Ebben közrejátszhatott az is, hogy a magyar állami vezetés eleinte nem gondolt következetesen Budapest védelmére. Ez az álláspont november második felére szilárdult meg. Ezzel egy időben Breith védelmi előkészületekkel kapcsolatos feladatai is gyarapodtak. November 20-án, majd 23-án a Dél Hadseregcsoporthoz utasította Breith-et, hogy tegye meg a szükséges előkészületeket Budapest védelmére. Miután a magyar I. hadtest a német III. páncéloshadtest alárendeltségébe került, Breith a magyar felet bízta meg a műszaki munkálatok elvégzésével. Az ügymenet racionalizálása miatt Gaedcke többször is javasolta, hogy Breith legyen Budapest védelmének meghatalmazott parancsnoka, és tartozzon alárendeltségébe a Budapest hadtestcsoport is.⁷⁵⁴ A védők hátában esetlegesen kialakuló népmozgalmaktól tartó Henrich Himmler azonban jobbnak tartotta, ha a magyar főváros védelmének irányítását egy SS tiszt venné át. Szerette volna keresztül vinni Hitlernél, hogy váltsa le (az egyébként általa is nagyra tartott) Breith-et egy SS-tábornokra.⁷⁵⁵ Himmler végül elérte, hogy Hitler december 1-jei hatállyal erőddé nyilvánította Budapestet. Ennek élén először Otto

⁷⁵³ Nevenkin, 2019. 272. o. Breith további erősítésekért folyamodott, de kérését figyelmen kívül hagyták.

⁷⁵⁴ CAMO f. 500, op. 12472, gy. 359, li. 151, 166, 167 és 179.

⁷⁵⁵ Ravasz, 1999/1. 127. o.

Winkelmann *SS-Obergruppenführer*, a Waffen-SS és a rendőrség tábornoka állt, aki egyben már harcparancsnok is volt.⁷⁵⁶ Winkelmann kinevezését követően a pesti hídfő kiürítését javasolta, ezért rövidesen leváltották. Helyét Pfeffer-Wildenbruch *SS-Obergruppenführer* vette át. A hatásköröket azonban továbbra sem határolták el, ami immáron sűrűlódásokat is eredményezett. December 26-án Pfeffer-Wildenbruch Winkelmannon keresztül feljelentette Breith-et a Dél Hadseregcsoporthoz, arra hivatkozva, hogy a december 12-i átadásakor a III. páncéloshadtest parancsnoka nem nyújtotta át a harci utasításokat.⁷⁵⁷ Feltételezhető, hogy a Pfeffer-Wildenbruch ezzel próbálta megindokolni Budapest bekerítését, illetve leplezni saját katonai vezetői képességeinek hiányát. Az eset kapcsán Breith aznap szóban jelentést tett a 6. hadsereg főparancsnokságán: „A 6. hadsereg által kiadott Budapest Harcparancsnok harci utasításait (AOK 6 Ia Nr. 1787/44 g.Kdos.) a III. páncéloshadtest I (hadműveleti) vezérkari tisztje 1944. december 7-én Nr. 171/44 g.Kdos. számon adta át Budapest Harcparancsnoka (IX. SS-hegyihadtest) I. segédtszjtjének, Lösch Hauptsturmführernek. A nyugta rendelkezésre áll. A III. páncélos- és az IX. SS-hegyihadtest parancsnokai között 1944. december 12-én, mindkét vezérkari főnök jelenlétében részletes megbeszélésre került sor Budapest védelmének összes kérdéséről. Időtartam két óra. Ezen túlmenően a hadtestparancsnokság az ügyek leadása után minden osztályról visszahagyott négy-hat napra az ügymenetben jártas egy-egy tisztet az esetleges kétségek tisztázása végett. Jelentem, hogy a háború teljes időtartama alatt sohasem vettem vagy adtam át ennyire vagy csak ehhez hasonlóan előkészített módon az ügyeket.”⁷⁵⁸ A 6. hadsereg vezetése a továbbiakban nem foglalkozott az ügyel.

Bár a 2. Ukrán Front ismét jelentős területeket foglalt el, átkelt a Dunán, illetve áttörte a Karola-állást, a magyar főváros elfoglalására indított harmadik kísérlete is kudarcot vallott. A német–magyar védelem szervezett és megfelelően időzített manőverező ellenlökései, valamint a jól összehangolt fegyver- és haderőnemi együttműködés biztosította minőségi fölény ellensúlyozta a szovjetek mennyiségi fölényét. Ugyanakkor a Fretter-Pico seregcsoporthoz a kimerülés szélére jutott. November végére német seregtestek harcolólétszáma súlyosan lecsökkent, a páncélosított harccsoportok pedig legfeljebb négy bevethető harcokocsiból, rohamlövegből vagy vadászpáncélosból álltak.⁷⁵⁹ A német–magyar szövetségi viszony egyre feszültebbé vált. A németek gyenge harcértékűnek tekintették a magyarokat, emiatt a magyar csapattesteket a német alakulatok megerősítésére, szétszórva alkalmazták. A Honvédség vezetését zavarta, hogy a németek lekezelőek, a harcvezetésből a magyar parancsnokságokat kikapcsolták, illetve a már

⁷⁵⁶ CAMO f. 500, op. 12472, gy. 373, li. 257 – 258. Winkelmann törzse harcvezetési szempontból a III. páncéloshadtest alárendeltségébe került.

⁷⁵⁷ CAMO f. 500, op. 12472, gy. 408, li. 240.

⁷⁵⁸ CAMO f. 500, op. 12472, gy. 408, li. 239 és Ungváry, 2019. 42 – 43. o.

⁷⁵⁹ Számvéber, 2018. 187. o.

kifizetett fegyvereket sem szállították le. A helyzetet rontották az egyre gyakoribb német fosztogatások és visszaélések, illetve a magyar dezertálások is.

A 2. Ukrán Front kimerült csapatai sorozatos harcászati és hadműveleti hibákat követtek el. A tisztek részben a parancsorientált vezetési felfogás, részben az egyéni hiányosságaik miatt tájékozatlanok és önállótlank voltak, a harcvezetésük sablonos volt. A mély hadművelet harceljárásaitól eltérő módon a gépesített és harckocsikötelékek többször is megkísérelték gyorsított ütemben birtokba venni Budapestet, azonban a fegyvernemek közötti gyenge együttműködés miatt (főleg a lövészgyalogság és a tüzérség esetében) ez nem sikerülhetett. A támadások jellemzően elégtelen előkészítéssel, felderítést mellőzve, súlyképzés és tartalékok nélkül indultak meg. A nehezen kiharcolt áttöréseiket a mélységben alig voltak képesek kifejleszteni.

A további események szempontjából a legfontosabb körülmény az volt, hogy a 3. Ukrán Front (F. I. Tolbuhin marsall) is bekapcsolódott a magyarországi hadműveletekbe. A megerősített 3. Ukrán Front november elején azt a feladatot kapta, hogy a Drávaszögben⁷⁶⁰ keljen át a Dunán, majd északi irányban támadva valósítsa meg Budapest nyugati irányú bekerítését. A front csapatai 1944. november 7-étől Apatin és Kiskőszeg körzetében partot váltottak a Dunán, de az elhúzódó harcok eredményeként csak november 26-ára egyesítették a térségben elfoglalt hídfőket. A szovjet 57. hadsereg jelentős területeket vett birtokba, miután december 4-ig elfoglalta Pécsét, Kaposvárt és Marcalit. Ezzel nagyjából egy időben, november végén a 4. gárdahadsereg Mohácsnál partot váltott a Dunán, majd gyors előretörése során a 3. Ukrán Frontnak átadott 46. hadsereggel együtt december 10-éig felzárkózott a Margit-állásra, de áttörni képtelen volt azt. A 3. Ukrán Front csapatai ezt követően védelembe mentek át az arcvonal nagyobb részén, azonban Székesfehérvár és a Velencei-tó térségében továbbra is súlyos harcok folytak.

A Sztavka december 12-én rendelte el, hogy a 2. és 3. Ukrán Front december 20-ával ismét lendüljön támadásba, és közös erővel kerítse be, majd vegye birtokba a magyar fővárost. A tervek szerint a 46. hadseregnek Kápolnásnyék és Felsőpettend között kellett áttörnie a védelmet, majd a 2. gárda gépesített hadtesttel az élen el kellett foglalnia Bicskét és Budát. A 4. gárdahadseregnek Székesfehérvárt kellett birtokba vennie, majd a 7. gépesített hadtesttel együtt északi-északnyugati irányban előretörve Dunaalmás–Mór–Balaton vonalra kellett kijutnia, kialakítva a bekerítés külső gyűrűjét. A front 18. harckocsi- és 5. gárda-lovashadtestéből kialakított gyorscsoportjának a két hadsereg csatlakozásánál kellett északi irányban harcba lépnie, hogy birtokba vegye Esztergomot, majd felvegye a kapcsolatot a 2. Ukrán Front erőivel, amelyeknek Neszmély és Esztergom felé támadva kellett kialakítani a bekerítés északi szárnyát a Duna mentén.

⁷⁶⁰ Az egykori Baranya vármegye délkeleti részének földrajzi elnevezése. Határai: délen a Dráva folyó, keleten a Duna, északon Peterd és Mohács, nyugaton pedig az Ormánság.

A szovjet előkészületekkel párhuzamosan a németek is támadást terveztek. A Dél Hadseregcsoporth december 11-én kapott utasítást egy támadó hadműveletre vonatkozóan, amely helyreállítja a helyzetet a Dunántúlon. Erre a legoptimálisabbnak a Székesfehérvár térségéből délkeleti irányban, Simontornya és Dunaföldvár felé megindítandó támadást tartották. A *Spätlese* (kései szüretelésű aszúbor elnevezése) fedőnevű hadművelet kapcsán készített elgondolásait a Dél Hadseregcsoporth december 15-én küldte el a német szárazföldi haderő vezérkarának hadműveleti osztályára. December 16-án a pesti hídfőből áthelyezett III. páncélos hadtest a Balaton és Velencei-tó között átvette a harcvezetést az 1., 3. és 6. páncélos hadosztály, a 130/I. páncélos osztag, majd a 23. páncélos hadosztály és az 503. nehézpáncélos-osztag felett. A felsorolt alakulatok többsége erőinek összevonását végezte, csupán az 1. és 23. páncélos hadosztály tartotta a védelmi állásokat az arcvonalban.⁷⁶¹

December 17-én előbb Guderian vezérezredes, majd az OKH többször is sürgette a III. páncélos hadtest támadásának megindítását. A Dél Hadseregcsoporth utasította a Fretter-Pico seregcsoporth, hogy a III. páncélos hadtest törzse foglaljon állást a késedelem nélküli támadás kérdésében.⁷⁶² Breith – akinek bőven volt már tapasztalata a kérdésben – álláspontja szerint a felázott talajon a páncélosok azonnal leragadnának, így félő, hogy a jól felszerelt csapatok rövid idő alatt szétapróznának, ami alapvetően ellentétes a helyes alkalmazással. A másik, még nagyobb probléma az elégtelen logisztikai biztosítás volt. A meglévő üzemanyag és lőszer csak a támadás megindítására lett volna elég. További utánpótlás beérkezését követően, előzetes számítások szerint, a főerők legkorábban is csak december 22-én lendülhettek volna támadásba.

A szovjetek ezúttal is előbb léptek. A 2. és 3. Ukrán Front csapatai **december 20-án** megindították a közös, Budapest bekerítésére irányuló hadműveletüket. Ipolyág körzetében azonnal súlyos helyzet alakult ki, amelynek rendezésére a Dél Hadseregcsoporth az LVII. páncélos hadtest törzsének vezetése alatt a 3., 6. és 8. páncélos hadosztályt, és a magyar Szent László hadosztályt csoportosította át. A helyben maradt alakulatokkal, valamint a *Spätlese* hadműveletre összevont páncélos hadosztályok páncélozott harccsoportjaival⁷⁶³ a III. páncélos hadtest törzse vette át a harcvezetést a Balaton és Duna között.

Rövid, de heves tüzérségi és légi előkészítését követően a szovjet 49. gárda- és 108. lövész hadosztály 8:15-kor betört a 23. páncélos hadosztály és a Kesseő csoport⁷⁶⁴ védelmébe.

⁷⁶¹ December 18-ával a III. páncélos hadtest állományába közel 358 bevethető harcokosi, rohamlőveg és vadászpáncélos tartozott. CAMO f. 500, op. 12472, gy. 382, li. 240. és Schneider, 2004. 137. o.

⁷⁶² Számvéber, 2018. 407. o.

⁷⁶³ Ezek jellemzően a hadosztályok Panther páncélos osztagjából, az önjáró tüzérosztályból, valamint a páncélozott páncélgránátos-zászlóaljából és páncélos-utászszázadokból álltak. Az anyaalakulatokkal együtt a páncélos-híradóosztályok és a páncélgránátos erők zöme is távozott. Az előbbi körülmény jelentősen nehezítette a harcvezetést, míg utóbbi az ellenlökések során visszaszerzett terepszakaszok és helységek tartós birtokbavételét lehetetlenítette el.

⁷⁶⁴ A csoport állományába a Solt gyalogezred részei, egy SS-rendőrszázlój, légvédelmi és táborig tüzérosztályok tartoztak. Parancsnoka Kesseő László vezérőrnagy volt. Lexikon, A-Zs, 1997. 1051.

Különösen heves harcok bontakoztak ki Pákozdtól, Dinnyés, Fövenypusztán és Tác körzetében, utóbbi település aznap öt alkalommal cserélt gazdát.⁷⁶⁵ Szovjet nyomásra a 23. páncélososztály helyenként már az Olga-állásba⁷⁶⁶ vonult vissza. A 31. gárda-lövészhadtest erői Pákozdtól térségéig jutottak. A Velencei-tó keletre a 10. gárda- és 37. lövészhadtest birtokba vette Baracsát, Kápolnásnyéket, Pettendet és Velencét. A jelentős mennyiségű fölény ellenére a 3. Ukrán Front lövészerői az első napon mindössze 3-7 km mélységben tudtak betörni a III. páncélososztály védelmének harcászati mélységébe. Mivel Breith törzse képtelen lett volna hatékonyan vezetni a harcot egyszerre két támadó szovjet hadsereggel szemben, a Fretter-Pico seregcsoport a Duna és Velencei-tó közötti arcvonalszakasz védelmével Kraeber vezérőrnagyot, a 13. erődörlet parancsnokát bízta meg, aki a III. páncélososztály törzsen keresztül kapta utasításait.

Mivel lövészerői a vártnál sokkal lassabban haladtak, Tolbuhin marsall **december 21-én** harcba vetette előbb a hadseregek, majd másnap a front sikerkifejlesztő lépcsőit.⁷⁶⁷ Miután ezek az erők belerohantak a *Spätlese* hadműveletre összevont német páncéloskötelékbe, a Velencei-tó térségében heves páncélosütközet alakult ki, melynek első napján a németek 30 szovjet harcokosi és önjáró löveg kilövését jelentették.⁷⁶⁸ Az 1. páncélososztály sávjában egyelőre csak helyi jellegű harcok zajlottak, azonban a 23. páncélososztály felé kialakított rést több kísérlet ellenére sem sikerült lezárni. Reggel a 366. gárda önjáró tüzérezreddel⁷⁶⁹ támogatott 135. lövészhadtest erői már betörték Székesfehérvár déli részébe, de rövidesen ki is szorították őket onnan. A Weymann páncélosított harccsoport⁷⁷⁰ a Székesfehérvár–Pákozdtól út vonalán, illetve Pákozdtól térségében egész nap ellenlökéseket vezetett. Pákozdtól a szovjet–a 7. gépesített hadtest a németeket megelőzve elfoglalta, egyúttal bekerítették Weymann erőit is. A németek hét harcokosit veszítettek⁷⁷¹, de nyugati irányban kitortek.

A szovjet 46. hadsereg sávjában a 2. gárda gépesített hadtest Vereb térségéig jutott, ugyanis a német 6. és 8. páncélososztály páncélosított harccsoportjaival megerősített 271. népi-gránátososztály lezárta a Pázmánd–Kajászószentpéter vonalat.⁷⁷² A 6. páncélososztály Schmidt páncélosított harccsoportja Lovasberény körzetéből dél felé támadva visszaszorította a 180. lövészosztályt és egy időre visszafoglalta Nadapot, veszélyeztetve a 10. gárda-lövészhadtest

⁷⁶⁵ Rebutisch, 2012. 446. o.

⁷⁶⁶ A Margit-állás mögött átlagosan 25 km mélységben, a Balatonfüzfő–Péti-hegy–Peremarton–Pétfürdő–Várpalota–Csór–Isztkaszentgyörgy–Moha–Sárkeresztes–Borbálamajor–Borbálapusztán–Zámoly–Fornapusztán–Csákvár–Bodmér–Szar terepszakaszon húzó harmadik védővonal. Lexikon, A-Zs, 1997. 885.

⁷⁶⁷ A 3. Ukrán Front sikerkifejlesztő lépcsője – a 2. gárda gépesített, a 7. gépesített és a 18. harcokosi hadtest – összesen 387 üzemképes harcokosival és 100 önjáró löveggel rendelkezett. Számvéber, 2018. 432. o.

⁷⁶⁸ CAMO f. 500, op. 12472, gy. 382, li. 297 és Számvéber, 2018. 465. o.

⁷⁶⁹ Állományában 13 ISzU—152 és négy ISzU—122 önjáró löveg volt. A németek aznap egyet–egyet kilőttek.

⁷⁷⁰ A 3. páncélososztály páncélosított harccsoportja, amely a 6. páncélososztályból, a 3/I. páncélosgránátos-zászlóaljából és a 75/II. (önjáró) páncélos-tüzérosztályból állt. Parancsnoka Martin Weymann alezredes volt.

⁷⁷¹ Számvéber, 2018. 450. o.

⁷⁷² Nevenkin, 2019. 545. o.

összeköttetési vonalait. A szovjetek gyorsan átcsoportosították erőiket, így útját állták a németek további térnyerésének. Tolbuhin úgy döntött, hogy a front sikerkifejlesztő alakulatát, a 18. harckocsihadtestet a 46. hadsereg sávjában veti be, mert itt jobb lehetőség kínálkozott egy gyors északi irányú előretörésre.

December 22-én a 4. gárdahadsereg és a 7. gépesített hadtest⁷⁷³ erői számos helyen áttörték a német védelem harcászati mélységét, ráadásul a lövészalakulatok este behatoltak Székesfehérvárra is. A 23. páncéloshadosztály vegyes harccsoportjai egyelőre képesek voltak helyreállítani a betöréseket, illetve a Weymann páncélozott harccsoport ellenlökései nyomán átmenetileg sikerült biztosítani a Székesfehérvártól nyugatra-északnyugatra lévő útvonalakat, de a helyzet egyre romlott a németek szempontjából. Az 1. páncéloshadosztály, miután több szovjet támadást elhárított, a Huppert harccsoporttal⁷⁷⁴ nyugati irányban, Úrhida felé támadást indított, hogy lezárja az arcvonalon keletkezett rést. A települést súlyos harcok után, estére sikerült birtokba venni.

A Velencei-tó és Duna között a 37. lövészhadtesttel támogatott 2. gárda gépesített hadtest Válnál viszonylag könnyen, a Kápolnásnyék térségében frissen bevetett 18. harckocsihadtest, azonban csak súlyos harcokat követően⁷⁷⁵ tudta áttörni a német–magyar védelmet. A nehézségek ellenére Martonvásár, Vál és Vereb elfoglalásával a 3. Ukrán Front áttörte a Margit-állást. A Kraeber csoport arcvonala kettészakadt, a saját csapatok északi irányban vonultak vissza. Mivel a harcvezetés nem volt kellően hatékony, a Dél Hadseregcsoport javaslatára a *Feldherrnhalle* páncéloshadosztály törzsét kivonták Budapestről, hogy átvegye a páncélozott harccsoportok feletti egységes irányítást.

Breith, akinek hadtestét egy nagyszabású támadás, nem pedig védelem céljából állították össze, a kialakult helyzetben nem tehetett mást, minthogy arcvonala időről időre történő lerövidítésével igyekezett csapatai összeköttetését megőrizni. A páncélozott harccsoportok elegendő saját gyalogság hiányában csupán ellenlökéseket indíthattak, átmenetileg visszafoglalhattak kisebb területeket és igen jelentős veszteségeket is okozhattak a támadó szovjet csapatoknak, de a Margit-állás védelmi terepszakaszainak megtartására alkalmatlanok voltak.⁷⁷⁶ A gyalogság égető hiányát az OKH utasítására a tüzérség heves tűzősszpontosításával, valamint a páncélosok gyors és mély előretörésével, a szovjet lövészgyalogság szétkergetésével, állásaik legázolásával kellett pótolni. Ez a harceljárás azonban a harceszközök jelentősebb amortizációja, és az utánpótlás biztosításának nehézségei miatt hosszú távon nem volt tartható. Némi enyhülést jelentett a 4. lovasdandár beérkezése a III. páncéloshadtest bal szárnyára.

⁷⁷³ A 7. gépesített hadtest két nap alatt 24 Panther, 15 Pz. IV harckocsi és hét lövészpáncélos kilövését jelentette. Saját vesztesége 25 T-34 és T-34/85, két ISz-2 és nyolc gépjármű volt. Számvéber, 2018. 471. o.

⁷⁷⁴ A harccsoport I/II. páncélgránátos-zászlóaljából, 1. páncélosezred törzséből, valamint a 3. és 6. páncélosszázadból, a 113/10. páncélos-utászszázadból és az 503. nehézpáncélos-osztály hat Tiger B nehéz harckocsijából állt.

⁷⁷⁵ Velencénél az ellenlökést végrehajtó Schmidt páncélozott harccsoport 21 szovjet harckocsi kilövését jelentette, azonban Pázmándnál már erős ellenállásba ütköztek a németek. CAMO f. 500, op. 12472, gy. 382, li. 321.

⁷⁷⁶ Erőd, 1999. 13. o.

Friessner az egyre kritikusabb helyzetben előbb további erősítésekért folyamodott az OKH-hoz, majd javasolta a 8. SS-lovashadosztály kivonását a pesti hídfőből, kéréseit azonban elutasították. A megváltozott hadműveleti helyzetre való tekintettel a Dél Hadseregcsoport főparancsnoka december 22-én ismételten a teljes pesti hídfő kiürítését kérte, amit Hitler újfent elutasított, és elrendelte Budapest végsőkig tartó védelmét, tekintet nélkül a lakosságra és a várható károkra. Friessnert másnap leváltották. Utóda a hadseregcsoport élén Wöhler gyalogsági tábornok lett, így a 8. hadsereget december 28-tól Hans Kreysing, a hegyi csapatok tábornoka vette át. A német 6. hadsereg főparancsnoki posztján Hermann Balck páncélostábornok váltotta Fretter-Picot.

December 23-án az 1. páncélosadosztály arcvonalán a németek több betörési kísérletet is elhárítottak, Úrhidát azonban fel kellett adni. A szovjetek Polgárdiba is betörték. Székesfehérvárnál a 7. gárda-légideszant- és 84. lövészadosztály SzU-76M önjáró lövegek-támogatásával reggelre teljesen kiszorították a 23. páncélosadosztály utóvédjeit a városból. A páncélosadosztály Székesfehérvártól nyugatra és északra igyekezett megszilárdítani az arcvonalat. A III. páncéloshadtest Székesfehérvár körzetében december 20. és 23. között saját jelentései szerint megsemmisített 216 páncélost, 84 páncéltörő ágyút és 23 tüzérségi löveget.⁷⁷⁷

Miután a Margit-állás átszakadt, a 3. Ukrán Front sikerkifejlesztő lépcsője északi irányban folytatta támadását. A 2. gárda gépesített hadtest elfoglalta Göböljárást, Zsámbékot és elvágta a létfontosságú Bicske–Budapest vasútvonalat. A 18. harcoksihadtest Vértesacsát és Alesútot vette birtokba. A hátráló Pape csoport több ellenlökést indított a szovjetek feltartóztatására, ám ezek rendre sikertelenek maradtak. Később a Balck seregcsoport a Dunától északra harcoló LXXII. hadtest egy részét is átcsoportosította a körzetbe, de a németek így sem voltak képesek megakadályozni a szovjetek további tényyerését. Másnap a 18. harcoksihadtest birtokba vette Bicskét, ezzel kijutott a Balck seregcsoport hadműveleti mélységébe, majd elfoglalta Perbált, Mányt és Tinnyét. A 2. gárda gépesített hadtest északkelet felé előretörve elérte Buda nyugati szélét, és december 26-ig a Szentendre–Budakalász–Érd szakaszon létrehozta a bekerítés belső gyűrűjét. Aznap délelőtt a 18. harcoksihadtest és a 4. gárda-lövészadosztály birtokba vette Esztergomot. Bár a Dél Hadseregcsoport a Garam térségében jelentősen hátráltatta a szovjet 6. gárda-harcoksihadsereg támadását, ennek ellenére a 2. és 3. Ukrán Front csapatai december 26-án, a Garam és Duna torkolatánál felvették a kapcsolatot egymással, megvalósítva ezzel Budapest teljes bekerítését.

⁷⁷⁷ CAMO f. 500, op. 12472, gy. 382, li. 364. és Számvéber, 2018. 498. o. A Weymann páncélosított harccsoportot december 26-án név szerint is megemlítették a Wehrmachtberichtben, mert a Székesfehérvár körzetében 73 szovjet páncélos kilövését jelentették CAMO f. 500, op. 12472, gy. 382, li. 398. Weymann alezredes február 20-ával kapta meg a Vaskereszt Lovagkeresztjét.

Amíg a 3. Ukrán Front jobb szárnyának csapatai megvalósították Budapest bekerítését, a 7. gépesített hadtesttel támogatott 4. gárdahadseregnek a Székesfehérvártól délnyugatra harcoló német–magyar csapatokat kellett körülzárnia és megsemmisítenie. A 20. gárda-lövészhadtestnek Szár–Gánt–Csákerény, a 21. gárda-lövészhadtestnek Ősi–Berhida–Balatonfűzfő vonalra kellett kijutnia. A támadás centrumában a 7. gépesített hadtestnek Mór, Csór és Várpalota irányban kellett előretörnnie.⁷⁷⁸ Gyermely és Zsámbék körzetében, a Pape csoporttal szemben a 31. gárda-lövészhadtest támadott.

A III. páncéloshadtestet a 4. gárdahadsereg tovább szorította nyugati irányban. A jobb szárnyon védekező 1. páncélosadosztályt egyre hevesebb támadások érték. A Weymann páncélosított harccsoport heves harcok árán, december 24-én visszafoglalta Sárkeresztet, majd a 4. lovasdandár támadásához csatlakozott, ami azonban az erős szovjet ellenállással szemben sem Zámolytól nyugatra, sem Csákvártól délre nem hozott eredményt.

December 25-én Sárkeresztes ismét a szovjetek birtokába került. A 4. lovasdandár támadása már sikeresebb volt, mint előző nap. Borbálapusztá elfoglalásával sikerült lezárni a 23. páncélosadosztály jobb szárnyán tátongó rést. A 4. lovasdandár és a Pape csoport között az 5. gárda-lovashadtest Csákvár térségéig jutott. A megerősített 4. lovasdandár Csákvár–Környe körzetében vezetett ellenlökéseivel csak lassítani tudta a szovjeteket, akik **december 26-án** elfoglalták Csákvárt, a Pape csoport arcvonalán pedig Nyergesújfalut vették birtokba. Breith a 208. páncélososztályt és egy lövészpáncélosokkal felszerelt utászszázadot indított a településhez, hogy így akadályozza meg a szovjetek további térnyerését Komárom irányában.

December 27-én a szovjet 20. gárda-lövészhadtest, több nap hullámzó sikerű harcai után elfoglalta Sándorkamajort, Zámolyt és Csákerényt. Ettől eltekintve a III. páncéloshadtest arcvonalának jobb szárnyán és centrumában helyi jellegű betörések történtek, melyeket a németek tisztáztak. Breith elsősorban arra törekedett, hogy a Balaton és Zámoly közötti arcvonalat szilárdan megtartsa. Ettől északra, a Pape csoport erőivel a Duna vonaláig jórészt mozgóvédelemmel igyekezett megakadályozni a 3. Ukrán Front előretörését.

December 28-tól a sorozatos német ellenlökések, saját veszteségeik és az összeköttetési vonalaik növekedése miatt a szovjet támadás lendülete érezhetően csökkent. Breith erői egyre hatékonyabban tudták elhárítani a szovjetek betörési kísérleteit, ugyanakkor saját támadásaikat – különösen a 4. lovasdandár sávjában – tovább erőltették, ami azonban szintén nem járt eredménnyel. Aznap a 23. páncélosadosztályt, a 4. lovasdandárt, a 325. rohamlöveg dandárt, az 503. nehézpáncélos-osztályt, valamint a Weymann páncélosított harccsoportot és egyéb kisebb kötelékeket magába foglaló I. lovashadtest (Gustav Harteneck lovassági tábornok) átvette a III.

⁷⁷⁸ Száva, 1975. 222. o.

páncélos hadtest arcvonalszakaszának egy részét, súllyal Zámoly körzetében. A Pape csoportot, valamint az I. lovas- és III. páncélos hadtestet a Breith hadtestcsoportban vonták össze.

December 29-én az 1. páncélos hadosztály erőivel szemben Ősit birtokba vették a szovjetek. A 7. gépesített hadtest Csákberény felől Söréd irányában próbált támadni, de a Weymann páncélos harccsoport ebben megakadályozta. Ezt követően a Breith hadtestcsoport arcvonalának nagy részén az év végéig már csak szórványos harcok zajlottak. Egyedül Csókakőnél, Móránál és Ősinél dúltak heves harcok.

Az év végéig a Breith hadtestcsoport a Balaton és Duna között húzódó arcvonalát megszilárdította. A német csapatok december 24. és 30. között a következő okozott veszteséget jelentették: kilenc harckocsi, nyolc önjáró löveg, 51 páncéltörő ágyú, 13 tüzérségi löveg, kilenc aknavető, számos kézi fegyver, 59 hadifogoly, 485 megszámlolt halott.⁷⁷⁹ 1944. december 31-én a Breith hadtestcsoport a következő bevethető páncélosokkal rendelkezett: 136 harckocsi (amiből hat Tiger B), 82 rohamlöveg, vadáspáncélos és páncélvadász, valamint 33 könnyű és 126 közepes lövéspáncélos.⁷⁸⁰

A makacsul védekező német csapatok ugyan lassították a 3. Ukrán Front támadását, de Esztergom, Zámoly és Székesfehérvár elfoglalását, valamint Budapest bekerítését nem tudták megakadályozni. A Breith hadtestcsoport megőrizte arcvonala folytonosságát, csapatai harc képességét, továbbá megővta Komárom körzetét, ahol a beérkező IV. SS-páncélos hadtest csapatai kirakodtak. Breith tevékenysége miatt a szovjet 4. gárdahadsereg elmaradt a Tolbuhin által kitűzött céloktól, ráadásul a német–magyar csapatok Székesfehérvártól északnyugatra és nyugatra megtartott állásaikból komolyan veszélyeztethették a 4. gárdahadsereg elért pozícióit.

7.3.2. A FELMENTÉSI KÍSÉRLETEK

Értesülve a magyar főváros közel megvalósult bekerítéséről, december 24-én Adolf Hitler elrendelte a IV. SS-páncélos hadtest (Herbert-Otto Gille *SS-Obergruppenführer*), valamint a 96. és 711. gyaloghadosztály Magyarországra szállítását egy ellentámadás céljából. Az OKH által elfogadott tervváltozat szerint a IV. SS-páncélos hadtestnek Komárom körzetéből támadva a Budapest és a Vértes-hegység között lévő szovjet erőket meg kellett semmisítenie, majd ezt követően helyre kellett állítania a kapcsolatot a magyar fővárossal.

A *Konrad* fedőnevű hadművelet **1945. január 1-jén** indult. Bevezetésként a III. páncélos hadtest több támadást is indított arcvonalán, melyek közül az Ősi elfoglalására tett kísérlet volt a legerősebb. A 23. páncélos hadosztály páncélosaival is megerősített 113/I. páncélgránátoszászlóalj köré szervezett harccsoport Berhida déli előteréből indult meg. Az első kísérlet

⁷⁷⁹ CAMO f. 500, op. 12472, gy. 382, li. 458.

⁷⁸⁰ CAMO f. 500, op. 12472, gy. 382, li. 470. Részletes bontásban lásd ugyanitt.

Birkásmajor elfoglalása után elakadt. A németek 50 főt, három-három Panthert és rohamlöveget, valamint két Marder páncélvadász vesztek, de kilöttek négy SzU–76M-et és hat páncéltörő ágyút.⁷⁸¹ Este az Elias páncélozott harccsoport⁷⁸² ismét támadásba lendült és ezúttal elfoglalta Ósit. Miután a páncélosokat hátravonták, a páncélgránátosoknak szovjet nyomásra ismét fel kellett adni a települést. Az elterelés azonban sikerült, a szovjet felderítés nem tudta megállapítani, hogy a németek a 4. gárdahadsereg arcvonalának melyik szakaszán készülnek nagyobb támadásra.⁷⁸³

A IV. SS-páncéloshadtest 19:30-kor indította meg támadását. A bal szárnyon a 3. SS-páncélosadosztály, attól délre az 5. SS-páncélosadosztály támadott. Az SS-hadtest jobb szárnyát a Pape csoport⁷⁸⁴ fedezte. A kezdeti sikerek ellenére öt nap szakadatlan, igen heves helység-harcokkal súlyosított támadás után a IV. SS-páncéloshadtest támadása keleti-délkeleti irányban csupán 28–37 km-t tudott előrenyomulni. Esztergomot a német 711. gyalogadosztály január 6-án visszafoglalta, azonban Bicske és Zsámbék körzetében a szovjet csapatok megállították a német támadást, mivel annak lassú üteme lehetőséget kínált a szovjet tartalékok átcsoportosítására és új védelmi vonal kiépítésére.⁷⁸⁵ Ezzel azonban meggyengítették a 4. gárdahadsereg Breith hadtestcsoporttal szemben húzódó arcvonalszakaszát. Ezt felfedezte a Dél Hadseregcsoporthoz tartozó felmentő támadást ezért úgy kívánta lendületbe hozni, hogy az 1. és 3. páncélosadosztályok különböző harccsoportjaival megerősített I. lovashadtest Székesfehérvár északnyugati körzetéből Csákvár irányában támadást indít, majd a IV. SS-páncéloshadtesttel szemben harcoló szovjet erők utánpótlási vonalait elvágja, ezzel elősegítve a Budapest felé történő további előrenyomulást. Első célként Breith a következőket határozta meg: a jobb szárnyon az 1. páncélosadosztálynak lekötő támadásokat kellett indítania, illetve Gyulamajort kellett birtokba vennie. A megerősített 4. lovasdandárnak Sőréd körzetéből Zámoly irányában kellett előretörnie, miközben a 23. páncélosadosztály biztosítja a jobb szárnyát.⁷⁸⁶ A szovjet átcsoportosítások ellenére Breith támadóerői a meglepésre nem alapozhattak, hiszen pár napja ezen az arcvonalszakaszon indítottak elterelő támadást, amivel a szovjetek figyelmét magukra vonták.

⁷⁸¹ Számvéber, 2013. 48. o.

⁷⁸² A harccsoport az 1. páncélosezred 10 Pz. IV és 16 Panther harckocsijából, a 37/2. páncélos-utász századból, a 113/10. páncélos-utász századból, valamint a 23. páncélosezred 8–10 Pantheréből és vadáspáncélosából állt.

⁷⁸³ Balck, 2015. 373. o. és Maier, 2004. 18. o.

⁷⁸⁴ Pape vezérőrnagy erői a 6. és 8. páncélosadosztály páncélozott harccsoportjaiból, a 130/I. páncélososztályból, a Marck géppuskás-zászlóaljából, a 271. népi-gránátoshadosztály egy zászlóaljából, egy riadózászlóaljából, a *Feldherrnhalle* páncélosadosztály egy menetzászlóaljából és utász zászlóaljának 3. (páncélozott) századából, a 13. páncélvadászosztályból, a 8/2. SS-páncélvadász századból és a 219. rohampáncélos-osztályból állt.

⁷⁸⁵ Erőd, 1999. 14. o. és Száva, 1975. 234 – 235. o. A német támadás visszaverésére január 2. és 4. között átcsoportosították és harcra vetették a 18. harckocsi-, az 1. gárda gépesített- és a 7. gépesített hadtest részeit, valamint négy gárda-lövész- és egy lovasadosztályt, egy páncéltörő tüzérezredet, öt önjáró tüzérezredet, öt önálló páncéltörő tüzérezredet, hat önálló tüzérezredet, három aknavetőezredet és hat műszaki zászlóaljat.

⁷⁸⁶ Rubbel, 2008. 327. o., Rebentisch, 2012. 448.o. és Maier, 2004. 29. o.

Január 7-én, 7:30-kor az I. lovashadtest erői, összesen 137 páncélossal, 30 perces tüzérségi előkészítést követően, erős hóesésben betörték a 20. gárda-lövészhadtest védelmébe. A 23. páncéloshadosztály harccsoportjai elfoglalták Sárkereszttest, Alsópusztát, Borbálapusztát és Borbálamajort.⁷⁸⁷ A *Feldherrnhalle* (korábbi 503) nehézpáncélos-osztállyal támogatott 4. lovasdandár Zámoly irányában tört előre, és heves harcok után estére a településre is behatolt, ahonnan azonban kiszorították a szovjetek. A német támadásra válaszul a 20. gárda-lövészhadtest mögött tartalékban álló 7. gépesített hadtestet előre vonták. A Weymann páncélozott harccsoport Lajamajor irányában támadott, ahol súlyos harcokba keveredett szovjet harckocsikkal, melyek közül 20-at kilőttek. Este a 4. lovasdandár és a Weymann harccsoport megpróbálta Zámolyt északról és délről megkerülni, de ez nem járt sikerrel. Breith az 1. páncéloshadosztály Rank páncéloscsoportját 26 harckocsival Fehérvárcsurgóhoz csoportosította át. A szovjetek is erősítéseket küldtek a körzetbe: az 1. gárda gépesített hadtest mellett a 4. gárdahadsereg 132 löveget és aknavetőt vont össze. A nap végére az I. lovashadtest egy 6 km széles és 6 km mély betörés harcolt ki, miközben 30 harckocsi, 45 páncéltörő ágyú, 14 tüzérségi löveg és öt német gyártmányú 8,8 cm-es löveg kilövését jelentette, hét saját páncélos végleges elvesztése árán.⁷⁸⁸ Az elért eredmények fényében Gaedcke csalódottan úgy vélte, hogy a Zámoly elleni támadás hiba volt.⁷⁸⁹

Január 8-án a 7. gépesített hadtest részei, később az 1. gárda gépesített hadtest ellenlökései miatt Székesfehérvártól északra egy heves páncélosütközet alakult ki. A német vezetési törzsek több, egymásnak ellentmondó utasítást is adtak a harcoló csapatoknak, ami tovább bonyolította a helyzetet. A német harccsoportok heves harcok árán sem értek el érdemi haladást, azonban saját jelentéseik szerint 38 páncéltörő ágyú és 60 tüzérségi löveg mellett 25 szovjet harckocsit tettek harcképtelenné, de maguk is véglegesen elvesztettek 16 páncélost.⁷⁹⁰

Január 9-én a 23. páncéloshadosztály részeivel és Tiger B nehéz harckocsikkal is megerősített Weymann harccsoport a 204 magassági pontot és Fülöpmajort vette birtokba. A délután folyamán a szovjet 1. gárda gépesített hadtest Zámolytól délre indított támadást, majd visszafoglalta Alsópusztát és Borbálamajort. A további előretörést a Weymann páncélozott harccsoport tartóztatta fel, két saját páncélos elvesztése árán. A németek hagyták, hogy a szovjet támadás elérje a vonalaikat, majd a jól kiválasztott lesállásaikból tüzelve súlyos veszteséget okoztak.⁷⁹¹ A nap második felében végrehajtott német ellenlökések védelembe kényszerítették a szovjet alakulatot, így a 23. páncéloshadosztály visszafoglalhatta Sárkereszttest, Borbálapusztát, Borbálamajort.

⁷⁸⁷ Rebentisch, 2012. 450. o.

⁷⁸⁸ Számvéber, 2013. 105. o. és Maier, 2004. 29. o. vö. BA-MA N106/4 220. o.

⁷⁸⁹ Maier, 2004. 31. o.

⁷⁹⁰ Számvéber, 2013. 112. o. és BA-MA N106/4 220. o.

⁷⁹¹ A harcok során az 1. gárda gépesített hadtest súlyos veszteséget szenvedett, saját jelentése szerint 721 főt, 46 harckocsit, két páncélozott szállítójárművet, 15 löveget és három aknavetőt. Számvéber, 2013. 121. o.

Január 10-én az I. lovashadtest erői egész nap helyi harcokat vívtak és leginkább szovjet támadásokat hártottak el. Csákberény körzetében különösen heves összecsapások voltak a Sörédttől 2 km-re, északkeletre lévő 225 magassági pont birtoklásáért. A terepszakaszcserélő ötödik cserélő gazdát, és végül szovjet kézen maradt. Egyéb szovjet támadások azonban mindenütt sikertelenek voltak.

Január 11-én a Weymann és Rank harccsoport, a 4. lovasdandár, valamint a *Feldherrnhalle* nehézpáncélos-osztály 40 perces tüzérségi előkészítés után felújította támadását Zámoly ellen. Több órás harc után a Tigerek elérték a 203 magassági pontot, ahonnan Zámoly környékét ellenőrzés alatt tarthatták. A 4. lovasdandár a nehéz harckocsik tűzfedezete alatt betört Zámolyra. Eközben Weymann alezredes erői dél felől közelítették meg a települést. A német harccsoportok közös erővel 14:00-ra foglalták el Zámolyt, miután 31 szovjet harckocsi és önjáró lövege, 31 páncéltörő ágyú, négy tábori tarack és három tehervitorlázó repülőgép megsemmisítését jelentették. Maguk a németek is érzékeny veszteségeket szenvedtek, estére már csak három Tiger B maradt bevethető.⁷⁹²

Az I. lovashadtest még két napig aktív támadó tevékenységet folytatott, de további eredményeket már nem ért el. A közelmúlt harcai során a Breith hadtestcsoport 1200 katonát, valamint 33 páncélost veszített el *véglegesen*⁷⁹³, miközben elsődleges feladatait is alig tudta teljesíteni. Az I. lovashadtest igen súlyos harcok közepette is csupán csekély területnyereséget könyvelhetett el, azonban a 3. Ukrán Front jelentős páncéloserejét kötötte le, miközben súlyos veszteséget okozott – saját jelentései szerint 2900 szovjet katonát és 117 harckocsit és önjáró löveget tett harcképtelenné.

Január 8-ára a IV. SS-páncéloshadtest a szilárd szovjet ellenállás miatt védelembe kényszerült, ezért másnap áthelyezte támadásának súlyát a bal szárnyára. Ezzel új fázisba lépett a Budapest felmentését célzó hadművelet, amely a *Konrad 2* fedőnevet kapta. Az 5. SS-páncélosadosztály egy megerősített ezredcsoportja Esztergomtól délre, Szentendre és Pomáz irányában támadott, majd január 12-ére elfoglalta Pilisszentkeresztet. Hitler azonban már nem bízott sikerben, ezért leállította a támadást. Noha a felmentő erők közel jártak a magyar fővároshoz, erejük nem lett volna elég ahhoz, hogy tartós kapcsolatot építsenek ki a védőkkel. Budapest felmentéséről mégsem mondtak le. A szovjetek megtevesztése céljából a IV. SS-páncéloshadtestet január 17-ig Komáromon keresztül Zirc térségébe szállították, majd megerősítették az 1. és 3. páncélosadosztállyal is. Az újabb, *Konrad 3* fedőnevű felmentési kísérlet keretében a IV. SS-páncéloshadtestnek Székesfehérvártól délnyugatra támadásba lendülve előbb keleti irányban el kellett érnie a Dunát, elvágva ezzel a Balaton és a Vértes-hegység között elhelyezkedő szovjet

⁷⁹² BA-MA N106/4 221. o., Schneider, 2004. 138. o. és Rubbel, 2008. 328. o.

⁷⁹³ Számvéber, 2013. 133. o. vö. BA-MA N106/4 221. o.

csapatokat, majd észak felé fordulva át kellett törnie Budapesthez, hogy megteremtse a kapcsolatot IX. SS-hegyihadtesttel, amely épp ekkor adta fel Pestet.

A január 18-án induló hadművelet kezdetén a Breith hadtestcsoport lekötő támadásokat indított Sárkeresztes és Zámoly között. A 3. Ukrán Front vezetése előtt teljesen titokban maradt a IV. SS-páncéloshadtest átcsoportosítása, ezért Breith támadásával szemben számos tartalékokat csoportosítottak át. Emiatt a németek ötórányi heves harc után sem tudtak betörni a szovjet védelem mélységébe. Ezzel szemben a IV. SS-páncéloshadtest január 18-án áttörte a szovjet védelmet, majd Dunapentele (mai nevén Dunaújváros) birtokbavételével kettévágta a 3. Ukrán Frontot. Január 21-én a magyar Ney SS-ezreddel⁷⁹⁴ megerősített 1. páncélosadosztály támadást indított Székesfehérvár ellen, és súlyos helység harcban január 22-én reggelre visszafoglalta a várost.

Székesfehérvár visszafoglalását követően a III. páncéloshadtest erői szilárdították meg az adott arcvonalszakaszt. Hogy segítse IV. SS-páncéloshadtest előretörését, a 23. páncélosadosztály Csala irányában támadásba lendült, melyet **január 23-án**, délelőtt foglalt el, további térnyerését azonban a Császár-víz keleti oldalára települt szovjet tábori és páncéltörő tüzéregységek megakadályozták.⁷⁹⁵ Északabbra, a keleti irányban visszahúzódó szovjet erőkkel szemben az I. lovashadtest megerősített 3. lovasdandára visszafoglalta Mányt, míg a 6. páncélosadosztály zöme elérte a Zsámbék–Bicske útvonalat, illetve Tatabánya–Alsógalla körzetét. A magyar 1. huszáradosztály erői ezzel egy időben visszafoglalták Oroszlányt, Várgesztest és Kőhányáspusztát. Csákvár azonban a szovjetek birtokában maradt, így – nagyrészt a saját erők elégtelensége miatt – a Vértesből nem sikerült kitörni.

Január 25-ig a IV. SS-páncéloshadtest támadóerői az egyre erősödő szovjet ellenállással szemben a Váli-víz mentén elérték az Adony–Baracska terepszakaszt, azonban a többszöri irányváltásokkal tarkított német páncélostámadásokat a szovjet páncélelhárító körletek és a beérkező szovjet harcokosi- és egyéb tartalékok feltartóztatták.⁷⁹⁶ A németek **január 26-án** még egy utolsó próbálkozást tettek a szovjet védelem áttörésére, és erőik egy részével, nagy nehézségek árán átkeltek a Váli-vízen, azonban Balck ekkor beszüntette a támadást, mert annak folytatásától már nem várható érdemi eredményt.

Mivel a németek nem rendelkeztek elegendő gyalogsági erővel, a *Konrad 3* első napjaiban bekerített szovjet csapatrészek vissza tudtak vonulni saját vonalaik mögé, majd rövidesen komolyan fenyegették a IV. SS-páncéloshadtest déli szárnyát és összeköttetési vonalait. Balck utasította

⁷⁹⁴ Az eredetileg harccsoport erejű egységet 1944. október 20-án hozta létre, majd vezette dr. Ney Károly, SS-Hauptsturmführer, a szélsőjobboldali Keleti Arcvonal Bajtársi Szövetség elnevezésű szervezet első titkára.

⁷⁹⁵ Rebentisch, 2012. 452. o.

⁷⁹⁶ Erőd, 1999. 15. o.

Breith-et, hogy január 28-ával a III. páncélos hadtesttel – alárendeltségében az 1., 3. és 23. páncélos hadosztállyal – vegye át a harcvezetést a Sárvíz (Nádor-csatorna) és Duna között.⁷⁹⁷

A 3. Ukrán Front ellentámadása **január 27-én** indult. A front két csapásmérő csoportosítást alakított ki (a Velencei-tótól északra a 23. harckocsi-, 5. gárda-lovas- és 104. lövészhadtest; délre a 18. harckocsi-, 30. és 133. lövészhadtest), melyeknek Sárosd felé csapást kellett mérnie a német csoportosítás bekerítése és megsemmisítése céljából. **Január 28-án** a 3. páncélos hadosztály részei Kishantospusztá és Dunapentele között védekeztek, miközben az 1. páncélos hadosztály Pusztaszabolcs, a 23. páncélos hadosztály Aba körzetében gyülekeztette erőit. Breith azt tervezte, hogy három páncélos hadosztályának egyidejű, koncentrikus támadásaival az előző nap feladott Hercegfalvánál (mai neve Mezőfalva) stabilizálja az arcvonalat.

Január 29-én a 23. páncélos hadosztály Hercegfalva irányában, széles arcvonalon támadva átlépte a Simontornya–Budapest útvonalat. Az 509. nehézpáncélos-osztállyal támogatott 1. páncélos hadosztály erői elfoglalták Perkátát, majd Galambospusztát, Dunapentelétől 5 km-re, északnyugatra. A 3. páncélos hadosztály támadása Nagylók ellen azonban sikertelen maradt, a szovjet 170. harckocsidandár ellenállása miatt. A heves harcokban a III. páncélos hadtest erői 36 szovjet harckocsit, nyolc önjáró löveget és 12 páncéltörő ágyút lőttek ki.⁷⁹⁸

Január 30-án a megnövekedett szovjet nyomás miatt Breith a Kálóz–Hantos–Perkáta–Dunapentele vonalon védelembe rendelte csapatait. A szovjetek több betörést is kiharcoltak az arcvonalon, melyeket a németek ellenlökésekkel vagy az arcvonal visszavételével oldottak meg. A hadtest aznap 43 szovjet harckocsi, hét önjáró löveg és négy páncéltörő ágyú kilövését jelentette, egy saját páncélos *végleges* elvesztése mellett.⁷⁹⁹ A németek azonban súlyosan legyengültek, helyzetük egyre romlott.⁸⁰⁰ **Január 31-én** a 3. páncélos hadosztály Dunapentelénél harcoló részeit már sem ellátni, sem megerősíteni nem lehetett, emiatt Breith engedélyt kért visszavonásukra. Miután ezt megadták, a 3. páncélos hadosztály 12-15 km-rel vette vissza arcvonalát. Breith az 1. páncélos hadosztályt is visszavonta Perkáta körzetébe, mert a seregtestet az 509. nehézpáncélos-osztállyal együtt át kellett adnia az I. lovashadtest részére, hogy Székesfehérvártól északra alkalmazhassák, ahol szintén súlyos helyzet alakult ki.

Február 3-án a szovjet légi erő szoros támogatása mellett a 30. lövész- és 18. harckocsi hadtest összefogott, heves támadásokat indított a Velencei-tó és Balaton között védekező német–magyar csapatok ellen. Az 5. SS- és 3. páncélos hadosztály – előbbi ideiglenesen a III. páncélos hadtest alárendeltségébe került – csatlakozásánál kialakított résben a szovjetek egyre nagyobb erővel

⁷⁹⁷ A III. páncélos hadtest a magyar 3. hadsereg alárendeltségébe került CAMO f. 500, op. 12472, gy. 409, li. 233.

⁷⁹⁸ Számvéber, 2013. 336. o.

⁷⁹⁹ Számvéber, 2013. 347. o.

⁸⁰⁰ A III. páncélos hadtest 20-25 bevethető páncélossal rendelkezett, a harcolólétszám február 3-án összesen 1722 fő volt (az 1. páncélos hadosztály és a tábori pótlászlóalj adatai nélkül). CAMO f. 500, op. 12472, gy. 409, li. 339.

törték előre Seregélyes irányában, melyet másnap el is foglaltak. Söth vezérőrnagy, a 3. páncélososztály parancsnoka engedélyt kért az arcvonal visszavételére, de Breith ebbe nem egyezett bele. Az egyre kritikusabb helyzetben a hadosztályparancsnok kapott utasításai ellenére, önálló kezdeményezésre hátrébb vonta erőit.⁸⁰¹

Február 4-én az 5. SS-páncélososztály részeit Seregélyestől északra a Margit-állásba szorították vissza. A 3. páncélososztály kénytelen volt feladni Sárosdot, míg Belsőbáránznál és Seregélyesnél is már heves harcokat vívtak. A 23. páncélososztály Sárkeresztúrnál még tartotta állásait, a helyzet azonban olyan súlyosra fordult, hogy az OKH engedélyével Balck a III. páncélososztályt másnap visszavonta a Margit-állásba. A hadtesthez aznap visszatért a 24/I. páncélos- és 509. nehézpáncélos-osztállyal megerősített 1. páncélososztály, amely Falubattyán körzetében gyülekezett.

Február 7-én az 1. páncélos- és 5. SS-páncélososztály részei Seregélyestől északnyugatra betört szovjet erők ellen indítottak támadást, és visszavetették a támadókat, miközben kilőttek 18 szovjet harckocsit.⁸⁰² A németek a Margit-állást minden áron tartani akarták. Aznap a III. páncélososztály jobb szárnyán, a magyar 3. hadsereg (Roden csoport) arcvonalán is megélné a szovjetek tevékenysége. Eddig a 23. páncélososztály harccsoportjaival Breith megfelelő segítséget tudott nyújtani a szovjet betörések kezeléséhez, azonban ez már nem volt elegendő. Mivel a 6. páncélososztály zömét Székesfehérvárnál alkalmazták, ezért Balck a magyar 25. gyalogosztály arcvonalán Mezőszentgyörgy és Csősz között kialakult helyzetet a megerősített 1. páncélososztállyal akarta rendezni. **Február 10-én** Breith átvette a parancsnokságot a Roden csoport felett is. Aznap három német páncélososztály páncélozott harccsoportjai indították meg támadásukat, amely a kimerült szovjet erők ellenállásával szemben jól haladt és **február 12-ig** sikerült felszámolni a betörést.

Február 11-ére a IX. SS-hegyihadtest csapatainak helyzete tarthatatlanná vált, ezért este a védők megkíséreltek kitörni az ostromgyűrűből, ami csak keveseknek sikerült. Február 13-ával véget értek a Budapest birtoklásáért 108 napig tartó harcok. Ezzel párhuzamosan a 3. Ukrán Front támadása is fokozatosan lelassult. A front csapatai olyan súlyos páncélosveszteséget szenvedtek el, hogy február 15-ét követően Tolbuhin leállította a támadást. Február 16. után a Dunántúlon hadműveleti szünet állt be. Végeredményben a 3. Ukrán Front csapatai visszaszorították a németeket, de a Margit-állás Székesfehérvár és a Balaton között húzódó szakasza a Balck seregcsoport birtokában maradt. A német–magyar csapatok január 31. és február 4. között megakadályozták a 4. gárdahadsereg áttörési kísérletét Székesfehérvártól északra is. Bár a Balck seregcsoport felmentési kísérletei kudarcot vallottak, azonban 1945. január elején a németek átvették a hadműveleti

⁸⁰¹ Armored Bears, Vol. 2. 2013. 269. o.

⁸⁰² Maier, 2004. 82. o.

kezdeményezést, és a háború hatodik évében két és fél hónapra megállították a Vörös Hadsereg előretörését. Eközben ugyan maguk is jelentős veszteséget szenvedtek, de az ennél jóval súlyosabb veszteségeket elkönyvelni kénytelen szovjet csapatok csak 1945 márciusának harmadik negyedében tudták teljesíteni a Besztercebánya–Komárom–Nagykanizsa vonal és Bécs megközelítő útvonalainak elérését, amit eredetileg 1944 végéig kellett volna végrehajtaniuk.⁸⁰³

7.4. A FRÜHLINGSERWACHEN HADMŰVELET

A Dél Hadseregcsoport már a *Konrad 3* alatt megkezdte egy újabb nagyszabású támadás előkészítését Magyarországon. Hitler az új hadművelettől – ami részben az elmaradt *Spätlease* újragondolt, kibővített változata volt – azt várta, hogy a Dél és E Hadseregcsoport egyidejű, koncentrikus támadásaival képes lesz megsemmisíteni a 3. Ukrán Front erőit a Dunától nyugatra lévő térségben. Ezzel megszűnne a magyarországi nyersanyagforrások és élelmezési javak fenyegetettsége, valamint sikerülne további szovjet erőket elvonni a berlini főirányból. A négy lehetséges tervváltozat közül az elfogadott szerint a támadás súlypontja a páncélosok nagyarányú bevetésére alkalmas térségben, a Sárvíztől (Nádor-csatorna) keletre, illetve a Duna között volt.

A főcsapást az Ardennekből kivont, majd pihentetett 6. (SS-) páncéloshadsergnek (Josef Dietrich *SS-Oberstgruppenführer*, a Waffen-SS vezérezredese) kellett végrehajtania a Balaton és Velencei-tó közötti szakaszon. A hadsereg jobb szárnyát az I. lovashadtest fedezte. Az arcvonal közepén az I. SS-páncéloshadtest állt, az 1. SS- és 12. SS-páncélosadosztállyal és a magyar 25. gyaloghadosztály felével. A bal szárnyon a II. SS-páncéloshadtest helyezkedett el, készen rá, hogy a 2. SS- és 9. SS-páncélos-, valamint a 44. birodalmi gránátoshadosztállyal Dunaföldvár felé nyomuljon előre. A hadsereg bal szárnyán a Balck seregcsoport a III. páncéloshadtest törzsének vezetése alatt alakított ki támadó csoportosítását. Ez az 1. és 3. páncélosadosztályból, a 356. gyaloghadosztályból és számos hadtestközvetlen megerősítő erőből, köztük a 24/I. páncélos-, az 509. nehézpáncélos-, a 219. rohampáncélos-osztályból, a 303. rohamtüzér-dandárból, valamint a 351. lángszórós páncélosszázadból állt. Március elején a hadtest 153 bevethető harcokocsival (ebből 25 Tiger B), rohampáncélossal, rohamlőveggel és vadáspáncélossal rendelkezett, a harcolólétszám legkevesebb 3200 fő volt.⁸⁰⁴ Tüzérségi támogatásról a 3. tüzérparancsnokság vezetése alatt 19 könnyű-, 22 nehéz- és 17 rakéta-sorozatvető üteg gondoskodott.

A III. páncéloshadtest feladata az volt, hogy miután elfoglalta Seregélyes nagyközséget, göngyölítse fel a szovjet védelmet a Seregélyes–Velencei-tó vonalon, majd hatoljon be a Velencei-tó és a Duna közötti területre. A Duna vonalának biztosítása után a hadtestnek a 6. (SS-)

⁸⁰³ Erőd, 1999. 16. o.

⁸⁰⁴ HL-MT 630/7214566., és Maier, 2004. 178. o.

páncélos hadsereggel közösen kellett mélységi csapást mérnie, egyúttal fedeznie az SS-alakulatokat az Ivánca–Aggszentpéter–Kápolnásnyék vonaltól keletre.⁸⁰⁵ A támadást megelőző időszakban Breith gyakran tartózkodott a csapatoknál. Március 3-án megbeszélést tartott az 1. páncélos- és a 356. gyaloghadosztály parancsnokával, valamint meglátogatta őt Bittrich *SS-Obergruppenführer*, a II. SS-páncélos hadtest parancsnoka, akivel egyeztették a várható támadás részleteit. Másnap Breith megbeszélést tartott Balckkal és Thunert vezérőrnaggyal, az 1. páncélos hadosztály parancsnokával, melynek fő pontjai az időjárás és az utak állapota voltak.⁸⁰⁶ Az elmúlt napokban a felmelegedést ismét lehülés és viharos időjárás váltotta fel, emiatt a terep a lánctalpas eszközök számára is szinte járhatatlanná vált, ami jelentősen lecsökkentette a manőverezési szabadságot, befolyásolva a hadművelet kimenetelét is.

A *Frühlingserwachen* (Tavaszi Ébredés) fedőnevű hadművelet megkezdése előtt a Dél Hadseregcsoportnak előbb fel kellett számolni a szovjetek Garam folyón létesített hídfeállítását, amely komolyan fenyegette a közelgő támadásban résztvevő erők hátát. A *Südwind* (Déli Szél) fedőnevű hadművelet sikere, a német hadifoglyok vallomásai, a felderített csapatmozgások, valamint az angolszászok jelzései meggyőzték a szovjet vezetést a várható nagyszabású német támadásról és annak irányáról. A 3. Ukrán Front fő feladata az lett, hogy jól kiépített páncélelhárító védelemmel végeztesse el a támadókat, megteremtve a kedvező feltételeit a fronttartalékok ellentámadásnak. A 2. Ukrán Front folytatta a felkészülést a *bécsi–pozsonyi támadó hadműveletre*.

Figyelembe véve a kurszki tapasztalatokat, a 3. Ukrán Front védelme kétlépcsős volt és helyhez kötött páncélelhárító támpontokból, csomópontokból, körletekből, valamint manőverező tartalékokból és szakcsapatokból állt. Március 5-ig a 4. gárda- és 26. hadsereg sávjában 66 páncélelhárító körletet hoztak létre. A védelem első lépcsőjében helyezkedett el a 4. gárda-, a 26. és az 57. hadsereg, valamint a bolgár 1. hadsereg. A második lépcsőben a 27. hadsereg állt készenlétben. A III. páncélos hadtesttel szemben, Seregélyesnél a szovjet 30. lövészhadtest 155. lövészhadosztályának állásai húzódtak. Seregélyes (kizárva) és a Velencei-tó között az 1. gárda-megerősített körlet, mögötte a 35. gárda-lövészhadtest volt védelemben, alárendeltségében a 3. gárda-légideszant-, 78. és 163. lövészhadosztállal. A peremvonal mögött Szolgaegyház (mai nevén Szabadegyház) és Nagylók térségében a 18. harcoksi hadtest állt tartalékban.⁸⁰⁷

Március 6-án, 4:30-kor a Dél Hadseregcsoport főcsapása Alsótarnóca és Seregélyes között indult, és a szovjet 30. lövészhadtestet érte. A bal szárnyon a III. páncélos hadtest a főerők harcba lépése előtt, 4:00-kor kezdte meg támadását, harmincperces tüzérségi előkészítést követően. A

⁸⁰⁵ Maier, 2004. 155. o. és HL-MT 630/7214350. és 7214356.

⁸⁰⁶ BA-MA N106/4 234. o.

⁸⁰⁷ Állományába 42 T-34 és T-34/85 harcoksi, 12 SzU-76M, 16 ISzU-122 és hat ISzU-152 önjáró löveg tartozott. Alárendeltségében állt a 208. gárda önjáró tüzérdandár, 63 üzemképes SzU-100 önjáró löveggel. CAMO f. 243, op. 2928, gy. 1261, li. 504 – 506.

támadás vegyes eredményekkel indult. A Belsőbáránd–Börgönd terepszakasról harcba lépő támadó csoportosítás jobb szárnyán az 1. páncélgránátos-ezred képtelen volt haladni a heves szovjet oldalazó tűz miatt, ráadásul az ezredtörzs harcálláspontját a szovjet tüzérségi lövedék telibe találta, több tisztet is megsebesítve. Egészen 16:00-ig, az ezred korábbi parancsnokának, Huppert alezredesnek a visszatéréséig a támadás állt. A 113. páncélgránátos-ezred köré szervezett Bradel harccsoport sikeresebb volt, miután heves harcokban 10:00-ig áttörte az 1. gárda megerősített körlet védelmét, majd benyomult Seregélyesbe. Bradel ezredes katonái 11:00-ra birtokba vették Seregélyes központját és északi részét, majd a közúti hidat is a település keleti felén, ami azonban súlyosan megrongálódott, így használhatatlan volt. A páncélgránátosok nehézfegyverek támogatása nélkül 18:00-ig megtisztították a település körzetének nagy részét. Egy órával később a 363. gárda nehéz önjáró tüzérezreddel megerősített 110. harcokcsidandár és a 155. lövészhadosztály egy lövészezrede ellenlökést indított Seregélyes visszafoglalásáért, amit a németek visszavertek. A 35. gárda-lövészhadtest parancsnoka Seregélyestől keletre és délre további erők előrevonásával igyekezett megerősíteni a védelmét. Tolbuhin marsall a 4. gárdahadsereg védelmi sávjából a Velencei-tó déli partjára három páncéltörő tüzérezredet irányított át.

A nap végére a III. páncéloshadtest 25 km szélességben és 10 km mélységben ékelődött be a szovjet védelembe, elérve a 3. Ukrán Front második védőövét. A jobbszomszéd II. SS-páncéloshadtest a támadásban eddig csak rohamcsoportjaival vett részt, emiatt a III. páncéloshadtest jobb szárnya fokozottan ki volt téve a szovjetek ellenlökéseinek.⁸⁰⁸ A kedvezőtlen időjárás következtében, az utak és a talaj állapota miatt a németek képtelenek voltak előrevonni nehézfegyvereiket Seregélyesbe. A hídfőben mindössze hét lövészpáncélos biztosított.⁸⁰⁹ A hídfő kínálta korlátozott lehetőségek miatt a 3. páncélosadosztály egyelőre tartalékban maradt. Gaedcke azt javasolta, hogy a falubattyáni és seregélyesi vasútvonal töltésén felszedett sínekkel a III. páncéloshadtest erősítse meg a vasúti hidat Seregélyestől északnyugatra, és azon vonja előre a nehézfegyvereket és az utánpótlást.⁸¹⁰ Más megoldás nem volt, mégis a munka kritikus idővesztést okozhatott. A németek pedig csak akkor volt esélyük súlyos áldozatok nélkül a sikerre, ha a lehető leggyorsabban áttörnek a szovjet védelmen, majd a légierővel támogatott páncélos kötelékeiket kijuttatják a hadműveleti mélységbe, mielőtt az ellenállás túlzottan megszilárdulna.

Március 7. és 9. között a III. páncéloshadtest egyhelyben vesztegelt. A műszaki csapatok megfeszítve dolgoztak a Seregélyestől északnyugatra található vasúti híd megerősítésén, valamint az utak kijavításán, melyet jelentősen hátráltattak a szovjet légierő és tüzérség folyamatos csapásai.

⁸⁰⁸ HL-MT 630/7214169.

⁸⁰⁹ BA-MA N106/4 235. o.

⁸¹⁰ HL-MT 630/7214173.

Az 1. páncélos- és 356. gyaloghadosztály harccsoportjai elsősorban helyi jellegű vállalkozásokat indítottak, állásjavítás céljából, illetve folyamatosan elhárították a szovjetek ellenlökéseit. Az első két nap harcaiban a III. páncéloshadtest erői 649 fős veszteséget szenvedtek, 49 harckocsi és rohamlöveg pedig rövid időre kiesett a harcokból, többségük műszaki okok miatt. Ezek a veszteségek azonban az elért eredmény szempontjából súlyosnak tekinthetők. A szovjetek vesztesége ez idő alatt – német adatok szerint – 38 megszámlolt halott, hat páncélos, 19 páncéltörő ágyú és tüzérségi löveg, 13 géppuska, hét aknavető, és két repülőgép.⁸¹¹

Március 9-én a Bradel harccsoport, miután heves harcokban elfoglalta Felsőszerecseny, támadást indított a 113 és 128 magassági pont ellen. Utóbbit második próbálkozásra sikerült elfoglalni. A magassági pont elvesztésével a szovjetek már nem tudták megfigyelni és tűz alatt tartani a németek épülő hídját. Aznap Thunert vezérőrnagy is könnyebben megsebesült, miután előretolt harcálláspontját a szovjet 187. csatarepülő-ezred repülőgépei megsemmisítették. A Balck seregcsoport 18:40-kor jelentette, hogy a híd és az utánpótlási útvonal elkészült. A 3. páncéloshadosztály 18:15-től megkezdte előrevonását a seregélyesi hídfő déli részéhez. Breith másnap összefogott erőivel támadásba lendülhetett, a tervek szerint az 1. páncéloshadosztállyal Dinnyés, a 3. páncélos- és 356. gyaloghadosztállyal pedig a 145 magassági pont (Öreghegy) irányában.

Március 9-re a 6. (SS-) páncéloshadsereg erői mélyen beékelődte a szovjet védelembe, elfoglalva Kálózt, Soponyát, Nagyhörcsökpusztát, Pinkócpusztát, Déget és Mezőszilast. A 3. Ukrán Front már bevette minden tartalékát, a páncélos és gépesített erőket azonban elaprózva alkalmazták. Részből emiatt jelentősen nőttek a veszteségek és kritikus helyzet alakult ki. Tolbuhin a Sztavkához folyamodott, hogy a *bécsi–pozsonyi támadó hadműveletre* tartogatott 9. gárdahadsereg bevetését kérje a védelem megerősítésére, de ezt megtagadták tőle.⁸¹²

Március 10-én a 464. lövészezzreddel megerősített szovjet 1. gárda megerősített körlet kísérletet tett a 128 magassági pont visszafoglalására, de a támadást a németek visszaverték. A III. páncéloshadtest három nap veszteglés támadásba lendült, hogy kitörjön a seregélyesi hídfőből. Az 509. nehézpáncélos-osztállyal megerősített Bradel harccsoport a 113 magassági pont körzetében Dinnyés és Csiribmajor irányában próbálkozott az áttöréssel, amely hullámszerű harcokat követően sikerült. Az 1. gárda megerősített körlet állásrendszerét áttörve a németek elfoglalták Agárdpusztát, Dinnyést és vasútállomását, estére pedig Gárdonyt.⁸¹³ Kora este a harccsoport a Pálmajor–Agárd–Gárdony vonalat érte el, azonban itt elakadt a 78. lövészhadosztály védelmében. E szakaszon a III. páncéloshadtest már áttörte a 3. Ukrán Front fő- és második védőövét.

⁸¹¹ HL-MT 632/7215284.

⁸¹² Maier, 2004. 195. o.

⁸¹³ HL-MT 632/7215300.

A III. páncélos hadtest jobb szárnyán a 356. gyaloghadosztály részeivel megerősített 3. páncélos hadosztály 9:00-kor, rövid tüzérségi előkészítés után indította meg támadását. A németek a Seregélyes–Pusztaszabolcs vasútvonal mentén a 145 magassági pont (Öreghegy) ellen lendültek támadásba, míg a 3. páncélos hadosztály másik része Felsőszerecseny keleti részéből Sándormajor felé támadott, hogy kiiktassa a Seregélyes–Dinnyés útvonal mentén harcoló szovjet erőket.⁸¹⁴ A 145 magassági pont (Öreghegy) kétirányú átkarolása rövid idő alatt összeomlott a 170. harcoksidandárral és az 1438. önjáró tüzérezreddel megerősített 3. gárda-légideszant-hadosztály védelmében. A 3. páncélos hadosztály súlyos veszteségeket szenvedett. Breith emiatt javasolta a jelenlegi támadás beszüntetését, hogy a 3. páncélos hadosztályt másnap Kisvelencénél vagy Pusztaszabolcs–Adony irányában lehessen alkalmazni. Balck egyetértett, illetve megparancsolta Breith-nek, hogy a Velencei-tó és Duna közötti folyosót az Adony–Kápolnásnyék vonalról kiindulva a Mórnál tartalékban álló 6. páncélos hadosztállyal foglalja el, és nyissa meg a Seregélyes–Perkátai útvonalat. Kihhasználva az 1. páncélos hadosztály sikerét, a német vezetés egy koncentrált páncélos csapást tervezett a Duna és a Velencei-tó közötti folyosó elreteszelése céljából, majd hátulról kívánta áttörni a szovjet védelmet Seregélyesnél. A 6. páncélos hadosztály estig áttelepült Seregélyes–Falubattyán térségébe, és 19:40-kor a III. páncélos hadtest alárendeltségébe lépett.

Március 11-én az 1. páncélos hadosztály folytatta támadását. Aznap egyedül az 1. páncélos felderítőosztály ért el sikert, miután elfoglalta Csiribmajort és a térségben található tanyákat, majd dél körül elérte a Velencei-tó északkeleti sarkánál lévő útkereszteződést. A németek minden igyekezetük ellenére azonban nem tudták elfoglalni a csomópontot. A 3. páncélos hadosztály zöme Csiribmajortól délkeleti irányban indított támadást, de súlyos harcok árán is csak 2 km-t haladt.⁸¹⁵

Március 12-én, 5:30-kor a Bradel harccsoport 30 perces tüzérségi előkészítés után, de légi támogatás nélkül Gárdonytól keletre folytatta támadását. A harccsoport igen súlyos harcok után 7:00-ra elfoglalta a 184 és 176 magassági pontot, majd betört Tutyimajorba, miközben számos, önjáró löveggel támogatott zászlóalj erejű szovjet ellenlökést vert vissza. A heves harcok során a szovjet 207. gárda önjáró tüzérezred 21 (ebből 19 kiégett) SzU–100 önjáró löveget veszített. Maguk a németek kilenc páncélost veszítettek el, melyek közül három Tiger B kiégett.⁸¹⁶ A harccsoport Kisvelence és Hajdúpuszta irányában folytatta támadását, visszaszorítva a 35. gárda-lövész hadtest erőit a hadsereg védőöv első állásáig. A németek azonban elakadtak a megszilárduló szovjet védelemmel szemben. Az 1. páncélos hadosztály tűzcsapásaival elreteszelte a Pusztaszabolcs–Kápolnásnyék útvonalat, de elérni azt már képtelen volt.

⁸¹⁴ HL-MT 632/7215304.

⁸¹⁵ HL-MT 632/7215309.

⁸¹⁶ HL-MT 632/7215319., Maier, 2004. 204. o., Schneider, 2004. 354. o. és BA-MA N106/4 237. o.

Az előző este beérkezett 6. páncélososztály három harccsoportban, a 24/I. páncélososztály támogatásával 8:45-kor Csiribmajor és Tükröspuszta között indított támadást Pusztaszabolcs irányában, ami azonban a 18. és 23. harckocsihadtest részeivel is megerősített 163. lövészadosztály védelmében alig jutott előre. Szovjet adatok szerint a németek 18 harckocsit (ebből négy kiégett), négy lövészpáncélost, egy rohamlöveget veszítettek. A 18. harckocsihadtest vesztesége öt T-34-et (ebből egy kiégett), egy SzU-76 és hat 76,2 mm-es löveg volt.⁸¹⁷

A 3. páncélososztály védelemben maradt Sándormajornál, egyedül az 543. páncélvadászosztály köré szervezett Medicus harccsoport folytatta támadását Csiribmajortól délkeleti irányban, Zichyújfalu felé, hogy lezárja a Seregélyes–Perkáta útvonalat. A harccsoport elérte ugyan Zichyújfalu térségét, de támadás itt elakadt.⁸¹⁸

A kora esti eligazításon a Balck seregcsoport törzse azt jelentette, hogy megtalálták a szovjet védelem gyenge pontját. Breith arra törekedett, hogy gyorsan elérje a jelenlegi időjárási helyzetben jó haladási lehetőséget biztosító Kisvelence–Pusztaszabolcs műutat, és segítse a II. SS-páncéloshadtest elakadt támadását. Balck eltúlzott véleménye szerint a talaj állapota ellenére a III. páncéloshadtest jól haladt és a *szovjetek sem mutatják magukat különösebben erősnek*.⁸¹⁹ A 6. (SS-) páncéloshadzsereg arcvonalán a németek hídfőállást foglaltak a Sió-csatornán, illetve betörték Simontornyára is, melyet súlyos helység harcban elfoglaltak. A sikerek ellenére a német támadás veszített lendületéből. A II. SS-páncéloshadtest rövidesen védelembé szorult, az I. SS-páncélos- és I. lovashadtest pedig az elért terepszakaszbiztosítása céljából vívott súlyos harcokat.

Március 13-án a III. páncéloshadtest bal szárnyán a Bradel harccsoport Velencefürdő és Tükröspuszta között támadva estig elérte Kisvelence térségét. A németek sikertelenül próbálták az itt létesített szovjet támpontot délről megkerülni, így a harccsoport körvédőképes állásba vonult. A 6. páncélososztály arcvonalán egész nap heves páncélosösszecsapás zajlott. A németek elfoglalták Tükröspusztát, Csongrádot és Gulyaakolt, miközben kilőtték 10 szovjet harckocsit.⁸²⁰ A németek délután, légi támogatás mellett felújították a támadásukat, de képtelenek voltak áttörni Pusztaszabolcshoz. A 3. páncélososztály a Zichyújfalunál és Júliamajornál húzódó szovjet állásokat támadta. Utóbbi elfoglalását követően előbb Mihálymajor, majd este Ferencmajor is a németek birtokába került. A harcok során Söth vezérőrnagy is megsebesült.

Március 13-ra a III. páncéloshadtest támadása a teljes arcvonalán elakadt. A szovjetek már ellenlökéseiket is összehangolták, ráadásul a Kápolnásnyék–Pusztaszabolcs vonaltól nyugatra mélyen tagolt, erős szovjet állásrendszer húzódott. Breith számára egy lehetőség maradt: a 3. és 6.

⁸¹⁷ CAMO f. 243, op. 2928, gy. 1261, li. 521 – 522. A 24/I. páncélososztály 10 páncéltörő ágyú kilövését jelentette. Senger und Etterlin, 1962. 309. o.

⁸¹⁸ HL-MT 632/7215214. A harcok során a harccsoport parancsnoka, Medicus őrnagy is megsebesült.

⁸¹⁹ HL-MT 630/7214271.

⁸²⁰ HL-MT 632/7215327. Ebből hetet a 24/I. páncélososztály lőtt ki. Senger und Etterlin, 1962. 309. o.

páncélos hadosztályok összefogott erőivel a 145 magassági ponttól (Öreghegy) déli irányban támadni, a szovjet védelmet hátulról feltörni, majd Pusztaszabolcs irányába fordulni. Breith úgy vélte: „*annak feltétele nem adott, hogy Pusztaszabolcs térségében a műút elérése után ismét mozgásba lendüljön a támadás, mivel nyolcnapi harc után az ellenség szándékunk tudatában megfelelő ellenintézkedéseket fogantatosított.*” A harc folytatásához meg kellett volna nyitni a Seregélyes–Perkáta utat, mert a Seregélyesnél húzódó egyetlen utánpótlási útvonalat a szovjetek tűz alatt tartották a Velencei-tó északi partjáról. Erre alig volt esély, mert „*a laza talaj miatt a harckocsik és a lánctalpas járművek alkalmazása a műutakon kívül lehetetlen volt. Ezáltal a páncélozott harcjárművek alkalmazásában rejlő lehetőségeket nem lehet kihasználni, ami a harcvezetést az elmúlt nyolc napban állandóan és döntően befolyásolta.*”⁸²¹

Március 14-én az 1. páncélos hadosztály a Seregélyes északkelet–Agárd kelet–Gárdony kelet vonalon védelembé ment át, és egész nap változó intenzitású elhárító harcokat vívott. Breith az 509. nehézpáncélos-osztályt kivonta az arcvonalból, majd Seregélyeshez irányította, hogy itt nekiláthassanak a Tigerek szükségszerű javításának.⁸²² A 6. páncélos hadosztály előbb elhárította a szovjetek Tükröspuszta visszafoglalására indított kísérletét, majd harccsoportjaival maga is támadásba ment át, ám ezúttal a szovjetek hártották el a kísérletet, annak ellenére, hogy a németek betörték a 163. lövész hadosztály védelmébe. A 3. páncélos hadosztály szintén egy helyi elhárító sikerrel indította a napot Sándormajornál, majd Mihálymajor és Sándormajor felől támadásba lendült Kilicsány, a 126 magassági pont és Szerecseny puszta irányában. A támadás jól indult, azonban rövidesen Weymann alezredes fejlövésével megsebesült, emiatt hátra kellett szállítani.⁸²³ A németek 16:00-ig elfoglalták a 126 magassági pontot. A szovjetek itt saját jelentéseik szerint négy T-34-et és öt SzU-76M-et veszítettek (mind kiégett), miközben saját jelentéseik szerint a németek elveszítettek 12 harckocsit (amiből három kiégett), 18 lövészpáncélost és három löveget.⁸²⁴

A *Frühlingserwachen* hadművelet elérte a tetőpontját. Érzékelve a német támadás kifulladását, Tolbuhin megkezdte csapatai összevonását a *bécsi–pozsonyi támadó hadműveletre*. A felderített szovjet csapatmozgások komolyan aggasztották Wöhlert és Balckot, de Velencei-tótól északra formálódó helyzet ellenére a Dél Hadsereg csoport vezetésében felmerült egy Sárvíz (Nádorcsatorna) és Velencei-tó közötti területről indítandó újabb támadás terve, amelyben az I. SS-, a II. SS- és a III. páncélos hadtest erőit összefogottan kívánták alkalmazni, egy *világos* súlyképzéssel. A nap folyamán Gaedcke meglátogatta Breith-et, és kettejük megbeszélése során – ahogyan Breith rögzítette naplójában – „*szóba kerültek figyelemre méltó ötletek a hadművelet folytatásáról.*”⁸²⁵

⁸²¹ HL-MT 630/7214566.

⁸²² Schneider, 2004. 354. o. A műhelyszázad másnapra nyolc Tiger B-t javított ki.

⁸²³ Weymann a szombathelyi hadikórházban halt bele sebesülésébe. *Armored Bears*, vol. 2. 2013. 274. o.

⁸²⁴ CAMO f. 243, op. 2928, gy. 1261, li. 525 – 526.

⁸²⁵ BA-MA N106/4 238. o.

Március 15-én, a hadművelet utolsó napján a 6. (SS-) páncélos hadsereg sem volt képes már tovább haladni. A III. páncélos hadtest arcvonalán védelemben maradt, egyedül a 3. páncélos hadosztály folytatta támadását. A 145 magassági pont (Öreghegy) körzetében, a 3. gárda-légideszant-hadosztály állásai ellen indított támadásokat akadályozta az éjjel képződött köd, mely nem tette lehetővé sem a légi erők bevetését, sem a különleges eszközökkel felszerelt harcokocsik alkalmazását.⁸²⁶ A vasúti töltés vonalán heves páncélos-találkozó harc alakult ki, miután a 6/I. páncélos osztály Pantherei összecaptak az 1438. és 1068. önjáró tüzérezreddel megerősített 170. harcokocsidandárral. Mielőtt visszavonult volna, a 3. páncélos hadosztály harcscsoportja öt harcokocsit veszített, de kilőtték egy T-34-et, két SzU-100 és három SzU-76M önjáró löveget.⁸²⁷

A németek nem akartak lemondani a támadás folytatásáról, de ahhoz több időre és további erősítésre lett volna szüksége. A német csapatok helyzetén csak az segíthetett, ha a II. SS- és a III. páncélos hadtest sávjában egy jelentős súlypontot képezve minél rövidebb úton, minél több erővel áttörnek a Dunához, és a szovjeteket a Sárvíztől (Nádor-csatorna) keletre, hátulról szétdarabolják. A megváltoztatott művelet kezdőpontjának március 20-át jelölték ki, azonban ez nem valósulhatott meg, mert a szovjetek visszavették az év elején elvesztett kezdeményezést, és másnap a 2., valamint a 3. Ukrán Front csapatai megindították a *bécsi–pozsonyi támadó hadműveletet*. A hadművelet kezdőnapján a német Dél és E hadseregcsoporthoz erők – bár a főirányban mélyen beékelődtek a 3. Ukrán Front védelmébe – még igencsak messze álltak kitűzött céljaiktól. A *Frühlingserwachen* hadművelet egyértelmű szovjet elhárító sikerrel zárult, ugyanakkor a szovjet 26. hadsereg olyan veszteségeket szenvedett, hogy a háború további részében már nem volt képes komolyabb feladatokat végrehajtani.

7.4.1. ÉRTÉKELÉS

A Dél Hadseregcsoporthoz 1945 márciusában aktív harctevékenysége révén még megpróbálta biztosítani a harc folytatásához szükséges magyarországi nyersanyag és élelmiszer forrásokat, egyúttal további szovjet erőket szándékozott elvonni a berlini főirányból. Ezt a 3. Ukrán Front Dunántúlon húzódó arcvonalának kettészakításával, majd a szemben álló szovjet csapatok megsemmisítésével kívánta elérni. A szovjet 3. Ukrán Front e helyzetben kedvező lehetőséget látott arra, hogy az 1943. évi német *Zitadelle* hadművelet védekező harcai során szerzett tapasztalatokat felhasználva a páncélelhárításra alapozott védelmével kivéreztesse a támadó német (és magyar) csapatokat, majd kellő időben ellentámadásba menjen át Bécs, illetve ezzel párhuzamosan a 2. Ukrán Front Pozsony általános irányban. A *Frühlingserwachen* fedőnevű hadműveletben a III.

⁸²⁶ HL-MT 630/7214309. Március 7-én érkezett be a 6/3. páncélos századhoz 10 új, F.G. 1250 infra-célzóberendezéssel ellátott Panther. Jentz, 1995. 143. o. és BA-MA RH 10/142 83.

⁸²⁷ CAMO f. 243, op. 2928, gy. 1261, li. 527.

páncélos hadtestnek a Velencei-tó déli partján nyugati irányban a Dunáig előretörve biztosítania kellett a főcsapást végrehajtó 6. (SS-)páncélos hadsereg bal szárnyát, miközben közreműködik a szemben álló szovjet csapatok védelmének felgöngyölítésében.

A német hadműveleti elképzelés alapvetően helyes volt, azonban a tervezők nem számolt a saját csapatok *valós* lehetőségeivel, sem a 3. Ukrán Front képességeivel, illetve számos körülményt egyszerűen nem vettek figyelembe. A páncélosok bevetéséhez szükséges feltételek közül – meglepés, alkalmas terep és tömeges alkalmazás – egyik sem volt biztosított. A hadműveleti elképzelések egyértelműen meghaladták a részt vevő alakulatok képességeit. A mélyen tagolt szovjet védelem, a jól szervezett tűzrendszer, a hatékony szovjet légierő, valamint az időjárás következtében katasztrofális időjárási állapotok leküzdhetetlen akadályt jelentettek a páncélos csapatok számára, amelyet az akadozó utánpótlás tovább súlyosbított.

A III. páncélos hadtest támadása már az első harcászati célnál, Seregélyesnél komoly szovjet ellenállásba ütközött, amelyet csak érzékeny veszteségek árán sikerült a németeknek leküzdeni. Ezt követően a hadtest három egész napot veszített azzal, hogy a járhatatlan terep miatt megoldást kellett találnia erőinek előrevonásához és az utánpótlás szállításához. Ez elegendő időt adott a szovjeteknek arra, hogy rendezzék soraikat, a németek pedig rövidesen elvesztették a kezdeményezést.

Miután március 10-én megindulhatott a III. páncélos hadtest erőinek összefogott támadása, a szovjetek új elhárító vonalat képeztek, melyet az erősítésként beérkező 6. páncélos hadosztállyal sem sikerült áttörni. E helyzetben – ahogyan az 1944 augusztusi baranóvi harcok idején – a III. páncélos hadtest többször is támadása súlypontjának megváltoztatására kényszerült, hogy így fedje fel a szovjet védelem gyenge pontjait. A csapatok manőverező lehetősége azonban az időjárási körülmények valamint a jól kiépített szovjet védelem (például az utak elaknásítása, elreteszése) miatt korlátozott maradt; a páncélos erők nem tudtak szétbontakozni és manőverezni, a szovjet megerősített pontokat lehetetlen volt átkarolni, megkerülni, így elhúzódó és veszteségterhes helység-harcok alakultak ki. A körülmények hatására a német erők súlyozott alkalmazása is csak részlegesen valósulhatott meg. A tüzérség és a légierő a szovjet védelem teljes mélységét képtelen volt egy időben lefogni. Az erőkifejtés további fokozására nem voltak adottak a feltételeik. A háború e szakaszában a meggyengült német páncélos alakulatok egyedül abban az esetben lettek volna képesek felszámolni a szovjet védelmet, ha rést találnak rajta, áttörnek, megkerülik és megfelelő gyalogsági támogatással felszámolják azt.

A III. páncélos hadtest március 6. és 13. között 346 halottat, 1648 sebesültet (ebből 163 beteg) és 224 eltűntet veszített. Elsődleges adatok szerint a *végleges* jármű veszteség március 6. és 15. között egy Pz. IV, hat Panther, legkevesebb három Tiger B, négy lövészpáncélos, egy vontató,

kilenc gépkocsi és 22 tehergépkocsi volt.⁸²⁸ A hadtest saját jelentése szerint március 6. és 15. között a következő veszteséget okozta: 278 hadifogoly, 75 megszámlolt és 290 becsült halott, 63 harckocsi, 29 önjáró löveg, 149 páncéltörő ágyú, 26 aknavető, számos kézi fegyver, 13 gépjármű és 18 repülőgép.⁸²⁹ A III. páncélos hadtest ugyan súlyos harcokban áttörte a szovjetek fő- és második védőövét, azonban a harmadik (hadsereg) védőöv előtt kifulladt a támadás, így első harcászati célján túl a további feladatait Breith képtelen volt végrehajtani.

7.5. VISSZAVONULÁS AUSZTRIA TERÜLETÉRE ÉS A FEGYVERLETÉTEL

Bár két jelentős német támadó csoportosítás is beékelődött a 3. Ukrán Front védelmébe, azonban ezek csak a szovjet harcászati mélységet érték el, mire a *Frühlingsserwachen* hadművelet kifulladt. Az elért terepszakasz megtartásához a németek gyengék voltak, ráadásul egy Székesfehérvár körzetében indított támadással a szovjetek könnyen elvághatták volna a 6. (SS-) páncélos hadsereget és a III. páncélos hadtestet. A szovjet főparancsnokság még a német offenzíva idején meghatározta a 2. és 3. Ukrán Front számára a *bécsi–pozsonyi támadó hadművelet* során megvalósítandó feladatokat. A hadművelet célja a Dél Hadseregcsoport szétverése, Magyarország teljes területének birtokbavétele, előrenyomulás Szlovákiában és Bécs körzetének elfoglalása volt. A Sztavka ezt annyival módosította, hogy a két Ukrán frontnak előbb el kellett vágni, majd meg kellett semmisíteni a Balaton és Velencei-tó között álló német–magyar erőket.

A 3. Ukrán Front március 16-án indította meg támadását Székesfehérvár és Csákerény között, egyórás tüzérségi előkészítést követően. A szovjet lövészerők jelentős tüzérségi és légi, valamint harckocsi-támogatás mellett, sűrű harcrendben rohamozták a IV. SS-páncélos hadtest védelmét. A németek egyelőre kitartottak és súlyos veszteség mellett visszaverték a támadók hullámait, azonban északabbra a magyar 2. páncélos- és 1. huszárhadosztály védelme a nyomás alatt megroppant. A Dél Hadseregcsoport felismerte a szovjetek szándékát, így azonnal erőket dobott át a fenyegetett arcvonalszakaszra. A szovjet 9. gárda- és 4. gárdahadsereg március 18-ára, keserves harcok árán 36 km szélességben és 18 km mélyen tudott betörni a Balck seregcsoport védelmébe Mór és Székesfehérvár között. A Sztavka elégedetlen volt az eredményekkel, ezért a 2. Ukrán Fronttól elvont 6. gárda-harckocsihadsereggel akart új lendületet adni a támadásnak. A harckocsihadsereg március 19-én a 9. gárdahadsereg sávjában harcba lépett, de a Bakonytól keletre heves

⁸²⁸ HL-MT 632/7214879 – 7214880. és Schneider, 2004. 371. o. A III. páncélos hadtest 26 páncélost veszített el véglegesen. Ez a jelentés azonban nem tartalmazza a megerősítő erők zömének veszteségeit!

⁸²⁹ HL-MT 632/7215169. A szovjet levéltári források vizsgálata csak részadatok pontosítását teszi lehetővé. A 18. harckocsihadsereg március 6. és 15. között elveszített 44 páncélost, melyből kiégett 24 T-34, 13 SzU-76M és egy SzU-100. A 35. gárda lövész hadtest saját jelentései szerint elvesztett 151 halottat, 618 sebesültet és 551 eltűntet CAMO f. 906, op. 1, gy. 162, li. 13 – 25.

páncélosütközetbe bonyolódott az átcsoportosított SS-páncélosadosztályokkal, melyek jelentősen lelassították a szovjet előretörést. Kravcsenko vezérezredes csapatai három nap alatt csupán 4-5 km-t haladtak nyugati irányban, a 4. gárdahadsereg pedig továbbra sem boldogult Székesfehérvár elfoglalásával. Az arcvonalszakasz egyéb részein a szovjetek csapatok lassan, de határozottan haladtak nyugati irányban. A német–magyar védelem csak helyi ellenlökésekkel tudta lassítani a szovjetek térnyerését, egyéb ellenintézkedésre nem volt lehetőségük.

A III. páncéloshadtest sávjában **március 16-ától** viszonylagos nyugalom volt. A hadtest tartotta az elért arcvonalat, míg a javításra szoruló harcjárműveket Hajmáskérre szállították. A szemben álló szovjet csapatok kizárólag lekötő támadásokat indítottak, hogy megakadályozzák a hadtest erőinek átcsoportosítását. Ezek azonban nem jártak sikerrel, ugyanis a Székesfehérvártól északra kialakult helyzet miatt Breith-nek **március 18-án** át kellett adnia a 6. páncélos- és 356. gyaloghadosztályt. Breith a megmaradt két páncélosadosztályával a kibővített seregélyesi hídfőt védte. Az arcvonalat a páncélgránátos-ezredek tartották, míg a páncélosokat Breith a már kialakult gyakorlat szerint ellenlökésekre tartalékolta.

Március 19-én, a kapott utasításoknak megfelelően a III. páncéloshadtest a Pusztaszabolcs–Seregélyes vasútvonal és a Velencei-tó között visszavette az arcvonalát, és új állásokat alakított ki, visszaverve a szovjetek összes betörési kísérletét. A 24/I. páncélos- és 509. nehézpáncélos-osztállyal megerősített 1. páncélosadosztály különböző harccsoportjai a Székesfehérvár délkelet–Dinnyés vonalat biztosították, emellett segítséget nyújtottak az 5. SS-páncélosadosztálynak a Székesfehérvártól északkeletre kialakított szovjet betörés felszámolásában is.

A 3. Ukrán Front bal szárnya **március 20-án** lendült támadásba. A 27. és 26. hadsereg csapatai Polgárdi általános irányban törtek előre. A szovjetek rövid idő alatt elfoglalták Nagyhörscök- és Kishörscökpusztát, valamint Kálózt. A seregélyesi hídfő ellen csak kisebb támadásokat indítottak. Romlott azonban a helyzet Székesfehérvár körzetében, ahol az 5. SS-páncélosadosztály egyre nehezebben tartotta arcvonalát, és csak az 1. páncélosadosztály Bradel harccsoportjának⁸³⁰ Aba–Székesfehérvár műút mentén történt beavatkozásával sikerült helyreállítani az összeköttetést Székesfehérvár védőivel. Úrhidáig a megerősített 1. páncélosezred zöméből kialakított Streith harccsoport, bal szárnyán pedig a Huppert harccsoport⁸³¹ állt védelemben. A III. páncéloshadtest alárendeltségébe került, majd a 24/I. páncélos- és 509. nehézpáncélos-osztállyal megtámogatott 44. birodalmi gránátoshadosztály Falubattyán–Külső-Fövenypusztá–Jánosfutás között állt védelemben. Seregélyesnél a 3. páncélosadosztály védekezett.

⁸³⁰ A 113. páncélgránátos-ezred, megerősítve 16-20 Pantherrel, 10 utász-lövészpáncélossal, négy 2 cm-es önjáró légvédelmi gépágyúval és a 73/I. páncélos-tüzérszattállyal.

⁸³¹ Az 1. páncélgránátos-ezred, megerősítve három Pz. IV harckocsival, nehéz önjáró páncéltörő ágyúkkal, 2 cm-es önjáró légvédelmi gépágyúkkal, 8,8 cm-es lövegekkel és a 73/II. páncélos-tüzérszattállyal.

Március 21-én a III. páncéloshadtestet egyre hevesebb támadások érték. A 3. páncélosadosztálynak vissza kellett vonnia arcvonalát Seregélyestől, miután súlyos összecsapásba keveredett a 18. harcoksihadtesttel. Az 1. páncélosadosztály arcvonalán a szovjetek három betörést is kiharcoltak. Aznap az 5. SS-páncélosadosztály ideiglenesen a III. páncéloshadtest alárendeltségébe került. Bár Székesfehérvár feladása szigorúan tilos volt, a németek számára a helyzet ekkor már tarthatatlan volt. Breith ugyanakkor nem adhatott egyértelmű utasítást vagy beleegyezést a város feladására. A döntést Karl Ullrich *SS-Oberführerre*, a hadosztály parancsnokára bízta (vagyis hallgatólagosan beleegyezett, de a felelősséget nem vállalta a visszavonulásért). Ullrich megszakította a híradó-összeköttetést, majd másnap reggelre elrendelte a város feladását és a nyugati irányba történő kitörést. Estére a város a szovjetek kezére került, amiről Breith tájékoztatta a Balck seregcsoportot.⁸³²

Március 22-én a szovjetek jelentős erőkkel elfoglalták Falubattyánt, ezzel pedig szétzúzták a III. páncéloshadtest kiépítés alatt álló új arcvonalát.⁸³³ Délután a hadtest csapatai már Falubattyántól nyugatra védekeztek a dél, kelet és északkelet felől rohamozó szovjetek erőkkel szemben. A németek képtelenek voltak állásaikat tartani, ezért a Balaton északi partvidéke felé vonultak vissza. Az 1. páncélos- és a 44. birodalmi gránátoshadosztályt, valamint a Székesfehérvárról kitörő 5. SS-páncélosadosztályt Jenő délnyugat–Küngös kelet térségében elvágták. E német erők 20:00-kor, sötétedés után indították meg a kitörésüket. Az 1. páncélosadosztály páncélozott harccsoportja több szovjet páncéltörő reteszállást is leküzdve megnyitotta az utat, amelyen keresztül másnap virradóra az elvágott német erők kitörtek, de eközben érzékeny veszteségeket szenvedtek. Nyomukban a szovjetek elfoglalták Ősit, Jenőt, Berhidát és Nádasdladányt. A III. páncéloshadtest erőinek visszavonulását a 9. SS-páncélos- és a 4. lovashadosztály tette lehetővé, amelyek a szovjetek jelentős nyomása ellenére is a Berhida dél–Papkeszi észak–Vilonya észak terepszakaszon egy 3 km széles folyosót biztosítottak, amelyen keresztül a III. páncéloshadtest elvágott csapatai, továbbá a 3. páncélos- és a magyar 25. gyalogadosztály részei a támadó szovjetek gyűrűjéből időben kijuthattak.⁸³⁴

A szovjet 5. gárda-harcoksi- és a 37. gárda-lövészhadtest március 23-án birtokba vette Veszprémet és Balatonfüzfőt, de addigra a német–magyar csapatok már visszavonultak a szovjetek által képezett zsákból. Ezzel a 3. Ukrán Front egyik fő célkitűzése, a Balaton és Velencei-tó között harcoló német–magyar csapatok megsemmisítése nem sikerült. A szervezett ellenállás következtében a *bécsi–pozsonyi támadó hadművelet* több napot csúszott, ráadásul a 3. Ukrán Front erőinek a közelebbi feladataikat sem sikerült maradéktalanul teljesíteni.

⁸³² Maier, 2004. 259. o.

⁸³³ Számvéber, 2017. 353. o.

⁸³⁴ Maier, 2004. 263. o.

A szovjet hadművelet kellős közepén, március 23-án Balck páncélostábornok a III. páncélos hadtest törzsét kikapcsolta a harcvezetésből és Keszthely központtal a Balatontól nyugatra állomásozó ellátó alakulatok rendezésére adott utasítást.⁸³⁵ Ez azért is meglepő döntés, mert a Balck seregszámra rendelkezett annyi alakulattal, hogy legyen „munkája” a III. páncélos hadtest törzsének is, ráadásul Balck kifejezetten rossz viszonyt ápolt Gille-vel.⁸³⁶ Logikusabb lépés lett volna tehát a IV. SS-páncélos hadtest törzsét megbízni a szervezési feladatokkal.

A 2. és 3. Ukrán Front előretörésének következtében a Dél Hadseregszám védelme március 26-ával felbomlott, az üzemanyag-ellátási rendszer összeomlott. Immáron nem volt lehetőség műszaki mentésre, így jelentősen növekedett a páncélosveszteség. A németek nagy hatékonysággal alkalmazott páncélos-ellentámadásai ellehetetlenültek, és csak kis létszámú helyi ellenlökésekre maradt erejük. Március 26-át követően a szovjet csapatok üldözésbe mentek át. A Dél Hadseregszám képtelen volt megkapaszkodni a Dunántúlon, de még egy elkeseredett kísérletet tett arra, hogy a Zsuzsanna-állásban⁸³⁷ szervezett ellenállást fejtsen ki. Breith ennek megfelelően március 26-án újabb harc feladatot kapott: Devecseről délnyugatra, a Sümeg felé vezető műút két oldalán mozgásképtelen páncélosokból páncélelhárító reteszállást kellett létrehozni, ezzel megakasztva a szovjetek előretörését.⁸³⁸ Ez az elégtelen szükségmegoldás jól példázza a német fegyveres erő súlyos helyzetét a háború ezen utolsó időszakában.

Március 28-ától a III. páncélos hadtest törzse ismét harc feladatot kapott. Alárendelt állományát ekkor meglehetősen vegyes kötelékekből, hét magyar erődzászlóaljából, a magyar Ney SS-dandárból (III. zászlóalja nélkül)⁸³⁹, 17. és 19. népi-sorozatvető tüzérdandár harcképes részeiből, 303. rohamlövégdandárból, 509. nehézpáncélos-osztályból (menetben), a 99/II. hegyivadász-zászlóaljából, a 77/7. gépvontatású tüzérosztályból, továbbá az 1. és 3. páncélos hadosztályok tábori pótzászlóaljaiból alakították ki.⁸⁴⁰ Összetétele és az alegységek állapota miatt a hadtest alacsony műveleti alkalmazhatósággal rendelkezett. A szovjet 5. gárda-harcoksi hadtest jobb szárnyával Sárvár körzetéből támadásba lendülve a magyar erődzászlóaljakkal szemben elfoglalta Csényét, Csényeújmajort.⁸⁴¹ A magyar kötelékek nem tanúsítottak ellenállást, ellenben a német 99/II.

⁸³⁵ Maier, 2004. 266. o. és BA-MA N106/4 240 o.

⁸³⁶ Noha Balck is egy ellentmondást nem tűrő személyiség volt, a visszaemlékezések Gille-t egy önféjú, konfrontációra hajlamos katonai vezetőnek írják le. Lásd: Gaedcke, 2005. 199 – 201. és 236. o.

⁸³⁷ Északnyugat-Dunántúlon kiépített ellenállási öv, melynek célja a bécsi hadászati irány lezárása a Rába folyó mentén, Győr–Rábaszentmihály–Mórchida–Rábaszentandrás–Sárvár–Rábahidvég–Körmend fő támpontokkal, az átkelési pontok védelmére összpontosítva. Lexikon A-Zs, 1997. 1291

⁸³⁸ Számvéber, 2017. 443. o.

⁸³⁹ A korábbi ezred, ekkorra már dandár erejű kötelék március 29-étől a Birodalmi Védőállás védelmében vett részt Rohonc, majd Gyepüfüzes, végül Felsőőr térségében. Április 21-én a dandár harcolólétszáma 3500 fő volt. Fegyverzetébe (a kézi lőfegyvereken túl) 90 géppuska, 21 7,5 cm-es páncéltörő ágyú, 34 aknavető tartozott. Járművei között volt hét Sdkfz. 223 páncélgépkocsi is. Kovács – Számvéber, 2001. 414. o.

⁸⁴⁰ Maier, 2004. 310. és 338. o. 737. sz. lábjegyzet

⁸⁴¹ CAMO f. 243, op. 2900, gy. 2000, li. 442 – 443.

hegyivadász-zászlóalj Csényétől keletre egy időre feltartóztatta a szovjeteket, akik aznap 12 km-t haladva a váti erdőig jutottak előre.

Március 29-én a szovjet 98. gárda-lövészadosztály és az 5. gárda-harckocsihadtest a III. páncéloshadtest arcvonalán Sárvár térségéből, jelentős erőkkel nyugati irányban támadva visszaszorították a német riadóalakulatokat és magyar erődzászlóaljakat, majd elfoglalták Szombathelyet.⁸⁴² A lendületes szovjet előretörés következtében **március 30-ára** a III. páncéloshadtest erőinek zömével az osztrák–magyar határ túloldalára szorult, melynek során feladták Bucsut és Rohoncot (Rechnitz) is. Másnap a hadtest Körmend észak–Ják–Torony vonalra vonult vissza. Egyházasrádóc és Ják között a magyar csapatok egy része megadta magát a szovjeteknek, illetve csatlakoztak is a szovjet támadáshoz.⁸⁴³

Április 1-jén a szovjetek elfoglalták Egyházasrádócot és visszaszorították a 99. hegyivadász-ezredet a Szentpéterfától keletre lévő erdőig. A mély betörés miatt a III. páncéloshadtest jobb szárnyát és centrumát visszavonták a Birodalmi Védőállásba.⁸⁴⁴ Aznap a Sztavka megparancsolta a 3. Ukrán Frontnak, hogy a 9. gárda- és 4. gárdahadsereg, valamint a 6. gárda-harckocsihadsereg erőivel, együttműködve a 2. Ukrán Front bal szárnyával foglalja el Bécset, és legkésőbb április 15-ig jusson ki a Tulln–Sankt Pölten–Lilienfeld terepszakaszra. Ezzel egy időben a szovjet 26., 27. és 57. hadseregnek, a bolgár 1. hadsereggel közösen el kellett foglalnia Gloggnitz, Bruck, Graz és Maribor városát, majd meg kellett szilárdítaniuk az arcvonalat a Mürz, a Mura és Dráva folyók mentén. Mivel a 3. Ukrán Front fő erő kifejtése Bécs irányában volt, így a 6. hadsereg arcvonalán jelentősen csökkent a nyomás.

Április elejére a német 6. hadsereg gyenge erői, a IV. SS-páncélos- és III. páncéloshadtest vezetése alatt Szentgotthárd és Kirchsschlag között, közel 60 km széles arcvonalon védekeztek. Feladata szerint a 6. hadseregnek a továbbiakban meg kellett óvnia Stájerország területét és Grazot a szovjetek előretöréstől egészen az angolszász szövetségesek beérkezéséig, valamint biztosítani kellett egy folyosót a Balkán irányából visszavonuló német erők számára.⁸⁴⁵ A III. páncéloshadtest a hadsereg bal szárnyán harcolt. Alárendeltségébe ekkor a fentebb már említett egyes kötelékeken túl az 1. népi-hegyihadosztály tartozott. A hadtest arcvonalán, **április 3-án** támadást indítottak a német csapatok Rohonc térségében, a településtől délnyugatra lévő útvonal visszafoglalása céljából, amely azonban sikertelen maradt. Másnap néhány harckocsi támogatásával a szovjet csapatok lendültek támadásba. Miután visszaszorították a III. páncéloshadtest riadóalakulatait, több

⁸⁴² CAMO f. 243, op. 2900, gy. 2000, li. 457 és 459.

⁸⁴³ Számvéber, 2017. 511. o.

⁸⁴⁴ A Német Birodalom délkeleti határát biztosítani hivatott megerősített állás. Az osztrák–magyar határ mentén húzódott, a terepviszonyoktól függően kisebb részben magyar területen. Lexikon A-Zs, 1997. 80

⁸⁴⁵ Balck, 2015. 385. o.

betörést is kiharcoltak és birtokba vették Pinkaóvárt (Burg).⁸⁴⁶ A III. páncéloshadtest csapatai szovjet nyomásra másnap még további 8 km-t hátráltak északi irányban.

Április 6-án, egy nappal az után, hogy a Dél Hadseregcsoporthoz élén dr. Lothar Rendulic vezérezredes váltotta Otto Wöhler gyalogsági tábornokot, a 3. Ukrán Front főerői megindították támadásukat Bécs ellen. Ezzel egy időben a német 6. hadsereg arcvonalán is megélné a front csapatainak tevékenysége. A 6. hadsereg mindkét szárnyán jelentős rés tátongott, amelyet a németek egyelőre képtelenek voltak lezárni. A szovjet 26. és 27. hadsereg megkísérelte e nyitott szárnyakat felgöngyöltetni. A III. páncéloshadtesttel szemben támadó szovjet 26. hadsereg Aspang–Rohrbach–Kaindorf bei Hartberg terepszakasz irányában tört előre a 30. és 135. lövészhadtesttel az első, illetve a 104. lövészhadtesttel a második vonalban. A hadsereg feladata az volt, hogy törjön át Semmering-hágón és vegye birtokba Bruck an der Murt. A III. páncéloshadtest azonban jelentős ellenállást tanúsított a támadó szovjet csapatokkal szemben, miközben lassan hátrált nyugati irányban. A délután és este folyamán a németek – szovjet adatok szerint kétezrednyi gyalogsággal, 14 harckocsival és 10 lövészpáncélossal – folyamatos ellenlökéseket hajtottak végre a 135. lövészhadtest 236. és 233. lövészhadosztálya ellen Lipótfalva (Loipersdorf im Burgerland)–Vaskomját (Kemeten) terepszakaszról Felsőőr (Oberwart) irányában. Ugyan a szovjet csapatok a nap végéig birtokba vettek több mint 40 települést, köztük Felsőőrt, Pinkafőt (Pinkfeld) Friedberget és Rödönyt (Reidlingsdorf), de érdemben nem haladtak előre. A szovjetek 3163 hadifogoly mellett harc képtelenné tettek többek között öt lövészpáncélost (egy kiégett), két rohamlöveget, 26 löveget, továbbá számos gépjárművet, kézi lőfegyvert és egyéb hadianyagot.⁸⁴⁷ A szovjet hadsereg másnap folytatta nyugati irányú támadását, de a Grafendorf–Hartberg–Kaindorf–Graz útvonal mentén vezetett heves német ellenlökések hatására alig haladtak valamit. Ennek ellenére a 6. hadsereg nehéz helyzetbe került, mert a szovjet 26. hadsereg jobb szárnyának előretörése következtében a Semmering-hágótól délre, Vorau térségében egy jelentős kiszögellés alakult ki, amely átkarolással fenyegetett.

Miután a IV. SS-páncéloshadtest harccsoportjai súlyos harcok árán kiszorították a szovjet 3. gárda-légideszant-hadosztályt Feldbach városából⁸⁴⁸ – és ezzel megtisztították a Rába völgyét – Balck úgy határozott, hogy az 509. nehézpáncélos-osztállyal támogatott 1. páncélosadosztályt Feldbach térségéből átcsoportosítja a III. páncéloshadtest sávjába, hogy Breith kezébe adjon olyan, még mindig jelentős műveleti alkalmazhatósággal rendelkező alakulatot, amelynek tevékenységére alapozva a III. páncéloshadtest képes lesz megakadályozni a szovjet csapatok nyugati-északnyugati

⁸⁴⁶ Mehner, 1984. 348. o.

⁸⁴⁷ CAMO f. 243, op. 2900, gy. 2017, li. 132 – 135.

⁸⁴⁸ CAMO f. 381, op. 8378, gy. 576, li. 5, 27 – 28 és Schneider, 2004. 355. o.

irányú előretörését, elkerülve az arcvonala felgöngyölítését és az átkarolást. A helyzet ugyanis egyre fokozódott, miután Felsőőr térségében a szovjet csapatok átkeltek a Pinka folyón.

Április 8-ára a III. pánfélshadtest csapatainak – az 1. népi-hegyihadosztály részei, a Motschmann zárókötelék⁸⁴⁹ és a Lang harccsoport⁸⁵⁰ – korlátozott célú helyi jellegű támadása révén sikerült az arcvonalat stabilizálni.⁸⁵¹ Az 1. pánfélshadosztályt **április 9-éig** Weiz térségében vonták össze.⁸⁵² Aznap a hadosztály egyes részei már harcba is léptek. Eközben a Motschmann záróköteléket a szovjetek Friedbergtől északnyugatra délnyugat felé visszaszorították.

Április 10-én az 113. pánfélgránátos-ezred köré szervezett Bradel harccsoport Vorau irányában harcfelderítést hajtott végre, majd déli irányban Fölöstöm (Fürstenfeld) felé haladt tovább, hogy ellentámadást hajtsa végre az arcvonal kiigazítása céljából. A támadáshoz Motschmann százados csapatai is felzárkóztak, és megközelítőleg 6 km-nyi területet visszafoglaltak.⁸⁵³

Április 11-én a 73. pánfél-tüzérezred és Tiger B nehéz harckocsik közvetett, illetve Panther harckocsik közvetlen tűztámogatása mellett a 113. pánfélgránátos-ezred birtokba vette Dobrafalvát (Dobersdorf), és elreteszelte a Lafnitz folyó völgyét.⁸⁵⁴ A szovjet csapatok azonban nem maradtak passzívak, és **április 13-án** Fölöstömtől délre húzódó magaslatokig törtek előre. A település keleti felébe történt szovjet betörést csak a 73. pánfél-tüzérezred lövegeinek közvetlen irányzásával, majd a Huppert harccsoport⁸⁵⁵ pánfélgránátosainak bevetésével lehetett elhárítani. Miután az 1. pánfélshadosztály stabilizálta az arcvonalat, a Huppert harccsoport Fölöstömtől délre, Fehring irányában támadott és visszaszorította az itt előretört szovjet lövészgyalogyságot.

Aznap délután 6. hadsereg utasítására a III. pánfélshadtestnek az 1. pánfélshadosztályt Fölöstömtől 15 km-re, nyugatra kellett átcsoportosítania, hogy tartalékot képezzen belőle. Azonban 18:00-kor ismét riadóztatták a sereget, mert a III. pánfélshadtest jobb szárnyán a szovjet 26. hadsereg csapatai – német adatok szerint 3–4 lövészrezdnyi erővel, 20 harckocsi támogatásával, 10 km szélességben és 5 km mélységben betörték a német arcvonalba. A német csapatok védekezését ellehetetlenítette, hogy lőszerutánpótlás már nem állt rendelkezésre, az állásokat az utolsó töltény kilövését követően fel kellett adni. Északabbra, Friedberg térségében pánfélshadosztályokkal támogatott szovjet lövészgyalogyság szintén támadásba lendült, és egészen Ratten és Birkfeld

⁸⁴⁹ A zárókötelék a 83. hegyiutász kiképző- és pótzászlóaljából, a 36. hegyivadász pótzászlóalj törzséből és egy hegyi-tüzéregből állt. Később a kötelék kiegészült a 13. SS-rendőrezreddel. Parancsnoka Erich Motschmann százados, a 118. vadászadosztály 750/III. vadászászlóaljának parancsnoka volt, aki az itteni tevékenységéért kiérdemelte a Német Kereszt arany fokozatát.

⁸⁵⁰ A 48. pánfélvadász kiképző- és pótzászlóalj köré szervezett harccsoport, Ludwig Lang alezredes parancsnoksága alatt.

⁸⁵¹ Mehner, 1984. 360. o.

⁸⁵² A hadosztály április 9-én 12 bevethető Pantherrel rendelkezett. Stoves, 1961. 783. o.

⁸⁵³ Mehner, 1984. 366. o.

⁸⁵⁴ Stoves, 1961. 784. o.

⁸⁵⁵ Az 1/1. pánfélshadosztályal, a 73. pánfél-tüzérezred, a 37. pánfélvadászadosztály és a 37. pánfél-tüzérezred erőivel támogatott 1. pánfélgránátos-ezred.

térségig jutott.⁸⁵⁶ Breith haladéktalanul elrendelte ellenintézkedések megtételét, azonban a szovjet túlerővel szemben a német csapatok ellentámadása lassan haladt, és csekély területnyereséggel járt.

Április 15-én Föllöstömöt a jelentős túlerőben lévő szovjet 35. gárda- és 37. lövészhadtest lövészcsapatai végleg elfoglalták.⁸⁵⁷ Bár a szovjet csapatok nem hagyták, hogy a németek a Lafnitz folyó nyugati partján szilárd ellenállási vonalat építsenek ki, a 27. hadsereg támadása az arcvonaltól egyéb szakaszain a szívós német ellenállással szemben nem haladt előre. Így volt a 26. hadsereg is, amely csak április 16-án a III. páncéloshadtest 21 ellenlökését hárította el.⁸⁵⁸ Az 1. páncélososztály harccsoportja – szovjet adatok szerint – 150 páncélgránátossal és hat-nyolc lövészpáncélossal még aznap este Grafendorf térségéből sikertelen ellenlökést indított Grafendorf vasútállomás irányában a szovjet 74. lövészadosztály csapatai ellen.

Április 16-án a III. páncéloshadtest jobb szárnyán harcoló erők, vélhetően a 303. rohamtüzérezreddel támogatott Motschmann zárókötelék támadása egészen Oberlungnitz és Wagendorf térségig jutott. A német rohamlövegek kivonását követően a szovjet csapatok rövidesen visszaszorították a támadókat, akik két sikertelen ellenlökést is indítottak.

Aznap délután a 37. páncélos-utászászlóalj Siebersdorf irányából ismét támadást indított a szovjet 74. lövészadosztály ellen Grafendorf, 300 fővel és 6 lövészpáncélossal, amit a szovjetek elhárítottak. Két órával később ugyan ezek az erők hat harckocsival kiegészülve, északnyugati irányból a 151. lövészadosztály csapataival szemben birtokba vették Wagendorfer Haide-t.⁸⁵⁹ E harcokkal egy időben a Bradel harccsoport – szovjet adatok szerint 200 fővel és öt-hét lövészpáncélossal Kreuzwirt irányában (Pöllautól 9 km-re, északnyugatra található 1038-as magassági pont) támadott. A magassági pontot rövid, de heves harcok árán a 113/2. páncélgránátoszázad 7,5 cm-es löveggel felszerelt lövészpáncélosok támogatásával visszafoglalta a szovjet 155. lövészadosztálytól. A 113/I. páncélgránátos-zászlóalj a 73/6. páncélos-tüzéreg támogatásával megtisztította a környéket.⁸⁶⁰ A németek további előretörését a 155. lövészadosztály elhárította, ennek ellenére Bradel erői az éjszaka folyamán is fenntartották a nyomást. Kreuzwirt elfoglalásával az 1. páncélososztály a Pöllau–Birkfeld vonalon egy kiemelten fontos szakaszt tartott ellenőrzése alatt. A hadosztály nyitott bal szárnyát az 1. népi-hegyihadosztály egy ezrede biztosította, amely heves harcokat vívott a környező erdős terepen.

Április 17-én az 1. páncélososztály három Pz. IV harckocsival megerősített hadosztálykísérőszázada beérkezett Birkfeldbe, ahol a helyi rendőri és Volkssturm erőkkel, valamint a Luftwaffe egy 8,8 cm-es légvédelmi tüzér-harccsoportjával közösen sikerült két szovjet támadást

⁸⁵⁶ Mehner, 1984. 375. o.

⁸⁵⁷ CAMO f. 381, op. 8378, gy. 576, li. 61 – 62.

⁸⁵⁸ CAMO f. 243, op. 2900, gy. 2017, li. 303 és 341.

⁸⁵⁹ CAMO f. 243, op. 2900, gy. 2017, li. 342.

⁸⁶⁰ Stoves, 1961. 787. o.

is elhárítani, és stabilizálni az arcvonalat. Az 1. népi-hegyihadosztály szintén sikeres védekező harctevékenységet folytatott a III. páncélos hadtest jobb szárnyán.

Breith csapatai folyamatos, agresszív támadó szellemben vezetett ellenlökéseivel **április 20-áig** sikeresen megállította a szovjet 26. hadsereg nyugati-északnyugati támadási kísérletét a Fischbach–Birkfeld–Vorau–Pöllau arcvonalszakaszon, ezzel pedig elhárította a 6. hadsereg balszárnyát átkaroló szovjet hadmozdulatot. Breith elsősorban arra törekedett, hogy megmaradt erőivel támpontszerűen lezárja a járható irányokat. A németek az ellenlökéseket jellemzően úgy hajtották végre, hogy szemből indított támadásokkal lekötötték az előretört szovjet támadó léleket, miközben rohamcsoportjaik észrevétlenül beszivárogtak a szovjetek mögöttes területeire, és érzékeny veszteségeket okozva – vezetési pontok, tüzérségi és aknavető állások semlegesítésével, utánpótlás elvágásával – zavart keltettek, amely visszavonulásra és soraik rendezésére kényszerítette a szemben álló erőket. Ezt a harcjelzést időszakosan összevont, heves tüzérségi tűzcsapásaival és páncélozott harccsoportok rajtaütéseivel egészítették ki.⁸⁶¹

Április 21-én a III. páncélos hadtest átvette a harcászati kezdeményezést. Az 1. páncélos hadosztály arcvonalának bal szárnyán a Huppert harccsoport előbb tehermentesítő támadást indított a Falkensteinbe vezető út mentén északi irányban, majd ezt követően az 1. páncélgránátos-ezred megtisztította Strallegget, míg egy másik páncélozott harccsoport a Graue Steinwand elnevezésű magaslatig tört előre, ahol körvédőképes állásokat foglalt, és elhárított egy szovjet ellenlökést. A Huppert harccsoport jelentette fenyegetéssel szemben a 26. hadsereg parancsnoka a 11. gárda-lovashadosztály erőit csoportosította át, Waldbach-tól északra.⁸⁶² Huppert alezredes azonban nem várta be, hogy a szovjet arcvonal megszilárduljon és a visszahúzó 68. lövészhadosztály nyomában folytatta támadását. Kihasználva a hegyes, erdős terepet a páncélos-utászok a szovjet csapatokat megkerülték, és aknazáratat telepítettek a mögöttes területen, így a – szovjet adatok szerint négy harckocsival és nyolc lövészpáncélossal – támadó harccsoport elől visszavonuló szovjet kötelékek rövidesen kellemetlen helyzetbe kerültek.⁸⁶³ A dinamikus német támadás eredményeként Wenigzell **április 23-án** délutánra Huppert erőinek kezébe került. A harccsoport ezt követően folytatta a támadását, amely csatlakozott az 1. népi-hegyihadosztályhoz, így kora estére sikerült Waldbach-ot is visszafoglalni. A szovjet 11. gárda-lovashadosztály azonnal ellenlökést indított, de a németek egy Pz IV és két lövészpáncélos elvesztése árán elhárították Waldbachnál a fenyegetést.⁸⁶⁴

⁸⁶¹ CAMO f. 440, op. 8311, gy. 98, li. 2 – 4.

⁸⁶² CAMO f. 243, op. 2900, gy. 2017, li. 406.

⁸⁶³ Stoves, 1961. 791. o. A németek 20 harckocsi kilövését, illetve zsákmányul ejtését jelentették. Szovjet források ugyanakkor nem rögzítik a saját veszteséget [lásd: CAMO f. 3547, op. 1, gy. 56, li. 97.], de minden bizonnyal a körzetben harcoló 11. gárda-lovashadosztály 37. lovas- és 71. harckocsiszerepe is szenvedett el veszteséget.

⁸⁶⁴ CAMO f. 243, op. 2900, gy. 2017, li. 420 – 421.

Aznap este Breith meglátogatta a Huppert alezredest a harcálláspontján Wenigzellben. Egy rövid egyeztetést követően a hadtestparancsnok elrendelte a támadás másnapi folytatását a délnyugatra található, korábban feladott Vorauig. A Huppert harccsoport jelentős tüzérségi és utásztámogatással másnap 4:15-kor lendült támadásba lendült, és a nehéz útviszonyok, valamint a heves szovjet ellenállás dacára a nap folyamán elfoglalta Voraut.⁸⁶⁵

A 3. Ukrán Front bal szárnyán és centrumában támadó hadseregei április második feléig, heves harcok árán elérték a Keleti-Alpokot, de ott támadásuk elakadt a német 2. páncélos- és 6. hadsereggel szemben, és a német fegyverletételig már nem is jutottak sokkal tovább nyugat felé. A hónap közepén nyugati irányból az amerikai csapatok is fokozták előrenyomulásuk ütemét Ausztria területén. A szovjetek Magdeburg és Graz körzetében viszonylag passzívak maradtak, így az április 30-án Ostmarkra átkeresztelt hadseregcsoporthat néhány harccsoportját kivonhatta és az amerikaiak ellen vethette be. A Szovjetunió és az angolszász szövetségesek április 30-án megegyeztek, hogy a fegyverszüneti határvonal az Enns folyó lesz. Május elején az Ostmark Hadseregcsoporthat összes katonája arra törekedett, hogy még a fegyverletétel előtt átkeljen a folyón, és angolszász hadifogságba kerüljön. A németek és az amerikaiak között az első kapcsolatfelvétel május 6-án történt, ekkor Gaedcke vezérőrnagy próbált tárgyalni eredménytelenül. Másnap este az amerikai XX. hadtest Sankt Martin-i harcálláspontján Rendulic vezérezredes aláírta hadseregcsoporthat feltétel nélküli megadását.⁸⁶⁶ A harccselekményeket ezzel beszüntették.

Május 7-én⁸⁶⁷, délután Balck összehívta hadtest- és hadosztályparancsnokait a főhadiszállásán, ahol beszámolt az általános helyzetről, majd vázolta a fegyverletétel menetét. Az amerikai csapatok egészen a Liezen–Salzburg vonalig törtek előre. Balck célja az volt, hogy erős utóvéd fedezete mellett hadserege erői kiváljanak az arcvonalból és nyugat felé vonulva haladéktalanul keljenek át a demarkációs vonalon, megadva magukat az amerikaiaknak. Fegyvereket, harceszközöket használhatatlanná téve hátra kellett hagyni, kivéve az utóvédeknek, melyeknek szükség esetén fel kellett tartóztatni a szovjeteket. A III. páncélos hadtest törzse **május 7-én**, este távbeszélőn küldte el alárendelt alakulatainak a jelszót (*Törzsfelosztás*) a nyugati irányú csapatmozgás haladéktalan megkezdésére.⁸⁶⁸ A hadtest csapatai Liezen irányában indultak meg. A menetet időnként megnehezítették az osztrák ellenállók által emelt útzárak, és többször tűzpárbajra is sor került. A nyugati irányú csapatmozgást bonyolította, hogy a 3. páncélos hadosztály szintén Liezen felé haladt, ami jelentős torlódást okozott az utakon.

⁸⁶⁵ CAMO f. 243, op. 2900, gy. 2017, li. 433 és Stoves, 1961. 791. o. A hadosztály 35 szovjet harcokcsi kilövését és 100 hadifoglyot jelentett. Teljesítményéért Huppertet ezredessé léptették elő és Lovagkeresztjéhez kiérdemelte a Tölgyfálomb ékítményt.

⁸⁶⁶ <http://xxcorps.org/files/OR8.pdf> (letöltve: 2020. 04. 09.) 6. o.

⁸⁶⁷ Aznap volt Breith születésnapja, amely alkalmából hadtesttörzsének tisztjein túl az 1. és 3. páncélos hadosztály parancsnokai is felköszöntötték őt. BA-MA N106/4 251. o.

⁸⁶⁸ Stoves, 1961. 797. o.

Mivel **május 8-án**, reggel Breith és törzse is útra kelt, a híradó-összeköttetés megszűnt, és csak **május 9-én**, Windischgarstenben sikerült ismét felvenni a kapcsolatot az 1. páncélosadosztállyal. Május 8-án, 19:45-kor a német 6. hadsereg kapitulációját az amerikai XX. hadtest alárendeltségébe tartozó 80. gyalogadosztály parancsnoka, Horace L. McBride dandártábornok fogadta. Az amerikai hadosztály 31 211 hadifoglyot regisztrált a nap folyamán.⁸⁶⁹ Breith hadtesttörzsével együtt vonult hadifogságba.

Breith és törzse **május 9-ét** is Liezenben – a szabad ég alatt éjszakázva – töltötte. Az amerikaiak csak másnap kezdték nyugati irányban elszállítani a hadifoglyokat. Breith utolsó naplóbejegyzései között több alkalommal is elégedetlen megjegyzéseket tett az amerikaiak szervezési képességeiről, illetve a hadifoglyokkal szemben mutatott bánásmódról és az ellátásról. Május 11-én Münchenen keresztül Neu-Ulmba szállították át egy Jeep-pen, ahová másnap érkezett. Itt az elhelyezés és az ellátás az első időszakban rémes volt (Breith-et a korábbi laktanya tetőterében szállásolták el).⁸⁷⁰ Még aznap felmerült, hogy áthelyezik a korábbi grafenwöhri laktanyában kialakított fogolytáborba. Hermann Breith hadifogságba kerülését követően május 12-éig írta naplóját.

7.6. BREITH TOVÁBBI SORSA A FEGYVERLETÉTEL UTÁN

Breith a fogságban eltöltött időt minden bizonnyal arra használta fel, hogy felsőfokú francia mellett alapfokú angol nyelvtudását⁸⁷¹ fejlessze, ezzel könnyítve meg mindennapjait. Ezt erősíti naplójának utolsó oldalain található angol–német szöszedet. A hadifogság alatt vélhetően többször kihallgatták őt is. Szaktudását az amerikai fegyveres erők is igyekezett hasznosítani. Röviddel a második világháborút követően Franz Halder, korábbi vezérkar főnök vezetésével közel 700 volt német tisztet vontak be abba a tudományos munkába, melyet az Egyesült Államok Szárazföldi Haderejének Történelmi Hadosztálya fogott össze. A cél a világháború katonai tapasztalatainak összegzése volt az amerikai fegyveres erő részére. A német ismeretanyag megosztása különösen a hidegháború küszöbén, a Szovjetunióval való konfliktus kiéleződésével értékelődött fel. A Halder vezette csoport közel 2500 dokumentumot készített, továbbá a hatályos amerikai szolgálati szabályzatot is véleményezte, javaslatokat téve annak módosítására. A német tisztek részéről a hozzáállás vegyes volt: Balck például megtagadta a részvételt, Halder ellenben arra használta fel a lehetőséget, hogy a Wehrmacht hírnevét tisztázza. Breith részt vett a munkában, igaz, azonban,

⁸⁶⁹ <http://xxcorps.org/files/OR8.pdf> (letöltve 2020. 04. 09.) 12. o. A XX. hadtest összesen 573 437 hadifoglyot regisztrált. Az alakulatok szerinti bontásban a III. páncélos hadtest törzsét nem szerepeltették.

⁸⁷⁰ BA-MA N106/4 252

⁸⁷¹ BA-MA PERS 6/299473

hogyan csak egy rövid⁸⁷², a „Zitadelle” hadműveletben vállalt szerepét részben sikerként feltüntető esszét írt. Megfelelő forráskritikával kezelve ez egy fontos háttéranyag a III. páncélos hadtest tevékenységét érintően, amely a harcvezetésen túl kitért a felkészülésre, szervezésre és harcászati elemzéseket is tartalmaz – átfogó képet nyújtva egy hadtestparancsnok szerteágazó, sokrétű tevékenységéről.

Hermann Breith rövid ideig volt amerikai hadifogságban; 1947 májusában szabadon engedték. Ezt követően családjával együtt – sok egykori tisztársához hasonlóan – Nyugat-Németországban, a Bonntól délre található Pechben telepedett le, ahol visszavonultan élt. Hagyatékában fellelhető dokumentumok értékelése alapján bajtársaival kevésbé tarthatta a kapcsolatot. Egy alkalommal levélben fordultak hozzá információért, egy 4. páncélos hadosztályban szolgált bajtárs kapcsán, ám Breith válaszlevelében kifejtette, hogy a kérdéses időszakban már nem ennél az alakulatnál szolgált. Tovább erősíti ezt a körülményt, hogy amikor Hans Kissel anyagot gyűjtött könyvéhez, akkor számos korábbi tisztársával készített interjút, amelyeket publikált is. Breith azonban e munkában nem vett részt, noha Kissel minden bizonnyal őt is – mint meghatározó parancsnokot – felkereshette a Tiszántúlon lezajlott harccselekményekkel összefüggésben.⁸⁷³

Breith halála 1964. szeptember 3-án következett be; 72 éves volt ekkor. Fia, Hans-Jürgen két évvel apja halálát követően megszerezte jogi képesítését, majd jelentkezett a Bundeswehrbe, adminisztrációs munkakörbe. 1981-től osztályvezető lett a Szövetségi Védelmi Minisztériumban. Napjainkban nyugdíjas éveit tölti. Minden bizonnyal édesapja hagyatékát is ő vagy családja őrzi.⁸⁷⁴

7.7. BREITH HÁBORÚ VÉGI KATONAI VEZETŐI TEVÉKENYSÉGÉNEK ÉRTÉKELÉSE

Breith-et 1944. szeptember elején Magyarországra vezényelték, ahol egy újabb, a német és magyar csapatok szempontjából válságos helyzet kezdett körvonalazódni. A III. páncélos hadtestet azonban nem küldték az arcvonalba, hanem előbb politikai nyomásgyakorlás céljából Budapesten visszatartották. Egyrészt Hitler ezzel jelezte vonakodó magyar szövetségesének, hogy hajlandó további erőket átcsoportosítani Magyarország területére, emellett Breith-nek készenlétben kellett maradnia, arra az esetre, ha a tárgyalóasztal mellett nem sikerülne megegyezni, akkor katonai erőt alkalmazzon. Ez utóbbira végül nem került sor.

⁸⁷² A szűkszavúságra magyarázat lehet, hogy maga Breith – érthető okokból – ellenséggként tekintett az angolszászokra, ráadásul a légi támadások során otthonát is elvesztette. Személyi sérülés nem történt, az anyagi kár viszont jelentős volt. Talán úgy vélte, ha részt vesz a programban, akkor hamarabb hazaengedik.

⁸⁷³ Erre vonatkozóan lásd Kissel, 1960 153. o.

⁸⁷⁴ A Bundesarchiv-Militärarchivban Breith hagyatékának csak egy része kutatható, az is másolatban. Érdekes, hogy Breith szinte kizárólag a katonai eseményeket rögzítette, ahogyan naplójában is. Személyekre való utalások, magánjellegű anyagok alig találhatók meg benne.

A politikai helyzet rendezését követően a III. páncélos hadtest törzsét Torda térségében alkalmazták, majd Nagyváradhoz csoportosították át. Ezen időszak alatt a hadtest magyar alakulatok felett is átvette az irányítást. A Breith páncélos csoport október elejéig sikeresen stabilizálta az arcvonalat, majd a Tiszántúlon lezajlott páncélosütközet során fedező – biztosító harctevékenységevel biztosította a német és magyar csapatok visszavonulását a Tisza mögé, ezzel elkerülve egy romániaihoz hasonló katasztrófát. Tevékenysége elismeréseként Breith-et ismét név szerint említették a *Wehrmachtbericht*-ben, illetve megkapta a Magyar Érdemrend Középkeresztjét kardokkal és a csillaggal.

A Budapest birtoklásáért vívott harcokban a III. páncélos hadtest nemcsak katonailag játszott fontos szerepet. Egy ideig Breith volt a pesti hídfőt és környékét védő csapatok és hadműveletek vezénylő tábornok. Ugyanakkor a német 6. hadsereg hadművelési naplójának elemzése arra világít rá, hogy Breith kevésbé a harcvezetésért, inkább a mögöttes terület megerősítésért, a védelem szervezéséért volt felelős. A III. páncélos hadtest parancsnoka a műszaki munkálatok végrehajtását a magyar félre bízta.

Bár nincs erre utaló egyértelmű adat, Breith véleménye a magyar csapatok műveleti alkalmazhatósága tekintetében minden bizonnyal megegyezett az általános német felfogással, ennek megfelelően a koalíciós partneréhez való hozzáállása sem tért el. Az egyértelmű, hogy Breith a hadművelési célok végrehajtását elsősorban a német egységeire (és adott esetben az ezek közé szétosztott, német vezetés alatt álló magyar alegységekre), ezzel szemben a kiegészítő tevékenységet a magyar csapatokra bízta. Megjegyzendő ugyanakkor, hogy jelenlegi ismeretek szerint az ő esetében nem tapasztalható az a fajta arrogáns, lekezelő stílus, amelyre számos magyar visszaemlékezés, dokumentum hivatkozik.

Az 1944 szeptemberétől háború végéig tartó időszakot a németek műveleti lehetőségeinek végleges beszűkülése jellemzi. Ez természetes jelleggel hatott a III. páncélos hadtest és Breith tevékenységére is. 1944 decemberétől a III. páncélos hadtestet védelemben és támadásban is egyaránt alkalmazták, azonban egyre kisebb hatékonysággal. Bár a szovjet támadások szárnyain megindított ellencsapások még mindig komoly gondot okozhatta a szovjet félnek, erre egyre ritkábban került sor. A hadtestet ellenben egyre többször alkalmazták védelemben az első vonalban. Amikor pedig támadást kellett indítani, akkor a szovjet csapatokkal szemben rendszeresen csak a közelebbi (általában első harcászati) célokat sikerült elérnie Breith-nek, mint a Zámoly térségében, illetve a *Frühlingserwachen* hadművelet során. A körülmények ellenére Breith továbbra is stabilan teljesített, ezért nincsen egyértelmű magyarázat arra, hogy amikor megindult a szovjet csapatok *bécsi-pozsonyi támadó hadművelete*, akkor a 6. hadsereg parancsnokától miért kapott szervezési feladatokat az arcvonal mögött, még ha ez csak pár napig is tartott.

Miután a hadtest visszaszorult a mai Ausztria területére, még képes volt feltartóztatni a szovjet 26. és 27. hadsereg szemben álló erőit, illetve helyi ellenlökésekkel visszafoglalni korábban feladott területeket, ezek a helyi sikerek már nem befolyásolták az eseményeket. Noha ki kell emelni, hogy a háború utolsó egy hónapjában, amikor már csak idő kérdése volt, hogy Németország mikor teszi le a fegyvert, a szárnyakon a szovjet erők nem kockáztatták az indokolatlan veszteségekkel járó, de érdemi eredményt már nem jelentő támadásokat. A németek szempontjából egy fontos körülményre azonban e harcok rámutattak: a nyilvánvalóan küszöbön álló vereség ellenére, a tényleges otthontól távol a III. páncélos hadtest csapatai továbbra is a lehetőségekhez képest magas szinten tették katonai kötelességüket. Sem a vezetés, sem a csapatkohézió és a fegyelem nem bomlott meg, sokszor még a hadifogságba esés után sem.

8. A KUTATÓMUNKA ÖSSZEGZÉSE

Doktori értekezésemben arra vállalkoztam, hogy Hermann Breith katonai vezetői tevékenységét alapos, több szempontú vizsgálat módszerével bemutassam. Célul tűztem ki továbbá, hogy részleteiben is ismertessem azokat az eseményeket, amelyekben Breith, és az általa vezetett III. páncéloshadtest fontos, meghatározó szerepet vállalt.

A dolgozat során folyamatosan arra törekedtem, hogy feltárjam és elemezzem, majd tárgyilagosan értékeljem Hermann Breith katonai vezetői tevékenységét, valamint az általa vezetett III. páncéloshadtest műveleti tevékenységét. Hermann Breith bemutatása és katonai vezetői tevékenysége értékelése mellett kutatásaim során tett megállapításaimmal tovább árnyaltam a német III. páncéloshadtest eddig részben nem ismert tevékenységét, a második világháború egyes kapcsolódó eseményeit, valamint ismertettem a német szárazföldi haderőnem bizonyos meghatározó belső mechanizmusait és a magas színvonalú német katonai hatékonyság megteremtéséhez és fenntartásához hozzájáruló faktorokat.

A bevezetésben meghatározott, három kiemelt hipotézis vonatkozásában az alábbi végkövetkeztetésekre jutottam:

1. Hermann Breith polgári család leszármazottjaként, hagyományos módon került a katonai pályára. Ez eleve jó képességeket felételez egy olyan időszakban, amikor komoly túljelentkezés volt, ráadásul a tradicionális katonai háttérű családok utódai előnyt élveztek a kiválasztásnál. Breith hagyományos módon szerezte meg tiszti képzettségét, és a maga korában kifejezetten magas iskolai végzettséggel rendelkezett.

Az első világháborút egy gyalogos seregtestnél szolgálta végig, miközben harcolt a nyugati és a keleti hadszíntéren is. Bár személyi anyagában nincsenek erre utaló további részletek, Breith harctéri teljesítményét jól jellemzi, hogy már 1914 szeptemberében kiérdemelte a Vaskereszt második, majd 1916 júliusában az első fokozatát. E két rangos kitüntetésen túl később kiérdemelte a hamburgi Hanza Keresztet, valamint a háború végén a Hohenzollern Királyi Ház Rendjének kardos Lovagkeresztjét. Utóbbi kitüntetést a Pour le Mérite⁸⁷⁵ „előszobájaként” is emlegették. Beosztásait tekintve felváltva volt csapat- és törzsszolgálatot ellátó tiszt, ami szélesebb körű kompetenciákat biztosított számára.

A két világháború közötti időszakban szervezői tevékenységet is folytatott, aktív szereplője volt a német páncéloscsapatnem megteremtésének. Egy rövid időszaktól eltekintve – amikor 1941-ben a gyorscsapatok tábornokának hivatalát vezette – Breith a második világháború

⁸⁷⁵ A Porosz Királyság által alapított legmagasabb kitüntetés volt, amelyet csak különleges személyes teljesítményért adtak.

során kizárólag parancsnoki beosztásokat viselt; előbb ezred-, majd dandár-, azt követően hadosztály-, végül hadtestparancsnok volt.

A háború során Breith teljesítményéért egyebek mellett kiérdemelte az ismétlődő pántot mindkét Vaskeresztjéhez, a Lovagkeresztet és ez utóbbihoz a Tölgyfalomb és Kardok ékítményt. A német kitüntetés rendszer kapcsán megjegyzendő, hogy az bonyolult és teljesítményalapú volt. Különválasztották a katonai vezetők és a legénységi állomány kitüntetésait, illetve a szolgálati és a haditettekért járó kitüntetések. A Lovagkereszt öt különböző fokozatát a harctéren tanúsított önfeláldozó hősiességért és a sikeres hadvezetésért adományozták. Tiszteknek ezt nehezebb volt kiérdemelni, mint más rendfokozatú katonáknak.⁸⁷⁶ A Vaskereszt Lovagkeresztjét Tölgyfalomb és Kardok ékítménnyel összesen 161 német katonai vezető érdemelte ki, amelyből 57 fő a páncélos csapatok kötelékébe tartozott.⁸⁷⁷ Ez azonban nem azt jelenti, hogy a fegyvernem felülreprezentált lett volna. Sokkal inkább a harctéri tevékenység sajátosságából, illetve a fegyvernemet övező elismerésből eredeztethető a jelenség. A kitüntetés elnyeréséhez tehát ténylegesen is bizonyítani kellett, habár a háború vége felé egyre gyakrabban történt reprezentatív adományozás is, amelynek rendszerint politikai okai voltak. Breith esetében egyértelműen megállapítható, hogy kitüntetésait minden esetben igazolt katonai teljesítményeiért kapta. Hozzá kell tenni, a német fegyveres erő közösségében a kitüntetések magas presztízs és tisztelet övezték. Amikor egy katonai vezetőt kitüntettek, az állomány is úgy érezte, osztozik a sikerben, az elismerés nekik is szól – ahogyan a 35. páncélos ezred csapattörténete is rögzítette Breith kapcsán [lásd 43. oldal].⁸⁷⁸

Az egykorú dokumentumok – különös tekintettel a róla készült értékelések – vizsgálata alapján összegezve megállapítható, hogy Breith katonai előmenetele egyedül és kizárólag hadművészi tehetségének és katonai vezetői teljesítményének köszönhető, esetében politikai szempontú kivételezés nem történt. Összegezve megállapítható, hogy szervezői és vezetői tevékenysége, illetve az ehhez kapcsolódó elismerések alapján Hermann Breith a német katonai elit prominens, meghatározó tagjának tekinthető.

2. A Breith által 1943 januárjától vezetett III. páncélos hadtest harctéri teljesítménye, a különféle harcfelelősi feladatok végrehajtása, a szovjet erővel vívott harc sikeressége a felettes hadseregcsoporthoz működésének szempontjából nagy fontossággal bírt. A III.

⁸⁷⁶ Crevel, 2005. 132. o.

⁸⁷⁷ <https://www.lexikon-der-wehrmacht.de/Orden/Ritterkreuz/RKSW-R.htm> (letöltve: 2022. 05. 09.)

⁸⁷⁸ E jelenségnek számos oka volt, de a legfontosabb körülmény az, hogy a német fegyveres erőben a horizontális (csapat-), szervezeti és szociális kohézió mellett a vertikális összetartás is páratlanul magas szintű volt. A német katonai vezetők az első vonalból vezették és irányították csapataikat, minden körülmények között együtt voltak a katonáikkal, osztozva a nehézségekben. E nagyfokú bizalmat még tovább erősítette a teljesítmény rendszeres elismerése a felettesek részéről.

páncélos hadtest mindenkori műveleti alkalmazhatóságára hatással voltak a Breith által kiadott parancsok, vezetési és irányítási gyakorlata, továbbá katonai tudása és tapasztalata. Breith a feladatait általában eredményesen tudta teljesíteni. Megállapításaim szerint a szemben álló szovjet erők a III. páncélos hadtest hatékony tevékenysége következtében (még a háború legutolsó időszakában is) rendszerint képtelenek voltak a megszabott feladataikat *maradéktalanul és megadott időre* végrehajtani.

Breith a német szárazföldi haderőnem „állandó” hadtestparancsnoka volt. A nagyfokú fluktuáció ellenére ez egyfelől azért volt lehetséges, mert beosztásában megbízhatóan és jól teljesített. 1942 után a német fegyveres erőben a rangsor – leginkább a háború megvívásának szükségzerűségei miatt – már nem számított úgy, mint korábban. Ezt a körülményt pedig a Hadsereg Személyügyi Hivatala is figyelembe vette. Egy előléptetésnek és az ahhoz tartozó magasabb beosztásnak nemcsak a képesség (hiánya) lehetett a korlátja, hanem a fegyveres erő azon szüksége, hogy az adott beosztásban tartsa az ott jól teljesítő katonai vezetőt. Ezzel együtt is természetesen Breith képességeinek is megvoltak a maga korlátai. Felettesei egybehangzó minősítései szerint hadseregparancsnoknak már nem volt alkalmas, bár ennek némileg ellentmond, hogy a háború utolsó időszakában több alkalommal is vezetett hadsereg szintű köteléket. A fegyveres erő is nagyobb hasznát vette hadtestparancsnoki beosztásában – különösen abban az időszakban, amikor a stabilan teljesítő, jó képességű csapattisztek száma lecsökkent.

3. Az a hipotézis, miszerint Breith a védekező műveletekhez jobban értett volna, téves. A III. páncélos hadtest tevékenységét részleteiben megvizsgálva megállapítható, hogy a német páncélos háború gyakorlatának megfelelően a hadtestet védelmi harctevékenység során is támadó jelleggel alkalmazták. A hadtestet jellemzően a felettes hadsereg harcrendjének második lépcsőjében tartották, és a kialakuló szovjet betörések szárnyain vetették be, hogy az itt vezetett támadásaival helyreállítsa az arcvonalat, miközben megkísérelte elvágni az előretört szovjet harckocsi- és gépesített kötelékeket, vagy a már kialakult szovjet betörések, hídfőállások felszámolására alkalmazták. E támadások alkalmával a hadtest minél jelentősebb veszteséget igyekezett okozni a támadóknak, amellyel hadműveleti céljaik elérését próbálta megakadályozni, vagy kedvezőtlenebb körülmények esetén lassítani. A német páncélos alakulatok a szovjet hadianyagfőlényel szemben így harcolhatott a leghatékonyabban. A kialakuló páncélos-találkozóharcban ugyanis jobban érvényesülhetett a német páncélostechnika tűzfőlénye és a németek rugalmasabb harcvezetési felfogása.

Megjegyzendő, hogy a németek a háború utolsó két esztendeje során nagyobb hatékonysággal tudták fékezni vagy megállítani a már megindult szovjet támadást

(különösen annak szárnyain vezetett páncélos-ellenlökésekkel), mint saját támadásukat kifejleszteni az általában jól megszervezett szovjet védelemmel szemben.⁸⁷⁹ A támadások megindulásakor a németek általában még rendelkeztek a szükséges *relatív*, helyi erőfölénnyel, de az erőkifejtés további fokozására már nem voltak adottak a lehetőségeik, így sokszor csak a közelebbi céljaikat érték el. A mélyen tagolt, jól kiépített szovjet védelmet képtelenek voltak annak teljes mélységében lefogni, a szovjetek így rövid idő alatt el tudták reteszelni a betöréseket. Ezt követően a németek a támadási irány megváltoztatására kényszerültek. E körülmények együttesen jelentős idő-, élőerő és anyagi veszteséggel jártak.

A III. páncélos hadtest alkalmazására oly jellemző dinamikus, ellenlökésekre és ellencsapásokra alapozott védelmi harctevékenység mellett természetesen akadtak olyan helyzetek, amikor a hadtestet az első vonalban, részben statikus módon alkalmazták. Ilyenkor vagy nem volt elegendő idő a védelmi terepszakasz megerősítésére és/vagy nem állt rendelkezésre elég erő annak megszállására. Ilyenkor a területet a páncélgránátosok támpontszerűen védték, illetve páncélozott kötelék ellenlökésein alapuló manőverező védelemmel fedezték. A hadműveleti mélységben elsősorban azokat a terepszakaszokat készítették elő, amelyek biztosították a fontosabb irányok lezárását és a visszavonuló erők megkapaszkodását. Néhány, a dolgozatban is megvizsgált esettől eltekintve ez a körülmény elsősorban a magyarországi harccselekmények második felére volt jellemző, és nem tekinthető általánosnak.

A fentebb részletesen kifejtett hipotézisek mellett Breith-tel összefüggésben további, megállapításokat tettem. A személyi okmánygyűjtőben fellelhető minősítések, a vele kapcsolatban fellelhető visszaemlékezések és a hadműveleti naplókából leszűrhető információk szerint Breith személyiségét tekintve rendíthetetlen, lendületes, rámenős és temperamentumos, olykor lobbanékony tiszt volt, aki gazdag tapasztalatokkal rendelkezett szervezési, technikai és főleg harcvezetési kérdésekben. A páncélostisztekre jellemző módon magas fokú kezdeményezőkésséggel és harci szellemmel rendelkezett, ugyanakkor nem volt sem törtető, sem meggondolatlan, nem rohant „fejvel a fálnak”. Beosztottai iránt nagyfokú törődést mutatott, ami – elsősorban hadosztályparancsnoki beosztásában – eredményezett olyan helyzeteket, amikor a felettesei utasítását felülbírálta.

Breith minősítései között egyetlen alkalommal – az 1943-ban keletkezett – szerepel, hogy nemzetiszocialista. Ez alapján azonban hiba lenne őt pártszimpatizánsnak és/vagy szélsőjobboldali gondolkodásúnak nyilvánítani. A második világháború előrehaladtával Hitler

⁸⁷⁹ Erőd, 1999. 12. o.

bizalma egyre jobban csökkent az egyébként leginkább általa korlátozott katonai vezetőinek képességeiben. Emiatt az előléptetésekhez, kitüntetések adományozásához egyre inkább formális elvárásként támasztották azt is, hogy az illető ideológiai háttere is megfelelő legyen a rendszer számára. A nemzetiszocialistának minősített tisztek többsége még csak tagjai sem voltak az NSDAP-nek⁸⁸⁰ – ahogyan Breith sem. Kijelenthető tehát, hogy ez a jelző egyfajta kötelező elem. Inkább érdekes az, hogy később, az 1944-es minősítésein miért nem jelenik meg ez? Sem naplója, sem a vele kapcsolatos visszaemlékezések nem taglalják politikai hovatartozását, így csak vélelmezhető, hogy konzervatív politikai nézeteket vallott (olyanokat, amelyeket von Seeckt a néhai Reichswehr katonai vezetőitől elvárt). Ugyanakkor az is biztos, hogy legalább a kezdetén szimpatizálhatott az új politikai rendszerrel, ami végeredményben visszaadta Németországnak a gazdasági stabilitást és a fegyveres erő presztízsét. Politikai meggyőződésétől függetlenül Breith – katonatiszti képzettségének és felmutatott teljesítményeinek köszönhetően – a vezetés bizalmát élvezte.⁸⁸¹

Kiemelendő, hogy a második világháborút követően Breith-et nem vonták felelősségre vélt vagy valós háborús bűnök elkövetéséért. Személyi anyagaiban, illetve a különböző hadműveleti naplókban sincsen nyoma annak, hogy az ő részvételével vagy utasítására bármilyen, a hadijogba ütköző cselekményt elkövettek volna.

Breith a háború során naplót vezetett. Ez egy határidőnapló volt, amibe az aktuális dátumokhoz rövid bejegyzéseket írt úgy, mintha egy kis magán hadműveleti naplót vezetne.⁸⁸² A bejegyzések tartalmazzák a III. páncélos hadtest által megvívott harcselekmények rövid leírását és statisztikákat. Jellege miatt a napló korlátozott információforrással rendelkezik, mégis bizonyos körülményre következtetni lehet belőle. A családjára, önmagára és tisztársaira vonatkozó információkat kifejezetten szűkszavúan rögzíti. Az azonban kiderül ezekből, hogy családjával, rokonaival tartotta a kapcsolatot. Feleségét, Inát rendszeresen, két-három naponta (berlini idő szerint) 18:00 körül hívta fel telefonon. A hadszíntérről időszakos jelleggel csomagot küldött haza családjának, melyben elsősorban élelmiszerek és ruházati cikkek voltak. Fiáról és szüleiéről érdemi bejegyzés alig található. Amikor haza utazott hosszabb időre, az útvonalat rendszeresen rögzítette, majd a naplóírást addig megszakította, amíg vissza nem tért a szolgálatba. A naplóból tudni lehet, hogy Breith kulturális programokra, művészetekre nyitott ember volt. Mikor ideje

⁸⁸⁰ Ungváry, 2019. 20. o.

⁸⁸¹ Ez alól egyedüli kivételt képez a Budapest erőd parancsnoki posztja, ahová elsősorban Himmler közbenjárására Breith helyett egy SS-tisztet neveztek ki, leginkább politikai okokból.

⁸⁸² Érdekesség, hogy az 1945. évi naplóját egy magyar határidőnaplóban vezette. A magyar dátumok mellé németül rögzítette az adott hét adott napját.

engedte színházi előadásokat látogatott, illetve alkalmanként felkereste az adott térség kulturális helyszíneit, mint 1945. március 1-jén a Herendi Porcelánmanufaktúrát.⁸⁸³

A napló külalakját tekintve, grafológiai ismeretek nélkül is több megállapítást lehet tenni. Bár az írás nem normál papír méretre rögzült, viszont a rendelkezésre álló helyhez képest arányos, szabályos margók mentén helyezkedik el. Az íráskép egyenletes, tagolt, a betűk egyenesek. Mindezek együttesen mértékletességre, kiegyensúlyozottságra, önuralomra és józanságra, valamint rendszeretetre és szabályszerűsége utalnak. Ezt erősíti, hogy ha felsorolást írt, akkor azt külön pontokba szedve, egymás alá rendezte, kiemeléseket is alkalmazott. Az írásképe alapján megállapítható jellemvonásai átfedéseket mutatnak a felettesei által írt értékelésekkel, illetve az egykorú források értékelése nyomán megállapítottakkal.

Összegezve tehát az általam alkalmazott módszerrel, történelmi tényekre alapozva bizonyítottam, hogy **Hermann Breith katonai vezetői tevékenysége sikeresnek értékelhető**. A III. páncélos hadtest fegyelem, csapatkohézió, morál, kezdeményező- és harckészség tekintetében a háború során mindvégig magas harcértéket képviselt. Erre a már ismertetett összetevőkön túl a legnagyobb hatást Breith hadművészeti tehetsége, vagyis a katonai erő mesteri alkalmazása, a felkészültsége és a kreativitása gyakorolta.

Munkám tovább árnyalja Hermann Breith eddig csupán bizonyos részleteiben ismert életrajzát, katonai vezetői tevékenységét, valamint az általa vezetett katonai egységek – különös tekintettel a III. páncélos hadtest – szerepét a második világháborúban. Emellett képet ad a második világháború eddig kevésbé ismert (különös tekintettel a keleti hadszíntéren lezajlott) katonai eseményeivel összefüggésben, amely hozzájárul a történettudomány, valamint a hadtörténet ismeretanyagának bővítéséhez.

Az értekezés tartalma alapján kutatásom eredményeit elsősorban a hadtudományban, illetve a Magyar Honvédség katonai vezető képzésének keretében tartom hasznosíthatónak. A feldolgozott téma időszerűségét és aktualitását három körülmény is jelentősen meghatározza:

1. Magyarország biztonsági környezetének változásai, különös tekintettel a szomszédban zajló, 2022. február 24-e óta tartó orosz–ukrán fegyveres konfliktus, amely ismét bizonyította, hogy a harckocsik és egyéb más páncélozott harceszközök helyes alkalmazása a katonai siker egyik továbbra is nélkülözhetetlen feltétele. A páncélos hadviselés elmélete és gyakorlata, az összhaderőnemi együttműködés, valamint a küldetésorientált vezetésszemlélet napjainkban is meghatározó fontosságú kutatási terület. A jelenkor és a jövő katonai vezetőit, nem utolsósorban pedig a harckocsizókat

⁸⁸³ BA-MA N106/4 234. o.

indokolt a legújabb tapasztalatok alapján, de megfelelő történelmi háttérrel felkészíteni. A dolgozat ez utóbbi körülményre reflektál.

2. A Zrínyi Honvédelmi és Haderőfejlesztési Program, valamint a Magyar Honvédségben lezajló belső transzformáció miatt a katonai értékek, a vezetésszemlélet alkalmazási lehetőségeinek hadtörténelmi környezetben történő bemutatása, továbbá az új, modern haditechnikai eszközök helyes alkalmazásának ismerete továbbra is kiemelt fontosságú.
3. Jelen dolgozat egyik lehetséges alkalmazási területének a Magyar Honvédség tiszt- és altisztképzésében korábban meghatározott paradigmaváltás támogatását, valamint a XXI. századi harcvezetéshez szükséges vezetői, parancsnoki erények történelmi példákkal történő bemutatását tekintem. Jelen értekezés során megismert történelmi tapasztalatok hasznosak lehetnek az összhaderőnemi környezetben dolgozók számára, valamint támpontot nyújthatnak a koalíciós hadviselés előnyeire és hátrányaira egyaránt.

A disszertáció szövegének felhasználását tehát elsősorban a felsőoktatásban és – lehetőség szerint – a témával foglalkozók számára készült szakkönyv formájában javaslom.

A téma kifejtése adott keretek között természetesen nem lehet teljes, a kutatás több ponton továbbfolytatható. Indokolt további levéltári kutatásokra támaszkodva pontosabban rekonstruálni Hermann Breith első világháborús tevékenységét, amellyel tovább lehet árnyalni nevezett katonai vezetői képességeit, különös tekintettel a kitüntetések adományozására. További kutatásokat igényel Breith szervezői tevékenysége is, amelyet az In6, majd később a Gyorscsapatok Tábormokának hivatalvezetőjeként végzett. Érdekes lehet azt megvizsgálni, hogy Breith irányítása alatt a hivatal milyen változásokat fogantatosított például a páncéloscsapatnem esetében. Tekintettel annak lehetőségére, hogy újabb levéltári források válnak kutathatóvá, mérlegelni kell annak lehetőségét is, hogy Hermann Breith katonai vezetői tevékenységét – különösen azon időszakban, ahol az elsődleges források már hiányosak – idővel pontosítani szükséges. A téma kutatása során alkalmazott módszertant indokolt lehet egyéb más német, szovjet vagy akár magyar katonai vezető életrajzának feldolgozása esetén is felhasználni.

FORRÁSJEGYZÉK

LEVÉLTÁRI FORRÁSOK

BA-MA (BUNDESARCHIV-MILITÄRARCHIV, FREIBURG IM BREISGAU)

- N 106 (Hermann Breith hagyatéka)
 - PERS 6/299473
 - PERS 6/94
 - RW 59/2187, 2197, 2200, 2212
- } (Hermann Breith személyi anyagai)
- RH 19-V (az A Hadseregcsoport iratanyagai)
 - RH 19-VI (a Don/Dél Hadseregcsoport iratanyagi)
 - RH 20-2 (a 2. hadsereg iratanyagai, mellékletekkel)
 - RH 20-6 (a 6. hadsereg iratanyagai, mellékletekkel)
 - RH 20-8 (a 8. hadsereg iratanyagai, mellékletekkel)
 - RH 20-10 (a 10. hadsereg iratanyagai, mellékletekkel)
 - RH 21-1 (az 1. páncéloshadsereg iratanyagai, mellékletekkel)
 - RH 21-4 (a 4. páncéloshadsereg iratanyagai, mellékletekkel)
 - RH 24-48 (a XXXXVIII. páncéloshadtest iratanyagai, mellékletekkel)
 - RH 27-3 (a 3. páncéloshadosztály iratanyagai, mellékletekkel)
 - RH 27-4 (a 4. páncéloshadosztály iratanyagai, mellékletekkel)
 - RW 4/131d Wehrmachtberichte

CAMO (AZ OROSZORSZÁGI FÖDERÁCIÓ HONVÉDELMI MINISZTERIUMÁNAK KÖZPONTI IRATTÁRA, PODOLSZK – ELÉRHETŐ: WWW.GERMANDOCSINRUSSIA.ORG, ILLETVE A WWW.PAMYAT-NARODA.RU)⁸⁸⁴

- 47. fond
 - ~ 1063. állag
 - 192. kötet (a szovjet Transzkaukázusi Front összefoglaló jelentése az 1942. évi augusztusi harcokról)

⁸⁸⁴ A hivatkozásban: f. – fond, op. – állag, gy. – kötet, li. – irat.

-
- 526. kötet (a szovjet Transzkaukázusi Front összefoglaló jelentése az 1943. évi januári harcokról)
 - ~ 1064. állag
 - 2. kötet (a szovjet Transzkaukázusi Front összefoglaló jelentése az 1942. évi szeptemberi harcokról)
 - 203. fond
 - ~ 2843. állag
 - 495. kötet (a szovjet Voronyezsi Front összefoglaló jelentése az 1943. évi augusztusi harcokról)
 - 504. kötet (a szovjet Voronyezsi Front összefoglaló jelentése az 1943. évi szeptemberi harcokról)
 - 229. fond
 - ~ 161. állag
 - 179. kötet (a szovjet Délnyugati Front összefoglaló jelentése az 1941. évi decemberi harcokról)
 - 935. kötet (a szovjet Délnyugati Front összefoglaló jelentése az 1942. évi januári harcokról)
 - 232. fond
 - ~ 590. állag
 - 297. kötet (a szovjet Délnyugati Front összefoglaló jelentése az 1943. évi februári harcokról)
 - 302. kötet (a szovjet Délnyugati Front összefoglaló jelentése az 1943. évi márciusi harcokról)
 - 236. fond
 - ~ 2673. állag
 - 109. kötet (a szovjet 1. Ukrán Front összefoglaló jelentése az 1943. évi októberi harcokról)
 - 993. kötet (a szovjet 1. Ukrán Front összefoglaló jelentése az 1944. évi márciusi harcokról)
 - 1008. kötet (a szovjet 1. Ukrán Front összefoglaló jelentése az 1944. évi áprilisi harcokról)

-
- 1061. kötet (a szovjet 1. Ukrán Front összefoglaló jelentése az 1944. évi augusztusi harcokról)
 - 1254. kötet (a szovjet 4. harckocsihadsereg összefoglaló jelentése az 1944. február 14. és április 18. közötti harcokról)
 - 240. fond
 - ~ 2779. állag
 - 1187. kötet (a szovjet 2. Ukrán Front összefoglaló jelentése az 1944. évi szeptemberi harcokról)
 - 1237. kötet (a szovjet 27. hadsereg összefoglaló jelentése az 1944. augusztus 20. és szeptember 30. közötti harcokról)
 - 243. fond
 - ~ 2900. állag
 - 2017. kötet (a szovjet 3. Ukrán Front összefoglaló jelentése az 1945. évi áprilisi harcokról)
 - ~ 2928. állag
 - 1261. kötet (a szovjet 18. harckocsihadtest összefoglaló jelentése az 1945. évi márciusi harcokról)
 - 266. fond
 - ~ 2900. állag
 - 2000. kötet (a szovjet 3. Ukrán Front összefoglaló jelentése az 1945. évi márciusi harcokról)
 - 273. fond
 - ~ 879. állag
 - 9. kötet (a szovjet 9 hadsereg összefoglaló jelentése az 1942. évi augusztusi harcokról)
 - 299. fond
 - ~ 3070. állag
 - 367. kötet (a szovjet 11. gárda-harckocsihadtest összefoglaló jelentése az 1944. március 21. és május 20. között lezajlott harcokról)
 - 315. fond
 - ~ 4440. állag
-

-
- 335. kötet (a szovjet 3. gárda-harckocsihadsereg összefoglaló jelentése az 1944. évi márciusi harcokról)
 - 343. kötet (a szovjet 3. gárda-harckocsihadsereg összefoglaló jelentése az 1944. évi augusztusi harcokról)
 - 350. kötet (a szovjet 6. gárda-harckocsihadtest összefoglaló jelentése az 1944. évi februári és márciusi harcokról)
 - 339. fond
 - ~ 5179. állag
 - 4. kötet (a szovjet 6. gárda-harckocsihadsereg összefoglaló jelentése az 1944. évi szeptemberi és októberi harcokról)
 - 81. kötet (a szovjet 9. gárda gépesített hadtest összefoglaló jelentése az 1944. évi októberi harcokról)
 - 86. kötet (a szovjet 4. önálló gárda motorkerékpáros ezred összefoglaló jelentése)
 - 361. fond
 - ~ 6079. állag
 - 103. kötet (a szovjet 13. hadsereg összefoglaló jelentése az 1942. évi januári harcokról)
 - 381. fond
 - ~ 8378. állag
 - 304. kötet (A szovjet 104. lövészhadtest összefoglaló jelentése az 1944. évi augusztusi–októberi harcokról)
 - 576. kötet (A szovjet 27. hadsereg összefoglaló jelentése az 1945. évi áprilisi harcokról)
 - 395. fond
 - ~ 9136. állag
 - 30. kötet (a szovjet 40. hadsereg összefoglaló jelentése az 1942. évi januári harcokról)
 - 440. fond
 - ~ 8311. állag
 - 98. kötet (A szovjet 135. lövészhadtest összefoglaló tapasztalati jelentése az 1945. évi áprilisi harcokról)
-

-
- 445. fond
 - ~ 9005. állag
 - 223. kötet (a szovjet 38. hadsereg összefoglaló jelentése az 1944. évi márciusi harcokról)
 - 464. fond
 - ~ 5689. állag
 - 98. kötet (a szovjet 9 hadsereg összefoglaló jelentése az 1942. évi szeptemberi harcokról)
 - 500. fond (zsákmányolt német dokumentumok gyűjteménye)
 - ~ 12469. állag (az A, később Dél, majd Dél-Ukrajna hadseregcsoport anyagai)
 - 1. (az A Hadseregcsoport hadműveleti naplója 1942. április 22. és július 31. közötti időszakról)
 - 2. (az A Hadseregcsoport hadműveleti naplója 1942. augusztus 1. és 31. közötti időszakról)
 - 4. (az A Hadseregcsoport hadműveleti naplója 1942. szeptember 1. és 30. közötti időszakról)
 - 10. (az A Hadseregcsoport hadműveleti naplója 1943. január 1. és 31. közötti időszakról)
 - ~ 12482. állag (német ezredek anyagai)
 - 429. (a 2110. *Feldherrnhalle* páncélgránátos-zászlóalj iratai)
 - ~ 12485. állag (a Wehrmacht tüzér-, tüzérségi megfigyelő, páncélvadász- és légvédelmi tüzérosztályainak anyagai)
 - 32. kötet (a 37. páncélelhárító osztály hadműveleti naplója)
 - ~ 12472. állag (német hadseregek anyagai)
 - 316.]
 - 323.]
 - 327.]
 - 359.] (a német 6. hadsereg iratai)
 - 373.]
 - 382.]
 - 408.]
-

-
- 835. fond
 - ~ 1. állag
 - 11. kötet (a 11. gárda-lövészhadtest összefoglaló jelentése az 1942. évi augusztus – decemberi harcokról)
 - 906. fond
 - ~ 1. állag
 - 162. kötet (a szovjet 35. gárda-lövészhadtest összefoglaló jelentése az 1945. évi márciusi harcokról)
 - 988. fond
 - ~ 1. állag
 - 198. kötet (a szovjet 337. lövészadosztály összefoglaló jelentése az 1944. évi szeptemberi és októberi harcokról)
 - 3367. fond
 - ~ 1. állag
 - 4. kötet (a szovjet 6. gárda gépkocsizó lövészdandár összefoglaló jelentése az 1944. évi szeptemberi és októberi harcokról)
 - 3415. fond
 - ~ 1. állag
 - 27. kötet (a szovjet 18. harckocsihadtest összefoglaló jelentése az 1943. évi augusztusi harcokról)
 - 3418. fond
 - ~ 1. állag
 - 51. kötet (a szovjet 23. harckocsihadtest összefoglaló jelentése az 1944. évi szeptemberi és novemberi harcokról)
 - 3470. fond
 - ~ 1. állag
 - 302. kötet (a szovjet Plijev lovas-gépesített csoport összefoglaló jelentése az 1944. évi októberi és november eleji harcokról)
 - 3547. fond
 - ~ 1. állag

-
- 56. kötet (A szovjet 11. gárda-lovashadosztály összefoglaló jelentése az 1945. január 1. és augusztus 1. között lezajlott harcokról)

HL-MT (HM HIM HADTÖRTÉNELMI LEVÉLTÁR MIKROFILMTÁRA, BUDAPEST)⁸⁸⁵

- o 625 tekercs
 - o 630 tekercs
 - o 632 tekercs
- } (A Dél Hadseregcsoport hadműveleti naplója)

MÁSOLATBAN A SZERZŐ BIRTOKÁBAN

- o A német 3. páncélosadosztály iratanyagai, mikrofilmen (eredeti jelzet National Archives and Records Administration (NARA) T-315 R-140 – R-141)
- o A német XXXX. páncélosadtest iratanyagai, mikrofilmen (eredeti jelzet National Archives and Records Administration (NARA) T-314 R-962)
- o A német III. páncélosadtest iratanyaga, mikrofilmen (eredeti jelzet National Archives and Records Administration (NARA) T-314 R-194 – R-207)
- o Az amerikai XX. hadtest hadműveleti naplója, 1945. május (elérhető: <http://xxcorps.org/files/OR8.pdf>)
- o Breith, Hermann: Breakthrough of a Panzer Korps; D-258

KÖNYVÉSZETI FORRÁSOK

- ADP No. 3 – Army Doctrine Publication No. 3. Headquarters Department of the Army, Washington, DC, 31 July 2019.
- Armored Bears, Vol. 1. – Armored Bears: The German 3rd Panzer Division in World War II. vol. 1. Stackpole Books, Mechanicsburg, 2012.
- Armored Bears, Vol. 2. – Armored Bears: The German 3rd Panzer Division in World War II. vol. 2. Stackpole Books, Mechanicsburg, 2013.
- Barratt, 2012. – Barratt, Stephen: Zhitomir–Bredichev. German Operations West of Kiev 24 December 1943 – 31 January 1944 vol. 1. Helion & Company, Solihull, 2012.
- Barratt, 2014. – Barratt, Stephen: Zhitomir–Bredichev. German Operations West of Kiev 24 December 1943 – 31 January 1944 vol. 2. Helion & Company, Solihull, 2014.

⁸⁸⁵ A hivatkozásban tekercsszám/felvételszám.

-
- Battistelli, 2007. – Battistelli, Pier Paolo: Panzer Divisions: The Blitzkrieg Years 1939–1940. Oxford, 2007.
- Battistelli, 2008. – Battistelli, Pier Paolo: Panzer Divisions: The Eastern Front 1941–43. Oxford, 2008.
- Buttar, 2022. – Buttar, Pritt: Megtorlás. Közép-Ukrajna visszafoglalása, 1943; PeKo Publishing, h.n., 2022.
- Byrd, 2006. – R. W. Byrd: Once I had a Comrade. Karl Roth and the Combat History of the 36th Panzer Regiment 1939–45. Helion and Company, Solihull, 2006.
- Carell, 1966. – Carell, Paul: Scorched Earth, The Russian–German War 1943–1944. Little, Brown and Co., Boston, 1966.
- Clemente, 1992. – Clemente, Steven E.: For King and Kaiser! The making of the Prussian Army Officer 1860–1914. Greenwood Press, London, 1992.
- Creveld, 2005. – Creveld, Martin van: Kampfkraft. Militärische Organisation und Leistung 1939–1945; Ares Verlag, Graz, 2005.
- Das Deutsche Reich und der Zweite Weltkrieg; Band 2 – Maier, Klaus A. [et al]: Das Deutsche Reich und der Zweite Weltkrieg; Band 2. Deutsche Verlagsanstalt, Stuttgart, 1979.
- Das Deutsche Reich und der Zweite Weltkrieg; Band 8 – Frieser, Karl-Heinz [et al]: Das Deutsche Reich und der Zweite Weltkrieg; Band 8 Deutsche Verlagsanstalt, Stuttgart, 2007.
- Die Generale des Heeres, 1993. – Bradley, Dermot – Hildebrand, Karl-Friedrich – Rövekamp, Markus: Die Generale des Heeres, 1921–1945. Band 2. Osnabrück, 1993.
- Dildy, 2015. – Dildy, Douglas: Fall Gelb 1940. Airborne Assault on the Low Countries; Oxford, 2015.
- Dörr, 2009. – Dörr, Manfred: Die Ritterkreuzträger der Deutschen Wehrmacht, Teil VIIIa Panzertruppe Band 1 A–E, 2009.
- Dupuy, 1977. – Dupuy, Trevor N.: A Genius for War. The German Army and General Staff 1807–1945. Prentice-Hall, Englewood Cliffs, 1977.
- Erőd, 1999. – Számvéber Norbert (szerk.): Erőd a Duna mentén. A budapestért 1944–45-ben folytatott harcok katonai iratai a

-
- Hadtörténelmi Levéltárban; Petit Real Könyvkiadó, Budapest, 1999.
- Forczyk, 2013. – Forczyk, Robert: Kharkov, 1942. The Wehrmacht strikes back, Oxford, 2013.
- Forczyk, 2019. – Forczyk, Robert: Páncélos-hadviselés a keleti fronton, 1941–1942. Schwerpunkt; Hajja & Fiai Könyvkiadó, Debrecen, 2019.
- Forczyk, 2022. – Forczyk, Robert: Páncélos-hadviselés a keleti fronton, 1943–1945. Vörös gőzhenger; Hajja & Fiai Könyvkiadó, Debrecen, 2022.
- Frieser, 2012. – Frieser, Karl-Heinz: The Blitzkrieg-Legend; Naval Institute Press, Annapolis, 2012.
- Friessner, 1956. – Friessner, Johannes: Verratene Schlachten; Hamburg, 1956.
- Gaedcke, 2005. – Gaedcke, Heinz: Wege eines Soldaten; Gerhard Brugmann, Westermoor, 2005
- Ganz, 2016. – Ganz, A. Harding: Ghost division: the 11th „Gespenster” Panzer Division and the German Armored Force; Stackpole Books Ltd., Mechanicsburg, 2016.
- Glantz – House, 1999. – Glantz, David M. – House, Jonathan M.: The Battle of Kursk; University Press of Kansas, 1999.
- Glantz – House, 2015. – Glantz, David M. – House, Jonathan M.: When Titans Clashed. How the Red Army Stopped Hitler; University Press Kansas, 2015.
- Glantz, 1998. – Glantz, David M.: Kharkov 1942. Anatomy of a Military Disaster; Ian Allan Publishing, Surrey, 1998.
- Guderian, 1999. – Guderian, Heinz: Riadó! Páncélosok! Budapest, 1999.
- Hadtudományi lexikon, 2019. – Krjancz Zoltán (főszerkesztő): Hadtudományi lexikon; Dialóg Campus, Budapest, 2019.
- Hartmann, 2010. – Hartmann, Berndt: Panzers in the Sand; Vol. 1. Stackpole Books, Mechanicsburg, 2010.
- Hinze, 2013. – Hinze, Rolf: Crucible of Combat. Germany’s defensive battles in the Ukraine 1943–1944. Helion & Company, Solihull, 2013.
- Jentz, 1995. – Jentz, Thomas L.: Germany’s Panther Tank; Atglen PA, 1995.
- Jentz, 1996. – Jentz, Thomas L. (szerk.): Die deutsche Panzertruppe 1943–1945. Atglen PA, 1996.
-

-
- Jentz, 1998. – Jentz, Thomas L. (szerk.): Die deutsche Panzertruppe 1933–1943. Atglen PA, 1998.
- Keegan, 2014. – Keegan, John: Az első világháború; Akadémiai Kiadó, Budapest, 2014.
- Kershaw, 2014. – Kershaw, Robert: Harcokszíók; Akadémiai Kiadó, Budapest, 2014.
- Kissel, 1960. – Kissel, Hans: Die Panzerschlachten in der Puszta. Neckargemünd, Kurt Vorwinckel Verlag 1960.
- Klapdor, 2011. – Klapdor, Ewald: Viking Panzers; Stackpole Books, Mechanicsburg, 2011.
- Kovács – Számvéber, 2001. – Kovács Zoltán András – Számvéber Norbert: A Waffen-SS Magyarországon; Paktum Nyomdaipari Társaság, Budapest, 2001.
- Kurowski, 1992. – Kurowski, Franz: Panzer Aces; Ballantine Books, New York, 1992.
- Lexikon A–Zs, 1997. – Sipos Péter (főszerk.): Magyarország a második világháborúban; Lexikon A–Zs. Petit Real Könyvkiadó, Budapest, 1997.
- Lippai, 2009. – Lippai Péter: A küldetésorientált katonai vezetésszemlélet lehetőségei és korlátai egy hadtörténelmi példán keresztül bemutatva, doktori értekezés, Budapest, 2009.
- Maier, 2004. – Maier, Georg: Drama between Budapest and Vienna; Winnipeg, 2004.
- Manstein, 2021. – Manstein, Erich von: Elveszett győzelmek; Hajja & Fiai Könyvkiadó, Debrecen, 2021.
- Michaelis, 2004. – Michaelis, Rolf: Die 10. SS-Panzer-Division „Fruntsberg”, Michaelis-Verlag, Berlin, 2004.
- Mitcham, 2008. – Mitcham, Samuel W.: The Rise of the Wehrmacht; Greenwood Press, London, 2008. Vol. 1 & 2.
- Mehner, 1984 – Mehner, Kurt: Die geheimen Tagesberichte der deutschen Wehrmachtführung im Zweiten Weltkrieg 1939 – 1945. Band 12, Biblio Verlag, Osnabrück, 1984.

-
- Mueller-Hillebrand, 1954. – Mueller-Hillebrand, Burkhart: Das Heer 1933–1945. Band I. Das Heer bis zum Kriegsbeginn; E. S. Mittler & Sohn GmbH, Darmstadt, 1954.
- Mueller-Hillebrand, 1956. – Mueller-Hillebrand, Burkhart: Das Heer 1933–1945. Band II. Die Blitzfeldzüge 1939–1941; E. S. Mittler & Sohn GmbH, Frankfurt am Main, 1954.
- Mueller-Hillebrand, 1969. – Mueller-Hillebrand, Burkhart: Das Heer 1933–1945. Band III. Die Der Zweifrontenkrieg; E. S. Mittler & Sohn GmbH, Frankfurt am Main, 1969.
- Muth, 2011. – Muth, Jörg: Command and Culture. Officer Education in the U.S. Army and the German Armed Forces, 1901 – 1940, and the Consequences for World War II. University of North Texas Press, Denton, 2011.
- Nash, 2002. – Nash, Douglas E.: Hell’s Gate. The Battle of the Cherkassy Pocket, January – February 1944. RZM Imports Inc., Southbury, 2002.
- Nehring, 1995. – Nehring, Walther: Die Geschichte der deutschen Panzerwaffe 1916 bis 1945. Augsburg, 1995.
- Nevenkin, 2014. – Nevenkin, Kamen: Bécs még várhat; PeKo Publishing, Budapest, 2014.
- Nevenkin, 2019. – Nevenkin, Kamen: A Budapest erőd 1; PeKo Publishing, h.n., 2019
- Newton, 2002. – Newton, Steven H. (szerk.): Kursk – The german view; Da Capo Press, 2002.
- Niehorster, 5/II. – Niehorster, Leo W. G.: German World War II Organizational Series, Volume 5/II, Higher Headquarters and Mechanized GHQ Units. The Military Press, Milton Keynes, 2005.
- Nipe, 2000. – Nipe, Georg M. Jr.: Last Victory in Russia; Schiffer Military History, Atglen PA, 2000.
- Nipe, 2012. – Nipe, Georg M. Jr.: Decision in the Ukraine, Stackpole Books, Mechanicsburg, 2012.
- Olsen – Creveld, 2011. – Olsen, John Andreas – Creveld, Martin van (szerk.): The Evolution of Operational Art; Oxford University Press, Oxford, 2011.
-

-
- Panzer Wedge, Vol. 2., 2013. – Luke, Fritz (szerk.): Panzer Wedge. The German 3rd Panzer Division and Barbarossa's Failure at the Gates of Moscow. Volume 2. Stackpole Books, Mechanicsburg, 2013.
- Raus, 2003. – Raus, Erhard: Panzer Operations. The Eastern Front Memoir of General Raus, 1941–1945. Da Capo Press, h.n. 2003.
- Ravasz, 2002. – Ravasz István: Erdély ismét hadszíntér 1944. Szovjet–német és román–magyar párhuzamos háború Magyarországon, Petit Real Könyvkiadó, Budapest, 2002.
- Rebentisch, 2012. – Rebentisch, Ernst: The Combat History of the 23rd Panzer Division in World War II; Stackpole Books, Mechanicsburg, 2012.
- Resperger, 2017. – Resperger István: „Szélvészgyors Heinz” – Heinz Guderian a német páncéloscsapatok megteremtője és legfőbb stratégája *In:* Gőcze István (szerk.): Állam és katona; Dialóg Campus Kiadó Budapest, 2017. 147 – 166. o.
- Ripley, 2000. – Ripley, Tim: Steel Storm, Waffen-SS Panzer Battles on the Eastern Front 1943–1945. MBI Publishing Company, London, 2000.
- Rubbel, 2008. – Rubbel, Alfred (szerk.): The Combat History of German Tiger Tank Battalion 503 in World War II. Stackpole Books, Mechanicsburg, 2008.
- Schadewitz, 2014. – Schadewitz, Michael: Panzerregiment 11, Panzerabteilung 65 und Panzerersatz- und Ausbildungsabteilung 11. Band 2, Flehsig Verlag, Würzburg, 2014.
- Schäufler, 2010. – Schäufler, Hans: Knight's Cross Panzers. The German 35th Tank Regiment in World War II; Stackpole Books, Mechanicsburg, 2010.
- Schmitz – Thies – Wegmann – Zweng, 1993. – Schmitz, Peter – Thies, Klaus-Jürgen – Wegmann, Günter – Zweng, Christian: Die deutsche Divisionen 1939–1945. Band 1. Die Divisionen 1–5. Osnabrück, 1993.
- Schneider, 2004. – Schneider, Wolfgang: Tigers in combat; Vol. 1. Stackpole Books, Mechanicsburg, 2004.
- Schneider, 2005. – Schneider, Wolfgang: Panzer Tactics, Stackpole Books, Mechanicsburg, 2005.

-
Senger und Etterlin, 1962	–	Senger und Etterlin, F. M. v.: Die 24. Panzer-Division, vormals 1. Kavallerie-Division, Neckargemünd, 1962.
Stenger, 2017.	–	Stenger, Dieter: Panzers East and West. The German 10th SS Panzer Division from the Eastern Front to Normandy; Stackpole Books, Guilford, 2017.
Stoves, 1961.	–	Stoves, Rolf: 1. Panzer Division, 1935-1945. Bad Nauheim, 1961.
Stoves, 1994.	–	Stoves, Rolf: Die gepanzerten und motorisierten deutschen Großverbände; Wölfersheim-Berstadt, 1994.
Szabó – Számvéber, 2003.	–	Szabó Péter – Számvéber Norbert: A keleti hadszíntér és Magyarország; 1941–1943., Püedlo Kiadó, Nagykovácsi, 2003.
Szabó – Számvéber, 2008.	–	Szabó Péter – Számvéber Norbert: A keleti hadszíntér és Magyarország; 1943–1945., Püedlo Kiadó, Nagykovácsi, 2008.
Számvéber, 2014.	–	Számvéber Norbert: Kard a pajzs mögött – A „Konrad” hadművelet története, 1945. PeKo Publishing, Budapest, 2013.
Számvéber, 2017.	–	Számvéber Norbert: Páncélosok a Dunántúlon – Az utolsó páncélosütközetek Magyarországon, 1945 tavaszán, Akadémiai Kiadó Zrt., Budapest, 2017.
Számvéber, 2018.	–	Számvéber Norbert: Páncélosok a budapesti csatában; Jaffa Kiadó és Kereskedelmi Kft., Budapest, 2018.
Számvéber, 2020.	–	Számvéber Norbert: Az Alföldi páncéloscsata. Harcok a Tiszántúlon, 1944. október. h.n., PeKo Publishing, 2020.
Számvéber, 2021.	–	Számvéber Norbert: Ragadozók. A „Bäke” nehézpáncélos-ezred története 1944. január–február; PeKo Publishing, Budapest, 2021.
Számvéber, 2022.	–	Számvéber Norbert: A vándorló katlan – A német 1. páncéloshadserg küzdelme a túlélésért, 1944. március–április; PeKo Publishing, Budapest, 2022.
Száva, 1975.	–	Száva Péter (szerk.) Magyarország felszabadítása; Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1975.

-
- Tessin, 1966. – Tessin, Georg Verbände und Truppen der deutschen Wehrmacht und Waffen SS im Zweiten Weltkrieg 1939-1945. Band 2 Die Landstreitkräfte 1–5. Frankfurt/Main 1966.
- Turcsányi, 2008. – Turcsányi Károly: Nehéz harcok; Püldo Kiadó, Nagykovácsi, 2008.
- Ungváry, 2013. – Ungváry Krisztián: Budapest ostroma; Corvina Kiadó Kft., Budapest, 2013.
- Ungváry, 2019. – Ungváry Krisztián: Hősök? A budapesti csata német katonai elitje; Jaffa Kiadó, Budapest, 2019.
- Ungváry, 2021. – Ungváry Krisztián: Utak a senkiföldjén – Kitörés 1945; Jaffa Kiadó, Budapest, 2021.
- Zaloga – Madej, 1985. – Zaloga, Steven – Madej, Viktor: The Polish Campaign 1939. Hippocrite Books Inc., 1985.
- Zamulin, 2011. – Zamulin, Valeriy: Demolishing the Myth. The Tank Battle at Prokhorovka, Kursk, July 1943: An Operational Narrative; Helion & Company, 2011.
- Zetterling – Frankson, 2000. – Zetterling, Niklas – Frankson, Anders: Kursk, 1943. A statistical analysis. Frank Cass Publishers, 2000.
- Zetterling – Frankson, 2012. – Zetterling, Niklas – Frankson, Anders: The Drive on Moscow 1941. Casemate Publishers, Oxford, 2012.

FOLYÓIRATBAN MEGJELENT CIKKEK ÉS TANULMÁNYOK

- Applegate, 1990/3. – Applegate, R. A. D. – Moore, J. R.: Warfare – an Option of Difficulties. An Examination of Forms of War and the Impact of Military Culture. *RUSI Journal*, 1990/3. szám
- Czeglédy, 2015/2. – Czeglédy Mihály: A küldetésorientált vezetés tartalma, *Hadtudományi Szemle*, 2015/2. szám, 68 – 79. o.
- Kaló, 2017/4. – Kaló József: Szombathelyi Ferenc vezérezredes hadászati elgondolása a német hadvezetés számára az 1943-as évről, és elemzése a magyar 2. hadsereg működéséről; *Hadmérnök* 2017/4. szám 216 – 230. o.

-
- Ölvedi, 1965/1. – Ölvedi Ignác: Harccselekmények a debreceni hadművelet második szakaszában (1944. október 13–20.); *Hadtörténelmi Közlemények* 1965/1. szám 12 – 36. o.
- Ölvedi, 1969/3. – Ölvedi Ignác: Adalékok a német–magyar katonai viszony alakulásához (1944. szeptember 8-a után) és a „debreceni” hadművelet előkészítéséhez – I. rész; *Hadtörténelmi Közlemények* 1969/3. szám 435 – 461. o.
- Ölvedi, 1969/4. – Ölvedi Ignác: Adalékok a német–magyar katonai viszony alakulásához (1944. szeptember 8-a után) és a „debreceni” hadművelet előkészítéséhez – I. rész; *Hadtörténelmi Közlemények* 1969/4. szám 587 – 603. o.
- Ravasz, 1991/8. – Ravasz István: A Kárpát-medence hadszíntérré válása 1944/45-ben, *Új Honvédségi Szemle* 1991/8. 26 – 36. o.
- Ravasz, 1995/3. – Ravasz István: Budapest ostromának sajátosságai; *Honvédségi Szemle*, 1995/3. szám 24 – 29. o.
- Szabó, 1969/4. – Szabó Balázs: A 2. Ukrán Front budapesti hadműveletének első szakasza; *Hadtörténelmi Közlemények* 1969/4. szám 65 – 93. o.
- Szagadjak – Ciganok, 1962/1. – Szagadjak, P. – Ciganok, A.: Légideszantok alkalmazása a nagy honvédő háborúban; *Hadtörténelmi Közlemények* 1962/1. szám 218 – 240. o.
- Számvéber, 2000/1. – Számvéber Norbert: A német 23. páncélososztály részvétele a tordai csatában; *Hadtörténelmi Közlemények* 2000/1. szám 156 – 162. o.

INTERNETES HIVATKOZÁSOK ÉS ADATBÁZISOK

<http://history.milportal.ru/oborona-mozdoka-v-avguste-1942-goda/> (letöltve 2021. 05. 27.)

https://www.pyatigorsk.online/about/pyatigorsk_v_godyi_velikoy_otchestvennoy_voynyi/
(letöltve 2021. 05. 28.)

<http://voenspez.ru/index.php?topic=52610.0> (letöltve 2021. 05. 27.)

<http://tankfront.ru/index.html>

<http://www.lexikon-der-wehrmacht.de/>

<https://generals.dk/>
www.tracesofwar.com

FÜGGELÉK

F.1. HERMANN BREITH KATONAI ELŐMENETELE

1. táblázat – Hermann Breith katonai pályafutásának állomásai

Dátum	Rendfokozat/beosztás	Állomáshely/állománytest
1910. 4. 16.	Tisztjelöltként belép a német császári haderőbe	60. gyalogezred / Hersfeldi Katonai Iskola
1910. 8. 13.	Tisztjelölt	
1910. 12. 20.	Zászlósi kinevezés	
1910. 11. 10.	Érettségi bizonyítványt szerez	
1911. 9. 13.	Előléptetése hadnaggyá	aznapi hatállyal
1914. 8. 2.	A 60. gyalogezred mozgósítása	
1914. 10. 12.	Géppuskás-századparancsnok	166. gyalogezred
1914. 12. 5.	Segédtiszt	166/III. gyalogzászlóalj
1915. 4. 12.	Géppuskás-századparancsnok	60. gyalogezred
1915. 9. 4.	Segédtiszt	
1916. 11. 25.	Előléptetés főhadnaggyá	aznapi ranggal
1917. 10. 20.	Áthelyezés	121. gyaloghadosztály törzse
1917. 10. 22.	Segédtiszt	
1918. 7. 17	Megbízott segédtiszt	241. gyalogdandár törzse
1918. 7. 18	megbízott segédtiszti beosztása megtartása mellett áthelyezik a 60. gyalogezredhez	
1918. 8. 14.	Segédtiszt	241. gyalogdandár törzse
1919. 1. 3.	Leszerelés	
1919. 1. 6.	Áthelyezés	60. gyalogezred pótzászlóalj
1919. 2. 13.	Segédtiszt	60. gyalogezred törzse
1919. 5. 17.	Áthelyezés	Von Lettow hadosztály kerékpáros század
1919. 9. 1	Áthelyezés, parancsnok	18. Reichswehr lövészezred, Heuschkel rohamzászlóalj, 3. géppuskás század
1919. 12. 16.	Századparancsnok	18. Reichswehr lövészezred 1. géppuskásszázad

1920. 2. 16.	Segédtiszt	18/I. Reichswehr lövészzászlóalj
1920. 9. 7.	Századparancsnok	17/2. gyalogszázad
1921. 1. 1.	Századparancsnok	6/10. gyalogszázad
1921. 1. 15. – 3. 10.	A lengyel korridorhoz vezénylik, ahol a katonai vasútforgalmat felügyeli Schneidemühlben (mai nevén Pila)	
1921. 11. 7. – 21.	Könnyűgéppuskás tanfolyam 6/I. gyalogzászlóaljnál	
1922. 3. 13 – 18.	1922. évi katonai körzet vizsgát sikeresen megcsinálja	
1923. 10. 1.	Törzsszolgálat	6/III. gyalogzászlóalj
1924. 3. 17.	Előléptetés századossá	1924. 3. 1-jei ranggal
1925. 10. 1.	Áthelyezés	6. gépkocsizó zászlóalj
1926. 10. 1.	Áthelyezés	1. gépkocsizó zászlóalj
1927. 1. 1.	Századparancsnok	1/1. gépkocsizó század
1928. 11. 26 – 12. 9.	D-típusú gázvédelmi tanfolyam, Berlin	
1929. 10. 1.- 12. 21.	a gépkocsizó kiképzőparancsnokság tanfolyama a 3. gépkocsizó zászlóaljnál	
1930. 1. 6. – 2. 13.		
1931. 2. 1.	Áthelyezés	1. Reichswehr csoportparancsnokság
1931. 6. 1.	Áthelyezés	Reichswehr Minisztérium, In6
1931. 10. 1-től	Tanácsadó, referens	Reichswehr Minisztérium, In6
1933. 12. 1.	Előléptetés őrnaggyá	aznapi ranggal
1934. 8. 1.	Áthelyezés	zosseni gépkocsizó tanparancsnokság
1935. 10. 15.	5/II. páncélososztály parancsnoka	
1936. 4. 20.	Előléptetés alezredessé	1936. 4. 1-jei ranggal
1938. 11. 10.	36. páncélosezred parancsnoka	
1938. 12. 31.	Előléptetés ezredessé	előbb 1939. 1. 1-jei hatállyal és ranggal, amit 1940. 8. 14-én módosítanak 1937. 8. 1-jei ranga.
1940. 2. 15.	5. páncélosdandár parancsnoka	
1940. 11. 14.		OKH / Gyorscsapatok tábornokának hivatala

1941. 2. 1.	Átrendelés	3. páncéloshadosztály
1941. 6. 3.		OKH / rendelkezési állomány
1941. 7. 7. – 10. 30.		OKH / Gyorscsapatok tábornokának hivatala
1941. 7. 12.	Előléptetés vezérőrnaggyá	1941. 8. 1-jei hatállyal és ranggal
1941. 10. 16.	Áthelyezés	3. páncéloshadosztály törzse
1941. 10. 22.	3. páncéloshadosztály kinevezett parancsnoka	
1942. 10. 2.		OKH / rendelkezési állomány
1942. 10. 10.	XIII. Katonai körzet, tiszti továbbképző tanfolyam	
1942. 11. 16.	Előléptetés altábornaggyá	1942. 11. 1-jei ranggal
1943. 1. 1.	Áthelyezés	1. páncéloshadsereg törzséhez, mint leendő hadtestparancsnok
1943. 1. 3.	Megbízott hadtestparancsnok	III. páncéloshadtest
1943. 3. 1.	Előléptetés páncéloscsapatok- tábornokává	aznapi ranggal
1943. 3. 1. – 1945. 5. 8.	Kinevezett hadtestparancsnok	III. páncéloshadtest
1945. 5. 9. – 1947. 5.	Amerikai hadifogság, majd elbocsájtás a haderő kötelékéből	

2. táblázat – Hermann Breith kitüntetései

Dátum	Kitüntetés	Megjegyzés
1914. 9. 10.	Vaskereszt, II. osztály	
1916. 7. 30.	Vaskereszt, I. osztály	
1917. 4. 16.	hamburgi Hanza Kereszt	
1918. 10. 28.	Hohenzollern Királyi Ház Rendjének kardos Lovagkeresztje	
1936. 10. 2.	Wehrmacht Szolgálati Jel, I. osztály	
1939. 9. 23.	Ismétlőpánt a Vaskereszt II. osztályához	
1939. 10. 2.	Ismétlőpánt a Vaskereszt I. osztályához	
1940. 5. 20.	Páncélosarc Jelvény	szám nélkül
1940. 5. 29.	Vaskereszt Lovagkeresztje (66.)	Adományozás: 1940. 6. 3.
1940. 6. 1.	Sebesülési Érem fekete fokozata	
1942. 1. 31.	Tölgyfalomb (69.)	Adományozás: 1942. 4. 11.
	Wehrmachtbericht	
1942. 8. 1.	Keleti Medál érdemérem	Adományozás aznap
1944. 2. 20.	Wehrmachtbericht	
1944. 2. 21.	Kardok (48.)	Adományozás: 1944. 4. 27.
1944. 9. 9.	Wehrmachtbericht	
1944. 10. 30.		
1944. 11. 20.	Magyar Érdemrend Középkeresztje kardokkal és a csillaggal	Adományozás aznap

3. táblázat – A III. páncélos hadtest legfontosabb beosztásai

NÉV ÉS RENDFOKOZAT	BEOSZTÁS KEZDETE	BEOSZTÁS VÉGE
HADTESTPARANCSNOK		
Hermann Breith páncélostábornok	1943. 1. 3- tól megbízott, 3. 1-től kinevezett parancsnok	1945. 5. 8
MEGBÍZOTT HELYETTESEK, BREITH TÁVOLLÉTE ALATT		
NÉV ÉS RENDFOKOZAT	MEGBÍZÁS KEZDETE	MEGBÍZÁS VÉGE
Heinz Ziegler altábornagy	1943. 10. 22.	1943. 11. 25.
Karl-Friedrich Schulz altábornagy	1943. 12. 1.	1944. 1. 1.
Emil Vogel a hegyicsapatok tábornoka (ideiglenesen)	1944. 4. 23	
Müller altábornagy		1944. 6. 4.
Dietrich von Saucken altábornagy	1944. 6. 4.	1944. 6. 28.
VEZÉRKARI FŐNÖK		
NÉV ÉS RENDFOKOZAT	BEOSZTÁS KEZDETE	BEOSZTÁS VÉGE / SZÜNET
Sigismund-Hellmut Ritter und Edler von Dawans vezérkari ezredes	1942. 7. 21.	1943. 2. 15
Ernst Merk vezérkari ezredes	1943. 2. 15.	1944. 9. 26.
Friedrich Berendsen vezérkari ezredes	1944. 9. 26.	1944. 12. 5.
Harald von Weberstedt vezérkari alezredes	1944. 12. 10.	1945. 5. 8.
I. HADMŰVELETI VEZÉRKARI TISZT (IA)		
NÉV ÉS RENDFOKOZAT	BEOSZTÁS KEZDETE	BEOSZTÁS VÉGE / SZÜNET
Horst Wendland vezérkari alezredes	1942. 11. 25.	1943. 8. 10.
Hans-Wilhelm Weise vezérkari őrnagy	1944. 2. 5.	1944. 8. 15.
Siegfried Hantschel vezérkari őrnagy	1944. 8. 15.	1944. 10. 30.
Adolf Karch vezérkari őrnagy	1944. 10. 30.	1945. 5. 8.

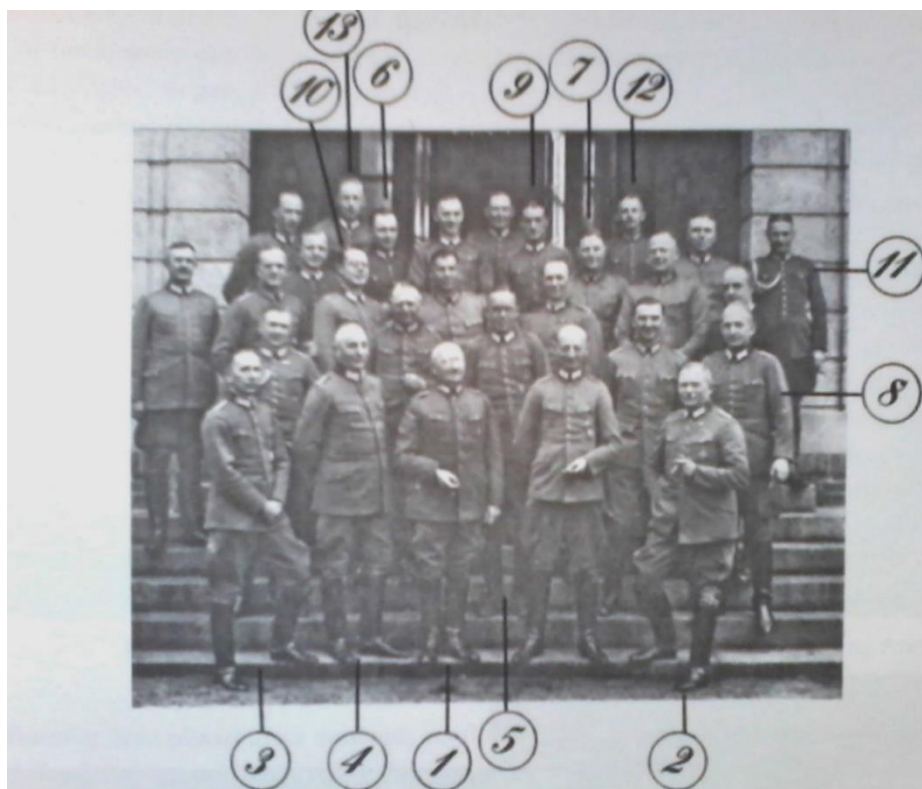
F.2. KÉPEK

1. kép – Hermann Breith hivatalos portréja 1942-ből
[<https://www.mystiwot.nl/myst/upload/persons/8097070309221422p.jpg>, letöltve 2023. 06. 20.]

2. kép – Hermann Breith Hivatalos portréja 1944-ből
[<https://vcdns.valka.cz/attachments/osobnosti/Breith.jpg>, letöltve: 2023. 06. 20.]

3. kép – A zosseni gépkocsizó tanparancsnoksághoz köthető tisztek csoportképe: 1. Lutz altábornagy, 2. Guderian vezérkari ezredes, 3. Nehring vezérkari őrnagy, 4. Harpe őrnagy, 5. Conze százados, 6. Thomale százados, 7. Breith őrnagy, 8. Mildebrath főhadnagy, 9. Köhn százados, 10. von Wilcke főhadnagy, 11. Martin főhadnagy, 12. Ebert főhadnagy, 13. Henning főhadnagy
[Hartmann, 2010. 9. o.]

4. kép – Az In6 tagjai. Az ülő sorban Nehring vezérkari őrnagy (b), Lutz vezérőrnagy (b2) és Guderian vezérkari ezredes (b3). A hátsó sorban Breith százados (b2) és von Hünersdorff vezérkari százados (j2).
[<https://c8.alamy.com/comp/FD7PPM/lieutenant-general-lutz-with-his-staff-1933-FD7PPM.jpg>;
letöltve 2021. 03. 16.]

5. kép – Az asztalnál ülve Hermann Breith (k) az 5/7. páncélosszázad tagjainak, Rother főtorzsörmester (b) és von Heinemann főhadnagy (j) körében.
[Hartmann, 2010. 47. o.]

6. kép – Az 5/II. páncélososztály tisztjei, a kép bal szélén Breith alezredes
[Hartmann, 2010. 75. o.]

7. kép – Felvonulás Schweinfurtban, a Lengyelország felett aratott győzelem alkalmából, 1939 októberében. A kép közepén, fekete harckocsizó egyenruhában, kezében virágcsokorral Breith ezredes, tőle balra pedig Ludwig Pösl, a város főpolgármestere.
[https://www.thirdreichruins.com/sfurt_pzregt36_okt1939_oberst_breith1.jpg, letöltve: 2023. 06. 20.]

8. kép – Breith, már a 3. páncélososztály parancsnokaként, 1941 késő őszén – kora telén
[Dörr, 2009. 190. o.]

9. kép – Adolf Hitler (b) személyesen tünteti ki a Tölgyfalomb ékítménnyel – többek között – Hermann Breith-et (b2) és Heinrich Eberbach-ot (j2)

[https://static.wixstatic.com/media/9ee2e4_b45d0897cf9840f2a25672b6761132f1.jpg/v1/fill/w_843,h_568,al_c,lg_1,q_85,enc_auto/9ee2e4_b45d0897cf9840f2a25672b6761132f1.jpg, letöltve: 2023. 06. 20.]

10. kép – Breith szemlét tart a harckocsizóknál, vélhetően 1942 nyarán
[Dörr, 2009. 195. o.]

11. kép – Breith vezérőrnagy a harctéren egy hadnagy jelentését hallgatja 1942-ben
[Dörr, 2009. 195. o.]

12. kép – Breith gratulál a Vaskereszt Lovagkeresztjével kitüntetett Friedrich Brandt főhadnagynak, a 39/1. páncélos-utászsorozat parancsnokának, 1942. augusztus 20-án.
[Süddeutsche Zeitung Photo, képszám 397004967 (RM)]

13. kép – Pape ezredes (j) jelent von Schweppenburg páncélostábornoknak (k), a XXXX. páncéloshadtest parancsnokának Mozdok elfoglalása után. Kettejük között Breith vezérőrnagy [Armored Bears, vol. 2. 97. o.].

14. kép – Hermann Breith (k.) és Werner Kempf páncélostábornok (j) Walter Chales de Beaulieu altábornagy (b) társaságában ebédelni készül, 1943 júniusában. [https://histmag.org/grafika/2020_articles/modlin/kempf.jpg, letöltve 2023. 06. 20.]

15. kép – Werner Kempf (b) és Hermann Breith (j) páncélostábornokok a *Zitadelle* hadművelet idején [Süddeutsche Zeitung Photo, képzazonosító CPJ7HX, elérhető: <https://www.alamy.com/stock-photo-the-generals-werner-kempf-and-hermann-breith-1943-48344294>. letöltve: 2023. 06. 20.]

16. kép – Breith a kurszki páncéloscsata idején [Dörr, 2009. 194. o.]

17. kép – Erich von Manstein (b) és Hermann Breith (k) – kezében az elmaradhatatlan szivarral – a *Zitadelle* hadművelet idején. A kép minden bizonnyal július 11-én készült.
[<https://nl.pinterest.com/pin/736127501587128728/> letöltve: 2023. 06. 20.]

18. kép – Breith (b) Merk vezérkari ezredes (k) társaságában, 1943 nyarán. Merk jobb mellzsebén a Német Kereszt ezüst fokozatát viseli. Később az arany fokozatot is kiérdemelte.
[<https://alchetron.com/cdn/ernst-merk-74404b0a-1ab6-4a58-a7ca-fddf0988250-resize-750.jpg>, letöltve 2023. 06. 20.]

19. – Hermann Breith Walter Model társaságában, 1944 áprilisában
[http://2.bp.blogspot.com/_AuPoOCVtSzM/S6II05vCJYI/AAAAAAAAACV0/IUuZnKViYgA/s400/generalfeldmarschall_walter_model_with_general_der_panzertruppe_hermann_breith.jpg, letöltve, 2023, 06. 20.]

20. kép – Hermann Breith és Walter Model a hadműveleti helyzetet egyeztetni, 1944 áprilisában
[http://ahoy.tk-jk.net/GermanFieldMarshalsWW2/ImagesFiedlMarshals/FM_Model/WaltherModelLeftConferring.jpg, letöltve 2023. 06. 20.]

21. kép – Hermann Breith (b2) a Kardok ékítmény átadási ceremóniáján. Hitler gratulál a kitüntetetteknek: Hans Jordan gyalogsági tábornoknak (b1), Hermann Breith páncélostábornoknak (b2), dr. Franz Bäke tartalékos alezredesnek (b3), Walter Nehring páncélostábornoknak (b4) és más tiszteknek.

[https://ww2gravestone.com/sites/default/files/uploads/image046_2.jpg, letöltve 2023. 06. 20.]

22. kép – Hermann Breith (b) megvitatja a hadműveleti helyzetet Erhard Raus páncélostábornokkal (j), 1944 nyarán.

[<https://forum.axishistory.com>, letölteve 2021. 09. 17.]

23. kép – Breith páncélostábornok (j) és Friessner vezérezredes (b) 1944 őszén, Magyarországon [Hadtörténeti Múzeum Fotóarchívuma 89.360]

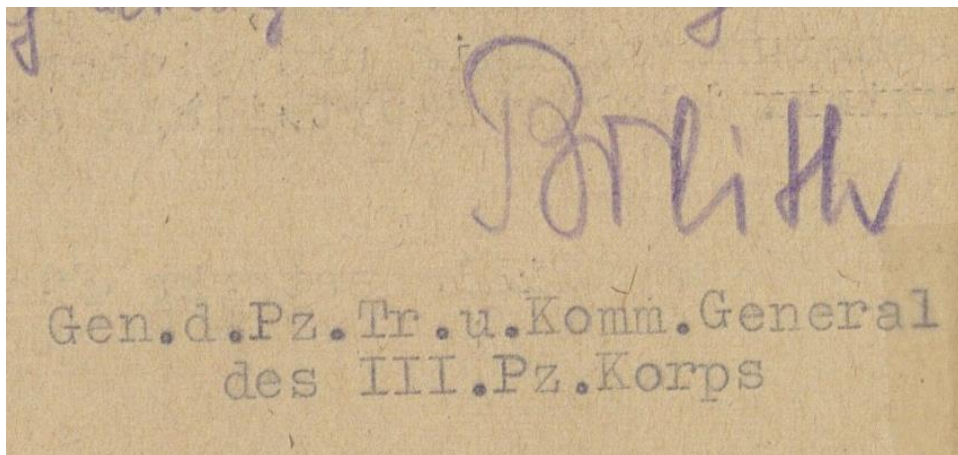
24. kép – Hermann Breith (j, hátra tett kézzel), a tisztántúli harcok idején. Günter Pape vezérőrnagy (k) Friessner (b) vezérezredesnek, a Dél-Ukrajna (később Dél) Hadseregcsoport főparancsnokának jelent. [Hadtörténeti Múzeum Fotóarchívuma 89.362]

25. – 26. kép – Hermann Breith a Magyar Érdemrend Középkeresztjének adományozásán, 1944. november 20-án.
[Képes Vasárnap, 1944, 66. évfolyam 48. szám és Magyar Futár, 1944, 4. évfolyam 48. szám]

27. kép – Hermann Breith (j, háttal) Weymann alezredessel (k) és Söth vezérőrnaggyal, (b), miután Weymann megkapta a Vaskereszt Lovagkeresztjét.
[Armored Bears, Vol. 2. 293. o.]

29. kép – Hermann Breith aláírása, a III. páncélos hadtest parancsnokaként
[https://gmic.co.uk/uploads/monthly_2021_12/1449614454_Breith1943.jpg.4ecaeeeca14510ce1ced0ec50b3bb6e5.jpg, letöltve: 2023. 06. 20.]

F.3. TÉRKÉPEK ÉS TÉRKÉPVÁZLATOK EGYES KIEMELT HADMŰVELETEK KAPCSÁN

A disszertáció elkészítése során, az események pontosabb megértése érdekében indokolt térképvázlatok elkészítése. A III. páncéloshadtest a keleti hadszíntér számos harcselekményében főszereplő volt, és tevékenysége tipikusnak tekinthető. Azonban minden bemutatott eseményhez tartozó térképvázlat elkészítése túlmutat az értekezés keretein. Emiatt elsősorban azokhoz az eseményekhez készült térkép, amely Breith katonai vezetői tevékenységével összefüggésben kiemeltnek tekinthető, más szóval valamilyen elismeréshez, kitüntetéshez, adott esetben pedig magasabb beosztásba történő előléptetéshez kapcsolódnak.

Ezek az alábbiak:

1. a lengyelországi hadjárat,
2. franciaországi hadjárat,
3. páncélosütközet Hannut-Merdorp térségében,
4. a 3. páncélosadosztály ellentámadásai 1941/1942 telén (három külön térképvázlaton),
5. az 1942. évi nyári hadjárat,
6. a Stemmermann csoport felmentése,
7. a baranów–sandomierz-i ellentámadás (két külön térképvázlaton)
8. és végül a tiszántúli páncéloscsata (két külön térképvázlaton).

Fontos kiemelni, hogy a térképek vázlatosak, elsősorban az alakulatok elhelyezkedését és tevékenységét mutatja be a szemben álló hadviselő felek viszonylatában. A berajzolt vonalak a hadműveleti irányokat mutatják, nem pedig a terepen végrehajtott pontos manővereket.

Az egységességre való törekvés érdekében – a kézi vázlatokat leszámítva – minden esetben a jelenkori NATO térképalapot⁸⁸⁶ alkalmaztam. Ezekon napjaink aktuális településnevei találhatóak, adott ország elnevezései szerint – így a szövegben alkalmazott névalakoktól való eltérés előfordul. Szintén az egységességre való törekvés, valamint a lehetséges katonai célú felhasználás érdekében a katonai egységeket a jelenleg használatos NATO szimbólumok alapján készítettem el. A jobb áttekinthetőség céljából leggyakrabban a hadosztály-szint került alkalmazásra, a kisebb egységek, alegységek, harccsoportok tevékenységét csak indokolt esetben vázoltam fel. Szintén ezen okból kifolyólag a légi erő tevékenységét nem, a szövetséges csapatokat, valamint az események szempontjából marginális szerepet betöltő alakulatokat csak a legszükségesebb esetben vázoltam fel.

Az általam alkalmazott amerikai szimbólumokat (amelyek 90%-ban megegyeznek a NATO által alkalmazottakkal) az alábbi táblázatok foglalják össze:

⁸⁸⁶ Elérhető a <https://www.map.army/> weboldalon.

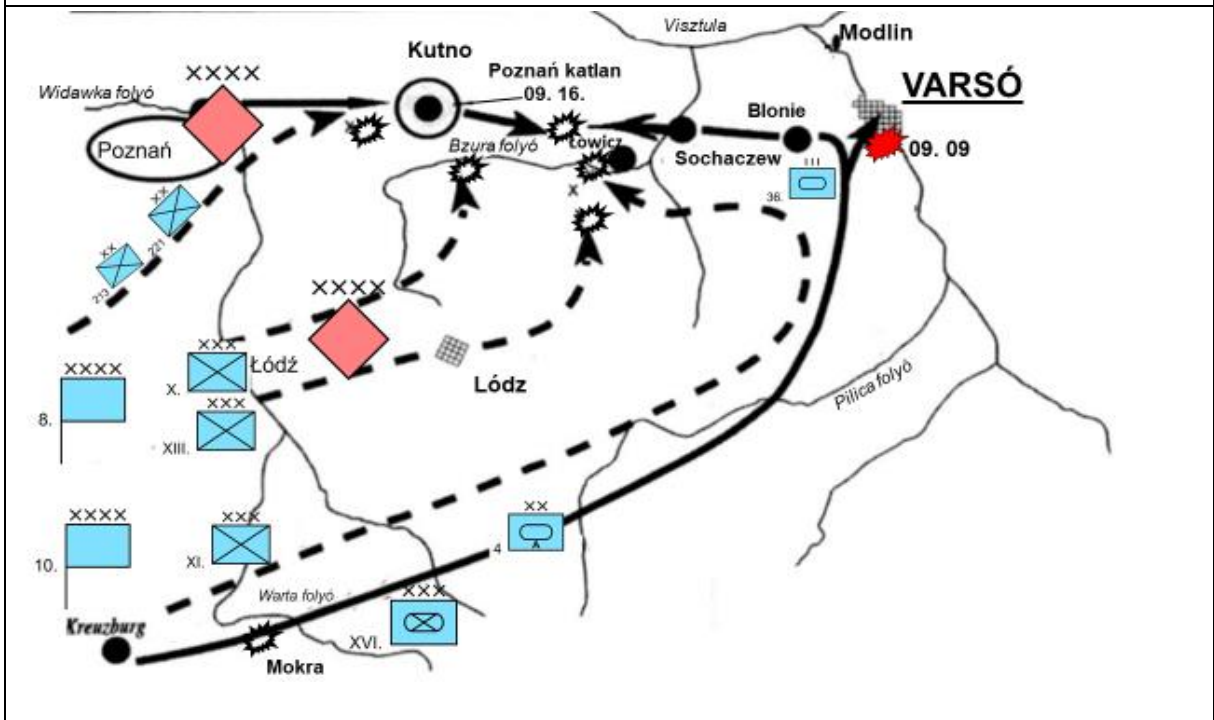
Alakulatok szerinti szimbólumok		
	Német/némettel szövetséges	Némettel szemben álló
hadsereg	xxxx 	xxxx
hadtest	xxx 	xxx
hadosztály	xx 	xx
dandár/dandár erejű harccsoport	x 	x
ezred/ezred erejű harccsoport	iii 	iii
zászlóalj/zászlóalj erejű harccsoport	ii 	ii
törzs/parancsnokság		
harccsoport		

Szimbólumok fegyvernemek és csapatnemek szerint		
gyalogos		
gépkocsizó		
páncélos/harckocsi		
gépesített/páncélgránátos		
lovas/felderítő		
páncélos-felderítő		
tábori tüzér		
hegyi		
összfegyvernemi / összehaderőnemi		

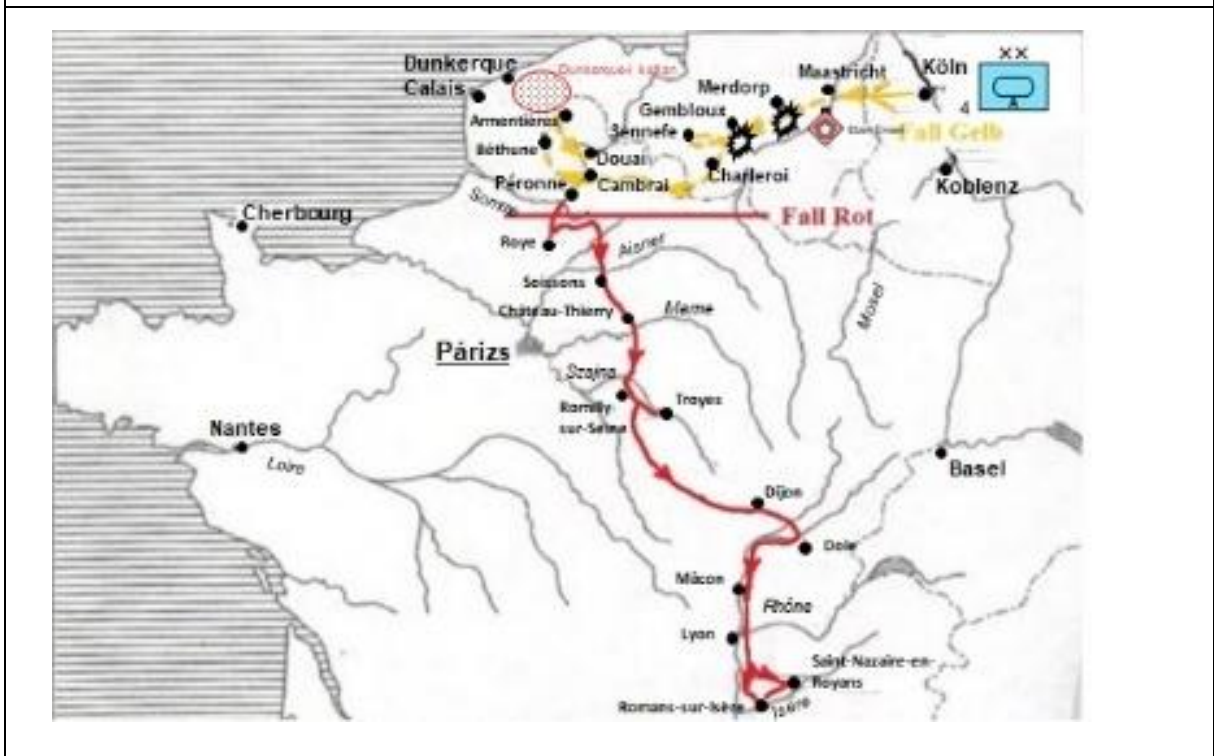
A fenti szimbólumokon túl az egyes alakulatok az alábbi információkat tartalmazzák még:

Alakulat elnevezése / hadrendi száma felettes parancsnokság

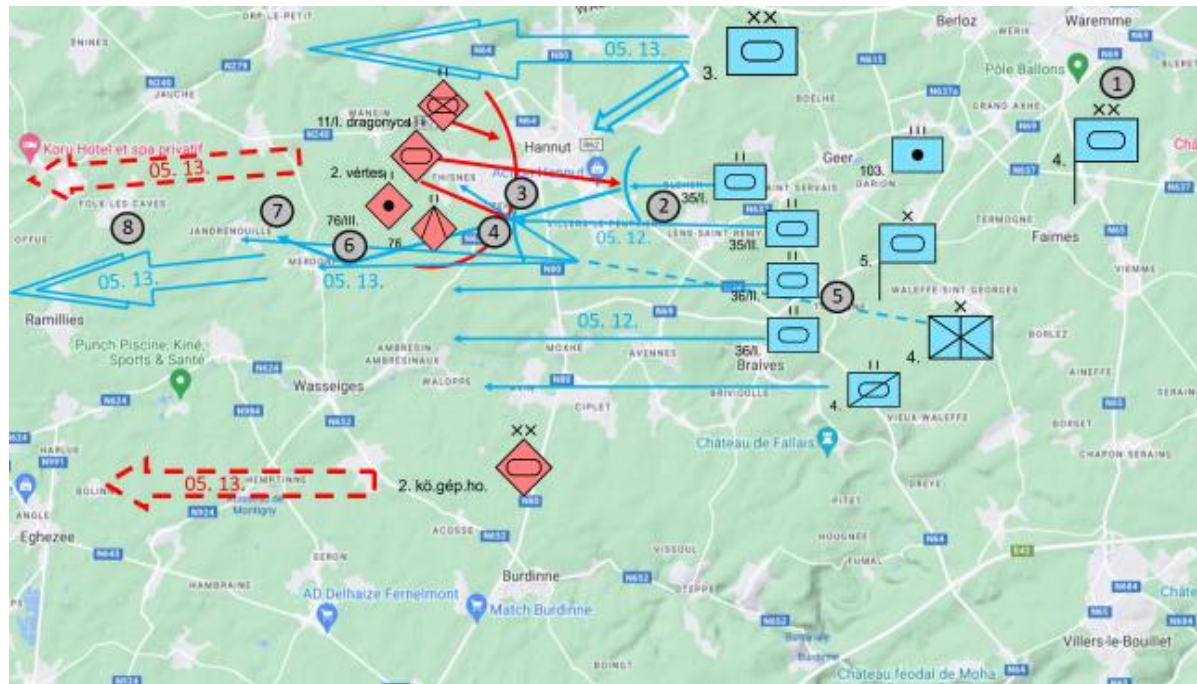
A 4. páncélos hadosztály tevékenységének vázlatja (kék vonallal jelölve) a lengyelországi hadjáratban

A 4. páncélos hadosztály tevékenységének vázlatja a franciaországi hadjáratban

Páncélosütközet Hannut–Merdorp térségében, 1940. május 12. – 13.

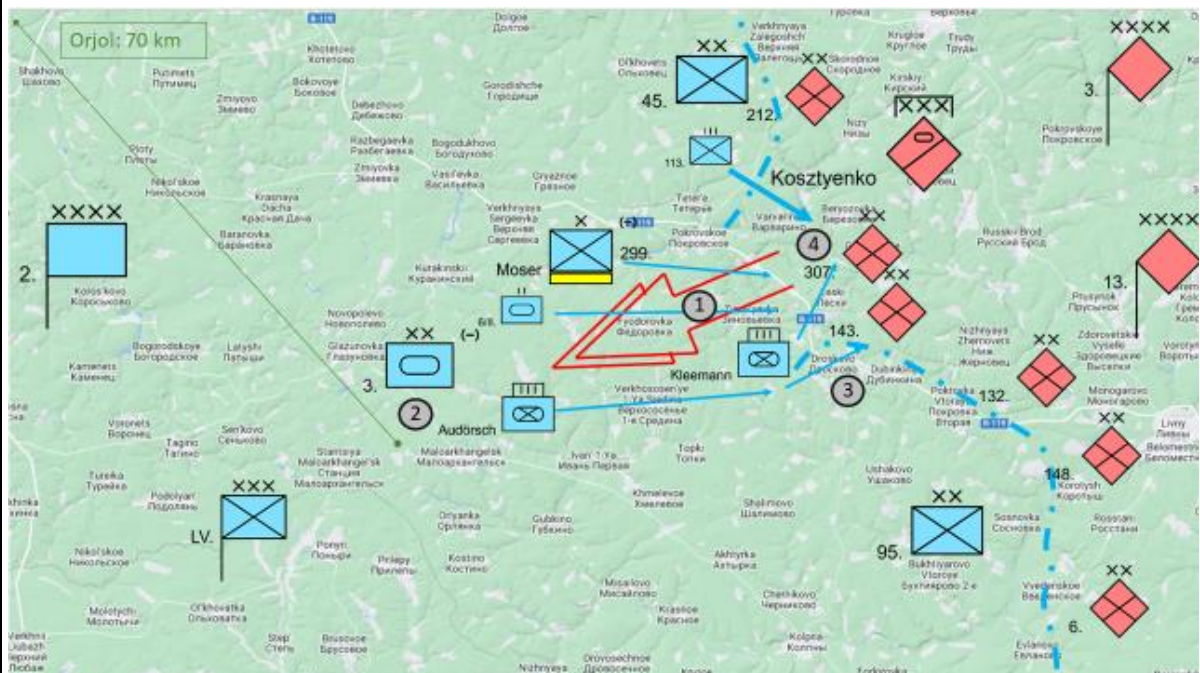

1. A 4. páncélosadosztály **1940. május 11-én** kelt a Meuse folyón, és a belga erők üldözése közben a nap végéig elérte a Grandville–Otrange térségét.
2. A 4. páncélosadosztály 5. páncélosdandára **május 12-én** 6:35 körül érte el Hannut térségét.
3. Az 5. páncélosdandár előrevetett osztaga, a 35/5. páncélosszázad Hannut felé haladva Crehennél 10:00 után beleütközött a tüzéséggel és páncéltörő ágyúkkal támogatott francia 2. vértesezred Hotchkiss H39 harckocsijaiba és a 11. dragonyosezred gépkocsizó gyalogságba. Miután további német csapatok érkeztek a körzetbe, Hannut térségében egész napos, hullámzó intenzitású harcok alakultak ki.
4. A francia csapatok céltalanul küzdöttek és számos páncélosukat elvesztették, ennek ellenére a német erők estig nem tudták elfoglalni Hannutot.
5. **Május 13-án** 10:00-kor folytatódott a német támadás, amelyet a VIII. repülőhadtest zuhanóbombázói támogattak.
6. A tüzéséggel támogatott 35. páncélosezred és a 4. gépkocsizó lövészdandár 14:00-ra érte el Merdorp és Jendrenouille térségét.
7. A heves harcok eredményeként a két település 18:00-ra a 4. páncélosadosztály birtokába került. Északabbra a német 3. páncélosadosztály szintén nyugati irányba tört előre.
8. A francia csapatok visszavonultak, a német XVI. hadtest pedig üldözésbe ment át.

A két napig dúló harcokban a franciák 75 Hotchkiss és 30 Somua harckocsit, a német XVI. hadtest két páncélosadosztálya 36 Pz. I és Pz. II, valamint hat-hat Pz. III és Pz. IV harckocsit veszített el véglegesen, de további 174 páncélos esett ki a harcokból hosszabb-rövidebb időre.

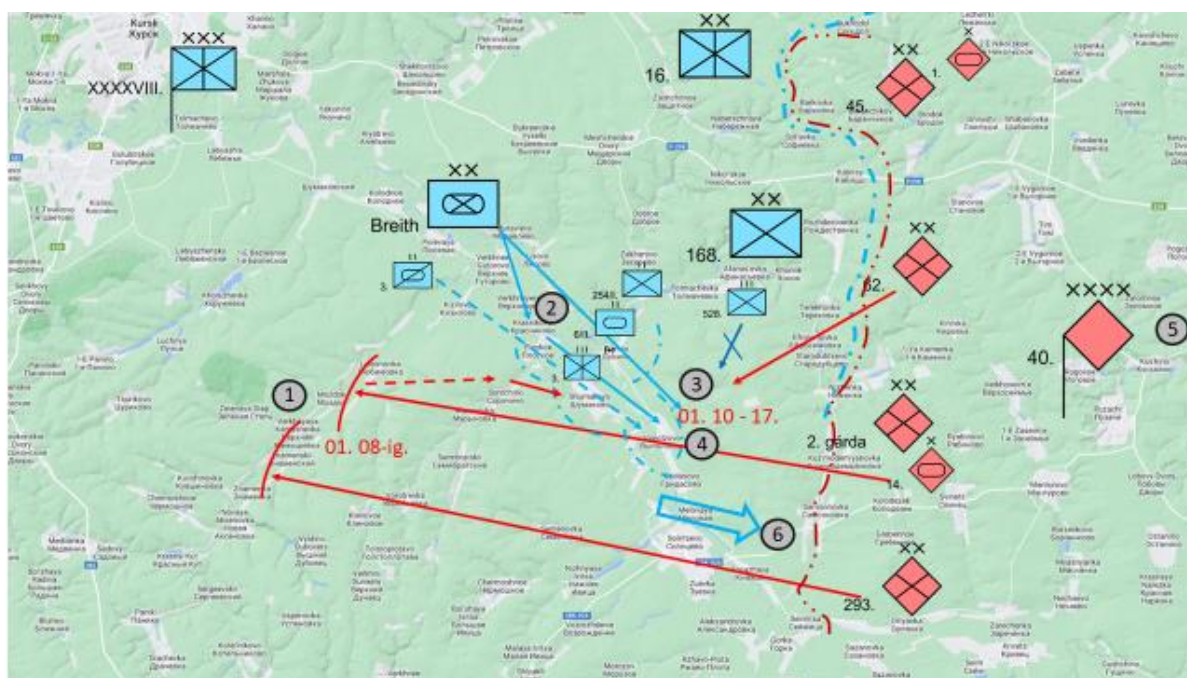
E harcokban mutatott teljesítményéért Hermann Breith kiérdemelte a Vaskereszt Lovagkeresztjét.

A 3. páncélos hadosztály ellentámadása Orjol körzetében 1941. december 26. – 1942. január 4.

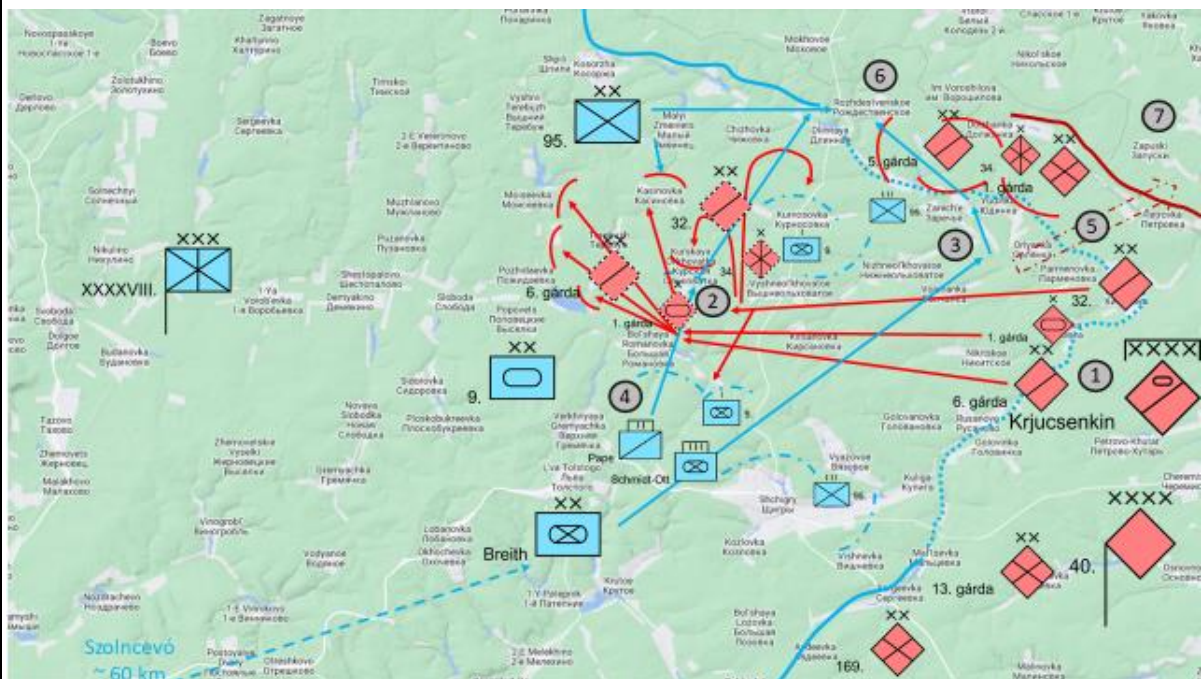
1. A szovjet 13. hadsereg – élén a Kosztyenko lovas-harcokocsiosztaggal – december végén áttörte a német 2. hadsereg arcvonalát Livnyitől nyugatra, a Droszkovó–Trudki terepszakaszon.
2. A németek egyedüli tartaléka a 3. páncélos hadosztály volt, amely a 2. hadsereg alárendeltségébe került, hogy az LV. hadtest arcvonalán tatóngó rés lezárására alkalmazsák. A hadosztály Audörsch harccsoportja **1941. december 26-án** Maloarhangelszk térségébe vonult, miután lezárta a Nerucs folyó átkelőit a térségben.
3. A 3. páncélos hadosztály harc képes elemeinek harccsoportjai **december 29-én** indították meg támadásukat Droszkovó irányában. Az Audörsch harccsoport **december 31-én** Nyizsnyij Kunacstól északra felvette a kapcsolatot a 221. biztosítóhadosztállyal, ezzel a 3. páncélos hadosztály három nap alatt kedvező megindulási állásokat foglalt el, miközben keleti irányba visszaszorította az elszörtan harcoló szovjet egységeket.
4. A szovjet 13. hadsereg betörésének bal szárnyán **1942. január 1-jén**, 13:00-kor, -30°C -os hidegben és erős hóesésben, rövid tüzérségi előkészítés után az Audörsch harccsoport a bal, a Kleemann harccsoport pedig a jobb szárnyon Berecska térségéből északi irányban Trudki Merjaeva–Vjazovatoje felé támadásba lendült.
A két német harccsoportnak másnapra sikerült visszaszorítani az előretört szovjet csapatokat, ezzel pedig lezárták az arcvonalon keletkezett rést, majd **január 4-éig** megszilárdították az elért vonalat.
A harcok során a hadosztály saját adatai szerint a következő veszteségeket okozta: 500 becsült halott, három T-34 harckocsi, négy löveg, 13 (ebből három német) páncéltörő ágyú, egy 76,2 mm-es légvédelmi löveg, 12 (ebből öt német) aknavető, 21 (ebből öt német) géppuska, három német páncéltörő puska, 16 (ebből három német) tehergépkocsi, 105 ló, 50 szán, egy szovjet ezredtörzs teljes felszerelése, mely részben német híradóeszközökkel volt felszerelve. A 3. páncélos hadosztály saját vesztesége 39 halott, 200 sebesült és 311 beteg, öt Pz. III és egy Pz. IV harckocsi, valamint két páncélgépkocsi volt.

A 3. páncélos hadosztály ellentámadása Kurszktól délkeletre, 1942. január 6. és 22. között

1. A szovjet Délnyugati Front *Obojany–Kurszk támadó hadművelete* keretében a 40. hadsereg támadóerői a bal szárnyukon január 6-án Dmitrijevszkoje–Szolncevo terepszakaszon kiharcolt egy betörés. A 293.lövész- és a 14. harcocsidandárral támogatott 2. gárda lövészhadosztály **január 8-ig** Lubickoje–Dvaja Rozsgyesztvena térségéig jutott előre.
2. A 3. páncélos hadosztály harcképes erőiből, az egyik zászlóalja nélküli 528. gyalogezredből, a 299. felderítőosztályból, 245/I. gyalogzászlóaljból, a 188/8. tüzérezredből és két rohamlövegből álló Breith csoport **január 8-án** nap közben indította meg ellentámadását. A németek rövid idő alatt elfoglalták Kalugát és Krasznyikovót. A megerősített 3. gépkocsizó lövészrezred behatolt Vipolzovó faluba, a 6/II. páncélososztály pedig a helységtől keletre több zászlóalj erejű szovjet egységet kergetett szét.
3. A kezdeti sikerek hatására a szovjet csapatok a 40. hadsereg arcvonalán mindenhol védelemben mentek át. **Január 9-én** a Breith csoport elfoglalta Sumakovót és Makszimovót, az 528. gyalogezred támadása azonban elmaradt, így a Breith csoport képtelen volt tovább fejleszteni az elért sikert.
4. A szovjet csapatok újrarendeződtek, és visszavették a kezdeményezést, amelynek következtében Vipolzovó–Sumakovó terepszakaszon heves harcok tomboltak **január 10. és 16. között**.
5. Január 14-ére a szovjet 40. hadsereg vezetése belátta, hogy támadása e térségben végleg megrekedt, ezért főcsapását áthelyezte a jobbszárnyára.
6. A Breith csoport **január 17-én** ismét támadásba lendült, és **január 22-ig** a Szejm folyó vonala mögé szorította vissza a szovjet 40. hadsereg csapatait. A Breith csoport január 4. és 22. között saját jelentése szerint az alábbi veszteségeket szenvedte el: 284 halott, 625 sebesült, 102 eltűnt és 595 beteg, hat Pz. III, két Pz. IV, egy parancsnoki harcocsi, két rohamlöveg, egy 8,8 cm-es légvédelmi löveg, miközben harcképtelenné tett öt T-34 harcocsit, egy légvédelmi löveget, három löveget, számos géppuskát, aknavetőt és egyéb kézi lőfegyvert, valamint 281 hadifoglyot ejtett.

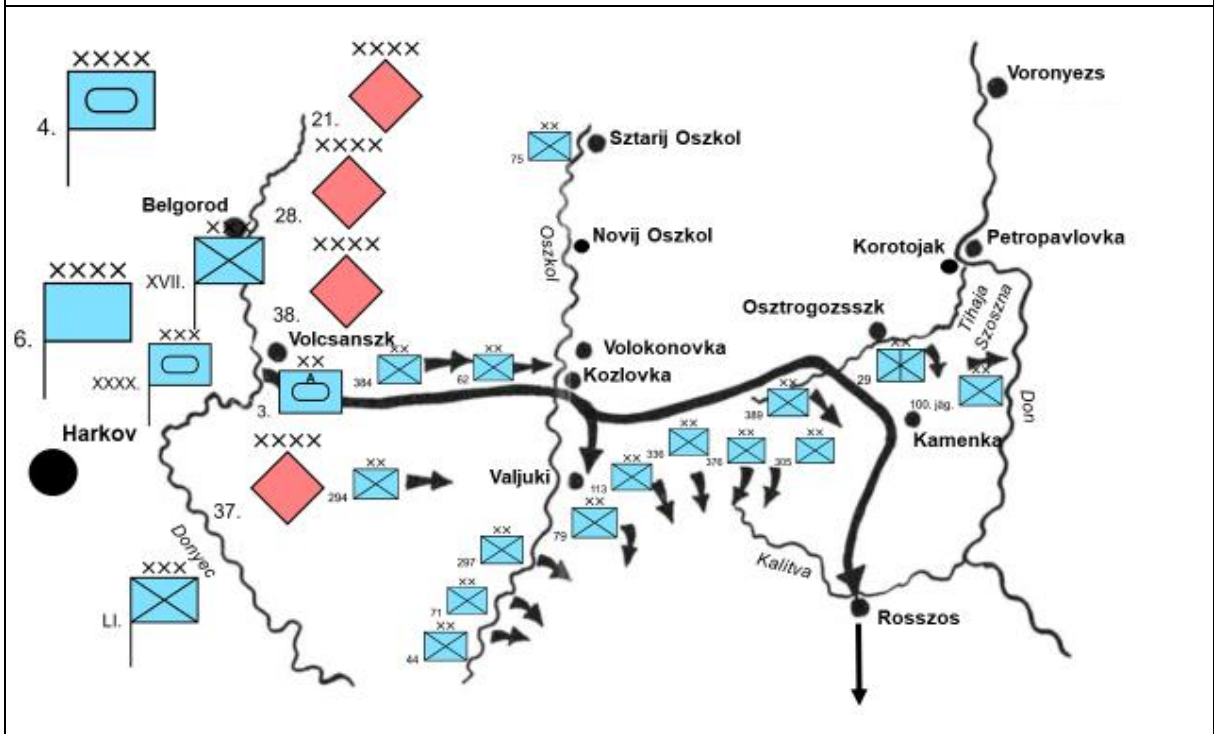
A 3. páncéloshadosztály ellentámadása Kurszktól keletre, 1942. január 26. és február 6. között

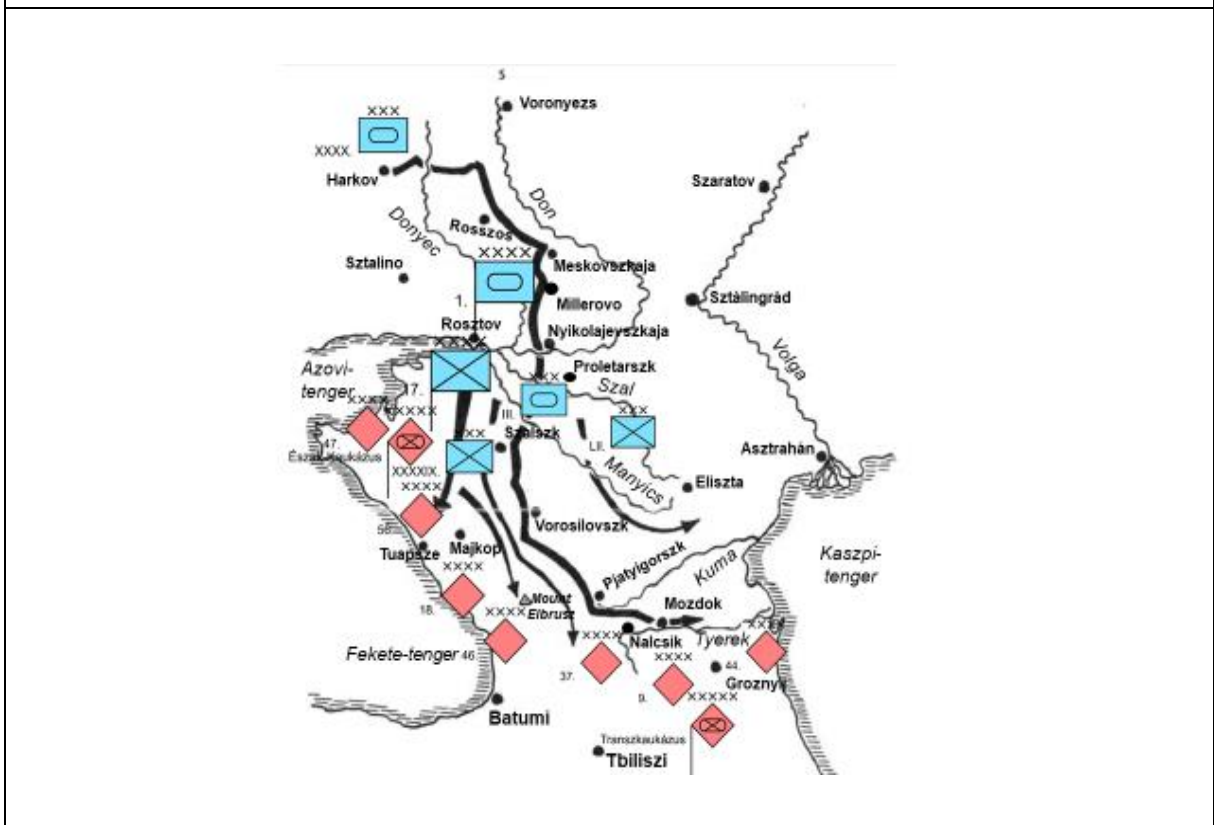
1. 1942. január végén a szovjet 40. hadsereg a jobb szárnyán próbálta lendületbe hozni eddig sikertelen támadását Kurszk irányába.
2. A Krjucsenkin csoport a német 9. páncélos- és 95. gyaloghadosztály csatlakozásánál, a Tyim folyó vonala mögül, az Urinok–Biszta–Uderevo terepszakasgról támadva áttörte a német arcvonalat.
3. Január 22. után a Breith csoportot Sigitől nyugatra csoportosították át. A csoport **január 25-én** indította meg támadását a Sztakanovo–Butyirki irányában, ahol beleütközött az 5. gárda-lovas-, 1. gárda-lövészadosztály, valamint az 1. harcoksidandár erőibe, melyeket észak felé visszaszorított. Breith lendületesen vezetett, jól megválasztott helyen indított ellentámadása másnapra megállította a Krjucsenkin csoport előretörését.
4. **Január 27-én** a Breith csoport megpróbálta elválni a Krjucsenkin csoport összeköttetési vonalait Sztakanovótól délre és Iszakovótól északra. Szolovjevkatól keletre súlyos harc bontakozott ki, miután a frissen harcba vetett Pape harccsoport legázolta a szovjet 32. lovashadosztály törzsének harcálláspontját.
5. A Breith csoport teljes bekerítéssel fenyegette a szovjet 6. gárda-lovas- és 32. lovashadosztályt, valamint a 34. gépkocsizó lövészdandárt. Krjucsenkin vezérőrnagy ezért visszavonta fenyegetett csapatait a Judinka–Petrovka terepszakasgra.
6. **Január 29-én** a csoport Rozsgyesztvenszkoje térségében felvette a kapcsolatot a 95. gyaloghadosztállyal.
7. A Breith csoport **február 6-ig** visszafoglalta a Tyim folyóra támaszkodó korábbi német főharcvonalat.

A Breith csoport személyi vesztesége 52 halott, 172 sebesült és két eltűnt volt. Német jelentések szerint a szovjetek elveszítettek 1450 halottat, hat harcokcsit, egy repülőgépet, 11 löveget, 15 páncéltörő ágyút, számos aknavetőt és lőfegyvert és 294 szovjet hadifoglyot. Az 1941. december 26. és 1942. február 6. között vívott harcokban mutatott teljesítményéért Hermann Breith kiérdemelte a Tölgyfalomb ékítményt a Lovagkeresztjéhez, valamint név szerint említették a *Wehrmachtbericht*-ben.

A 3. páncéloshadosztály tevékenységének vázlatja a német *Blau* hadművelet során

Térképészvázlat a kaukázusi régióban indított német hadjáratról

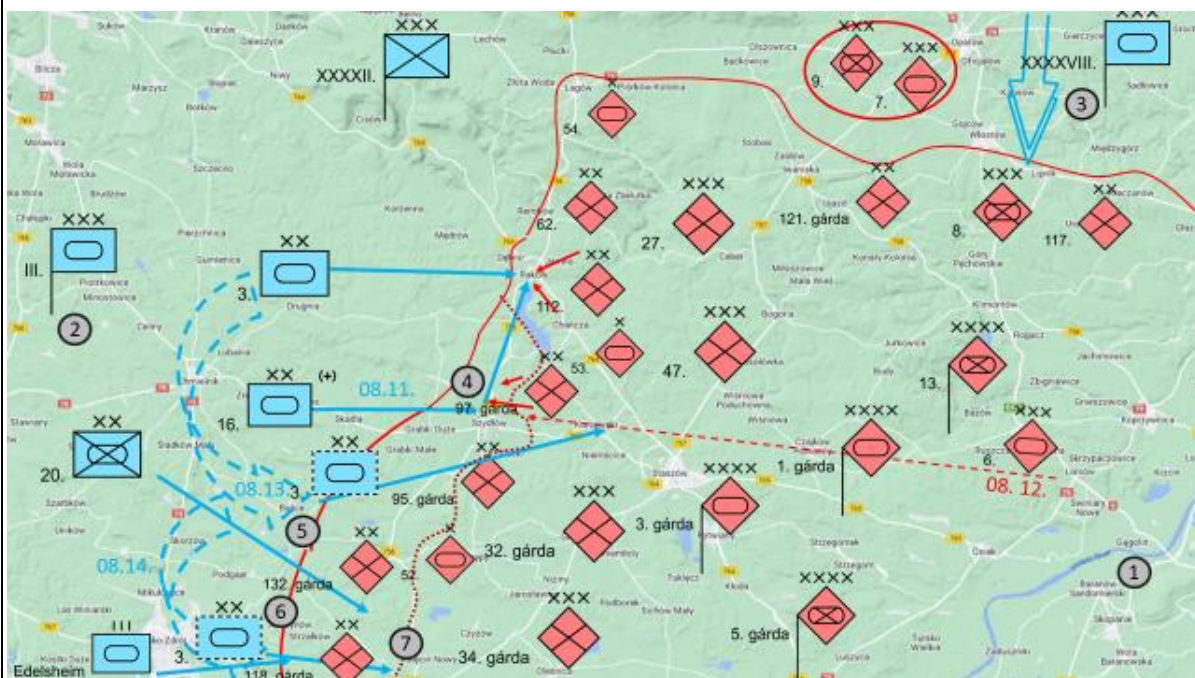
A III. páncéloshadtest tevékenysége a Wanda hadművelet során, 1944. február

1. Az 1. és 2. Ukrán Front *Korszuny-Sevcsenkovszkij* támadó hadművelete 1944. január 24-én vette kezdetét. Három nappal később az 5. gárda- és 6. harcoksihadsereg támadó élei Zvenyiorodkánál vették fel egymással a kapcsolatot, megvalósítva ezzel a német Stemmermann csoport bekerítését.
2. A német III. páncéloshadtest felmentési kísérlete február 4-én indult Ohmatov és Vinograd között. A 16. és 17. páncélosadosztályok nehéz harcokcsikkal is megerősített páncélozott harccsoportjai aznap 30 km mélységben betörték a szovjet védelembe, és elérték a Gnyilov Tyikics folyót. Ezt követően azonban az utánpótlás helyzete, az utak és talaj állapota, valamint a szovjetek ellenállása következtében már nem jutottak tovább.
3. Február 7-étől az átcsoportosított szovjet 2. harcoksihadsereg folyamatosan támadta a német III. páncéloshadtest bal szárnyát, ahová két további szovjet lövészhadosztály és egy páncéltörő tüzérdandár is beérkezett.
4. A német III. páncéloshadtest képtelen volt tovább haladni, ezért Hube és von Manstein utasítására Breith átcsoportosította támadó éleit a jobb szárnyra. A III. páncéloshadtest február 11-én újította fel támadását Vinograd térségéből a Gnyilov Tyikics folyó felé.
5. Az 1. páncélosadosztály Frank harccsoportja a nap végéig elérte Liszjankát, amelyet másnap reggelre el is foglalt. A gyors sikert követően azonban ismét elhúzódó, heves anyagarc vette kezdetét Liszjanka–Oktyabr–Buzsánka körzetében.
6. A III. páncéloshadtest újabb felmentési kísérletére válaszol számos szovjet alakulatot csoportosítottak át Liszjanka–Buzsánka térségébe.
7. Február 15-én Hitler engedélyezte a Stemmermann csoport kitörését, amely február 17-én hajnalban vette kezdetét.

A Stemmermann csoport végül nagy nehézségek árán megmenekült a katlanból, a III. páncéloshadtest felmentő támadása sikeresnek értékelhető. E harcokban mutatott teljesítményéért Hermann Breith kiérdemelte a Tölgyfalomb ékítményt a Lovagkeresztjéhez.

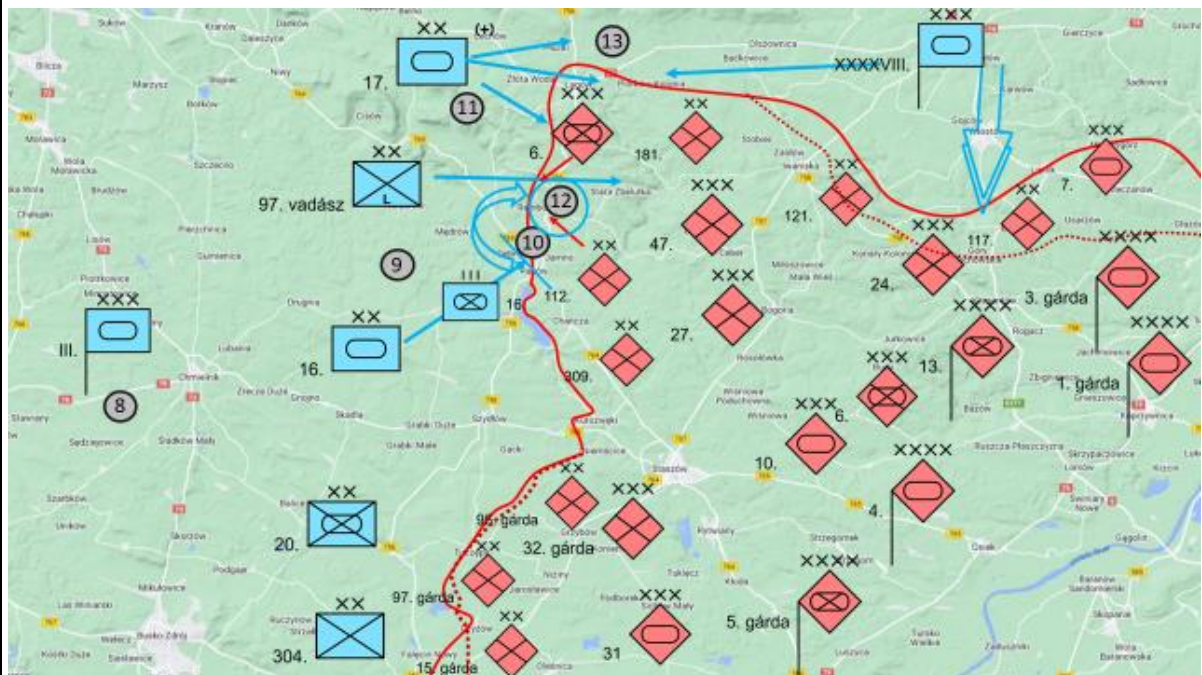
A III. páncéloshadtest ellentámadása Baranów–Sandomierz térségében, 1944. augusztus 11. – 18.

1. **1944. július 30-ára** az 1. Ukrán Front Sandomierztől délnyugatra, Anapol és Baranów körzetében, a német 4. páncéloshadserggel szemben több hídfőt is kialakított a Visztulán, majd nyugati irányban visszaszorítva a német XXXXII. hadtestet **augusztus 10-éig** 40 km-t haladt nyugati irányban.
2. Az Észak-Ukrajna Hadseregcsoport az átcsoportosított a III. páncéloshadtest Chmielnik térségéből keleti irányban vezetett támadásával kívánta felszámolni a szovjet hídfőállást, majd észak felé fordulva megsemmisíteni a szovjet 1. gárda-harcoksihadserget.
3. **Augusztus 11-én**, a III. páncéloshadtesttel egy időben a szovjet hídfő észak-északnyugati részén a XXXXVIII. páncéloshadtest is támadásba lendült.
4. A III. páncéloshadtest támadása Raków–Szydłów szakaszon már másnap elakadt, a jelentősen megerősödött szovjet védelemben.
5. Miután az első kísérlet kudarcot vallott, Breith **augusztus 13-án** Kurozweki–Stopnica térségébe helyezte át a támadása súlypontját.
6. Mivel a siker így is elmaradt, Breith a 3. páncélosadosztályt ismételtén átcsoportosította, ezúttal a 20. páncélgránátos-hadosztály és a 17. hadsereg Edelsheim csoportja közé.
7. **Augusztus 18-áig** a III. páncéloshadtest jobb szárnyán harcoló erőknek sikerült ugyan felvenni a kapcsolatot a déli szomszéd 17. hadsereg támadó erőivel, illetve további településeket elfoglalni, ezek már csak helyi jelentőségű sikereknek tekinthetők.

Az 1. Ukrán Front ekkor jó érzékkel áthelyezte ellentámadása súlypontját Sandomierz-től északnyugatra, a német XXXXII. hadtest sávjába. Augusztus 18-ával Sandomierz is az 1. Ukrán Front birtokába került. A III. páncéloshadtest augusztus 25-éig védelemben maradt elért arcvonalán, miközben számos egységét át kellett adnia egyéb, fenyegetett arcvonalszakaszok megtámogatására.

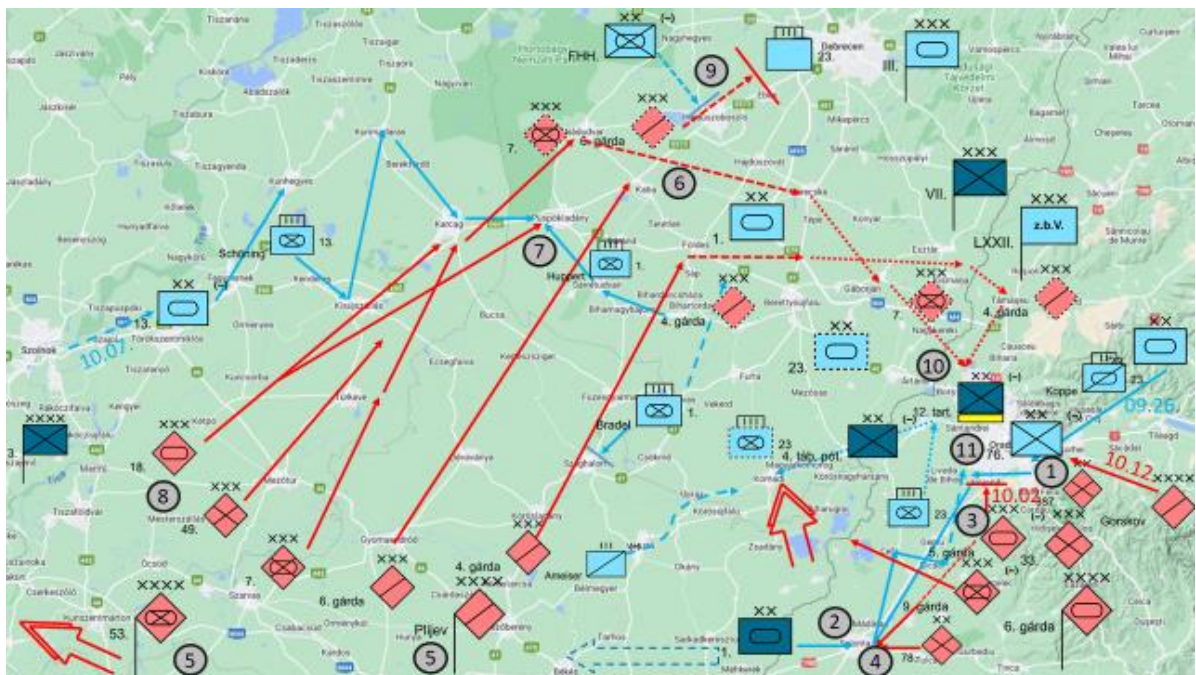
A III. páncéloshadtest felújított ellentámadása Baranów–Sandomierz térségében, 1944. augusztus 25. – szeptember 2.

8. **1944. augusztus végére** a német 4. páncéloshadzseregnek kis mértékben sikerült leszűkítenie a szovjet 1. Ukrán Front Baranów–Sandomierz térségében kialakított hídfőállását.
9. A megváltoztatott hadrendű III. páncéloshadtest **augusztus 26-án** újította fel a támadását a szovjet hídfő ellen.
10. A 16. páncélosadosztály páncélozott harccsoportjából és a 97. vadászadosztály erőiből álló csapásmérő csoportosítás Dębno és Bardo között jól kiépített szovjet védelemben ütközött, emitt Breith Zbielutka felé irányította támadó éleit.
11. Breith és Balck értékelése szerint a III. páncéloshadtest a szovjet védelem legerősebb pontján próbált áttörni. Hogy lendületbe hozza a III. páncéloshadtest előretörését, Balck a Huppert harccsoporttal megerősített 17. páncélosadosztályt Lagów körzetében harcba vetette.
12. Idő közben Zbielutkáig előretört III. páncéloshadtest két vadászszázalóját és a 16. páncélosadosztály páncélozott harccsoportját a szovjetek **augusztus 27-én** elvagták Bardó–Szadków térségében. A 16. páncélosadosztály felmentési kísérlete sikertelen maradt. Az elvágott erők végül északi irányban önerőből kitortek.
13. A III. páncéloshadtest támadása teljes arcvonalán elakadt. Egyedül a 17. páncélosadosztály volt eredményes, miután **szeptember 1-jén** 23:00-ig birtokba vette Piotrów-ot, valamint Zamkowa Wola-t ahol felvette a kapcsolatot a XXXXVIII. páncéloshadtesttel. A továbbiakban a 4. páncéloshadzsereg a támadása súlypontját áthelyezte a XXXXVIII. páncéloshadtest sávjába. a III. páncéloshadtest védelemben maradt.

1944. szeptember elejére a 4. páncéloshadzsereg összefüggő arcvonalat alakított ki, megállította az 1. Ukrán Front előretörését, a baranówi hídfőt egyharmadára szűkítette, bár teljesen felszámolni képtelen volt. Teljesítménye elismeréseként Teljesítménye elismeréseként Breith-et ismét név szerint említették meg a *Wehrmachtbericht*-ben.

A III. páncéloshadtest tevékenysége a Tiszántúlon 1944. szeptember 26 – október 12.

1. A szovjet 33. lövészhadtest és a 6. gárda-harcokoszahadsereg egységei **szeptember 26-ára** közel kerültek ahhoz, hogy birtokba vegyék Nagyváradot a magyar VII. hadtest erőivel szemben. A német 23. páncélosadosztály azonos időben érkezett be a városhoz, majd
2. **szeptember 30-áig** biztosította Nagyvárád és Nagyszalonta térségét.
3. A 6. gárda-harcokoszahadsereg **október 2-án** megkísérelte déli irányból elfoglalni Nagyváradot, de kudarcot vallott, ezért nyugat felé megváltoztatta támadási irányát, így
4. **október 5-én** elfoglalta Nagyszalontát, majd felzárkózott a Sebes-Körös vonalára, Komádi térségében azonban egészen október 12-éig ezen a terepszakaszon elakadt a támadása.
5. A 2. Ukrán Front **október 6-án** indította meg a *debreceni támadó hadműveletét*.
6. A főcsapást végrehajtó Plijev lovas-gépesített csoport **október 8-ig** elérte a Hajdúszoboszló (kizárva)–Nádudvar–Püspökladány–Karcag–Kisújszállás vonalat. Ekkor a Sztavka utasítására a csapásmérő csoportosítás zömét Nagyvárád elfoglalására kellett alkalmazni.
7. A német Fretter-Pico seregcsoport az 1. és a szolnoki hídfőből előrevont 13. páncélosadosztályok összetartó irányú támadásaival október 10-re Püspökladánynál lezárta a rést az arcvonalon. A szovjet csapásmérő csoportosítást elvágták, de az a német erők hátában manőverezve súlyos fenyegetést jelentett a védők utánpótlási vonalaira.
8. A 2. Ukrán Front a Debrecennél elvágott 6. gárda-lovashadtest felmentésére a 18. harcokosi- és 49. lövészhadtestet indította útba, míg az 53. hadsereg csapatai fokozatosan vették birtokba a Tisza vonalát.
9. A Fretter-Pico Seregcsoport Debrecen térségében eredménytelenül próbálta felszámolni a szovjet 6. gárda-lovashadtest jelentette fenyegetést, ám a szovjet csapatok sem boldogultak Debrecen birtokba vételével.
10. A Plijev lovas-gépesített csoport **október 11-éig** elérte Nagyvárád északi részét.
11. Nagyváradot a szovjet csapatok **október 12-én** estére vették teljesen birtokba, noha a német–magyar védők a települést már reggel, rendezett módon kiürítették.

A III. páncéloshadtest tevékenysége a Tiszántúlon 1944. október 13. – október 26.

12. Nagyvárad elfoglalását követően a 2. Ukrán Front főcsapása Debrecen–Nyíregyháza–Csap irányában folytatódott.
13. A 4. SS-páncélgránátos-hadosztály **október 13-ától** a Szolnoki hídfőben tehermentesítő támadásokat hajtott végre a szovjet 53. hadsereg bal szárnyán.
14. A III. páncéloshadtest csapatai elkeseredett védekező harcot vívtak, süllyal Kaba–Derecske–Berettyóújfalu körzetében. A harcokba a keleti irányból támadó 27. hadsereg csapatai is bekapcsolódnak.
15. **Október 17-én** a 13. páncélos- és *Feldherrnhalle* páncélgránátos-hadosztály feladta állásait Nádudvar–Kaba–Hajdúszoboszló terepszakaszon, így a szovjet 49. lövészhadtest helyreállította a kapcsolatot a napok óta bekerítésben harcoló 6. gárda-lovashadtesttel.
16. A IV. páncéloshadtest a szolnoki hídfőből **október 19-én** tehermentesítő támadást hajtott végre, hogy enyhítsen a Debrecennél kialakult helyzeten. A 2. Ukrán Front a leharcolt 6. gárda-harcokosi- és 7. gárdahadsereget csoportosította a fenyegetés útjába.
17. A német III. páncéloshadtest erőinek északi irányú, fokozatos visszavonulását követően Debrecen **október 20-án** a 2. Ukrán Front birtokába került.
18. A szovjet 4. gárda-, 5. gárda-lovas-, valamint 23. harckocsihadtest erői **október 21-én** birtokba vették Nyíregyházát is, de egy 20-25 km-es rés keletkezett a felzárkózó 27. hadsereg között. A német Dél Hadseregcsoport e hézagban hajtotta végre ellentámadását.
19. A német 1. és 23. páncélosadosztály támadásai nyomán a szovjet csapatok Nyíregyházán bekerítésbe kerültek. A németek minden kitörési kísérletet elhárítottak, majd **október 26-án** megindították saját támadásukat, és visszafoglalták Nyíregyházát.
20. A német Wöhler seregcsoport erői fokozatosan felváltották a III. páncéloshadtest csapatait, míg a Dél Hadseregcsoport november elejéig kiűrtette a Tiszántúlt.
- A harcok során nyújtott teljesítményéért Breith-et ismét név szerint említették a *Wehrmachtbericht*-ben, valamint kiérdemelte a Magyar Érdemrend Középkeresztje kardokkal és a csillaggal.

F.4. FONTOSABB DOKUMENTUMOK, JELENTÉSEK, PARANCSONOK

F.4.1. A 3. PÁNCÉLOSHADOSZTÁLY DICSŐ NAPJA

A 3. PÁNCÉLOSHADOSZTÁLY PARANCSNOKÁNAK NAPIPARANCSA, KELT: A HADOSZTÁLY HARCÁLLÁSPONTJÁN, 1942. 1. 31.⁸⁸⁷

A 3. páncéloshadosztály katonái!

A Führer a mai napon kitüntetett engem a Vaskereszt Lovagkeresztjéhez járó Tölgyfalommbal. A hadosztály előző nap aratott harci sikerének különös figyelmet szenteltek a hadsereg mai napi jelentésében is. Számomra e magas kitüntetés adományozásával a Führer az egész hadosztályt a legmagasabb elismerésben részesítette. A hónap során a 2. hadsereg alárendeltségében a hadosztálynak három alkalommal is az utolsó pillanatokban kellett ellentámadást indítania az áttört ellenség ellen, hogy kiindulási állásaikba visszavetve őt helyreállítsa az eredeti arcvonalat. A Szinovjevkanál, Trudkinál, később Sumakovónál, Vipolzovónál, végül Krivzovkanál, Szolovjevkanál, Sztakanovónál, Judinkánál lezajlott harcok különösen jelentős haditettként fognak bekerülni e konfliktus történetébe. Ahhoz, hogy a csapatokat a harctérre lehessen juttatni, hihetetlen akadályokat kellett leküzdeni. Annak ellenére, hogy 1941. július 22. óta folyamatosan harcban álltak, a parancsnokok és a katonák töretlen harci szellemük és a legnehezebb helyzetek során kialakult hősiességük révén leküzdötték a nehézségeket. A legnagyobb büszkeséggel tölt el, hogy egy olyan kiváló hadosztály élén állhatok, amely az elmúlt hét hónap során egy páratlan közösségé kovácsolódott össze. Köszönöm mindenkinek a folyamatos készenlétet, és szeretném kifejezni teljes elismerésem az elért harci teljesítményért. Büszke gyászban emlékezem meg elesett bajtársainkról, akik nem merülnek feledésbe, és lélekben tovább masíroznak sorainkban. Hasonlóképpen, mély aggodalmam fejezem ki sebesült bajtársaink iránt, remélve, hogy rövidesen felépülnek. Még a háború közepén állunk, így továbbra is állásainkban kell maradnunk. A megpróbáltatások mögöttünk vannak már, de talán még hasonló nehézségek várnak ránk. Jönni fog, aminek jönnie kell, de tudom, hogy a 3. páncéloshadosztály rendíthetetlen katonáiban megbízhatok, rájuk támaszkodhatok.

Éljen a Führer!

Breith

⁸⁸⁷ BA-MA N106/5 0525

A 3. PÁNCÉLOSHADOSZTÁLY DICSŐ NAPJA, 1942. JANUÁR 31.⁸⁸⁸

Kivonat az aznapi *Wehrmachtbericht*ből

Kurszktól északkeletre, a Breith vezérőrnagy vezette német gyalogos- és páncéloscsapatok az elmúlt napok harcai nyomán teljes sikert arattak. A német vonalakba betört, néhány hadosztályból és páncélosegységekből álló ellenséges csoportosítást legyőzték, majd súlyos veszteségeket okozva keleti irányban visszaszorították.

Kivonat az aznap esti rádióhíradásból

A mai *Wehrmachtbericht*ben megemlézték a Lovagkereszttel kitüntetett Breith vezérőrnagy vezetése alatt álló, egy a harctéren már bizonyított brandenburgi hadosztály⁸⁸⁹ Kurszktól északkeletre aratott ragyogó sikereit. Ahogy már korábban hírül adatott, a Führer a Vaskereszt Lovagkeresztjéhez a Tölgyfalombbal tüntette ki Breith vezérőrnagyot, aki az elmúlt egy hónap során, különböző helyeken, három alkalommal is úrrá tudott lenni a nehéz helyzeteken, a legmagasabb személyes szerepvállalással kitüntetve magát.

A Führer, a Wehrmacht főparancsnokának távirata

A 3. páncéloshadosztály parancsnokának, Breith vezérőrnagy úrnak. A fölényben lévő ellenséggel szemben vezetett sikeres ellentámadása során tanúsított hősiességéért hálás köszönettel adományozom önnek a német Wehrmacht 69. tagjaként, a Vaskereszt Lovagkeresztjéhez a Tölgyfalombot.

Adolf Hitler

A Dél Hadseregcsoporthoz főparancsnokának távirata

Szívből gratulálok a megérdemelt Tölgyfalombhoz.

von Bock

tábornagy

A 3. páncéloshadosztály korábbi parancsnokának távirata

A csodálatos siker után különös örömmel gondolok a berlini páncéloshadosztályra, és annak parancsnokára.

Model

páncélostábornok

⁸⁸⁸ BA-MA N106/5 0524, valamint Panzer Wedge, Vol. 2., 2013. 219 – 220. o.

⁸⁸⁹ A 3. páncéloshadosztály békehelyőrsége a III. katonai körzetben volt, Berlin és Brandenburg központtal.

F.4.2. A 3. PÁNCÉLOSHADOSZTÁLY PARANCSNOKÁNAK TAPASZTALATI JELENTÉSE A HARKOV KÖRNYÉKI HARCOKRÓL⁸⁹⁰

1942. május 12. és 22. között a Ziervogel páncélososztály (a 6/III. páncélososztályban összevont harckocsik):

- 5 KV harckocsit 7,5 cm-es kumulatív gránáttal tettek harcképtelenné, amelyek azonban nem ütötték át a páncélzatot. A mozgásképtelen harckocsikat végül robbanótöltetekkel semmisítették meg;
- 36 T-34 harckocsit, melyek közül 24-et 7,5 cm-es kumulatív gránáttal, 12-t pedig 5 cm-es (KwK L/60) páncéltörő gránáttal,
- 6 BT harckocsit, melyek közül 12-t 5 cm-es (KwK L/60), négyet pedig 5 cm-es (KwK L/42) páncéltörő gránáttal,
- 5 Mk. II harckocsit, melyek közül kettőt 7,5 cm-es kumulatív gránáttal, hármat pedig 5 cm-es (KwK L/60) páncéltörő gránáttal lőttek ki.

A 3. PÁNCÉLOSHADOSZTÁLY HARC TAPASZTALATAI

A szovjet lövészgyalogság gyenge. Támogató harckocsik nélkül nem támadnak. A támadóharc végrehajtása tekintetében semmi sem változott. A támadásokat továbbra is tömegben⁸⁹¹ hajtják végre. Annak ellenére, hogy a támadásaikat rendre visszaverik, újra és újra próbálkoznak, ugyanúgy, anélkül, hogy elérnének bármilyen eredményt.

A szovjetek nem képesek elviselni az összefogott német páncélostámadásokat. Pánikba esnek és elhagyják állásaikat. Ezt nagyon jól lehetett tapasztalni a harkovi és kercs-félszigeti harcok során is. Ugyanakkor egyértelműen hangsúlyozni kell, hogy ez csak nagyméretű, összefogott páncélostámadások során történhet meg. Század erejű támadások alkalmával, miután felismerték a páncélosaink alacsony számát, azonnal visszatérnek állásaikba, és makacsul védekeznek a harckocsikat követő gyalogsággal szemben. Ki kell emelni, hogy sikeres német áttörések alkalmával azonnal üldözőbe kell venni az ellenséget, még éjjel is, fenntartva a folyamatos nyomást. A szovjetek jól elsajátították az erők koncentrálásának képességét, különösen éjjel. Így egy reggel felújított támadásnak egy teljesen új arcvonulat kell áttörnie. A szárnyakon folytatott tevékenység igencsak megnőtt.

A szovjet harckocsicsapatok jók. A kiképzettség szintje szintén jó. Egy Harkovnál fogságba ejtett szovjet főhadnagy a kihallgatás során azt állította, hogy harckocsik tekintetében a szovjetek fölényben érzik magukat. A német kumulatív lőszer ismert előttük. Habár a hosszú csövű Pz. IV nem ismert a Harkovnál harcolt szovjetek előtt. A fogságba ejtett tiszt által a harckocsidandárok

⁸⁹⁰ Idézi: Jentz, 1998. 232-233. o.

⁸⁹¹ A forrásszövegben csorda szerepel.

szervezete vonatkozásában elmondottak már más dokumentumokból ismertté váltak a hadosztály számára. A rádión közölt felsőbb utasításokat a századparancsnokok zászlójelzések útján adták tovább (sárga zászló felemelve: követés sorban; piros zászló felemelve: szétszóródás; piros zászló oldalra lengetve: ellenséges harckocsik, állásokat felvenni).

A szovjet harckocsizók nem viselik el, ha lőnek rájuk, még ha olyan fegyverből is, amely nem okoz kárt. Szinte azonnal megfordulnak és visszavonulnak, ha 3,7 cm-es és 5 cm-es páncéltörő ágyúból vagy 5 cm KwK L/42 harckocsiágyúval lőnek rájuk a szárnyak irányából. Egyes esetekben akkor is visszafordultak, ha géppuska tüzet kaptak a szárnyak irányából. Minden esetben nehéz volt bármilyen sérülést is találni azokon a harckocsikon, amelyekre tüzeltünk.

A rádió adó-vevő készülékek kis száma, illetve [a harckocsik – K.A.] korlátozott megfigyelési lehetőségei miatt a szovjetek nem képesek összefogott harckocsitámadást végrehajtani. Emiatt először csak négy harckocsi bukkan fel, a többi pedig egymás után követi őket. Mesterei a sérült harckocsik helyrehozásának.

Tudják, hogy a német mélységi áttörés végrehajtása hosszú járműoszlopokat eredményez. Ezért sok esetben sikeresen megállították az előretörést két-három T-34-gyel melyeket uralgó magaslatokra vagy beásva helyeztek el. Az állásaikat úgy választották meg, hogy nem lehessen a szárnyak irányából átkarolni. Minden esetben a kerülőutak felderítése sok idő volt, miközben az ellenséggel való harcérintkezés megszakadt. Néhány eset után a 3. páncélosadosztály jelenlegi parancsnoka [Breith vezérőrnagy – K.A.] úgy határozott, hogy az előrenyomulást nem a nagyobb utakon hajtja végre, azokat először szabadon hagyja.

Az új fegyverek, melyek felbukkantak, a brit Mk. II és egy amerikai harckocsi⁸⁹². A 7,62 cm-es páncéltörő és légvédelmi ágyút széles körben használják. Újonnan megjelent a kétfős szovjet 12,7 mm-es páncéltörő puska. Könnyen felismerhető a hosszú csövéből és a kb. 1,5 m magas támasztékáról. A lövedéke képes áthatolni a Pz. III és Pz. IV oldalpáncélzatán. Hatótávolsága nem ismert. A kezelőit arra képezték ki, hogy a harckocsik parancsnoki kupolájának figyelőprizmáit vegyék célba. Az elmúlt harcok során a 6. páncélosezred hat harckocsiparancsnokot veszített el ennek következtében.

Támadás során kiemelten fontos a pontosan időzített koordináció a harckocsik és a támogató gyalogság között. Vagy a gyalogság halad elől, hogy magára vonva az ellenség tüzér lehetővé tegye annak pontos felszámolását a harckocsik által, vagy közvetlenül 300 m-rel a harckocsik mögött haladnak. Ezt a tételt minden körülmények között tartani kell, ellenkező esetben az ellenséges gyalogság, miután magához tért, igencsak megnehezítheti a saját gyalogság előrenyomulását.

⁸⁹² Vélhetően Breith itt az M3 Lee közepes harckocsira gondol.

Továbbá, legalább annyira a gyalogság feladata is az ellenséges állások leküzdése, mint a harcokcsiké.

Tapasztalatok szerint az ellenséges harcokcsik leküzdésének legjobb módja a légvédelmi lövegek és harcokcsik szoros együttműködése. Különösen fontos kiemelni, hogy ha a 8,8 cm-es légvédelmi löveg földi célok ellen harcol, akkor egy nagyméretű, mozgásképtelen célpontot jelent. Ezért érdekünkben áll, hogy figyelmet fordítsunk e nehézfegyverek harcokcsik elleni közelbiztosítására.

Azokat a pletykákat, hogy a szovjet harcokcsik páncélzatának minősége romlott, nyomatékosan el kell utasítani. Azt azonban el kell ismerni, hogy a páncéltörő gránátok átütési mutatói jobbak az év melegebb időszakában, mint hidegben. A szakértők véleménye szerint ez kizárólag a hőmérséklet különbség miatt van.

Nyomatékosan hangsúlyozni kell, hogy a visszavonuló ellenség üldözésének kivételével a páncélosok támadásának pontosan tartaniuk kell az előre meghatározott terveket. A zuhanóbombázó repülőgépekkel kiegészült tüzérségi előkészítés fontos. Nagy jelentőséggel bír, hogy a páncélosezred a középhullámú rádió adó-vevői útján tartsa a kapcsolatot a hátsó részekkel. Javasolt, hogy az azonos feladat végrehajtására kijelölt páncélosok és a gyalogság ugyan azt a középhullámú frekvenciát hallgassa, így értesülhetnek egymás harcjelentéseiről.

A 6. páncélosezred javasolja, hogy a parancsnoki harcokcsik taktikai azonosítóit érdemes átalakítani. A jelenleg használt számozási rendszer miatt az ezred több parancsnokot is elveszített. A parancsnok⁸⁹³ első és második egyenruháját átlőtték, és a harmadik váltás egyenruháján is már több lyuk található. A szovjetek nagy határfokkal cserkészik be és lövik ki a parancsnoki harcokcsikat. Az összpontosított tűz fő célpontjai a motortérre szerelt, nagy keretantennával ellátott parancsnoki harcokcsik⁸⁹⁴. Emiatt a 6. páncélosezred parancsnokának át kellett ülnie a normál Pz. III-ba. Továbbá, az ezred úgy véli, hogy hatékonyabb, ha a parancsnok és a segédtisztje utazik egy harcokcsiban, ahelyett, hogy a parancsnok és a híradótiszt. A parancsnok legtöbb idejét leköti a harctér megfigyelése és a harcvezetés. Utasításait különböző hívószavak útján közli a segédtisztjével, aki aztán rádiós nyelvezetre lefordítja és továbbítja azokat. A híradótiszt egy másik harcokcsiban ülve figyeli a rádióforgalmazást vagy követi a parancsnoki harcokcsit, hogy a középhullámú rádióadó segítségével tartja a kapcsolatot a hadosztály többi részével vagy a légierő azonos frekvencián kommunikáló összekötőivel.

A 6. páncélosezred 2 cm-es repesz-romboló gránáttal látta el a Pz. II harcokcsijait. Ezzel egy olyan fegyver van a birtokunkban, amely kifejezetten hatékony a gyalogság elleni harcban. Az

⁸⁹³ Breith itt vélhetően Schmidt-Ott ezredesre céloz, aki a harkovi harcok során a 6. páncélosezred megbízott parancsnoka volt.

⁸⁹⁴ Pz.Bef.Wg. (Sd.Kfz. 267, 268, 266-268) és Pz.Bef.Wg. 5 cm KwK L/42 (Sd.Kfz. 141)

ellenséges harckocsik megnövekedett páncélvédettsége következtében a [2 cm-es – K.A.] páncéltörő gránátjaik ugyanakkor többé már nem hatásosak.

Ellenséges harckocsik elleni összecsapások során időről időre bebizonyosodott, hogy sokkal célravezetőbb higgadtan várni és közel engedni az ellenséget, mint látványosan támadni. A nagyszámú ellenséges harckocsi kilövése mellett alacsony marad a saját veszteség. Dacára a lehetséges sikernek, a látványos támadás súlyos saját veszteségeket is eredményez. Ez egyértelművé válik, ha a 3. és 23. páncéloshadosztály eredményeit összehasonlítjuk. A legmegfelelőbb, ha lassan éreztetjük a jelenlétet az arcvonalszakasz közepén és a szárnyakon, majd a főerőkkel a szárnyakon, szakasról szakaszra haladunk előre. Amennyiben lehetséges, gyalogosan érdemes felderíteni, és így kell a kiválasztott állásba vezetni a harckocsikat, különösen a 7,5 cm-es KwK 40 harckocsiágyúval felszerelt Pz. IV-eket. Amennyiben az első három lövés nem volt sikeres, tekintet nélkül a lőszerre, úgy a harckocsiknak azonnal állást kell változtatni. Sikert csak begyakorlott harc és a manőverezés maximális kihasználása révén lehet elérni, továbbá így el lehet kerülni a szükségtelen veszteségeket.

F.4.3. A III. páncéloshadtest parancsnokának direktívája a páncéloshadosztályoknak, a Tiger E nehéz harckocsik harci alkalmazásáról⁸⁹⁵

Breith páncélostábornok, miután elégedetlen volt a Tiger E nehéz harckocsik páncéloshadosztályok általi alkalmazásával, 1943. július 21-én a következő, tapasztalati összegzéssel egybekötött direktívát határozta meg:

1. A Tiger E nehéz harckocsikat – köszönhetően páncélvédettségüknek és tűzerejüknek – elsősorban az ellenséges harckocsik és páncéltörő ágyúk ellen kell alkalmazni, és csak másodsorban, kivételes alkalmakkor a gyalogsági célpontok ellen. Ahogy a tapasztalatok már igazolták, a Tiger E lövege lehetővé teszi, hogy 2000 m-nél is nagyobb távolságról leküzdje az ellenséges harckocsikat, ami különösen nagy hatást gyakorolt az ellenség moráljára. A vastag páncélzata lehetővé teszi, hogy közel merészkedjen a célpontjaihoz anélkül, hogy komolyabb sérülést szenvedne el. Ennek ellenére a Tiger E harckocsiknak 1000 m-ről kell harcba bocsátkozni az ellenséges páncélosokkal.

Amilyen gyakran csak a helyzet engedi – mely a jelenlegi harcokban igencsak sűrűn fordult elő – a Tiger E nehéz harckocsik bevetésére készülve fel kell deríteni a terepet, lehetséges folyami átkelőket, gázlókat, mocsarakat és hidakat keresve. A **század-**, **szakasz-** és harckocsiparancsnokok ne legyenek restek kiszállni a járműveikből és gyalogosan alapos

⁸⁹⁵ Jentz, 1996. 94-95.o. alapján

felderítést végezni, ezzel megelőzve egy teljes egység elakadását a nehéz terepen. Ezzel megelőzhető lett volna sok Tiger E szükségtelen aknára futása. Ez az eljárás vonatkozik más harckocsikra is.

2. A Tiger E ismert gyengesége, hogy a parancsnoki kupolájából a jármű jobb oldalát nehezebben látja be a jármű parancsnoka. Emiatt fokozottan ki van téve az ellenséges páncélromboló egységeknek. A csapatok számára kiemelten fontos a nehéz harckocsik jobboldalának fedezése ettől a fenyegetéstől.

Lövészpáncélosok, rohamlövegek, könnyű és közepes harckocsik számára fontos, hogy szorosan kövessék a nehéz harckocsikat, hogy fedezzék azokat, a sikereiket azonnal kifejlesszék. Mindenekelőtt a harcok alatt, ellenséges területen a kísérő páncélozott járművek feladata az ellenséges páncélromboló egységek semlegesítése, melyek fenyegethetik a Tiger E-ket. A **gránátosoknak** azonnal ki kell használnia a nehéz harckocsik okozta magasabb morált és hatását, mikor betörnek az ellenség főharcvonalába, előre kell nyomulniuk és a védelmi rendszert meg kell tisztítaniuk. Ellenkező esetben fennáll a veszélye, hogy amint elmennek a harckocsik, az ellenséges gyalogság visszaszivárog, és szükségtelen veszteséget okoz a **gránátosoknak**.

Nem kizárólag a **lövészpáncélosok, rohamlövegek, könnyű és közepes harckocsik**, hanem a **gránátosok** és az **utászok** feladata is a Tiger E nehéz harckocsik támogatása. A nehéz harckocsikat általában zárt terepen (falu, erdő, vízmosás) lövik ki, nyílt terepen azonban sokkal ritkábban.

3. A július 5-i támadás során a **III. páncéloshadtest** sávjában a saját aknamezőkről rendelkezésre álló kevés ismeret miatt sok Tiger E futott aknára. Az **utászok** később sem szedték fel az aknákat megfelelően, ezért a támadóékként bevetni kívánt Tiger század⁸⁹⁶ gyakorlatilag teljesen mozgásképtelenné vált a csata kezdetén. A Tiger század elvesztése, amely a [19.páncélos-] hadosztály támadásának **súlypontját** képezte, negatív hatást gyakorolt a támadó hadosztály tevékenységére az első két napban. Különös figyelmet kell fordítani az **utászok** kiképzésére. Fontos, hogy az élen harcoló harccsoportok is rendelkezzenek utászalakulatokkal, **akik** nemcsak az akadályokat szüntetik meg, de semlegesítik az ellenség aknamezőit is, mert a tapasztalatok szerint a harckocsiárkokat, településeket, szűk átjárókat a védelem mélységében is aknamezőkkel fedezik.

⁸⁹⁶ Az 503/2. nehézpáncélos-század, melyet a 19. páncéloshadosztály támadó élekként alkalmaztak (volna) a támadás napján.

-
4. Megtiltom [Breith – K.A.] a harckocsik, köztük a Tiger, **század** szint alatti bevetését. Védelem esetén a harckocsik formáljanak támadó csoportokat és készüljenek fel az ellenlökésekre. A páncélosokat szétszórni a főharcvonalban, és más fegyverek fedezésére alkalmazni őket éjjel is és nappal is egyaránt tilos.

Elolvasás után a jelentést meg kell semmisíteni.

F.4.4. A KEMPF SEREGCSOPORT TÖRZSÉNEK A III. PÁNCÉLOSHADTEST RÉSZÉRE 1943. 7. 22. 21:00-KOR KÜLDÖTT TÁVIRATA⁸⁹⁷

Nehéz szívvel bocsátom útjára a III. páncéloshadtest törzsét, amely egy nagyszerű vezénylő tábornok kiemelkedő irányítása alatt a seregcsoport által a belgorodi harcokban elért jelentős siker kulcsfontosságú szereplője volt. Egy merész támadással sikerült a III. páncéloshadtestnek átkelni a Donyecen, majd az erődszerűen kiépített és makacsul védett ellenséges állásokat leküzdeni – ami hadtörténetében jelentős teljesítmény. Ezt betörés és győztes áttörés követte. A valódi páncélosszellemben vezetett bátor támadások felszakították az ellenséges csapatok védelmének mélységét. Alekszandrovka térségében egy példaértékű előretörés lehetővé tette az átkelést [ismét a] Donyecen és Plota–Malo Jablonovón át észak felé egy bátor támadásban az ellenség megsemmisítését a saját és szomszédos [4. páncélos]hadsereg között. A III. páncéloshadtest 11 lövészhadosztály, két harcképes és két legyengült harckocsihadtest, négy önálló harckocsiezred és két harckocsidandár ellen harcolt és az ellenséges csapatokat részben szétverte, részben megsemmisítette.

A hadtest egyebek mellett 344 harckocsit megsemmisített és 129 tüzérségi löveget, 430 páncéltörő ágyút, 17 légvédelmi löveget, 389 páncéltörő puskát, 76 géppuskát és 800 géppisztolyt zsákmányolt.

Nagy büszkeséggel gondolok erre a sikerre és fejezem ki köszönetem és elismerésem a III. páncéloshadtestnek, mindenekelőtt parancsnokának, Breith páncélostábornoknak.

Sok szerencsét az újabb haditetthez!

Kempf

páncélostábornok

F.4.5. A NÉMET 8. HADSEREG III. PÁNCÉLOSHADTEST RÉSZÉRE 1943. 8. 17. 19:45-KOR KÜLDÖTT TÁVIRATA⁸⁹⁸

A III. páncéloshadtest törzse elhatározta, hogy az ellenséges 1. harckocsihadtest és 6. hadsereg jelentős részeit Bisztraja és Kolomak között megsemmisíti. A megerősített *Totenkopf* SS-

⁸⁹⁷ BA-MA N106/5 526-527

⁸⁹⁸ BA-MA N106/5 528

páncélgránátos-hadosztály erősen összefogott alkalmazásával és célhoz kötött vezetéssel a harcok alatt ezt sikeresen meg is valósította. A magas ellenséges veszteség a megsemmisített és szétvert ellenséges magasabbegységek számából ered. E siker nyomán sikerült megszüntetni a hadsereg bal szárnyán lévő súlyos fenyegetést.

Ezúton fejezem ki a köszönetemet és elismerésemet a vezetésnek és az önfeláldozó katonáknak.

Wöhler

F.4.6. WEHRMACHTBERICHT A STEMERMANN CSOPORT FELMENTÉSÉRŐL (KIVONAT)

A katlanból kitört hadosztályok felvétele befejeződött.

A hadsereg és a Waffen-SS január 28-a óta elvágott csapatai Stemmermann tüzérségi tábornok és Lieb altábornagy vezetésével hősi védekező harcokban ellenálltak a jelentős túlerőben lévő ellenséges csapatok támadásainak, majd ezt követően keserves harcokban áttörték az ellenséges bekerítés gyűrűjét. A vezetés és a csapatok ezzel újabb ragyogó példáját mutatták a német katonák történetéhez hű hősiességnek, a bátor támadó szellemnek és az önfeláldozó bajtársiasságnak.

A bekerített harccsoportok felmentésére induló hadsereg és Waffen-SS csapatai, Breith páncélostábornok vezetése alatt, együttműködésben a Vormann altábornagy irányítása alatt álló erőkkel, a legnehezebb időjárási körülmények és terepviszonyok között, minden egyes katona példaértékű bevetésével tették lehetővé a kitörést. A szovjetek súlyos véres veszteséget szenvedtek, február 4. és 18. között 728 harckocsit és önjáró löveget veszítettek el. A saját csapatok 800 tüzérségi löveget zsákmányoltak és több ezer hadifoglyot ejtettek.

F.4.7. 1944. 09. 10-I WEHRMACHTBERICHT A BARANÓWI HARCOK EREDMÉNYÉRŐL (KIVONAT)⁸⁹⁹

A Visztula hídfőben, Baranówtól nyugatra, Black páncélostábornok főparancsnoksága, Breith és Gräser páncélostábornokok, illetve Recknagel gyalogsági tábornok vezetése alatt álló csapatok az elmúlt hónapban a tömeges szovjet erők áttörését szétkergették és az ellenséges hídfőállást sikeres ellentámadásba leszűkítették. Az ellenség súlyos személyi és anyagi veszteséget szenvedett. Augusztus 3-ától szeptember 7-éig 650 ellenséges harckocsi és önjáró löveg, 942 különböző űrméretű löveg semmisült meg vagy vált zsákmánnyá, valamint 3000 hadifoglyot ejtettek. A légierő és a légvédelmi tüzérség Ritter von Greim vezérezredes vezetése alatt további 80 szovjet harckocsit, 156 löveget és több mint 1000 különféle járművet pusztított el, valamint 374 ellenséges repülőgépet lőtt le.

⁸⁹⁹ BA-MA RW 4/131D/273

F.4.8. BREITH ÁLTAL FELTERJESZTETT JELENTÉS A III. PÁNCÉLOSHADTEST A TERVEZETT VIKTORIA FEDŐNEVŰ HADMŰVELET VÉGREHAJTANDÓ ELSŐDLEGES FELADATAIRÓL ÉS ANNAK BIZTOSÍTÁSÁRÓL⁹⁰⁰

Titkos parancs

III. páncéloshadtest törzse

Ia osztály, Nr. 1847/44 g.Kdos

A Dél-Ukrajna Hdscs-nak
továbbítandó a 6. hadsereg törzse által

A III. páncéloshadtest tervezett támadásának végrehajtására és kitűzött távlati céljainak elérésére az összes német alakulat közül csupán egy páncéloshadosztály áll rendelkezésre.

A feladat kizárólag akkor teljesíthető, ha:

1. A hadtest alárendeltségébe szánt, a hadseregcsoport területén lévő elérhető erőket harccsoportokba kell szervezni.
2. A 23. páncéloshadosztály első harcászati célját, a Tordától délre lévő magaslatokat a legkisebb veszteséggel kell elérni, hogy azt követően az ellenség mélységébe csapást lehessen mérni.
3. A hadtest előretörése nyomán a sérülékeny szárnyak biztosítását a 6. hadseregnek kell átvenni, hogy a hadtest teljes harci erejével összefogottan lehessen a megszabott feladatokat végrehajtani.
4. A 6. hadsereggel és a magyar [2.] hadsereggel történő szoros együttműködés miatt célszerűnek tűnik a III. páncéloshadtest alárendelése a 6. hadseregnek.

II.

5. A támadás végrehajtásának két módja van. Vagy a támadás kezdete előtt a 6. hadsereg gyalogsági erejével hídfőállást foglal a 23. páncéloshadosztály részére Tordától délre (?), hogy innen egy csapással a 23. páncéloshadosztállyal a Torda–Felvinc útvonalon nyugati irányban először a Maros folyóig áttörjenek, vagy egy átfogó támadással keleti irányban, Marosbogáton, Marosújváron, és a Tordától délre lévő magaslatokon át kell lerohanni [a szovjetek állásait].

⁹⁰⁰ BA-MA RH 20-6/410 207

Az előbbi esetben a 23. páncélosadosztály támadását a Gradl harccsoportnak az Aranyosegerbegy–Torda térségéből az Aranyos-patak völgye–Székelykocsárd irányában mért csapásával támogatnia kell.

Mivel a dél-tordai hídfő kialakításához a meglévő gyalogsági erő előreláthatóan nem fog időben rendelkezésre állni, és bármilyen idővesztés az ellenség felkészülését segíti, ezzel a második megoldásnak végrehajtását erősíti. Ezenkívül itt [a második megoldás esetében] kisebb ellenséges ellenállás is várható.

6. Amennyiben a támadás eszerint kerül végrehajtásra, úgy szükséges a Gradl harccsoportot készenlétben tartani Torda térségében. A 23. páncélos- és magyar 2. páncélosadosztálynak a Maros térségén keresztül, illetve ettől délre Marosújvár irányában kell előre törnie, majd észak felé fordulnia, hogy a 497 magaslapon megsemmisítsék az ellenséget... a Gradl harccsoporttal közösen Torda–Felvinc útvonalon és attól nyugatra...
7. ... amint a 23. páncélosadosztály támadása Marosújvártól észak felé fordul.
8. További előretörés az ellenséges védelem mélységében függ az ellenség helyzetétől és a tereptől. A cél, a legrövidebb úton Marosújvártól délre lévő magaslatokon át... [hiányos a szöveg – K.A.]
A magyar 2. hadsereg főparancsnokának közlése alapján a Marosújvártól délre lévő magaslatok harckocsik bevetésére alkalmasak.
9. A feladat 2. pontjának végrehajtása, az Arad térségéből támadó saját erőkkel történő kapcsolatfelvétel jelen pillanatban még függ a helyzet további alakulásától.

III.

Az alábbiak szükségesek:

1. A III. páncélosadtest a 6. hadsereg alárendeltségébe kell utalni.
2. A Torda–Marosbogát területén állomásozó összes tüzércsapattestet egy magasabb tüzérparancsnokság (HArko) vezetése alatt össze kell fogni. Ezt meg kell erősíteni a 23. páncélosadosztály tüzérségével és további hadseregek közvetlen tüzéregységek – köztük egy rakéta-sorozatvető tüzérdandárral.
3. Legalább a 109. és 110. páncélosdandár páncélosait hozzá kell rendelni a 23. páncélosadosztályhoz, hogy annak támadása jobban megközelíthesse céljait.
4. A 13. páncélosadosztály Erdély Csoportnál bevetett részeit (13. páncélos- felderítőosztály és a 13. páncélvadászosztály) a Gradl harccsoport alárendeltségébe kell utalni.
5. A 22. önkéntes SS-lovashadosztály harccsoportjának alárendelése a III. páncélosadtestnek, a szárnyak fedezése és felderítése céljából.

-
6. Erős légvédelmi tüzeralakulatok előre vonása, hogy a támadás megindításakor várható nagymértékű ellenséges légi tevékenységet meg lehessen szakítani.
 7. Két utászzászlóalj, egy építő-utászzászlóalj és egy hadihídoszlop alárendelése, biztosítandó a Maroson és Balázsfalvánál az átkelést.
 8. A 23. páncélosadosztály feltöltése gépjárművekkel, megvalósítva annak teljes gépesítettségét (eddig egy ezred nem gépesített) és jó katonákkal a 6. hadsereg tartalék állományából.
 9. Kísérőszázad felállítása a hadtest részére a 6. hadsereg tartalék állományából (egy motorkerékpáros lövészszakasz, egy nehéz páncéltörőágyús szakasz, 1 légvédelmi tüzérüteg, két páncélgépkocsi szakasz).
 10. Az arcvonal közelébe kell telepíteni a harckocsik számára szükséges csere- és tartalék alkatrészeket (a legközelebbi alkatrészraktár a Pantherek számára Bécsben van!!), hogy a bevethető harckocsik számának gyors zuhanását ezzel is megakadályozzák.
 11. Elegendő üzemanyag biztosítása, mert ezen a terepen magasabb fogyasztás várható.
 12. Vasútépítő utászok álljanak készenlétben, hogy a megsemmisült vasútvonalakat azonnal helyreállíthassák.

Breith

F.4.9. 1944. 10. 31-i WEHRMACHTBERICHT A TISZÁNTÚLI PÁNCÉLOSÜTKÖZETRŐL (KIVONAT)⁹⁰¹

A Duna és az Alsó-Tisza között magyar csapatok harcban állnak a több szakaszon támadó bolsevikokkal.

Debrecen térségében a német és a magyar csapatok Wöhler gyalogsági tábornok és Fretter-Pico tüzérségi tábornok főparancsnoksága alatt három hetes harcban az erős ellenséges erőkre megsemmisítő csapást mértek és így az ellenség által megkísérelt bekerítést Magyarország délkeleti részén harcoló német és magyar csapatok megghiúsították. Ebben a nagy sikerben kiemelkedő szerepe volt a Breith páncélostábornok vezetése alatt álló páncéloserőknek és a Dessloch tábornok vezetése alatt álló [4.]légiflottának. A szovjet hadseregek köztük a 6. gárda-harckocsihadsereg és több harckocsi- és lovas-hadtest nagy személyi és anyagi veszteségeket szenvedtek. A szovjetek több ezer halottat és több mint 6600 hadifoglyot vesztek. [A saját csapatok] 739 ellenséges harckocsit és önjáró löveget, 1010 különböző űrméretű löveget, közel 2000 járművet és nagy mennyiségű fegyvert és hadianyagot semmisítettek meg vagy zsákmányoltak.

⁹⁰¹ BA-MA RW 4/131D/344

F.5 FONTOSABB HADRENDEK

F.5.1. A 36. PÁNCÉLOSEZRED FELÉPÍTÉSE 1939 SZEPTEMBER 1-JÉN⁹⁰²

- 36. páncélosezred, ezredtörzs híradószakasszal és egy könnyűpáncélos-szakasz;
 - 36/I. páncélososztály (von Hillebrand őrnagy): osztálytörzs híradószakasszal és egy könnyű páncélosszakasz;
 - ~ 1., 2. és 4. könnyű páncélosszázad,
 - századonként törzs (két harckocsi), könnyű harckocsiszakasz, 1-3. könnyű páncélosszakasz, szakaszonként öt harckocsival.
 - ~ egy szakasznyi tartalék harckocsi (vegyes típusok)
 - 36/II. páncélososztály (Seupel őrnagy): osztálytörzs híradószakasszal és egy könnyű páncélosszakasz;
 - ~ ugyan az, mint a 36/I. páncélososztály.

A mozgósítás során az ezred 3. és 7. könnyű páncélosszázadát feloszlatták, az ezred így összesen hat könnyű páncélosszázadból állt.

F.5.2. AZ 5. PÁNCÉLOSDANDÁR FELÉPÍTÉSE 1940. MÁJUS 10-ÉN⁹⁰³

- 5. páncélosdandár törzse, híradószakasszal
 - 35. páncélosezred (Heinrich Eberbach ezredes), ezredtörzs, híradószakasz és egy könnyű páncélosszakasz;
 - ~ 35/I. páncélososztály (Meinrad von Lauchert százados): osztálytörzs, híradószakasz és egy könnyű páncélosszakasz;
 - 1. és 2. könnyű páncélosszázad, valamint 3. közepes páncélosszázad,
 - ~ 35/II. páncélososztály (Schlothane őrnagy): osztálytörzs, híradószakasz és egy könnyű páncélosszakasz;
 - 4. és 5. könnyű páncélosszázad, valamint 6. közepes páncélosszázad,
 - 36. páncélosezred (Kurt von Jesser ezredes), mint a 35. páncélosezred;
 - ~ 36/I. (dr. Günther százados);
 - ~ 36/II. páncélososztály (Schmilauer alezredes)

⁹⁰² Battistelli, 2007. 19. és 28. o., Stoves, 1994. 38. o., Tessin, 1966. 242-243. o., valamint Jentz, 1998. alapján.

⁹⁰³ Battistelli, 2007. 20-21. o., Tessin, 1966. 242-243. o., Stoves, 1994. 38. o. és Jentz, 1998. 120. o. alapján.

F.5.3. A 3. PÁNCÉLOSHADOSZTÁLY HADRENDJE, 1941 OKTÓBERÉBEN⁹⁰⁴

- hadosztálytörzs: a hadosztály parancsnoka Hermann Breith vezérőrnagy, I. (hadműveleti) vezérkari tisztt (Ia) Heinz Pomtow vezérkari őrnagy;
- 6. páncélosezred törzse, híradószakasszal (Oskar Munzel ezredes):
 - 6/I. páncélososztály (Gustav-Albrecht Schmidt-Ott alezredes), híradószakasz, két könnyű és egy közepes páncélosszázad, egy műhelyszázad,
 - 6/II. páncélososztály (Frank őrnagy), ugyan az, mint a 6/I. páncélososztály,
 - 6/III. páncélososztály (Schneider-Kostalski százados), ugyan az, mint a 6/I. páncélososztály, de a műhelyszázad helyett műhelyszakasz volt szervezetében;
- 3. gépkocsizó lövészdandár törzse, híradószakasszal (Ulrich Kleemann ezredes):
 - 3. gépkocsizó lövészezred (Hermann Zimmermann alezredes): törzsszázad, I. és II. gépkocsizó lövészzászlóalj, egyenként három gépkocsizó lövészsázaddal és egy nehézfegyver-századdal, valamint ezredközvetlen gyalogságilöveg-század. A 3/I. gépkocsizó lövészzászlóalj lövészpáncélosokkal volt felszerelve.
 - 394. gépkocsizó lövészezred (Oskar Audörsch alezredes): ugyanaz, mint a 3. gépkocsizó lövészezred, de lövészpáncélosok nélkül.
 - 3. motorkerékpáros zászlóalj (von Corvin-Wiersbitzki őrnagy, majd Günter Pape őrnagy): törzsszázad, három motorkerékpáros, egy géppuskás és egy nehézfegyver-század;
- 75. (gépvontatású) tüzérezred (dr. Adolf Weissenbruch alezredes): törzsszázad, mérőüteg, II. könnyű- és III. nehéz tüzérosztály;
- 1. páncélos-felderítőosztály (Heinrich Ziervogel őrnagy): osztálytörzs híradószakasszal, egy páncélgépkocsi, egy motorkerékpáros és egy nehézszázad;
- 543. páncélvadászosztály (Freiherr von Türekheim zu Altdorf alezredes): osztálytörzs, három páncélvadász-század (századonként 12) gépvontatású 3,7 cm-es páncéltörő ágyúval;
- 39. páncélos-utászzászlóalj (Petzsch őrnagy): híradószakasz, 1-2. (gépkocsizó) utászsázad, 3. (lövészpáncélosokkal felszerelt) utászsázad. A zászlóalj állományába 10 Pz. I B robbanóanyag hordozó páncélos és egy darab, hat sorozatvető-kerettel is rendelkező Sd.kfz. 251 lövészpáncélos, valamint K- és B-hadihídoszlop is tartozott;
- 39. páncélos-híradóosztály (Freiherr von Behr őrnagy): két híradószázad;
- 83. utánpótlás-parancsnokság (Haker százados);

⁹⁰⁴ Tessin, 1966. 173. o., Stoves, 1994. 25-31. o., Jentz, 1998. 190. o., valamint Battistelli, 2008. 10-41. o.

-
- 83. tábori páncélos-kiképző és pótzászlóalj: három század.

Ebben az időszakban a hadosztály alárendeltségében harcolt az önjáró páncéltörő ágyúkkal felszerelt 521. páncélvadászosztály⁹⁰⁵, valamint az 59/6. légvédelmi tüzérüteg. A Szovjetunió elleni hadjárat első három hónapja alatt az alakulat összesen 4375 fő veszteséget szenvedett.⁹⁰⁶

F.5.4. A III. PÁNCÉLOSHADTEST TÖRZSE⁹⁰⁷

A hadtest parancsnoka: Hermann Breith páncélostábornok

Vezérkari főnök: Ernst Merk vezérkari ezredes

- hadtesttörzs (25 tiszt, nyolc hivatalnok, 42 tiszthelyettes, 140 legénységi állományú katona, négy könnyű géppuska, 40 motorkerékpár (ebből kilenc oldalkocsival), 27 gépkocsi (22 közepes, 2 nehéz és 2 nehéz parancsnoki, valamint egy átalakított műhely gépkocsi), 17 tehergépjármű (hat 2 t-s, egy 3 t-s, 9 közepes egy nehéz), egy szanitéc gépjármű, négy busz (kettő irodai munkára átalakítva)):

Fegyverzeti törzstisztek,

Vegyvédelmi törzstiszt,

Műszaki törzstiszt,

Adminisztratív részleg,

Főszállásmester,

Gépjárműtiszt,

Adminisztratív tiszt (IVa),

Hadtestorvos (IVb),

Műszaki tiszt (V),

Segédtiszti részleg,

Segédtiszt (IIa),

Irattár és dokumentumkezelés,

Hadbíró (III),

Hadtesttörzs parancsnoksága,

Hadtestparancsok hivatala,

Illetményért felelős tiszt (IVz),

Hadbiztos;

⁹⁰⁵ Állományába eredetileg összesen 18 Panzerjäger I, 4,7 cm-es önjáró páncéltörő ágyú, valamint két, csapatpróbán lévő 10,5 cm K18 auf Selbstfahrlafette IVa (dicker Max) tartozott.

⁹⁰⁶ Zetterling - Frankson, 2012. 9. o.

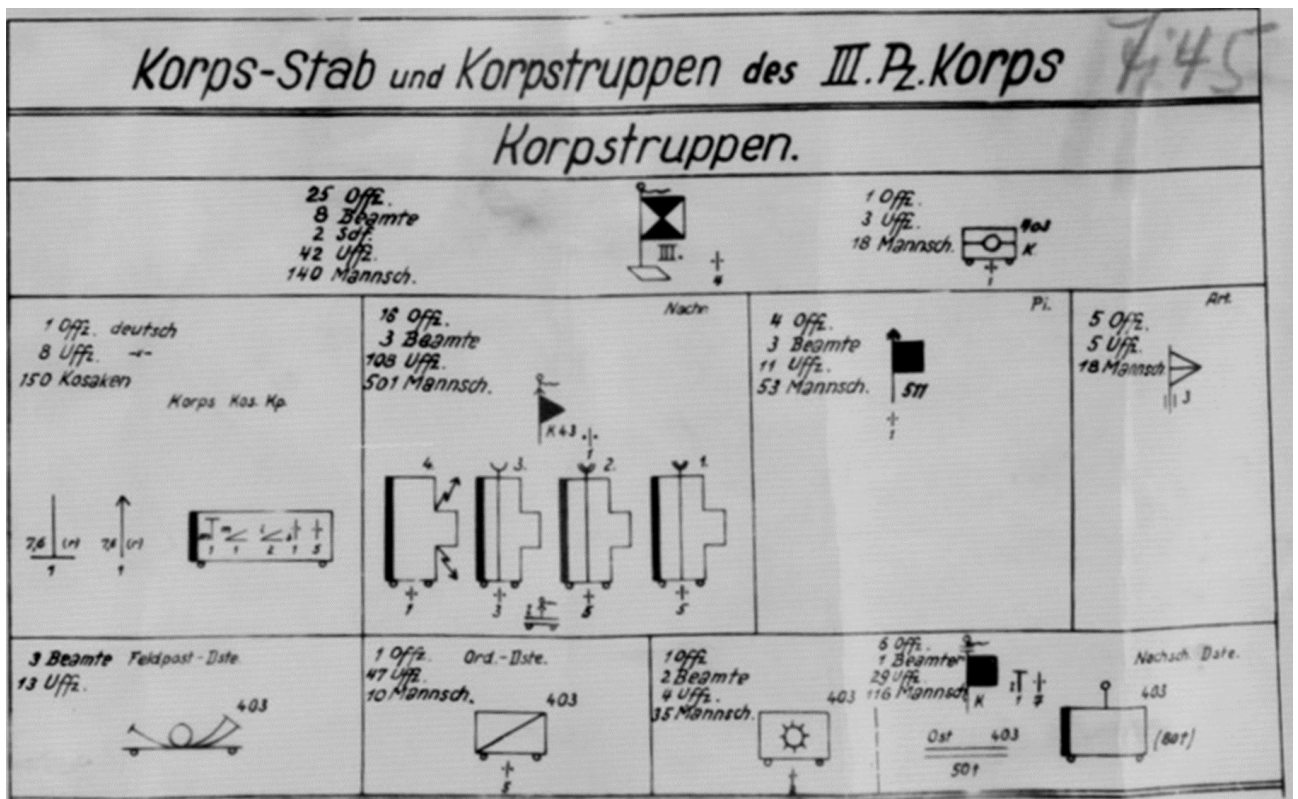
⁹⁰⁷ Niehorster, 5/II. 27 – 33. o., Mueller-Hillebrand, 1954. 74., 89. és 150. o. és NARA T-314 R-196 773. felvétel alapján.

-
- 403. (gépkocsizó) térképészrészleg (egy tiszt, három tiszthelyettes, 18 légénységi állományú katona, egy könnyű géppuska, két motorkerékpár, két gépkocsi, egy busz, két tehergépjármű, egy aggregátor);
 - 3. tüzérparancsnokság (öt tiszt, öt tiszthelyettes, 18 légénységi állományú katona);
 - 511. utászredtörzs (négy tiszt, három hivatalnok, 11 tiszthelyettes, 53 légénységi állományú katona, egy könnyű géppuska);
 - 43. páncélos-híradóosztály (16 tiszt, három hivatalnok, 108 tiszthelyettes, 501 légénységi állományú katona):
 - osztálytörzs (egy könnyű géppuska, két oldalkocsis motorkerékpár, hat személygépkocsi (ebből egy közepes), öt tehergépjármű, egy aggregátor);
 - 1. (kábelépítő) század (öt könnyű géppuska)
 - ~ századtörzs (két motorkerékpár (egy oldalkocsival), egy személygépkocsi, egy tehergépjármű),
 - ~ 1. szakasz (két motorkerékpár, egy gépkocsi, egy könnyű (egy gépkocsi) és egy közepes távbeszélő karbantartó raj (egy 2 t-s tehergépjármű), három kábelépítő raj (egy-egy 3 t-s tehergépjármű)),
 - ~ 2. szakasz (*ugyan az, mint az 1. szakasz*)
 - ~ 3. szakasz (*ugyan az, mint az 1. szakasz*),
 - ~ század karbantartó és ellátó oszlopa (egy oldalkocsis motorkerékpár, két gépkocsi, hat tehergépjármű);
 - 2. (kábelépítő) század (*ugyan az, mint az 1. század*);
 - 3. (távbeszélő) század (három könnyű géppuska):
 - ~ századtörzs (két motorkerékpár (egy oldalkocsival), egy személygépkocsi, egy tehergépjármű),
 - ~ 1. szakasz (két motorkerékpár, egy gépkocsi, három nehéz (egyenként két-két tehergépjármű), egy közepes (két 2 t-s tehergépjármű) távbeszélő raj, két könnyű jelerősítő raj (egyenként egy tehergépjárművel),
 - ~ 2. szakasz (két motorkerékpár, egy személygépkocsi, 1 közepes távbeszélő karbantartó raj (egy 2 t-s tehergépjármű), egy közepes- és négy kábelépítő raj (egy 2 t-s és négy 3 t-s tehergépjárművel)
 - ~ 3. szakasz (*ugyan az, mint a 2. szakasz*)
 - ~ század karbantartó és ellátó oszlopa (egy oldalkocsis motorkerékpár, két gépkocsi, hét tehergépjármű);
 - 4. (rádiós) század (egy könnyű géppuska):

-
- ~ századtörzs (két motorkerékpár (egy oldalkocsival), egy személygépkocsi, egy tehergépjármű),
 - ~ 1. szakasz (két motorkerékpár, egy gépkocsi, négy közepes rádiós raj 100 Mw (egyenként egy 2 t-s tehergépjárművel), egy jelkódoló raj (egy 3 t-s tehergépjármű),
 - ~ 2. szakasz (két motorkerékpár, egy gépkocsi, hat közepes rádiós raj 80 Mw (egyenként egy-egy tehergépjárművel)),
 - ~ 3. szakasz (két motorkerékpár, egy gépkocsi, két közepes rádiós raj 15 Mw (egy-egy 2 t-s tehergépjárművel), két légi összekötő rádiós raj 20 Mw (egy-egy 2 t-s tehergépjárművel)),
 - ~ század karbantartó és ellátó oszlopa (egy oldalkocsis motorkerékpár, két gépkocsi, hat tehergépjármű és egy aggregátor);
 - egy szeroszlop;
 - kozák század (egy német tiszt, nyolc német tiszthelyettes, 150 kozák):
 - egy gépkocsizó lövészs század (öt könnyű és egy nehéz géppuska, kettő könnyű és egy közepes aknavető, egy közepes páncéltörő ágyú);
 - egy 76,2 mm-es szovjet gyártmányú ezredlöveg;
 - egy 76,2 mm-es szovjet gyártmányú gyalogsági löveg;
 - 403. páncélos utánpótlás parancsnokság (hat tiszt, egy hivatalnok, 29 tiszthelyettes, 116 légénységi állományú katona, hét géppuska, egy könnyű páncéltörő ágyú, vegyes gépjárműpark)
 - 403. gépkocsizó málhaoszlop (80 t)
 - 403 fogatolt málhaoszlop (50 t)
 - 403. karbantartó és javító század (egy tiszt, két hivatalnok, négy tiszthelyettes, 32 légénységi állományú katona, kettő könnyű géppuska)
 - 403. táboricsendőr-század (egy tiszt, 47 tiszthelyettes, 10 légénységi állományú katona, öt könnyű géppuska, nyolc motorkerékpár (kettő oldalkocsival), hét gépkocsi, egy könnyű tehergépjármű)
 - 403. tábori postaszolgálat (három hivatalnok, 13 tiszthelyettes, egy közepes gépkocsi, egy busz, két tehergépjármű).

A személyi állomány kiegészítéséért a 67. gyalog-pótzászlóalj volt felelős.

F.5.5. A III. PÁNCÉLOSHADTEST TÖRZSÉNEK RAJZOS HADRENDJE, 1943.
MÁRCIUS 13-ÁN⁹⁰⁸

⁹⁰⁸ NARA T-314 R-196 773. felvétel.

ABSZTRAKT

Hermann Albert Breith (1892 – 1964) német katonai vezető volt, aki harcolt az első világháborúban, majd a Reichswehr állományában maradva a két világháború közötti időszakban szerepet vállalt a német páncéloscsapatnem létrehozásában. Előbb ezred, majd dandár, azt követően pedig hadosztályparancsnokként szolgált a második világháború első felében. 1943. január elején átvette a III. páncéloshadtest vezetését, amely beosztását egészen 1945. május 8-áig, a német fegyverletételig megőrizte. A III. páncéloshadtest folyamatosan részt vett a keleti hadszíntér déli szektorában – többek között Magyarországon – vívott harcokban, így egyfajta „megoldó” hadtestté vált: jellemzően olyan feladatok végrehajtását bízták Breith-re, amelyek adott arcvonalszakaszok szempontjából kiemelt jelentőséggel bírtak. A III. páncéloshadtest 1945. május 8-án, Ausztria területén tette le a fegyvert amerikai csapatok előtt. A Breith hadifogságba került, ahonnan 1948 májusában szabadon engedték. Ezt követően nyugállományba vonult, haláláig visszavonultan élt Pech bei Godesbergben.

Dolgozatom elsősorban a hiánypótlás szándékával készült. A második világháború időszakában számos német katonai vezető bizonyította harctéri tevékenysége által, hogy kiválóan ért a különböző szinten megvívott harchoz és a manőverező (páncélos-)hadviseléshez. E tisztek többségének életútja azonban jobbra feldolgozatlan. Szervezői és csapattiszti tevékenysége, illetve az ehhez kapcsolódó elismerések, kitüntetések alapján Hermann Breith a német katonai elit prominens tagjának tekinthető, azzal együtt is, hogy személye kevésbé ismert. Életrajza feldolgozatlan, de vonatkozásában rendelkezésre állnak (részben, vagy teljes egészében feldolgozatlan levéltári) források. Breith katonai vezetői tevékenységének feldolgozásával a célt újabb életrajzi, történettudományi és hadtörténeti vonatkozások megosztása, valamint a korábban már feltárt hasonló vonatkozású anyagok integrálása. Breith katonai vezetői tevékenységének vizsgálta révén bepillantást nyerhetünk egy német katonai alakulat működésébe, a német parancskiadási és végrehajtási rendszerbe, így újabb adalékokkal bővíthetjük a téma vonatkozásában rendelkezésre álló ismeretanyagot.

SUMMARY

Hermann Albert Breith (1892 – 1964) was a German military leader who fought in the First World War. Between the two world wars – while remaining in the Reichswehr – Breith was involved in the creation of the German armoured branch. He served as a regimental commander just before the break out of the Second World War. Later he became a brigade, and after that a division commander. In early January 1943, he took command of III Panzer Corps, a post he held until the German surrender on 8 May 1945. The III Panzer Corps was constantly engaged in the southern sector of the Eastern Front (including Hungary), and thus became a kind of "resolver" corps: Breith was typically assigned to tasks of particular importance for certain sections of the front. III Panzer Corps laid down its arms to American troops on 8 May 1945 in Austria and Breith was taken as a prisoner of war. He was released in May 1948. He subsequently retired and lived in retirement in Pech bei Godesberg until his death.

The purpose of my thesis is an attempt to fill a research gap. During the Second World War, many German military leaders demonstrated through their combat activities that they had an excellent understanding of combat at various levels of the armoured warfare. However the biography most of these officers remains largely unprocessed. On the basis of his activities as an organiser and leader, and the awards and decorations he received, Hermann Breith can be regarded as a prominent member of the German military elite, even though he is not a well-known officer. His biography is unprocessed, but there are sources (most of them unpublished) in the archives. By working on Breith's military leadership, my aim is to share new biographical, historiographical and military historical aspects and to integrate previously discovered material on similar aspects. By examining Breith's military leadership, we can gain insights into the activity of the German officer corps, the German command and control system, and thus add new insights to the knowledge on this subject.

SAJÁT PUBLIKÁCIÓK JEGYZÉKE

1. *Hermann Breith, a páncéloscsapatok tábornokának életrajza - különös tekintettel az 1944-1945. évi magyarországi harcselekményekre* (Hadtudomány és 21. század 2015 tanulmánykötet, DOSZ, 2015 p. 277 pp. 71-80.)
2. „Sötétben minden tehén fekete” – *A német 6. páncélososztály kísérlete Rzsavec elfoglalására, 1943. július 12-én* (Hadtudományi Szemle 8:2 pp. 142-149 8 p. (2015))
3. *A német Panzerkampfwagen (PzKpfw) IV-es harckocsi a német és a magyar páncélos fegyvernemben* (Haditechnika 50:1 pp.59-67., 9 p.(2016))
4. *18:5 – Amiért Bozsoki János zászlós kiérdemelte a magyar Tiszti Arany Vitézségi Érmét* (Társadalom és Honvédelem 19:2 pp.49-58., 10p. (2015))
5. *Szigetvári Zrínyik Budapest védelmében – A 10. rohamtüzérsztály harcai a magyar fővárosban, és annak térségében, 1944 decemberétől 1945 februárjáig* (Hadtörténelmi Közlemények, 131:1 pp. 42-69., 28 p. (2018))
6. *A német III. páncéloshadtest a "Frühlingserwachen" hadműveletben, 1945. március 6-15.* (Hadtörténelmi Közlemények 129:4 pp. 1079-1103., 25 p. (2016))
7. *A német páncélosfegyvernem megteremtése* (Hadtudományi Szemle, 13:3 pp. 35-44., 12 p.(2020))
8. *The role and creation of the royal hungarian assault artillery, and the Zrínyi II assault howitzer* (Hadmérnök 10:2 pp. 75-88, 14 p. (2015))
9. *Elkészett segítség – A német III. páncéloshadtest a prohorovkai páncéloscsatában* (Tavaszi Szél 2014, DOSZ, Debrecen, pp. 472-478., 7 p. 2014)
10. *A német és szovjet harcászat és hadműveleti művészet a második világháború utolsó időszakában, egy hadtörténelmi példán keresztül* (Konferencia előadások: A Balatoni Múzeumban 2015. szeptember 3-án megrendezett „A balatoni csata” c. szimpóziumon elhangzott előadások szerkesztett változata pp. 75-101., 27 p.)
11. *A katonai vezetői hatékonyság vizsgálatának lehetőségei egy történelmi modell segítségével* („Doktoranduszok interdiszciplináris kutatásai a belügyi nemzetbiztonsági szférában” c. konferencia kiadvány 44 p. pp. 22-23 2021. november)